Arhiepiscopia Aradului Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad

ANUARUL

FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN ARAD

ANUL UNIVERSITAR
2021-2022

Apare cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului
Dr. Timotei Seviciu
Arhiepiscopul Aradului

ARAD
2023

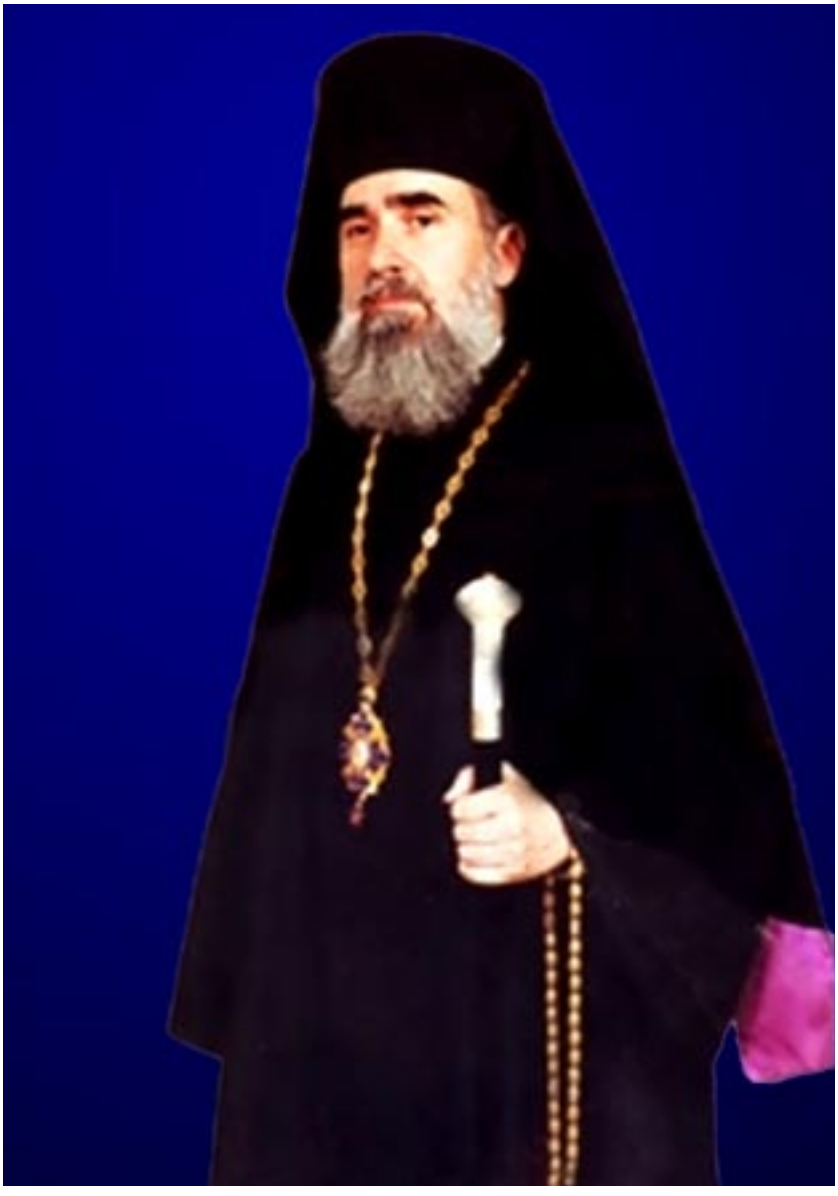

Înaltpreasfințitul Părinte
Dr. TIMOTEI SEVICIU
Arhiepiscopul Aradului

Preşedinte de onoare:
ÎPS DR. TIMOTEI SEVICIU
Arhiepiscopul Aradului

Coordonatori:
Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja
Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru

DTP**:** Toma S. Muntean

Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad

ISSN 2558 - 8605
ISSN-L 2558 -8605

CUPRINS

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja
Cuvânt înainte _____ 10

† ÎPS Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului
Fiul lui Dumnezeu și Fiul Omului _____ 19

STUDII _____ 25

† PS Conf. Univ. Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului
Teologie, cultură și patriotism în cimitirele arădene_____ 27

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja
Un manuscris inedit. Cursul de Teologie Fundamentlă al părintelui Teodor Botiș (1873-1940) _____ 37

Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Claudius Cuțaru
Importanța rugăciunii zilnice în religiile monoteiste. Specificul și modalitatea săvârșirii ei _____ 48

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus
Problema revizuirii canoanelor și a altor norme bisericești la Nicolae Popovici, Valerian Șesan și Liviu Stan_____ 65

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan
Misiunea și lucrarea mântuitoare a bisericii în lume în gândirea vizionar-teologică a lui Petru Deheleanu_____ 87

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad
Legea morală a Noului Testament. Despre Fericiri. Tâlcuirea primelor două fericiri 112

Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei
Teodor Botiș – cărturarul neostenit, dascălul model, părintele iubitor 125

Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada
Spiritualitate și doxologie în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur 151

Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu
Preotul protopop Traian Vățianu și manualul său de Liturgică 169

Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Barbu Negreanu
Începuturile încreștinării bulgarilor până la convertirea hanului Boris 224

Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Ioan Murg
Canonul Noului Testament. Câteva considerații de ordin istoric și teologic 238

Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Valeriu Basa
Rugăciune și jertfă în lumea unui sat românesc consemnate în file de cronică - Părintele Nistor Socaciu din Biscaria 252

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang
Preotul și profesorul Nicolae Popovici (1883-1956). O corespondență personală (1907-1910; 1928-1942) 261

Pr. Lect. Univ. Dr. Paul Tiberiu Ardelean
Dimensiunea teologică a cântării ecleziale 273

Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț
Provocările învățământului teologic bănățean în zorii instaurării regimului comunist și actualitatea lor – două documente inedite 284

Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr
Disciplină și credință în școala teologică arădeană 297

Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici
Rugăciunea – nevoie duhovnicească a omului 316

Pr. Lect. Univ. Dr. Filip George Albu
Amvonul, loc al predicii bisericești în Omiletica românească actuală _ 323

CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ _____ 335
Activitatea de cercetere științifică a profesorilor Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. An universitar 2021-2022 _____ 336

DISCURSURI LA EVENIMENTELE FACULTĂȚII _____ 367

STUDENȚII FACULTĂȚII _____ 379

CRONICA _____ 387

CUVÂNT ÎNAINTE

În anul 2022, proclamat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române *Anul omagial al rugăciunii în viața Bisericii și a creștinului* și *Anul comemorativ al sfinților isihaști Simeon Noul Teolog, Grigore Palama și Paisie de la Neamț,* Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului și a Preasfințitului Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Aradului, a aniversat bicentenarul Teologiei arădene (1822-2022). Pregătită temeinic cu un an înainte, structurată în 24 de evenimente, aniversarea bicentenarului a adunat sub genericul *Institut-Academie-Facultate (1822-2022). 200 de ani de la înființarea învățământului teologic ortodox la Arad*, într-o lucrare academică-bisericească și cultural-socială, mai multe instituții bisericești, academice și de cultură din țară și străinătate.

Scopul aniversării Bicentenarului Teologiei arădene nu a fost doar comemorarea trecutului secular al Teologiei și evidențierea personalităților bisericești și culturale care au slujit catedrele celor trei forme de învățământ superior la Arad, ci și deschiderea Teologiei spre societatea și cultura actuală, o bună mărturie despre rolul Teologiei în Universitate și în contextul lumii secularizate și globalizate. Scopul a fost nu doar retrospectiv, ci și prospectiv, de construcție a unui mesaj pentru mentalul colectiv cu privire la rosturile Teologiei în lumea actuală. De aceea, majoritatea evenimentelor aniversare – din cele 24 de evenimente cuprinse în broșura Program a bicentenarului – s-au desfășurat în cetatea Aradului, în instituții academice și de cultură. În acest sens am încercat să implicăm pe linie bisericească, în aniversarea bicentenarului, parohii, protopopiate, mănăstiri, toate sub cupola Ariepiscopiei Aradului, pe de altă parte, instituții ale statului român, centre eparhiale din Patriarhia Română, licee și colegii, biblioteci, facultăți de teologie din

țară și străinătate, centre de cultură și instituții culturale de cel mai înalt nivel cum ar fi Academia Română și Federația Europeană a Asociațiilor și Cluburilor pentru UNESCO.

În congruență cu pregătirea academic-bisericească și culturală a Bicentenarului, prin implicarea Arhiepiscopiei Aradului și a Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, clădirea Facultății de Teologie a fost restaurată exterior și interior, lucrare începută etapizat încă din anul 2017. Totodată, pictura Paraclisului Facultății a fost finalizată, precum și altarul de vară pentru practica studenților teologi. Astfel, am încercat să unim verticala cunoașterii și manifestării teologiei în Universitate, Biserică și Societate, cu orizontala restaurării spațiului teologic, receptat ca patrimoniu secular al teologiei arădene. Fără îndoială, restaurarea clădirii istorice a Institutului și Academiei Teologice și finalizarea Paraclisului universitar dimpreună cu Altarul de vară reprezintă împlinirea unui deziderat de decenii al Facultății de Teologie din Arad. Dumnezeu le-a rânduit pe toate să se împlinească în acest an binecuvântat în care aniversăm două secole de la înființarea învățământului teologic arădean, fără îndoială pentru credința, nădejdea și efortul depus de înaintașii noștri în temeluirea și menținerea, în vremuri vitregi, a unui învățământ teologic ortodox românesc la fruntariile de vest ale României.

Șirul celor 24 de evenimente dedicate Bicentenarului Teologiei arădene a fost inaugurat cu prilejul Sărbătorii Facultăților de Teologie din Patriarhia Română, într-o atmosferă bisericească și academică aparte, prin Sfânta Liturghie săvârșită în Catedrala istorică a Aradului în ziua de 30 ianuarie 2022 de Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Seviciu, înconjurat de opt ierarhi, de preoți și diaconi. Manifestările au continuat în Aula Magna a Facultății de Teologie unde, în împletire cu cinstirea Sfinților Trei Ierarhi, au fost rememorate etapele istorice ale învățământul teologic la Arad. Cu prilejul aniversării bicentenarului, Universitatea „Aurel Vlaicu" și Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad a lansat Diploma și Medalia aniversară, conferită – pe parcursul aniversării bicentenarului - ierarhilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, unor personalități ale vieții academice, bisericești și culturale din România, reprezentanților instituțiilor Statului Român din Arad, urmașilor profesorilor Academiei Teologice din Arad. De asemenea, a fost lansată Colecția *teologi arădeni* care cuprinde monografiile istorico-teologice ale celor care au slujit învățământul teologic, ierarhi, preoți profesori și profesori de teologie ortodoxă.

În 3 februarie 2022, la Sala „Regele Ferdinand" a Primariei Aradului a avut loc comemorarea Episcopului Ioan Meţianu, ierarh de excepţie al Bisericii Ortodoxe Române, cel care a ridicat prestigiul învăţământului teologic arădean la sfârşitul secolului al XIX-lea, prin profesori de seamă, printr-o nouă programă a studiilor, cel care a construit actualul edificiu al Facultăţii de Teologie în care a activat atât Institutul Teologic, cât şi Academia Teologică din Arad până în 1948. Evenimentul a fost marcat de prezenţa ierarhilor şi autorităţilor statului şi de cele două referate susţinute de Pr. Prof. Dr. Mihai Săsăujan, *Contribuţia episcopului Ioan Meţianu al Aradului (1875-1899) la consolidarea unităţii naţionale şi confesionale a românilor în perioada stăpânirii austro-ungare* şi Prof. Dr. Corneliu Pădurean, *Contextul istoric din Eparhia Aradului, în timpul episcopatului lui Ioan Meţianu*, precum şi de prezenţa Corului „Armonia" al Catedralei istorice a Aradului. Raţiunea comemorării episcopului Ioan Meţianu a fost de a evidenţia, totodată, rolul decisiv pe care ierarhii arădeni l-au asumat în devenirea învăţământului teologic arădean. Ziua de 10 februarie a fost marcată prin dezvelirea bustului lui Teodor V. Păcăţean (1852-1941), poet, prozator, ziarist român, născut în părţile Aradului, eveniment integrat în programul aniversar şi derulat în parteneriat cu instzituţiile judeţene arădene ca mărturie a deschiderii dialogice a Teologiei spre cultură. În prezenţa autorităţilor Statului Român, a reprezentanţilor Centrului Eparhial şi a unor personalităţi ale culturii arădene, profesorii, studenţii şi corul „Atanasie Lipovan" al Facultăţii au oferit o consistenţă teologică-culturală evenimentului. În 3 martie a fost organizată ziua bibliotecii studenţilor teologi în care au fost prezentate cărţi şi reviste editate de profesorii Institutului şi Academiei Teologice, realizându-se, totodată, şi o rememorare a semnificaţilor cultural-teologice a Societăţii de lectură. În perioada 7-10 martie au avut loc conferinţele preoţeşti pe protopopiate în Arhiepiscopia Aradului, în cadrul cărora profesorii Facultăţii au prezentat, din diverse perspective, rolul şi însemnătatea Facultăţii de Teologie Ortodoxă din Arad în formarea preoţilor şi misiunea culturală a Bisericii. În 14 martie, în Sala festivă a Colegiului Naţional „Preparandia Dimitrie Ţichindeal", în prezenţa ierarhilor arădeni, a cadrelor didactice şi a elevilor, au fost evocate personalităţile Institutului Pedagogic-Teologic din Arad şi contribuţia lor la cultura română, Preparandia şi Teologia având, decenii la rând, un parcurs istoric comun.

La Mănăstirea Hodoş-Bodrog, în 18 martie, a fost adus prinos de cinstire episcopilor Aradului, care au ctitorit învăţământul teologic, unii dintre ei

fiind înmormântați în incinta mănăstirii. În prezența Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, a profesorilor și studenților a fost reiterat rolul episcopilor Aradului în devenirea învățământului teologic, precum și necesitatea întăririi conștinței teologice de cinstire a înaintașilor. În 20 martie, cu prilejul duminicii prăznuirii sfântului Grigorie Palama, au avut loc în bisericile și mănăstirile eparhiei Aradului, slujbe de pomenire a episcopilor, profesorilor și absolvenților învățământului teologic arădean, precum și citirea în sfintele biserici a unui scurt mesaj privitor la semnificațiile învățământuui teologic în trecut și în prezent. Prin toate acestea s-a urmărit întărirea conștinței comunităților Bisericii cu privire la trecutul istoric al învățământului teologic arădean și rolul acestuia pentru prezent și viitor.

În 22 martie, Facultatea, în parteneriat cu mai multe colegii, licee, școli gimnaziale din județul Arad, a organizat Conferința profesorilor de religie la Sala „Regele Ferdinand" a Primăriei Aradului, eveniment care a evidențiat câteva file din trecutul cultural al Aradului, rolul și semnificația Institutului și Academiei Teologice. Au conferențiat profesori de religie, patru coruri au interpretat piese religioase și patriotice, fiind rostite poezii religioase și patriotice. De asemenea, a fost organizată și o expoziție de portrete în creion a profesorilor Institutului și Academiei Teologice. Prin acest eveniment s-a evidențiat și rolul învățământului preuniversitar și a orei de religie în formarea tinerilor.

În șirul expozițiilor dedicate Bicentenarului Teologiei arădene, expoziția organizată în ziua de 22 mai la Complexul Muzeal Arad a fost cea mai amplă și articulată la întregul parcurs al învățământului teologic. Un recurs la forța imaginii și a obiectelor patrimoniale ale Institutului, Academiei și Facultății prin fotografii, documente, lucrări de specialitate, reviste, obiecte. În prezența ierarhilor arădeni, a multor personalități culturale și bisericești, a publicului arădean, Facultatea și-a prezentat zestrea ca parte a istoriei culturale a cetății Aradului.

Din pleiada de ierarhi, preoți profesori, profesori și absolvenți ai Institutului și Academiei Teologice, o parte au fost cinstiți de Academia Română pentru rolul lor în cultura română. Dintre aceștia unii au fost membri fondatori, titulari, corespondenți și de onoare ai Academiei Români, sau premiați de Academia Română pentru operele lor. De aceea, o componentă esențială a aniversării Bicentenarului Teologiei arădene se referă la relația dintre Academia Română și teologii arădeni. În acest sens, în perioada 2-4 iunie Facultatea de Teologie în parteneriat cu Academia Română au organizat Simpozionul *Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Acade-*

mia Română și Teologia arădeană. La acest eveniment au participat, ierarhii arădeni, reprezentanți ai Instituților Statului, ai Universității, academicieni, istorici și profesori de teologie din țară, studenți.

Aniversarea Bicentenarului trebuia să aibă și o iradiere internațională, motiv pentru care în perioada 14-16 iunie, Facultatea a organizat Simpozionul internațional *Semnificațiile Teologiei în societatea și cultura de azi.* La acest eveniment academic au participat teologi din România, din Europa, America și Canada. Tot în această perioadă a fost organizat și Colegiul Decanilor din Patriarhia Română.

Luna septembrie a găzduit cinci evenimente majore înscrise în Programul Bicentenarului. Simpozionul internațional al Școlii doctorale, în parteneriat cu Facultatea de Teologie din Atena și Academia creștină din Varșovia, eveniment desfășurat în perioada 15-16 septembrie cu tema *Teologia în cetate. Evocări, exigențe și perspective*. De asemenea, Simpozionul Național studențesc și masteral la care au participat studenți și masteranzi de la Facultățile de Teologie din Patriarhia Română cu tema *Teologia știința mărturisitoare despre Dumnezeu în Biserică și lume. Exigențele momentului.* Doctoranzii, masteranzii și studenții sunt parte integrantă a existenței învățământului teologic iar atenția asupra formării lor reprezintă o preocupare constantă a cadrelor didactice din facultatea de Teologie de la Arad. În 18 septembrie, în prezența a nouă ierarhi în frunte cu Înaltpreasfințitul Părinte Ioan, Mitropolitul Banatului, a reprezentanților Statului Român, ai Universităților arădene, oamenilor de cultură, a multor absolvenți, a studenților și credincioșilor din Arad a fost sfințit Paraclisul Facultății, Altarul de vară și au fost biunecuvântate lucrările de restaurare și înnoire a clădirii istorice a Facultății. O zi memorabilă pe care Dumnezeu ne-a învrednicit să o trăim cu prilejul aniversării Bicentenarului. O zi neștearsă din istoria biseculară a învățământului arădean. Tot în această zi, aleasă providențial, la Sala „Regele Ferdinand" a Primăriei Aradului a avut loc comemorarea părintelui profesori Ilarion Felea în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Ioan, Mitropolitul Banatului și a Înaltpreasfințitului Parinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, a oficialităților, a preoților și multor creștini. A fost lansată prima monografie din Colecția Teologi arădeni, dedicată personalități teologice, duhovnicești și mărturisitoare a preotului Ilarion V, Felea, evenimentul fiind potențat duhovnicește de interpretarea Corului „Sfântul Maxim Mărturisitorul" al Facultății de Teologie. De asemenea, în cadrul evenimentului, Doamna Bianca

Felea-Darian, a donat Facultății manuscrisele lucrării *Spre Tabor* in vederea publicării acestora în mediul academic arădean.

În perioada 25-28 septembrie, în parteneriat cu Federația Europeană a Asociațiilor și Cluburilor pentru UNESCO, a fost organizat Simpozionul internațional *Artă, teologie și civilizație în spațiile monastice române. De la școlile mănăstirești la școlile teologice*. La acest eveniment au participat reprezentanți UNESCO, precum și teologi și oameni de cultură din 12 țări. A fost lansat în premieră volumul *Anniversary: 75th Anniversary of UNESCO; 65th Years of Romania in UNESCO; 40th Years of WFUCA; 20th Years of EFUCA*, semnat de Daniela Popescu Președinta Federației Europene a Asociațiilor și Cluburilor pentru UNESCO (FEACU) și Ana Dumitrescu, fost reprezentant UNESCO.

În seara zilei de 7 noiembrie a avut loc la Sala Palatului cultural din Arad, Concertul aniversar sub genericul „Aduceti-vă aminte de mai marii voştri şi cinsti-ți-le memoria!", susținut de 5 coruri: Corul „Voci de primăvară" al Colegiului Național de Arte „Sabin Drăgoi" din Arad – Dirijor: Prof. Corina Teuca; Corurile Seminarului Teologic Ortodox Arad – bărbătesc, de fete și mixt – Dirijori: Prof. Ștefan-Adrian Bugyi și prof. Marius Lăscoiu-Martin; Corul mixt „Sf. Maxim Mărturisitorul" al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad – Dirijor: student la Teologie și Conservator: Bogdan Mureșan; Corul „Armonia" al Catedralei istorice a Aradului – Dirijor: Prof. Ovidiu Boar și Corul bărbătesc „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad – Dirijor: Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean. Manifestarea cultural-artistică a debutat cu decernarea Medaliilor și a Diplomelor Bicentenar profesorilor și ostenitorilor Facultății de Teologie Ortodoxă, dar și altor personalități arădene, care au contribuit la ridicarea prestigiului Teologiei academice arădene începând cu anul 1991.

În zilele de 9-10 decembrie s-a întrinit la Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad, Consiliul Rectorilor din România. În cadrul festiv, au fost decernate participanților diploma și medalia aniversară a Bicentenarului Teologiei arădene. Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului și Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă au rostit câte un cuvânt în care au subliniat importanța Teologiei în Universitate și semnificația celor 200 de ani de la înființarea învățământului teologic ortodox la Arad. Unul dintre motivele întrunirii Consiliului Național al Rectorilor la Arad a fost și aniversarea Bicentenarului Teologiei arădene.

În seara zilei de 11 decembrie în Aula Magna a Facultății de Teologie, în prezența ierarhilor arădeni, a rectorului Universității „Aurel Vlaicu" și a unui public numeros a fost lansată monografia-album *Paraclisul Facultății de Teologie Ortodox din Arad: spațiu liturgic-formativ si teologic-cultural*, semnată de Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu și Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu. La începutul evenimentului, elevii școlii „Sfântul Nicolae" din Arad au interpretat un buchet de colinde tradiționale. Lucrarea a fost prezentată de Pr. Conf. Univ. Dr. Ioan Bizău de la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca.

În seara zilei de 12 decembrie a avut loc la Sala Palatului cultural din Arad, tradiționalul Concert de colinde, integrat în Programul Bicentenarului, eveniment la care au participat ierarhii arădeni, conducerea Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, oficialități locale, județene și centrale ale Statului român, personalități culturale, preoți și un numeros public. Concertul de colinde a fost susținut de cele două coruri ale Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea" din Arad: Corul mixt „Sf. Maxim Mărturisitorul", dirijat de domnul student Bogdan Mureșan din anul III și Corul bărbătesc „Atanasie Lipovan" dirijat de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, fiind urmat de conferința Înaltpreasfințitului Părinte Ioan, Mitropolitul Banatului despre semnificația colindelor românești. Concertul a fost dedicat și memoriei domnului Mircea Buta, conferențiar la Facultatea de Teologie, trecut la cele veșnice chiar în anul aniversării Bicentenarului și a fost prezentat de Pr. Prof. Dr. Vasile Vlad.

În 19 decembrie a avut loc la Muzeul Preparandiei din Arad lansarea volumului *Chipuri de absolvenți ai Institutului și Academiei Teologice din Arad*, coordonat de Protos. Lect. Dr. Nicolae Tang, în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei, a Rectorului Universității, Prof. Dr. Ramona Lile, a multor preoți, istorici și personalități ale culturii arădene. Din public au făcut parte atât studenți și elevi teologi, cât și elevi de la Colegiul Național „Preparandia-Dimitrie Țichindeal" din Arad, în frunte cu directorii acestor instituții de învățământ preuniversitar. Volumul, rodul muncii a mai multor studenți, masteranzi și doctoranzi arădeni în frunte cu Protos. Dr. Nicolae Tang, expune 146 de portrete ale absolvenților Institutului și Academiei teologice din Arad. Lucrarea desfășurată pe tot parcursul anului 2022 va continua și în 2023 cu editarea volumelor de studii ale simpozioanelor naționale și internaționale și cu finalizarea monografiilor anunțate în Colecția *Teologi arădeni*, un proiect inedit și complex de redescoperire a personalităților teologice arădene și a contribuțiilor aduse la dezvoltarea Teologiei și culturii române.

În plan științific, profesorii Facultății au participat la Simpozioane naționale și internaționale, au publicat articole și studii, au conferențiat în alte centre universitare. În În anul 2022 deși agenda academică a Facultății a gravitat în jurul evenimentelor aniversare, revistele noastre au fost editate în continuare: revista *Teologia* (1997), recunoscută la nivel național și internațional, *Studia Doctoralia* (2016), *Anuarul* (2016) și *Studia Aradensia Theologica et Historica*, revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară, precum și volumele Simpozioanelor organizate în anul anterior. În ceea ce privește formarea studenților, aceștia sunt integrați într-un proces educativ-intelectual și formativ-duhovnicesc prin cursuri, seminarii, activități științifice, simpozioane și lectură, precum și prin programul duhovnicesc, liturgic și omiletic-catehetic desfășurat zilnic la Capela Facultății. Astfel, în anul 2022 au fost împletite evenimentele aniversării bicentenarului, cu lucrarea academică de formare teologică-duhovnicească a studenților și cu efortul de finalizare a lucrărilor de restaurare la clădirea istorică a Facultății, cu construirea Altarului de vară și celelalte aspecte de punere în valoare a patrimoniului teologic arădean.

Așa cum am subliniat și cu un an în urmă, marea bucurie duhovnicească a profesorilor și studenților Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, a fost și este cea referitoare la pregătirile de canonizare, în anul 2025, cu prilejul Centenarului Patriarhiei Române, a părintelui Ilarion V. Felea (1903-1961), teolog și preot mărturisitor, ultimul Rector al Academiei Teologice din Arad dinaintea instaurării comunismului. În acest sens, am conlucrat împreună cu profesorii Lucian Farcașiu și Nicolae Tang dimpreună cu ierarhii arădeni și cu Înaltpreasfințitul Părinte Ioan, Mitropolitul Banatului, la alcătuirea textelor liturgice – sinxar, acatist, vecernie, utrenie – cerute de Patriarhia Română în vederea canonizării.

Anuarul, așa cum am mai afirmat, reprezintă *oglinda* Facultății, iar în anul 2022 nădăjduim că s-a oglindit nu doar istoria biseculară a învățământului teologic arădean, ci și perspectivele unei școli de elită între cele din Patriarhia Română.

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

FIUL LUI DUMNEZEU ȘI FIUL OMULUI

† ÎPS Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului

Sărbătoarea de acum se află în preajma sfârșitului și totodată începutului de an, la vreme de cugetare a ceea ce înseamnă viața omenească însăși, adică desfășurarea spre o mai bună împlinire, o ridicare după cădere, un impuls nou pentru o cale promițătoare în dezvoltare, totul purtând valorificarea dăinuirii prin ceea ce rămâne pentru veșnicie, ca urmare a unui dar ceresc. Dacă luăm în considerare sărbătorirea împreună a Crăciunului și Bobotezei, înscriind și cea a Tăierii Împrejur între ele în Biserica primară sau a primelor veacuri socotim și unitatea dintre început și sfârșit ca o călăuză pentru tot ce are în vedere ținta întregii trăiri. Credinciosul trupește și sufletește în lucrarea binelui caută înălțarea continuă spre Dumnezeu, revărsând apoi roadele ei peste tot ceea ce ajută împlinirea sporită în viitor. Totodată, făcând bilanțul a ceea ce am primit de la înaintași și adăugat prin darul dumnezeiesc, își dă seama de ceea ce are de făcut pe mai departe, fiind dator a cunoaște mărginirea proprie spre a o depăși cu o înaltă înțelegere a ceea ce este sfânt. Pe un plan conceput în cugetarea fiecăruia se rememorează istoria mântuirii dintr-un unghi teologic care cuprinde învățătura despre întruparea Fiului lui Dumnezeu, totodată Fiul Omului, jertfirea Sa pentru lume și slava Sa. Însuși Fiul lui Dumnezeu, în centrul vieții creștine veghează mereu asupra mai binelui Bisericii, spre împărtășirea credincioșilor din roadele stăruinței pe calea mântuirii. Întruparea Domnului înseamnă unirea firii omenești cu cea dumnezeiască într-o unitate pe care învățătura bisericească o mărturisește pentru întărirea credincioșilor în credința dreaptă.

Numirile Mântuitorului oglindind misiunile îndeplinite lămuresc îndestulător în vederea edificării creștinului asupra răscumpărării din pedeapsa neascultării poruncii dumnezeiești a primilor oameni, aceea de a nu gusta

din fructul aducător de moarte a pomului cunoștinței binelui și răului. De pildă, se știe că "primul om creat este numit în Noul Testament „fiul lui Dumnezeu", ... dar prin el și femeia lui, Eva, a intrat și păcatul în lume transmițându-se la toți oamenii. Pe acest „Adam cel dintâi" considerat „chip" al „Celui ce avea să vină" sfântul apostol Pavel îl consideră în paralel cu Mântuitorul „Adam cel de pe urmă" spre a arăta rostul fiecăruia în existența neamului omenesc. El zice: „Precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia."[1] De reamintit că expresia „Fiul lui Dumnezeu" sau „Fiul Celui Preaînalt", ca și aceea de „Fiul Omului" privesc pe Mântuitorul Iisus Hristos ca Dumnezeu și Om, arătând nașterea Lui din Tatăl „mai înainte de toți vecii" precum mărturisim în Simbolul Credinței, iar pe cea trupească, de la Duhul Sfânt și din Sfânta Fecioară Maria. Mântuitorul Însuși se numește pe Sine „Fiul Omului" arătând astfel legătura cu omenirea ca Mesia prezis de prooroci pentru ca pe oameni să-i facă „fii ai lui Dumnezeu prin har."[2] „Iisus Hristos este numele Fiului lui Dumnezeu întrupat devenit Persoană istorică sau Fiul Omului. Primul termen grec traduce pe cel ebraic de „Ieshua" – prescurtare din Iohoshua – însemnând „Dumnezeu mântuiește", adică Mântuitor, iar Hristos este traducerea în limba greacă a vechiului cuvânt ebraic „Masiah" de la „iasha" sau „a unge", adică Mesia sau „Unsul" lui Dumnezeu. Astfel este indicat Iisus ca întrunind Persoana Sa și în gradul cel mai înalt întreita demnitate sau slujire de Învățător sau Prooroc, de Împărat – Păstor și de Arhiereu sau Mare Preot; iar Hristos e un nume de lucrare și demnitate. După tâlcuirea dată de Sfântul Chiril al Ierusalimului „Iisus Hristos este numit cu două nume: de Iisus pentru că mântuiește și cu Hristos pentru că este Preot...". A fost prevestit prin proorocul Isaia că se va naște dintr-o Fecioară și Se va numi „Emanuel, care înseamnă Dumnezeu este cu noi".[3] Principalele texte unde se află termenul „Unul-Născut" cum lămuresc teologii se referă la Fiul lui Dumnezeu existent dinainte de veci și întrupat în timp, în istorie, din dragoste pentru lume și mântuirea ei, clarificând și sensul termenului „Întâi-Născut", căci Iisus Hristos este Unicul Fiu nu numai al Tatălui Ceresc, ci și al Maicii Sale, Sfânta Fecioară Maria.[4] În context e potrivit a aminti și cuvintele Sfântului Chiril al Alexandriei:

---

[1] Luca 3, 38; Romani 5, 14; I Cor. 15, 22 la pr. Dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Tesatment*, București, 1984, pp. 12-13;

[2] Ioan 1, 12 la Idem, o.c., p. 165;

[3] Cf. Cateheza X, 11; Isaia 7, 14; Matei 1, 23 la Idem, ibidem, p. 205;

[4] Ioan 3, 16 și Luca 2, 7; cf. Idem o.c., p. 505;

„dar e de observat iarăși că numește Dumnezeu pe Fiul și Unul-Născut și zice că este în sânul Tatălui, ca să arate că este deasupra deofiinţimii cu creația și că are o existență proprie din Tatăl și în Tatăl. Căci dacă este cu adevărat Dumnezeu și Unul-Născut cum nu va fi altul după fire decât aceia care sunt dumnezei și fii prin voința lui Dumnezeu? Căci se va înțelege că nu este Unul-Născut unul dintre mulți frați, ci e singurul din Tatăl".[5]

Într-o legătură un teolog român precizează că

„în icoana evanghelică a Naşterii Domnului este prezentă nu numai nedumerirea iscoditoare, ci și „înțelegerea cea neînțeleasă" întreaga istorie a urcușului omului spre divin nu există un chip care să exprime mai limpede serena acceptare a minunii, integrarea desăvârșită în taina prezenței supra-naturalului, decât chipul Maicii Fecioare din icoana evanghelică a Naşterii Domnului. În toată animația care se creează în jurul Pruncului născut în peștera din Betleem singură Maica Sa rămâne netulburată. Nici venirea păstorilor, cu istorisirea lor despre arătarea îngerească, nici steaua minunată și magii de la răsărit care cad în adorare înaintea Pruncului și-I aduc daruri minunate n-o smulg pe Născătoarea de Dumnezeu de la împlinirea îndatoririlor oricărei mame adevărate față de Fiul ei. Ea Îl înfașă pe Prunc, Îl culcă în iesle, Îl poartă apoi în brațe până la templul din Ierusalim și Îl duce în Egipt spre a-L feri de urgia lui Irod, fără a se mira de nimic din cele ce se întâmplă în jurul ei și fără a vedea vreo contradicție între toate acele minuni și nevoia de ocrotire a Fiului lui Dumnezeu făcut Om."[6]

Nu este de prisos a aminti și lămurirea următoare privind unirea ipostatică, adică a umanității cu divinitatea Mântuitorului:

---

[5] Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri p. a IV-a în Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, Col. PSB, vol. 41, București, 2000, p. 125;

[6] „Maica Domnului și minunea Naşterii lui Hristos" în pr. Prof. Vasile Mihoc, *Șapte tâlcuiri biblice despre Maica Domnului*, Sibiu, 2019, p. 15;

„Sfântul Maxim precizează că Hristos Domnul descoperă prin umanitatea Sa pe Dumnezeu, întrucât ne prezintă umanitatea în care a eliberat trăsătura ei pătimitoare de împătimire și a slăbit această trăsătură, ba chiar a eliberat firea noastră de această trăsătură, realizând omul adevărat, cum o nu mai putea face nici un om după căderea în păcat. Iar eliberarea a făcut-o prin smerenia deplină, prin înfrânarea și răbdarea duse până la capăt. Numai o astfel de umanitate realizată în autenticitatea ei deplină, în toată smerenia și conștiința limitelor ei, este un mediu cu adevărat transparent al ipostasului Său divin. În acest sens Hristos Se arăta făcând cele omenești dumnezeiește. În nepăcătuirea Lui din smerenie și înfrânare în fața granițelor Sale de om se vede puterea dumnezeiască prin om."[7]

Este edificator textul aceluiași părinte din altă scriere că anume

„cele două firi s-au împreunat într-un ipostas, dar nu într-o singură fire, iar aceasta ca să se arate prin unire atât unitatea ipostasului rezultată din adunarea laolaltă a firilor, cât și deosebirea firilor ce s-au întâlnit într-o unitate nedespărțită, fiecare din ele rămânând, în ce privește însușirea naturală, în afară de orice schimbare și contopire. Căci dacă împreunarea firilor s-ar fi făcut ca să dea naștere unei singure firi, taina mântuirii noastre ne-ar fi rămas cu totul necunoscută, neavând de unde sau cum să putem afla coborârea lui Dumnezeu la noi. Pentru că în asemenea caz sau s-ar fi schimbat trupul în firea dumnezeiască din pricina unirii dumnezeiești, sau s-ar fi schimbat ființa dumnezeiască în firea trupului, sau s-ar fi contopit amândouă prin cine știe ce amestec, producând vreo alta deosebită de ele, nemaipăstrând nici una din firile din care constă rațiunea ei neștirbită."[8]

Înțelegem din cele însemnate că

---

[7] Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, col. PSB, vol. 80, traducere și note de pr. Prof. D. Stăniloae, București, 1983, nota 5, p. 54;

[8] Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 62, în *Filocalia*, vol. III, p. 324 -325, în Liviu Petcu și Gabriel Herea, *Lumina din inimi*, Iași, 2003, p. 46;

„întruparea lui Dumenzeu ca om, arată pe om ca ființa cea mai capabilă de a deveni mediu al arătării lui Dumnezeu. Arată că se pot străvede prin om adâncimile infinite ale lui Dumnezeu. Cuvintele omenești însușite de Dumnezeu, deci înțelese de mine îmi deschid orizonturi infinite și îmi comunică revendicări absolute. Omul e ființa cel mai accesibilă nouă și totuși cea mai revelatoare a misterului absolut, mai presus de noi. Dar nu orice față și nu orice cuvinte, ci ridicate la cel mai înalt nivel duhovnicesc."[9]

Prin icoana Nașterii Domnului privitorul poate conștientiza acest fapt din însăși starea celor care se află în jurul Pruncului Sfânt. Imnografia praznicului la fel face părtaș pe ascultător întregului cadru al minunii, ca de pildă stihira:

„Domnul Iisus născându-Se din curata Fecioară, toate s-au luminat; că păstorii cântând din fluiere, iar magii închinându-se și îngerii cântând, Irod s-a tulburat. Că Dumnezeu în trup S-a arătat, Mântuitorul sufletelor noastre."[10]

De altfel și colindele dau aceeași mărturie, ca următoarea:

„Astăzi S-a născut Hristos / Mesia chip luminos / Mititel, înfășețel / în scutec de bumbăcel / Vântul bate / nu-L răzbate / Neaua ninge / nu-L atinge / și de-acum până-n vecie / Mila Domnului să fie / Lăudați și cântați / Și vă bucurați!"[11]

Este cu cale a face trimitere în cadrul celor arătate la cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur:

„Din aceste texte și din alte mai multe încă este limpede că Hristos este din noi, din frământătura noastră și din pântece fecioresc. Dar cum, nu știm. Așadar, nici tu nu căuta, ci primește ce ți s-a descoperit; nu iscodi ce a fost trecut sub tăcere!"[12]

---

[9] Pr. Prof. dr Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Craiova, 1987, p. 162;
[10] Stihira a II-a din Vecernia Praznicului, alcătuire a lui Anatolie;
[11] Prof. Ioan Brie, *73 Colinde*, Cluj-Napoca, 1980, p. 42;
[12] Scrieri a III-a, *Omilii la Matei*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, în col. PSB, vol. 23, București, 1994, p. 51;

În legătura celor spuse s-ar înțelege că fiecare ființă și-ar putea pune întrebarea asupra a ceea ce va împlini dacă se va naște din nou, adică felul de a trăi va suporta vreo schimbare sau nu. E cu cale a aminti cum Mântuitorul, în convorbirea cu Nicodim i-a zis acestuia:

> „De nu se va naște cineva de sus, nu va putea să vadă împărăția lui Dumnezeu... nimeni nu s-a suit în cer, decât Cel ce S-a coborât din cer, Fiul Omului, Care este în cer... Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca să mântuiască, prin El, lumea."[13]

Din aceste cuvinte reiese îndemnul de a urma calea cerului deschisă cu venirea Sa în lume, praznicul de azi fiind potrivit a lua hotarârea creștinească întocmai. O renaștere reprezintă un spor de elan în multele activități omenești destinate îmbunătățirii continue atât a vieții pământești, cât și a celei sufletești. Anul ce se încheie dedicat rugăciunii înălțate spre împlinirea bunelor doriri, îmbiind a fi urmată pe mai departe. Pe eparhie s-au aniversat două veacuri de la înființarea învățământului teologic superior, înlesnind astfel formarea cuvenită a celor chemați la dreapta călăuzire a vieții religioase în continuare. Ca și în alte dăți praznicul adună pe toți cei apropiați la rugăciunea comună ca mulțumire pentru toate cele dăruite pe parcursul unui an, reînnoind-o în măsura însăși a renașterii lăuntrice a fiecăruia spre desăvârșirea celor pentru care s-a pus deja temelie binecuvântată în așteptarea darurilor Crăciunului. Nașterea Domnului aduce cu fiecare an o adiere duhovnicească înnoitoare în sufletele tuturor, înlesnind o sporită lucrare bisericească în tradiția strămoșilor și în care e cu cale a ne înscrie, felicitându-ne unii pe alții atât pentru cele bune împlinite, cât și pentru viitorul dorit cu multele înfăptuiri spre mulțumirea de obște și spre slava lui Dumnezeu Tatăl și Fiul și Sfântul Duh. Amin.

[13] Ioan 3, 3, 13, 17.

STUDII

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 27 - 36

TEOLOGIE, CULTURĂ ȘI PATRIOTISM ÎN CIMITIRELE ARĂDENE

† PS. Conf. Univ. Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului

Abstract

Cemeteries contain the graves of many generations of people who lived on earth, different in training, religious, social, cultural status, etc. But those who believed in the Savior Jesus Christ, await the resurrection of the dead and the eternal life in the Kingdom of God. Combining the spiritual-Orthodox part with the Romanian one, through the medallions outlined by the clergy and good Romanians, we note with gratitude the fact that the Romanian Orthodox Church, through its sons, worked from the heart of the nation for faith, union and the promotion of Christian-Romanian values. The cemeteries bear the imprint of the sacrifice, love and faith of generations of Romanians faithful to the historical truth and the truth of the Gospel of our Lord Jesus Christ. Our gratitude for their service and work must be manifested through prayer, care for their graves and the continuation of the confession of faith and the history of the Romanian nation.

Keywords

Church, Cemetery, Theology, Resurrection, Faith

Introducere

Viața și moartea, două stări diferite între care alege omul, liber și conștient de chemarea lui de la neexistență la existență în lumea pământească, care este loc de pregătire pentru veșnicia vieții sau eternitatea morții: *„Căci vine ceasul când toți cei din morminte vor auzi glasul Lui, Și vor ieși cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii*" (Ioan 5, 28-29).

De la Adam și Eva până astăzi, miliarde de oameni s-au perindat pe pământ. Iubirea nemărginită a lui Dumnezeu ține acest pământ, poartă de grijă universului și cheamă oamenii la lumină, har, viață și dragoste. Pământul e plin de morminte, cimitire și gropi comune, de sângele martirilor și jertfelnicia oamenilor, însă nimeni nu l-a moștenit pe vecie, neavând aici „cetate stătătoare".

Purtarea de grijă pentru viața pământească este firească, iar preocuparea pentru suflet este normală, fiindcă *„ce ar putea să dea omul în schimb pentru sufletul său?"* (Marcu 8, 37). Nimic! Și aici vedem prin ochii revelației divine valoarea omului în fața lui Dumnezeu.

Teologia vieții și a morții trece prin „Învierea Domnului", pentru că Mântuitorul Iisus Hristos, este *„Cel ce a Înviat din morți pentru a noastră mântuire..."*. Mormântul, cimitirul, lumânarea au valoare de simbol, iar *Crezul* ne amintește și întărește cuvintele Evangheliei: *„Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie!"*.

Din patrimoniul spiritual și cultural fac parte și cimitirele, care cuprind pe de o parte trupurile neînsuflețite ale răposaților, dar în care, pe de altă parte, întâlnim și numeroase monumente, creații artistice (cruci, cavouri, epitafe, poezii. etc.) ce împodobesc mormintele, ducându-ne cu gândul la faptul că pe lângă creația lui Dumnezeu, omul, creator și iubitor de frumusețe și viață, dorește să trăiască în amintirea comunității prin fapte și *icoane*. Uneori aceste monumente pot reprezenta opere de artă creștină, și atunci „dacă prin artă se exprimă *dorul* nemuririi, numai prin credință se obține *darul* nemuririi ca legătură vie și eternă cu Dumnezeu"[1].

Noi trebuie să avem grijă de morminte și cimitire, pentru că în ele se găsesc trupurile celor care așteaptă „Învierea morților" și „Judecata de apoi",

[1] † Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Dăruire și dăinuire. Raze și chipuri de lumină din istoria și spiritualitatea românilor*, Ediția a doua, revăzută și completată, Editura Trinitas, Iași, 2005, p. 74.

și pentru că, după cum spune Sfântul Apostol Pavel: *„Sau nu știți că trupul vostru este templul Duhului Sfânt, Care este în voi, pe Care-L aveți de la Dumnezeu, și că voi nu sunteți ai voștri?"* (I Corinteni 6, 19).

Cimitirele Bisericii noastre sunt locurile de odihnă ale celor plecați din lumea aceasta, ele exprimă credința în înviere și viața veșnică, de aceea la căpătâiul mormintelor sunt așezate Sfinte Cruci. Sfânta Cruce și Taina Învierii Domnului sunt armele cu care creștinul biruie moartea și păcatul, dobândind lumina și viața din Împărăția lui Dumnezeu. Mormântul unui creștin poate deveni astfel o rugăciune sculptată în inima pământului pentru a înflori în veșnicia creației lui Dumnezeu.

Clerici și personalități ale vieții publice în fața veșniciei

Am ales să prezint aici câțiva ierarhi și stareți care sunt înmormântați în cripta celei mai vechi mănăstiri din țara noastră, atestată documentar la anul 1177, Mănăstirea Hodoș Bodrog, care a avut un important rol istoric în partea de vest a țării, regiune atât de greu încercată de-a lungul veacurilor.

Cripta din incinta Mănăstirii Hodoș Bodrog cuprinde sicriele a șase ierarhi ai Aradului și doi stareți ai mănăstirii: Episcopul Iosif Goldiș (1899-1902); Episcopul Dr. Grigorie Comșa (1925-1935); Episcopul Dr. Andrei Magieru (1936-1960); Episcopul Dr. Visarion Aștileanu (1973-1984); Starețul Arhimandrit Augustin Aron Hamsea (1901-1916); Starețul Arhimandrit Timotei Iftimie (1964-1991).

Totodată voi prezenta câteva personalități care așteaptă *Învierea cea de obște* în Cimitirul „Eternitatea" din Arad, și anume: Vasile Goldiș (1862-1934), Ștefan Cicio Pop (1865-1934), Ioan Suciu (1862-1939).

În continuare, voi prezenta succint faptele se seamă ale ierarhilor, stareților și personalităților cultural-politice amintite mai sus.

Episcopul Iosif Goldiș s-a născut în anul 1837 în localitatea Socodor, Județul Arad. A fost sfătuit de către Sfântul Ierarh Andrei Șaguna să slujească Biserica, și astfel, după o pregătire temeinică în domeniul teologiei și filosofiei, devine profesor de teologie, secretar eparhial și monah la Mănăstirea Hodoș Bodrog. A publicat studii și articole în revistele „Speranța", „Lumina" și „Biserica și Școala", susținând învățătura Bisericii Ortodoxe, latinitatea limbii române, cultura românească și originea istorică a poporului român.

Pentru activitatea publicistică și spiritul lui patriotic, a fost ales membru corespondent al Academiei Române[2].

După ce a fost o vreme vicar administrativ la Oradea, a fost ales Episcop al Aradului, păstorind doar trei ani, deoarece a plecat la viața veșnică la 65 de ani. A rămas în conștiința urmașilor și a generațiilor de teologi ca un păstor blând, smerit, echilibrat și un bun profesor de teologie. Pentru eparhie a lăsat o fundație care să acorde burse tinerilor studenți, iar bogata bibliotecă a donat-o Institutului teologic-pedagogic din Arad.

Episcopul Grigorie Comșa[3] a slujit Biserica în perioada interbelică, etapă istorică în care era mare nevoie de activități misionare în zona de vest a țării, afectată de migrația și prozelitismul sectelor și al neoprotestanților. Originar din Făgăraș (1889), Episcopul Comșa a moștenit de la înaintași spiritul luptei pentru apărarea dreptei credințe și afirmarea valorilor ortodoxe-românești, de aceea la Arad s-a dovedit a fi un păstor dinamic, misionar și mărturisitor al adevărului Sfintei Scripturi. Doctor în teologie și cu studii în drept la Budapesta, Episcopul Comșa a răspuns așteptărilor clerului și credincioșilor de a le fi un păstor al vremurilor în care Biserica din eparhie să aibă organizare bună și slujire complexă.

Între anii 1925-1935 a înființat 40 de parohii, 3 protopopiate; a sfințit 50 de biserici și a vizitat peste 235 de parohii în primii cinci ani de slujire arhierească; a inițiat și organizat pelerinaje la Mănăstirea Hodoș Bodrog; a transformat (a ridicat în rang) Institutul Teologic în Academie, cu patru ani de studii; a refăcut Centrul eparhial cu toate anexele.

Din punct de vedere cultural-publicistic, a întemeiat Societăți culturale, biblioteci (Biblioteca preotului ortodox; Biblioteca creștinului ortodox;Societatea *Sfântului Gheorghe*). A tipărit aproximativ o sută de cărți și broșuri în tiraje care să ajungă la cât mai mulți tineri și credincioși din eparhie. În vederea combaterii prozelitismului sectar a alcătuit și tipărit *Sectele religioase din România* (1923), *Călăuza cunoașterii și combaterii sectelor* (1925), *Trei sute cincizeci de pilde pentru predici și alte cuvântări* (1928) și alte multe lucrări (cărți, broșuri, reviste și ziare). Pentru activitatea sa spiritual-culturală, a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

---

[2] Prot. Dr. Gheorghe Lițiu, „Istoria Eparhiei Aradului", în volumul *Episcopia Aradului. Istorie, viața culturală, monumente de artă*, Edit. Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, Arad, 1989, pp. 62-63.

[3] Prot. Dr. Ghe. Lițiu, „Istoria Eparhiei Aradului", în volumul *Episcopia Aradului. Istorie, viața culturală, monumente de artă*, pp. 70-71.

În duhul misiunii ortodoxe pentru pregătirea preoților în apărarea dreptei credințe, a organizat la Arad primul *Congres al preoților misionari români*, precum și alte întâlniri asemănătoare.

A murit mult prea tânăr, la 46 de ani (1889-1935), când ar fi putut să lucreze mai mult și mai folositor pentru Biserica noastră, dar Dumnezeu a rânduit altfel lucrurile în viața lui și a eparhiei pe care a păstorit-o zece ani.

Episcopul Andrei Magieru, născut (1891) în județul Arad, localitatea Saturău, tatăl lui fiind preot și apoi protopop de Buteni, cu studii teologice la Cernăuți și de litere la Budapesta, a fost îndrumat de episcopul Roman Ciorogariu să intre în slujirea Centrului eparhial de la Oradea. Aici a fost profesor și rector al Academiei Teologice și apoi arhiereu-vicar cu titlul de „Crișanul" al Episcopiei Oradiei. Episcop al Aradului din anul 1936, a continuat slujirea misionară în parohii și mănăstiri, îndemnând preoții să predice învățătura Evangheliei cât mai des. Așa au fost alcătuite și publicate importante volume de predici dogmatice, morale și liturgice de către preoți teologi ca Ilarion V. Felea (*Duhul Adevărului* și *Religia iubirii*), Petru Bogdan (*Viața în Hristos*), Tudor Demian (*Jertfa laudei*) și altele.

Episcopul Magieru a fost păstorul uman și jertfelnic din timpul celui deal Doilea Război Mondial care a afectat eparhia, țara și lumea întreagă. În timpul regimului comunist, a reușit să reorganizeze și să dinamizeze viața monahală de la mănăstirile Arad - Gai, Feredeu și Hodoș Bodrog. Rugăciunea, viața duhovnicească și slujirea filantropică au fost preocupările de căpătâi ale acestui neobosit ierarh.

Episcopul Visarion Aștileanu[4] vine în slujirea ortodoxă din rândurile clerului greco-catolic, în contextul evenimentelor de după anul 1948. Originar din Cluj Napoca (n. 1914), după efectuarea studiilor la Cluj și Roma, și o slujire preoțească și administrativă, a ajuns episcop-vicar patriarhal (1962), la propunerea Patriarhului Justinian, iar în anul 1968 a fost ales episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, la propunerea mitropolitului Nicolae Mladin. Din anul 1974 a păstorit Episcopia Aradului, în timpul regimului comunist ostil Bisericii noastre. În acest context pastoral dificil, a întreprins acțiuni privind cunoașterea profundă a trecutului istoric bisericesc din eparhie, cercetări arheologice, publicarea de monografii, dar și editarea unor cărți religioase și de rugăciuni. Suferind mult din cauza bolii, episcopul Visarion a

[4] Prot. Dr. Ghe. Liţiu, „Istoria Eparhiei Aradului", în volumul *Episcopia Aradului. Istorie, viața culturală, monumente de artă*, pp. 76-77.

fost ajutat în slujirea arhierească de către arhiereul-vicar Gherasim Cucoșel, fost stareț al Mănăstirii Putna.

Alături de ierarhii amintiți, în cripta mănăstirii Hodoș Bodrog au fost înmormântați doi stareți de seamă ai acestui așezământ monahal.

Arhimandritul Augustin Aron Hamsea (1901-1916) a fost starețul mănăstirii Hodoș Bodrog la începutul secolului al XIX-lea, perioadă premergătoarea realizării *Marii Uniri* de la 1918. S-a născut în anul 1849 la Râșnov, județul Brașov și prin pronie divină, ajunge în Episcopia Aradului.

A făcut studii la Gimnaziul „Andrei Șaguna" din Brașov, Institutul teologic din Sibiu (1869-1872), la Academia de Drept din Sibiu și la Facultatea de Științe Juridice din Budapesta. Profesor la Institutul teologic-pedagogic din Arad (1875 -1881), a fost călugărit sub numele Augustin și hirotonit ieromonah (1879), apoi în anul 1892 a fost hirotesit în protosinghel, iar în 1899 a devenit arhimandrit. A îndeplinit și alte funcții: asesor consistorial (consilier) la Episcopia Aradului (1881-1887), director al Institutului teologic-pedagogic din Arad (1887-1901), stareț al mănăstirii Hodoș-Bodrog, (1901-1916), deputat în Sinodul eparhial al Episcopiei Aradului (din 1881), vicepreședinte al *Asociației pentru cultura și literatura poporului român - Arad*. A redactat buletinul oficial al eparhiei „Biserica si Școala" (1879-1882 și 1884- 1899), în care a publicat o serie de prelegeri de Liturgică, Pastorală, Administrație parohială și Istorie bisericească, precum și Calendarul Eparhiei Aradului. A colaborat la alcătuirea Enciclopediei Române de la Sibiu (istorie bisericeasca), și a publicat articole în „Telegraful Roman" și „Revista Teologică" de la Sibiu.

Din perspectiva activităților desfășurate, arhimandritul Augustin Hamsea a adus o substanțială contribuție la dezvoltarea învățământului teologic, a administrației bisericești și a publicării de lucrări teologice.

Arhimandritul Timotei Iftimie (1964-1991) a fost unul dintre cei mai longevivi stareți ai Mănăstirii Hodoș Bodrog. Născut în timpul Primului Război Mondial (1917), în localitatea Cucuieți, județul Bacău, a început de tânăr viața monahală la Mănăstirea Secu, continuând la Mănăstirea Săraca, Mănăstirea Românești și apoi la Mănăstirea Hodoș Bodrog. Studii de teologie a făcut la Seminarul monahal de la Cernica, Facultatea de Teologie din Suceava și Institutul Teologic din Sibiu. Chiar dacă era ierodiacon, a participat pe front la Primul Război Mondial, de unde s-a întors rănit.

Când a ajuns la Mănăstirea Hodoș Bodrog, după promulgarea Decretului 410 din anul 1959 (lege cu privire la închiderea unor mănăstiri și la exclude-

rea din viața monahală a multor monahi și monahii), părintele Timotei a găsit în obștea monahală doar trei părinți, iar anexele mănăstirii erau folosite de C.A. P.-ul din apropiere. Sub îndrumarea episcopului de atunci, Teoctist Arăpașu (1962-1973), viitorul Patriarh al României, care adusese în mănăstire, din cauza Decretului, un ieromonah și patru maici bătrâne, părintele Timotei reorganizează viața liturgică, cu pravilă monahală, săvârșind Sfintele Taine atât pentru obștea monahală, cât și pentru credincioșii pelerini ce mergeau la mănăstire.

Starețul Timotei s-a ocupat de restaurarea mănăstirii, de organizarea unui muzeu pentru obiectele de patrimoniu, de refacerea vetrei monahale cu teren agricol în jur, prin îndepărtarea C.A.P.-ului din incinta mănăstirii. Pe aleea care duce la cimitir, a înălțat 14 Cruci în amintirea *„Drumului Crucii"* săvârșit de Mântuitorul Iisus Hristos, și pe care a organizat precesiuni religioase în Vinerea Mare și ajunul Praznicului Adormirii Maicii Domnului.

Cu binecuvântarea Episcopului Timotei al Aradului, harnicul stareț a început în anul 1989 construirea unei noi biserici cu hramul „Pogorârea Duhului Sfânt", pe locul unui Paraclis de iarnă, ctitorie terminată în anul 1997. Părintele stareț Timotei a rămas în istoria Bisericii și în conștiința monahismului ca un om duhovnicesc, harnic și reorganizator al mănăstirii Hodoș Bodrog în timpul regimului comunist. Lui i se datorează continuitatea rodnică a mănăstirii și ieșirea biruitoare a obștii monahale în zorii libertății religioase din țara noastră. După o viață cu multe încercări și suferințe, starețul Timotei a trecut la Domnul în anul 1991, chiar în ziua pomenirii ocrotitorului spiritual, Sfântul Apostol Timotei (21 februarie), la vârsta de 74 de ani.

Așadar, cripta din incinta Mănăstirii Hodoș Bodrog păstrează ca într-un chivot rămășițele pământești și amintirea unor ierarhi și stareți care au slujit Biserica românească în vremuri grele și cu jertfă rodnică.

Spuneam mai sus că Cimitirul „Eternitatea" din Arad cuprinde mormintele unor mari personalități ale țării noastre, care au contribuit din multe puncte de vedere la promovarea și afirmarea valorilor spiritual-culturale românești, dar și la unitatea provinciilor țării noastre. Îi amintim doar pe câțiva dintre aceștia : Vasile Goldiș (1862-1934), Ștefan Cicio Pop (1865-1934), Ioan Suciu (1862-1939).

Vasile Goldiș s-a născut în 25 noiembrie, anul 1862, în satul Mocirla, azi Vasile Goldiș din Județul Arad, într-o familie de preot. După studii temeinice realizate în țară și la Budapesta, este solicitat de către Episcopul Ioan Popasu al Caransebeșului să predea disciplina Istorie și Limba română la *Școala nor-*

mală ortodoxă. După alte activități împlinite în țară, Vasile Goldiș ajunge Secretar eparhial al eparhiei arădene în timpul păstoririi Episcopul Iosif Goldiș (1899-1902), rudă cu el. Din această postură, începe să adere la lupta românilor din Transilvania pentru libertate, unirea cu România și dobândirea drepturilor poporului român asuprit de ocupanți. A publicat în ziarele vremii și a aderat la platforma Partidului Național Român, care a activat la Arad. Vasile Goldiș a propus Consiliului Național Român să convoace la 1 decembrie 1918 adunarea poporului român din Transilvania. A reprezentat Aradul la Marea Adunare de la Alba Iulia și a făcut parte din delegația care a prezentat Regelui Ferdinand *Actul unirii* Transilvaniei cu România[5].

Ștefan Cicio Pop, cu studii în drept la Budapesta și Viena, s-a remarcat încă de tânăr ca susținător al cauzei naționale românești și apărător în fața instanțelor judecătorești a *Memorandiștilor* de la sfârșitul secolului al XIX-lea. A susținut și promovat adevărul istoric cu privire la poporul român din Transilvania și întreaga țară. A făcut parte din Congresul naționalităților de la Budapesta (1895), fiind ales secretar în biroul adunării, apoi a fost deputat „naționalist" în Parlamentul de la Budapesta, reprezentând Șiria din comitatul Arad, luptând pentru respectarea Legii naționalităților.

Până la 1 Decembrie 1918, în primele decenii ale secolului al XX-lea au avut loc o mulțime de evenimente care au pregătit indirect sau direct Marea Unire. În anul 1908, a avut loc reorganizarea Partidului Național Roman cu centrul la Arad, după ce în anul 1894 fusese interzis de către guvernul Ungariei, avându-i în biroul central pe Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop, Ioan Suciu și Nicolae Oncu; publicarea ziarelor „Tribuna poporului" (1897) și apoi „Românul" (1911), care militau pentru lupta românilor spre făurirea României Mari; între anii 1914-1918, a avut loc Primul Război Mondial sau războiul pentru eliberarea națiunilor; în toamna anului 1918, are loc transferul de putere socială și politică de la autoritățile maghiare la autoritățile nou constituite românești: „fiecare comunitate etnică își va constitui un Comitet Național", având atribuții specifice unui guvern; la Budapesta se organiza Consiliul Național Român (30 octombrie 19180), care se mută cu sediul la Arad în 2 noiembrie și se transformă în Consiliul Național Român Central, astfel încât Aradul devine capitala primei guvernări românești a Transilvaniei[6].

[5] *Rolul Aradului în realizarea Marii Uniri. O perspectivă cronologică*, coordonatori Marius Ioan Grec, Stelian-Ioan Boia, Sorin Bulboacă (sinteză realizată de Marius Ioan Grec), Editura „Vasile Goldiș" University Press Arad, 2017, pp. 213-240.

[6] Lect. univ. dr. Stelian-Ioan Boia, „Marea Unire de la 1918. Locul și rolul Aradului", în volumul *95 de ani de la Marea Unire*", coordonator Marius Ioan Grec, Editura „Vasile Goldiș" University Press, Arad, 2013, p. 29.

Ștefan Cicio Pop a fost cel care a adunat ofițerii și soldații români și i-a pus sub jurământ să slujească Consiliului Național Român Central, acțiune cu care începea organizarea Transilvaniei românești. În calitate de Președinte al acestui Consiliu Național Român Central, a luat primul cuvântul la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, subliniind trecutul istoric al românilor și importanța momentului din acea zi. În Consiliul Dirigent al Marii Adunări Naționale, a fost ales și Ștefan Cicio Pop, o personalitate politică ce a sprijinit și Biserica Ortodoxă Română, chiar dacă el era de confesiune greco-catolică[7].

Ioan Suciu[8], numit **Văcărescu**, după strămoșul dinspre tată, s-a născut în anul 1862 pe Valea Mureșului, în localitatea Șiștarovăț din județul Arad. A fost coleg de școală cu Vasile Goldiș la *Preparandia* din Arad. A urmat Facultatea de Drept din Budapesta, devenind Președintele *Societății studenților români „Petru Maior"*. După terminarea studiilor, a lucrat ca avocat și notar. Prin procesul intentat de autoritățile maghiare generalului român Traian Doda, tânărul avocat Ioan Suciu avea să fie remarcat într-un eveniment cu ecouri naționale. Acesta a fost începutul său marcant în viața politică. Maestrul său în avocatură și experiență de viață - Mircea V. Stănescu, l-a ajutat foarte mult pe Ioan Suciu să înțeleagă contextul istoric și nevoia de implicare social-politică în afirmarea valorilor românești și împlinirea unui deziderat al mai multor generații de români. În acea vreme, Aradul devenise centrul acțiunilor naționale românești. Grupările sociale, ziarele, ideile reformatoare ale românilor adevărați s-au conturat pentru a mobiliza românii la luptă. Prezent în Parlament și în viața publică, Ioan Suciu s-a ocupat de reorganizarea Partidului Național Român, dar și de problemele țăranului român. Cooptat în *Asociația națională arădeană* (*Astra*), și lucrând în mai multe localități din Arad (Șiria, Ineu, Chișineu-Criș), el i-a mobilizat pe românii din mai multe localități arădene pentru a sprijini ideile și acțiunile revendicative pentru binele poporului. A fost prezent la Oradea și Budapesta când s-a proclamat *principiul autodeterminării națiunii române*. El s-a ocupat, împreună cu alți români de seamă, de organizarea și pregătirea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia și a luat cuvântul după Ștefan Cicio Pop, arătând că decizia poporului este hotărâtoare asupra viitorului națiunii ro-

[7] *Rolul Aradului în realizarea Marii Uniri. O perspectivă cronologică*, coordonatori M.I. Grec, S.-I. Boia, S. Bulboacă (sinteză realizată de Marius Ioan Grec), pp. 241-266.

[8] *Rolul Aradului în realizarea Marii Uniri. O perspectivă cronologică*, coordonatori M.I. Grec, S.-I. Boia, S. Bulboacă (sinteză realizată de Marius Ioan Grec), pp. 267-314.

mâne. A fost apreciat de Vasile Goldiș pentru implicarea sa în organizarea Adunării, dar și pentru modul în care și-a împlinit misiunea încredințată de Consiliul Dirigent. Începând cu anul 1920, din postura de Președinte al *Comisiei Regionale de Unificare și Descărcare a serviciilor publice din Transilvania*, Ioan Suciu a contribuit decisiv la unificarea administrativă a țării. A trecut la viața veșnică la 12 martie 1939, fiind considerat ultimul reprezentant al generației luptătorilor pentru unirea românilor.

Concluzii

Am evocat mai sus doar câteva dintre personalitățile vieții publice arădene, care au avut o contribuție însemnată la parcursul istoric local și național al Bisericii și Neamului românesc.

Cimitirele arădene cuprind mormintele multor generații de oameni, care au trăit și muncit fie în această parte de țară sau în alte locuri din lume. Cu pregătiri și profesii diferite, aceștia au fost aduși la existență de Dumnezeu și părinții lor trupești, locuind pământul într-o armonie cu cerul. Unii au reușit datorită educației, credinței, a contextului social-istoric să se remarce în domeniile lor de activitate, dar și în ceea ce privește spiritul comunitar local și regional. În acest sens, personalitățile evocate mai sus, au avut un rol important în istoria locală și națională.

Personalitățile amintite în acest articol, au avut un rol foarte mare în evoluția bisericească, culturală, educațională și socială, la nivel regional și chiar național. De aceea pomenirea lor înseamnă un act de recunoștință și de comuniune între generații diferite de români și creștini.

După cum spuneam la început, recunoștința noastră se manifestă prin pomenirea lor la Sfintele Slujbe, evocarea lor la manifestările spiritual-culturale, publicarea de cărți, studii și articole, îngrijirea mormintelor ș.a.

Dumnezeu să primească rugăciunile și jertfa lor și să îi așeze în lumina Sfinților din Împărăția Sa cerească.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 37 - 47

UN MANUSCRIS INEDIT. CURSUL DE TEOLOGIE FUNDAMENTLĂ AL PĂRINTELUI TEODOR BOTIȘ (1873-1940)

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Abstract

This study restores the essential elements of the fundamental Theology course held by father Teodor Botiș at the beginning of the 20th century at the Theological Institute in Arad. This course, discovered in the manuscript, reproduces the image of the Orthodox theological education in Arad and beyond. Influenced by the Western method and thought, especially the Roman Catholic one, father Botiș still manages to fix in the minds of his students five important points regarding the defense of the Orthodox doctrine in the confrontation with the ideologies and conceptions of modernity: a) The God of Christians is a personal God, living and absolute that reveals Himself to man and shows His goodness in history; 2) man is a personal being, distinct and superior to the world, he cannot be reduced to the evolutionary and biological mechanisms of the world; 3) Jesus Christ is the true God; 4) revelation is preserved not only in Scripture, but in Scripture and Tradition; 5) The Orthodox Church is the true Church.

Keywords

Teodor Botiș, Fundamental Theology, apologetics, dogmatics, manuscript, Christ, Church, Revelation

Părintele Teodor Botiş a predat mai multe discipline teologice şi laice fiind o personalitate de marcă a teologiei arădene şi nu numai[1]. Însă disciplina teologică pe care a ilustrat-o cel mai mult la catedră a fost Teologia Dogmatică. În conştiinţa studenţilor săi a rămas ca

> „omul bun, profesorul simpatizat, de care te simţeai ataşat de la prima convenire, devenea admirat când se urca la catedră. Înzestrat cu o cultură profesională temeinică (...) precis orientat în materie, orele de dogmatică – în general, mai puţin accesibile – erau uşoare, atrăgătoare în lecţiile profesorului"[2].

Deşi încă nu am descoperit cursul de Teologie Dogmatică al părintelui Botiş, am descoperit cursul de Teologie Fundamentală, copiat de studenţii la teologie Ioan Ciofran şi Victor Mihailovici. Cursul poartă şi semnătura studentului Florea Codreanu - şi mai multe însemnări explicative ale acestuia pe marginea textului - care mai târziu devine o personalitate ecleziastică misionară a Eparhiei Aradului. De fapt, Teologia Fundamentală era integrată studiului Dogmaticii ortodoxe, un preambul al acesteia în perioada în care Teodor Botiş a predat această disciplină la Institutul Teologic din Arad. Manuscrisul, descoperit în Arhiva Arhiepiscopiei Aradului este legat şi copertat, conţine 192 pagini[3]. Însemnările lui Florea Codreanu prezente la sfârşitul unor lecţii indică anii 1919-1920. Acest manuscris este integrat într-un volum manuscris din care mai face parte şi Manualul de Ermeneutică biblică a părintelui dr. Iustin Suciu, 222 pagini, datat la anul 1912 şi scris de studentul la teologie Ioan Cioflan[4]. Iniţial, manuscrisul părintelui Teodor Botiş a avut numărul 11352, iar manuscrisul părintelui Iustin Suciu a avut numărul 11353, însă fiind legate într-un singur volum poartă numărul 206.

---

[1] Despre personalitatea şi activitatea teologică-culturală a părintelui Teodor Botiş a se vedea Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei, Prof. Dr. Sebastian-Dragoş Bunghez, *Preotul Profesor Teodor Botiş (1873-1940). O viaţă în slujba Bisericii, a învăţământului teologic şi a neamului românesc*, Colecţia Teologi arădeni, 3, Editura Universităţii „Aurel Vlaicu", Arad, 2022; Pr. Dr. Mihai Săsăujan, „Preotul, profesorul şi istoricul Teodor Botiş (1873-1940). Date bio-bibliografice" în *Teologia*, an IX(2005), nr. 2, pp. 125-155; „Teodor Botiş: contribuţii istoriografice", *Teologia*, an IX (2005), nr. 3, pp. 211-236. Despre viaţa lui Teodor Botiş a se vedea Emil Botiş, *Amintiri 1904-1984*, Editura Marineasa, Timişoara, 2006.

[2] Dr. Emil Botiş, „Protopopul Iconom Stavrofor Dr. Teodor Botiş", în *Mitropolia Banatului*, an XXV (1973), nr. 10-12, p. 703.

[3] AAA, Dr. T. Botiş, *Teologia fundamentală* mss, nr. 206, f. 1.

[4] AAA, Dr. Iustin Suciu, *Manual de Ermineutică biblică*, Arad, 1912, 222 f. mss, nr. 206.

Fără îndoială că părintele Teodor Botiș se înscrie nu doar în linia dogmatiștilor români de la începutul secolului al XX-lea, ci și în șirul apologeților. Totodată, cursul de Teologie fudamentală al părintelui Botiș se integtrează prin conținut și metodă, stadului disciplinei de la începutul secolului al XX-lea. Structura cursului urmează îndeaproape linia contribuțiilor teologice românești cu elemente comune profesorilor de Teologie fundamentală. Totuși, era perioada traducerilor în teologia românească și a influențelor teologiei apusene, aspect care se va vedea și în cursul părintelui Botiș.

1. Teologia fundamentală și confruntarea creștinismului cu modernitatea

În partea de început a cursului, părintele Botiș caută să exprime *noțiunea* Teologiei fundamentale, insistând asupra înțelesurilor termenului *teologie*. Ca început al cursului anunță însă necesitatea de "a demonstra" adevărurile fundamentale care se referă la Dumnezeu și nemurirea sufletului. În acest sens aspectul natural al religiei este insuficient, are nevoie de cel supranatural prezent în Scriptură și Tradiție, ambele păzite de Biserică[5]. Teologia fundamentală este numită și *apologetică* și *dogmatica generală* și are menirea să *apere* credința și religia creștină de sistemele care le contestă[6]. Într-adevăr, modernitatea a generat o serie de sisteme și concepții anticreștine ca răspuns la situația creștinismului occidental. Deși, în Răsărit, nu s-a înregistrat un astfel de conflict, răspândirea curentelor ateist-materialiste occidentale a provocat și teologia ortodoxă, influențată de metoda teologică occidentală să-și asume în conținutul ei pozițiile teologiilor occidentale romano-catolică și protestantă. Teodor Botiș pune originea curentelor anticreștine pe seama dezbinării dintre Apus și Răsărit pe de o parte și pe seama conflictului din interiorul creștinismului apusean pe de altă parte. El ajunge la concluzia că „raționalismul subiectiv" reprezintă „izvorul tuturor ideilor, direcțiunilor și curentelor antireligioase și al necredinței din timpurile noastre"[7]. El opune adevărurile credinței creștine „duhului necredinței moderne"[8]. Deși, conflictul teologie-știință, teologie-filosofie în Apus are cauze teologice, care rezidă în specificul și consecințele teologiei scolastice, motivația teologilor ortodocși în asumarea pozițiilor apologeticii apusene a fost determinată în primul rând de contestarea fundamentelor creștine. Ei nu au gândit în termeni spe-

[5] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 4.
[6] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 5.
[7] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff. 9-10.
[8] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 10.

cifici gândirii răsăritene recurgând la gândirea patristică şi la modelul patristic de asumare a raportului teologie-filosofie şi teologie-ştiinţă, ci în termenii metodei occidentale de care deja erau influenţaţi prin formarea şi sursele teologice, termeni care, fără nuanţări prea multe, extrapolau provocarea într-un conflict general creştinism-modernitate. Desigur, modernitatea prin curentele ei materialist-atee, antireligioase devenea o provocare nu doar pentru mediul occidental care a generat-o, ci şi pentru orice formă de creştinism, dovadă dezbaterile interbelice despre raportul teologie-filosofie, Ortodoxie-naţiune[9]. Interesant este faptul că dintre apologetii moderni aminteşte doar pe cei romano-catolici şi pe cei ortodocşi ruşi şi români[10].

2. Combaterea sistemelor filosofice ale modernităţii

Teodor Botiş opune teismul sistemelor de gândire ale modernităţii cu rădăcini în antichitate şi anume: ateismul, politeismul, dualismul teologic, materialismul, deismul. El combate aceste sisteme de gândire apelând la cele cinci argumente tradiţionale dezvoltate mai ales în gândirea modernă şi anume: cosmologic, teleologic, moral, istoric, ontologic[11]. Un loc special în cursul de Teologie fundamental îl alocă combaterii materialismului, mai ales

[9] A se vedea de pildă Pr. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie şi Românism,* Asociaţia Românilor din Bucovina de Nord, 1992; *Poziţia domnului Lucian Blaga faţă de Creştinism şi Ortodoxie,* Editura Paideia, 2010; Pr. Ilarion V. Felea, *Religie şi cultură,* Editura Episcopiei Aradului, Arad, 1994; Episcop Dr. Grigorie Comşa, *Ortodoxia şi românismul în trecutul nostru,* Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Arad, 1933; Nae Ionescu, „Naţionalism şi Ortodoxie", în *Teologia. Integrala publicisticii religioase*, Editura Deisis, Sibiu, 2003, pp. 405-407, 122-123; Pr. Ioan N. Beju, „Ortodoxie şi românism", în *Revista Teologică*, an XXVII (1937), nr. 9, pp. 347-351.

[10] AAA, Dr. T. Botiş, *Teologia fundamentală*, ff. 11-14.

[11] AAA, Dr. T. Botiş, *Teologia fundamentală*, ff. 17-18. El prezintă cele cinci argumente între ff. 18-31. Florea Codreanu observă printr-o însemnare că deşi părintele Botiş anunţă că argumentele teismului combat şi deismul, acest sistem filosofic-teologic nu este combătut(f. 30). Despre argumentele dovedirii existenţei lui Dumnezeu în prima jumătate a secolului al XX-lea a se vedea: Ioan G. Savin, „Dovezile raţionale pentru existenţa lui Dumnezeu", în *BOR*, seria II, an XLV (1927), nr. 10, pp. 577-583; „Dovezile raţionale pentru existenţa lui Dumnezeu", în BOR, seria II, an XLV (1927), nr. 11, pp. 646-650; „Argumentul ontologic la Anselm de Canterbury", în *BOR*, an XLVII (1929), nr. 4, pp. 300-314; *BOR*, an XLVII (1929), nr. 5, pp. 402-410; BOR, an XLVII (1929), nr. 6, pp. 496-506; „Toma d'Aquino şi argumentul ontologic", în *BOR*, an XLVIII (1930), nr. 1, pp. 11-23; *BOR* an XLVIII (1930), nr. 2, pp. 97-106; *Dovezile raţionale pentru existenţa lui Dumnezeu,* ed. a III-a, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1939; Emilian Vasilescu, „Valoarea argumentelor raţionale pentru dovedirea existenţei lui Dumnezeu", în *Anuarul Academiei Teologice Andreene*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1946, pp. 28-67.

în forma lui modernă, darwinistă[12]. Părintele Teodor Botiș căuta să argumenteze nu numai în cosmologie un plan supranatural prin trecerea de la materie anorganică la materie organică, ci și în antropologie prin accentul pe spiritualitatea și nemurirea sufletului. În demonstrarea acestor realități se fundamentează pe patru argumente: istoric, ontologic, teleologic și moral[13]. De fapt, prin aceste argumentări a pregătit calea combaterii materialismului antropologic numit și „monism materialistic". El aduce printre contra argumente: a) identitatea eului; b) permanența eului; c) conștiința de sine[14]. Creierul nu este principiul vieții spirituale, ci numai organul vieții spirituale a gândirii, părintele Botiș căutând să exprime diferența graduală a omului în raport cu animalul[15]. În această perspectivă combate și darwinismul antropologic. Teoriile lui Darwin și Haekel sunt prezentate și combătute opunându-le libertatea persoanei umane, capacitatea de a deosebi între bine și rău, realitatea sentimentelor și cea morală, etică a omului[16]. El arată că Dumnezeu conduce pe om la ținta finală, iar omul este capabil să urmeze conștient și liber pe Dumnezeu, prin acestea Teodor Botiș afirmă explicit pe de o parte că Dumnezeu și omul sunt persoane. Dacă Dumnezeu este persoană, absolut, transcendent, creator, atotștiutor, omul este o „ființă personală relativă", fiind „capabil de o fericită și netrecătoare comunitate de viață cu Dumnezeu", care îl conduce pe om spre ținta finală prin „revelația naturală și supranaturală"[17]. De fapt, în contrapondere cu determinismul cosmologic și antropologic al modernității, părintele Botiș înțelege raportul Dumnezeu-om în termenii unei relații și comunități(în sensul de comuniune) vii, o comunitate-comuniune de viață liberă și reciprocă[18]. În aceeași termeni ai vieții și comuniunii descrie și scopul religiei. Pentru el, scopul religiei este

> „realizarea comunității de viață, uniunea vie și misterioasă a omului cu Dumnezeu astfel că Dumnezeu locuiește în om (…) iar omul devine lăcașul Duhului Sfânt, (…) templul Dumnezeu-

[12] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff. 31-42.
[13] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff. 46-49.
[14] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff. 52-53.
[15] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 56 su.
[16] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff. 66-67.
[17] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff. 70-72.
[18] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 96.

lui celui viu (...) Această uniune misterioasă a omului cu Dumnezeu poate să aibă grade nenumărate"[19].

3. Influențe ale gândirii occidentale

Teodor Botiș exprimă o teologie a silogismelor și a principiului cauză-efect pentru ca omul să ajungă să cunoască intelectual pe Dumnezeu. El consideră că prin intelect cunoaștem ființa lucrurilor fizice de aici se trece la cunoașterea realității psihice din om și de aici la cunoașterea sufletului uman. El explică:

> „Iar după ce am cunoscut lumea fizică și spirituală încheiem de la ele ca de la niște făpturi la cauza lor cea de pe urmă, la Dumnezeu și de la însușirile lumii fizice și spirituale la însușirile dumnezeiești. Ajungând astfel pe calea cugetării discursive aposteriorice la cunoștința lui Dumnezeu și a însușirilor dumnezeiești, încheiem pe calea cugetării discursive apriorice la activitatea Lui"[20].

Această perspectivă intelectuală asupra lui Dumnezeu prin silogisme și analogia entis reprezintă una din influențele gândirii occidentale prezentă în mare parte în gândirea ortodoxă dinacea vreme. Un alt clișeu structural și metodologic îl întâlnim exprimat în schema: religie subiectivă- religie obiectivă, religia obiectivă este naturală și supranaturală iar adevărata religie este cea obiectivă supranaturală[21]. O altă influență o descoperim în definiția dată bisericii, aceasta fiind „comunitatea sau societatea oamenilor care mărturisesc una și aceeași religie și prin aceasta sunt uniți și întreolaltă"[22]. De asemenea întâlnim împărțirea scolastică dintre ecclesia dicens – Biserica învățătoare și eclesia audiens-Biserica ascultătoare[23]. Accentul pe aspectul văzut al Bisericii ca reacție față de concepția protestantă a Bisericii invizibile – așa cum vom arăta – evidențiază o influență a concepției ecleziologice romano-catolice.

[19] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 96.
[20] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 78.
[21] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 96.
[22] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 98.
[23] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 100.

4. Elemente de Dogmatică: Revelație-Hristos-Biserică

Fără îndoială că orice curs de Teologie fundamentală include câteva elemente de Dogmatică care dobândesc și o dimensiunea apologetică. În acest curs, părintele Botiș abordează temă revelației pe care o definește ca o „manifestare a lui Dumnezeu în extern, ieșirea lui Dumnzeu din lumina cea neapropiată"[24]. Religia creștină are origine dumnezeiască, este subiectivă și obiectivă, naturală și supranaturală, mediată și nemediată. El exprimă posibilitatea, necesitatea și caracteristicile revelației, criteriile interne ale revelației analizând și posibilitatea și autenticitatea minunilor. El combate pe raționaliști și naturaliști și susține că minunile nu sunt imposibile în raport cu Dumnezeu și că minunile nu contrazic nici natura, nici legile ei[25]. După ce face distincția între minuni autentice și false minuni, acordă un loc special profețiilor, posibilității și autenticității acestora. Toate demonstrațiile pe care Teodor Botiș le expune în cursul său au menirea de a distinge între revelația adevărată și cea falsă.

Referindu-se la revelația creștină, aceasta are în centru pe Hristos prin care se reface o nouă legătură între Dumnezeu și om. Pe el există trei trepte ale unei singure revelații: cea patriarhală, cea mozaică și cea creștină, primele două fiind pregătitoare[26]. El accentuează caracterul divin și personal al lui Hristos în comparație cu falșii mesia, părintele Botiș căutând să evidențieze și caracterul unic al lui Hristos în istorie[27]. Originea divină a lui Hristos este argumentată și din perspectiva minunilor Lui, ca Stăpân peste om și lume[28]. Învierea este „coroana tuturor faptelor extraordinare" care demonstrează originea și misiunea dumnezeiască a lui Hristos[29]. Cu referire la înviere, părintele Botiș dezvoltă deja cunoscutele argumentele împotriva raționaliștilor care tăgăduiau în cel puțin patru teze adevărul Învierii lui Hristos[30].

---

[24] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 101.
[25] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 119.
[26] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 130.
[27] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff. 131-132.
[28] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff. 136-137.
[29] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 143.
[30] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff. 145-149. Pentru un răspuns apologetic specific epocii cu referire la contestările la adresa evenimentului Învierii lui Hristos a se vedea și Ioan Mihălcescu, „Învierea lui Hristos. Încercare apologetică contra câtorva obiecțiuni ale criticii moderne și contemporane", *BOR*, an XXV (1901), nr. 2, pp. 167-192; „Minunea Învierii Domnului", în *BOR*, an XXXIV (1910), nr. 1, pp. 78-88; „Minunea Învierii Domnului", în *BOR*, an XXXIV (1910), nr. 2, pp. 173-186 *BOR*, an XXXIV (1910), nr. 4, pp. 456-463; *BOR*, an XXXIV (1910), nr. 5, pp. 586-594; „Mărturiile biblice despre învierea Domnului", în *BOR*, an XL (1922), nr. 7, pp. 500-509.

Un capitol special îl dedică răspândirii creştinismului şi condiţiilor vitrege de mărturisire a credinţei. El subliniază, în ciuda persecuţiilor, biruinţa creştinismului asupra iudaismului şi păgânismului şi regenerarea vieţii creştine şi influenşa acesteia asupra reformei morale, etice, sociale, culturale, ştiinţifice, de familie, prin castitate, milostenie, frăţietate, iubirea vrăjmaşilor[31]. La fel, ca în cazul creionării personalităţii lui Hristos, Teodor Botiş caută să demonstreze că creştinismul nu este o simplă înţelepciune, ci operă a lui Dumnezeu cu o influenţă semnificativă în istorie, societate, cultură, viaţa oamenilor.

Cu privire la „izvoarele Revelaţiei" Teodor Botiş le identifică în Scriptură şi Tradiţie, poziţionându-se împotriva protestanţilor care recuoşteau doar Scriptura. Aici observăm influenţa gândirii romano-catolice care s-a făcut prezentă în Dogmatica ortodoxă până în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Totuşi, afirmă că Biserica este cea care păstrează în mod infailibil cele cuprinse în Scriptură şi Tradiţie[32]. El susţine că Sciptura este „izvorul" principal al Revelaţiei dar nu unicul şi în acest sens demonstrează existenţa Tradiţiei. El expune criteriile Tradiţiei şi monumentele Tradiţiei[33].

Pentru el, scopul Teologiei fundamentale este să arate că „biserica lui Hristos este o societate văzută având ca şi cap şi ocârmuitor nevăzut pe Mântuitorul"[34]. Această afirmaţie specifică teologiei catolice este continuată cu o afirmaţie tot atât de influenţată de teologia catolică şi anume: Mântuitorul „a înzestrat pe păstorii bisericii prin care conduce într-un mod nevăzut biserica Sa, cu darul infailibilităţii întru conservarea şi vestirea cuvântului său divin"[35].

Părintele Botiş aminteşte de concepţia protestantă despre biserica nevăzuta ca biserica adevărată. În contrast cu concepţia protestantă, el pune accentul, influenţat de teologia romano-catolică, pe biserica văzută[36]. El pune acest accent plecând de la premisa că Hristos a întemeiat o Biserică cu o organizare văzută, cult, ierarhie. Totuşi, afirmă ambele părţi ale Bisericii, văzută şi nevăzută în unitate, Biserica văzută fiind „fundamentul şi condiţia bisericii nevăzute"[37]. El combate în ceea ce priveşte ierarhia atât concepţia protestantă despre preoţia generală a credincioşilor, cât şi concepţia romano-

[31] AAA, Dr. T. Botiş, *Teologia fundamentală*, ff. 151-155.
[32] AAA, Dr. T. Botiş, *Teologia fundamentală*, f. 156.
[33] AAA, Dr. T. Botiş, *Teologia fundamentală*, ff. 161-164.
[34] AAA, Dr. T. Botiş, *Teologia fundamentală*, f. 166.
[35] AAA, Dr. T. Botiş, *Teologia fundamentală*, f. 166.
[36] AAA, Dr. T. Botiş, *Teologia fundamentală*, f. 166-167.
[37] AAA, Dr. T. Botiş, *Teologia fundamentală*, f. 168.

catolică despre primatul papal. El combate interpretările clasice ale celor două teologii extrase eronat din Scriptură[38]. Pentru el, Biserica este infailibilă pentru că Hristos este capul ei și o conduce prin mijlocirea Duhului Sfânt. El explică mai bine un text care trimitea la infailibilitatea păstorilor. Teodor Botiș afirmă că purtătorii infailibilității sunt păstorii și dascălii Bisericii, dar numai toți împreună, înțeleși ca întreaga biserică învățătorească, care trebuie să țină cont și de consensul credincioșilor[39]. Botiș subliniază legat de infailibilitate *consensus ecclesiae disperae* și de autoritatea sinodului ecumenic în care este prezent nevăzut Hristos și Duhul Sfânt[40].

Pentru părintele Botiș, singura Biserică adevărată este cea Ortodoxă. Plecând de la atributele Bisericii arată că doar Biserica Ortodoxă păstrează „doctrina curată". Dacă catolicii prezintă cele patru atribute ale Bisericii, iar protestanții spun că Biserica adevărată este cea care păstrează predicarea curată a Cuvântului lui Dumnezeu (redus la Scriptură) și administrarea sfintelor sacramente, ortodocșii consideră că adevărata Biserică este accea care „păstrează și învață doctrina bisericii vechi ecumenice întru întregimea și curățenia ei"[41]. Doctrina bisericii vechi o identifică în definițiile sinoadelor ecumenice și învățăturile unanime ale Sfinților Părinți fiind împotriva „subiectivismului" prin care protestanții se raportau la Scriptură, eludând interpretarea Scripturii în contextul Tradiției și împotriva modului infailibilității înțeles în catolicism ca și creare de noi dogme și denaturare a învățăturilor apostolice[42].

Concluzii

Fără îndoială, personalitatea teologică a părintelui Teodor Botiș rămâne în conștiința culturii și teologiei române prin impresionantele monografii istorice realizate, premiate de Academia Română. Cursul de Teologie fundamentală, rămas în manuscris, descoperă atât imaginea influențelor apu-

[38] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff. 173-183.
[39] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff. 184, 186.
[40] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, ff.186-187.
[41] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 190.
[42] AAA, Dr. T. Botiș, *Teologia fundamentală*, f. 191. El amintește și de teza teologiilor apusene cu privire la lipsa de progres în Biserica Ortodoxă, tocmai datorită păstrării cu strictețe a doctrinei și tezaurului de credință a vechii Biserici ecumenice a primului mileniu creștin. Acuzația de „conservatorism doctrinar" nu îl intimidează pe părintele Botiș, ci reprezintă tocmai certitudinea existenței adevăratei Biserici în Ortodoxie (p. 192).

sene în Teologia românească, cât și elemente de mărturisire a punctelor esențiale ale credinței Bisericii.

Toată argumentația din cursul de Teologie fundamentală al părintelui Teodor Botiș se concentrează în a demonstra cinci lucruri: a) Dumnezeul creștinilor este un Dumnezeu personal, viu și absolut care se descoperă omului și își arată bunătatea Sa în istorie, fiind prezent în om și lume, împotriva ateismului, materialismului, raționalismului; 2) omul este o ființă personală, distinctă și superioară lumii, nu poate fi redus la mecanismele evolutive și biologice ale lumii împotriva evoluționismului și materialismului; 3) Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat, originea și misiunea Lui sunt divine, împotriva ateismului și raționalismului; 4) Scriptura trebuie interpretată din perspectiva Tradiției, pentru că în ambele se păstrează Revelația; 5) Biserica Ortodoxă este Biserica adevărată care păstrează curat și neștirbit Tradiția apostolică, tezaurul doctrinar și de viață al Bisericii vechi, ecumenice, din primul mileniu în contextul confesionalismului de la începutul secolului al XX-lea. Fără tăgadă, așa cum am subliniat, curul de Teologie fundamentală al părintelui Botiș – sistematic și argumentat – este influențat în special de gândirea romano-catolică. Cu siguranță că studiile de la Facultatea de Teologie din Cernăuți, sursele consultate în contextul specializării sale și-au pus amprenta asupra gândirii sale teologice. Pe de altă parte, avem motive să credem că acest curs, inspirat din surse catolice sau ortodoxe influențate de teologia catolică, părintele Botiș îl preda la Arad chiar de la începutul secolului al XX-lea. Desigur, dacă ne uităm la literatura de specialitate din acea vreme în limba română putem observa că nu excela în ceea ce privește Teologia fundamentală, cu atât mai puțin într-o perspectivă nesupusă influențelor apusene. Primii care vor aduce o nouă perspectivă în Apologetica românească – deși avem profesori reputați ca Vasile Găină, Ioan Mihălcescu, Ioan G. Savin, Petru Rezuș, Emilian Vasilescu – vor fi Nichifor Crainic și Dumitru Stăniloae. Totuși, pe lângă realitatea influențelor apusene, trebuie să observăm convingerea cu care Teodor Botiș își exprimă cursul său, argumentația și caracterul sistematic al acestuia.

Acest curs, care rămâne ca o imagine contextuală a învățământului teologic ortodox românesc de la începutul secolului al XX-lea, cu surse de inspirație în secolul al XIX-lea, reprezintă și o imagine a teologiei arădene din care transpare preocuparea profesorilor de a afirma că Dumnezeu este personal și iubitor, Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat, omul este creatură a lui Dumnezeu dar nu poate fi redus la mecanismele evoluționist-materialiste

ale ideologiilor modernității, Scriptura nu poate fi înțeleasă fără Tradiție, în ambele păstrându-se Revelația dumnezeiască, iar Biserica Ortodoxă este singura adevărată pentru că păstrează neştirbit tezaurul apostolic doctrinar al primului mileniu. Prin acest demers „arheologic", ca şi prin altele de acest gen, dorim să reconstituim punctele esențiale ale etapelor formativ-teologice specifice Tradiției seculare ale Teologiei arădene conectate la tezaurului teologiei ortodoxe române.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 48 - 64

IMPORTANȚA RUGĂCIUNII ZILNICE ÎN RELIGIILE MONOTEISTE. SPECIFICUL ȘI MODALITATEA SĂVÂRȘIRII EI

Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru

Abstract

In the year of prayer and the Hesychast Fathers, the present study aims to find parallels in Judaism and Islam with the practice of unceasing prayer in Eastern Orthodox Christianity. The prayer of Jesus or of the heart, practiced constantly by Orthodox monks, but also by some lay Christians, may have some similarities with the Jewish prayer through the time intervals of prayer that it proposes, but also through the blessings for almost any thing and any event which can occur during a day, which makes it almost a memory and a ceaseless presence of God in the life of the believer. In Islam, through the five obligatory prayers during the day, but also through the recitation of the 99 beautiful names of Allah, it is possible to reach almost a constant remembrance of the name of God in the life of the believer. All of these are pale shadows of the incessant hesychastic prayer in Orthodox Christianity, but they are meritorious for believers in the other two monotheisms.

Keywords

The unceasing prayer, Judaism and Islam, History and Philosophy of Religions, about the name of Allah, hesychasm

Introducere

Legătura dintre om și Dumnezeu nu poate fi concepută în absența rugăciunii, căci dacă prin Sfintele Scripturi Dumnezeu ne vorbește nouă, prin rugăciune noi Îi răspundem Lui, vorbim cu Dumnezeu. De aceea, se poate afirma că rugăciunea este împreuna noastră vorbire cu Dumnezeu. Iar aceste afirmații sunt valabile în toate religiile monoteiste, căci atât iudaismul, cât și creștinismul sau islamul sunt religii ale cărții, deoarece toate trei au Scripturi Sfinte și toate trei vorbesc despre importanța rugăciunii în viața credinciosului, făcând din rugăciune adevărata respirație spirituală a omului.

Sfântul Paisie Aghioritul spunea că

> „Hristos ne dă posibilitatea să vorbim continuu cu El prin rugăciune, iar noi să nu vrem? Este înfricoșător! Și mai ciudat este faptul că Hristos vrea să vorbim cu El ca să ne ajute, iar nouă ne vine greu… Uneori îi fericesc – spunea el - pe cei care au trăit în vremea lui Hristos, pentru că Îl vedeau și Îl auzeau pe Hristos Însuși și puteau să-i vorbească. Dar mă gândesc că noi suntem cu mult mai fericiți decât ei, pentru că aceia nu puteau să discute mult cu El, în timp ce noi putem vorbi neîncetat cu El prin rugăciune”.[1]

Și acesta este isihasmul în sine, această permanență a faptului de a sta de vorbă cu Dumnezeu, această vorbire neîncetată cu El prin rugăciune, acest „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul/păcătoasa”, repetat fără sfârșit, în stare de trezvie a minții care coboară în inimă și încălzește întreaga ființă, izvorând astfel pacea și bucuria comuiunii cu Dumnezeu, iar pentru cei care se înalță mai mult în această comuniune cu Dumnezeu și ca dar al Său, bucuria vederii luminii necreate a Împărăției.

Rugăciunea isihastă este rugăciunea neîncetată, permanentă, după îndemnul Sfântului Apostol Pavel din Epistola I către Tesaloniceni 5, 17-18: „Rugați-vă neîncetat. Dați mulțumire pentru toate, căci aceasta este voia lui Dumnezeu, întru Hristos Iisus, pentru voi”. Să ții continuu mintea la Dum-

[1] A se vedea în acest sens: https://estemaitarziudecatcredeti.wordpress.com/2019/04/01, 23.05.2022, ora 21:50.

nezeu, să o concentrezi în permanență și să o focusezi către izvorul ființei tale și a lumii înconjurătoare este strădania trăitorului autentic.

În lucrarea de față nu mă voi referi decât arareori la isihamul specific Răsăritului creștin și nici nu voi forța nota căutând, prin utilizarea metodei comparative, forme asemănătoare isihasmului creștin în iudaism și islam, deși am putea identifica unele asemănări în hasidismul iudaic și în mișcarea sufistă din islam, ci voi coborî nivelul de la rugăciunea neîncetată, specifică spiritualității isihaste, la rugăciunea zilnică din celelalte două religii monoteiste: iudaismul și islamul.

Dar și într-un caz, și în celălalt este vorba despre ritmicitatea rugăciunii, a vorbirii cu Dumnezeu, spre deosebire de atitudinea omului contemporan secularizat, care refuză comuniunea cu Creatorul său prin rugăciune. Cu toate acestea, în iudaism și islam, care nu propun rugăciunea neîncetată, se merge, prin binecuvântări (în cazul iudaismului), sau prin recomandarea rugăciunii în afara celor cinci momente canonice ale ei și prin rostirea numelor lui Allah (în cazul islamului), către un fel de rugăciune neîncetată, sau cel puțin, dacă această formulare este prea pretențioasă, la un fel de amintire neîncetată de Dumnezeu. Aceasta este ipoteza de lucru de la care pornesc și pe care încerc să o confirm în urma cercetării.

Rugăciunea în iudaism. Specificul și modalitatea săvârșirii rugăciunii zilnice

2.1. Rugăciunea în iudaism. Generalități

Evreul credincios trăiește raportarea la timp în sensul răscumpărării acestuia, iar răscumpărarea timpului se realizează prin închinarea momentelor vieții lui Dumnezeu, legătura cu Creatorul, în baza alianței făcute cu El încă din vremea patriarhilor, reprezentând o prioritate a vieții.[2]

Ritmul liturgic în care-și gândește existența se concretizează în ciclul celor trei rugăciuni zilnice, dar și în alternanța dintre cele șase zile ale săptămânii și ziua de șabat, când orice activitate profană este suspendată pentru întreaga comunitate.

> „Agnostic sau credincios, orice evreu este obligat să țină cu strictețe sabatul, echivalentul duminicii la creștini. El trăiește în rit-

[2] A se vedea în acest sens † Nestor Dinculeană, „Elements of Old Jewish History of Culture", în *Teologia*, nr. 4 (2021), p. 33.

> mul calendarului său liturgic ale cărui date marchează anul său și, în sfârșit, în cadența etapelor vieții care-l însoțesc conform riturilor de la leagăn până la giulgiu".[3]

În acest ritm al spiritualității sale se înscrie la loc de frunte practica rugăciunii. Rugăciunea – *tefila*, subst. fem., pluralul *tefilot* – este adresarea spontană a omului către Dumnezeu, iar Sfânta Scriptură a Vechiului Testament ne oferă numeroase exemple ale acesteia, cartea Psalmilor, și nu numai, atestând vechimea unei atitudini religioase care va deveni esențială pentru iudaism.

Rugăciunea zilnică reprezintă o îndatorire a evreului credincios, fără de care nu se poate concepe relația cu Yahweh. De-a lungul timpului, poporul evreu a găsit în rugăciune mijlocul prin care și-a exprimat sentimentele cele mai profunde, și-a strigat durerea sau și-a dat frâu liber exuberanței și bucuriei. Odată cu încercările prin care a trebuit să treacă în istorie din cauza exilurilor, a persecuțiilor sau a pierderii teritoriale, conținutul rugăciunilor s-a schimbat, ele ajungând să exprime bucuria, tristețea, speranța sau disperarea atât în ce privește conținutul rugăciunilor individuale, cât și a celor comunitare, liturgice.[4]

Doar Dumnezeu era cel care le putea preschimba evreilor necazul în bucurie, doar El le putea alina durerile, după cum va spune psalmistul David: „Așteptând am așteptat pe Domnul și S-a plecat spre mine. A auzit rugăciunea mea. M-a scos din groapa ticăloșiei și din tina noroiului. Și a pus în gura mea cântare nouă, cântare Dumnezeului nostru" (Psalmul 39, 1-3).

Până la distrugerea celui de-al doilea Templu, sacrificiile se aflau în centrul practicii rituale. Cultul sinagogal, în care se împletesc studierea Legii cu rugăciunea, se formează în timpul exilului din Babilon (între 586-538 î. Hr.) și nu dispare odată cu întoarcerea din exil și cu reconstruirea Templului.[5]

Este interesant de remarcat faptul că, dacă privim evenimentele din perspectiva Teologiei istoriei, constatăm că Dumenzeu își pregătește poporul pentru exilul mult mai lung, cel de aproape două mii de ani, deoarece în absența sinagogii și odată cu distrugerea Templului, nu ne imaginăm cum ar

---

[3] Régine Azria, *Iudaismul*, Trad. de Adina Gabriela Georgescu Obrocea, Editura C.N.I. „Coresi", București, 2000, p. 50.

[4] A se vedea în acest sens Lavinia & Dan Cohn-Sherbok, *Introducere în Iudaism*, trad. de Marcel Ghibernea, Editura Hasefer, București, 2000, p. 113.

[5] A se vedea în acest sens „Rugăciune", în Jean-Christophe Attilas, Esther Benbassa, *Larousse. Dicționar de civilizație iudaică. Autori. Opere. Noțiuni*, Trad. de Șerban Velescu, Univers Enciclopedic, București, f.a., p. 287.

fi arătat iudaismul și poporul evreu sub aspect religios. Pe de altă parte, și tot din această perspectivă, existența sinagogii a pregătit pătrunderea creștinismului în întregul bazin mediteranean, deoarece kerigma apostolică începe din sinagoga comunității iudaice și se extinde în întreaga societate a Imperiului roman de atunci.

Odată cu apariția cultului sinagogal, rugăciunile care se făceu aici încercau să imite principalele momente ale zilei când erau aduse jertfele la Templul din Ierusalim. Astfel, sinagoga se dorea a fi un fel de substitut al Templului, păstrând proporțiile bine-nțeles, iar limita cea mai mare consta în imposibilitatea săvârșirii jertfelor în cadrul cultului sinagogal. Însă săvârșirea jertfelor era înlocuită în sinagogă de momentele de rugăciune.

Astfel, „slujba de dimineață (*șaharit*, de la *șhar* care înseamnă zori) și cea de după-amiază corespund jertfelor de dimineață[6] și de după-amiază,[7] iar slujba rugăciunii de seară (*maariv*, de la *erev*, care înseamnă seară)[8] reamintește arderea, seara, a grăsimilor și măruntaielor".[9] Deci oficierea acestor slujbe nu se săvârșea indiferent de ora din zi, ci la intervale orare bine stabilite, în funcție de poziția soarelui pe cer.

S-ar putea ca specificul acestor trei slujbe să fi fost stabilit prin secolul al VI-lea d. Hr., însă abia prin secolul al VIII-lea a fost elaborată prima carte de rugăciuni de către Amram din Sura în Babilon. Până în acel moment ele au circulat pe cale orală.

După anul 70 d.Hr. cultul sinagogal va înlocui definitiv sacrificiile, care dispar în absența Templului din Ierusalim și sunt substituite cu rugăciunea. Aceasta a fost concepută ca un cult al inimii și nu presupune existența vreunui Templu sau a preoției aaronite și nu este legată de un loc anume, fie el și Ierusalimul. Cu toate acestea, legătura cu locul cel mai sacru al iudaismului nu a dispărut definitiv, deoarece credinciosul se roagă întors spre Țara Sfântă, iar dacă se află în Israel, se roagă cu fața spre Ierusalim și dacă se află în Ierusalim se roagă întors spre locul unde se afla Templul,[10] iar până astăzi, locul cel mai sfânt al iudaismului a rămas o mică parte din zidul exterior al Templului, zidul plângerii. Deci spațiul sacru rămâne un reper de bază și pentru omul religios contemporan. Se poate spune, astfel, că și iudaismul are qibla sa, după cum vom putea constata același lucru și în islam.

---

[6] Aceste jertfe de dimineață erau puse în legătură cu patriarhul Avraam.

[7] Jertfele de după-amiază (*minha,* adică ofrandă) erau puse în legătură cu patriarhul Isaac.

[8] Rugăciunea, care era rostită după căderea serii nu înlocuia nici o jertfă, și era pusă în legătură cu patriarhul Iacov.

[9] L. & D. Cohn-Sherbok, *Introducere în Iudaism*, p. 113.

[10] „Rugăciune", în J.-C. Attilas, E. Benbassa, *Larousse. Dicționar de civilizație iudaică. Autori. Opere. Noțiuni*, p. 288.

În timp, liturghia s-a îmbogățit,[11] comunitățile iudaice adăugând și alte rugăciuni, după cum s-a îmbogățit și cultul creștin de mai târziu. Astăzi există două rituri mari, un rit sefard (oriental) și unul aşchenaz (est-european), și mai puțin cunoscutul rit yemenit și al italienilor, ale căror cărți de rugăciuni sunt mai puțin cunoscute. În afara acestor patru rituri, mișcările neortodoxe și-au creat propriile liturghii, care le manifestă specificitatea teologică și a obiceiurilor.[12]

Structura liturghiei iudaice

În ce privește liturghia iudaică, aceasta împrumută din Scriptura iudaică numeroase texte de rugăciuni pe care le completează cu creații originale ulterioare. Principalele ei momente sunt constituite de două rugăciuni: *Șema Israel* și *Amidah*.

Șema Israel este rugăciunea fundamentală a iudaismului, cu originea în Vechiul Testament, în porunca lui Dumnezeu:

> „Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn. Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din toată puterea ta. Cuvintele acestea, pe care ți le spun eu astăzi, să le ai în inima ta și în sufletul tău; Să le sădeşti în fiii tăi şi să vorbeşti de ele când şezi în casa ta, când mergi pe cale, când te culci şi când te scoli. Să le legi ca semn la mână şi să le ai ca pe o tăbliță pe fruntea ta. Să le scrii pe uşorii casei tale şi pe porțile tale" (Deuteronom 6, 4-10).

Comunității iudaice i se cere ca să rostească rugăciunea *Șema* cel puțin la slujba de dimineață și la cea de seară. Este o rugăciune, dar și o mărturisire de credință în unitatea și unicitatea lui Dumnezeu: „Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn" (Deuteronom 6, 4), după care este exprimată porunca fermă de a-L iubi pe Dumnezeu, din toată inima, din tot

[11] Liturghia iudaică, care conținea laude adresate lui Dumnezeu, mulțumiri, rugăminți, expresii ale căinței, cereri de iertare față de Dumnezeu, etc., încerca să „păstreze un echilibru corect între o exigență de spontaneitate și de autenticitate, pe de o parte, și respectarea normelor stricte, pe de altă parte. Ea conferă o dimensiune comunitară rugăciunii, ale cărei texte canonice sunt la persona întâi plural, și din care unele pasaje nu pot fi recitate decât în prezența unui *minian*", cf. „Rugăciune", în J.-C. Attilas, E. Benbassa, *Larousse. Dicționar de civilizație iudaică. Autori. Opere. Noțiuni*, p. 287.

[12] L. & D. Cohn-Sherbok, *Introducere în Iudaism*, pp. 113-114.

sufletul și din toată puterea, precum și nevoia de a permanentiza această mărturisire de credință și iubire a lui Dumenzeu într-un mod palpabil, prin niște semne vizibile: „Cuvintele acestea, pe care ți le spun eu astăzi,[...] Să le legi ca semn la mână și să le ai ca pe o tăbliță pe fruntea ta. Să le scrii pe ușorii casei tale și pe porțile tale" (Deuteronom 6, 8-9).

Potrivit culegerii de legi Mișna din secolul al II-lea, a recita *Șema* înseamnă a accepta jugul Împărăției Cerului, dar în același timp reprezintă și speranța într-o epocă viitoare în care unicitatea lui Dumnezeu va fi recunoscută de întreaga lume.[13]

Amidah, cu pluralul *amidot* sau „rugăciunea în picioare",[14] este una din rugăciunile cotidiene ale religiei evreiești, numită și *Shemonè esrè*, care conținea optsprezece binecuvântări în trecut, iar acum nouăsprezece.

Amidah este rugăciunea centrală a liturghiei evreiești și are o compoziție variabilă: cele nouăsprezece binecuvântări sunt prezente în forma recitată în zilele săptămânii; sâmbăta și în sărbători se folosește o formă diferită în funcție de natura sărbătorilor. *Amidah* este o rugăciune care se găsește în tradiționalul Siddur, carte de rugăciune ebraică,[15] și este desemnată pur și simplu ca *ha tefillah* (הליפת, „model de rugăciune") în literatura rabinică.

Evreii credincioși recită *Amidah* în timpul fiecăreia dintre cele trei slujbe de rugăciune dintr-o zi obișnuită a săptămânii: dimineața, după-amiaza și seara. Un *Amidah* scurtat special constituie centrul serviciului care este recitat în *Shabbat*, de *Rosh Chodesh*, luna nouă sau ziua lunii noi și în sărbătorile evreiești, după lectura de dimineață a Torei, cu diferite forme de *Amidah* în funcție de ocazie.[16]

---

[13] L. & D. Cohn-Sherbok, *Introducere în Iudaism*, p. 114.

[14] Despre Amidah se poate afirma că este rugăciunea rostită în timp ce se stă ferm ridicat și, de preferință, cu fața către Ierusalim. În închinarea publică din iudaismul ortodox, *Shemoneh Esrei* este spus mai întâi în tăcere de către adunare și apoi repetat cu voce tare de către *chazzan* (cititor. Scopul inițial al repetării a fost de a permite membrilor analfabeți ai congregației să participe la rugăciunea colectivă răspunzând „Amin". Congregațiile de iudaism conservator și iudaism reformat scurtează uneori recitarea publică a *Amidah* în conformitate cu tradițiile lor respective. A se vedea în acest sens https://koaha.org/wiki/Amidah, consusultat în data de 24.05.2022, ora 9:30.

[15] Cartea numită *Sidur „Lemann Ahai"* a fost tradusă și în limba română și publicată de către Federația Comunităților Evreiești din România la aniversarea a 75 de ani de activitate (1936-2011), în anul 2011, la București și a fost dedicată amintirii a patru membrii marcanți ai comunității evreiești din România: Yosef Hirsh, Hania Penchas, Alexandru (Sasha) Rosen și Solomon Vaimberg.

[16] A se vedea în acest sens site-ul https://koaha.org/wiki/Amidah, consusultat în data de 24.05.2022, ora 8:30.

Rugăciunea *Amidah*, care se rostește zilnic, este formată acum din nouăsprezece binecuvântări. Când *Amidah* este schimbată pentru rugăciuni sau ocazii specifice, primele trei binecuvântări și ultimele trei rămân constante, încadrând *Amidah*-ul folosit la fiecare slujire, în timp ce cele treisprezece mijlocii sunt înlocuite cu binecuvântări specifice ocaziei.[17] Prima binecuvântare amintește de faptele patriarhilor, iar ultimele trei de refacerea Templului și o rugă pentru pacea lui Israel. Caracteristica acestora este dată de faptul că ele sunt recitate la fiecare serviciu divin, pe când celelalte sunt spuse doar în zilele săptămânii.[18]

Alte rugăciuni importante la slujbele zilnice sunt *Kadiș* și *Alenu*. „*Kadiș*-ul exprimă dorința pentru instaurarea păcii universale într-o viitoare Împărăție a lui Dumnezeu. Ea se spune la sfârșitul fiecărui moment important al liturghiei și de asemenea la sfârșitul slujbei, de către orice persoană prezentă, care plânge un mort".[19] Ea poate fi spusă numai dacă există *minian*-ul, adică cvorumul dat de prezența a zece bărbați, necesar pentru a face posibilă rugăciunea publică în iudaism.[20]

Începând cu secolul al XIII-lea, evreii din Europa Occidentală au introdus rugăciunea *Alenu* în cele trei slujbe zilnice care se vor încheia cu ea. Potrivit unei vechi tradiții, această rugăciune ar fi fost compusă de Iosua după cucerirea Ierihonului sau potrivit altora datează din vremea celui de-al Doilea Templu, iar Rav din Babilon – sec. al III-lea, autorul ei - ar fi integrat-o pentru prima dată în ritualul de Anul Nou.[21]

Alenu Îl proclamă pe Dumnezeu drept rege al întregii lumi. Rugăciunea este numită așa de la cuvântul său inițial, „'Alenu", care înseamnă „Ne revine", sau „Este datoria noastră" și este una dintre cele mai sublime rugăciuni ale întregii liturghii, având o istorie remarcabilă, aproape tipică etniei din care provine. A devenit motivul unor acuzații calomnioase și persecuții în urma cărora a fost parțial mutilată din cauza fricii de cenzorii oficiali. Dar fiind astfel mutilată, este dificil de prezentat forma sa originală. Pentru a o restaura și a o face cel puțin inteligibilă, trebuie să se recurgă la cărți și docu-

[17] A se vedea în acest sens site-ul https://koaha.org/wiki/Amidah, consusultat în data de 24.05.2022, ora 8:32.

[18] A se vedea în acest sens L. & D. Cohn-Sherbok, *Introducere în Iudaism*, pp. 114-115.

[19] L. & D. Cohn-Sherbok, *Introducere în Iudaism*, p. 115.

[20] Pentru faptul că în iudaism doliul constă în obligația de a spune *kadiș*-ul vreme de unsprezece luni de la moartea unui părinte, a unei soții sau rude, obicei care se respectă și în prezent, în felul acesta se asigură și cvorulmul în sinagogă pentru a da posibilitatea săvârșirii slujbelor zilnice.

[21] „Alenu Le-Șabeah", în *Dicționar Enciclopedic de Iudaism*, trad. de Viviane Prager, C. Litman, Țicu Goldstein, Editura Hasefer, București, 2001, p. 37.

mente vechi.[22] În continuare, oferim primul paragraf din textul acestei rugăciuni.[23]

Rugăciunile zilnice particulare

Ca momente ale rugăciunii zilnice particulare au rămas pentru evreul credincios rugăciunile de la trezire, de la culcare, rugăciunile de mulțumire de după masă, rugăciunile *kiduș*,[24] *havdala*,[25] unele binecuvântări și rugăciunile publice, precum și diferite alte rugăciuni care-i ritmează viața.

[22] A se vedea în acest sens https://www.jewishencyclopedia.com/articles/1112-alenu, consultat în 26.05.2022, ora 21:55.

[23] „A noastră este datoria de a-L lăuda pe Stăpânul tuturor lucrurilor, de a-L slăvi pe creatorul Începutului, căci nu ne-a făcut ca pe neamurile țărilor și nu ne-a alcătuit ca pe familiile pământului. Nu ne-a dat parte asemănătoare cu a lor, nici soartă asemenea cu a mulțimii lor. Și noi îngeunchem, ne prosternăm și aducem mulțumire Împăratului împăraților, Sfântul binecuvântat fie El, care a desfășurat cerurile și a întemeiat pământului, al cărui jilț de slavă este sus în cer, și a cărui putere sălășluiește în înălțimile supreme. El este Dumnezeul nostru și nimeni altul, cu adevărat Împăratul nostru și nimeni în afara Lui, precum stă scris în Legea Lui: Recunoaște astăzi și întipărește-ți în inimă că Domnul este Dumnezeu în cer și pe pământ și nimeni altul. Iată de ce ne punem nădejdea în Tine, Doamne, Dumnezeul nostru, că te vei arăta curând în toată măreția puterii Tale, nimicind idolii pământului, și dumnezeii mincinoși vor fi stârpiți; că vei reîntemeia în lume Împărăția celui Atotputernic și toată firea va chema numele Tău; că-i vei întoarce către tine pe toți necredincioșii pământului. Toți cei ce locuiesc în lume vor recunoaște și vor ști că orișice genunchi dator este să se încline în fața Ta și orice limbă să se jure pe Tine. Înaintea Ta, Doamne, Dumnezeul nostru, vor îngenunchea și vor cădea cu fața la pământ, vor adora slava Numelui Tău, vor primi jugul împărăției Tale și vei domni curând asupra lor pentru vecie. Căci a Ta este împărăția și vei domni cu slavă în vecii vecilor, precum stă scris în Legea Ta: Domnul va împărăți în veci. Și scris este că Domnul va fi Împărat peste tot pământul și, în ziua aceea, Unul va fi Domnul și Unul, numele Lui". Cf. „Alenu Le-Șabeah", în *Dicționar Enciclopedic de Iudaism*, p. 38.

[24] *Kiduș*-ul este o rugăciune de binecuvântare rostită de obicei asupra unei cupe de vin în ziua se șabat și în zilele de sărbătoare, înaintea cinei și a prânzului de a doua zi, cf. „Kiduș", în J.-C. Attilas, E. Benbassa, *Larousse. Dicționar de civilizație iudaică. Autori. Opere. Noțiuni*, p. 189.

[25] *Havdala* este o ceremonie casnică care se săvârșește la sfârșitul șabatului sau a sărbătorilor și cuprinde recitarea unei binecuvântări a vinului, precum și o binecuvântare specifică. Sâmbătă seara, la încheierea șabatului, prin binecuvântările rostite asupra spicelor sau asupra unei plante mirositoare și asupra flăcării unei lumânări cu mai multe fitile se are în vedere fie atenuarea melancoliei provocate de sfârșitul șabatului, fie încheierea interdicției de a aprinde focul, adică se urmărește revenirea la starea de profaneitate. Cf. „Havdala", în J.-C. Attilas, E. Benbassa, *Larousse. Dicționar de civilizație iudaică. Autori. Opere. Noțiuni*, p. 158.

Dacă ar fi să ne referim la viața cotidiană a unui evreu evlavios, ar trebui să spunem că acesta, abia trezit dimineața, rostește următoarele cuvinte: „Îți mulțumesc, Rege viu și existent, care mi-ai redat sufletul ca semn al milostivirii, pentru că încrederea Ta este mare". Și abia apoi, potrivit prescripțiilor din Halakha, se spală pe mâini pronunțând binecuvântarea potrivită, înainte de orice mâncare.[26]

Mai apoi, înainte de a se îmbrăca definitiv își pune *tallit katan*, micul veșmânt cu patru franjuri (*țițit*), pe care-l pune pe partea superioară a corpului. După ce s-a îmbrăcat în felul acesta, e gata pentru rugăciunea de dimineață. Dacă va fi posibil, va merge la sinagogă pentru a forma împreună cu ceilalți *minian*-ul, dacă este bărbat adult, sau pentru a se uni în rugăciune cu ceilalți, însă e acceptat și cultul privat, adică rugăciunea de acasă.[27] Un evreu neortodox la rugăciunea de dimineață își va pune probabil o acoperitoare de cap înainte de a începe rugăciunea, pe când un evreu ortodox a făcut-o deja, deoarece și-a pus-o îndată după ce a coborât din pat. Evreul ortodox se va îmbrăca apoi cu un *tallit* și își va pune filacteriile (*tefillin*). În felul acesta, la începutul zilei, evreul este îmbrăcat în veșminte regale, adică în *tallit* și *tefillin*. *Tefillin* nu se pun în zilele de șabat sau la alte sărbători, deoarece sfințenia înnăscută a acelor zile le fac inutile.[28]

În continuare el recită rugăciunile de dimineață din serviciul liturgic destinat zilelor săptămânii, extrase din cartea numită *Siddur*, dându-și jos cele două veșmite pe care le-a îmbrăcat anterior, în momentul în care și-a încheiat rugăciunile.[29] Însă, deoarece aceste rugăciuni conțin și texte sacre din Tora, din Profeți, din Psalmi sau din Mișnah și Talmud, credinciosul, în felul acesta, și-a îndeplinit și obligația de a lectura și studia din textele sfinte, dacă nu mai are timp în respectiva zi, prin citirea rugăciunilor de dimineață.[30]

După ce și-a încheiat rugăciunile, credinciosul poate să mănânce micul dejun. De menționat faptul că în ortodoxia iudaică, în general, femeile nu sunt obligate de a citi rugăciunile zilnice, din cauza responsabilităților lor din gospodărie, ci doar dacă doresc.[31] Însă, în afară de ortodoxia iudaică, adică la evreii reformați, sau la alte categorii de evrei, rugăciunile de tip for-

[26] Roy A. Rosenberg, *L ebraismo. Storia, pratica, fede*, Trad. di Beda Romano, Oscar Mondadori, Milano, 1995, p. 181.
[27] R. A. Rosenberg, *L'ebraismo. Storia, pratica, fede*, p. 181.
[28] R. A. Rosenberg, *L'ebraismo. Storia, pratica, fede*, p. 182.
[29] R. A. Rosenberg, *L'ebraismo. Storia, pratica, fede*, p. 182.
[30] R. A. Rosenberg, *L'ebraismo. Storia, pratica, fede*, pp. 182-183.
[31] R. A. Rosenberg, *L'ebraismo. Storia, pratica, fede*, p. 183.

mal, cum sunt rugăciunile zilnice, nu au caracter de obligativitate, săvârșindu-le destul de rar, aceștia dând o mai mare importanță slujbelor din șabat și din sărbători.[32]

La ora mesei, înainte de a începe să mănânce, soțul rostește rugăciunea de binecuvântare a pâinii, prin cuvintele: „Binecuvântat să fii, Doamne, Dumnezeul nostru, Stăpân al Universului, care scoți pâinea din pământ", însă rugăciunea de mulțumire cea mai importantă se rostește la sfârșitul mesei, când credinciosul a mâncat și s-a săturat.[33]

Slujbele de după-amiază și de seară sunt mult mai scurte decât cele de dimineață. În cele mai multe sinagogi sunt săvârșite într-o succesiune rapidă aproape de ora amurgului. Evreul credincios poate să meargă în sinagogă și în acest moment al zilei ca să-și unească rugăciunea cu a mai multor credincioși, sau poate să se roage acasă, la fel ca în cazul rugăciunii de dimineață. Acum nu se îmbracă nici *tallit*-ul și nu se pune nici *tefillin*-ul, deși cel care oficiază îmbracă adesea *tallit*-ul.[34]

Forme ale rugăciunii neîncetate în iudaism

În contextul rugăciunii neîncetate din tradiția creștină isihastă, amintim și faptul că în iudaism, evreul ortodox trăiește cu speranța de a-L putea binecuvânta pe Dumnezeu pentru binefacerile Sale, în cursul unei zile de cel puțin o sută de ori, însă acest număr simbolic pentru perfecțiune, pentru infinit, ne duce cu gândul către rugăciunea neîncetată din isihasm. Multe din aceste binecuvântări sunt cuprinse în slujbele de cult și în mulțumirile de după mâncare, iar alte binecuvântări, ce pot fi rostite, sunt cele pentru noile experiențe,[35] pentru vin[36], binecuvântarea pentru spălarea mâinilor și pentru a fi ieșit nevătămat dintr-un pericol. Există și binecuvântări speciale înainte de a mânca diferite feluri de mâncare, de exemplu pentru fructe, una pentru legume, una pentru cereale, una pentru a simți mirosul fructelor, a condimentelor și a parfumurilor. Există binecuvântări cu ocazia vederii curcu-

[32] Există și evrei ortodocși care nu-și fac rugăciunile în fiecare zi a săptămânii, însă pentru aceasta îi încearcă un sentiment de vinovăție, pe când evreii reformați nu trec prin acest sentiment de culpă, dacă nu-și fac rugăciunile zilnice.

[33] R. A. Rosenberg, *L'ebraismo. Storia, pratica, fede*, p. 183.

[34] R. A. Rosenberg, *L'ebraismo. Storia, pratica, fede*, p. 184.

[35] „Binecuvântat ești Tu Doamne, Dumnezeul nostru, Rege al Universului, că ne-ai păstrat în viață, ne-ai susținut și ne-ai condus până în acest moment".

[36] „Binecuvântat ești Tu Doamne, Dumnezeul nostru, Rege al Universului, creatorul rodului viței de vie".

beului, a unui fulger, sau a altor fenomene naturale impresionante, pentru întâlnirea cu un savant (cărturar),[37] sau când vezi un rege[38]. Există chiar și o binecuvântare când vezi o femeie frumoasă[39]. Cu alte cuvinte, orice împrejurare este o ocazie potrivită de a-L binecuvânta pe Dumnezeu, de a te raporta la El prin rugăciune sau prin binecuvântarea numelui Lui.

Rugăciunea în islam. Specificul și modalitatea săvârșirii rugăciunii zilnice

3.1. Despre rugăciunea din islam. Generalități

Rugăciunea (*salât*[40]*, du'a, nâmez*) reprezintă una din cele cinci fapte obligatorii ale credinciosului musulman și cea mai importantă după mărturisirea de credință (*șahada*), dar și legată de ea, datorită imporatanței pe care i-o conferă Muhammad, profetul islamului, considerând-o nodul gordian al credinței (*qurrat al-aïn*, literar „pupila ochilor săi").[41] Încă de atunci, din perioada începuturilor, va fi considerată drept „stâlp al islamului", suportul său, alături de alți patru, precum mărturisirea de credință, milostenia, postul, pelerinajul, la care unii adaugă și războiul sfânt.

Potrivit textului coranic, rugăciunea a fost descoperită încă de la începutul omenirii, și toți profeții au practicat-o ca modalitate de adorare a lui Dumnezeu. „Rugăciunea este o poruncă, care manifestă alegerea de a se închina lui Dumnezeu și de a fugi de adorarea oricărui alt lucru care să conducă către rătăcire. Profeții l-au implorat pe Dumnezeu să le acorde lor acest

[37] Această binecuvântare sună în felul următor: „Binecuvântat fii Tu, Doamne, Dumnezeul nostru, Rege al Universului, care ai dat o parte din înțelepciunea Ta (omului care este) trup și sânge".

[38] În această ocazie binecuvântarea seamnănă cu cea de dinainte: „Binecuvântat fii Tu, Doamne, Dumnezeul nostru, Rege al Universului, care ai dat o parte din slava Ta (omului care este) trup și sânge".

[39] „Binecuvântat fii Tu, Doamne, Dumnezeul nostru, Rege al Universului, care ai creat-o pe aceasta în lume".

[40] Cuvântul arab *salât* care desemnează rugăciunea provine din siriacul *slōtā*, încă dinainte de apariția islamului și apare de în Coran de 65 de ori, indicând rugăciunea canonică obligatorie pentru fiecare musulman, care a ajuns la vârsta de a se putea ruga. Însă în Coran, termenul *salât* nu denumește doar rugăciunea canonică, după cum se află codificată în practica musulmană cunoscută, ci orice rugăciune adresată lui Dumnezeu, fără alte precizări: „Deci roagă-te la Domnul tău și jertfește" (Sura 108: 2), cf. „Rugăciunea canonică", în *Dizionario del Corano*, a cura di Mohammad Ali Amir-Moezzi, Trad. di Ida Zilio-Grandi, Arnoldo Mondadori Editore S.p.A., Milano, 2007, p. 663.

[41] A se vedea în acest sens „Rugăciune", în Malek Chebel, *Dicționar de simboluri musulmane. Rituri, mistică și civilizație*, Trad. de Catrinel Auneanu, Editura Paralela 45, Pitești, 2005, p. 364.

privilegiu...".[42] Porunca de a-l adora pe Dumnezeu prin intermediul rugăciunii a fost descoperită profeților, precum Moise sau Iisus și face parte din pura religie originară, cea a lui Avraam.

Teologii, filosofii și misticii musulmani au vorbit despre rugăciune, punând în evidență principalele ei aspecte. Astfel, a te ruga înseamnă a sta în fața lui Dumnezeu cerându-i ajutorul, așa cum stai în fața focului pentru a te încălzi – afirma Nwyia, iar marele mistic Al-Hallaj (858-922 d.Hr.) conferea rugăciunii un simbolism specific. El vedea:

> „cincisprezece poziții simbolice, fiecare legată de o atitudine a corpului: astfel, a sta în picioare (*iqama*) înseamnă să participi la permanența divină; a face metanii [a te prosterna] (*ruku'*), înseamnă să te izolezi în solidaritatea divină; atunci când credinciosul se ridică (*i'tidal*) este ca și cum veșnicia s-ar întoarce spre el etc".[43]

Ibn 'Arabi Andaluzul (1165-1241), unul din cei mai mari mistici musulmani medievali afirma că «cel ce se roagă trebuie să adopte „atitudinea celui nevoiaș", arătând mâinile goale de orice bogăție materială» și că „atunci când credincioșii se adună pentru o rugăciune colectivă, ei trebuie să-și strângă rândurile pentru a împiedica spiritele rele să-i despartă".[44] De aceea, comunitatea islamică în rugăciune, cu membrii ei adunați unul lângă celălalt, în rânduri compacte, arată nu doar unitatea în rugăciune, ci reprezintă o imagine a unității societății musulmane în ansamblul său, gesturile rugăciunii săvârșite la unison, după modelul imam-ului care conduce rugăciunea, indicând că această religie are un viitor, dată fiind unitatea comunității islamice *Umma.*

3.2 Practica rugăciunii zilnice și forme ale ei

Rugăciunea canonică este între cele mai importante practici care marchează apartenența la religia musulmană și, chiar dacă se află citată încă din surele perioadei meccane, ea face în mod deosebit obiectul surelor medineze dedicate definiției poruncilor rituale.[45] În ce privește regulile după care se des-

[42] „Rugăciunea canonică", în *Dizionario del Corano*, p. 663.
[43] *La Passion de Hallaj*, vol. III, p. 242, cf. „Rugăciune", în M. Chebel, *Dicționar de simboluri musulmane*, p. 366.
[44] M. Chebel, *Dicționar de simboluri musulmane*, p. 366.
[45] „Rugăciunea canonică", în *Dizionario del Corano*, p. 663.

fășoară practica rugăciunii, Coranul nu furnizează toate informațiile necesare, de aceea textul este completat de Tradiția (*hadith*) Profetului care a reprezentat modelul pentru însoțitorii Săi, mai ales în ce privește gesturile rituale.

După cum se cunoaște, există cinci rugăciuni obligatorii în fiecare zi în practica cultică musulmană, care se reunesc sub termenul de rugăciune canonică. Acestea sunt: *As-Subh* – rugăciunea de dimineață; *Ad-Dhur* – rugăciunea de la amiază; *Al-'Asr* – rugăciunea de după amiază, având loc la jumătatea intervalului dintre zenit și apusul soarelui; *Al-Magrîb* – rugăciunea de seară și *Al-'Icha* – rugăciunea de noapte, perioada rostirii acestei rugăciuni fiind cuprinsă în intervalul orar dintre ora 20 și miezul nopții.[46] Încă din perioada meccană, cartea sacră începe să descrie diferitele momente ale rugăciunii prescrise de Profet. Apoi, încet, încet apare menționată o rugăciune recomandată însoțitorilor lui Muhammad.

În general, când se vorbește despre rugăciunea zilnică în lumea islamică, se face amintire doar despre acestea, însă există și alte categorii de rugăciuni, unele foarte recomandate, altele ocazionale sau facultative, fiecare dintre ele având nume proprii. Aceste rugăciuni respectă reguli ușor diferite de rugăciunea canonică. Între acestea le amintim pe următoarele: *Salat al-djumu a* sau rugăciunea de vineri, care ia locul rugăciunii de la amiază și se ține în moschee. Săvârșirea ei pretinde un număr minim de participanți, care diferă în funcție de școlile canonice. După chemarea la rugăciune, acest tip de rugăciune colectivă este precedată de o predică dublă pe care imamul o ține în picioare în amvon (*minbar*), făcând o scurtă pauză între cele două părți ale discursului, perioadă în care se stă; *Nafila, qunut, taravih*, care sunt rugăciunile benevole de cerere, libere, formulate sub formă de invocații (*du'a*), care pot urma rugăciunii canonice; *Id al-Fitr* sau răgăciunea prin care se celebrează sfârșitul postului Ramadanului; *Maghfira* sau rugăciunea de iertare; *Ghrama* – rugăciunea de întoarcere la Dumnezeu; *Dhikr* – invocarea numelor divine și a altor formule repetate.

Există și alte tipuri de rugăciuni, rostite în momente particulare sau în condiții excepționale. Între acestea amintim: *Salata-al-Istiqa*, „Rugăciunea de stropire", adică rugăciunea publică de invocare a ploii adresată lui Dumnezeu, cu scopul de a trimite ploi pentru recolte; *Salat al-Khawf*, adică „Rugăciunea de înlăturare a fricii", prezentă în Coran în Sura 4: 102: „Dacă purcedeți în țară, atunci nu păcătuiți dacă scurtați rugăciunea, temându-vă

[46] „Rugăciune", în M. Chebel, *Dicționar de simboluri musulmane...*, p. 364.

că vă vor ataca cei necredincioși, căci cei necredincioși vă sunt dușmani răsvediți";[47] *Salat al-Kusuf*, adică rugăciunea rostită atunci când are loc o eclipsă solară. În sfârșit, rugăciunea funebră *Salat al-Janaza* prezintă unele particularități, deoarece este obligatorie și colectivă angajând întreaga comunitate și nu urmează regulile altor rugăciuni. Se va face stând în picioare, imamul va fi întors către Mecca, defunctul va fi așezat în fața lui, iar credincioșii în spate. Rugăciunea se va face cu voce tare și este împărțită în patru părți, fiecare introdusă de un *takbir* (*„Allahu Akbar"* – o slăvire a lui Dumnezeu) și fiecare parte include formule și rugăciuni specifice.[48]

Pe de altă parte, Coranul recomandă de a ne aduce aminte continuu de Dumnezeu, în Sura 4, 104: „Dacă ați împlinit rugăciunea, atunci aduceți-vă aminte de Dumnezeu, ori de stați sau ședeți, sau zăceți pe coaste. Dacă sunteți în pace, atunci împliniți rugăciunea întreagă, căci rugăciunea este orânduită celor credincioși pentru timpuri hotărâte". Aici vedem o palidă asemănare cu rugăciunea neîncetată din tradiția isihastă, deoarece nu se mai recurge doar la anumite momente ale zilei pentru rugăciune, ci ea este recomandată în mod permanent.

3.3 Ritualul rugăciunii islamice

În islam, ritualul rugăciunii este unul foarte precis, deoarece indiferent de tipul de rugăciune, aceasta va începe cu invocarea numelui lui Allah (*takbir*), căci doar Allah poate sfinți actul rugăciunii care îi este dedicată. Recitarea *Fatih*-ei, adică a surei care deschide Cartea,[49] prima sură din Coran este urmată de o serie de poziții legate unele de altele, și anume: *ruku'* - înclinare; *sujud* – prosternare; *quyam* – revenire la poziția dreaptă; *julus* sau *qu'ud* – faptul de a te așeza pe călcâie, poziții de rugăciune legate între ele prin recitarea unor sure mai mult sau mai puțin lungi. Aceasta reprezintă o unitate de rugăciune, care poate conține 2, 3, 4 sau mai multe sure, după tipul de rugăciune sau după intenția cre-

[47] *Coranul*, Trad. de Silvestru Octavian Isopescul, Editura Eta, Cluj, p. 108.

[48] „Rugăciunea canonică", în *Dizionario del Corano*, p. 666.

[49] *Al-Fatiha*, este prima sură a Coranului. Constă din 7 versuri care sunt o rugăciune pentru călăuzire și milă. *Al-Fatiha* este recitată în rugăciunile musulmane obligatorii și voluntare, și are următorul conținut: „În numele lui Dumnezeu, cel milostiv, îndurat. 1. Laudă lui Dumnezeu, Domnul veacurilor, 2. Celui milostiv, îndurat, 3. Ce domnește în ziua judecății. 4. Ție voim să-ți servim și la Tine să ne rugăm. 5. Ocârmuiește-ne pe drumul cel drept, 6. Pe drumul acelora de care te-ai îndurat, 7. Nu al celor asupra cărora ești înfuriat, și al celor ce rătăcesc", Sura 1: 1-7.

dinciosului care se roagă, fiind posibilă orice rugăciune care depășește rugăciunea obligatorie.[50]

După acest corp al rugăciunii urmează partea ei finală, ultimul sfert, ce conține așa-numitul *tachahud*, adică actul prin care credinciosul spune că recunoaște un singur Dumnezeu și că Muhammad este profetul Său, un fel de mărturisire de credință. Nici o rugăciune islamică nu este considerată a fi încheiată dacă credinciosul nu a rostit *taslim*-ul, adică formula de încheiere a rugăciunii.[51]

Deoarece îngenunchează și se prosternază de multe ori, în multe situații în fața lui Allah, islamul fiind o religie a supunerii în fața voii lui Allah prin excelență, așa cum de fapt face întreaga creație, gestul de a îngenunchea este sinonim cu cel care desemnează rugăciunea.

Orientarea credincioșilor în timpul rugăciunii

Se cunoaște faptul că credincioșii musulmani atunci când se roagă respectă qibla, adică direcția de rugăciune stabilită de profetul islamului. Aceasta este către Mecca, însă nu întotdeauna a fost astfel, deoarece la început direcția spre care se îndreptau credincioșii musulmani în timpul rugăciunii a fost Ierusalimul. Încă din perioada acestei schimbări a qiblei, rugăciunea canonică a câștigat o mare importanță și a fost asociată în Coran cu o altă instituție cu funcții sociale, și anume cu milostenia.

Purificări înainte de săvârșirea rugăciunilor

Coranul descrie și purificarea rituală care trebuie să preceadă rugăciunea și în sura 5: 9 credincioșii sunt sfătuiți să folosească nisipul în lipsa apei pentru a se purifica.[52] Asemenea spălări sunt explicate în mod detaliat, alături de alte scurte purificări suplimentare.[53] Chiar și în timpul spălării, credinciosul trebuie să fie orientat cu corpul și cu fața spre sanctuarul Ka'ba de la Mecca.[54]

---

[50] A se vedea în acet sens „Rugăciune", în M. Chebel, *Dicționar de simboluri musulmane*, p. 365.

[51] „Rugăciune", în M. Chebel, *Dicționar de simboluri musulmane*, p. 365.

[52] „Iar dacă v-ați necurățit prin sămânță, atunci curățiți-vă; dacă sunteți bolnavi sau prin călătorie… sau ați atins muieri și nu se află apă, atunci luați nisip mărunt și ștergeți fețele și mâinile voastre cu acesta. Dumnezeu nu voiește să vă facă greutate, ci voiește să vă curățească și să vă dea harul Său, pentru ca să fiți mulțumitori".

[53] „O, voi, cei ce credeți, dacă vă găsiți la rugăciune, spălați fețele și mâinile voastre până la coate și ștergeți-vă capetele voastre și picioarele voastre până la glezne" (Sura 5, 8).

[54] Cf. Sura 2, 142-150, care datează din anul al doilea al erei musulmane, 624 d. Hr.

La aceste indicații oferite de Coran, tradițiile profetului islamului (*hadith*-uri) reunite în marile culegeri canonice adaugă detalii necesare practicii rugăciunii, aducând completări deosebit de utile. În ce privesc rânduielile rugăciunii,

> „diferitele școli juridice diferă între ele în numeroase aspecte; însă totuși în ceea ce concordă este obligativitatea sa pentru fiecare credincios aflat la pubertate și în deplinătatea facultăților mintale. Rugăciunea este, de altfel, subordonată unor condiții preliminare: faptul de a fi musulman și într-o bună sănătate mintală, să fi ajuns la vârsta de a putea judeca, să te afli în stare de curăție și să fi împlinit ritualul spălării, să-ți acoperi părțile intime, să fii orientat spre Mecca, și, în sfârșit, să-ți exprimi propria intenție de a te ruga".[55]

Concluzii

Cât privește iudaismul, fără a forța comparația cu rugăciunea isihastă din spiritualitatea creștină, cu rugăciunea neîncetată, spiritualitatea iudaică presupune rugăciunea zilnică, atât cea individuală, cât și cea liturgică, raportarea la Yahweh reprezentând o constantă a vieții evreului credincios. În iudaism, la fel ca și în creștinism, fiecare gest al omului poate fi integrat în logica rugăciunii, așa încât se poate ajunge aproape la o rugăciune neîncetată.

În islam, rugăciunea, ca unul din cei cicni stâlpi ai islamului, reprezintă o îndatorire obligatorie în manifestarea credinței credinciosului musulman, fapt pentru care ea este clar reglementată, făcându-se de cinci ori pe zi, la intervale bine stabilite. Însă, ca în iudaism, și în islam, pe lângă rugăciunea obligatorie, există și alte forme ale practicării rugăciunii în momente particulare sau în condiții excepționale, la care se adaugă obiceiul credincioșilor fervenți de a recita cele 99 de nume frumoase ale lui Allah, ca o formă a rugăciunii neîncetate.

În concluzie, omul a simțit nevoia de a se întoarce spre Dumnezeu prin rugăciune, de a-I mulțumi pentru toate binefacerile revărsate asupra sa, de a răscumpăra timpul oferit în dar de Dumnezeu, de a i-L întoarce în mod doxologic. De aceea, rugăciunea neîncetată din spiritualitatea ortodoxă isihastă, sau formele rugăciunii aproape continue din iudaism și islam, se înscriu în aceste încercări ale omului de a trăi într-o maximă apropiere de Dumnezeu, de a vorbi în permanență cu El, ascultându-I chemarea și răspunzându-I prin cuvintele rugăciunii.

[55] „Rugăciunea canonică", în *Dizionario del Corano*, p. 664.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 65 - 86

PROBLEMA REVIZUIRII CANOANELOR ȘI A ALTOR NORME BISERICEȘTI LA NICOLAE POPOVICI, VALERIAN ȘESAN ȘI LIVIU STAN

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus

Abstract

Law is one of the means that the Church uses in its work of saving souls. It is, however, a simple instrument that the Church partly adopted, and partly elaborated under certain conditions and which it uses on a narrower or wider scale, according to the circumstances of the time and place, always keeping in mind its final goal, the salvation of believers. This explains the fact that the law used by the Church was and is always subject to a constant progress of modeling and adaptation both in terms of its content and in terms of its forms of expression and its application. The Romanian Orthodox Church is no exception. And within it there has existed since ancient times such a scholarly effort whose role was concretized in our ancient rules called pravile. These collections or nomocanonical codes of the Romanian Church were not and are not simple translations of the Greek nomocanons, or of the Slavonic ones, but they represent, through their content, that of the originals, after which valuable works of the scholars of the Romanian Orthodox Church were translated, who translated them, systematized them and completed them by introducing into their content the principles and norms specific to the peculiarities of the Romanian Orthodox Church, as well as the objective conditions in which it was found. Following the example of the forefathers, the later scholars of

our Church showed the same interest in studying and deepening the fundamental principles and norms of organization and leadership of the Church. The Romanian literature on Church Law before and after the realization of the Romanian unitary national state is very rich and varied, being of the first order weight in the specialized world literature. It represents a fundamental contribution to the study and interpretation of the principles and norms of church law, embodied in studies of particular importance. After the achievement of the unitary Romanian national state, Arad became a particularly active theological cultural center. This is due primarily to the scholarly hierarchs who pastored at that time - Dr. Grigorie Comșa (1925-1935) and Dr. Andrei Magieru (1936-1960), but also to the efforts of the professors of the Theological Academy, among whom in the field of Church Law we mention Priest Dr. Nicolae Popovici. In this study we will deal with one of the major problems of canon law, namely the problem of the revision of canons and other church norms in the view of canonists Nicolae Popovici, Valerian Șesan and Liviu Stan.

Keywords

Canon, canon law, nomocanon, pravile, code of canon law, revision of canons.

Introducere

Dreptul este unul din mijloacele pe care le folosește Biserica în lucrarea ei mântuitoare de suflete. El este însă un simplu instrument pe care Biserica în parte l-a adoptat, iar în parte l-a elaborat în condiții determinate și pe care îl folosește pe o scară mai restrânsă sau mai largă, după împrejurări de timp și de loc, având însă întotdeauna în vedere țelul ei final, mântuirea credincioșilor.

Așa se explică faptul că dreptul de care se folosește Biserica a fost și este supus mereu unui progres constant de modelare și de adaptare atât în ce privește conținutul acestuia cât și în ce privește formele lui de exprimare și modul lui de aplicare.

De aceea slujitorii și cărturarii Bisericii s-au străduit în decursul timpului să situeze permanent normele juridice în cadrul ecleziologic, turnând în fiecare epocă istorică în legislația bisericească conținutul cel mai propriu naturii Bisericii și cel mai apt să-i servească misiunii ei specifice.

În acest cadrul și cu acest obiectiv s-a desfășurat întreaga lucrare de elaborare și de adaptare a legilor bisericești prin organele legislative pe care Biserica și le-a creat sub numele de sinoade, organe în fruntea cărora se situează Sinoadele Ecumenice.

Dar pentru făurirea unei legislații bisericești care să nu depășească în nicio formă cadrul eclesiologic, adică să se miște numai în sfera învățăturii de credință a Bisericii și care să poată servi în chip optim variata și extinsa gamă de lucrări cerute de însăși misiunea Bisericii, au fost necesare întotdeauna strădanii cărturărești de cunoaștere, de lămurire și de sistematizare a principiilor și normelor juridice prin adoptarea și folosirea cărora se puteau servi în chipul cel mai corespunzător interesele Bisericii. De o astfel de muncă de laborator teologic-juridic Biserica nu s-a dispensat și nu se poate dispensa. Ea a devenit necesară în măsura în care s-a dezvoltat organizarea socială a vieții bisericești și cu deosebire după ce Biserica a dobândit posibilitatea de a-și desfășura în mod liber activitatea ei.

Lucrurile s-au petrecut și se petrec la fel în cuprinsul întregii Biserici și firește și în cadrul fiecărei Biserici locale, autocefale sau autonome.

Nici Biserica Ortodoxă Română nu face excepții. Și în cadrul ei a existat din timpuri vechi o astfel de strădanie cărturărească al cărei rol s-a concretizat în vechile noastre pravile. Aceste colecții sau coduri nomocanonice ale Bisericii Românești nu au fost și nu sunt simple traduceri ale nomocanoanelor grecești, sau ale celor slavone, ci ele reprezintă prin conținutul lor deosebit de cel al originalelor după care s-au tradus opere de mare valoare ale cărturarilor Bisericii Ortodoxe Române, care le-au tradus, le-au sistematizat și le-au completat prin introducerea în conținutul lor a principiilor și normelor specifice particularităților Bisericii Ortodoxe Române, precum și condițiilor obiective în care se găsea aceasta.

Urmând exemplul înaintașilor, cărturarii de mai târziu ai Bisericii noastre au arătat același interes studierii și adâncirii principiilor și normelor fundamentale de organizare și de conducere a Bisericii, punând la inimă în primul rând nevoile și interesele generale ale Ortodoxiei – pentru a nu se știrbi și pentru a i se întări unitatea canonică, care împreună cu unitatea dogmatică și cea cultică, constituie pilonii întregii Biserici – iar, în rând cu aceasta, nevoile și interesele locale aparte ale Bisericii Ortodoxe Române.

Literatura românească a Dreptului bisericesc înainte și după realizarea statului național unitar român este foarte bogată și variată, înscriindu-se cu pondere de prim ordin în literatura mondială de specialitate. Ea reprezintă

o contribuție fundamentală la studierea și interpretarea principiilor și normelor de drept bisericesc, concretizată în studii de o importanță deosebită.

După realizarea statului național unitar român, Aradul a devenit un centru cultural teologic, deosebit de activ. Aceasta datorită în primul rând ierarhilor cărturari care au păstorit atunci – Dr. Grigorie Comșa (1925-1935) și Dr. Andrei Magieru (1936-1960), dar și strădaniilor profesorilor Academiei Teologice, dintre care în domeniul Dreptului bisericesc amintim pe Preotul Dr. Nicolae Popovici, profesor de Istorie bisericească și Drept bisericesc.

1. Viața Preotului Profesor Dr. Nicolae Popovici

Profesorul Nicolae Popovici s-a născut la 18 decembrie 1883, în comuna Bocșa Română, județul Caraș-Severin, dintr-o familie de preot. Studiile liceale le-a făcut la Liceul de Stat din Lugoj, și la cel confesional ortodox român din Brașov. În anul 1903-1904, a urmat cursurile Facultății Juridice din Budapesta (neterminate), iar în 1904-1905 și 1905-1906 a fost student la Institutul Teologic din Caransebeș, de unde în toamna anului 1906 a trecut la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți. În iulie 1906 își ia examenul de admisibilitate și trecând toate examenele, la 11 iulie 1913 a fost declarat doctor în teologie.

La 24 septembrie 1910, ocupă postul de preot paroh în comuna Bocșa Română, păstorind aici până la data de 2 februarie 1912, când se transferă la parohia ortodoxă din Gătaia, funcționând aici mai întâi ca administrator parohial, iar apoi ca preot paroh, până la 31 august 1920.

În 1 septembrie 1920 până în 1922 a fost numit director al cultului ortodox pentru provinciile unite la România din Ministerul Cultelor și Artelor.

În anul 1922 vine la Arad, unde, în 1925, depune toate eforturile pentru înființarea parohiei Aradul Nou și înzestrarea ei cu biserică, casă parohială, cimitir și sesie parohială. În timpul păstoririi sale, în 17 iunie 1928, a fost pusă piatra de temelie a bisericii "*Sfântul Mare Mucenic Gheorghe*" din Aradul Nou, târnosită în 7 martie 1937 de către episcopul Andrei Magieru al Aradului.

În 16 iulie 1925, Consistoriul eparhial arădean îl numește bibliotecar al bibliotecii eparhiale, fiind cel care a pus ordine în organizarea ei.

La 31 august 1922 este numit și profesor titular la catedra de *Istorie bisericească* și *Drept bisericesc* la Academia Teologică din Arad, după plecarea profesorului titular Lazăr Iacob. La școala clericală din Arad, preotul profesor dr. Nicolae Popovici a funcționat în perioada 1922-1945, împlinind și funcția de rector, între 1938-1945).

În toamna anului 1940, a fost numit de către mitropolitul Nicolae Bălan de la Sibiu membru în comisia mixtă de la Budapesta ca reprezentant al Mitropoliei Ardealului pentru a susține interesele Bisericii Ortodoxe de pe teritoriul cedat Ungariei.

La începutul anului 1941 a fost numit din nou director general în Ministerul Cultelor și Artelor, în locul preotului profesor dr. Liviu Stan, demisionat. Numirea sa a constituit o recunoaștere a meritelor preotului profesor de la Arad, care s-a ridicat de la treapta de jos a preotului de sat, până la treapta de protopop și rectoral Academiei Teologice. Înainte de a pleca la București, episcopul Andrei Magieru i-a acordat distincția de iconom-stavrofor.

În scurta perioadă de timp cât a funcționat la București, 21 fecbuarie-1 iulie 1941, conducerea și disciplina Academiei Teologice au fost preluate de către preotul profesor dr. Simion Șiclovan, iar pentru conducerea și controlul părții gospodărești a fost numit preotul profesor dr. Petre Deheleanu.

Începând cu data de 1 iulie 1941 renunță la funcția de director general în Ministerul Cultelor și Artelor și se reîntoarce la Arad unde și-a preluat postul de rector al Academiei Teologice. În locul său a fost numit profesorul Iorgu D. Ivan, doctor în Teologie și Drept, un foarte bun cunoscător al tuturor problemelor bisericești ale epocii.

Ca profesor la Academia Teologică a funcționat, până la 1 ianuarie 1946, când s-a pensionat, predând însă mai departe *Istoria bisericească,* până la 1 mai 1946, când a fost numit noul profesor în persoana preotului profesor dr. Gheorghe Popovici.

La 20 martie 1956, la 76 de ani și după 50 de ani în serviciul Bisericii, a trecut la cele veșnice.

2. Opera Preotului Profesor dr. Nicolae Popovici

Cărturar de mare valoare, a publicat mai multe cărți din domeniul dreptului bisericesc. S-a dedicat traducerii și publicării, în patru volume, a textelor sfintelor canoane cu comentarii întocmite de canonistul sârb Nicodim Milaș, comentarii pe care le-a completat, uneori chiar le-a corectat.

2. 1. Cărți publicate

Cărțile publicate de către preotul profesor dr. Nicolae Popovici sunt următoarele:

Primul sinod ecumenic de la Niceea, Arad, 1925, 36 p.;

Legea ortodoxă în trecutul nostru, Arad, 1925 (Nr. 3. din "*Biblioteca Creștinului Ortodox*";

Manual de drept bisericesc ortodox, vol. I, partea 1 și 2, Arad, 1925, 320 p.;

O mie de pilde pentru viața creștină, Arad, 1929, 431 p. (în colaborare cu episcopul Grigorie Comșa și preot Gheorghe Popovici)Ș

Opinii asupra proiectului de modificare a legii și a Statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, Sibiu, 1936, 69 p.;

Memoriu asupra titlurilor, studiilor și lucrărilor, Arad, 1937, 14 p.;

Situația actuală de drept bisericesc a Bisericilor Ortodoxe Răsăritene (Traducerea lucrării lui Radovan Kazimirovici), Arad, 1927;

Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii (Traducere după Nicodim Milaș, în colaborare cu preotul sârb Uroș Kovincici, vol. I, partea 1, Arad, 1930, 316 p; partea a II-a, Arad, 1931, 574 p.; vol. II, partea 1, Arad, 1934, 337 p; partea a II-a, Arad, 1936, 300, p.

2. 2. Studii și articole publicate

"Roma numește canonici. Constituție și nu Concordat", în *Biserica și Școala,* anul XLVI, nr. 34, 1922, pp. 2-4;

"(Zakonik), Biserica ortodoxă "schismatică?", în *Biserica și Școala,* nr. 35, 28 august/10 septembrie 1922, pp. 2-3;

"Centenarul Institutului teologic ortodox român din Arad", în *Biserica și Școala,* anul XLVII, nr. 24, 1923, pp. 1-4;

"La aniversarea de 1600 ani a primului sinod ecumenic", în *Biserica și Școala,* anul XLIX, nr. 23, 1925, pp. 3-5;

"Reflexiuni asupra organizației Bisericii Ortodoxe Române", în *Biserica și Școala,* anul L, 28 martie 1926, nr.13, p. 5;

"Reflexiuni asupra organizației Bisericii Ortodoxe Române", în *Biserica și Școala,* anul L, 4 aprilie 1926, nr.14, pp. 10-12;

"În jurul proiectului de reorganizare a învățământului teologic. Apărarea școalei noastre teologice", în *Biserica și Școala,* anul LI, nr. 10, 6 martie 1927, pp. 2-3;

"În jurul proiectului de reorganizare a învățământului teologic. Apărarea școalei noastre teologice", în *Biserica și Școala,* anul LI, nr. 11, 13 martie 1927, pp. 1-2;

"Importanța disciplinei clerului", în *Biserica și Școala,* anul LII, nr. 18, 29 aprilie 1928, pp. 2-3;

"Ortodoxia și naționalismul", în *Biserica și Școala,* anul LIII, nr. 44, 1929, pp. 17-19;

"Mențiuni critice asupra cărții Pr. C. Dron, Canoanele. Text și interpretare", în *Biserica Ortodoxă Română,* anul LI (1933), nr. 11-12, pp. 565-578;

"Primejdia căsătoriilor mixte", în *Biserica și Școala,* anul LVIII, nr. 43, 21 octombrie 1934, pp. 1-2;

"Nicodim Milaș, Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii, vol. II, partea I-a (Arad, 1934)", în *Biserica Ortodoxă Română,* anul LII (1934), nr. 11-12, p. 809.

"După Congresul profesorilor de la Academiile Teologice", în *Biserica și Școala,* anul LIX, nr. 18, 5 mai 1935, p. 2;

"Alcătuirea listelor adunărilor parohiale", în *Biserica și Școala,* anul LX, nr. 47, 22 noiembrie 1936, pp. 1-2;

"În preajma restaurării Corporațiunilor bisericești", în *Biserica și Școala,* anul LXI, nr. 45, 7 noiembrie 1937, pp. 377-378;

"Nunții papali", în *Revista Teologică,* anul XXVII, nr. 7-8, 1937, pp. 249-252;

"Regulamentul pentru conferirea titlului de licență la Academia Teologică ortodoxă română din Arad", în *Biserica și Școala,* anul LXIII, nr. 17, 16 aprilie 1939, pp. 138-139;

"Cuvântare la încheierea anului școlar de la Academia Teologică", în *Biserica și Școala,* anul LXIII, nr. 27, 2 iulie 1939, pp. 221-223;

"Codificarea Dreptului Bisericesc ortodox răsăritean", în vol. *Omagiul Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan mitropolitul Ardealului la douăzeci de ani de arhipăstorire,* Sibiu, 1940;

"Trecerile religioase", în *Biserica și Școala,* anul LXXI, nr. 29, 13 iulie 1947, pp. 214-215;

"Recăsătorirea preoților văduvi", în *Biserica și Școala,* anul LXXI, nr. 34, 17 august 1947, pp. 246-248;

"Recăsătorirea preoților văduvi", în *Biserica și Școala,* anul LXXI, nr. 35-36, 24 august 1947, pp. 255-256;

"Recăsătorirea preoților văduvi", în *Biserica și Școala,* anul LXXI, nr. 37-38, 7 septembrie 1947, pp. 263-264;

"Recăsătorirea preoților văduvi", în *Biserica și Școala,* anul LXXI, nr. 39, 21septembrie 1947, pp. 273-274;

"Recăsătorirea preoților văduvi", în *Biserica și Școala,* anul LXXI, nr. 40, 28 septembrie 1947, pp. 281-282;

"Recăsătorirea preoților văduvi", în *Biserica și Școala,* anul LXXI, nr. 41, 5 octombrie 1947, pp. 288-289.

3. Problema revizuirii și codificării canoanelor și a altor norme bisericești

3. 1. Problema revizuirii și codificării canoanelor și a altor norme bisericești în viziunea Părintelui Profesor Nicolae Popovici

Una dintre problemele esențiale pentru viața Bisericii Ortodoxe, care așteaptă o rezolvare, este și codificarea canoanelor și a altor norme bisericești. Această problemă deși a fost pusă la prima Conferință Panortodoxă întrunită la Rhodos în 1961, ea a continuat să fie tratată de marii canoniști ai vremii înainte de Conferința Panortodoxă de la Rhodos. Canoniștii români care au tratat această problemă au fost: Pr. Prof. dr. Nicolae Popovici, Pr. Prof. dr. Valerian Șesan și Pr. Prof. dr. Liviu Stan.

Deși această problemă rămâne una vitală pentru viața Bisericii, ea a continuat și continuă să indigneze pe unii chiar și astăzi, socotind-o a fi un lucru periculos și de neînțeles pentru ei. Aceștia socotesc acest lucru ca fiind imposibil și de neîngăduit, afirmând că sfintele canoane nu pot fi nici abrogate, nici modificate, nici completate, nici sporite și că nimănui nu-i este îngăduit să se atingă de ele, așa cum nimeni ne se poate atinge de dogme, adică de învățăturile de credință ale Bisericii. Aceștia atribuie tuturor canoanelor aceeași valoare ca și hotărârilor dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice și spun că este interzis cu desăvârșire să se adauge ceva la canoanele care alcătuiesc Colecția fundamentală a Bisericii Ortodoxe din 920.

În sprijinul acestei afirmații, ei aduc hotărârea canonul 2 al Sinodului VI Ecumenic care precizează că:

> „și să nu-i fie îngăduit nimănui să falsifice canoanele desemnate mai sus sau să le respingă, sau să admită în locul celor propuse alte canoane..., iar dacă cineva va fi prins că aduce inovații la vreun canon dintre cele menționate, sau că ar încerca să suprime vreunul, va fi răspunzător față de un asemenea canon, primind pedeapsa după cum stabilește acest canon și, prin aceasta, va fi vindecat de ceea ce a greșit"[1], precum și dispoziția

[1] *Canoanele Bisericii Ortodoxe,* vol. I: *Canoanele Apostolice și Canoanele Sinoadelor Ecumenice,* Studiu introductiv, introduceri, note și traducere de Răzvan Perșa, Ediție bilingvă, Editura Basilica, București, 2018, p. 268.

> canonului 1 al Sinodului VII Ecumenic, care întărește "orânduirea lor întreagă și nestrămutată" "a dumnezeieștilor canoane ... fiind stabilite de către sfintele trâmbițe ale Duhului Sfânt, adică: pe cele ale prealăudaților Apostoli, ale celor șase Sfinte Sinoade Ecumenice, ale sinoadelor întrunite local pentru emiterea unor astfel de rânduieli și pe cele ale Sfinților noștri Părinți"[2].

Dar cei care se împotrivesc revizuirii și codificării canoanelor, declarând ca interzisă o asemenea lucrare, scapă din vedere un lucru foarte important, și anume că atât Sinodul VI Ecumenic, cât și Sinodul VII Ecumenic, după ce interzic orice schimbări și adăugiri le textul canoanelor, ele însele procedează la unele adăugiri și abrogări. Astfel, Sinodul VI Ecumenic adaugă la canoanele pe care le enumeră un număr de 102 canoane noi, iar Sinodul VII Ecumenic adaugă și el la canoanele de până atunci, alte 22 de canoane noi. Apoi aceste sinoade, prin canoanele lor, reiau unele dispoziții cuprinse în canoanele anterioare, pe care fie că le interpretează, fie că le modifică sau chiar le abrogă. Din cele afirmate, rezultă că prin canoanele citate se interzice oricui, în afară de autoritatea bisericească, să procedeze în mod arbitrar, la modificări, completări, abrogări sau emiteri de norme canonice.

Prin urmare, după opinia Profesorului Nicolae Popovici problema codificării dreptului nostru bisericesc răsăritean are două aspecte:

> „a) să se revizuiască și să se confirme canoanele existente și rânduielile canonice emise după ultimul sinod ecumenic, fixânduse totodată și textul autentic atât al canoanelor, cât și al acestor rânduieli canonice; și
> b) să se legifereze norme canonice noi potrivit cerințelor și împrejurărilor noi care s-au ivit în viața bisericească de la ultimul sinod ecumenic până acum"[3].
> Cât privește problema revizuirii și codificării sfintelor canoane, „viitorul Sinod Panortodox – spune profesorul Nicolae Popovici – trebuie să procedeze întocmai ca cele șase sinoade ecumenice care au revizuit și confirmat normele canonice emise mai în-

[2] *Canoanele Bisericii Ortodoxe,* vol. I, p. 343.

[3] Pr. Prof. Dr. Nicolae Popovici, „Codificarea Dreptului bisericesc ortodox răsăritean", în *Omagiul Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, la Douăzeci de ani de arhipăstorire*, Sibiu, 1940, p. 678.

> ainte .... și de a supune unei examinări amănunțite toate canoanele vechi și, ținând seama de principiile fundamentale cuprinse în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție precum și de spiritul Bisericii Ecumenice răsăritene, va putea să desființeze unele norme canonice sau să le dea o formă nouă, în conformitate cu nevoile vieții actuale bisericești"[4].

Această revizuire trebuie să se facă pe baza unui studiu amănunțit al operei canonice existente și să se stabilească care sunt canoanele ce conțin dispoziții privitoare la chestiuni perimate sau chiar eventuale contradicții. Apoi, după stabilirea canoanelor, care trebuie revizuite sau abrogate, se vor confirma toate cele rămase în vigoare, precum și toate rânduielile canonice emise după ultimul sinod ecumenic.

După studiul de revizuire și confirmare a canoanelor vechi și a rânduielilor canonice, profesorul Nicolae Popovici spune că trebuie să se procedeze la

> „fixarea textului autentic a lor și la limba în care se va fixa textul, care după părerea sa, va fi cea greacă, iar ca dreptar crede că trebuie să servească textul cuprins în Sintagma Ateniană a lui G. Rhallis și M. Potlis, considerându-l a fi textul cel mai exact apărut până acum"[5].

Apoi, partea a doua a problemei, care se pune în privința codificării canoanelor și a rânduielilor canonice, este procedura formală a legiferării. După profesorul Nicolae Popovici se pot urma două căi, și anume:

> „Prima cale este dacă se acceptă felul tradițional al legiferării, așa cum s-a procedat la sinoadele ecumenice recunoscute de Biserica Ortodoxă, Anume fiecare sinod ecumenic, înainte de a emite canoanele sale proprii, a revizuit și confirmat canoanele promulgate până atunci și apoi a adăugat canoanele noi, dând ca exemplu Sinodul VI Ecumenic ..., sau al doilea fel de procedură este cel urmat de forurile legiuitoare lumești, după care atât normele trebuie menținute în vigoare, cât și cele ce se vor reglementa din nou, se vor aranja într-un sistem, alcătuindu-se

[4] Pr. Prof. Dr. N. Popovici, „Codificarea Dreptului bisericesc ortodox răsăritean", p. 678.
[5] Pr. Prof. Dr. N. Popovici, „Codificarea Dreptului bisericesc ortodox răsăritean", p. 679.

> un codice canonic sistematic împărțit după anumite criterii, dând ca exemplu Codul de Drept Canonic al Bisericii Romano-Catolice, din 1917"[6].

După părerea profesorului Nicolae Popovici, prima procedură ar fi recomandabilă datorită faptului că s-ar rămâne strict în cadrul tradițional de legiferare al sinoadelor ecumenice anterioare, iar sistematizarea materialului canonic ar urma să se facă în acest caz prin lucrările științifice și de practică bisericească. Iar a doua procedură este recomandabilă pentru practicitate ei, deoarece noul cod s-ar prezenta ca un sistem de drept bisericesc. Biserica noastră – spune profesorul Nicolae Popovici – poate să-și însușească un alt sistem decât cel adoptat de Biserica Romano-Catolică, ca de exemplu cel adoptat de către canonistul Nicodim Milaș, în lucrarea sa de drept bisericesc, care are următoarele părți principale:

1) introducere;
2) organizația bisericească;
3) administrația bisericească;
4) viața bisericească; și
5) dreptul extern[7].

Rămâne să se stabilească care dintre cele două principii trebuie să aibă precădere, cel tradițional sau cel practic. După profesorul Nicolae Popovici,

> „dacă s-ar adopta felul din urmă al codificării, cel practic, prin aceasta Biserica noastră n-ar imita Biserica Romano-Catolică, ci într-o privință am rămâne tot în cadrul tradiției bisericești, deoarece dacă Biserica noastră în vechime a găsit de cuviință să primească și să investească cu putere obligatorie o mulțime de legi date de autoritățile Statutului bizantin în chestiuni bisericești, apoi tot așa de bine s-ar putea proceda acum și la alcătuirea formală a cadrului nostru canonic, luând ca model codicii lumești bizantini din vechime"[8].

Din cele expuse, se poate vedea complexitatea lucrărilor care se cer pentru codificarea normelor de drept bisericesc. Adunarea, prelucrarea mate-

[6] Pr. Prof. Dr. N. Popovici, „Codificarea Dreptului bisericesc ortodox răsăritean", pp. 679-680.
[7] Pr. Prof. Dr. N. Popovici, „Codificarea Dreptului bisericesc ortodox răsăritean", pp. 680-681.
[8] Pr. Prof. Dr. N. Popovici, „Codificarea Dreptului bisericesc ortodox răsăritean", p. 681.

rialului și elaborarea unui proiect de cod canonic reclamă studii întinse, aprofundate și amănunțite.

3. 2. Problema revizuirii și codificării canoanelor și a altor norme bisericești în viziunea Părintelui Profesor Valerian Șesan

Ideea organizării unui congres al teologilor ortodocși se crede că a apărut încă din anul 1922, la Conferința de la Copenhaga a Alianței Mondiale pentru înfrățirea popoarelor prin Biserici, când s-a pus la cale un astfel de congres, "care să se țină la București, ca premergător la viitorului Sinod Ecumenic"[9]. La Copenhaga, profesorul Hamilcar Alivisatos, de la Facultatea de Teologie din Atena, a invitat pe toți ortodocșii prezenți să sprijine ideea convocării unui "congres panortodox", care urma să se țină la cea mai veche instituție de învățământ teologic ortodox, care era cea de la Atena, iar dacă nu s-ar fi putut ține aici, ar fi urmat să se țină la București[10].

Astfel, primul congres al profesorilor de teologie ortodoxă s-a desfășurat la Atena, între 29 noiembrie-6 decembrie 1936 și printre temele discutate a fost și problema codificării canoanelor și a altor norme bisericești.

La acest Congres, profesorul Valerian Șesan, de la Facultatea de Teologie din Cernăuți, a prezentat referatul: *Revizuirea canoanelor și a altor norme bisericești și codificarea lor.* În cele 11 subpuncte ale referatului, profesorul Valerian Șesan susține următoarele:

> „1) Canoanele, fiind norme ale ordinii de drept, care face posibilă conlucrarea membrilor Bisericii pentru realizarea mântuirii, reglementează și întreaga noastră convieţuire exterioară în sânul Bisericii, ca organism social. Din această cauză, spune profesorul Valerian Șesan, trebuie să ne gândim foarte serios la revizuirea canoanelor și a altor norme vechi bisericești, dacă ele mai sunt aplicabile în practică și dacă nu trebuie emise alte ca-

[9] Pr. Niculae I. Șerbănescu, „Biserica Ortodoxă Română și Mișcarea Ecumenică", în *Ortodoxia,* anul XIV (1962), nr. 1-2, p. 125; Ierom. Lucian Florea, „Participarea și contribuția Bisericii Ortodoxe Române la Conferințele interortodoxe în prima jumătate a secolului XX", în *Ortodoxia,* anul XIV (1962), nr. 1-2, pp. 187-197.

[10] *Proces-Verbaux du Premier Congres de Theologie Orthodoxe a Athenes, 29 Novembre-6 Decembre 1936,* publiees par les soins du President Prof. Hamilcar S. Alivisatos, Athenes, 1939, p. 13, în Pr. Prof. dr. Viorel Ioniță, *Hotărârile întrunirilor panortodoxe din 1923 până în 2009 – Spre Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe –,* Editura Basilica, București, 2013, p. 37.

noane noi. Pentru realizarea acestei lucrări este necesar convocarea unui Sinod Panortodox[11].

2) Codificarea tuturor normelor bisericești în vigoare pentru întreaga Biserică trebuie să se facă separat de codificarea normelor Bisericilor particulare[12].

3) O simplă codificare a acestor norme bisericești nu ar aduce nici un folos practic, dacă nu se va proceda și la o cercetare amănunțită asupra valorii lor practice astăzi, în scopul abrogării sau schimbării a acelor norme care nu mai pot fi aplicate sau sunt aplicate numai în parte[13].

4) În ce privește forma codificării sau a noului Cod, autorul pledează pentru o formă sistematică, care să cuprindă trei capitole: introducere, organizația bisericească și administrația bisericească. În *Introducere* se va trata: normele despre ființa Bisericii; dispoziții generale cu privire la canoane și alte norme bisericești, privilegii, dispense, aplicabilitatea legilor bisericești, etc. În capitolul *Organizația bisericească*: norme cu privire la persoane și la instituțiile bisericești care iau parte la exercitarea puterii bisericești: norme cu privire la clerici; drepturile și datoriile clerului, puterea bisericească, ierarhia, sinoadele (ecumenice și particulare), oficiile bisericești, drepturile mirenilor. În capitolul *Administrația bisericească*: norme despre activitatea persoanelor care iau parte la exercitarea puterii bisericești și anume: exercitarea puterii învățătorești, preoțești, legislative, disciplinare, a puterii executive și administrarea averilor bisericești[14].

5) Dispozițiile canonice privind raportul dintre Biserică și stat nu trebuie să facă obiectul noului Cod, fiindcă, după profesorul Valerian Șesan, aceste dispoziții nu sunt norme ale dreptului bisericesc propriu-zis (intern), ci ale politicii bisericești[15].

---

[11] Dr. Valerian Șesan, „Revizuirea Canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor", în *Candela,* anul XLVII (1936), nr. 1-12, pp. 145-147.

[12] Dr. V. Șesan, „Revizuirea Canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor", p. 147.

[13] Dr. V. Șesan, „Revizuirea Canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor", pp. 147-148.

[14] Dr. V. Șesan, „Revizuirea Canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor", p. 149.

[15] Dr. V. Șesan, „Revizuirea Canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor", pp. 149-150.

6) În ce privește codificarea canoanelor și a legiuirilor bisericești, precum și revizuirea acestora față de problemele vremii, profesorul Valerian Șesan acceptă și emiterea de canoane noi, dar numai acelea care nu deviază de la principiile fundamentale stabilite atât de către Mântuitorul și de Sfinții Apostoli, cât și de Sinoadele Ecumenice[16].
7) Revizuirea canoanelor și a altor norme bisericești trebuie să se extindă și asupra legilor împărătești în chestiuni bisericești, dar, după părerea canonistului Valerian Șesan, această revizuire trebuie să se facă fără participarea organelor legislative de Stat din următoarele motive:
1) numai organele Bisericii, adică numai episcopii pot aprecia efectul pe care l-au avut aceste legi în viața practică a Bisericii; și
2) pentru continuarea valabilității acestor legi este hotărâtor în primul rând această politică bisericească și nu adeziunea arbitrară a guvernelor[17].
8) Cei îndrituiți pentru codificarea și revizuirea canoanelor sunt episcopii, fiindcă numai ei, pe baza hirotoniei lor, în baza succesiunii apostolice, sunt chemați să stabilească care canoane și alte norme bisericești nu se mai aplică și ce fel de canoane noi ar fi de trebuință. Profesorii de drept, după părerea canonistului Valerian Șesan, pot sprijini pe episcopilor în această chestiune, care ar consta în explicarea principiilor vechilor canoane în scopul de a le păstra cât mai mult și în exprimarea în canoanele noi a principiilor de organizație și administrație bisericească așa cum au for stabilite de către Mântuitorul nostru Iisus Hristos[18].
9) Instituirea unei comisii de episcopi și profesori de teologie în fiecare Biserică Ortodoxă care să facă această revizuire. Această comisie trebuie să se întrunească și să discute toate che-

[16] Dr. V. Șesan, „Revizuirea Canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor", pp. 150-151.
[17] Dr. V. Șesan, „Revizuirea Canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor", pp. 152-153.
[18] Dr. V. Șesan, „Revizuirea Canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor", pp. 155.

stiunile înainte ca propunerile pentru revizuire să fie prezentate în fața sinodului panortodox pentru aprobare[19].

10) Revizuirea normelor bisericești trebuie să fie una temeinică și care nu se va restrânge numai la canoanele și legile împărătești cuprinse în Nomocanonul în XIV Titluri și declarate ca fiind Colecția fundamentală de canoane a Bisericii Ortodoxe, ci trebuie revizuite toate normele bisericești ulterioare, promulgate atât de organismele bisericești (sinoade, canoniști), cât și organismele de Stat care au fost receptate de întreaga Biserică Ortodoxă[20].

11) Întrucât nu este vorba numai despre codificarea canoanelor și a altor norme bisericești în vigoare, ci mai mult de o revizuire aprofundată, combinată cu modificări și chiar cu abrogări de canoane emise de către Sinoadele Ecumenice și locale, după părerea canonistului Valerian Șesan, trebuie să se stabilească mai întâi dacă un Sinod Panortodox poate modifica și chiar abroga canoanele unui Sinod Ecumenic, fiindcă canonul 2 Trulan interzice o schimbare a canoanelor. Canonistul Valerian Șesan este de părere că Sinodul Panortodox are același scop ca și sinodul ecumenic, deoarece și acest sinod asigură ordinea unitară în întreaga Biserică Ortodoxă. Acest Sinod va aplica exact principiile fundamentale propovăduite de Mântuitorul și consemnate în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, este un sinod general al Bisericii Ortodoxe și deci un organism suprem de legiferare și poate emite canoane noi necesare și obligatorii pentru întreaga Biserică Ortodoxă”[21].

3. 3. Problema revizuirii și codificării canoanelor și a altor norme bisericești în viziunea Părintelui Profesor Liviu Stan

Problema codificării sfintelor canoane și a celorlalte principii și norme juridice ale Bisericii nu este una care s-ar fi pus pentru prima dată abia în zilele noastre. Ea s-a mai pus și înainte, iar faptul acesta trebuie să-l reamintim.

[19] Dr. V. Șesan, „Revizuirea Canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor”, pp. 155-156.

[20] Dr. V. Șesan, „Revizuirea Canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor”, p. 156.

[21] Dr. V. Șesan, „Revizuirea Canoanelor și altor norme bisericești, precum și codificarea lor”, pp. 158-159.

Astfel, la Sinodul Panrus din 1917, această problemă s-a dezbătut pe baza lucrărilor Comisiei prosinodale a Bisericii Ortodoxe Ruse din anii 1906-1908 și s-a hotărât să se încredințeze canonistului V. V. Beneșevici întocmirea unui proiect mai cuprinzător în vederea codificării. La propunerea acestuia s-a hotărât apoi să fie încredințată întreaga lucrare de codificare unei comisii de canoniști.

Câțiva ani mai târziu, problema codificării canoanelor a făcut obiectul unor dezbateri și a unei hotărâri corespunzătoare a Congresului interortodox întrunit la Constantinopol în anul 1923, iar ca urmare a unei preocupări mai vechi și sub impulsul acestui Congres, Sfântul Sinod al Bisericii noastre a instituit în toamna anului 1928 o comisie restrânsă, care să procedeze la lucrările pregătitoare în vederea codificării canoanelor. Această comisie a fost alcătuită din următorii membrii: Dr. Dimitrie Gh. Boroianu, profesor de drept bisericesc de la Facultatea de Teologie din București, Pr. Constantin Dron, consilier patriarhal și Dr. I. Matei, directorul Institutului Teologic din București.

După doi ani, în anul 1930, la Comisia interortodoxă de la Vatoped, problema codificării canoanelor a fost pună din nou pe agenda unui viitor sinod ecumenic și, în sfârșit, Congresul profesorilor de teologie ortodoxă din 1936 de la Atena, a dezbătut și el foarte pe larg această problemă. Prin urmare, problema codificării canoanelor nu a fost una nouă motiv pentru care ea a fost reluată și de Conferința Panortodoxă de la Rhodos din 1961 și inclusă în tematica adoptată de aceasta pentru un viitor sinod ecumenic, având următoare formulare: "Codificarea sfintelor canoane și a rânduielilor canonice – supusă aprobării unui Sinod Ecumenic" (cap. III – "Conducerea și organizarea Bisericii", paragraf A).

După această scurtă introducere, după părerea canonistului Liviu Stan, în dezbaterea problemei codificării canoanelor nu se poate omite unul dintre aspectele esențiale ale legiferării bisericești, care constă în adoptarea de norme canonice pe care de obicei. Această legiferare nescrisă, pe cale de obicei, sau pe cale de practică bisericească, se poate vedea din chestiunile de organizare și conducere bisericească care au făcut obiectul legiferării nescrise a Bisericii. După canonistul Liviu Stan aceste chestiuni, care nu sunt cuprinse în canoane, sunt următoarele:

> „problema celei mai înalte autorități bisericești care este sinodul ecumenic. În nici un text al sfintelor canoane nu se vorbește despre modul de constituire, despre structura, natura, convocarea,

> desfășurarea lucrărilor, competența și valoarea hotărârilor sinodului ecumenic; problema substanței cultului, a Sfintei Liturghii și a Sfintelor Taine; problema canonizării sfinților; problema calendarului; și în sfârșit, una din cele mai provocatoare probleme este prezența și participarea activă a credincioșilor laici la toate categoriile de acte care se săvârșesc în viața Bisericii, începând de la acelea de propovăduire a credinței, de administrare a Sfintelor Taine și în genere de oficiere a cultului și sfârșind cu cele de cârmuire a vieții bisericești prin acte de legiferare, prin altele cu caracter judecătoresc și prin cele cu caracter executiv"[22].

Tot în legătură cu problema codificării canoanelor se pune și problema dacă mai pot fi adoptate canoane noi. Se știe că alături de Sfânta Scriptură și de învățătura de credință, Biserica și-a sprijinit întreaga sa lucrare în lume în mod principal pe sfintele canoane. Prin urmare, pe lângă conștiința dogmatică a Bisericii s-a format și conștiința canonică, dar care datorită pietății sau atașamentului excesiv față de orice element care se păstrează în Biserică, a făcut să se acrediteze teoria potrivit căreia nicio lege bisericească adoptată după 920 nu trebuie să se mai numească canon, nume care ar fi rezervat numai legilor bisericești adoptate până la anul 920.

După canonistul Liviu Stan:

> „conștiința canonică a Bisericii este o parte din conștiința de sine a Bisericii. Desigur nu este greu de priceput, că precum în conștiința de sine a omului intră tot ceea ce ține de ființa lui în mod esențial, tot așa și în conștiința de sine a Bisericii intră tot ceea ce ține în mod esențial de viața Bisericii... În conținutul ei intră nu numai întreaga sa învățătură de credință, ci și toate rânduielile ei de organizare și conducere, ca și cele de evlavie și comportare a creștinilor în raporturile dintre ei și, în mod principal, tot ceea ce intră în conținutul raportului lor cu Divinitatea, raport exprimat în mod esențial prin cult și prin toate rânduielile acestuia"[23].

[22] Pr Prof. Dr. Liviu Stan, „Codificarea canoanelor", în *Studii Teologice,* anul XXI (1969), nr. 9-10, pp. 641-642.

[23] Pr Prof. Dr. Liviu Stan, "Codificarea canoanelor", p. 644.

Ca urmare, este firesc ca, tot ce ține de credință și de har, să intre în conștiința de sine a Bisericii, care constituie elementele ei esențiale, la care se adaugă și cele care țin de conștiința canonică a Bisericii sau de conștiința sa cultică.

> „Conștiința canonică – spune canonistul Liviu Stan – este numită așa, mai întâi pentru motivul că prin ea se dă expresie canonicității, adică a unei părți din modul de trăire a credinței și din modul de lucrare a harului..., iar în al doilea rând, pentru că tocmai organizarea și conducerea rânduită prin legi bisericești care se numesc canoane, sau prin altele care nu se numesc astfel dar îndeplinesc același rol, sunt acte prin care se manifestă conștiința canonică a Bisericii. Conștiința canonică trebuie să cuprindă toate rânduielile care servesc buna organizare și conducere a vieții bisericești... și că în aria ei intră – alături de legile scrise ale Bisericii, adică de canoane – și obiceiul sau juridic,... și legile de stat, atât legile fundamentale, cât și legile speciale”[24].

După canonistul Liviu Stan, atunci când se vorbește despre conștiința de sine a Bisericii nu se poate face abstracție de conștiința ei canonică, fiindcă în conștiința de sine a Bisericii se cuprind o seamă de idei care au legătură directă cu rânduielile ei de organizare și conducere. Aceste idei sunt:

> „că Biserica este înzestrată cu toate mijloacele necesare lucrării sale mântuitoare; că Biserica singură are calitatea de a aprecia și hotărî care mijloace îi sunt necesare pentru organizarea și desfășurarea misiunii sale, într-o vreme sau alta; că tot Biserica singură are calitatea să aprecieze și să hotărască ce acțiuni trebuie sau nu să întreprindă în scopul îndeplinirii lucrării sale mântuitoare, și că Biserica singură are calitatea de a aprecia ce poate sau ce nu poate face în acord cu scopul său mântuitor”[25].

Pe baza conștiinței canonice, în decursul timpului, Biserica a procedat la numeroase acte de revizuire și de codificare a legilor privitoare la organizarea și conducerea Bisericii și deși nu mai numește canoane legile sale juridice de după anul 920, a adoptat, fie prin consens, fie prin obicei juridic, nume-

[24] Pr Prof. Dr. Liviu Stan, “Codificarea canoanelor”, p. 645.
[25] Pr Prof. Dr. Liviu Stan, “Codificarea canoanelor”, p. 646.

roase rânduieli sau legi juridice care au cel puțin aceeași putere sau vigoare ca și canoanele, iar unele au prevalat față de normele înscrise în textul canoanelor. De asemenea, aceeași conștiință canonică a Bisericii arată că ea nu și-a pierdut din puterea sa legiuitoare pa care a avut-o în epoca sinoadelor ecumenice sau în epoca primei faze a codificării canoanelor încheiată în anul 920, și că, în virtutea acestei puteri, ea poate adoptat și astăzi legi juridice pentru organizarea și conducerea sa, sub numele de canoane.

Canonistul Liviu Stan , înainte cuprinsul noului cod al Bisericii, arată ce nu trebuie făcut și apoi ce trebuie făcut în legătură cu problema codificării canoanelor. După părerea sa:

> „I. Ce nu trebuie făcut:
> a) să nu se mai ia ca bază și să nu se mai țină seama de nici una din codificările vechi, pentru că nici una din ele nu a fost întocmită în mod sistematic și n-a îmbrățișat în mod complet nici măcar cele mai importante dintre chestiunile de organizare și conducere a Bisericii, deoarece Biserica a legiferat după nevoile unei epoci sau alteia, după cum a procedat și statul legiferând în chestiuni bisericești, Biserica nu a întreprins niciodată o legiferare sistematică și completă și nicio codificare de acest fel;
> b) să nu se mai rețină și să nu se mai introducă într-un viitor cod canonic al Bisericii normele fără caracter juridic și toate acele care se referă la chestiuni depășite, la situații sau stări ireversibile, la realități dispărute..., precum și toate cele care se referă la chestiuni de amănunt, eliminându-se în același timp tot ceea ce este imprecizie ca redactare, repetare, contradicție, polemică, cazuri speciale, nume de persoane și de locuri care nu mai interesează decât numai ca elemente istorice, precum și tot ceea ce reflectă mentalități și atitudini inacceptabile sau chiar dăunătoare pentru viața Bisericii.
> II. Ce trebuie să se facă:
> a) să se sistematizeze, după un plan bine gândit, întreaga materie care urmează să fie cuprinsă în noul cod canonic;
> b) să se analizeze și aprecieze în mod exact, materialul care corespunde și acela care nu mai corespunde din întreaga legislație scrisă și nescrisă a Bisericii;

c) să se introducă în corpul noului cod toate principiile și normele statornicite prin obiceiul de drept al Bisericii;
d) alături de obiceiul juridic al Bisericii, să se admită că între izvoarele fundamentale ale dreptului bisericesc, intră și principiile și normele de bază ale pravilelor călugărești, care până acum au fost socotite numai ca izvoare întregitoare;
e) să se admită că între izvoarele fundamentale ale dreptului bisericesc intră și principiile de bază cuprinse în Constituțiile mondiale ale omenirii și acum și în viitor, cum este cazul cu principiile Cartei Organizației Națiunilor Unite și că pentru Bisericile locale, în aceeași categorie de izvoare intră principiile și normele fundamentale cuprinse în Constituțiile și în legile referitoare la viața religioasă sau a cultelor din statele pe teritoriile cărora se găsesc respectivele Biserici;
f) să se admită și să se includă între izvoarele fundamentale ale dreptului canonic unele principii și norme de bază cuprinse în legislația Bisericilor locale sau în obiceiul juridic al acestora, în măsura în care ele corespund trebuințelor actuale ale întregii Biserici și, în orice caz, să se admită că ele intră în mod curent în categoria izvoarelor fundamentale ale Bisericilor locale în care au apărut;
g) să se simplifice și să se reducă materia care va face obiectul codificării, pentru a despovăra Biserica de un element care dă lucrării sale o direcție spre o instituționalizare excesivă, extrem de dăunătoare acestei lucrări;
h) să se redacteze din nou întreg materialul care va fi reținut ca util pentru noul Cod, folosindu-se termeni și expresii care să nu necesite tâlcuiri sau exegeze care depășesc trebuințele reale ale Bisericii și mai cu seamă putința de a le înțelege a celor mai mulți dreptcredincioși creștini, ca și a celor mai mulți dintre cărturarii Bisericii”[26].

După părerea canonistului Liviu Stan, noul Cod canonic al Bisericii ar trebui să aibă următorul cuprins:

„Cap. I. *Principiile canonice fundamentale ale Bisericii:*

[26] Pr Prof. Dr. L. Stan, „Codificarea canoanelor”, pp. 646-648.

a) Principii cu fond dogmatic;
b) Principiu cu fond simplu juridic;
Cap. II. *Organizarea Bisericii.* Natura Bisericii, Structura religioasă, socială și organizatorică a Bisericii. Puterea bisericească. Acest capitol ar urma să cuprindă elementele principale de drept constituțional bisericesc;
Cap. III. *Administrarea Bisericii,* sau Conducerea ori cârmuirea Bisericii. Acest capitol ar urma să cuprindă elementele principale de drept administrativ bisericesc; și
Cap. IV: *Relațiile externe ale Bisericii:*
a) Cu organisme nebisericești;
b) În cadru general uman;
c) În cadru interortodox;
d) În cadru interconfesional; și
e) În cadru interreligios"[27].

După canonistul Liviu Stan, această sistematizare a materialul care urmează a fi inclus în noul Cod canonic al Bisericii, sau în „Noua Constituție ecumenică a Ortodoxiei", ține seama de interesul care există ca acest Cod „să devină un instrument sau o pârghie de nădejde a întregii lucrări a Bisericii și să dea cu adevărat expresie atât conștiinței de sine a Bisericii, cât și mai ales conștiinței sale canonice"[28].

Concluzii

Secolul al XX-lea este pe bună dreptate caracterizat drept secolul codificărilor Dreptului Canonic, dat fiind că după codificarea Dreptului Bisericii Latine la începutul secolului al XX-lea și codificarea celei mai mari părți a Dreptului Bisericilor Răsăritene unite cu Roma, care a urmat-o, s-a propus ca un *Codex Iuris Canonici* să fie elaborat și pentru comunitățile protestante. În această privință, Biserica Ortodoxă nu face excepție; în ultimele decenii ale secolului al XX-lea s-a subliniat în mai multe rânduri necesitatea codificării sfintelor sale canoane și a instituțiilor canonice, lucru care a fost decis în prima Conferință Panortodoxă de la Rodos (1961).

Acest studiu tratează posibilitatea sau nu de a schimba sau elimina vechile canoane și duce la concluzia că doar Biserica este cea care are puterea de a proceda în aceste două direcții. În ceea ce privește vechile canoane, doar

[27] Pr Prof. Dr. L. Stan, „Codificarea canoanelor", p. 648.
[28] Pr Prof. Dr. L. Stan, „Codificarea canoanelor", p. 648.

principiile lor, spiritul și miezul lor rămân neschimbate, în timp ce litera și forma exterioară se pot schimba.

Ceea ce s-a scris și propus până acum cu privire la codificarea sfintelor canoane în Biserica Ortodoxă constituie conținutul acestui studiu. Cei care au insistat cel mai mult pe acest subiect sunt canoniștii români Nicolae Popovici, Valerian Șesan și Liviu Stan alături regretatul canonist grec Hamilcar Alivizatos, care au propus această codificare, iar propunerile lor au fost acceptate.

Apoi ne ocupăm de necesitatea și urgența codificării canoanelor, necesitate impusă de numărul mare de canoane și de conținutul lor multiplu și adesea contradictoriu. Aici sunt expuse opiniile acestor teologi și canoniști judecând redactarea unui singur Cod valabil pentru toate Bisericile autocefale, Cod necesar și posibil. Oricine își asumă această lucrare, rezultatele științifice trebuie să fie acceptate și aprobate de către întreaga Biserică, întrucât codificarea legislației bisericești este o lucrare pur bisericească.

După opinia canoniștilor români, metoda sistematică este cea mai indicată în elaborarea perfectă a acestui Cod. De asemenea, ei arată diverse modalități de completare a lacunelor din legislația stabilită și în vigoare în prezent. Aranjarea noilor canoane este inevitabilă din cauza apariției de noi forme, situații și instituții în viața bisericească.

Codul Bisericii Ortodoxe care a fost propus poate fi aplicat chiar înainte de aprobarea sa de către Sinodul Ecumenic, dar după acordul tuturor Bisericilor autocefale fără excepție și aceasta după o practică străveche în conformitate cu tradiția Bisericii. Codul care va intra în vigoare înainte de aprobarea viitorului Sinod Ecumenic ar avea forța obligatorie a Dreptului Canonic pentru întreaga Biserică Ortodoxă.

Canoniștii români au propus ca acest Codul unic al Bisericii Ortodoxe să cuprindă rânduielile comune pentru toate Bisericile autocefale, în timp ce rânduielile care privesc doar una sau unele dintre Biserici să fie puse la sfârșitul Codului ca anexă. Codul va fi scris neapărat în limba greacă, deoarece majoritatea izvoarelor dreptului canonic ortodox sunt scrise în această limbă. Fără îndoială, Codul după redactarea sa va fi tradus în toate limbile popoarelor ortodoxe conform vechii practici a Bisericii Ortodoxe, care nu a încercat niciodată să impună fiilor săi o singură limbă de cult și de administrație bisericească.

Codificarea, cu excepția aranjării noilor canoane deja menționate, se referă la revizuirea celor vechi. Aceasta indică marea importanță a lucrării de codificare pentru viața Bisericii, deoarece, după cum acești canoniști au remarcat pe bună dreptate, nu se poate vorbi de o adevărată înnoire a Bisericii Ortodoxe fără revizuirea și punerea în ordine a legislației sale bisericești.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 87 - 111

MISIUNEA ȘI LUCRAREA MÂNTUITOARE A BISERICII ÎN LUME ÎN GÂNDIREA VIZIONAR-TEOLOGICĂ A LUI PETRU DEHELEANU

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan

Abstract

This theological contribution focuses on one of the Romanian Orthodox theologians, who carried out an exceptional didactic, liturgical and missionary activity in the past century, being one of the valuable teaching staff of the Theological Academy in Arad. He managed to establish himself in the Romanian theological consciousness as one of the visionary theologians, regarding the presence and missionary and redemptive work of the Church in the world. If we were to express the specifics of this theological personality in one word, we could say that he was the missionary theologian par excellence. In this context, he imagined a presence and a work of the Church in the world, taking into account the temptation of the distortion of the meaning of the message of the Gospel of Christ by some people. Therefore, he noted what are the more important causes for which people move away from the center of truth and light of the Church. Then, priest Petru Deheleanu came up with their antidote, through an indirect and a direct strategy of the mission, respectively, of making the transmission of the message of the Gospel of Christ in the world more efficient. He had in mind a personal and a community-ecclesial dimension of the mission, characterized by a special dynamic, related to the nature of the message of the Church's

teaching, on the one hand, but also depending on the dynamics of ideas, challenges and questions of the world to the Church, on the other hand.

Keywords

The mission of the Church, missionary strategy, visionary-strategic thinking, the diversity of the human mind, missionary responsibility, missionary theologian, priestly ministry

I. Considerații generale

În ultimele decenii s-a vorbit și s-a scris din ce în ce mai mult despre prezența Bisericii în lume, și, în ultimă instanță, despre ceea ce înseamnă structura cea mai de jos a Bisericii – parohia – în contextul misiunii creștine, în general, dar, legat de aceasta, importanța lucrării de mântuire a Bisericii lui Hristos în lume. Conceptul de misiune sau lucrare misionară nu a fost ușor de înțeles și acceptat în spațiul ortodox, deoarece acesta era asociat în trecut, mai ales, cu activitatea Bisericilor apusene, catolice și protestante, care au întrebuințat cu un accent special, conceptul de misiune și activitate sau lucrare misionară, pentru a acapara noi membri, din cadrul Bisericilor Ortodoxe. Cu toate acestea, mai ales în cea de-a doua jumătate a veacului trecut, conceptul de misiune a început să facă carieră și în spațiul ortodox, deoarece tot mai multe persoane au ajuns să conștientizeze faptul, că rațiunea de a fi a Bisericii în lume este aceea, de a fi misionară, și, legat de aceasta, importanța Bisericii în lume în perspectivă soteriologică.[1]

Dimensiunea misionară a Bisericii se fundamentează pe faptul, că ea este însăși prezența lui Iisus Hristos în istorie, prin Duhul Sfânt, cu întreaga Sa Persoană, învățătură și lucrare mântuitoare. Prin urmare, Biserica trebuie să dea mărturie despre această Persoană, învățătură și mântuire tuturor generațiilor de credincioși din orice timp și loc. Iar, a da mărturie în lume despre Persoana și lucrarea lui Iisus Hristos înseamnă a face misiune, a fi

[1] Vezi în acest sens următoarele referințe: Ion Bria, „Mărturia creștină în Biserica Ortodoxă. Aspecte, posibilități și perspective actuale", în *Glasul Bisericii* XII, 1982, nr. 1-3, pp. 70-109; Ion Bria, *Curs de formare misionară și ecumenică*, Geneva 1984, 191 p.; Valer Bel, *Misiune, parohie, pastorație. Coordonate pentru o strategie misionară*, Editura „Renașterea", Cluj-Napoca 2002; Valer Bel, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană,* Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca 2004; David J. Bosch, *Dynamique de la mission chretienne,* Editions Karthala, Haho et Labor et Fides, 1995, pp. 11-23; Ioan Tulcan, *Quo vadis, christiani? Impulsuri misionare*, Editura Universității „A. Vlaicu", Arad, 1994.

misionar. Credinciosul are acces direct la Iisus Hristos și mântuirea Lui, prin treapta cea mai de jos a Bisericii, care este parohia.

> „Deci, parohia înțeleasă astfel, și aflată în comuniune cu toate celelalte parohii, avându-l în frunte pe episcopul locului, drept garant al păstrării credinței apostolice în deplinătatea ei, într-o succesiune neîntreruptă, începând cu epoca apostolică și până în zilele noastre, constituie cadrul indispensabil de regăsire a fiecărui credincios în comuniunea și comunitatea tuturor celor care-l mărturisesc cu un gând și cu o inimă pe Mântuitorul Hristos".[2]

Misiunea Bisericii trebuie să se manifeste cu o deosebită concretețe în fiecare timp și loc, ca semn că ea este o mărturie peste veacuri a lui Hristos Cel răstignit și înviat, care dorește mântuirea tuturor oamenilor (cf. I Timotei 2, 4) și Care „ieri și azi și în veci este Același" (Evrei 13, 8). Nu de puține ori, însă, misiunea Bisericii a fost provocată de manifestări schismatice și eterodoxe, care încercau să răstălmăcească cuvântul Evangheliei lui Iisus Hristos. Atunci, misiunea apare nu numai ca o exprimare a conștiinței, credinței și menirii Bisericii înseși, ci și ca o luare de atitudine în afară pentru a restabili rostirea adevărului credinței mântuitoare în auzul tuturor, pentru a-i feri pe oameni de pierderea legăturii directe cu ceea ce ne-a lăsat Mântuitorul spre a fi crezut și mărturisit. Altfel spus, pentru a feri credința apostolică de răstălmăciri, iar pe credincioși de rătăciri. Așa s-au petrecut lucrurile în timpul sinoadelor ecumenice, așa s-a repetat această atitudine eclezială ori de câte ori a fost nevoie în istorie, pentru ca să nu fie periclitată mântuirea nici unui om, care dorește să o dobândească și să vină la cunoștința adevărului.

În acest sens, ne putem referi și la partea de vest a țării noastre, care, în mod special, încă din veacul al XIX-lea a fost confruntată cu alte forme de mărturisire a credinței creștine, iar reprezentanții acestora au conceput un proiect concret de atragere a oamenilor spre această nouă expresie de eclezialitate și de misiune creștină. În fața acestei situații, Biserica a încercat să elaboreze strategii misionare proprii în vederea reafirmării cu putere și argumentat a conținutului credinței în Iisus Hristos. Preotul profesor dr. Petru Deheleanu este unul din exponenții de frunte ai acestui gen de misiune, care

[2] Ioan Tulcan, *O perspectivă arădeană asupra misiunii Bisericii Ortodoxe Române în contemporaneitate*, în *Istorie și spiritualitate în Episcopia Aradului (1706-2006)*, Arad 2006, p. 379.

să contracareze tendința acestor grupări religioase, de a acapara cât mai mulți fii ai Bisericii. Folosind întreg tezaurul de credință și viață creștină, așa cum le exprimă Biserica și mânuind cu măiestrie cuvântul Scripturii, acesta a imaginat o strategie misionară, într-o veritabilă dinamică, pentru a putea veni cu răspunsuri concrete în fața unor realități și întrebări concrete. De aceea, credem că a pune în lumină personalitatea și gândirea sa misionară a acestui teolog într-un nou context, care, pe de o parte, este diferit de al lui, prin evoluțiile teologice, ecumenice, culturale, sociale, științifice, economice pe care le-a parcurs omenirea, până astăzi, iar, pe de altă parte, acel context în care a trăit și s-a manifestat teologul Petru Deheleanu se aseamănă, cel puțin în unele privințe, cu cel de astăzi, este mai mult decât necesar sau binevenit. Viziunea teologico-misionară a părintelui Deheleanu evidențiază faptul, că fiecare epocă, timp sau perioadă istorică reclamă din partea Bisericii și a teologiei ei o nouă strategie misionară, ca expresie a ființei misionare a Bisericii. Aceasta, ca urmare a aceloraşi nevoi duhovnicești ale credincioșilor, și, nu în ultimul rând, prin ispita permanentă ce se pune în fața omului dintotdeauna, iar cel de astăzi nu face excepție, de a pune sub semnul întrebării „credința dată sfinților odată pentru totdeauna" (Iuda 3), de a o răstălmăci și de a găsi înțelesuri care să corespundă rațiunii iscoditoare a omului, neluminată de harul dumnezeiesc. Or, în lumina harului luminător al Duhului Sfânt s-a scris Sfânta Scriptură și s-a formulat în mod conciliar învățătura de credință a Bisericii, în cadrul Sinoadelor Ecumenice, fapt care menține comunitatea eclezială în armonie și comuniune a înțelegerii cuvântului revelat al Scripturii „în Duh și în Adevăr".

II. Contextul general bisericesc, teologic și cultural al activității și operei părintelui Petru Deheleanu

Părintele profesor Petru Deheleanu este una dintre figurile luminoase ale teologiei și Bisericii Ortodoxe Române din prima jumătate a veacului trecut, care a lăsat urme adânci în conștiința contemporanilor săi, precum și în aceea a celor care i-au urmat. Această personalitate teologică a făcut parte dintr-o pleiadă de teologi ortodocși români, care au fost animați de idealuri înalte cu privire la Biserică, la poporul român și cu o mare responsabilitate pe care au resimțit-o în adâncul conștiinței lor pentru societatea românească în ansamblul ei. De aceea, slujirea lor preoțească, teologică și socială a fost atât de complexă, de profundă și cu multiple implicații nu numai în viața Bisericii, ci și a societății.

În primul rând, nu trebuie uitat faptul, că generația de teologi, din care a făcut parte și preotul profesor Petru Deheleanu, s-a format în perioada interbelică, cu euforiile generate de actul Marii Uniri de la 1 decembrie 1918, care a responsabilizat în chip deosebit tineretul de atunci, pentru a se înflăcăra și a lupta pentru afirmarea marilor valori ale poporului român, între care, desigur, la loc de frunte s-au aflat valorile Ortodoxiei, care trebuiau să plămădească prin harurile sale sufletul acestui popor. Toate descătușările din chingile unui trecut apăsător, exprimat de stăpânirea străină, care s-a exercitat până atunci asupra românilor transilvăneni, dinamica asumării unor idealuri și preocupările pentru afirmarea valorilor perene ale românilor au cuprins în șuvoiul lor generații întregi de tineri, din care a făcut parte și cel menționat mai sus.

Preotul profesor dr. Petru Deheleanu, împreună cu cei din generația sa întru slujirea preoțească, s-au simțit îmboldiți și responsabili în slujirea lor, pentru a consolida unitatea de credință și de neam, confirmată prin actul Unirii celei Mari de la 1 Decembrie 1918.

În al doilea rând, preotul Petru Deheleanu a făcut studii temeinice în țară și în străinătate, la Strassbourg, acumulând o vastă cultură generală și teologică, pe care le-a pus la dispoziția studenților săi, a Bisericii și a credincioșilor.

În al treilea rând, acea perioadă s-a caracterizat prin încercări ale diferitelor grupări religioase creștine, de nuanță neoprotestantă, de a veni cu o ofertă religioasă nouă, adresată românilor, și care, în parte, au și reușit să convingă prin zelul lor misionar deosebit, pe unii dintre aceștia. Cei care au fost cei dintâi ademeniți să adere la aceste noi forme de Creștinism, prin aceste acțiuni de un viguros prozelitism religios, au fost românii din vestul României. Nu este de mirare faptul, că slujitorii Bisericii, teologii și misionarii ortodocși au simțit nevoia de a răspunde acelor noi provocări, cu un alt tip de misiune, pe care ei au imaginat-o, ca răspuns la aceste noi strategii de dislocare a unei părți a credincioșilor ortodocși din trupul Bisericii. Adică, au conceput activitatea lor, ca pe o lucrare preoțească și didactică închinată unității de credință a poporului român. Astfel, au apărut episcopi, profesori de teologie și preoți, care s-au integrat deplin în acest nou avânt misionar, pentru a răspunde, pe de o parte, la contestările adresate învățăturii de credință a Bisericii, iar, pe de altă parte, și pentru a veni cu un nou mod de abordare a vieții Bisericii, a mărturisirii credinței și de înțelegere a rolului credincioșilor în viața eclezială.

În al patrulea rând, nu trebuie uitat faptul, că îndeosebi, în deceniul al patrulea al veacului trecut s-au făcut simțiți ca amenințători norii negri ai unei ideologii atee, totalitare – comunismul - ale cărei vibrații dinspre Răsărit se resimțeau deja și în spațiul românesc. Având o sensibilitate a discernerii duhurilor, teologii acestei generații au presimțit tăvălugul ateismului militant de Stat, și, desigur, toate consecințele acestuia pentru viața Bisericii și a societății românești.

În acest context a trăit și s-a manifestat o întreagă pleiadă de preoți, profesori de teologie și ierarhi, care au mărturisit, unii, chiar cu prețul vieții lor, valorile veșnice ale Evangheliei, alții suferind tot felul de șicane, precum și acte nedrepte îndreptate împotriva lor. Între aceștia, se află și vrednicul preot și profesor de Teologie din Arad Dr. Petru Deheleanu.

III. Câteva repere biografice

Preotul Petru Deheleanu s-a născut la 4 martie 1909 în comuna Pilu, jud. Arad, unde a urmat școala primară. S-a înscris apoi la liceul „Moise Nicoară" din Arad, pe care îl termină în anul 1928. Simțindu-se atras de Preoție, a frecventat cursurile Facultății de teologie din Cernăuți (1928-1932). Aici este apreciat în mod deosebit de profesorii săi, pentru inteligența, hărnicia și conștiinciozitatea sa. Rezultatele pe care le-a obținut la studii, l-au făcut pe episcopul de pioasă memorie al Aradului, dr. Andrei Magieru (1936-1960), să-i acorde o bursă de studii la Strassbourg (1934-1935). Reîntors în țară este numit spiritual al Academiei teologice din Arad (1936-1938), apoi, profesor de Noul Testament și Sectologie la aceeași Academie teologică (1938-1948), după ce și-a finalizat teza sa doctorat, intitulată: *Dogma haritologică a Bisericii Ortodoxe*. A fost redactor al foii eparhiale a episcopiei Aradului „Biserica și Școala"(1948), conferențiar la Institutul Teologic Universitar din Cluj (1948-1952), precum și director al Centrului de Îndrumare misionară a clerului din Eparhia Aradului (1948-1952). După aceea, este numit preot în Timișoara (1952-1953), consilier cultural la Episcopia Aradului (1953-1958), iar, între anii 1958-1978 slujește ca preot-paroh la parohia ortodoxă română Arad-Centru (Catedrala veche), de unde se pensionează, la 1 august 1978.

Este hirotesit protopop onorific în 1946, iar iconom stavrofor în 1949, de către episcopul dr. Andrei Magieru al Aradului. În ziua de 14 mai 1979 a trecut la cele veșnice, fiind înmormântat inițial în cimitirul „Eternitatea" din Arad, de unde a fost deshumat în anul 2019, cu binecuvântarea Înaltpreas-

fințitului Părinte Dr. Timotei Seviciu al Aradului, și, reînhumat în cimitirul mănăstirii Hodoș-Bodrog, prin implicarea Centrului Eparhial al Aradului, a Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" și a parohiei ortodoxe române Arad-Centru, unde își doarme acum somnul de veci.

IV. Cauzele apariției manifestărilor contestare la adresa credinței Bisericii

Teologul Petru Deheleanu a privit cu multă finețe și realism contextul în care trebuie să se desfășoare lucrarea misionară a Bisericii în lume. El nu putea face abstracție de faptul, că în lume există fenomene centrifugale de la matca duhovnicească a Bisericii și le-a înțeles și analizat cu o deosebită atenție. Aceasta, nu numai din curiozitate, ci, mai ales, pentru a elabora o veritabilă și realistă strategie misionară. De aceea, el a evidențiat necesitatea cunoașterii acestora de către slujitorii Bisericii, precum și de către membrii ei, pentru a putea rămâne „tari" în credință, cum spune Apostolul: „Am simțit nevoie să vă scriu și să vă îndemn să luptați pentru credința dată sfinților, odată pentru totdeauna" (cf. Iuda, 3). Teologii Bisericii au identificat mai multe cauze, ce conduc la distorsiunea, respingerea și contestarea adevărului credinței apostolice. Teologul Petru Deheleanu a fost preocupat în întreaga sa viață de adevăratele cauze, ce pun sub semnul întrebării credința apostolică sau o ignoră pur și simplu, ca nemaifiind actuală sau de folos omului contemporan. De aceea, el a identificat unele cauze de ordin mai general și altele, de ordin particular, care îndepărtează pe om de Dumnezeu, de Biserică și de mărturisirea credinței mântuitoare a acesteia.

Există un fundament al tuturor cauzelor, ce constă în diversitatea minții omenești, care gândește, adeseori, divergent față de adevărul dumnezeiesc, ca urmare a păcatului.

a. Mintea întunecată de păcat și diversă constituie întotdeauna un climat favorabil, ce poate conduce la rătăciri în ceea ce privește credința. Părintele Deheleanu exemplifică această rătăcire a minții omenești, începând cu amestecarea limbilor de la Turnul Babel, continuând cu rătăcirile poporului ales, deși era permanent călăuzit și povățuit de Dumnezeu: închinarea la vițelul de aur, uciderea profeților, răstălmăcirea „dreptății" lui Dumnezeu și înlocuirea ei cu „dreptatea" lor (cf. Romani 10, 3) etc.

Teologul arădean vorbește de inevitabilitatea acestui fenomen contestatar și sectar, întemeindu-se pe cuvintele Mântuitorului: „Vai lumii, din pricina smintelilor! Că smintelile trebuie să vină, dar, vai omului aceluia prin care

vine sminteala" (Matei 18, 7). Deci, din aceste cuvinte rezultă următoarele: 1. „smintelile trebuie să vină", ca ceva inevitabil; 2. Ele vin datorită minții omenești diversă și păcătoasă; 3. Iar, aceștia poartă o mare vină pentru rătăcirea lor. Teologul arădean sesizează o posibilă contradicție în aceste cuvinte, pe care ar putea să o invoce cineva: căci dacă acest fenomen contestatar este

> „inevitabil și atunci depășește puterea omului de a-l evita și îl face pe om iresponsabil de el, sau, omul este în chip hotărât responsabil, ceea ce înseamnă, că în acest caz el poate chiar să-l evite… Nu este nici o contrazicere. Căci, pe de o parte, sminteala este inevitabilă, dar, nu ca o forță oarbă, care se impune cu necesitate, ci ca ceva ce poate ușor să ia naștere în mintea diversă și pervertită de păcat… Pe de altă parte, omul e responsabil de rătăciri, deoarece are în el puterea de a le evita. Nici mândria, nici ura, nici nimic altceva, nu pot justifica persistența lui în rătăciri, câtă vreme acestea nu-i vin cu necesitate și irezistibil".[3]

b. Sfânta Scriptură amintește în mai multe locuri această realitate a manifestării fenomenului contestatar și care conduce la divizarea și împărțirea în tabere adverse a oamenilor, chiar și a celor credincioși. Mântuitorul spune:

> „Vedeți, să nu vă amăgească cineva. Căci mulți vor veni în numele Meu, zicând: Eu sunt Hristos și pe mulți îi vor amăgi… Și mulți prooroci mincinoși se vor scula și vor amăgi pe mulți. Iar din pricina înmulțirii fărădelegilor iubirea multora se va răci… Căci se vor ridica hristoși mincinoși, și prooroci mincinoși și vor da semne mari și chiar minuni, ca să amăgească, de va fi cu putință și pe cei aleși" (Matei 24, 4-5; 11-12 și 24).

Iar, Apostolul Pavel sesizează și el acest pericol al dezbinărilor, când spune: „Căci eu știu aceasta, că după plecarea mea vor intra între voi lupi îngrozitori, care nu vor cruța turma. Și dintre voi înșivă se vor ridica bărbați grăind învățături răstălmăcite, ca să atragă pe ucenici după ei" (Faptele Apostolilor 20, 29-30). Iar, în alt loc, același Apostol al Neamurilor afirmă: „Aud, că în adunările voastre din biserică sunt dezbinări, și, în parte cred. Căci tre-

[3] Petru Deheleanu, „Cauzele ivirii sectelor", în *Biserica și Școala*, Anul LXXI, 28 Septembrie 1947, nr. 40, pp. 279-280.

buie să fie între voi și eresuri, ca să se învedereze între voi cei încercați" (I Corinteni 11, 18-19). Prin urmare, abaterile de la credință sunt necesare, ca excepții, pentru a întări regula, că adevărul credinței se adresează tuturor și trebuie asumat ca atare. Pentru că, dacă „nu ar fi fost erezii, adevărul nu ar fi ieșit atât de mult la lumină, în cărțile biblice, în hotărârile marilor Sinoade ecumenice, în scrierile Sfinților Părinți și în atât de bogata știință teologică, toate determinate de apariția fenomenului sectar."[4]

Pe lângă aceste cauze de ordin general, a păcatului originar și a diversității minții omenești, rezultată din acesta, mai există și alte cauze ale apariției grupărilor contestatare la adresa Bisericii. Dintre acestea pot fi amintite câteva:

a. Apariția satanei ca înger al luminii, ce se manifestă în mintea omului păcătos, aprinzând în el trufia sau mândria și revolta împotriva adevărului, așa cum mărturisește Sf. Apostol Pavel: „Nu este de mirare, deoarece însuși satana se preface în înger al luminii. Nu este deci lucru mare, dacă și slujitorii lui iau chip de slujitori ai dreptății, al căror sfârșit va fi după faptele lor" (II Corinteni 11, 14-15). Înfățișarea lui e blândă, atractivă și de aceea, el cucerește. Dar, nu numai Sfântul Apostol Pavel se referă la această apariție malefică, ci și cartea Apocalipsei, care folosește imaginea fiarei a doua, care este un balaur cu cap de miel; el este numit și „proroc mincinos", pus în slujba fiarei dintâi ale cărei acțiuni îndreptate împotriva lui Dumnezeu au aspect politic. „Și am văzut o altă fiară ridicându-se din pământ, și avea două coarne asemenea mielului, dar grăia ca un balaur" (cf. Apocalipsa 13, 11; 19, 20). Atenționarea Apostolului Neamurilor în acest sens este grăitoare: „Dar, Duhul grăiește lămurit, că în vremurile cele de apoi, unii se vor depărta de la credință, luând aminte la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile demonilor" (I Timotei 4, 1). Sunt cuvinte grele de conținut, dar, care doresc să trezească sufletul doritor de mântuire, să se păstreze în lumina lui Hristos și în credința cea mântuitoare.

b. Dorința de noutate și originalitate cu orice chip a unor oameni îi face vulnerabili din punct de vedere religios-creștin, împingându-i la formarea de noi grupări religioase, respingând ceea ce a fost consacrat de secole în ceea ce privește Creștinismul și Biserica. Aceștia își imaginează, că și în ceea ce privesc valorile Evangheliei se poate proceda la fel, cum se procedează în poezie, pictură, sculptură sau muzică. În acest fel se confirmă din nou, cuvântul Scripturii: „Căci va veni o vreme, când nu vor mai suferi învățătura

[4] P. Deheleanu, „Cauzele ivirii sectelor", în *Biserica și Școala*, Anul LXXI, 28 Septembrie 1947, nr. 40, p. 281.

sănătoasă, ci, dornici să-și desfăteze auzul, își vor îngrămădi învățături după poftele lor. Și își vor întoarce auzul de la adevăr și se vor abate către basme" (II Timotei 4, 3-4). Atât de concludente și realiste sunt aceste cuvinte ale Scripturii, încât ele nu mai au nevoie de nici o explicație suplimentară.

c. Pofta de a fi conducător al unor comunități religioase a făcut și face multe victime. În timpurile Mântuitorului erau mulți farisei și cărturari, care erau ispitiți de această poftă, pentru a se putea bucura de mai multă cinste din partea semenilor lor, sau din dorința de a fi numiți „învățători", „rabbi" sau „părinți" (cf. Matei 23, 1-10).

d. Ispita obținerii de câștig material îi face pe unii să abandoneze credința în care s-au născut, pe care au trăit-o și mărturisit-o înaintașii lor, pentru a părăsi comunitatea eclezială respectivă, din motive materiale, financiare, făcându-se propagatorii unei altfel de credință și Biserică. Acest fel de oameni existau și pe timpul Mântuitorului și în perioada Bisericii primare, pe care Apostolul Pavel îi critică foarte aspru (cf. II Corinteni 11, 20; Filipeni 3, 18-19).

e. Slăbirea sau răcirea credinței în cei „slabi de înger" îi poate conduce pe pista erorii, în ceea ce privește credința, sau a ereziei. Aceștia pot fi râvnitori și de bună credință dar, cum spune Apostolul Neamurilor, sunt fără pricepere. „Căci le mărturisesc, că au râvnă pentru Dumnezeu, dar, sunt fără cunoștință" (Romani 10, 2). [5]

V. Cauzele răspândirii grupărilor religioase în afara Bisericii

Pentru a realiza o lucrare pastoral-misionară eficientă, este necesară cunoașterea cauzelor care conduc la abdicarea de la credința apostolică și constituirea de grupări religioase în opoziție și, uneori, în adversitate față de aceasta. Ceea ce trebuie amintit de la început este faptul, că aceleași cauze, care generează manifestarea fenomenului contestatar la adresa credinței Bisericii se află și la baza răspândirii grupărilor religioase, ca atare. Dar, dincolo de acestea, mai există și alte cauze circumstanțiale, care favorizează o asemenea răspândire. Dintre cauzele, ce pot fi identificate în acest sens, se cuvin a fi menționate câteva. Teologul Petru Deheleanu reține în acest context, *cauze interne și cauze externe.*

Cauzele interne ale manifestării acestor noi forme de Creștinism sunt:

[5] Vezi mai pe larg despre aceste cauze la: P. Deheleanu, „Cauzele ivirii sectelor", în *Biserica și Școala*, Anul LXXI, 5 Octombrie 1947, nr. 41, p. 287.

a. Carențe în cunoașterea învățăturii de credință a Bisericii. Aceste cauze sunt dureroase, pentru că ele trimit la o insuficientă sau deficientă lucrare învățătorească în comunitatea eclezială respectivă. Este de ajuns să se întreprindă un cât de banal sondaj, printre membrii Bisericii, cu privire la cunoașterea propriei credințe, a sărbătorilor sau a altor aspecte ale vieții religioase, pentru a constata această realitate tristă. „E dureros să constați, că mulți din credincioșii noștri sunt ortodocși doar prin tradiție sau prin botez, iar nu prin convingere. Ei nu-și pot dovedi Ortodoxia, decât prin actul de Botez”.[6] În acest context vulnerabil, nu este de mirare, că mulți sunt cei care cad de la dreapta credință, părăsind Biserica, devenind victime ale propriei lor ignorențe în materie de credință.

b. Lipsuri în moralitatea vieții familiale sau sociale a preotului și a credincioșilor. În unele comunități creștine se poate constata o încălcare flagrantă, în primul rând, a celor 10 porunci din Decalog, atât de către preot, cât și de către credincioși. Această imagine, ce contrastează cu mesajul sublim propovăduit al Evangheliei, descurajează și chiar deprimă, pe cei care privesc acest peisaj și îi îndepărtează de Biserică. Mântuitorul dorește ca slujitorii Săi și cei care cred în El, să manifeste o concordanță între cele crezute, propovăduite și cele trăite. Adică viața creștină să se inspire din luminile și valorile Evangheliei lui Iisus Hristos. „Argumentul, că efectul rugăciunii nu e în funcție de moralitatea, ci de darul preotului și că trebuie să faci ce zice preotul, nu ce face el, nu mai are nici o putere de convingere. Creștinismul pretinde o perfectă concordanță între ceea ce zice și ce face preotul”.[7]

c. Lipsuri în evlavie la cultul divin public și cel privat, adică, la toate sfintele slujbe. Există o mare ispită în lucrarea liturgică din parohii, ca sfintele slujbe să fie săvârșite fără duh, ci formal, mecanic, fără convingere din partea săvârșitorului, împlinind mai mult forma exterioară, decât a se pune în evidență mesajul sau conținutul atât de profund și frumos al actelor liturgice și al rugăciunilor. Formalismul, actele mecanice din cult, nu reușesc să deschidă mintea, inima și sufletul credincioșilor, pentru a se împărtăși de mireasma lor. Se poate constata fie o bolborosire a rugăciunilor, neinteligibilă de nimeni, fie transformarea ei într-o pură artă muzicală.

---

[6] P. Deheleanu, „Cauzele ivirii sectelor”, în *Biserica și Școala*, LXXI, 12 Octombrie 1947, nr. 42, p. 295.

[7] P. Deheleanu, „Cauzele ivirii sectelor”, în *Biserica și Școala*, LXXI, 12 Octombrie 1947, nr. 42, p. 295.

„În astfel de cazuri, rugăciunea este moartă, zugrumată în forme și în simboale, a căror semnificație credincioșii nu o cunosc și de aceea, nu le pot trăi. Toată evlavia din biserică se reduce, pe alocuri, la descoperirea capului și la semnul crucii, în loc ca ea să se reverse peste suflet, într-o trăire adânc duhovnicească."[8]

d. Lipsuri în tactul pastoral al preotului. Lucrarea pastorală într-o parohie este extrem de complexă, de profundă și cere de la slujitorul bisericesc mult tact pastoral și multă dăruire. Uneori, se lasă impresia, că se dorește chiar scandalizarea credincioșilor prin anumite atitudini, cuvinte și reacții cu totul nepotrivite. Toate acestea, trădează o lipsă reală de tact pastoral. Cauza pentru această situație poate rezida fie într-o indiferență sau o respingere, de plano, a tactului pastoral, din partea slujitorului bisericesc, care nici nu-și propune să realizeze bucuria și autenticitatea mărturiei creștine, fie nu știe cum să procedeze, într-un anumit context bisericesc dat, fiind cu totul depășit de situația pastoral-misionară în care se află. Preotul trebui să menajeze unele sensibilități ale credincioșilor.

„Credinciosul confundă preotul cu Biserica și supărându-se pe preot se supără pe Biserică. Sunt ambițioși, care se supără din diferite motive… Preotul în loc să îi lămurească cu duhul blândeții și al dragostei, spre a le înlătura ambițiile, îi întărâtă și mai mult, opunându-le cu îngâmfare ambiția sa proprie".[9]

VI. Strategia misionară a Bisericii

Teologul Petru Deheleanu nu identifică doar cauzele pentru care apar contestări la adresa credinței Bisericii, precum și apariția unor grupări, care se profilează în opoziție și în contradicție cu Biserica. El încearcă să ofere și o strategie misionară, pentru ca manifestările centrifugale ale unor creștini, să poată fi evitate sau cel puțin reduse. Această strategie se referă la atitudinea Biserici față de aceste persoane, care nu trebuie să iasă niciodată din cadrul iubirii creștine. Adică, reacția slujitorilor Bisericii și a credincioșilor ortodocși față de aceștia trebuie să fie permanent călăuzită de duhul dragos-

[8] P. Deheleanu, „Cauzele ivirii sectelor", în *Biserica și Școala*, LXXI, 12 Octombrie 1947, nr. 42, p. 295.

[9] P. Deheleanu, *Cauzele răspândirii sectelor (II),* p. 295.

tei lui Hristos pe de o parte, dar, în același timp, și însoțită de dragostea și responsabilitatea față de adevărul credinței, pe de altă parte.

Teologul Deheleanu are o viziune strategică-misionară clară, propunând o strategie indirectă și una directă, în funcție de starea de moment a relației Bisericii cu cei care o contestă.

Atunci când are în vedere *strategia indirectă,* el se referă la *profilaxia* lucrării pastoral-misionare a Bisericii. Mai precis, la

> „înlăturarea tuturor cauzelor care știm că pot produce sau favoriza sectarismul. Sunt și cauze mai presus de puterea noastră de a le înlătura. Ele, însă, pot fi paralizate, încât să devină ineficiente și inoperante. Așa cum putem educa pe enoriași – oricât ar fi ei, ca oameni, de supuși ai păcatului – să nu devină față de legile Statului infractori și delicvenți, așa îi putem și față de legile dreptei credințe a Bisericii. În acest scop, se poate porni în mic, de jos în sus, adică de la individul singuratic… se continuă cu familia și se sfârșește cu totalitatea credincioșilor, în biserică, școală, casa culturală etc. ”[10]

În cazul în care măsurile de profilaxie nu au dat roade suficiente, atunci urmează *localizarea* fenomenului sau izolarea lui, pentru a-l împiedica să se răspândească mai departe.

> „Iar aceasta se face printr-o pastorație asiduă, mai întâi a locului respectiv, apoi a vecinătății periclitate și, în sfârșit, a parohiei întregi. Pastorația trebuie să fie individuală și directă, continuată apoi și întărită indirect, prin rudele, vecinii și cântăreții parohiei sau și prin alți credincioși ortodocși destoinici și tari în credință.”[11]

Înlăturarea pericolului pierderii credinței este ultima parte a profilaxiei. Acest lucru se realizează aproape automat, dacă se respectă pașii indicați mai sus.

---

[10] P. Deheleanu, „Strategie antisectară”, în *Biserica și Școala*, Anul LXXI, 19 Octombrie 1947, nr. 43, p. 304.

[11] P. Deheleanu, „Strategie antisectară”, în *Biserica și Școala*, Anul LXXI, 19 Octombrie 1947, nr. 43, p. 304.

În cazul în care strategia aceasta nu dă roade, atunci trebuie aplicată *strategia directă*. În cazul acestei strategii, trebuie ca primă atitudine față de propagatorii altei credințe să fie *legitimarea lui*, adică să se poată cunoaște cine este și ce dorește să mărturisească în numele credinței. Pentru a vorbi cu autoritate în numele lui Hristos, persoana respectivă trebuie să aibă *apostolie*, adică trebuie să fie trimis al lui Hristos, așa cum arată Sf. Apostol Pavel. „Dar, cum vor chema numele Aceluia, în Care încă n-au crezut? Și cum vor crede în Acela de Care n-au auzit? Și cum vor auzi, fără propovăduitor? Și cum vor propovădui, de nu vor fi trimiși?" (Romani 10, 14-15).

VI. Modalități generale de lucru în activitatea misionară

Părintele Deheleanu identifică trei categorii de principii, ce trebuie aplicate în lucrarea misionară, valabile în toate timpurile și locurile, astfel: a. principii generale; b. norme precise; c. experiențele Apostolilor.

Principii generale. Acestea, așa cum le spune și numele, au o arie largă de manifestare, fiind valabile pentru toți. În cadrul acestor principii generale trebuie reținută, în primul rând *iubirea*, ca virtute teologică, valabilă oricând și oriunde. Chiar dacă contestatarii credinței ortodoxe și ai Bisericii manifestă atitudini ostile, dușmănoase și de distanțare față de Biserică, strategia misionară a acesteia trebuie să manifeste iubire chiar și față de aceștia și față de dușmani, potrivit îndemnului Mântuitorului Iisus Hristos. Făcând așa, slujitorii Bisericii împlinesc cuvântul apostolic: „Deci, dacă vrăjmașul tău este flămând, dă-i de mâncare; dacă îi este sete, dă-i să bea, căci făcând aceasta, vei îngrămădi cărbuni de foc pe capul lui" (Romani 12, 20). Nu este recomandată discuția cu caracter dogmatic cu aceștia, deoarece, în felul acesta se poate mări distanța între ei și preot sau Biserică.

> „Sunt și alte subiecte de discuție, prin care se poate face o apropiere de suflete. Încredințați de iubirea și blândețea preotului, aceștia îi vor acorda respectul cuvenit. Iar, de aici, e numai un pas până la convertire. Preotul care nu stă de vorbă cu nici unul (este vorba de aparținătorii altor credințe religioase n.n.) nu-și cunoaște menirea și misiunea."[12]

[12] P. Deheleanu, „Strategie antisectară", p. 305.

Normele precise ale Sfintei Scripturi constituie un ajutor prețios la îndemâna slujitorilor Bisericii. Sf. Apostol Pavel este convingător și din acest punct de vedere. El spune următoarele:

> „Și vă îndemn, fraților, să vă păziți de cei ce fac dezbinări și sminteli împotriva învățăturii pe care ați primit-o. Depărtați-vă de ei. Căci unii ca aceștia nu slujesc Domnului nostru Iisus Hristos, ci pântecelui lor, și prin vorbele lor frumoase și măgulitoare, înșeală inimile celor fără de răutate" (Romani 16, 17-18).

Iar ucenicului său Tit îi scrie:

> „Iar de întrebările nebunești și de înșirări de neamuri și de certuri și de sfădirile pentru lege, ferește-te, căci sunt nefolositoare și deșarte. De omul eretic după a doua și a treia mustrare, depărtează-te. Știind, că acesta s-a abătut și a căzut în păcat, fiind singur de sine osândit" (Tit 3, 9-11).

Așadar, normele acestea precise ale Scripturii sunt grăitoare pentru atitudinea pe care trebuie să o aibă creștinii și slujitorii Bisericii față de cei ce doresc să aducă vrajbă în rândul credincioșilor. Discuțiile pe teme de credință cu cei care ignoră Biserica și experiența ei bimilenară nu au nici un sens. Apostolul recomandă întâia și a doua mustrare față de aceștia, în scopul îndreptării lor. Cu cei care periclitează unitatea turmei nu se cuvine a fi primiți și a intra în contact cu ei.

Experiența Apostolilor este normativă pentru atitudinea în ceea ce privește relația slujitorilor Bisericii cu cei care doresc tulburări în sânul ei, și, implicit, în ceea ce privește strategia misionară a Bisericii. Asemenea persoane au fost prezente și în Biserica primară, pe vremea Apostolilor. Se cunoaște prea bine din lectura Noului Testament lupta continuă pe care a dus-o Apostolul Neamurilor cu cei care îi contestau apostolia și sinceritatea mesajului lui de propovăduitor al Evangheliei lui Hristos, nu de puține ori, calomniidu-l cu diferite prilejuri (a se vedea în acest sens: II Corinteni 3 și cap. 10-13; Galateni cap. I etc). Strategia sa misionară față de aceștia a fost una atent gândită și cu înțelepciune concretizată. În primul rând, Apostolul Pavel a evitat discuția directă cu aceștia, însă el

„s-a apărat, s-a justificat, s-a dezvinovățit, în fața credincioșilor, în fața cărora s-a văzut silit să se și laude, comparându-se cu bârfitorii lui și dovedindu-și superioritatea. A cercetat cauzele eresurilor, spre a le înlătura. Peste tot însă a folosit mai ales strategia indirectă, întărindu-și turma, punând-o în gardă, cu un zel care se aprindea tot mai mult. ”[13]

Așadar, în fața greutăților pastorale pe care le-a întâmpinat, Sf. Pavel și-a pus în lucrare zelul lui apostolic, localizând răul și lucrând pentru înlăturarea lui. Deci, nu a fost vorba de resemnare, pasivitate, inactivitate, ci, dimpotrivă, el și-a aprins și mai mult harul care era în el, punându-și în lumină zelul apostolic.

VII. Mijloace speciale și concrete în lucrarea misionară a Bisericii

După ce slujitorii Bisericii au constatat starea de fapt a parohiei respective, ei trebuie să folosească câteva instrumente de lucru, principii și metode mai complexe pentru a putea avea roade pe tărâm pastoral. Pe lângă cele menționate până acum, aceștia trebuie să întrebuințeze mijloace, prilejuri și căi pentru slujirea lor bisericească. Dintre acestea menționăm câteva, pe care le evidențiază teologul Petru Deheleanu.

a. Catehizare asiduă și predicare însuflețită, conferințe bine documentate și evlavie sinceră la săvârșirea sfintelor slujbe. Prin toate acestea, se înțelege o pastorație directă a credincioșilor.

b. Colportajul. Pentru susținerea acestei lucrări pastorale este nevoie de instrumente concrete pentru a o putea realiza în mod eficient. Pastorația pe care o fac slujitorii Bisericii în mod direct cu credincioșii lor trebuie să continue acasă, prin obiecte de colportaj. Aceasta, deoarece credincioșii, de pildă, ascultând un cuvânt de învățătură, poate, nu reușesc să rețină foarte multe dintre învățăturile transmise, ei având nevoie, ca la casele lor să mai zăbovească puțin asupra celor auzite, prin intermediul cărții, al revistelor, al publicațiilor, în general. Pentru timpul la care se referea teologul arădean, jumătatea secolului trecut și începutul celei de a doua jumătăți a aceluiași secol, s-a socotit ca fiind extrem de utile în lucrarea pastorală a preoților următoarele:

[13] P. Deheleanu, „Strategie antisectară”, p. 306.

- În primul rând, facilitarea accesului la *Biblie sau Sfânta Scriptură*. Acest fapt este foarte important, mai ales, pentru că se constată și astăzi o familiarizare mult prea sumară a credincioșilor cu cuvântul Scripturii, iar o Biblie la casele credincioșilor reprezintă o oportunitate deosebită pentru a depăși această carență.

- *Broșuri* care tratează o gamă mai largă de probleme, sau unele teme punctuale, care frământă pe credincioși, reprezintă, de asemenea, un mare ajutor în lucrarea pastorală.

- *Foi religioase*, iar părintele Deheleanu făcea trimitere concretă la publicația săptămânală *Calea Mântuirii,* apărută prima data în 1935, sub păstorirea vrednicului de pomenire episcop al Aradului Dr. Grigorie Comșa, dar, care și-a încetat destul de repede apariția, și reînviată de vrednicul de pomenire episcop al Aradului, Dr. Andrei Magieru, în anul 1942, ajutat de profesorii de la Academia Teologică și de preoții slujitori de la Catedrala Veche – Parohia Arad-Centru și care a fost gândită ca un auxiliar indispensabil al Școlii de Duminică, începută tot în același an - 1942.[14] O altă foaie cu acest caracter a fost *Lumina Satelor* care a apărut la Sibiu.

- *Icoane mari, iconițe și cruciulițe*, care pot înălța și împodobi nu numai casele credincioșilor, ci și sufletele lor, întărindu-i în credință și sporindu-le nădejdea în ajutorul și binecuvântarea lui Dumnezeu.

- Diferite *organizații parohiale,* dintre care se menționează *Școala de Duminică,* care a avut un program foarte complex, coerent și constant prin atractivitatea lui: lecturi biblice, cântări liturgice, rugăciuni, predici, conferințe, recitarea de poezii religioase. Pentru fiecare Școală de Duminică se publica dinainte un program, cu conținutul de mai sus, în *Calea Mântuirii.*

[14] Această publicație a apărut prima dată încă din anul 1935, dar, a avut doar 20 de numere de apariție, și a fost reluată în anul 1942, în strânsă legătură cu *Școala de Duminică.* Publicația aceasta și-a încetat apariția în anul 1948, fiind reluată la 1 Aprilie 2000, de către profesorii Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, având o apariție continuă, până la începutul pandemiei de Covid 19, martie 2020, când și-a încetat din nou apariția. Vezi mai multe despre istoricul și valoarea acestei publicații la: Ioan Tulcan și Filip Albu, coordonatori, *„Calea Mântuirii" la zece ani de la reapariție (2000-2010). Importanța pastoral-misionară și culturală a presei bisericești în Ortodoxia românească, Arad, 28-29 aprilie 2010,* Simpozion Național de Presă bisericească, Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad 2010. Cu acel prilej, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel afirma, printre altele: „Publicația aceasta editată în chip fericit și nu întâmplător de către corpul profesoral al Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, arată cât de benefică este legătura dintre Biserică, Presa bisericească și Școala teologică, în demersul misionar prezent și viitor" (*„Calea Mântuirii" la zece ani de la reapariție (2000-2010*)…, p. 1).

A fost un proiect misionar de succes al Episcopiei Aradului, organizat, susținut și încurajat de Centru eparhial arădean, proiect ce era constant monitorizat, analizat și corectat de Episcopia Aradului.

- *Oastea Domnului*, ce a apărut la Sibiu în anul 1922, prin preotul Iosif Trifa, și care a avut comunități ale acestei asociații în aproape toate parohiile din Patriarhia Română, a avut un impact misionar deosebit în multe parohii, mai ales, acolo unde exista o colaborare strânsă între ostași și preoții de parohie.

- *Misionarismul laic* prin societăți ca „Frăția misionară", „Sfântul Gheorghe" ale căror manifestări

> „prin coruri și fanfare la serbări și procesiuni religioase întăresc conștiința Ortodoxiei în parohie. Aici rolul de căpetenie trebuie să îl aibă consilierii parohiali, epitropii, cântăreții bisericești și toți credincioșii mai însuflețiți. Bunele relații ale preotului cu intelectualii parohiei îi pot angaja și pe aceștia în slujba misionarismului. Misiunea nu este o profesiune ce este rezervată preotului, ci o datorie a tuturor".[15]

Cu referire la grupările creștine, care s-au separat de Biserică, părintele Deheleanu afirmă, că ele se sting, așa cum au apărut. Perspectiva sa asupra acestui fenomen, nu s-a adeverit, din păcate. Căci aceste grupări au deja o istorie a lor, anumite tradiții specifice, încât nu poate fi vorba de dispariția lor.[16]

[15] Vezi mai pe larg despre acestea la: P. Deheleanu, „Strategie antisectară", pp. 311-312. În ultimele decenii, mai ales, după 1989, au apărut o mulțime de societăți, asociații etc. cu caracter creștin ortodox, și care pot avea un impact deosebit asupra activității misionare în diferite parohii. Este foarte important, ca între acestea și parohii să fie o legătură strânsă și o conlucrare rodnică, pentru ca valorile creștine mărturisite de Biserică să poată fi cunoscute și împărtășite de cât mai multe persoane.

[16] P. Deheleanu, *Manual de Sectologie*, p. 12: „Sectele n-au istorie, pentru că sunt trecătoare. Apar și dispar, ca revărsările de ape. De aceea, nu se poate vorbi de istoria vreunei secte, decât doar de biografia întemeietorului ei. Dar, dacă sectele n-au istorie, are, în schimb, fenomenul sectar. Iată, de ce nu putem vorbi de istoricitatea sectelor, ci numai de istoricitatea fenomenului sectar, mereu prezent în toate epocile istorice. Sectarismul creștin a început odată cu Simon Magul".

VIII. Implicații directe în viața Bisericii ale gândirii misionar-vizionare a preotului profesor Petru Deheleanu

Petru Deheleanu nu are în vedere configurarea misiunii creștine, doar la modul personal, individualist, ci, în spiritul învățăturii ortodoxe despre Biserică, are mereu în atenție un echilibru real între dimensiunea personală și cea comunitară a misiunii. Punctul de atracție și de motivare al misiunii ortodoxe trebuie să rămână întotdeauna responsabilitatea în fața lui Dumnezeu și a Bisericii, precum și a mântuirii credincioșilor, din partea slujitorilor Bisericii.

Astfel, misiunea creștină primește o dinamică aparte, întrucât nu rămâne doar la constatări neputincioase în fața realității, ci ia act de existența lor, le analizează și caută să găsească antidotul cel mai potrivit în fața stărilor negative sub aspect religios, pastoral-misionar ale parohiilor. Aceasta denotă o responsabilitate vie care trebuie să fie prezentă în sufletele preoților, dar, nu mai puțin și în ale credincioșilor. Prin analizarea sensului misiunii ortodoxe în înțelegerea teologului Deheleanu surprindem semnificații noi, mai complexe și mai profunde ale acesteia, în strânsă legătură cu izvoarele primordiale ale misiunii creștine, așa cum sunt prezentate acestea în Sfânta Scriptură a Noului Testament, susținute apoi și de luminile înțelegerii ei de către Părinții Bisericii. Când vorbim de implicațiile gândirii și ale teologiei părintelui Deheleanu, trebuie să le privim pe acestea din mai multe direcții, mai precis, din cel puțin trei perspective.

În primul rând, putem vorbi de o implicare directă, practică a gândirii sale teologice și pastoral-misionare, așa cum rezultă aceasta din modul cum a fost receptat acest teolog la nivelul administrației bisericești a Aradului,[17] dar, nu mai puțin, în ceea ce privește activitatea concretă a preoților din parohiile de pe cuprinsul Episcopiei Aradului, având, însă, reverberații și dincolo de hotarele canonice ale acesteia.[18] Astfel, în ziua de 3 aprilie 1958 s-au

[17] Vezi în acest sens, adresa trimisă de protopopul Aradului din acea vreme Alexandru Budai, Centrului Eparhial, episcopului Dr. Andrei Magieru, Arhiva Protopopiatului Ortodox Român Arad (prescurtat: APORA), Cutia 13-17, dosar, 14/1958.

[18] Cu privire la receptarea gândirii misionare a lui Petru Deheleanu se poate vedea în mod deosebit modul în care Centrul Eparhial al Aradului a elaborat „Statutul pentru organizarea misionarismului religios în Eparhia Aradului", publicat în *Biserica și Școala*, LXX, 3 noiembrie 1946, nr. 45, pp. 334-335. Vezi și Anexa la studiul lui Ioan Tulcan, *O perspectivă arădeană asupra misiunii Bisericii Ortodoxe Române în contemporaneitate,* în vol. *Istorie și spiritualitate în Episcopia Aradului*, Sesiune de comunicări științifice, 25-26 mai 2006, Arad 2006, pp. 377-400. În acest „Statut" sunt cuprinse mai multe aspecte pe care Petru Deheleanu le-a avut în atenție în studiile sale și în activitatea sa academică și misionară:

întrunit preoții din protopopiatul Aradului, raioanele Arad, Pecica și jumătate din Lipova, în conferință administrativă, dezbătând următoarele probleme: situația actuală a prozelitismului sectar în parohii, situația foștilor „ostași" ai Domnului și acțiunea misionară. Cu referire la activitatea misionară, s-au hotărât următoarele:

> 1. „Crearea și organizarea unei secții la Consiliul Eparhial pentru probleme misionare, care să se ocupe numai cu organizarea și pregătirea activității de contracare a prozelitismului sectar, în frunte cu I.P.C. Părinte Dr. Petru Deheleanu, persoană competentă, ajutat de un colectiv bine pregătit și potrivit acestei acțiuni pentru întreaga Eparhie.
> 2. Să se pună la dispoziția acestei secții misionare material de colportaj corespunzător și la un preț acceptabil, care să pătrundă în toate parohiile…
> 3. Activarea serviciilor religioase de miercuri și vineri în toate parohiile și a altor servicii religioase în Post și cu alte ocazii și catehizarea copiilor și a adulților în cadrul acestor servicii."[19]

În al doilea rând, trebuie reținute implicațiile operei sale teologice, în gândirea sau reflexia teologică a generațiilor de mai târziu. Aceștia, au reținut faptul, că preotul profesor Petru Deheleanu, prin ceea ce a realizat în plan academic, misionar și pastoral, are ecou și după mai multe decenii de la trecerea sa la cele veșnice. În acest context, putem reține sublinierea unei contribuții importante a acestuia, în ceea ce privește menținerea unui spirit treaz al misiunii Bisericii, într-un context plurietnic, multicultural și divers din punct de vedere confesional. De aceea, gândirea sa teologică și misionară poate inspira și lucrarea teologică și misionară de astăzi și de mâine, desigur, într-un nou context și cu noi modalități de abordare a realității, pentru ca firul mărturiei creștine să strălucească cu putere noilor generații de creștini.

În acest sens, pot fi reținute câteva contribuții, ce s-au inspirat din gândirea și strategia sa misionară.[20] În aceste receptări ale gândirii lui Petru De-

necesitatea misionarismului, organele misionare, lucrarea misionară, mijloace de finanțare, timpul pentru misioanrism, perfecționarea misionarilor etc.

[19] APORA, *Adresa Protopopului Aradului Alexandru Budai către Preasfinția Sa Părintele Episcop Dr. Andrei Magieru,* APORA, Cutia 13-17, dosar 14/1058, p. 3.

[20] Vezi referitor la această receptare teologică la: Ioan Tulcan, *O perspectivă arădeană asupra misiunii Bisericii Ortodoxe Române în contemporaneitate,* în volumul *Istorie și spiri-*

heleanu au fost reținute liniile de forță ale acesteia, care nu pot fi ignorate sau anulate odată cu trecerea timpului. Este vorba de câteva coordonate esențiale ale misiunii creștine, ce se fundamentează pe datele Revelației dumnezeiești, ce a culminat în Iisus Hristos, având implicații asupra oamenilor și a societății omenești până la sfârșitul veacurilor. Pe de altă parte, pornind de aici, această gândire teologică și misionară aruncă lumini de călăuzire și în timpurile de față, prin faptul, că acesta a legat prezența și misiunea Bisericii în lume de fidelitatea constantă față de Adevărul întrupat în istorie, în Persoana lui Iisus Hristos. În afară de aceasta, misiunea creștină nu poate fi înțeleasă, făcând abstracție de modul în care s-au manifestat în plan misionar Apostolii Domnului. Aceștia au creionat cu autoritate apostolică liniile călăuzitoare ale misiunii creștine, în strânsă legătură cu mandatul primit de la Mântuitorul (cf. Ioan 20, 21-23; Matei 28, 19-20). Programul misionar al acestora a constat nu numai din cunoștințe sau informații despre Persoana și învățătura Mântuitorului Iisus Hristos, ci și dintr-o legătură personală a lor și a ucenicilor lor, precum și a celor încreștinați de ei, cu Persoana iubitoare și mântuitoare a lui Iisus Hristos. Legătura aceasta s-a concretizat prin lucrarea Persoanei Duhului Sfânt în Tainele Bisericii, prin care s-a făcut prezent și lucrător Însuși Iisus Hristos Cel înălțat la ceruri de-a dreapta Tatălui. Articularea acestor lumini și călăuze ale credinței în viața personală a oamenilor constituie preocuparea permanentă Bisericii, atunci când realizează misiunea ei în lume în orice timp și loc.

Teologii de mai târziu, care au încercat să aprofundeze gândirea teologico-misionară a teologului arădean, au surprins un fel de triptic misionar al părintelui Deheleanu, și anume: cauzele dizlocărilor religioase în comunitățile ecleziale, manifestarea acestora în parohii și remediul teologic, pastoral, misionar și de vindecare a rănilor cauzate de prozelitism în comunitățile parohiale.[21]

tualitate în Episcopia Aradului (1706-2006), Arad 2006, pp. 377-400; I. Tulcan, *Dinamica gândirii misionare a preotului profesor dr. Petru Deheleanu,* în vol. *Biserica Ortodoxă și grupările religioase neoprotestante*, Editura „Astra Museum", Sibiu 2013, pp. 40-56. I. Tulcan, „Missionary Priorities of the Church in the Vision of Theologians from Arad: Petru Deheleanu and Ilarion V. Felea", în *Teologia,* nr. 3, 2015, pp. 10-29.

[21] A se vedea în acest sens la I. Tulcan, *Dinamica gândirii misionare a preotului profesor dr. Petru Deheleanu,* în *Biserica Ortodoxă și grupările religioase neoprotestante*, Simpozion Național de Misiologie, Arad, 28-29 mai 2012, Editura Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, 2013, pp. 45-55.

În al treilea rând, o încercare de asumare, prin receptare, a gândirii misionare a teologului Petru Deheleanu a realizat-o, probabil cel mai deplin, profesorul de Teologie de la București, Petru I. David. [22] Acesta, a slujit catedra de „Îndrumări misionare" de la Institutul Teologic de Grad Universitar, și, mai apoi, la Facultatea de Teologie „Justinian Patriarhul" din București, căutând să găsească cele mai bune metode de lucrare preoțească în parohiile din cuprinsul Patriarhiei Române. Profesorul de Teologie Petru David s-a lăsat inspirat de gândirea misionară a părintelui Petru Deheleanu, orientându-se, îndeosebi după lucrarea fundamentală a teologului arădean[23], referitoare la modul de înțelegere a învățăturii ortodoxe și la răspunsurile oferite de Biserică celor care răstălmăcesc sensul cuvântului Scripturii și al învățăturii de credință.[24] Inspirându-se din lucrarea menționată a teologului arădean, profesorul Petru David reține în mod sistematic cauzele apariției fenomenului sectar și a răspândirii grupărilor religioase, delimitându-se de Biserică.[25]

Desfășurând lucrarea sa misionară, după porunca lui Hristos, Biserica nu promovează neînțelegerile dintre oameni sau vrăjmășia, ci dimpotrivă, pacea, buna înțelegere și respectul față de toți. Dar, aceasta nu înseamnă, că mărturisitorii credinței trebuie să fie indiferenți față de ignorarea sau răstălmăcirea acesteia, ci dimpotrivă, în duhul iubirii creștine trebuie să proclame, după modelul Apostolilor adevărul credinței și frățietatea față de toți oamenii. Pe bună dreptate, profesorul David, înspirat și de teologul Petru Deheleanu evidențiază faptul, că

> „clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au considerat frați pe ceilalți de alte credințe sau de alte naționalități, atunci când au respectat confesiunea și ceremoniile lor și au cultivat diferite forme de Ecumenism practic. Când prozelitismul a luat forme incisive… atunci grija Bisericii Ortodoxe Române pentru apărarea dreptei credințe și a unității de neam a fost deosebită, folosindu-se metode și mijloace irenice din cele mai diverse."[26]

---

[22] Vezi mai pe larg lucrarea acestuia Petru I. David, *Călăuză creștină,* Editura Episcopiei Aradului, Arad, 1987.

[23] P. Deheleanu, *Manual de Sectologie,* Arad, 1948.

[24] Vezi în acest sens P.I. David, *Călăuză creștină*, p. 188, u.

[25] Pentru o clarificare în acest sens, se poate vedea P.I. David, *Călăuză creștină*, pp. 3-28.

[26] P.I. David, *Călăuză creștină,* p. XLIX. Vezi și „Activitatea misionară a Bisericii Ortodoxe Române pentru apărarea dreptei credințe în fața încercărilor prozelitiste", în *BOR*, CIV, 1986, nr. 9-10, pp. 74-82.

Temele mari pe care profesorul P.I. David le-a receptat din gândirea lui Petru Deheleanu se referă, în primul rând, la Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, la Biserică și sensurile ei, la cinstirea sfinților, a sfintelor moaște și la preacinstirea Maicii Domnului, pe care le-a prezentat într-un mod sistematic și argumentat, folosind, până la un punct, modul de înțelegere a acestor teme de către teologul arădean.[27]

Implicațiile gândirii teologice, în general, și a celei a părintelui Petru Deheleanu, în special, nu este o lucrare limitată în timp, adică, referindu-se numai la un timp dat; dimpotrivă, procesul de sesizare a implicațiilor unei creații teologice de anvergură înseamnă un act de reflectare, de adâncire, ce nu se termină, am putea spune, niciodată, ci marile personalități ale Teologiei au lăsat urme călăuzitoare ce continuă să aibă implicații concrete în fiecare generație. Acest proces nu este doar un act de cinstire față de înaintași, care au slujit Teologia și Biserica, ci și o responsabilitate permanentă a teologilor fiecărei generații față de Teologie, față de Biserică și față de prezența și mărturia ei în lume.

IX. Concluzii

Universul gândirii teologice al părintelui Petru Deheleanu are o dimensiune largă de aprofundare a tainei credinței, ce îmbrățișează teme teologice de mare profunzime și cu o oarecare dificultate a înțelegerii lor de către un creștin, mai puțin pregătit teologic și duhovnicește. Specializarea sa în domeniului Studiului biblic al Noului Testament la Universitatea din Cernăuți și, apoi, la cea din Strassbourg, i-a facilitat acestuia un câmp larg de manifestare teologică și academică, prin instrumentele de cercetare, pe care le-a dobândit cu acele prilejuri.

Cu toate acestea, se poate sesiza, încă de la începutul carierei sale academice, că Petru Deheleanu a avut unele teme predilecte pe care le-a cercetat cu acrivie și în contextul epocii în care a trăit, fiind tributar spiritului vremii sale și nivelului academic de abordare teologică în care s-au analizat diferitele teme și aspecte ale teologiei în acei ani.

Teologia părintelui Deheleanu nu a fost nici o clipă despărțită de viața credincioșilor, a parohiilor. De aceea, el s-a ostenit pentru ca bogăția credinței ortodoxe să poată fi receptată, asimilată și mărturisită în duhul Bisericii, care la rândul ei, a primit-o de la Apostolii Domnului în toată prospețimea,

[27] Vezi, mai ales P.I. David, *Călăuza creștină*, pp. 190-344.

profunzimea, complexitatea și autenticitatea ei. Nu este de mirare faptul că acest teolog era atât de atașat de cuvântul Sfintei Scripturi, pe care a încercat să-l înțeleagă în duhul Apostolilor și al Părinților Bisericii.

Astfel, teologia părintelui Deheleanu nu a fost una de cabinet, ci una profund legată de viața de credință și mărturisire a Bisericii. Această exigență a ilustrat-o el însuși, nu numai prin faptul, că a oferit un ajutor prețios preoților din parohii, prin ceretarea sa academică, publicând studii, articole, predici, luări de atitudine, în fața unor derapaje de la viața de credință și slujire a Bisericii, dar, a premers el însuși cu implicarea concretă în viața Bisericii, o implicare liturgică, sacramentală, predicatorială și misionară.

Teologul Petru Deheleanu s-a impus în conștiința teologică românească ca un teolog misionar, prin excelență, datorită faptului, că el a înțeles cu o fină acuitate teologică, cât de importantă este pregătirea preoților, ca slujitori ai Bisericii, pentru a deveni cu adevărat misionari, adică transmițători de lumină teologică și duhovnicească din lumina lui Hristos, Care luminează tuturor oamenilor. El a înțeles din timp, că a ignora această chemare de a deveni un misionar, prin conștiință și responsabilitate preoțească, înseamnă a ignora chemarea lui Hristos la mărturisire (cf. Matei 10, 32-33). Dar, nu numai slujitorii consacrați ai Bisericii trebuie să aibă această conștiință misionară, ci și trupul eclezial, în ansamblul lui, are menirea de a fi o comunitate misionară vie și lucrătoare.

Având o asemenea abordare asupra misiunii Bisericii, el a înfățișat punctele cheie sau esențiale ale acesteia, într-o dinamică permanentă. Aceasta, deoarece provocările la adresa Bisericii sunt permanente, iar, uneori, mereu altele, și misiunea Bisericii trebuie să țină seama de ele, și răspunsurile slujitorilor Bisericii trebuie să fie în contextul acestei noutăți permanente a preocupărilor lumii și a aspirațiilor ei; adică, în funcție de această dinamică continuă a interogărilor lumii din timpul în care se derulează o asemenea misiune, trebuie să fie și răspunsul misionar al Bisericii.

Dinamica gândirii misionare a teologului Petru Deheleanu se întemeiază, în primul rând, pe faptul, că ea se află într-o strânsă legătură cu Revelația dumnezeiască, consemnată în scris în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție. Orice strategie misionară pa care ar imagina-o cineva, nu poate face abstracție de Cuvântul lui Dumnezeu așternut în scris. Petru Deheleanu a fost conștient de evidența clară, că cei cărora le este adresată misiunea Bisericii Ortodoxe, adică tuturor credincioșilor, vor avea mult de câștigat duhovnicește, ca urmare a unei asemenea misiuni creștine, iar cei care au contestat-o în trecut și o mai

contestă încă și astăzi, nu vor admite argumentele teologice extrase din Sf. Tradiție sau din alte izvoare, ci numai pe cele ale Scripturii.

În același timp, o misiune creștină ortodoxă nu poate face abstracție de starea religioasă și duhovnicească concretă a parohiilor, a preoților, care trebuie să se lase analizați în lumina exigențelor, pe care le presupune slujirea preoțească și viața de slujire și misiune a Bisericii.

De aceea, pentru Petru Deheleanu a face misiune nu înseamnă a rosti în van cuvântul lui Dumnezeu și învățătura Sa, pe care El ne-a descoperit-o, ci înseamnă a pune un diagnostic clar stării spirituale, culturale, sociale și duhovnicești comunității parohiale respective, pentru ca răspunsul Bisericii să atingă tocmai aspectele cele mai delicate ale stării parohiei respective, iar, pe de altă parte, lumina învățăturii creștine să răspundă acelor deficiențe constatate și să vindece rănile existente în comunitatea eclezială în cadrul căreia se desfășoară lucrarea pastoral-misionară.

În concluzie, orice strategie misionară a Bisericii ar avea mult de câștigat, dacă cele două coordonate fundamentale ale misiunii, puse în evidență de teologul arădean: adică bogăția, plenitudinea și frumusețea învățăturii ortodoxe pe de o parte, și răspunsurile slujitorilor Bisericii la interogările și așteptările credincioșilor, pe de altă parte, vor fi luate în considerație de către toți cei care se află în slujba misiunii Bisericii.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 112 - 124

LEGEA MORALĂ A NOULUI TESTAMENT. DESPRE FERICIRI. TÂLCUIREA PRIMELOR DOUĂ FERICIRI

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad

Abstract

Christianity has at its heart the term happiness. In the Sermon on the Mount the Saviour presents happiness as a programme of life, as a benchmark that validates the authenticity of the Christian's life. A relationship of equivalence is established between happiness and being a Christian: you are not an authentic Christian unless you are happy, and you cannot be happy unless you are a Christian! This is because in the New Testament happiness is revealed as a state of participation in and communion with the fullness of Life, that is, with the divine Life. Happiness is linked to the notion of the Absolute Good, understood not as an abstract, normative and legal concept, but as a personal reality, i.e. the Absolute Good designates the Persons of the Holy Trinity. To be happy means to live, to experience the contents of life that communion with the Persons of the Holy Trinity offers, that is to say, with divine Life, with full Life, with fullness, with perfection. The experience of this life is given to us by the possibility of life in Christ.

Keywords

Human freedom, moral law, hedonism, divine life, poor in spirit, happy are those who cry, The kingdom of heaven

Legea morală a Vechiului Testament, care apărea poporului ales drept normă restrictivă ce îngrădea libertatea umană, a fost înlocuită (în sensul de plinită) cu Legea morală a Noului Testament cuprinsă pe scurt în textele numite *fericiri*. Prin *fericiri*, Mântuitorul așază înțelegerea voii Lui într-o atmosferă ce vine din interiorul conștiinței. Atât în Vechiul Testament cât și în Noul Testament, Dumnezeu se descoperă pe Sine ca Cel ce este, ca Cel Absolut, noțiune ce se acoperă cu Plinătatea, cu Fericirea. Chemările lui Dumnezeu adresate omului Noului legământ vor fi chemări spre fericire și plinătate existențială.

Omul, zidit după chipul lui Dumnezeu[1], poartă în el structural setea de plinătate și desăvârșire! Fie că mărturisește, fie că neagă, omul tinde, prin tot ceea ce întreprinde în viață, spre dobândirea stării numită generic *fericire*. Oamenii abordează însă fericirea în diferite moduri, în funcție de reperul conceptual ce le ordonează viața. Atât de cei cu darul Revelației supranaturale cât și de cei din sfera Revelației naturale[2] caută realizarea în existență

---

[1] *„Vrei să ști ce spune Biserica despre vrednicia și măreția omului? De bună seama, nu voi reuși să răspund la această întrebare dacă-l comparăm pe om cu lumea creației, ci doar dacă ne gândim că el a fost plăsmuit după chipul și firea Creatorului său (...) Așa fiind și pentru că tocmai de aceea S-a hotărât să ne aducă la viață, Dumnezeu nu-Și arată bunătatea doar pe jumătate, dăruind omului numai o parte din bunătățile Sale și păstrând pentru Sine în chip invidios cealaltă parte, ci își arată suprema bunătate tocmai prin aceea ca l-a adus pe om din neființă și l-a copleșit cu tot felul de daruri. Mulțimea tuturor acestor bunătăți e atât de mare încât nu știm dacă s-ar putea număra ușor. De aceea, rezumându-le Scriptura le-a descris în felul următor: „după chipul Său L-a făcut Dumnezeu pe om", ceea ce e la fel ca și cum ar fi spus că firea omenească a fost făcută părtașă la toate bunătățile. Iar dacă Dumnezeu e deplinătatea tuturor acestor bunuri și dacă omul este „după chipul" ei, oare nu în aceasta deplinătate va consta asemănarea sa cu Arhetipul sau modelul său?" Așadar, în noi sunt ascunse tot soiul de bunătăți și orice virtute, toată înțelepciunea și tot ce se poate concepe mai bun",* Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului, XVI*, în vol., *Scrieri exegetice, dogmatico-polemice* si *morale*, trad. Pr. prof. Dr. Teodor Bodogae, în P.S.B. vol. 30, Ed. I.B.M. al B.O.R., Buc, 1998, pp. 46-47, 49.

[2] Creată în timp, prin voința atotputernică și suverană a lui Dumnezeu lumea nu vine la existență ca o împlinire a lui Dumnezeu. Dumnezeu ca existență plenară prin ființă și prin Treimea de Persoane, nu mai poate fi împlinit. El este superior și transcendent în chip absolut față de lume, care este mărginită și total dependentă în existența ei față de Dumnezeu, și care (lume) nu-L poate completa pe Dumnezeu sub nici un aspect. Dumnezeu a creat lumea ca și ea să se bucure de existență prin împărtășirea de El. Sfântul Maxim Mărturisitorul scrie: *„Dumnezeu Cel supraplin n-a adus cele create la existență fiindcă avea nevoie de ceva, ci ca acestea să se bucure împărtășindu-se pe măsură și pe potriva lor, iar El să se veselească de lucrurile Sale, văzându-le pe ele veselindu-se fără săturare de Cel de care nu se pot sătura",* Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, Filocalia II, traduc. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1947, p. 56.

sau fericirea ca scop final al tuturor acțiunilor. Conceptul de fericire este foarte greu, dacă nu imposibil de definit. Într-o sinteză, mai mult decât generală, s-ar putea spune că gândirea umană a atașat *fericirea* unei stări ce-a pendulat între o realitate biologică și una spirituală. Redusă la simțurile trupului *fericirea* a fost socotită ca deplina satisfacere a acestora prin plăcerea ce-o pot oferi omului. În mod deosebit hedoniștii au legat *fericirea* de plăcerea ce rezultă din satisfacerea poftelor din simțuri. Cu cât simțirea este satisfăcută de mai multă plăcere cu atât *fericirea* e mai deplină! Cu cât plăcerea e mai mare cu atât și *fericirea* e mai multă! Însă simțurile trupului, ca și întreg trupul, slăbesc în timp, îmbătrânesc, se tocesc, sau foarte devreme se pot îmbolnăvi[3]! Ba mai mult atunci când plăcerea simțuală e unicul criteriu pentru *fericire* trebuie remarcat că simțurile pot fi pervertite, adică folosite împotriva vieții (mâncarea în exces, băutura în exces, sexualitatea dezordonată)! Prin urmare o *fericire redusă la simțuri* poate deveni o stare potrivnică vieții! Oricum, hedonismul propune o *fericire* nestatornică și fragilă întrucât este în dependență de o biologie efemeră!

Eticienii au legat conceptul de fericire de stările psihicului uman. *Fericirea* ar fi starea oferită omului de echilibrul și confortul psihic, de echilibrul lăuntric, de satisfacția emoțională. Iar acest echilibru ar depinde de conformarea vieții individuale la normele etice, respectiv la virtute. Ar fi însă de observat că echilibru psihic este în directă dependență și condiționare de stările trupului și de societate (de cei din jur). Iar când acestea sunt în dezechilibru (boală, crize sociale) *fericirea psihică* devine mai mult decât labilă. În plus legarea *fericirii* de virtute face cu neputință chiar fericirea întrucât eticele umaniste au eșuat într-un relativism total în definirea valorii morale ca suport al virtuții!

Filozofii (în general) tind să afirme că scopul final al tuturor acțiunilor umane este căutarea stării de plinătate existențială sau de fericire. În spatele tuturor actelor omenești ar sta căutarea fericirii *ca realizare de sine*. Observăm însă că *realizarea de sine* înseamnă cel mai adesea centrarea eforturilor de orice tip pe eul propriu, înseamnă *exacerbarea ego-ului*[4], ceea ce aduce involuntar un gol existențial imens chiar în păruta satisfacere de sine.

Și creștinismul are în centrul său termenul de *fericire*. În Predica de pe munte Mântuitorul prezintă *fericirea* ca pe un program de viață, ca pe un

[3] *„Până și plăcerile care odinioară mă desfătau, acum se luptă cu mine”.*

[4] În modernitate se vorbește mult despre *dezvoltarea sinelui;* există cursuri anume, legate de *afirmarea eului* și dezvoltarea acestuia.

reper ce validează autenticitatea vieții creștinului. Între *fericire* și *a fi creștin* se stabilește un raport de echivalență: nu ești creștin autentic dacă nu ești fericit și nu poți fi fericit decât dacă ești creștin! Aceasta pentru că în Noul Testament *fericirea se descoperă ca o stare de participație și de comuniune cu Viața deplină, respectiv cu Viața dumnezeiască*. Fericirea e pusă în legătură cu noțiunea de Binele Absolut înțeles însă nu ca un concept abstract, normativ și legic, ci ca o realitate personală, respectiv Binele Absolut desemnează Persoanele Sfintei Treimi. A fi fericit însemnează a trăi, a experimenta conținuturile de viață pe care ți le oferă comuniunea cu Persoanele Sfintei Treimi, adică cu Viața dumnezeiască, cu Viața deplină, cu plinătatea, cu desăvârșirea. Experiența acestei trăiri ne este dată de posibilitatea vieții în Hristos[5]. Modul teandric[6], în care omenescul e dezmărginit de limitele efemere ale trupului și ale sufletului, oferă omului posibilitatea de a fi asemenea lui Dumnezeu, ceea ce e totuna cu starea existențială deplină, sau cu fericirea. Modul teandric (Hristic) de existență deschide accesul la *fericire.*

Ar fi de observat că în Ortodoxia creștină *textele fericirilor* sunt proclamate biblic și liturgic. La fiecare Liturghie, adică la fiecare re-realizare a temporalului în/ca Împărăție a lui Dumnezeu, comunitatea, văzând deschiderea Ușilor Împărătești ale Altarului (Cerului), izbugnește în afirmarea de trei ori

---

[5] Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos, este acel „un singur lucru trebuiește" (Luca 10, 42) atât pentru om, cât și pentru lume. *„De ce?, scrie Sfântul Iustin Popovici, pentru că El a dezlegat problema lui Dumnezeu și a omului într-un chip cât se poate de desăvârșit, cât se poate de natural, cât se poate de logic și cât se poate de teologic. Cum anume? Arătându-ne în Sine în chip cât se poate de real, trupește de real, pe Dumnezeu, Care este Adevărul absolut, Binele absolut, Dreptatea absolută, Iubirea absolută, Înțelepciunea absolută în unire desăvârșită cu omul, arătându-ne în Sine în același timp și pe om în lipsa de păcătoșenie, în nemurirea și desăvârșirea lui",* Arhimandritul Iustin Popovici, *Omul și Dumnezeul-Om. Abisurile și culmile filosofiei*, traducere Pr. prof. Ioan Ică și diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 120.

[6] Sfântul Dionisie Areopagitul, teologhisind asupra tainei Întrupării, subliniază că Iisus ca Dumnezeu *„Cel dincolo de toate" S-a așezat ființial în același plan cu toți oamenii „făcându-Se om cu adevărat". Fără a înceta să rămână „mai presus de ființă", făcându-se om, „a lucrat cele ale omului mai presus de om". Adică cele omenești le lucra dumnezeiește, iar cele dumnezeiești le lucra omenește. Acest mod existențial inaugurat în lume prin Întrupare se numește mod sau lucrare theandrică; („ca să vorbim rezumativ, nu era nici un om, nu ca nefiind om, ci ca fiind din oameni, era dincolo de oameni și făcut cu adevărat om mai presus de om. Astfel, nelucrând cele dumnezeiești ca Dumnezeu, nici cele omenești ca om, ci ca Dumnezeu înomenit convieţuia cu noi, împlinind o oarecare lucrare nouă theandrică".* Sfântul Dionisie Areopagitul, *Epistola IV, Către Gaius*, traducere Pr. Dumitru Stăniloae, în vol. *Sfântul Dionisie Areopagitul, Opere complete și Scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Editura Paideia, Buc, 1996, p. 258.

câte trei a *fericirii* (cele nouă fericiri biblice). Realismul liturgic, propriu Ortodoxiei, afirmă că după *Antifoanele I și II,* care sumează și oferă Sinaxei liturgice întreaga pregătire vechi-testamentară pentru întruparea lui Hristos, deschiderea Ușilor Împărătești echivalează cu o absolut nouă realizare a istoriei ca Împărăție eshatologică. Din acest motiv comunitatea exclamă *fericiți sunt... Fericirea* ca și Împărăția sunt un *deja!* Așadar, în Creștinism *fericirea* este legată de Împărăția cerurilor.

Pe de altă parte, *fericirile* sunt texte biblice[7], cuvinte ale Mântuitorului Iisus Hristos. Evanghelistul Matei, în prologul *fericirilor,* ne spune că *văzând mulțimile Iisus a urcat pe munte și ucenicii au venit lângă El și deschizând gura Sa îi învăța zicând: fericiți sunt cei...* Iar Părinții Bisericii tâlcuiesc că pentru a ajunge la *fericire* trebuie mai întâi *să urci pe munte!* Acest urcuș este tâlcuit de Sfântul Ioan Gura de Aur ca o ieșire din *tulburările vieții*[8], adică, precizează Sfântul Grigorie de Nyssa, ridicarea minții și a vieții trupești de la cele de jos (din robia patimilor) la *înălțimea contemplației*[9]. Posibilitatea *fericirii* este dată de libertatea față de lumea păcatului (de înstrăinarea de Dumnezeu) și de ieșirea din robia plăcerii iraționale. Ieșirea din *robie* (din dependența pătimașă) și nu ieșirea din lume și din trup. Părintele Rafail Noica definește *fericirea drept calea iubirii lui Dumnezeu către om și calea iubirii*

---

[7] Matei, 5, 1-12.

[8] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei, Omilia XV,* în vol. Sfântul Ioan Gură de Aur, Scrieri, Partea a treia, col. P.S.B. vol. 23, traducere Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 173.

[9] *„Cine e de așa fel între cei aleși, ca să fie ucenic al Cuvântului și să urce împreună cu El de jos, de la gândurile coborâte din văi, pe muntele duhovnicesc al vederii (contemplației) înalte? Căci e vorba de muntele care s-a ridicat peste toată umbra colinelor răutății și care, luminat din toate părțile de raza luminii adevărate, dă aceluia să privească toate în seninul curat al adevărului, de pe vârful din care se văd toate câte rămân nevăzute celor închiși în vale. Iar cele văzute de pe înălțimea aceasta, cum și toate câte sunt, Însuși Dumnezeu Cuvântul le descrie, fericind pe cei ce urcă împreună cu El. (...) Deoarece deci Domnul Se urcă pe munte, să auzim pe Isaia, care strigă: «Veniți să ne suim în muntele Domnului» (Isaia 2, 3). Și de vom slăbi din pricina păcatului, «să ne întărim, cum cere proorocia, mâinile slabe și genunchii slăbănogiți» (Isaia 35, 3). Căci de vom ajunge la vârf, vom afla pe Cel ce vindecă toată boala și toată slăbiciunea, pe Cel ce ia asupra Sa slăbiciunile noastre și poartă bolile noastre. Să alergăm deci și noi în urcuș, ca, ajungând împreună cu Isaia pe vârful nădejdii, să vedem de pe înălțimea de unde se văd toate cele din jur toate acele bunătăți, câte le arată Cuvântul celor ce îi urmează Lui spre înălțime".* Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre fericiri,* Cuvântul I, în vol. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri*, partea I, col. P.S.B. vol. 29, traducere pr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, pp. 333-334.

omului către Dumnezeu[10]. Fericirea a devenit posibilă omului prin Întrupare. Căci în actul Întrupării Dumnezeu și-a comunicat calitățile firii Sale Dumnezeiești firii umane! Însă Hristos și-a împlinit lucrarea Sa de rezidire a omului într-un chip paradoxal: prin Cruce, prin Moarte, prin Pogorârea la iad. De aceea și *fericirea* omului este o cale paradoxală. Ea este legată de slava Golgotei, de slava Crucii[11]! Adică *fericirea* este mai mult decât *plăcerea* ce-o procură desfătarea simțurilor (deși simțurile trupului nu sunt străine de *fericire hristică*), mai mult și altceva decât simplu *echilibru psihic* (deși acesta se realizează plenar în creștinism), mai mult decât *realizarea filozofică de sine* (deși *fericirea* hristică presupunea regăsirea deplină de sine)! *Fericirea* ca slavă a Crucii se dobândește în actul dăruirii de sine către și pentru celălalt până la Jertfa totală de sine. Hristos a trăit (pocăința) calea noastră către Dumnezeu fără mâhnire, fără ezitare până la moarte și până la iad și așa s-a născut Învierea sau viața ce nu mai poate fi pusă sub semnul nici unei neputințe sau întrebări! Viața ca plinătate, viața *preafericită!*

Sfântul Grigorie de Nyssa leagă starea de *fericire* de participarea făpturii la ceea ce este Dumnezeu și de noțiunea „omul chip al lui Dumnezeu". Doar Dumnezeu este cu adevărat plinătatea și fericirea. Pentru că El este Viața absolută, Frumusețea absolută, Bucuria absolută, Înțelepciunea absolută, Puterea absolută, Iubirea absolută, ș.a. Participarea făpturii la ceea ce este Dumnezeu înseamnă posibilitatea vieții depline sau accesul la *fericire!* Această părtășie la Viața Dumnezeiască este cu putință în virtutea faptului că omul este structural creat în conformitate cu Creatorul său. Chip al lui Dumnezeu, omul are posibilitatea ontologică de a se împărtășii de *fericirea* sau de modul dumnezeiesc de viață. Materia neînsuflețită, lumea vegetală și cea animală nefiind „chipuri dumnezeiești" ci forme de viață inconștientă de sine, nu pot fi fericite ci, cel mult, satisfăcute[12]! *Fericirea* presupune noțiunea de viață spirituală și conștiință de sine!

O ultimă observație ce trebuie făcută cu privire la *fericirile biblice* este legată de remarca pe care eticianul filozof Nicolae Hartmann o face cu pri-

---

[10] *„Cele nouă fericiri sunt tot atâtea trepte către desăvârșire. Fericirile sunt calea pocăinței (...) o nădejde nesfârșită, o insuflare a Duhului Sfânt; (...) El (Hristos) ne-a creat drum prin întunericul morții către viața veșnică și bucurie, pe care nimeni nu o poate lua de la noi. Și calea pe care ne-a arătat-o este calea Fericirilor",* Ieromonahul Rafail Noica, *Cultura Duhului,* Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2002, pp. 75-77.

[11] Ieromonahul Rafail Noica, *Cultura Duhului,* Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2002, p. 77.

[12] Animalul după ce-și satisface poftele instinctive, mulțumit se culcă (doarme); omul după ce-și împlinește nevoile are nevoie de artă, de cultură!

vire la fericirea creștinilor. El spunea că morala creștină este proprie unor oameni frustrați de bucuriile vieții imediate și care compensează lipsa fericirii de aici și de acum printr-o proiecție a unei fericiri într-o viață viitoare. Ceva asemănător cu vulpea aflată în vie care, neajungând la struguri, spune că sunt acrii. Deci neputându-se bucura de plăcerile vieții pământești se proiectează într-o fericire imaginată într-o viață viitoare. Textul Fericirilor răstoarnă această acuzație. Indicativul *„fericiți sunt...”*, prin care se exprimă fericirea, arată că moralitatea creștină nu e o târguială pentru un bine viitor ci e o trăire aici și acum a valorilor veșnice ale Împărăției. Împărăția *este un deja*, o realitate dată, imediată. În ordinea creștină persoana umană are de la început toate darurile Împărăției lui Dumnezeu (Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul nostru). Prin Botez, Euharistie, Mirungere, Împărăția lui Dumnezeu e deja înlăuntrul nostru iar viață creștină pământească e o trăire devansată a Împărăției de dincolo[13]. Binele și altruismul moralei creștine nu au în vedere o fericire într-un dincolo. Fericirea comuniunii cu Viața dumnezeiască, cu Dumnezeu Cel Treimic este o realitate încă de aici, iar *dincolo și atunci* va avea loc desăvârșirea realității de acum. Între *aici* și *dincolo*, între *acum* și atunci există unitate organică și continuitate firească, structurală. Din acest motiv Părinții au afirmat că cei ce în viața aceasta nu ajung să-L vadă pe Dumnezeu nici dincolo nu-L vor vedea decât în ipostaza de Judecător. *Vrei să vezi sau vrei să știi unde vei fi după moarte? Verifică de care împărăție ții faptele vieții tale zilnice căci fiecare faptă a creștinului e o întrupare a Cuvântului*. În Împărăția în care trăim *acum* și *aici* vom trăi și-n veșnicie. Textul celor nouă fericiri afirmă din plin acest lucru.

Legea Noului Testament trebuie înțeleasă ca o lege a harului sau libertății depline. Ea izvorăște din cuvintele *„Luați, mâncați...* și *beți dintru acesta toți..”!* Structura fericirii nu e de ordin juridic, nu e de tipul conformării seci la o lege sau rânduială exterioară nouă, ci ține de o viață de plinătate sau de o viață din belșug. Fericirea înseamnă integrarea vieții pământești în plinătatea pe care o oferă Euharistia[14]. Sfintele Taine sunt prezențe sensibile ale

[13] *„Noi nu am fi reușit să ne pregătim pentru Împărăția lui Dumnezeu , care urmează să vină, dacă Împărăția lui Dumnezeu nu ne-ar fi fost deja dăruită. N-am fi reușit niciodată să facem din sfârșit un motiv de iubire, de speranță și de dorință dacă acesta nu ne-ar fi fost revelat ca fiind un glorios și un fericit început. Nu am fi reușit să ne rugăm: „Vie Împărăția Ta”! dacă nu ne-ar fi fost deja împărtășit gustul acestei împărății”*, Alexander Schmemann, *Din apă și din Duh. Studiul liturgic al Botezului,* traducere de Pr. Prof. Ioan Buga, Editura Symbol, 1992, p. 37.

[14] *„Împărtășania ne pregătește pentru bucuria și plinătatea zilei celei neînserate a Împărăției*

Absolutului dumnezeiesc în lumea noastră. În Noul Testament noțiunea de fericire e condiționată și e legată de Sfintele Taine care constituie izvorul unei vieți din belșug. Iată de ce prin Sfintele Taine fericirea devine o realitate ce se exprimă la modul Indicativ prezent și nu la Indicativ viitor! Deci „fericiți sunt.." și nu ,,fericiți vor fi…"! Și astfel în creștinism fericirea este o poruncă, un imperativ pentru toți, motiv pentru care în Spiritualitatea ortodoxă tristețea este păcat de spovedit! Ortodoxia creștină știe doar de *tristețea fericită, de slava Crucii, de suferința mântuitoare, de plânsul cel de viață făcător!*

***„Fericiți sunt cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor"* (Matei 5, 3)**

Expresia „cei săraci cu duhul" nu se referă la cei neștiutori și ignoranți și nici la cei retardați cu mintea. Ignoranța și necunoașterea nu pot constitui izvor de fericire, ci dimpotrivă. Părinții Bisericii tălmăcesc expresia *săraci cu duhul* echivalând-o cu *smerenia*[15]. Omul smerit este acela care acceptă și crede Revelației Dumnezeiești și își integrează viața lucrării acesteia. Cine ajunge să se învingă pe sine și să primească deschis actul inițiativei divine și lucrarea Proniei căreia îi atașează întreaga sa libertate și acțiune, dobândește dimensiunea sărăciei cu duhul sau smerenia. Prin smerenie omul dobândește o cunoaștere superioară atât în planul vertical cât și în cel orizontal al existenței. Cunoașterea pe orizontala existenței înseamnă în mod obișnuit cunoașterea pozitivă sau științifică. Aceasta este atât de vastă încât nu va avea epuizare. Prin ea omul cunoaște rațiunile și posibilitățile așezate de Dumnezeu în materie. Cunoașterea pe verticală e altfel. Ea aparține dialogului viu și nemijlocit al omului cu Dumnezeu. În cadrul ei poți să cunoști doar cât primești și primești doar în măsura în care te deschizi mintea și te integrezi cu trăirea lucrării Revelației dumnezeiești. Cel care nu e deschis sărăciei cu duhul, cel ce nu a lepădat boldul mândriei nu are acces la cunoaș-

veșnice a lui Dumnezeu", Alexander Schmemann, *Postul cel Mare,* traducere Andreea Stroe și Laurențiu Constantin, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995, p. 143.

[15] *„Cele câte se văd în jurul firii dumnezeiești întrec măsura firii omenești, dar smerenia Lui este înrudită și potrivită nouă celor ce umblăm pe jos și avem alcătuirea din pământ, când imiți pe Dumnezeu potrivit firii, pe cât îți este du putință, îmbraci tu însuți chipul Lui. Dar nimeni să nu creadă că dobândirea virtuții smeritei cugetări se face fără osteneală și cu ușurință",* Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre fericiri,* Cuvântul I, în vol. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri*, partea I, col. P.S.B. vol. 29, traducere pr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 337.

terea ca dar a lui Dumnezeu. Pentru acesta chiar studiul Scripturii sau al Sfinților Părinți rămâne o cunoaștere pe orizontală. Părinții spun că ploaia harului nu se poate așeza pe piscurile mândriei ci doar în șesurile smereniei. Cunoașterea, ca dar de sus, înseamnă cunoașterea pe care Dumnezeu însuși o dăruiește. Cel ce o primește devine *teodidact*. Condiția pentru a deveni teodidact e exprimata în fericirea întâi căreia unii i-au spus *simplitate spirituală* fără de care orientarea și devenirea în cele duhovnicești sunt cu neputință. Smerenia nu este ignoranță ci urcușul la înălțimea perspectivei lui Dumnezeu asupra lumii. Cunoașterea pe verticală nu e dată marilor savanți, nici profesorilor de teologie, ci ține de spiritul simplu deschis Revelației divine, ține de smerenie, care este apanajul tuturor credincioșilor. Sfântul Grigorie de Nyssa spune că sunt două feluri de *sărăcii:* una care trebuie lepădată și una care ne fericește[16]. Cea dintâi „este sărăcia de neprihănire, sau de avuția cinstită a dreptății, sau de înțelepciune, sau de cumințenie"[17]. Cel sărac de acestea nu și-a dobândit *avuția dreptății* și de aceea este un nefericit! Cea de-a doua sărăcie este cea pe care creștinul o îmbrățișează cu întreaga sa voie și se referă la sufletul sărac de cugete rele și la cel sărac de păcate! *Sărăcia cu duhul* mai înseamnă *smerita cugetare de sine după modelul ce-L oferă Mântuitorul „Care, fiind bogat, a sărăcit pentru noi, ca noi să ne îmbogățim de sărăcia Lui".* Smerita cugetare de sine se dobândește cu multă osteneală și nu este la îndemâna noastră pentru a o dobândi într-un chip ușor! Aceasta, din pricină că prin căderea în păcatul primordial mândria a intrat în firea noastră. Omul a uitat de slăbiciunea (nimicnicia) firii sale, a uitat de condiția sa de creatură. Tocmai de aceea Hristos Domnul a început cu smerenia, cu *sărăcirea de bună voie* de mândrie: *„Care în chipul lui Dumnezeu fiind, S-a golit pe Sine, chip de rob luând..."* (Filipeni 2, 5). Ce poate fi mai sărac pentru Dumnezeu decât a se face pe Sine rob? Ce poate fi mai smerit pentru Împăratul a toate câte sunt decât să se facă părtaș firii noastre sărace, limitate, neputincioase? *„Judecătorul tuturor Se supune stăpânitorilor pământului; Domnul zidirii se coboară în peșteră; Cel ce cuprinde toate în palmă e zvârlit în grajdul dobitoacelor necuvântătoare! Cel curat și nepătat își însușește firea*

[16] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre fericiri, Cuvântul I,* în vol. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri*, partea I, col. P.S.B. vol. 29, traducere pr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 337.

[17] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre fericiri, Cuvântul I*, în vol. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri*, partea I, col. P.S.B. vol. 29, traducere pr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 337.

întinată până la gustarea morții!" Aceasta înseamnă *sărăcia de bunăvoie:* Viața gustă moartea, Judecătorul e dus la judecată, Împăratul a toată puterea se lasă pe mâna călăilor! Abia de pe poziția unei astfel de perspective omul poate să acceadă pe drumul dobândirii *sărăciei cu duhul*!

***„Fericiți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia"* (Matei 5, 4)**

Asocierea termenilor *fericire* și *plâns (lacrimi)* poate părea paradoxală. Cum ar putea plânsul să devină izvor de fericire de vreme ce întregul demers și efort al vieții omului este parcă îndreptat spre fuga de durere, spre fuga de plâns, spre fuga de tristețe? Cartea *Apocalipsei* afirmă că în Împărăția veșnică, biruința finală a vieții va consta și-n aceea că toată lacrima va fi ștearsă!

Există multe feluri de *plâns.* Observăm mai întâi că *plânsul* este legat de condiția pământească a omului precum lumina este legată de ochi și sunetul de ureche. Plânsul și lacrimile sunt în întreaga țesătură a vieții omului. Venirea în lume a pruncului este însoțită de plâns, înaintea graiului articulat copilul cere mâncare, alinare, iubire și atenție prin plâns! Adolescenții își rostesc dorul, singurătatea, neîmplinirile, urâtul, dezamăgirile, bucuriile și căutările prin lacrimi, iar cel matur întâmpină adesea strivirile vieții și greutățile prin plâns. Bătrânețea, ca vreme a singurătății, a neputinței fizice, a bolii și a vecinătății morții, și-a făcut din lacrimi un mod firesc de exprimare.

Identificăm apoi un *plâns* din abordarea morală a vieții. Bunăoară *plânsul vinovăției morale (al trădării, al divorțului, al minciunii). „Ai păcătuit?,* scrie Sfântul Ioan Gură de Aur, *plânge-ți păcatul și-l vei șterge cu totul! Lacrimile topesc păcatul![18]". „Dar ce folos am dacă plâng? (...) Foarte mare folos! Atât de mare încât nici nu pot să ți-l înfățișez în cuvinte. La tribunalele acestea din lume, oricât ai lăcrima, nu scapi de osândă după ce sentința a fost pronunțată. Dar la tribunalul cel duhovnicesc, de suspini numai ai schimbat sentința, ai căpătat iertare. De aceea Hristos spune multe despre plâns, fericește pe cei ce plâng, și nefericește pe cei ce râd (Matei 5, 4)[19]"* Din pricina păcătuirii, *lacrimile trebuie să fie pururea cu tine,* spune Avva Pimen[20].

---

[18] *„Să verse lacrimi fierbinți, să arate mare stăruință, să mărturisească credința dreaptă și așa să aibă încredere în știința Doctorului și va lua iute vindecare",* Sfântul Ioan Gura de Aur, *Omilii la Facere, Omilia XX, III,* traducere Pr. Dumitru Fecioru, în col. P.S.B., vol. 21, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 238.

[19] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei, Omilia VI, VI,* traducere Pr. Dumitru Fecioru, în col. P.S.B., vol. 23, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 86.

[20] *Patericul egiptean*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, cap. *Avva Pimen, 26.*

Se poate vorbi și de un *plâns irațional,* sau *plânsul celui pătimaș, al firii pervertite!* Este vorba de plânsul *„din întristarea cea nerațională care apasă sufletul (celui pătimaș) pentru că este lipsit de plăceri sau de bunuri materiale..."*[21]; *„cei care varsă lacrimi din pricini omenești (pătimașe), cum ar fi din lăcomie, curvie, răutate, ciudă, invidie"*[22]; *„întristarea după lume care aduce moarte"* (II Corinteni 7, 10).

Există apoi un plâns care vine din *străpungerea inimii.* Sfinții Părinți numesc acest plâns *plânsul rațional, plânsul folositor, tristețe folositoare. Străpungerea inimii* este o noțiune centrală a Spiritualității ortodoxe. Spargerea platoșei conștiinței învârtoșată de patimi și vederea dintr-o dată a păcatelor proprii este numită de Sfinții Părinți străpungerea inimii. Sfântul Ioan Gură de Aur[23] spune că *fericirea a doua* se referă îndeosebi la plânsul ce vine din străpungerea inimii, la plânsul din inima înfrântă și smerită. Aceasta este o tristețe voioasă și o tânguire luminoasă. La ea se ajunge prin harul lui Dumnezeu dar și din osteneala omenească spune Sfântul Simion Noul Teolog. Cum am putea ajunge la ea? Întâi prin părăsirea deprinderilor neduhovnicești respectiv reconsiderarea timpului (să nu umbli fără rost, să nu vorbești fără rost); să folosești timpul pentru lectură și rugăciune, să dobândești negraba duhovnicească știind că de la rugăciune nu mai ai unde să te grăbești și să pleci[24]. În al doilea rând conștiința păcătoșeniei: *fărădelegea mea eu o*

---

[21] Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste, I, 22*, în Filocalia vol. II, traducere Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 1999, p. 56.

[22] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Către Staghirie Ascetul, III,14,* conform Jean Claude Larchet, *Terapeutica bolilor spirituale,* traducere Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2006, p. 501.

[23] *„Aici Hristos fericește pe cei întristați după Dumnezeu; și nu vorbește despre cei întristați puțin, ci de cei tare întristați. De aceea nici n-a spus: cei ce se întristează, ci cei ce plâng",* Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei, Omilia XV, II-III,* traducere Pr. Dumitru Fecioru, în col. P.S.B., vol. 23, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, pp. 176-177.

[24] *„Fraților și părinților, tot cel ce vrea să-L găsească pe Dumnezeu, să se tăgăduiască pe sine însuși (Matei 7, 23), să nu-și cruțe sufletul, ci dușmănie să pună (Facere 3, 15) între el și toți cei ce umblă după trup (Romani 8, 4; 2 Corinteni 10, 2). Nici unul dintre aceștia să nu se lase întors înapoi prin cuvinte chipurile mângâietoare și să nu șadă împreună cu ei în scaun (Psalmul 1, 1), nici să nu se întovărășească în tovărășii rele (I Corinteni 15, 33), prin care sufletul este otrăvit și silit să petreacă în gândurile și simțămintele rele de mai dinainte. Teme-te, omule, de înșelăciunea însoțită de un cârlig, ascultă-mă și depărtează-te de ei. Nu coborî din nou sufletul tău la iad (Psalmul 29, 4). Oprește cugetul tău și nu îngădui să fie dus în rătăcire auzind cele deșarte. Să nu te întorci înapoi (Facere 19, 17), nici să nu zăbovești sau să te lași împovărat de trândăvie, să nu dai somn ochilor tăi (Psalmul 131, 4), nici să nu îndulcești gâtlejul tău (Psalmul 24, 13) cu plăcerea vreunei mâncări, până când vei vedea lucrul prin care și pentru care ai fost chemat spre care grăbești să ajungi potrivit scopului*

cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea. În al treilea rând *străpungerea inimii* se dobândește din *frica de Dumnezeu*. Sfântul Petru Damaschinul numește această *frică, temerea sfântă de Dumnezeu*[25]. La fel și Sfântul Ioan Gură de Aur vorbește despre lacrimile ce vin în om din *teama* de moarte însoțită de gândul Judecății din urmă și din *teama* de chinurile veșnice. În al patrulea rând *plânsul duhovnicesc* se poate naște și din starea așezată în inimă de lectura duhovnicească, de dialogul duhovnicesc cu oameni îmbunătățiți și din arătarea gândurilor către duhovnic. Plânsul duhovnicesc al inimii neprihănite *pricinuiește tot binele* pentru că lacrimile topesc păcatele și desființează înstrăinarea de Dumnezeu. *Dacă înlături lacrimile,* spune Sfântul Simion Noul Teolog*, înlături cu ele și putința curățirii inimii, iar dacă înlături curăția inimii, nu va mai fi nimeni să se mântuiască*[26].

Plânsul duhovnicesc este denumit cel mai adesea *tristețea fericită*. Despre ea Sfântul Simeon Noul Teolog spune că aparține celor săraci cu duhul care au deja în ei arvuna Împărăției cerurilor de care se bucură tot timpul. Tristețea fericită așază într-o unică simțire și bucuria și tristețea, și lacrima și zâmbetul. De aceea mai este numită și *întristarea după Dumnezeu, întristarea iubitoare de Dumnezeu, întristarea mântuitoare, întristarea sfântă și folositoare, durerea fără durere, tristețe bucuroasă.* Sfântul Ioan Scărarul numește tristețea fericită *o durere plină de dulceață a sufletului întru care s-a sălășluit harul*. O mai numește *mângâierea răcoritoare a sufletului,* adică

tău (Filipeni 3, 14)", Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cateheze, Scrieri II, Cateheza 2, Spre Hristos pe calea Fericirilor,* traducere Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 27.

[25] *„Fiindcă o minune negrăită e faptul ca lacrimile care curg din ochii sensibili spală în chip inteligibil sufletul de noroiul păcatelor și, căzând la pământ, ard și robesc pe demoni, și fac sufletul liber de legăturile nevăzute ale păcatului. O, lacrimi, care țâșniți din luminarea dumnezeiască, care deschideți însuși cerul și-mi aduceți mângâiere dumnezeiască! Fiindcă din plăcerea și dorul meu iarăși și de multe ori voi grăi acestea. Unde e mulțime de lacrimi, fraților, dimpreună cu o cunoștință [meta gnoseos] adevărată, acolo e și strălucirea luminii dumnezeiești; iar unde e strălucirea luminii, acolo e și dăruirea tuturor bunătăților și pecetea Duhului Sfânt sădită în inimă, de unde vin și toate roadele vieții; de aici se aduce ca roadă lui Dumnezeu blândețea, pacea, milostenia, compătimirea, bunătatea, îndurarea, credința, înfrânarea (Galateni 5, 22-23), de aici iubirea de vrăjmași și rugăciunea pentru ei (Matei 5, 44), bucuria în ispite, lauda în necazuri (Romani 5, 3), faptul de a socoti ale noastre proprii căderile celorlalți și de a plânge pentru ele, și faptul de a ne da cu râvnă sufletul spre moarte pentru frați (I In 3, 16)",* Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cateheze, Scrieri II, Cateheza 2, Spre Hristos pe calea Fericirilor,* traducere Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999, pp. 34-35.

[26] Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cateheze, Scrieri II, Catehezele 31-32, Cercetarea conștiinței după Fericirile Evangheliei* și *O nouă formă a blasfemiei: erezia nevolniciei,* traducere Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999, pp. 329. 334-337.

starea în care sufletul plânge și surâde în același timp, *înnoirea sufletului* întrucât lacrima dureroasă se preface în chip minunat într-o lacrimă fără durere. Tristețea fericită este indicată și de cuvântul Mântuitorului: *adevărat vă spun că voi veți plânge și vă veți tângui, dar tânguirea voastră se va preface în bucurie* (Ioan 16, 20). Plânsul ca tristețe fericită este o adevărată *înviere a sufletului*. De aceea este un plâns de bucurie făcător. *"Eu mă minunez,* scrie Sfântul Ioan Scărarul, *când caut la calitatea străpungerii inimii. Cum, numindu-se plâns și întristare, are înăuntru, împletite cu sine, ca mierea cu ceara, bucuria și veselia? Cel ce a îmbrăcat plânsul fericit și plin de har ca pe o haină de nuntă, a cunoscut râsul duhovnicesc al sufletului"*[27]. Plânsul din *Fericirea a doua*, este izvor curat și îmbelșugat de bucurie. Sfântul Ioan Scărarul spune că acest plâns este absolut necesar pentru mântuire: *„nu vom fii învinuiți la ieșirea sufletului că nu am săvârșit minuni, nici că nu am teologhisit, nici că nu am fost văzători, dar vom da negreșit socoteală lui Dumnezeu că nu am plâns"*[28].

[27] Sfântul Ioan Scărarul, *Scara VII, 50, Despre plânsul de bucurie-făcător,* în Filocalia 9, traducere Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 178.

[28] Sfântul Ioan Scărarul, *Scara VII, 73, Despre plânsul de bucurie-făcător,* în Filocalia 9, traducere Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 185.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 125 - 150

TEODOR BOTIȘ – CĂRTURARUL NEOSTENIT, DASCĂLUL MODEL, PĂRINTELE IUBITOR

Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei

Abstract

Thanks to the lines and thoughts of some of those who knew him, appreciated him and loved him, the present study aims to highlight the personality of the erudite scholar, the dedicated priest, the model teacher, the tireless director (then rector), of the journalist and historian Teodor Botiș (1873-1940), since whose birth a century and a half has passed.

Keywords

Teodor Botiș, Arad, Romanian education, Pedagogical-Theological Institute, Theological Academy.

„Din grația lui Dumnezeu, aflându-mă în anul 67 din viața pământească și simțind tot mai mult greutatea zilelor și slăbirea prin boală și dureri a forțelor mele vitale, credința mea creștină îmi îndreaptă neîncetat gândurile la cele mai de pe urmă ale omului. Nu fac testament, neavând avere pe care să o las și să o împart urmașilor mei. Profesiunea mea de învățător al doctrinei creștine și slujitor timp de 38 de ani la altarul culturei naționale mi-a asigurat modestul trai de toate zilele, fără pretenții și lux, și mi-a dat posibilitatea de a înzestra, cu abnegație și jertfe, pe fiii mei iubiți cu o educație îngrijită și profesiuni în posesiunea

cărora s-au putut încadra, ca membri folositori şi activi, în marea noastră familie românească. Ce le pot lăsa e un nume bun şi cinstit, pe care să-l păstreze şi să-l lase şi ei ca moştenire scumpă de la părinţii lor, urmaşilor lor. (...) Prohodul să fie scurt, să nu obosească asistenţa, să fie oficiat printr-un singur preot şi un diacon, şi anume prin unul din iubiţii mei elevi. (...) Să nu se ţină niciun discurs, nici cununi să nu se pună pe coşciug decât din partea familiei. Banii destinaţi spre acest scop să fie donaţi «Fondului milelor», administrat de Sfânta Episcopie a Aradului. (....) Implorând graţia lui Dumnezeu asupra urmaşilor mei şi cerând iertare de la toţi cărora le-am greşit şi iertând şi eu pe cei ce mi-au greşit mie, mulţumesc Atotputernicului pentru toate darurile de care m-a învrednicit, în nemărginita Sa iubire de oameni, în viaţa mea pământească şi cu dragoste şi smerenie Îl rog să primească sufletul meu şi să mă ierte”[1].

Cel care, la 25 martie 1940, aşternea pe hârtie aceste rânduri de adevărat testament şi care, după doar câteva luni, în ziua de 14 august 1940, pornea atât de grăbit spre Împărăţia cea cerească, era nimeni altul decât Teodor Botiş, preotul, istoricul, gazetarul, profesorul, directorul (mai apoi rectorul) prestigioasei instituţii de învăţământ teologic superior din Arad[2].

---

[1] Arhiva Facultăţii de Teologie Ortodoxă din Arad, fond *Profesor Teodor Botiş*, doc. *Ultima dorinţă a lui Teodor Botiş*, f. 1.

[2] Privitor la bio-bibliografia sa a se vedea: Teodor Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei) şi a Institutului Teologic Ortodox-Român din Arad*, Editura Consistoriului, Arad, 1922, pp. 648-649; [Redacţia], „Biografia Î. P. C. Sale Părintelui Iconom Stavrofor Dr. Teodor Botiş, profesor la Academia Teologică din Arad între anii 1900-1938 şi rector între anii 1918-1938”, în *Anuarul Academiei Teologice Ortodoxe Române din Arad pe anii 1935/6, 1936/7, 1937/8 şi 1938/9*, Editura şi Institutul de Arte Grafice Diecezana, Arad, 1939, pp. 164-167; Ştefan Pascu, „Teodor Botiş (1873-1940)”, în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională*, Cluj-Sibiu, an VIII (1939-1942), pp. 539-541; Emil Botiş, „Protopopul iconom stavrofor dr. Teodor Botiş”, în: *Mitropolia Banatului*, Timişoara, an XXII (1973), nr. 10-12, pp. 700-711; Maria Tomov, „Teodor Botiş (1873-1940)”, în: *Anuarul Liceului Pedagogic Arad pe anul şcolar 1972-1973*, Arad, 1973, pp. 241-250; Ion I. Pogana, „Preotul prof. dr. Teodor Botiş (1873-1940)”, în: *Mitropolia Banatului*, Timişoara, an XXVII (1978), nr. 10-12, pp. 694-696; Dumitru Moca, „Preotul profesor dr. Teodor Botiş”, în: *Altarul Banatului*, serie nouă, Timişoara, an I (XL) (1990), nr. 7-8, pp. 97-101; Melente Nica, „Un arădean – personalitate marcantă a culturii româneşti: prof. dr. Teodor Botiş”, în: *Studia Universitatis „Vasile Goldiş”*, Arad, seria A, an IX (1999), pp. 123-146; Florin Draşovean, „Dr. Teodor Botiş (1873-1940)”, în: Teodor Botiş, *Monografia familiei Mocioni*, ed. a II-a, Editura Mirton, Timişoara, 2003,

Studiul de față își propune să reliefeze chipul cărturarului neostenit, al dascălului model și al părintelui iubitor, așa cum se desprind toate aceste calități dintr-o suită de aprecieri la adresa sa ale celor care l-au cunoscut îndeaproape, l-au apreciat și l-au iubit. Astfel, ca o primă exemplificare, în ziua de 17 noiembrie 1933, în debutul unei ședințe festive a „Societății academice «Episcopul Grigorie» a studenților teologi" din Arad, organizată „cu ocazia aniversării alor 60 ani de viață pământească ai Părintelui Rector Dr. Teodor Botiș"[3], președintele societății de lectură, Tudor Demian,

> „într-o atmosferă entuziastă, sacadat de aureola lumei noui și a elanului său tineresc", aprecia: „Suntem fericita generație de tineri studioși, învrednicită de Pronia cerească să vadă pe «Părintele lor sufletesc» împlinind 60 de ani din viața pământească, viață prestată în totalitatea ei credinței străbune. Vrednic urmaș al predecesorilor de la Institutul Teologic, cari decenii de-a rân-

pp. 5-13 (și ed. a III-a, Editura Academiei Române, București, 2015, pp. V-XIII); Mihai Săsăujan, *Academia de Teologie Ortodoxă din Arad în perioada interbelică. Contribuții la istoria învățământului teologic românesc*, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2004, pp. 92-94; Mihai Săsăujan, „Preotul, profesorul și istoricul Teodor Botiș (1873-1940). Date bio-bibliografice", în: *Teologia*, Arad, an IX (2005), nr. 2, pp. 125-155; Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2008, pp. 276-282; Iulian Negrilă, Vasile Man, Bianca Negrilă, *Dicționarul scriitorilor arădeni (sec. XIX-XX)*, „Vasile Goldiș" University Press, Arad, 2009, pp. 47-48; Ioan I. Șerban, Dorin Giurgiu, Ionela Mircea, Nicolae Josan, *Dicționarul personalităților Unirii. Trimișii românilor transilvăneni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, ed. a II-a, Editura Altip, Alba Iulia, 2010, pp. 73, 292; Gabriel Valeriu Basa, „Botiș Teodor", în: Mircea Păcurariu (coord.), *Enciclopedia Ortodoxiei românești*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, pp. 96-97; Pavel Vesa, *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, pp. 328-330; Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ed. a III-a, Editura Andreiana, Sibiu, 2014, p. 84 (și în edițiile anterioare); Cristinel Ioja, Marcel Tang, *Învățământul teologic ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2016, pp. 129-131; Răzvan Mihai Neagu, *Formarea elitei ortodoxe din Transilvania, Banat și Crișana la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Studenți români din Transilvania, Banat și Crișana la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți (1875-1918)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2018, pp. 199-207; Cosmin Cosmuța, Andreea Dăncilă-Ineoan, Emanuil Ineoan, Bogdan Ivanov, *Prezențe clericale transilvănene la Marea Unire de la Alba Iulia. 1 Decembrie 1918*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2018, pp. 167-170; Dragoș Ursu, Tudor Roșu (coord.), *Dicționarul personalităților Unirii. Delegații Adunării Naționale de la Alba Iulia*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2019, pp. 79-80; Sebastian-Dragoș Bunghez, „Istoricul Teodor Botiș (1873-1940)", în: *Studii și articole de istorie*, București, an LXXXVI, 2019, pp. 145-153 etc.

[3] *Anuarul Academiei Teologice Ortodoxe Române din Arad pe anul școlar 1933-1934*, Tiparul Tipografiei Diecezane, Arad, 1934, p. 16.

dul au fost făclia luminătoare în întunerecul neștiinței și glasul armonios al redeșteptării conștiinței naționale împotriva intoleranței nesățioșilor asupritori, cu demnitate ați străbătut calea lor bătătorită și plină de spinii presărați de ireductibila formulă a absolutismului austro-ungar «Divide et impera!». În manifestările Prea Cucerniciei Voastre de până aci, manifestări cari cuprind nestimate de mare preț pentru creștinătatea română, n-ați ezitat niciodată a le urma dezideratele preconizate de dânșii, deziderate a căror finalitate înălțătoare nu era alta decât reîmprospătarea forțelor latente, cari zăceau de secole în sânul poporului nostru, și așezarea lui pe o treaptă egală cu a celorlalte națiuni din faimoasa gintă latină. Crescut în Duhul credinței dreptmăritoare, ați știut să insuflați această credință, pentru decenii, în inimile generațiilor de teologi, cari cu drag vă priveau în mijlocul lor. N-ați fost numai profesorul rigid, care să se mulțumească numai cu predarea adevărurilor de credință, ci, îngrijorat de valurile furtunoase ale antichrismului și inspirat de-o psihologie și moralitate profundă, v-ați pogorât în intimitatea celor ce se pregăteau pentru misiunea de apostoli ai Cuvântului Dumnezeiesc, căutând să cunoașteți ideile cari animă sufletele lor tinere și vijelioase. Prin sfaturi preaînțelepte ați îndreptat generațiile de teologi pe drumul bătătorit de toți aceia cari, numai prin jertfă desinteresată, au menținut credința străbună împotriva tuturor vicisitudinilor cotropitoare, venite prea cu nemiluita asupra neamului și Bisericii Române. Posterioritatea ni-e drept martoră! Întocmai prealuminaților cărturari din vremurile de restrişte, cari, cu peana într-o mână și cu crucea în cealaltă, au crescut caractere de granit, pe cari să se poată răzima temeliile credinței strămoșești, tot astfel și Prea Cucernicia Voastră, ferm convins că fără de un cler luminat nu se poate purta cu succes deplin lupta împotriva stăpânului întunerecului acestui veac, ați căutat ca toți aceia cari treceau prin mâinile Prea Cucerniciei Voastre să iasă înarmați cu armele cele mai perfecționate, la lupta la care s-au înrolat. Iar ca să le dați impulsul necesar, ați premers întotdeauna cu munca și exemplul binevoitor. Pentru aceea și noi, cari avem fericita ocazie să Vă fim alături când vă sărbătoriți pentru a 60-a oară ziua nașterii,

nu putem rămâne nepăsători față de acela care, mai bine de trei decenii, a fost sufletul mișcării de la acest Institut. Noi, cari peste puțin timp vom ieși de pe băncile acestei școli, Vă asigurăm că vom duce, în parohiile încredințate nouă spre păstorire, dragostea, munca și devotamentul arătat față de noi. Nu vom uita că astăzi, în epoca anarhismului și a indiferentismului religios, datorința noastră de căpetenie este, după cuvintele Apostolului Pavel, «să privim la sfârșitul vieții înaintașilor noștri și să le urmăm credința», apărând patrimoniul încredințat nouă prin atâtea jertfe. Nu vom uita nici memorabilele cuvinte pe care ni le-ați repețit de atâtea ori și cari concretizează în sine misiunea de apostol al satelor: «Preoția este o jertfă perpetuă pe altar, o lumină care arde până se stinge», cuvinte înfipte pentru întreaga viață în inimile noastre. Iar drept recunoștință pentru râvna arătată față de noi, primiți un stilou, nu ca o răsplată, ci ca un simbol al dragostei și devotamentului ce Vă păstrăm. Fie ca acest stilou, care este o concretizare a dragostei fiecăruia din cei prezenți, să Vă amintească mereu de aceia cari, cu duioșie, se vor gândi la clipele petrecute în această sfântă instituție. Fie ca de sub peana lui măiastră să răsară o nouă operă nemuritoare pentru posteritate! Fie ca Bunul Dumnezeu să Vă răsplătească din belșug munca Prea Cuvioșiei Voastre, dăruindu-Vă sănătate întru mulți ani!".

Dându-i-se apoi cuvântul profesorului Nicolae Popovici, acesta a rostit următoarele:

„Participăm și noi, profesorii Academiei Teologice, cu tot respectul și cu toată dragostea la sărbătorirea D-Voastră de astăzi, Prea Cucernice Părinte Rector, când împliniți 60 de ani de viață pământească creștinească și când puteți privi cu cea mai deplină mulțumire sufletească la cei 33 de ani de activitate mănoasă și plină de roade în viața acestei școale, a eparhiei noastre și a neamului nostru. Dacă sufletul unui om care a văzut 60 de primăveri poate fi pătruns și de oarecari sentimente de melancolie și de câtva tristețe, apoi noi, cari Vă cunoaștem, credem și dorim ca în sufletul D-Voastre să prevaleze astăzi simțământul

de mulțumire că V-ați dat toată contribuția pentru realizarea scopurilor ideale, în al căror serviciu ați intrat din tinerețea D-Voastră. Acum aveți dreptul să priviți cu cea mai deplină mulțumire sufletească la falanga puternică a celor 33 de serii de absolvenți ai acestei școale, cari au răspândit, pe întinsul întregei noastre eparhii și departe peste hotarele ei, sămânța idealului creștin, a iubirii de lege și de neam, infiltrate în sufletele lor din resorturile cele mai curate ale sufletului D-Voastre. Aveți dreptul să priviți cu mândrie la atâtea personalități de seamă ale vieții noastre publice, bisericești și naționale, cari au plecat pe drumul greu al vieții cu merindea sufletească dată de D-Voastre, prin care s-au înălțat la locuri de seamă și de cinste în ierarhia elementelor celor mai de valoare ale Bisericii și neamului nostru. Aveți dreptul să priviți îndărăt, cu toată satisfacția sufletească, la vrednica D-Voastre activitate pe terenul literar științitic. Cel mai înalt for al vieții literare și științifice din țara noastră, Academia Română, V-a consacrat competența D-Voastre în domeniul științei istoriei bisericești. Ați răspândit cultura națională în masele largi ale poporului nostru din județul Arad în calitate de președinte al despărțământului Arad al celei mai vechi și mai răspândite asociații culturale a noastră, «Astra», iar în calitate de președinte al secției Arad a Asociației profesorilor secundari, cu necontestata D-Voastre autoritate ați cimentat raporturile de solidaritate colegială dintre membrii corpului didactic secundar din orașul nostru. Ați fost și sunteți un sfetnic desinteresat și cu largi vederi al Prea Sfinției Sale, Părintelui Episcop, în conducerea Eparhiei în calitate de consilier eparhial, după ce atâția ani de-a rândul ați servit, în aceeași calitate și cu același desinteres, pe timpul înaintașilor Prea Sfinției Sale. Clerul Eparhiei noastre, recunoscând valoarea însușirilor D-Voastre de îndurător priceput în viața bisericească, V-a dat de atâtea ori încredințarea să-l reprezentați în Adunarea Eparhială, iar poporul din acest județ, în anii trecuți, și-a depus în D-Voastre încrederea să-l reprezentați în cea mai înaltă corporațiune legislativă, în Senatul Țării. Dar, mai presus de toate, aveți dreptul să priviți cu bucuria părintelui la creșterea, înflorirea și evoluția tot mai ascendentă a acestei școale, a Academiei noastre teolo-

gice, care, după mai bine de un secol de viață, a ajuns la ceea ce este astăzi, la prestigiul și rolul ei recunoscut de toți factorii cu cădere ai Bisericii noastre. Acest rol și prestigiu școala noastră, în parte foarte mare, îl datorește muncii D-Voastre statornice și cu țeluri bine definite de mai bine de trei decenii, în care timp îndelungat V-ați depus toate energiile sufletului D-Voastre, adânc pătruns de importanța covârșitoare ce o are pregătirea viitorilor păstori sufletești ai poporului nostru credincios în viața noastră bisericească. Această activitate atât de multilaterală, inspirată totdeauna de cel mai curat duh creștinesc ortodox, și care activitate a umplut viața D-Voastre zi de zi în curs de 33 ani, Vă dă dreptul să ziceți, împreună cu Sfântul Apostol Pavel: «Lupta bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit, acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care mi-o va da mie Domnul, Judecătorul cel drept». Prea Cucernice Părinte Rector, dați-ne voie ca, la această etapă a călătoriei D-Voastre din această viață, să venim și noi, colaboratorii D-Voastre, mai bătrâni și mai tineri, să ne bucurăm la vederea roadelor reale ce le-a dat cele mai mult de trei decenii de viață închinate de D-Voastre Bisericii și neamului și, totodată, să ne exprimăm și mândria noastră că însuși capul Eparhiei noastre, Prea Sfinția Sa, Părintele Episcop, a venit aici ca, prin prezența Prea Sfinției Sale și a sfetnicilor Săi înalți, să exprime recunoașterea valorii înalte pe care o reprezentați în ansamblul vieții obștești. Cu inimă curată și cu dragostea neprihănită a fraților conlucrători în același ogor spiritual, rugăm din tot sufletul nostru pe Atotputernicul Dumnezeu ca să Vă lungească firul vieții până la adânci bătrânețe, să Vă dea puterea fizică necesară și să Vă mențină facultățile sufletești în deplină vigoare, pentru ca și de acum înainte să puteți îndrepta cuvântul adevărului în pace, întreg, cinstit, sănătos și întru zile îndelungate. Să trăiți la mulți ani!".

În aceeași

„stare emoționantă își începe și Prea Sfinția Sa, Părintele Episcop, cuvântarea, făcând apologia vieții prin următoarea comparație clasică: «Scurtă e clipita vieții, întocmai ca și pânza

> păianjenului țesută cu atâta măestrie, însă așa de slabă încât la cea mai mică suflare de vânt se risipește. O mie de ani sunt ca o zi, și ziua ca secunda. Astfel este și trebue să se înțeleagă raportul între viață și timp. Această formulă a raportului vital se poate observa mai bine la slujitorii sfântului altar. Liniștit și mângâiat trebuie să fie acela care a încrestat în ogorul Neamului și îndeosebi al Ortodoxiei noastre, fapte vrednice de admirat. Între aceștia este Prea Cucernicul Părintele Dr. Teodor Botiș. Și, dacă am venit și eu să mă bucur de bucuria celui învrednicit să-și vadă 60 ani din viața-i trudnică, am făcut-o pentru că glasul lui Dumnezeu îmi șoptea. Numelui Tău dau slavă, Doamne, că ai învrednicit patria noastră aici, la granița de Vest, cu un fiu ca Teodor Botiș! Tu ai zis, Doamne: ‹Vrednic este lucrătorul de plata sa!›. De îndoită cinste te bucuri și înaintea lui Dumnezeu, pentru că ai muncit zi și noapte pentru a inspira preoților Duhul lui Hristos. Să fie oare o mai mare mângâiere decât aceea de a predica o viață întreagă, cu inimă curată, pe Hristos, zidind zidul de granit al preoțimei conservative, atât înainte, în timpul, cât și după Războiul Mondial? Cu această certitudine am venit și eu între Voi, ca păstorul Vostru, pentru ca să știe și Dumnezeu. Să trăiești la mulți ani!»”[4].

În anul următor, 1934, într-un redacțional al publicației arădene de limbă maghiară *Erdélyi Élet* se aprecia că rectorul Teodor Botiș

> „este, în primul rând, un om în înțelesul nobil al cuvântului (...), un patriot român înflăcărat, dar înțelegător și binevoitor față de naționalitățile conlocuitoare. În școala lui propagă iubirea și înțelegerea (...). Este unul dintre oamenii cei mai delicați sufletește. Nu există o instituție culturală sau mișcare de binefacere care să nu-l aibă în fruntea sa pe acest domn bătrân veșnic surâzător și cu privirea plină de bunătate, care atunci este mai fericit când acțiunea a reușit și cei nevoiași au primit ajutor”[5].

---

[4] Gheorghe Laichici, „O aniversare. Dr. Teodor Botiș împlinește 60 de ani”, în: *Biserica și Școala*, Arad, an LVII (1933), nr. 48, pp. 4-6.

[5] *Erdélyi Élet*, Arad, 1934, nr. 20, p. 5 apud E. Botiș, „Protopopul iconom stavrofor Dr. Teodor Botiș”, p. 710.

În anul 1936, la scurtă vreme după ce, în ziua de 25 octombrie, „P. S. S. Episcopul Andrei a ridicat la rangul de iconom stavrofor pe Părintele Dr. Teodor Botiș, atârnându-i la gât semnul distinctiv: o frumoasă cruce cu lanț de aur”[6], duhovnicul studenților teologi, diaconul Petru Deheleanu, aducea – la rându-i – un călduros omagiu rectorului Teodor Botiș, scriind:

> „O chemare ca cea a P. S. Sale Părintelui Dr. Teodor Botiș, purtată 37 ani cu demnitatea împlinirii tuturor datoriilor și cu merite atât de reale și evidente, n-are nevoe de niciun accent menit să-i reliefeze vreun merit sau să-i intensifice vreo laudă. Șirele aceste fac numai o constatare și o încunoștințare pentru cititori și nicidecum altceva. Treizecișișapte de ani! Să-ți dai seama numai de cantitatea aritmetică a acestui număr și-ți este suficient a te convinge că profesorul dr. Teodor Botiș are tot atâtea rânduri de preoți, foști elevi, cari vin azi să-i cinstească prin omagii amintirea și să-i guste bucuria la sărbătoarea care încununează activitatea lui de tot atâția ani. (...) Coincidența între hirotesirea lui de iconom stavrofor și manifestația de afirmare a Ortodoxiei românești din Ardeal în Arad își are, cu siguranță, o interpretare și largă, și justă. Acea Ortodoxie în care și-a pulsat viața sa și pe care a dat-o dar din dar, lumină din lumină celor 37 rânduri de preoți, foști discipoli ai săi, s-a afirmat ca și când s-ar fi îndreptat a da satisfacție și omagiu celui ce a predicat-o cu multă trudă și, de multe ori, cu risc în cariera lui de 37 de ani. Dorim ca această distincție să fie noului iconom-stavrofor aducătoare nu numai de mai mare cinste, dar și de sănătate și viață îndelungată, ca să se poată bucura cât mai mult de rodul viei în care a lucrat pentru Domnul!”[7].

La 21 noiembrie 1936,

---

[6] [Redacția], „Congresul «Frăției Ortodoxe Române» în Arad. Grandioase manifestări religioase-naționale”, în: *Biserica și Școala*, Arad, an LX (1936), nr. 44, p. 2; [Redacția], „Congresul general al «Frăției Ortodoxe Române»”, în: *Universul*, București, an LIII (1936), nr. 298, p. 4.

[7] Petru Deheleanu, „Un om de merit și o răsplată”, în: *Biserica și Școala*, Arad, an LX (1936), nr. 44, p. 2.

„foștii elevi de liceu și mai mulți stimatori ai părintelui rector Dr. Teodor Botiș au organizat o caldă serbare din prilejul avansării Prea Cucerniciei Sale la demnitatea de iconom stavrofor. Serbarea, după rugăciunea din biserică, s-a desfășurat în sala festivă a Liceului «Moise Nicoară», în prezența Prea Sfinției Sale, Părintelui Episcop Andrei, și a unui public numeros”[8].

În numele instituției de învățământ amintite

„a rostit o cuvântare frumoasă directorul Ascaniu Crișan, care a arătat calitățile distinse ce împodobesc pe Părintele Dr. Botiș și datoria elevilor de-a cultiva virtuțile sădite în inimile lor de foștii lor profesori, iar Părintele Simion Ștefea, urmașul sărbătoritului la catedra de Religie, a rostit o cuvântare concisă, în care aduce omagiu fostului său antecesor, căruia îi dorește să se bucure, până la adânci bătrânețe, de fructul ostenelilor sale, depuse cu o așa de mare intensitate pentru fortificarea și prosperarea neamului și Bisericei românești (...)”[9].

Sugestiv este și este textul unei scrisori, expediate la 10 martie 1938 de un fost învățăcel, preotul Pompiliu Bobeș, păstor sufletesc în parohia hunedoreană Bărăștii Hațegului în perioada anilor 1936-1942:

„Prea Cucernice Părinte Rector, amintirile mă conduc cu mulți ani în urmă, spre locul ce îmi era atât de drag în vremea uceniciei mele și care este Aradul; dar, în același timp, mă conduc spre persoana de care sunt legat sufletește și care a sădit prima oară în sufletul meu, încă fraged, caracterul moral și religios, în afară de alte cunoștințe teologice. Amintiri frumoase și uneori triste îmi trec prin minte, iar în mijlocul acestora amintiri văd figura senină, bună și blândă a învățătorului meu, care se interesă de suferințele fiecăruia în parte, încurajându-ne rând pe rând, spunând o glumă,

[8] *Anuarul Academiei Teologice pe anii 1935/6, 1936/7, 1937/8 și 1938/9*, p. 177. A se vedea și: [Redacția], „Sărbătorirea Rectorului Academiei teologice de la Arad. Solemnitatea de la Liceul de băieți «Moise Nicoară»”, în: *Curentul*, București, an VIII (1936), nr. 3.168, p. 4; [Redacția], „Sărbătorirea rectorului de la Academia teologică din Arad”, în: *Universul*, București, an LIII (1936), nr. 328, p. 3.

[9] [Redacția], „Sărbătorirea Părintelui Dr. Teodor Botiș”, în: *Biserica și Școala*, Arad, an LX (1936), nr. 48, pp. 5-6.

făcând cu toții cerc în jurul Prea Cucerniciei Voastre. Aceste calități și podoabe sufletești m-au captivat atât pe mine, cât și pe alți colegi de-ai mei și pentru aceea ne erați drag, după cum și noi vă eram, dar nu toți am ascultat și prețuit, după cum se cuvine, sfaturile Prea Cucerniciei Voastre. Astăzi, când fiecare din noi este încătușat de mai mari griji și obligații, privim cu jale la vremurile ce s-au dus. Nimeni nu te mai sfătuiește, nimeni nu mai cugetă la vremurile ce s-au dus, căci odată cu ele s-a dus și amintirea. În viață se dau și să iau cele mai grele examene, căci lumea nu este bună, nici indulgentă, nici iertătoare. Dar scris este că numai cel ce va răbda până în sfârșit se va mântui. Sunt preot de trei ani, de când servesc altarului, iar Bunul Dumnezeu m-a răsplătit din belșug, dăruindu-mi și un copil de un an și jumătate, iar în comuna unde sunt am putut edifica biserică lui Dumnezeu. Un singur lucru mai lipsește pentru a fi mulțumit și inima întreabă de rectorul meu, căci numai așa poate fi mulțumită, căci dorește a-i mulțămi în vremuri mai bune de ajutorul pe care Prea Cucernicia Sa i l-a dat aceluia care era student sărac, ocolit și prigonit de soartă. Astăzi, acel student de pe vremuri, prin rândurile prezente, caută, umil, să-și arate recunoștința față de dascălul său de odinioară, care este și va rămâne de-a pururea părintele său sufletesc. Îi mulțumește pentru dragostea cu care l-a înconjurat în țară străină lui și care i-a devenit scumpă și neuitată pentru totdeauna, rugând pe Bunul Dumnezeu ca aceste puține rânduri să găsească în pace și sănătos pe Prea Cucernicia Sa, ferindu-l de tot răul, pentru ca astfel, mereu fiind în fruntea Seminarului Teologic, să poată crește, în spirit moral-religios, caractere tinere, care se ducă sămânța cea bună și în alte lucruri, punându-se în serviciul altarului lui Cristos. Îndrăznesc să urez Prea Cucerniciei Sale, de ziua onomastică, ani mulți și fericiți împreună cu corpul profesoral. De încheiere, rog pe Bunul Dumnezeu să dea odihnă în veci neuitatului, Prea Sfinției Sale, Episcopului Grigorie. Să trăiți, Prea Cucernice Părinte Rector! Cu deosebită afecțiune, al Prea Cucerniciei Sale elev, preot Pompiliu Bobeș”[10].

Ieșirea la pensie a prilejuit rostirea sau întocmirea unor alte rânduri de unanimă apreciere. Astfel, printr-o cuvântare emoționantă, rostită la 2 oc-

[10] Arhiva Arhiepiscopiei Aradului, fond *Academia Teologică*, dos. *Actele corpului didactic*, doc. *Scrisoare*, f. 1-2.

tombrie 1938 în cadrul festivității de deschidere a anului școlar 1938/1939, noul rector al Academiei, profesorul Nicolae Popovici, își lua rămas bun de la trei dintre cei mai distinși dascăli pe care i-a avut învățământul teologic arădean, spunând:

> „Solemnitatea noastră de azi este pătrunsă și de o nuanță de duioșie și părere de rău, deoarece ne vedem constrânși să ne despărțim de trei dascăli dintre cei mai distinși pe care i-a avut școala noastră în tot decursul vieții sale. Dispozițiunile noui ale legii de pensionări au luat din mijlocul nostru pe fostul nostru rector, pe P. C. Sa Părintele Iconom Stavrofor Dr. Teodor Botiș, și pe profesorii Î. P. C. Sa Părintele Arhimandrit Dr. Iustin I. Suciu și Dl. Atanasie Lipovan. Sfințiile Lor, Părintele Botiș și Suciu, și-au închinat viața lor întreagă școalei noastre. Sufletele lor, ființa lor întreagă, timp de aproape patru decenii au fost contopite cu viața acestei școli. Toată energia lor a fost depusă în interesul pregătirii păstorilor și conducătorilor sufletești ai poporului dreptcredincios din Eparhia noastră. Astăzi Sfințiile Lor, când se retrag la odihna bine meritată, au deplină mângâiere și dreptul să privească la atâtea și la atâtea serii de preoți buni și de personalități distinse ale vieții noastre bisericești și naționale, care au plecat de pe băncile acestei școale, cu sufletele și caracterele formate de dânșii. În special Părintelui Botiș, în calitate de rector și de conducător administrativ al școalei noastre timp de douăzeci de ani, îi datorăm recunoștință și pentru necontenitul progres realizat în înzestrarea școalei cu cele necesare unei cât mai bune funcționări (...). Școala noastră le va fi pururea recunoscătoare, iar noi, foștii lor colegi mai tineri, îi rugăm călduros să ne stea și de aci înainte în ajutor cu sfaturile lor înțelepte”[11].

Alte gânduri așternute cu același prilej al ieșirii la pensie a rectorului Teodor Botiș aparțin lui Ion I. Pogana:

[11] [Redacția], „Deschiderea anului școlar la Academia noastră teologică”, în: *Biserica și Școala*, Arad, an LXII (1938), nr. 41-42, p. 348.

„Unul dintre marii dascăli ai Academiei Teologice din Arad, părintele Dr. Teodor Botiș, își părăsește catedra și demnitatea de rector, pentru a trece în rândurile pensionarilor, după o rodnică și neîncetată activitate în viața culturală a acestui oraș. Cei care cunosc trecutul acestui înalt așezământ de educație spirituală pot să aprecieze personalitatea aceluia care l-a condus în ultimii ani cu o modestie și înțelepciune cu adevărat patriarhale. (...) Rectorul și profesorul Teodor Botiș a rămas până astăzi ceea ce a fost o viață întreagă: întruchiparea ideală a preotului temător de Dumnezeu și vrednic slujitor al altarului. Generații după generații de tineri și viitori preoți au primit învățătură de la părintele Teodor Botiș, ajuns la o vârstă când i se cuvine răsplată pentru meritele sale. Dar pe lângă distincția de mare dascăl, care înfrumusețează cariera pastorală a Cucerniciei Sale, părintele Teodor Botiș a fost unul dintre însemnații publicești ai Aradului, cu gloria stabilită înainte încă de Unire, făcând parte dintr-o pleiadă de mânuitori ai condeiului, care au binemeritat de la patrie. Tot ceea ce a scris părintele Teodor Botiș va rămâne drept pildă de onestitate și gândire pentru multă vreme, oricât va evolua de mult scrisul vremii, pentru că scrisul de pe vremuri a creiat o epocă înălțătoare pentru viitorul neamului, înainte de a fi îmbogățit antologia literilor cu pagini de pretențioase elucubrațiuni stilistice. Scrisul acesta patriarhal a rodit însutit atunci când a fost așternut pe hârtie; a rodit altfel decât cel de azi, pe care nu-l mai citește și nu și-l mai însușește nimeni. Părintele Teodor Botiș rămâne de asemenea, în amintirea noastră, cu titlul de conferențiar și adeseori ascultat în tinerețea noastră. După Unire, conferințele publice au înlocuit, într-o oarecare măsură, manifestațiile scrisului în viața culturală a Aradului. Și aici părintele Teodor Botiș și-a dat cea mai largă contribuție, fie vorbind el însuși, fie că a adus la Arad nenumărați conferențiari. În sfârșit, toată mișcarea spirituală din acest oraș, pe care am ajuns-o și noi, l-a avut întotdeauna drept unul dintre animatorii ei neosteniți. Întotdeauna l-am întâlnit în mijlocul acestor nobile frământări, astfel cum l-au avut studenții Academiei Teologice în mijlocul lor, dar a rămas mereu un mare modest, făcând oricând loc altuia să se afirme, atunci când descoperea competențe mai

încercate. Pe părintele Teodor Botiș îl vom mai ține multă vreme minte după felul smerit cum a slujit, îmbrăcat cu odăjdiile sfinte, și în fata altarului. Cu o voce care părea ecou din altă lume și prin atitudini de o prea frumoasă vocație preotească, Cucernicia Sa a deschis multe inimi împietrite, a mângâiat multe suflete disperate. Dar părintele Teodor Botiș, chiar părăsindu-și misiunea oficială de până acum, va continua să rămâie printre noi același spirit gata de orice contribuție pentru ridicarea nivelului cultural al Aradului și va continua să stea de veghe la afirmarea spiritului național de la granița de vest a țării, pentru care a luptat o viață întreagă cu râvnă și desinteres rar întâlnite”[12].

Un cărturar contemporan, Mihail Wieder, aprecia la rându-i:

„Preotul Botiș are în el ceva patriarhal, întruchipează o înțelepciune biblică legendară: idealul dorit și căutat de toți cărora li-e sete de-o viață superioară. O inteligență sclipitoare, bun, amabil, prezența lui te luminează și te împacă cu divinitatea. Te afli în atmosfera unui mare dascăl român, în a cărui persoană ți-ai găsit pe neașteptate un părinte, un tată bun. Mii de preoți, intelectuali, conducători ai țării de astăzi au primit lumina învățăturii, lumina spirituală din sufletul, din spiritul lui. Și preotul Botiș a putut să dea și a avut de unde; Dumnezeu l-a dăruit din belșug cu toate calitățile destinate creștinilor aleși... Preotul Botiș e mare creștin român; e mare naționalist. Aceasta o simți când și sufletul tău are ceva de împărtășit cu acest sentiment sfânt. E naționalist constructiv, naționalist pozitiv; mai multe fapte decât vorbe. Naționalismul se face prin viață, prin fapte mărețe. Românul trebuie să fie pildă tuturor faptelor mărețe. Are de unde să le scoată, căci sunt născute în inima lui. Și preotul Botiș e convins de aceasta, cum e convins fiecare având comun cu sufletul acestui popor. Preotul Botiș e exemplul acestor fapte. Cine-a vizitat odată Academia Teologică din Arad, cine a văzut curățenia și rânduiala exemplară ce domnește în acest edificiu, de unde iese lumina evanghelică, acela s-a convins de dorul sfânt ce arde în această inimă mare spre ridicarea

[12] Ion I. Pogana, „Figuri arădane. Dr. Teodor Botiș”, în: *Litera*, Arad, an I (1938), nr. 1, p. 16.

și a pune la locul cuvenit cinstea si gloria românească. Acest mare dascăl, preotul Botiș, rectorul Academiei Teologice din Arad, se retrage acum la pensie, după o rodnică activitate depusă în slujba credinței și națiunii timp de patru decenii. Pleacă, se retrage oficial, dar rămâne între noi. Lumina lui va lumina încă la mulți"[13].

Aceleași cuvinte de aleasă apreciere (îmbinate cu multe regrete) s-au revărsat din belșug și în vara anului 1940, după răspândirea veștii că iubitul preot, dascăl și conducător de instituție pedagogică și teologică arădeană s-a strămutat în Împărăția lui Dumnezeu. Amintim, întâi de toate, cuvintele marelui polihistor Nicolae Iorga:

„În momentul când se întind ghearele asupra graniții noastre apusene se anunță moartea profesorului arădan Teodor Botiș. Soțul unei poete de mare talent, Maria Ciobanu, era unul dintre acei profesori a căror tradiție, din nenorocire, se pierde odată cu o întreagă cultură, pe care o sugrumă și o îneacă brutalitățile astăzi triumfătoare. Istoric al unor așezăminte culturale clădite supt stăpânirea străină cu o nespusă greutate, el era legat cu tot sufletul său de dânsele în sensul acelei catedre amvon, a cărei dispariție se va ajunge a se regreta de o generație care, tot mai puțin, a arătat că are nevoie de dânsa. Era «dascălul ardelean» de pe vremuri, așa cum s-a format și a trăit de la Șincai încoace, având grije de suflete ca un preot și conducerea de oaste ca un adevărat luptător. Nicio școală normală superioară și niciun examen de capacitate, la capătul unor cursuri universitare voit neînsuflețite, nu va putea înlocui acest tip admirabil"[14].

Profesorul caransebeșean Dimitrie Cioloca, de care îl legase o lungă, frumoasă și trainică prietenie, scria:

„O prietenie egală cu iubirea, cum a fost cea care ne lega timp de 45 ani, a contat mai mult decât o avere, iar lipsa ei este mai

[13] Mihail Wieder, „Pleacă, dar rămâne...", în: *Știrea*, 19 septembrie 1938 apud M. Săsăujan, „Preotul, profesorul și istoricul Teodor Botiș (1873-1940)", pp. 148-150.

[14] Nicolae Iorga, „† Teodor Botiș", în: *Neamul Românesc*, București, an XXXV (1940), nr. 189, p. 1.

mult decât pierderea unei averi (...). Generațiile cari și-au adăpat sufletul la învățăturile și pilda vie a faptelor sale cu evlavie vor pronunța numele lui”[15].

Redăm și câteva cuvinte ale profesorului clujean Atanasie Popa:

„Pentru noi – și, în general, pentru mine – a fost cel mai bun tată (...), cel mai bun ocrotitor și sprijinitor. Și-a făcut mai mult decât datoria, a dat țării fii distinși și de valoare, iar nenumăraților preoți și învățători, precum și societății românești, cea mai luminoasă pildă”[16].

Preotul-publicist Melentie Șora din Timișoara îi surprinsese chipul astfel:

„Între figurile reprezentative ale vieții bisericești-culturale de pe frontiera de vest a țării s-a remarcat în ultimele decenii, prin puritatea vieții sale, prin erudiția profesională și, mai ales, prin largul lui orizont cultural, rectorul Academiei Teologice ortodoxe române din Arad, Dr. Teodor Botiș. Imaginea figurei lui de profesor, înnăscut prin vocațiune, deși trecut din rândul celor pământești, va rămâne vie în inimile tuturor celor ce l-au cunoscut și, îndeosebi, în amintirea atâtor generații de slujitori ai altarelor și învățători – ei înșiși îndrumători azi ai vieții spirituale și culturale a românilor de dincoace de Carpați –, cari au avut norocul să crească sub luminata sa conducere și îndrumare. Pe câți tineri buni, cuviincioși, dar reținuți de sfiiciune și timiditate chiar, ai satelor i-a apropiat, încălzit și încurajat chipul blând, pururea zâmbitor al profesorului și mai apoi al rectorului Dr. Teodor Botiș!? Simțeai că cuvântul «Dragă», rostit larg și mlădios, ce ți-l adresa, nu venea de pe buze, ci din inimă, și te-nvăluia călduros, ca brațele atrăgătoare ale părinților. Aceste calități au făcut cu siguranță ca, din seriile de distinși buni profesori care au ilustrat catedrele Institutului Teologic-Pedagogic din Arad patru decenii, lui să i se decerne calificativul de «bun». «Domnul», «Domnul cel bun» era numele lui în limbajul intim al tinerilor studenți. Și sub acest

[15] E. Botiș, „Protopopul iconom stavrofor”, p. 710.
[16] M. Săsăujan, „Preotul, profesorul și istoricul Teodor Botiș”, pp. 151-152.

nume îl pomenesc foștii lui ucenici – mulți dintre ei, îmbătrâniți la datorie – când, întruniți ocazional, evocă blânda lui figură, deapănă firul amintirilor și se simt și azi reduși în fața profesorului lor. Dar omul bun, profesorul simpatizat, de care te simțeai atașat de la prima convenire, devenea admirat când urcat la catedră. Înzestrat cu o cultură profesională temeinică și multilaterală, precis orientat în materie, orele de Dogmatică – în general mai puțin accesibile – erau ușoare, atrăgătoare în lecțiile profesorului Dr. Teodor Botiș. Profund psiholog, stăruia cu deosebire asupra capitolelor de controversă și toate susținute nu numai teoretic, ci și cu exemple din viață și aplicări faste plastice. Lecțiile veneau ca un duș răcoritor peste focul curiozității, al interesului unor suflete dintre care multe ghiftuite, din licee sau lectură particulară, cu cunoștințe și informații cari zdruncinaseră, în parte, temelia curată a credinței, pusă drept fond de sprijin real pentru viață în căminul familiar. În lecțiile ascultate cu atenție se lămureau și cele mai grele întrebări, se armonizau antitezele și răsărea, ca o firească urmare și imperios, logic, adevărul Bisericii lui Hristos. Sufletele se regăseau – alături de mamele lor – la poala crucii lui Hristos. Tinerii ieșeau atunci încălziți de la ore, trăiau lecțiile fără să le poate aprecia măsura amplorii. De abia târziu, în perspectiva celor din școala vieții, se poate socoti înalta valoare și aparatul de erudiție cu care profesorul lega, întemeia și înălța pe ascultători. Dar Dr. Teodor Botiș n-a fost profesorul unei catedre. Răsfoind anuarele Institutului Teologic-Pedagogic – și ele opera lui, ca redactare – afli, nu fără surprindere, variantele probleme de cari s-a putut ocupa, predând: Limba română, Religie, Matematică, Geografie, Limba germană, Istoria universală, Istoria patriei, Constituția patriei, Studiul biblic al Vechiului și Noului Testament, Pedagogia, Catehetica, Dreptul civil, Teologia morală. Dar cine-ar putea cuprinde într-un fugar articol de revistă – chiar și numai sumar –, activitatea unui profesor atât de complex, care a fost aureola unei înalte școli patru decenii!? Rămâne aceasta în sarcina altor cronicari, cari vor putea cerceta, meticulos și competent, viața și opera lui în toată amploarea (...)”[17].

[17] Melentie Șora, „Pro memoria rectorului Dr. Teodor Botiș”, în: *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, Timișoara, an VIII (1940), nr. 28-29, pp. 551-553.

Un portret cu totul aparte i-a pentru posteritate, istoricul bănățean Gheorghe Cotoșman:

> „(...) Titular al catedrei de Dogmatică, Apologetică și Morală, profesorul Botiș, timp de 38 ani, din 1900-1938, s-a identificat complect, organic, cu conținutul acestor fundamentale discipline teologice, făcând din ele, prin verva sa, prin zelul, prin dicțiunea și căldura verbului său într-aripat tot atâtea piedestale de granit și scări de aur, pe cari sutele și miile de învățători și preoți, precum și alte categorii de intelectuali, cărora le-a fost profesor de religie la școalele secundare din Arad, risipiți în toată Crișana, în Bihor, în Banat și în toate celelalte provincii românești cis- și transcarpatine până în Moldova, s-au ridicat, spre a înțelege sensul vieții și al misiunii lor care este: creșterea și călăuzirea fiilor neamului românesc în duhul și lumina principiilor Evangheliei Celui crucificat pe Golgotha. Orele de curs ale profesorului Botiș erau pentru noi, ucenicii lui, mai mult clipe de desfătare și revelație sufletească decât momente de încordare intelectuală. Nu exista problemă teologică, morală sau filosofică, căreia spiritul cu perspective largi și metoda pedagogică savantă a profesorului Botiș să nu primească pe buzele lui cea mai fericită și plauzibilă deslegare. Cald, convingător, patetic, impresionant, verbul lui sensibiliza problemele spirituale, plasticiza noțiunile cele mai abstracte făcându-le accesibile și minților mai puțin elastice și greu dispuse la asemenea exerciții pornite spre culmile amețitoare ale idealului. La orele lui vedeam aevea cerul coborându-se pe pământ și pe Dumnezeu petrecând alături de noi, oamenii. Se repeta cu noi scena de pe Tabor, unde Mântuitorul Și-a arătat fața dumnezeiască înaintea celor trei apostoli: Petru, Iacob și Ioan. Transfigurat, vedeam în El pe Acela căruia Petru i-a zis: «Doamne, bine este nouă să fim aici! ». Bine ne-a fost nouă, celor ce am avut fericirea să fim ucenicii profesorului Botiș! Am cules multe flori din grădina sufletului său înmirezmat de parfumul celor mai alese virtuți, atât în calitatea lui de profesor, cât și în cea de rector, îndrumător zi de zi al tineretului, care se pregătea pentru una din cele frumoase, dar în acelaș timp și mai plină de răspundere misiuni,

acea de luminători ai minții, de sfințitori ai vieții și de îndrumători spirituali ai poporului român, pe calea destinului croit lui de Istorie și de Providență. Ca profesor, părintele Botiș ardea ca o lumină aprinsă, alungând oră de oră și umbra unei îndoieli ce se va fi furișat în sufletele unora din noi în privința marilor adevăruri teologice și morale, înrâurind binefăcător și definitiv asupra celor ce încă întârziau în luarea unei hotărâri supreme, care trebuia să-i smulgă radical din lumea nimicniciei și a preocupărilor sensuale. Ca rector, cimenta pe plan moral ceea ce semăna și zidea în orele de curs. Pedagog neîntrecut, părintele Botiș era mereu preocupat de mereu actuala problemă a pregătirii morale și sociale a viitorilor conducători și păstori spirituali ai neamului. Dacă la examene era foarte pretențios, apoi atunci toată lumea știa că pentru părintele Botiș examenul teoretic nu era tot ceea ce aștepta de la un student în Teologie. În orele de Morală profesorul Botiș enunța și trata principiile moralei creștine, exemplificându-le cu putere de evocare neîntrecută, cu cazuri din viața de toate zilele, iar în calitatea lui de *rector*, vecinic în mijlocul nostru, vecinic în preajma noastră, urmărea cu grija părintelui iubitor de fii, de-aproape și de departe, procesul de adâncă prefacere, de osmosă și exosmosă, ce se desfășura în sufletele noastre tinere, lipsite de experiența vieții; ne urmărea vorbele, ne înregistra gesturile, ne asculta rugăciunile și cântările și mai ales cântările, care schițau pe fața-i sbârcită de griji și necazuri zâmbete discrete, zâmbete cari însă ne umpleau inima de bucurie. Tată a trei copii minunați – cărora le-a dat educație din cele mai alese, jertfind totul pentru creșterea și instrucția lor la universitățile din țară și streinătate – părintele Botiș ne-a fost tuturora dascăl și părinte deopotrivă. Dascăl în orele de curs, părinte iubitor în afară de ore. Dacă era mare rușine pentru cineva a se prezenta în fața lui la examene slab sau sumar pregătit, nu mai puțină cutremurare simțea cel ce sta în fața lui pentru vreo abatere morală. El, în ochii căruia se reflecta cerul, și pe fața căruia ce citea îngerească bunătate, trecea oarecum cu vederea insuficienta pregătire la examene a candidatului respectiv, dar se supăra și se mânia cu mânie sfântă când vreunul din noi se preta la vreo transgresiune, aducând, voit și

conștient, atingere legilor sfinte și principiilor moralei, ai căror păzitori ne pregătea să fim. Părintească lui dragoste, infinita lui bunătate și de toți cunoscută și apreciată inima lui iertătoare aducea și pe cel mai recalcitrant element la observarea normelor de bună conduită în societate. Studentul mustrat de «Domnul cel bun» – cum îi ziceam noi între noi –, în cutremurarea lui, avea senzația că i s-au pus pe cap cărbuni aprinși, cărbunii adâncului regret, că și-a permis a turbura seninătatea inimii celui ce se trudea zi și noapte să ne facă cât mai plăcută petrecerea în Seminar, în acel atelier în care se dăltuiau și se dăltuiesc, de artiști inspirați, caracterele preoților de mâine. Cei ce au avut fericirea să treacă prin filiera Seminarului și a Academiei conduse de părintele Botiș știu ce datoresc marelui dispărut. Atmosfera familiară impregnată vieții seminariale, tratamentul intim părintesc, grija permanentă ca nimeni să nu ducă lipsă de ceva rămân în sufletul fiecărui din noi, ucenicii lui, pietre de hotar, momente de cari cu evlavie ne aducem aminte. Adânc cunoscător al problemelor sociale, al nevoii țărănimii noastre din mijlocul căreia s-a ridicat, rectorul Botiș era mereu preocupat de grija de a da viitorilor preoți o astfel de educație care să le facă posibilă o cât mai rodnică activitate în mijlocul poporului dreptcredincios, al cărui standard de viață materială și spirituală îl doria cât mai ridicat. Prin viața sa de o sobrietate rar întâlnită azi, prin activitatea sa neostoită, la - și-n afară de catedră, prin finețea și cavalerismul cu care trata cu oricine venea în atingere, prin noblețea însușirilor sale spirituale, părintele Botiș a fost imaginea vie a preotului pe care se nizuia să-l dea Bisericii și neamului său. (...) Nu mă îndoiesc că în cele mai multe cazuri prof. Botiș a reușit să creeze, cu dalta sa de artist desăvârșit, tipul preotului adevărat, al preotului care și-a făcut «trupul templul Dumnezeului celui viu, iar sufletul lăcaș Duhului Sfânt» (Romani 8, 11; I. Cor. 4, 16), «pe care lumea nu-l poate primi pentru că nu-L vede, nici nu-L cunoaște, iar voi Îl cunoașteți, căci cu voi este și în voi va fi" (Ioan 14, 17)». (...) Nu pot încheia fără a nu releva un fapt, de astfel binecunoscut de toți, că dacă prof. Botiș a putut să-și valorifice talentul cu care l-a înzestrat Dumnezeu, aceasta se datorește, în mare parte, am-

> bianței familiare și culturale, ce i-a fost creată în sufletul nobil al veneratei sale soții, doamna Maria, născ. Ciobanu, care de multă vreme și-a înscris, la loc de frunte, numele în *Antologia poeziei românești*. Și acum, când încă se mai simte răveneala pământului de pe mormânt și petalele florilor ce-i împodobesc pereții casei de vecinică odihnă încă nu s-au veștejit, cele 38 de generații de învățători și preoți, cu inima cernită de durere, participă alături de familia îndoliată și de mulțimea prietenilor și a admiratorilor la marea pierdere încercată de neamul și Biserica noastră strămoșească, prin trecerea din rândurile celor vii a neuitatului lor dascăl și părinte, Dr. Teodor Botiș, luându-și obligația de a peregrina, cu sufletul și rugăciunile lor de fiecare zi, la mormântul profesorului lor iubit, împletind din crinii duioaselor amintiri jerba neveștejită a recunoștinței. Cu profesorul iconom stravrofor Dr. Teodor Botiș a dispărut o stea de pe firmamentul Ortodoxiei și al românismului!"[18].

Cuvinte de sinceră apreciere a rostit, în ziua înmormântării, și ierarhul arădean Andrei Magieru:

> „S-a stins încet, ca o lumânare ce se consumă, iconom-stavroforul Dr. Teodor Botiș, care a fost, timp de 38 de ani, profesor, apoi și director la Institutul teologic-pedagogic, iar mai în urmă la Academia teologică din Arad. Purtându-și crucea cu resemnare creștinească, fără răsvrătire, și-a dat sufletul în mâna Creatorului în noaptea de 13 spre 14 August (1940). De câte ori stăm în fața morții unei persoane cunoscute, gândul nostru, cu o iuțeală de fulger, parcurge înc-o dată viața celui decedat, încercând să cuprindă într-o imagine de sinteză chipul celui ce dispare dintre noi. Deși personalitatea omului se compune dintr-un complex de însușiri, totuși una din ele covârșește pe celelalte și aceasta devine oarecum imaginea lui de după moarte. Care este imaginea de sinteză a vieții lui Teodor Botiș?

[18] Gheorghe Cotoșman, „† Dr. Teodor Botiș", în: *Foaia Diecezană*, Caransebeș, an LV (1940), nr. 34, p. 2, nr. 35, pp. 3-4, nr. 36, pp. 3-4 și nr. 38, p. 2; și în: *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, Timișoara, an VIII (1940), nr. 28-29, pp. 538-546, cu titlul: „Personalitatea profesorului iconom stavrofor dr. Teodor Botiș".

Este blândețea, acest dar dumnezeesc de a-ți ști păstra totdeauna echilibrul sufletesc și a nu te lăsa niciodată pradă văpaei năpraznice ce pornește dinlăuntru și, revărsându-se în afară, mătură ca uraganul toate în calea sa, dar în acelaș timp consumă și pe cel stăpânit de această putere năvalnică. Blândețea este virtutea îngerească, ce supune totdeauna forța impulsivă a sufletului la picioarele tronului dumnezeesc. Este o împăcare cu soarta și, ca atare, o garanție a păcii în lume și a prieteniei dintre oameni. Sunt așa de puțini oameni blânzi în această lume a răsvrătirii! Dumnezeu, care l-a înzestrat pe Teodor Botiș cu virtutea blândeței, l-a predestinat să fie educator de suflete. Educatorul, fără să vrea, educă mai ales prin pilda vieții sale. Arta de a educa nu se cuprinde, de obiceiu, în ceea ce se rostește, ci în ceea ce se face. Aci blândețea este la locul ei. Blândețea de educator a lui Teodor Botiș am putea-o asemăna, mai curând, cu unda stăruitoare de apă ce se prelinge încet, fără de a răscoli adâncul, spre țintă; sau cu adierea de zefir, ce stâmpără zăduful, fără de a deslănțui viforul. În viața lui Teodor Botiș blândețea creiase o armonie, ce atrăgea și cucerea. Blândețea sufletească a lui Teodor Botiș era o moștenire adusă din acel cadru de armonie al naturei cu codrii tăcuți, ce leagănă răbdarea. Cine cunoaște satul natal al lui Teodor Botiș își poate da seama de unde era ruptă frumusețea firii sale. Din acel climat de țărani harnici, cinstiți și temători de Dumnezeu ai Bihariei, Teodor Botiș era o întrupare a blândeței pilduitoare. Dascălul sufletesc are parte de o nemurire în ucenicii săi. Puzderia de raze, rupte din suflet spre a aprinde lumini și a călăuzi gândirea și simțirea elevilor, este o dăruire de viață ce nu moare, ci se perpetuiază în suflete. Pe o rază de lumină sufletul blând al lui Teodor Botiș se întoarce în lumea armoniei și a păcii, iar mormântul lui, alături de cel al altor dascăli ai școalei plină de vrednicie, rămâne între noi, vestind împlinirea unui apostolat în vremuri grele, spre cinstea posterității. Lin să-i fie somnul, dulce odihna și bogată răsplata în fața Dreptului Judecător!”[19] .

[19] † Andrei Magieru, „† Dr. Teodor Botiș”, în: *Biserica și Școala*, Arad, an LXIV (1940), nr. 35, p. 289; și în: *Școala Vremii. Revista Asociației Învățătorilor Arad*, Arad, an XI (1940), nr. 7, p. 27.

La 27 octombrie 1940, în cadrul festivității de deschidere a cursurilor noului an școlar 1940/1941, rectorul Nicolae Popovici elogia din nou personalitatea marelui antecesor la cârma Academiei Teologice arădene:

> „Astăzi, la deschiderea noului an școlar, înainte de toate avem să ne îndeplinim o datorie pioasă. În ziua de 14 August anul curent a trecut la cele eterne, după lungi suferințe trupești, fostul profesor și rector al Academiei noastre teologice, iconomul stavrofor Dr. Teodor Botiș, care, timp de 38 de ani, a stat în slujba școalei noastre, între anii 1900-1919 în calitate de profesor, iar între anii 1919-1938 în calitate de profesor și director, respectiv rector. Muncii sale statornice și neobosite se datorește, în bună parte, progresul și înflorirea școalei noastre din ultimele patru decenii, căreia și-a consacrat partea cea mai însemnată a puterilor sale, deoarece fericitul întru Domnul, pe lângă bogata și multilaterala sa activitate pe teren bisericesc, cultural și științific, s-a considerat pe sine, mai înainte de toate, profesor de Teologie, chemat să pregătească pe viitorii păstori sufletești ai poporului nostru credincios. Ne rugăm Atotputernicului Dumnezeu ca să-i odihnească sufletul nobil în lăcașurile de veșnică fericire. Dumnezeu să-i ierte păcatele și să-i fie memoria binecuvântată!”[20].

În anul următor, 1941, în paginile publicației arădene *Credința* se însemnau următoarele:

> „Prin trecerea la cele eterne a distinsului dascăl român, care timp îndelungat a condus vechea școală românească de la Arad cu cinste și multă pricepere, cu dragoste adevărată de părinte și, prin maniere alese, corpul profesoral al acestui vestit institut de înaltă cultură sufletească și cu o foarte veche tradiție aici la Arad a pierdut nu numai un coleg distins, dar și un om de știință, care a făcut cinste locului pe care l-a deținut. Dr. Teodor Botiș a fost deopotrivă iubit nu numai de colegii săi, dar și de toți studenții și elevii pe care i-a educat și cărora a căutat tot

[20] [Redacția], „Serbarea de la Academia Teologică”, în: *Biserica și Școala*, Arad, an LXIV (1940), nr. 45, p. 370.

timpul să le sădească în suflete dragostea de neam, patrie și Biserică. Se cuvine să ne aducem aminte cu smerenie de vrednicul profesor, fost rector al Academiei Teologice locale și să-i cinstim creștinește memoria lui de om de cultură și de o delicateță sufletească rară. Care dintre foștii săi elevi și studenți nu-și vor reaminti, cu multă plăcere, de chipul ascet al blândului rector dr. Teodor Botiș și de cuvintele sale mereu binevoitoare și totdeauna izvorâte dintr-o inimă caldă, pe care ți le adresa? Și cine nu își va aminti de acel accent dulce: «Dragă Domnule», pe care dr. Botiș îl spunea celor ce-l înconjurau? Și cui nu i se va trezi în inimă regretul că a dispărut acest harnic bărbat și de elită al Aradului? Bun predicator, distins orator și pedagog desăvârșit, autor al unei lucrări de mare valoare, este ceea ce, sumar și modest, putem încrusta trecător aci despre merituosul dispărut, care a lăsat unanime regrete nu numai printre membrii familiei sale, ci și printre cunoscuții și prietenii săi numeroși. Cu prilejul unui an de la moartea sa prea timpurie îi aducem acest postum omagiu pe care îl merită și care i se cuvine să-i fie recunoscut. Generațiile care au trecut prin institutul condus de regretatul dr. Teodor Botiș îl deplâng cu multă părere de rău și îi apreciază calitățile cu toată cinstea și dragostea de fii sufletești adevărați. Și mulți preoți și învățători au putut lua lumină din lumina pe care distinsul dispărut a revărsat-o tot timpul dăscăliei sale vrednice și plină de rezultate creștinești și românești”[21].

Și în cadrul ședinței secunde a Adunării Eparhiale, ținută în ziua de 19 mai 1941, s-a reamintit,

„cu regret, trecerea la cele eterne a foștilor membri valoroși ai Adunării Eparhiale și distinși fii ai Bisericii noastre: iconom stavrofor Dr. Teodor Botiș, fost rector al Academiei teologice, Traian Vățian, protopopul pensionar al Aradului, Iosif Moldovan, fost inspector școlar pensionat, și protopopul Mihai Cosma al Ineului. Având în vedere serviciile deosebit de valoroase pe care acești vrednici fii ai Bisericii le-au adus Eparhiei noastre, Adu-

[21] [Redacția], „Portretele ziarului nostru: Dr. Teodor Botiș”, în: *Credința*, Arad, an I (1941), nr. 267, p. 2.

> narea Eparhială dă expresiune regretelor sale, păstrând un minut de reculegere și rostind cuvintele creștinești: «Dumnezeu să-i ierte!»"[22].

La rândul lor,

> „absolvenții Academiei Teologice din anul 1931, întruniți în 15-16 August (1941) la mănăstirea Hodoș-Bodrog, apoi la Arad, pentru a-și face un nou examen de conștiință în fața profesorilor și a școalei în care au urmat cursurile și au făcut studiile academice (...), au servit, în capela Academiei Teologice, un parastas în memoria fostului rector Dr. Teodor Botiș, apoi au făcut un pelerinaj la mormântul lui, unde au slujit o panahidă".

De față a fost și soția regretatului dascăl, scriitoarea Maria Botiș-Ciobanu[23]. După încă un an,

> „în biserica catedrală din loc s-a slujit, în ziua de 12 August (1942), un parastas pentru odihna sufletului iconomului stavrofor Dr. Teodor Botiș, fost rector al Academiei Teologice Ortodoxe Române din Arad, de față fiind familia, profesorii Academiei și un număr de prieteni și elevi de-ai defunctului. Slujba de creștinească pomenire a fost oficiată de un sobor de preoți, în frunte cu Părintele Iconom stavrofor Dr. Nicolae Popovici, actualul rector al Academiei Teologice. Cei ce au asistat la această pioasă pomenire au avut prilejul să evoce în inimile lor figura blândă și totdeauna caldă a dascălului Dr. Teodor Botiș, care timp de 38 de ani a aprins în atâtea suflete de tineri studioși dragostea de neam și legea străbună"[24].

Acesta ar fi – grație rândurilor și gândurilor celor care l-au cunoscut, l-au apreciat și l-au iubit – portretul viu al cărturarului erudit, al preotului dedicat, al dascălului model, al directorului și rectorului neobosit, al gaze-

[22] [Redacția], „Sumarele sesiunii ordinare a Adunării Eparhiale din anul 1941. Ședința a II-a", în: *Biserica și Școala*, Arad, an LXV (1941), nr. 30, p. 242.

[23] [Redacția], „Absolvenții Academiei Teologice din anul 1931", în: *Biserica și Școala*, Arad, an LXV (1941), nr. 34, p. 283.

[24] [Redacția], „În ziua de 14 August", în: *Biserica și Școala*, Arad, an LXVI (1942), nr. 33, p. 275.

tarului și al istoricului de o largă anvergură Teodor Botiș. În loc de concluzii, recurgem la redarea altor rânduri întregitoare, avându-l ca autor pe un urmaș al său la cârma pedagogiei arădene, profesorul Vasile Popeangă:

> „Teodor Botiș n-a fost un filosof teoretic al istoriei, dar un cercetător integrat în logica istoriei a fost; într-un fel sau altul el a fost contemporan cu evenimentele a căror istoricitate o prezintă. N-a fost un întemeietor al Preparandiei, dar a fost un continuator al procesului dezvoltării ei. N-a fost membru al familiei Mocioni, dar adeseori un martor al evenimentelor pe care le prezintă despre familia Mocioni în monografia ce i-a închinat-o. El a avut o imagine generală a instituțiilor prezentate în lucrările sale. (...) A acționat cu înțelepciune și tact la stabilirea relațiilor de cooperare cu instituțiile consistoriale, a continuat eforturile predecesorului său, Roman Ciorogariu, de editare a anuarelor școlare, făcând din ele o oglindă a vieții școlare arădene în complexitatea ei. (...) S-a manifestat, în procesul conducerii instituției, cu spirit cumpătat, echilibrat în decizii, cooperativ, constructiv, fin negociator al pozițiilor extreme, evaluator drept al oamenilor și situațiilor, un director cu tact relațional și democratic în decizii. A fost un spirit măsurat într-o instituție în care se căuta măsura în toate (...), un spirit deschis la solicitările culturale venite din partea mediului social arădean. A contribuit la amplificarea legăturilor culturale arădene cu intelectualii din centrele academice ale țării. (...) Împreună cu soția sa, poeta Maria Ciobanu, profesor în Arad, au alcătuit un parteneriat activ, angajat în neoactivismul cultural românesc de la începutul secolului al XX-lea”[25].

[25] Vasile Popeangă, *Studii despre Preparandia din Arad*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2011, pp. 268-276.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 151 - 168

SPIRITUALITATE ȘI DOXOLOGIE ÎN TEOLOGIA SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR

Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada

Abstract

The theme of glorifying the Name of God through the life of the Christian, of the Christian in the Church, is a favorite and dear St. John Chrysostom. While it is not possible for one who loves vain glory to live a crucified life, the love God has for His children is the source of genuine glory. His glory is above the heavens, and participation in the future glory is the purpose of all life. Angels glorify God not only because of their pure nature, but also because of the good deeds of the people by whom they exercise their function, perfectly fulfilling God's will and commandments. Like the Patriarchs of the Old Testament, we should be completely detached from many earthly things and hope for the glory of heaven. Our salvation glorifies Him because our salvation is His greatest gift, the gift of God Himself. Brotherly love and merciful love are only the liturgical reality of the human being, in which the care and mission for the mystery of the poor brother is inscribed in the very heart of the Sacrament of the Holy Eucharist. Another specifically chrysostomic theme is the fulfillment of God's will by men in agreement with angels, and angels in agreement with men.

Keywords

True glory, vain glory, good works, participation, the glory of God, philanthropic love, the mystery of the poor brother, the Divine Mystery of the Eucharist

1. Slava adevărată și slava deșartă

Viața credinciosului este menită devine închinare a slavei adevărate, iar omul este făcut să aducă laudă și doxologie, împreună cu întreaga creație, cu Biserica, iar lauda-doxologie a lui Dumnezeu este ea însăși asociată cu cea a îngerilor, „care slujesc împreună cu noi și împreună slăvesc bunătatea Ta".

În Comentariul Psalmului 49, Sfântul Ioan Gură de Aur ne spune:

> „După ce a respins toate jertfele (sângerânde) și le-a arătat nevrednicia, Dumnezeu ne-a dat să cunoaștem lumea unei alte jertfe, care aparține închinări superioare... o jertfă lipsită de sânge, care îi este într-adevăr plăcută lui Dumnezeu... o jertfă de laudă (Psalmul 49, 15), adică a rugăciunilor de mulțumire, a imnurilor sfinte, a slăvirii prin fapte. Ceea ce înseamnă: trăiește astfel încât să aduci laudă Domnului Tău, după învățătura lui Iisus Hristos; Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri (Matei 5, 16)".

Sfântul nostru mai adaugă că „fie ca viața voastră să fie deci o laudă și o slăvire adusă lui Dumnezeu, care vă va îndrepta spre jertfa desăvârșită", și citează din nou din Romani 12, 1: „Aduceți trupurile voastre ca o jertfă vie, sfântă, plăcută lui Dumnezeu".[1] Acest verset dobândește o mare importanță la Sfântul Ioan Gură de Aur, pentru că, după cum am văzut la el, esența spiritualității pauline, pe care o citează încă în contextul întâlnirii Domnului Iisus cu Samarineanca, conduce la ideea de închinare în duh și adevăr, pe care adevărații închinători sunt chemați să le ofere Tatălui ceresc (Ioan 4, 23-24)[2].

Slavei adevărate se opune slava deșartă, pe care Sfântul Ioan Gură de Aur o denunță, zugrăvind un tablou foarte pesimist al situației:

> „Iată ce face lumea să fie lipsită de sens, inundând Biserica cu o infinitate de probleme. Atunci când vânturi contrare se abat puternic asupra unui port liniștit, acesta devine mai periculos decât orice stâncă aflată sub nivelul mării și decât orice strâmtoare; la fel ca și dragostea de slavă, când se instalează: întoarce totul, bul-

[1] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Psalmul* 49, 5, PG 55, 248.
[2] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 33, 2, PG 59, 190.

versează totul... Dar nu este de ajuns, aceasta ne face să ajungem la o imagine mai sclipitoare. Această Biserică... este construită din aur, din argint, din pietre prețioase. Aurul a fost semănat acolo în profunzime. Oh! Lacrimi amare! Totul a fost ars de acest tiran numit slavă deșartă; această flacără devorează totul și nimeni nu-i devine stăpân... Acest lucru i s-a întâmplat și Bisericii. Totul este prada focului. Căutăm cinste printre oameni și ne consumăm pentru slavă. Totul este bulversat, distrus. Respingându-L pe Dumnezeu, am devenit sclavi ai cinstei. Ne este imposibil de acum înainte să ne reluăm vasalii; aceeași febră ne-a cuprins, trebuie să ne îngrijim și noi, după cum Dumnezeu a stabilit să avem grijă unii de alții. Ce nădejde de mântuire ne rămâne, când până și medicii au nevoie de o mână de ajutor din partea celorlalți? Nu fiți deci surprinși dacă vă recomand să faceți mai mult ca și ninivienii. Nu mă limitez la a vă predica postirea, ci vă indic mai degrabă remediul care a redresat această cetate ce se clatină: Atunci Dumnezeu a văzut faptele lor cele de pocăință, că s-au întors din căile lor cele rele. Și I-a părut rău Domnului de prezicerile de rău pe care li le făcuse și nu le-a împlinit (Iona 3, 10). Să facem cu toții la fel. Să renunțăm la dragostea de bogăție, de slavă, să Îl rugăm pe Dumnezeu să ne întindă mâna și să ne ridice pe noi, mădularele sale căzute."[3]

După ce am citat acest text, înțelegem numeroasele afirmații categorice care sunt presărate în opera lui Ioan Gură de Aur: slava deșartă ne face să făptuim sub influența ei[4], suntem cu toții supuși dependenței ei[5], pentru că încercăm să ne facem remarcați prin fiecare dintre faptele noastre[6]. Pe scurt, „neamul omenesc, luat în ansamblul lui, este deșert, iar sexul feminin cu atât mai mult"[7].

Alții, din cauza slavei deșarte, nu au putut primi Lumina lui Hristos și a Evangheliei Lui:

---

[3] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Efeseni*, Omilia 10, 2-3, PG 62, 77 ab, 78 a, 78 d, 80 a.

[4] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Evrei*, Omilia 28, 5, PG 63, 198 c.

[5] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Efeseni*, Omilia 13, 4, PG 62, 100 a. *La Evrei*, Omilia 21, 1, PG 63, 149 b.

[6] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 47, 3, PG 59, 266 c. *La II Cor*, Omilia 5, 3, PG 61, 431 d.

[7] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cum să observăm fecioria* 1.

„Dacă Cuvântul era Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul, care vine în lume (Ioan 1, 9), cum se întâmplă atunci să rămână atâta întuneric? De fapt, nimeni nu a ştiut să se plece în faţa lui Hristos. Atunci cum poate El să lumineze toţi oamenii? În măsura în care acest om a venit la El. Dar dacă unii, de bunăvoie, şi-au închis ochii minţii lor şi au refuzat să întâmpine razele acestei lumini, nu natura luminii îi duce în întuneric, ci perversitatea lor, pentru că ei înşişi s-au lipsit în mod voluntar de acest dar. Da, într-adevăr, iertarea a fost răspândită asupra tuturor, în egală măsură asupra evreului, grecului, barbarului, scitului, omului liber sau sclavului, asupra bărbatului şi a femeii, asupra bătrânului şi asupra tânărului. Ea îi întâmpină pe toţi oamenii, fără deosebire, ea îi cheamă cu aceeaşi cinste. Cei care nu consimt să se bucure de acest dar nu se pot supăra decât pe ei înşişi de această orbire. Poarta este deschisă pentru toţi, nimeni nu are accesul interzis, dar din cauza răutăţii voite, unii rămân pe dinafară; ei nu datorează această pierdere nimănui altcuiva decât propriei lor perversităţi... Departe de a fi ignorant, Pavel de Samosata cunoştea foarte bine acest adevăr şi a comis acelaşi păcat ca şi evreii. Din consideraţie pentru oameni, aceştia au trădat credinţa mântuitoare; ştiind că Hristos era Unicul Fiu al lui Dumnezeu, nu şi-au mărturisit credinţa din cauza căpeteniilor lor, de teamă să nu fie izgoniţi din sinagogi. La fel Pavel de Samosta: din cauza unei femei se spune că şi-a vândut propria mântuire. Tirania slavei deşarte este funestă, într-adevăr funestă, capabilă să orbească ochii celor înţelepţi, dacă nu sunt atenţi! Dacă corupţia are această putere, patima slavei deşarte este încă şi mai puternică! Şi de aceea Hristos le spunea evreilor: Cum puteţi voi să credeţi, când primiţi slavă unii de la alţii, şi slava care vine de la Unicul Dumnezeu nu o căutaţi? (Ioan 5, 44)”[8].

Sfântul Ioan Gură de Aur subliniază tensiunea care există între această patimă înşelătoare şi slava autentică. Iată un text clar, unul dintre cele mai concludente:

[8] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 8, 1, PG 59, 65 b-66 b.

„Ce rău mai mare decât dragostea pentru locurile de cinste? A dat naștere unor erezii, a consolidat sacrilegiul păgânilor. Dumnezeu a dorit ca desăvârșirile Sale, care sunt invizibile, să fie continuate prin crearea acestei lumi. Dar acești oameni nu țin cont de aceasta și, disprețuind urmarea acestei învățături, își croiesc un alt drum; iată de ce ei se depărtează de calea cea dreaptă. De aceea evreii nu au crezut. Răpindu-și slava unii altora, eu nu căutau Slava care vine de la Dumnezeu. Cât despre noi, dragii mei, să fugim de această boală cu cât mai mare grabă! Dacă am înfăptuit nenumărate fapte bune, toate acele acte de valoare ar putea să fie distruse de murdăria slavei deșarte. Ne dorim astfel de laude? Să căutăm atunci laudele pe lângă Dumnezeu. Lauda care vine de la oameni, oricare ar fi ea, dispare încă de la apariția ei. Să presupunem că nu aduce niciun folos și că provine dintr-o judecată coruptă. Ce este deci remarcabil, de fapt, în această slavă este faptul că vine de la oameni și că de ea se bucură deopotrivă tineri dansatori, femei corupte, avari și înrăiți de câștiguri. Dar cel care face obiectul laudei dumnezeiești nu o împarte cu acești oameni, ci cu acei sfinți slăviți, vreau să spun cu Profeții, Apostolii, cei care fac dovada unei vieți îngerești. Dacă vrem să atragem mulțimea și admirația lor, să examinăm mai de aproape această dorință și vom constata că nu reprezintă nicio valoare. Pe scurt, dacă ție îți place mulțimea, atrage mulțimea îngerilor, fă-te de temut pentru demoni, nu face prea mare caz de lucrurile omenești. Dimpotrivă, calcă în picioare toate frivolitățile, la fel cum ai face și cu noroiul și nămolul. Vei vedea atunci clar că nu există nimic care să plaseze mai multă rușine în suflet decât iubirea de slavă. Nu este cu putință, absolut cu neputință, ca cel căruia îi place slava să ducă o viață răstignită, la fel cum nu există persoană care să aibă mulțimea la picioare și să calce în picioare majoritatea acestor patimi. Cel care s-a ridicat deasupra acestei slave va scăpa și de invidie, de dragostea de bogății și de toate aceste boli vătămătoare. Dar tu mă întrebi: cum să scapi? Ce-ar fi dacă ne-am îndrepta privirea asupra altei slave, asupra aceleia care vine din cer, pe care cea omenească încearcă să ne-o smulgă cu forța? Aceasta ne poate ajuta să devenim vestiți încă de aici, de jos, ne

> însoțește în viața viitoare, ne eliberează total de dependența trupească, ai cărei sclavi suntem în prezent, fiind înrobiți de pământ și de lucrurile pământești”[9].

2. Slăvirea Numelui lui Dumnezeu prin viața creștinului

Astfel, nu este oare îndeajuns demonstrat faptul că adevărata spiritualitate și liturghie (adevărata închinare) sunt inseparabile la Sfântul Ioan Gură de Aur? Să alegem un nou exemplu, cu Comentariul Psalmului 112, al cărui început este de altfel împrumutat din Psalmul 68, 31-32: „Atunci voi lăuda Numele lui Dumnezeu prin cântări, și prin laude Îl voi preamări. Lucrul acesta este mai plăcut Domnului decât un vițel cu coarne și copite!...”

Sf. Ioan Gură de Aur pune aici accentul pe necesitatea de a pune în concordonață viața noastră duhovnicească cu sensul cântării din astfel de imnuri: „Noi trebuie să aducem laudă lui Dumnezeu nu numai prin cuvinte, ci și prin fapte. Dumnezeu dorește să-I aducem mai ales această laudă, pentru că în ea Își găsește El slava”.

După o nouă trimitere la Matei 5, 16, Sfântul Ioan Gură de Aur exclamă: „Aceasta este lauda heruvimilor”. El va cita apoi începutul Psalmului 148: „Lăudați pe Domnul din înălțimea cerurilor, Lăudați–L pe El toți îngerii Lui!”, versete pe care el le comentează cu aceste cuvinte: „Trebuie să devenim ca niște îngeri și să intrăm într-o astfel în slavă. Să nu credem că este vorba de o slavă oarecare: înaintea gurii noastre, viața noastră trebuie să rețină ecoul, și înaintea limbii noastre, comportamentul nostru trebuie să-și facă auzită vocea Lui.”

Imediat, Sfântul nostru Patriarh adaugă: „Astfel, chiar și în tăcere, noi putem să-I cântăm Domnului un imn; în acest fel, când buzele noastre se vor deschide, melodia lor se va acorda în mod armonios cu viața noastră”.

El arată apoi că, prin acest psalm, „suntem conduși spre o armonie, constituind astfel un cor complet”. Psalmistul nu se adresează

> „unui număr redus de persoane, ci unui popor întreg. De altfel – continuă Ioan Gură de Aur – Hristos, conducându-ne spre înțelegere și iubire, vrea să facă din diversitatea rugăciunilor o rugăciune comună: Tatăl Nostru trebuie rostit de întreaga Biserică așa cum este rostit de fiecare persoană în parte, și pâinea noas-

[9] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 38, 5, PG 59, 218 c.

> tră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi, și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri, și nu ne duce pe noi în ispită, ci izbăvește-ne de cel rău (Matei 6, 9-13). Peste tot se folosește pluralul, și îndeamnă pe toți să se roage atât singuri, cât și împreună, să se roage și pentru frații lor, la fel cum David ne-a chemat pe toți împreună la armonia rugăciunii prin cuvintele: Lăudați Numele Domnului! (Psalmul 112, 1)"[10].

Comuniunea Bisericii nu este dată de o comuniune impusă din exterior, ci este rodul unei armonii, efectul unei implicări comune de a ne asemăna Domnului Iisus, prin darul Duhului Sfânt. Sf. Ioan Gură de Aur comentează imaginea „legătura păcii", și spune: „Este frumoasă această legătură, prin care ne legăm împreună fie unii cu alții fie cu Dumnezeu. Nu este un lanț care rănește. Nu produce răni la mâini, le lasă libere, le dă spațiu larg și un curaj mai mare"[11]. Găsim aici paradoxul evanghelic: iubirea creștină este o legătură, așa cum am spus, dar o comuniune care eliberează! Și mai spune sfântul Ioan Gură de Aur, în același comentariu: „Legați-vă cu frații voștri, pentru că cei legați împreună în iubire suportă totul cu ușurință… Așa vrea El ca să fim legați unii cu alții, nu numai pentru a fi în pace, nu numai pentru a fi prieteni, ci pentru a fi cu toții una, un singur suflet"[12].

Pe de altă parte, Sfântul Ioan Gură de Aur revine la primele cereri ale Rugăciunii domnești, prin reluarea temei slăvirii Numelui lui Dumnezeu prin viața creștinului, a creștinului în Biserică, o Biserică ce se întinde de dincolo de Palestina, spre toate națiunile[13]. Iubirea întrupată, vine să vindece și să împărtășească, să sfințească omenirea de firea Sa dumnezeiască[14], iubirea se prezintă cu adevărat ca fiind legătura desăvârșirii[15]. El își încheie meditația prin comentariul celei de a treia cereri: facă-se voia Ta, precum în cer și pe pământ (Matei 6, 10), spunând că: „Acest lucru înseamnă că tot așa cum îngerii aduc slavă lui Dumnezeu..., și noi înșine am devenit vrednici de a-L slăvi"[16].

---

[10] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Psalmul* 112, 1, PG 55, 300.
[11] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia la Epistola către Efeseni* 9, 4, 1-3.
[12] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia la Epistola către Efeseni* 9, 4, 1-3.
[13] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Psalmul* 112, 1, PG 55, 300.
[14] A se vedea Louis Bouyer, *L Incarnation et l Eglise- Corp du Christ*, Paris, 1943, p. 85 ș.u.
[15] Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste* 1,9 și *Capete pentru teologie* III, 37 PG 90, 29. A se vedea, de asemenea, Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre numirile dumnezeiești* 4, 15 (PG 3, 713): „Am spus că înțelegem dragostea, fie divină, fie îngerească, fie cugetătoare, fie sufletească, fie firească drept o putere unificatoare și care ține totul la un loc".
[16] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Psalmul* 112, 1, PG 55, 302.

3. Participarea la Slava viitoare este scopul oricărei vieți

Dragostea pe care Dumnezeu o poartă copiilor Lui este izvorul slavei autentice:

> „Creştinul este slăvit, nu numai pentru că L-a iubit pe Dumnezeu cu adevărat, ci şi pentru că s-a bucurat de multă cinste şi dragoste din partea Lui. După cum L-a iubit şi a nutrit gânduri nobile – ceea ce este o dovadă a dragostei –, aşa şi Dumnezeu l-a iubit la rândul Lui pe acest om care trebuia să dea socoteala numeroaselor sale păcate. L-a scăpat de pedeapsă, dar El l-a şi făcut drept. Astfel, el se poate slăvi, pentru că a fost judecat a fi demn de o astfel de dragoste imensă”[17].

Creștinul se poate găsi slăvit în propria lui ființă. Slava de care se bucură este deci în mod radical diferită de aceea pe care el o caută printre semenii săi, aceasta fiind fără de asemănare în comparație cu cea de care se bucură Drepții din Vechiul Testament:

> „Slava şi cinstea sunt mai mari după ceea ce s-a întâmplat în Noul Legământ: creştinul are ca şi cap pe Hristos, se împlineşte prin Trupul lui Hristos, devine fratele şi comoştenitorul Său, se încorporează Trupului Său, primeşte o slavă mai mare ca aceea a lui Moise, după cum a afirmat Pavel, arătând că, spre deosebire de Moise, care se acoperea cu un văl, noi contemplăm fața descoperită a slavei lui Dumnezeu”[18].

Apare și relația dintre ceruri și slavă. „Pentru ca acest lucru să fie mai evident, psalmistul a adăugat: slava Lui este mai presus de ceruri (Psalmul 112, 4)”. Comentând acest verset, Sfântul Ioan Gură de Aur ne pune în gardă vizavi de orice tentație de antropomorfizare sau orice noțiune mult prea materială a cerurilor: „Nu vă mulțumiți cu spectacolul creaturilor pe care le vedeți pe pământ, nici cu contemplarea admirabilei ordini cerești, ci ridicați-vă deasupra lucrurilor pe care le puteți simți, spre cele care nu se văd... atunci veți afla cum slava Lui este mai presus de ceruri”[19].

---

[17] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Romani*, Omilia 8, 1, PG 60, 455 d.
[18] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La psalmul* 8, 7, PG 55, 117 a.
[19] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La psalmul* 8, 7, PG 55, 302.

Să nu ne înșelăm pentru că la Ioan Gură de Aur cerurile reprezintă slava însăși – bineînțeles, aceea în care intră Hristos Cel Înviat, Înălțarea la ceruri, dar și aceea care este deja a lui Hristos când ne spune: Mă duc la Tatăl (Ioan 14, 28). Astfel, în Omilia 74 la Evanghelia după Ioan, Ioan Hrisostom ne arată că, trecând peste limbajul condescendenței (συγκατάβασις), Hristos afirmă de fapt: Nu voi pieri, ci Îmi păstrez propria rostuire și Mă aflu astfel în ceruri[20].

Slava este aceeași de care Sfântul Ioan Evanghelistul spune: Și noi am privit slava Lui... (Ioan 1, 14). Sfântul Ioan Gură de Aur, după o lungă dezbatere a evenimentelor de ordin minunat care au marcat viața lui Hristos – eliberarea sufletelor fiind mult mai minunată decât vindecarea trupurilor[21] –, comentează astfel acest verset al Prologului, Și noi am privit slava Lui...:

> „Nu-L admirăm numai datorită minunilor Sale, dar și datorită suferințelor Sale și patimii Sale, pentru că El a fost răstignit pe o cruce, biciuit, pălmuit, scuipat și lovit peste obraji de cei pe care i-a copleșit cu binefaceri. De fapt, chiar dacă aceste lucruri par niște josnicii, este drept să le desemnăm prin aceeași expresie, pentru că El Însuși a numit pătimirea o slavă. În fapt, aceste evenimente nu sunt doar mărturiile providenței și iubirii Sale, ci și ale atotputerniciei Sale inefabile. Atunci Hristos ne-a mântuit din blestemul Legii (Galateni 3, 13), atunci demonii au fost învinși, și ștergând zapisul ce era asupra noastră, care ne era potrivnic cu rânduielile lui, l-a luat din mijloc, pironindu-l pe cruce (Coloseni 2, 14)”[22].

Iată cum Sfântul Ioan Gură de Aur înțelege: Și Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr (Ioan 1, 14); și înainte de a termina a douăsprezecea omilie a Comentariului la Evanghelia după Ioan, el adaugă:

> „Cei care au văzut atâtea minuni au fost considerați vrednici de a auzi aceste cuvinte; cei care au fost investiți cu astfel de daruri trebuie să ducă o viață vrednică de aceste învățături, pentru ca

[20] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 74, 2, PG 59, 402.
[21] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia12, 2, PG 59, 81.
[22] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia, 3, PG 59, 84.

> să primească binefacerile viitoare. De fapt, dacă Domnul nostru Iisus Hristos a venit, a fost mai puțin pentru ca noi să-I vedem slava, de aici, de pe pământ, ci mai degrabă pentru aceea care va veni: Părinte, voiesc ca acolo unde sunt Eu să fie împreună cu Mine şi aceia pe care Mi i-ai dat, ca să vadă slava Mea, pe care Mi-ai dat-o, pentru că Tu M-ai iubit pe Mine mai înainte de întemeierea lumii... (Ioan 17, 24)”[23].

Această participare la slavă este scopul oricărei vieți, în aşa măsură încât el exclamă: „Dacă nu ar trebui să ajungem la această viziune, am avea motiv să spunem şi noi că ar fi fost bine pentru noi să nu ne fi născut”[24].

4. Slava adusă Numelui lui Dumnezeu prin viața noastră

Pentru a ne permite să intrăm în Împărăția Cerurilor şi în slava Unicului Său Fiu, Însuşi Dumnezeu ne-a făcut să devenim vrednici de a-I aduce jertfă. În comentariul la Rugăciunea domnească, deja citată, Sf. Ioan Gură de Aur precizează de fapt:

> „Noi am fost făcuți să devenim vrednici de a slăvi Numele lui Dumnezeu, la fel cum îngerii îl măresc, ei, care au fost eliberați de orice formă a răului şi care practică virtutea cu desăvârşire...”[25].

Şi de asemenea: „Îngerii Îl slăvesc pe Dumnezeu nu numai datorită naturii lor curate, ci şi datorită ascultării oamenilor lângă care îşi exercită funcția lor, îndeplinind cu desăvârşire voința şi hotărârile lui Dumnezeu”[26].

De aceea şi noi, la rândul nostru,

> „să arătăm deschis o viață nouă. Să transformăm pământul în cer. Vom arăta astfel păgânilor numeroasele binefaceri de care sunt privați. Dacă ne-ar vedea că ducem într-adevăr o viață onestă, ar avea în față însuşi icoana Împărăției Cerurilor. Dacă ne-ar vedea plini de blândețe, nepunând deloc preț pe mânie,

[23] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia, 3, PG 59, 85.
[24] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia, 3, PG 59, 85. A se vedea şi în *Epistola către Romani,* Omilia 14, 10, PG 60, 538.
[25] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Psalmul* 112, 2, PG 55, 302.
[26] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Psalmul* 112, 2, PG 55, 302.

> pe dorințele necurate, pe invidie și avariție, și fiind ireproșabili pe toate planurile, ar spune: Dacă creștinii sunt îngeri aici, jos, pe pământ, nu vor fi oare îngeri și după ce au îndeplinit călătoria lor, acolo sus?"[27].

Iată-ne ajunși la îndeplinirea voinței lui Dumnezeu de către oameni în comun acord cu îngerii, și îngerii de comun acord cu oamenii: această viață îngerească, de care omul este făcut vrednic prin mila lui Dumnezeu Însuși[28]. Sf. Ioan Hrisostom nu încetează să afirme că mântuirea este un dar al iertării dumnezeiești[29]. El ne amintește totodată că omul este chemat să conlucreze cu Dumnezeu prin faptele sale bune și mai ales prin bunăvoință, condiția care exprimă libertatea umană[30]. Astfel, cu tot efortul său, omul trebuie să tindă „să devină un înger"[31]. Împăcarea puterilor cerești cu lumea noastră, a îngerilor și a oamenilor, este realizată întru Hristos[32]. Îngerii, deveniți separați pentru oameni, sunt de acum înainte ajutoarele lor: „Misiunea lor constă în a face absolut totul pentru mântuirea noastră, este opera lui Iisus Hristos Însuși, pe care o realizează în calitatea Sa de Domn, iar ei, în calitatea lor de ascultători"[33]. Viață îngerească, de care omul este făcut vrednic, nu este vorba doar de o ofertă făcută unor aleși, unor călugări retrași din lume; nu, viața îngerească este aici același lucru cu viața evanghelică[34], aceea pe

---

[27] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Matei*, Omilia 43, 5, PG 57, 463 c. De asemenea, ar trebui citite îndemnurile adresate neofiților în *Cele opt cateheze baptismale,* 4, 1, 17-21, SC 50, pp. 191-193.

[28] Dumnezeu vrea să acorde, tot prin iertare, răsplată faptelor pe care le-a înrâurit și de care nu are nevoie, precizează Sfântul Ioan Gură de Aur, de exemplu, în omilia 18 a *Comentariului Epistolei către Romani* (PG 60, 581), sau în *La Psalmul* 49 (PG 55, 249).

[29] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Psalmul 4* PG 55, 44.

[30] Sfântul Grigorie Teologul spunea că: „Am fost creat pentru a urca până la Dumnezeu prin faptele mele", *Cuvântarea* 14, 6 PG 35, 865. Sfântul Grigorie de Nyssa caută și el să precizeze că „nu este de fapt lucrarea noastră, și nu este nici măcar reușita unei puteri omenești faptul de a deveni asemănători Dumnezeirii, ci este rezultatul darului lui Dumnezeu, care încă de la începuturi a oferit naturii umane darul asemănării cu El" (*Despre fericiri* 12, 2, SC 119, 408-410). Pentru suflet, prin urmare, „este vorba nu de a cunoaște ceva despre Dumnezeu, ci de a-L avea în sine pe Dumnezeu"(*Despre fericiri* 6, PG 44, 1269c). În rest, observă cu multă grijă sf. Grigorie, „dumnezeirea înseamnă curățenie, înseamnă eliberarea de patimi și îndepărtarea oricărui rău: dacă toate aceste lucruri sunt în tine, Dumnezeu este cu adevărat în tine" (*Despre fericiri* 6, PG 44, 1272c).

[31] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Faptele Apostolilor*, Omilia 32, 3, PG 60, 238.

[32] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Epistola către Coloseni*, Omilia 3, 3, PG 62, 321.

[33] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Epistola către Evrei*, Omilia 3, 2, PG 63, 30.

[34] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 122, PG 59, 84. *Epistola II* *către Corinteni*, Omilia 8, 4, PG 61, 459.

care Hristos o propune tuturor oamenilor, pentru a le comunica propria Lui viață, pentru a-i determina să intre în slava Lui.

5. Mântuirea noastră este slava și bogăția lui Dumnezeu

Există o legătura strânsă între tensiunea eshatologică și slava autentică[35]: „Slava omului rezidă în virtute: a filosofa despre lucrurile viitoare, a fi concentrat cu totul pe acea viață, a dispreţui realitățile prezente"[36]. Iată un alt text la fel de clar: „Prima virtute, orice virtute constă în a fi străin de această lume și călător, a nu avea nimic în comun cu lucrurile de aici de jos și a se detașa de ele ca și cum ar fi străine"[37]. Această omilie are o importanță deosebită pentru studiul temei eshatologiei. Ideea centrală este următoarea: la fel ca și Patriarhii Vechiului Testament, ar trebui să fim cu totul detașați de multe dintre lucrurile pământești și să nădăjduim la slava cerului.

Despre această tensiune, Sfântul Ioan Gură de Aur spune următoarele:

> „Nu pretind să descriu viața prezentă, departe de mine această intenție. Nu este oare opera lui Dumnezeu? Eu mă străduiesc numai să îndemn să iubiți binefacerile care vor urma, să nu vreți să rămâneți în mijlocul acestor bunuri prezente, să nu vă atașați de trupul vostru, să nu aveți aceleași sentimente ca și cel cu suflet josnic"[38]. „Viața prezentă este oare rea, ea, care ne permite să-L cunoaștem pe Dumnezeu, să filosofăm despre viitor, să devenim îngeri din oameni ce suntem, să ne însoțim corurilor Puterilor de sus?"[39]

Creștinul autentic „refuză să se lase fascinat de slava vieții prezente", pentru că el vrea „să aibă întotdeauna privirea ațintită spre lumea de sus, pentru a nu se preocupa fără oprire decât de acele bunuri și să nu-și dorească decât acea slavă"[40].

De aceea, „dacă practicăm virtutea – spune el –, să încercăm înainte de toate să ne atragem lauda pe care numai Dumnezeu o acordă, fără a ține cont de elogiile făcute de oameni"[41].

---

[35] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Matei*, Omilia 45, 3, PG 58, 474 d, 475 a.
[36] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La psalmul 48*, 6, PG 55, 232 b.
[37] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Evrei*, Omilia 24, 1, PG 63, 165 d.
[38] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La psalmul 119*, 3, PG 55, 342 d.
[39] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Galateni*, Omilia 1, 4, PG 61, 619 b, c.
[40] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Opt cateheze baptismale*, 1, 36, SC 50, p. 127.
[41] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Opt cateheze baptismale,* 6, 10, SC 50, p. 220.

Să aducem slavă Domnului Însuși:

> „Cum este posibil să-L slăvim pe Dumnezeu? Trăind pentru slava lui Dumnezeu și făcând viața noastră să strălucească, după cum s-a zis în altă parte: Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât ei să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri (Matei 5, 16). De fapt, nimic nu contribuie atât de mult la slava Stăpânului nostru decât un mod de viață exemplar. După cum lumina soarelui luminează cu propriile-i raze fața celor care o privesc, tot astfel și virtutea îi atrage, ca să o contemple, pe toți cei care o văd și incită spiritele drepte să-I aducă slavă lui Dumnezeu. De aceea, orice am face, să facem astfel încât să-i stimulăm pe cei care ne privesc să-L slăvească pe Dumnezeu, pentru că este scris: Orice ați face, faceți totul pentru a-L slăvi pe Dumnezeu”[42].

Slava este sfârșitul cel din urmă al tuturor lucrurilor. Dar iată exact unde triumfă Hrisostom: „Oare mântuirea noastră nu este legată foarte îndeaproape de slava Sa pentru că mântuirea noastră Îl slăvește[43]? Iar mântuirea noastră Îl slăvește pentru că mântuirea noastră este cel mai mare dar al Său, darul lui Dumnezeu Însuși”. Acest dar al lui Dumnezeu pentru oameni, în toate momentele vieții lor, duce la slava lui Dumnezeu, căci „a face în continuu bine înseamnă a-I aduce slavă lui Dumnezeu”[44]. Această slavă va străluci mai ales în ziua judecăți universale, „în care cei aleși, împărtășindu-se de darurile lui Dumnezeu, vor constitui slava Sa. Slava binelui desăvârșit constă în a se putea împărtăși și a se comunica”[45].

Dumnezeu ne privește mântuirea nu numai ca slavă a Sa, ci El o mai numește și bogăția Sa[46], din motivul că bogăția Lui constă mai ales în a dărui darurile Sale tuturor[47]: „Când Dumnezeu a putut să le ierte oamenilor greșelile lor, mai ales atunci S-a arătat bogat, căci mântuirea oamenilor este bogăția lui Dumnezeu”.

---

[42] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Opt cateheze baptismale,* 6, 11, SC 50, p. 212.
[43] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Evrei*, Omilia 29, 2, PG 63, 205.
[44] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Psalmul* 113, 3, PG 55, 309. Cf. *La Ioan*, Omilia 45, 3, PG 59, 255.
[45] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La II Corinteni*, Omilia 3, 4, PG 61, 410 d.
[46] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 80, 1, PG 59, 433 d.
[47] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La II Tesalonicieni*, Omilia 3, 1, PG 62, 480 c.

6. Taina fratelui sărac se înscrie în însăşi inima Tainei Euharistiei

Toată spiritualitatea Sfântului Ioan Gură de Aur este o spiritualitate a pocăinței, o chemare continuă la a practica metanoia: conştientizându-ne păcatul şi amintirea lui, prin mărturisirea greşelilor noastre, prin rugăciune şi lacrimi (penthos)[48]. Rugăciunea nu este legată de un context oarecare, ci este înscrisă în ADN- ul spiritual al omului, în inima oricărei ființe umane și a oricărei civilizații istorice.

Locul ocupat de inima înfrântă şi smerită a Psalmistului (Psalmul 50, 19) este atât de important, încât folosirea acestui verset, aluzia la această exprimare sunt foarte frecvente la Sf. Ioan Gură de Aur. Metanoia se manifestă de asemenea prin post și milostenie, dar nu milostenie pur și simplu materială, ci milostenia ca semn al împărțirii/dăruirii frățești, semn al recunoaşterii în sărac a tainei fratelui întru Hristos. Pentru Sfântul Ioan Gură de Aur, iubirea frățească și iubirea milostivă nu sunt decât realității liturgice ale ființei umane[49], în care grija şi misiunea pentru taina aproapelui celui sărac se înscriu în însăşi inima Tainei Euharistiei. Există o mare originalitate a spiritualității hrisostomice, care ne invită la o reluare profundă a teologiei noastre euharistice, a Liturghiei de după Liturghie, pentru a nu continua să izolăm aspectele sacramentale ale consacrării epicletice de această dimensiune frățească și comunitară.

Sfântul Ioan Gură de Aur, într-o Omilie a lui la Evanghelia după Ioan, spune:

> „Ai văzut cum sufletul lui este plin dintr-o dată cu o bucurie nemărginită şi Îl îmbrățişează pe Iisus cu cuvinte?… Cum el saltă şi dansează în încântare? Aşa şi noi trebuie să ne bucurăm la fel, cei care am fost socotiți vrednici să cunoaştem pe Fiul lui Dumnezeu, să ne bucurăm nu numai în minte, ci să o arătăm şi prin faptele noastre. Când Îi este foame, să-L hrănim; când Îi este sete, să-I dăm să bea; deşi tu Îi dai Lui numai o cană cu apă, El o

[48] A se vedea mai multe abordări ale Sfântul Ioan Gură de Aur în comentariile la *Epistola către Evrei*, Omilia 9, 4-5, PG 63, 80; *La Psalmul 140*, 7, PG 55, 457; *Epistola către Evrei*, Omilia 31, 3, PG 63, 215; *Despre pocăință*, Omilia 3, 4, PG 49, 297.

[49] A se vedea Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste* 1, 57 (PG 90, 972): „Legea lui Hristos este iubirea".

primește; pentru că El te iubește și, pentru cel care iubește, darurile pe care i le oferă cel iubit, deși sunt mici, lui îi sunt mari”[50].

Pâinea și Vinul aduse pe altarul liturgic, jertfa euharistică în sine nu dobândește semnificația ei plenară decât în cazul în care iubirea milostivă întrupată în fapte filantropice, sacralizată și inspirată din jertfa lui Hristos, vine într-adevăr în ajutorul săracilor, care sunt și ei prietenii și frații lui Hristos, altarul lui Dumnezeu și Trupul lui Hristos. Această dimensiune filantropică a Dumnezeieștii Euharistiei este foarte importantă la Sfântul Ioan Gură de Aur.

În Trupul lui Hristos nu există mădulare izolate, care trăiesc egocentric, ci mădularele vii ale trupului mistic al Bisericii, care trăiesc, se manifestă și se exprimă comunitar. Mădularul care nu trăiește comunitar nu este vrednic de a se împărtăși cu Hristos, Capul Bisericii și al Trupului Lui, nu Îl are pe Hristos drept Cap și nu este mădular deplin. În Trupul mistic al lui Hristos, toate sunt unite și în comun, nimic nu este străin mădularelor Lui. Diavolul este singurul cu care nu avem nimic în comun. Cu toți oamenii avem în comun o mulțime de lucruri[51]. Dar între creștini, legătura este la fel de strânsă ca între mădulare: fiecare este responsabil de armonia comună și de viața întregului trup. Armonia între noi trebuie să fie deplină, nu numai pentru că formăm o Biserică, ci pentru că avem un unic Cap, Care ne adună și ne unește și Care, mai ales, ne face un singur Trup viu și duhovnicesc:

„La fel se întâmplă și cu o liră bine acordată, varietatea părților formează un tot armonios de unde rezultă o simfonie încântătoare. Și în acest caz, noi ar trebui să ne unim toți câți suntem pentru a forma un singur cor, într-o armonie desăvârșită. Pentru că noi nu suntem numai o Biserică, nu suntem numai mădularele armonios organizate de un singur cap; noi formăm toți un singur trup. A nu-ți păsa de indiferent care mădular înseamnă a nu-ți păsa de întregul trup care moare”[52].

Toate sunt la fel de importante, pentru că toate contribuie la plenitudinea și la frumusețea desăvârșită a Trupului lui Hristos. Trupul nu este desăvârșit

[50] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 20, 3.
[51] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Statui*, Omilia 1, 12, PG 49, 33 b.
[52] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Fapte*, Omilia 24, 43, PG 60, 190 c.

decât atunci când toate mădularele lui sunt unite; are nevoie de fiecare dintre ele și de toate împreună, fie că este vorba de mână sau de picior, sau de o altă parte de trupului. Iubirea milostivă, frățească nu este exterioară Liturghiei, Euharistiei, nici pur și simplu un apendice în raport cu consacrarea euharistică în sine a Pâinii și Vinului euharistic și nici mai mică în raport cu împărtășania individuală a creștinilor:

> „Biserica nu este nici un butic în care se topește aur, nici un atelier de făurit monezi, ci o adunare de îngeri solemnă! Vreți să cinstiți Trupul lui Hristos? Nu-l disprețuiți când este gol. Nu-i arătați cinstea, oferindu-i numai veşminte de mătase, şi mai mult, nu-l disprețuiți în afara Bisericii, când este pătruns de frig din cauza goliciunii. Cel Care a spus: Acesta este Trupul meu! și Care ne garantează această realitate prin cuvântul Său, Acela a mai spus: „M-ați văzut suferind de foame și nu Mi-ați dat să mănânc", și „Ceea ce i-ați refuzat unuia dintre săraci, Mi-ați refuzat de fapt Mie"... Să învățăm deci să filosofăm și să-L cinstim pe Hristos în modul în care El vrea. Când vrem să onorăm pe cineva, cea mai plăcută onoare pe care i-o putem aduce este cea pe care acea persoană și-o dorește, nu cea pe care ne-o dorim noi... Cinstiți-L cu acea cinste pe care El Însuși a propovăduit-o, cheltuind averile pentru a-i ajuta pe săraci. Dumnezeu nu are nevoie de calicii de aur, ci de suflete de aur! Prin aceste cuvinte, nu vă interzic să aduceți daruri Bisericii, dar consider că milostenia trebuie să le însoțească și să le preceadă. Dacă Dumnezeu acceptă daruri, El primește cu mai multă plăcere milostenia. Darurile aduse Bisericii nu sunt de folos decât donatorului, dar ceilalți au de câștigat încă mai mult de la cei care le primesc. În cazul celor dintâi, căutarea onorurilor poate să fie un pretext al cadoului, iar pe de altă parte, totul este filantropie și milostenie. La ce folos să ai o masă plină de cupe de aur în cinstea lui Hristos, când El moare de foame? Ajutați-L mai întâi în sărăcia Lui și abia apoi împodobiți-vă masa cu ce vă va rămâne. Îi veți dărui o cupă de aur, dar nu-I veți da nici măcar o cupă de apă rece! Îi pregătiți masa cu stofe cusute cu aur, dar nu Îi oferiți cu ce să Se îmbrace. Ce avantaje obțineți? Spuneți-mi: dacă văzând un nefericit care nu are suficientă mâncare, în loc să-i potoliți foa-

> mea, v-ați mulțumi să-i dați o masă de argint, acest om ar putea să vă fie recunoscător? Nu ar fi mai degrabă indignat? La vederea unei persoane acoperite cu zdrențe și tremurând de frig, i-ați oferi, în loc de o haină, o coloană de aur, spunându-i că dorința voastră este să-l cinstiți astfel. Nu ar spune că vă bateți joc de el și că-l copleșiți cu cele mai grave injurii? Gândiți-vă că e la fel și pentru Hristos. Când Îl vedeți rătăcind, străin, fără adăpost, refuzați să-I oferiți ospitalitate, dar în schimb Îi decorați pavajul (casei Lui), pereții, vârful coloanelor; atârnați lanțuri de aur pe lămpi, dar nu vreți să mergeți să-L vizitați în închisoarea în care este înlănțuit. Vă repet încă o dată: dacă vorbesc astfel, nu este pentru a vă interzice să-L cinstiți la biserică, ci să-L și ajutați în același timp, sau chiar dinainte... În timp ce-L cinstiți în casa lui Dumnezeu, nu-L disprețuiți pe fratele vostru copleșit. Acest templu este mai important decât oricare altul![53]"

Acest text captivant, frumos este pătrunzător prin legătura și continuitatea pe care Sf. Ioan Gură de Aur o eliberează între cuvintele consacrării liturgice și judecată, al cărui ultim criteriu este milostivirea. Sunt aceleași cuvinte creatoare ale lui Iisus Hristos, Marele Arhiereu și Judecător, care stabilesc o dublă identitate sacramental-liturgică, aceea a Pâinii din Trupul lui Hristos și aceea a Hristosului slăvit de la cei mai mici frați ai Săi. Cu adevărat Hristos ne dăruiește Trupul Său și Sângele Său pentru noi, pentru a ispăși păcatele omenirii, pentru ca să devenim un singur Trup cu El, pentru ca să dobândim și noi logica de a ne dărui, pentru a exista prin iubire. De fapt, iu-

[53] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Matei*, Omilia 50, 3, 4, PG 58, 508 c, 509 b. În mod deosebit creștinul, trăind în conformitate cu Evanghelia, recunoaște că oamenii sunt toți frați între ei, că viața înseamnă o chivernisire a bunurilor primite de la Dumnezeu, pentru care fiecare este responsabil în fața celorlalți, și cine este bogat trebuie să fie, spune sf. Grigorie Teologul, ca și un „împlinitor al poruncilor lui Dumnezeu iubitorul de oameni"(*Omilia* 6, *despre avariție* PG 32, 1181-1196). Suntem chemați să ne ajutăm și să conlucrăm asemenea membrelor unui Trup (*Epistola* 203, 3). Cine, conform poruncii lui Dumnezeu, vrea să-și iubească aproapele ca pe sine însuși, „nu trebuie să aibă nimic în plus față de ceea ce are aproapele său" (*Omilie la bogat* PG 31, 281 b). Sf. Grigorie Teologul ne amintește că, fiind persoane umane, trebuie să fim solidari unii cu alții. Scrie: „Noi suntem toți una în Domnul (cf. Romani 12, 5), bogați și săraci, sclavi și liberi, sănătoși și bolnavi, iar unic este capul de la care provin toate: Iisus Hristos. Și după cum fac membrele unui singur trup, fiecare se ocupă de fiecare, și toți de toți". Apoi, referindu-se la cei bolnavi și la persoanele aflate în lipsuri și nevoi diverse, încheie: „Aceasta este unica mântuire pentru trupul și sufletul nostru, filantropia față de ei" (*Cuvântarea* 14, 8 PG 35, 868 ab).

birea nu se găseşte deja frumoasă şi pregătită, ci creşte, pentru a spune aşa, noi putem să o învăţăm treptat practicându-o, în aşa fel încât ea să cuprindă tot mai mult toate motivaţiile noastre existenţiale şi să ne deschidă calea pentru o viaţă corectă. La întrebarea lui Dostoevski: ce frumuseţe va salva lumea? Răspunsul este că numai frumuseţea atotcuprinzătoare a iubirii lui Dumnezeu.

Unitatea şi comuniunea noastră cu Hristos este eclesială, ea nu este altceva decât hristificarea întregii noastre fiinţe: „Noi şi Hristos am devenit una, din moment ce El este capul, iar noi trupul, împreună-moştenitori şi împreună-trupeşti. Suntem un singur trup, din carnea Sa şi din oasele Sale, spune El… Din credinţă am fost constituiţi, am fost născuţi, am fost asimilaţi în firea Sa, pentru a ne exprima aşa”[54]. Sfântul Ioan pune în evidenţă această realitate a Trupului mistic al Bisericii lui Hristos. Unitatea dintre noi şi El este de asemenea reală, explică el, ca aceea a oaselor şi a muşchilor în trupul nostru[55], dar de ordin duhovnicesc, haric. Trupul mistic al lui Hristos este format de asemenea de Duhul Sfânt la Botez.

7. Concluzie

Toate acestea arată că spiritualitatea Sfântului Ioan Gură de Aur este în esenţă hristocentrică, eclesială şi, mai ales, eshatologică. Viaţa creştinului este întoarsă în totalitate spre revenirea Celui Care vine şi Care deja este foarte aproape de noi, fără ca noi să luăm prea des în considerare acest lucru, pentru că faţa Lui ne rămâne încă ascunsă. Noi suntem încă într-un timp al aşteptării întâlnirii. Suntem chemaţi să trăim aşteptarea şi întâlnirea cu Domnul, mai ales în timpul Liturghiei, pământeşti şi cereşti în acelaşi timp, întru Duhul Sfânt, cu Duhul Sfânt şi cu atitudinea aceluia care stă în picioare, în faţa lui Dumnezeu.

[54] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Evrei*, Omilia 6, 2, PG 63, 56.
[55] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Efeseni*, Omilia 20, 3-4, PG 62, 139.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 169 - 223

PREOTUL PROTOPOP TRAIAN VĂȚIANU ȘI MANUALUL SĂU DE LITURGICĂ

Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

Abstract

In its first part, this study presents the bio-bibliographical landmarks of the ministry and activity of the archpriest Traian Vătianu from Arad, who for 5 years, during the period 1903-1908, taught Liturgics at the Theological Institute in Arad. In the second part of the study, the Liturgics manual for secondary schools edited by Archpriest Traian Vătianu in Arad is presented, which was published in three editions, the last appearing in 1919. In the third part of the study, the content of this manual is presented in detail, which, despite its thinness, can be defined as a complete Liturgics manual, one of the first edited in our country. At the end of the study, a general conclusion is presented, considering that this manual represents an important contribution in the field of Liturgics from Romania, until the appearance of academic treatises which were much more complex and rigorously composed.Precisely for this reason, we think this manual must be taken into account in the future academic manuals, when the more modest Liturgics treatises elaborated in our country at the beginning of the 20th century are enumerated.

Keywords

Priest, archpriest, Traian, Vățianu, manual, Liturgics

Preotul protopop Traian Vățianu - profesor suplinitor de Liturgică la Institutul Teologic din Arad. Repere bio-bibliografice

Traian Vățianu (1864-1940), s-a născut în 26 septembrie 1864 în satul Hălăliş, jud. Arad, fiind fiul cel mai mare din cei 14 copii ai preotului Andrei Vățianu și a Anei (născută Bogdan) din Baia, jud. Arad. Cele opt clase gimnaziale le-a absolvit în Arad, în anul 1884. Apoi a urmat cursurile Institutului Teologic din Arad, cursuri pe care le-a absolvit în vara anului 1887. Între anii 1888-1894 a fost încadrat ca arhivar și cancelarist la Consiliul eparhial arădean.

După căsătoria cu tânăra Ecaterina, în 23 februarie 1895 este hirotonit diacon, iar a doua zi, preot, pentru parohia Arad-Centru, de către episcopul Ioan Meț ianu al Aradului. În același an primește in partea episcopului singhelia. Între anii 1895-1918 va administra Catedrala în calitate de paroh, fiind unul dintre cei mai longevivi parohi și slujitori ai ei.

În perioada 1895-1917 a activat în funcția de catihet la școlile secundare din Arad, deținând pentru o vreme și funcția de inspector școlar.

Din 1903, până în 1908 a predat *Liturgica* la Institutul Teologic din Arad, fiind în acest răstimp de 5 ani suplinitor la această disciplină[1].

Datorită prestigiului de care se bucura printre preoți, a fost ales protopop al Aradului, în 19 decembrie 1917 fiind hirotesit în această slujire de către episcopul Ioan Ignatie Papp. Ca protopop, pe lângă preocupările constante de susținere permanentă a activității pastoral-misionare din parohiile întinsului protopopiat al Aradului și menținerea trează a conștiinței naționale a avut și preocupări de natură culturală. Astfel, în anul 1923 considera necesară înființarea la toate oficiile parohiale a unei biblioteci care să „augumenteze cu cărți care să servească de lectură potrivită pentru cultivarea tineretului școlar ori adult, fie pentru ceilalți credincioși ai Bisericii”[2]. Și-a văzut visul îndeplinit, pentru că în anul 1932 aproape toate parohiile din protopopiatul Arad aveau biblioteci „pentru trebuințele oficiilor parohiale

[1] Pentru informațiile bio-bibliografice privitoare la Preotul Protopop Traian Vățian a se vedea Pr. Dr. Pavel Vesa, *Învățământul Teologic de la Arad (1822-1948),* Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, p. 400; Pr. Dr. Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Editura Gutemberg Univers, Arad, 2008, pp. 249-252 precum și drd. Alin-Florin Ciotea, *Traian Vățianu (1864 – 1940),* în *Chipuri de absolvenți ai Institutului și Academiei Teologice din Arad,* Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, pp. 150-152.

[2] *Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică 1918-1948. Colecție de documente,* prefață de P.S.S Episcop Timotei Seviciu. Studii introductive Vasile Popeangă și pr. Vasile Pop. Note și comentarii Vasile Popeangă, Arad, 2006, doc. 20, p. 148.

şi cu biblioteci pentru trebuinţele credincioşilor”[3]. De asemenea, protopopul Traian Văţianu, constatând o lipsă acută de cântăreţi în parohii, propune Consistorului eparhial înfiinţarea unei şcoli pentru calificarea viitorilor cântăreţi bisericeşti şi care, în toată perioada şcolarizării vor trebui să fie întreţinuţi gratuit, iar după absolvire să fie „aplicaţi numai în comunele lor natale, unde, retribuţia ori salariul cantoral, îşi vor avea casa lor proprie şi pământul pe care să-l muncească pentru a putea trăi”[4]. În timpul Reformei agrare, prin stăruinţa lui s-au câştigat pământuri pentru un număr însemnat de parohii. De asemenea, în timpul activităţii sale s-au construit cele mai multe case parohiale, care dăinuiesc până astăzi[5].

A lucrat ca protopop vreme de peste două decenii, până în anul 1938, în vremuri foarte grele pentru Biserica Ortodoxă din Ardeal şi Banat. După pensionarea sa ca preot protopop, în 20 aprilie 1938, a mai condus problemele protopopiatului până la sfârşitul anului 1938, când a fost numit noul protopop[6].

Preotul Traian Văţian a fost şi un mare patriot, făcând parte din conducerea *Clubului naţional român,* la Arad, având o contribuţie deosebită la constituirea Gărzii Naţionale şi participând în calitate de deputat, la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din ziua de 1 decembrie 1918, ca reprezentant al protopopiatului Arad[7].

A avut de asemenea relaţii cu societăţile cultural-educative de peste Carpaţi, fiind un mare sprijinitor al activităţilor culturale arădene[8].

Datorită activităţii pe care a desfăşurat-o, încă în 1922 a fost decorat cu *Răsplata muncii pentru Biserică clasa I*[9].

Preotul Traian Văţianu era un foarte mare iubitor al cultului Bisericii. În cuvântarea rostită la adormirea sa în Domnul, episcopul Aradului, Andrei Magieru prezenta dragostea lui de Biserică şi de slujbe, în următoarele cuvinte:

---

[3] *Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică 1918-1948. Colecţie de documente,* doc. 88, p. 412.

[4] *Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică 1918-1948. Colecţie de documente,* doc. 29, pp. 202-203.

[5] Drd. Alin-Florin Ciotea, *Traian Văţianu (1864 – 1940),* în *Chipuri de absolvenţi ai Institutului şi Academiei Teologice din Arad,* p. 151.

[6] Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, p. 252.

[7] *1819 la Români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România 1 decembrie 1918,* vol. X, doc. 1259, p. 183.

[8] Pr. Dr. Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, p. 252.

[9] Pr. Dr. Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, p. 252.

> „Dis-de-dimineață, în toate zilele vieții Tr. Vățianu venia în casa Domnului... Numai boala a fost în stare să-l oprească pe un timp, ca zi de zi, înaintea tuturora să vină la Sf. Locaș pentru a se ruga lui Dumnezeu pentru sufletul lui și al credincioșilor pe care-i păstoria”[10].

De asemenea, preotul Florea Codreanu, colegul său de slujire de la Catedrala din Arad, îl caracteriza astfel protopopul Traian Vățian ca și slujitor al Sfântului Altar:

> „Ca preot a fost un îndrăgostit al cultului ortodox. Preoții care au slujit împreună cu el nu-1 vor uita, ce însemnătate dădea fiecărui cuvânt, fiecărei mișcări. Când el era mai mare în soborul de preoți slujitori, ne spunea de la începutul slujbelor: Rugăciunile le citim rar, răspicat și toți deodată. Vă rog, fraților, să nu mai trebuiască să vă spun aceasta. La intrarea cu Sfânta Evanghelie și la intrarea cu sfintele Daruri, fiecare să-și știe locul și ce are să pomenească”[11].

El editează la Arad, la Tipografia Diecezană a Eparhiei, un manual intitulat *Liturgica Bisericei Ortodoxe Române. Manual pentru Școalele secundare aprobat de către Veneratul Consistor ortodox roman din Arad*[12]. Lucrarea aceasta va apărea în trei ediții. Ediția a treia apărea la Arad, în anul 1919.

Părintele Traian Vățianu a mai tipărit și o *Carte de Religie* „cu lecții de limba română pentru elevii care n-au învățat carte românească”[13].

Spovedit și împărtășit de duhovnicul său, preotul Gheorghe Ciuhandu, ultimele cuvinte ale preotului protopop Traian Vățianu au fost *„Dumnezeu*

---

[10] „Cuvântarea rostită de P. S. S. Episcopul Andrei la înmormântarea prot. Tr. Vățianu”, în *Biserica și Școala*, nr. 21, 19 Maiu 1940, p. 173.

[11] F.C., *„†Protopopul Traian Vățianu”,* în *Biserica și Școala*, an LXIV, nr. 21, 19 Maiu 1940, p. 175. A se vedea de asemenea și Pr. Dr. Pavel Vesa, *Învățământul Teologic de la Arad (1822-1948)*, p. 400, precum și Pr. Dr. Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Arad, pp. 249-252.

[12] *Liturgica Bisericei Ortodoxe Române. Manual pentru Școalele secundare aprobat de către Veneratul Consistor ortodox roman din Arad,* edițiunea a treia, Arad, 1919, Tipografia Diecezană Ort. Română.

[13] A se vedea în acest sens Pr. Dr. Pavel Vesa, *Învățământul Teologic de la Arad (1822-1948)*, p. 400 și Pr. Dr. Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată,* Arad, pp. 249-252.

cu voi, ridicându-și mâna în semn de binecuvântare. Fața i s-a înseninat, ca a unui școlar cu lecția făcută bine, ca a unui om cu datoria împlinită"[14], potrivit mărturiei colegului său de slujire, preotul Florea Codreanu. Astfel, în 11 mai 1940, la vârsta de 76 de ani, trece la cele veșnice, slujba prohodirii fiind săvârșită în biserica catedrală de către un numeros sobor de preoți, în frunte cu episcopul Andrei Magieru. Este înmormântat în cimitirul Eternitatea din Arad[15].

Manualul de Liturgică pentru școlile secundare, editat la Arad

La Arad, așa cum arătam anterior, a fost tipărit un manual de Liturgică pentru școlile secundare, manual care va apărea în trei ediții. Lucrarea nu poartă numele vreunui autor, însă părintele istoric Pavel Vesa[16], precum și preotul Florea Codrean, atribuie această lucrare protopopului Traian Vățian. Astfel, părintele Florea Codrean, în necrologul rostit la înmormântarea lui Traian Vățian făcea următoarea mărturisire, cu privire la manualul său de Liturgică:

> „Ciudat e că această Liturgică a ieşit în mai multe ediții, dar niciodată n-a fost pus pe ea numele autorului. Cine ştia autorul, îl ştia de la librăria diecezană. Alții şi-au pus numele şi pe cărți la care n-au scris nici un cuvânt; protopopul Traian Vățianu nici pe ale sale, la cari a migălit ani de zile"[17].

Manualul acesta de Liturgică era așadar redactat de către preotul Traian Vățian, nefiind o simplă traducere, întrucât dacă ar fi fost vorba despre acest fapt, cu siguranță ar fi apărut în pagina de titlu sau în prefața lucrării menționat autorul, precum și traducătorul acestei lucrări.

Contribuția aceasta a preotului Traian Vățianu în domeniul Liturgicii nu reprezintă un manual universitar în sensul autentic al cuvântului, înscriindu-se mai degrabă în ceea ce părintele profesor Ene Branişte, în *Liturgica Generală* a Sfinției Sale numește „manual modest de liturgică pentru cursul

[14] Florea Codreanu, „†Protopopul Traian Vățianu", în *Biserica și Școala,* an LXIV, nr. 21, 19 Maiu 1940, p. 175.

[15] A se vedea în acest sens Pr. Dr. Pavel Vesa, *Învățământul Teologic de la Arad (1822-1948),* p. 400.

[16] Pr. Dr. Pavel Vesa, *Învățământul Teologic de la Arad (1822-1948),* p. 400.

[17] A se vedea necrologul la adormirea sa, scris și semnat de preotul Fl.Codreanu, intitulat „†Protopopul Traian Vățianu", în *Biserica și Școala*", nr. 21,19 Maiu 1940, p. 175.

secundar", care erau traduse sau alcătuite[18]. Dintre acestea, părintele profesor amintește următoarele contribuții: episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului, preotul Samuil Andrievici, Ierom. Gabriel Răşcanu, arhim. Juvenal Stefanelli[19], Ghenadie, episcopul Argeșului[20]și Iconomul Nicolae Filip[21], Calistrat Coca, I. V. Raiculescu, Iconom prof. Ștefan Călinescu, Ilarie Teodorescu, Pr. I. C. Beldie ș.a. La aceste nume putea fi adăugat de bună seamă și acela al părintelui Traian Vățianu de la Arad, însă probabil părintele Ene Branişte nu cunoștea contribuția acestuia în domeniul Liturgicii.

Manualul de Liturgică pentru școalele secundare al preotului protopop Traian Vățian. Structură și conținut

Manualul de Liturgică de la Arad al preotului Traian Vățian are un conținut modest, însumând 90 de pagini. În cuprinsul său, el cuprinde următoarele noțiuni de Liturgică:

În Introducere, autorul se referă la Închinarea - lui Dumnezeu (p. 3), în care arată datoria creștinilor de a-i aduce închinare lui Dumnezeu, definind de fapt cultul divin:

> „datori suntem să ascultăm de Dumnezeu, să-l iubim, să-l lăudăm și să-i mulțămim. Când facem acestea, dăm lui Dumnezeu onoare, ne închinăm Lui. Închinarea și onoarea ce o aducem lui Dumnezeu se numește *cult divin,* (cult dumnezeesc)"[22].

Autorul arată în continuare faptul că atunci când adudem lui Dumnezeu închinare doar în inima sau în sufletul noastră, atunci *cultul divin* se numeşte *intern* (sau lăuntric). Această închinare internă „omul e dator să o arate și în *mod văzut,* prin anumite lucrări externe (din afară)". Aceste lucrări sunt: rugăciunile, citirile și cântările sfinte, postul, semnul sfintei cruci, jertfa și altele[23]. „Toate lucrările sfinte adunate împreună formează *cultul divin extern*"[24].

[18] Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Liturgica Generală cu noțiuni de Artă Bisericească, Arhitectură și Pictură creștină,* ediția a Il-a revizuită și completată, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 39.

[19] Arhim. Juvenal Stefanelli, *Liturgica Bisericii Ortodoxe-Catolice,* București, 1866.

[20] †Ghenadie, episcopul Argeșului, *Liturgica sau explicația serviciului divin*,București, 1877.

[21] Iconomul Nicolae Filip, *Liturgica sau explicarea serviciului divin,* traducere și prelucrare după P. Lebedew, București, 1899.

[22] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române. Manual pentru Școalele secundare*, p. 3.

[23] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 3.

[24] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 3.

Apoi manualul se referă la originea cultului divin extern (p. 4-5), sublinindu-se faptul că acesta își are originea în Noul Testament, în lucrările sfinte ale Domnului Iisus Hristos[25].

Sunt prezentate în continuare noțiuni privitoare la Serviciul divin (p. 5-6), arătându-se că prin *cultul divin* se înțelege de obicei *cultul extern*[26]. Astfel, serviciul divin este alcătuit din rugăciunile și toate celelalte lucrări ale cultului divin extern"[27]. La rândul său *„cultul divin extern* se exprimă prin *serviciile divine*"[28]. Serviciile divine se împart în: *generale,* care se adresează trebuințelor comune ale tuturor credincioșilor, și *particulare,* care se săvârșesc la feluritele ocazii și trebuințe din viața particulară a creștinilor[29].

Prin toate serviciile divine sau slujbele religioase noi ne arătăm credința și supunerea noastră către Dumnezeu și primim harurul trebuitor mântuirii[30]. Slujbele religioase privite în forma lor esternă sunt alcătuite din rugăciuni, din citiri, din cântări și din acte sfinte[31]. Fiecare lucrare a rânduielii liturgice „prin care se arată vreun adevăr sau sentiment religios se numește *act:* de exemplu semnul sf. cruci, plecarea capului sau plecarea genunchilor[32]. Formele cultului divin în care se prezintă acte liturgice singulare, se numesc *ceremonii*[33]. Forma și ordinea după care se săvârșesc ceremoniile se numește *ritual* sau *ceremonialul* serviciului divin, iar prin ceremonial deosebim un serviciu de altul[34].

În ceea ce privesc săvârșitorii cultului divin, manaulul consemnează următoarele:

> „Serviciile divine, dupăcum a orânduit Domnul Isus Hristos, le săvârșesc preoții bisericei în fața și cu concursul creștinilor, cari spre acest scop în timpuri anumite se adună la un loc hotărît"[35].

[25] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 5.
[26] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 5.
[27] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 5.
[28] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 5.
[29] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 5.
[30] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 5.
[31] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 5.
[32] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 5.
[33] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 6.
[34] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 6.
[35] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 6.

În privința răstimpurilor liturgice și a locului unde se desfășoară cultul divin public, autorul arată că aceste timpuri sunt duminicile și sărbătorile, iar locurile unde se adună creștinii pentru ruăgciune sunt mai ales bisericile[36].

După cum arată în continuare autorul, la săvârșirea cultului divin public se întrebuințează și anumite obiecte și materii, iar

> „aceste obiecte precum şi rugăciunile şi actele (lucrările) ce se săvârşesc în cursul serviciului divin, spre a ne înfățișa în mod văzut adevăruri şi sentimente religioase, se numesc *simboluri*"[37].

Despre simbolul liturgic autorul arată că acesta are „totdeauna... o asemănare cu adevărul ce îl simbolizează (închipue)"[38]. Semnificația simbolică a slujbelor noastre trebuie însă cunoscută de către credicioși pentru că „măreția și frumusețea serviciilor noastre divine o înțelegem și o știm prețui numai atunci, când cunoaştem, ce înseamnă fiecare lucrare şi ce închipueşte fiecare obiect, ce se întrebuințează la serviciile divine"[39].

Manualul continuă, în primul său capitol, cu prezentarea locurilor sfinte: Biserica (fiind descrisă forma externă și interiorul acesteia), Capela și Cimitirul (p. 6-18).

Astfel, despre Biserică autorul arată următoarele:

> „Bisericile noastre, ale Românilor drept-credincioşi, sunt clădiri întocmite după toate cerințele numai pentru a ne închina şi a ne ruga întrânsele lui Dumnezeu. Bisericile corespund trebuințelor serviciului divin prin forma, în care sunt zidite, prin aranjamentul lor intern, prin obiectele şi icoanele dintrân sele, cari ne abat mintea și inima dela lucrurile pământeşti şi ne înalță sufletul cătră Dumnezeu"[40].

Cu toate că în general cultul liturgic este săvârșit în Biserici sfințite, unele rânduieli liturgice se pot săvârși în *capele* ori în cimitire"[41]. Atât bisericile

[36] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 6.
[37] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 6.
[38] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 6.
[39] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 6.
[40] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 7.
[41] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 7.

cât și capelele și cimitirele, „mai nainte de a se întrebuința se sfințesc, și apoi se numesc *locuri sfinte*”[42].

Referindu-se la Biserică ca locaș de cult, autorul arată faptul că primii creștini frecveantau la început și Templul din Ierusalim, iar după Înălțarea Domnului Iisus Hristos cu trupul la cer, fiind prigoniți atât de către evrei, cât și de către creștini, se adunau „în *case private,* și acolo împreună preamăreau pe Dumnezeu, aduceau jertfa sfintei *Eucharistii,* și își reaminteau momentele mai însemnate din viața lui Isus Hristos”[43].

De asemenea, în vremurile grele ale persecuțiilor, creștinii din primele trei veacuri:

> „când n'au fost lăsați în pace nici aici, atunci s'au adunat afară din orașe, pe câmpuri, prin păduri, și alte locuri ascunse sub pământ, și au săvârșit aceleași lucruri sfinte. În locurile ascunse sub pământ își îngropau și morții, și locurile acelea le-au numit *catacombe*”[44].

Când împăratul roman Constantin cel Mare, în urma unei minuni a îmbrățișat creștinismul și a oprit prigoana împotriva creștinilor care durase aproape 300 de ani, creștinii bucurându-se de acum de pace și libertate deplină, au început a-și zidi biserici mari și frumoase, și „în acelea fără frică și fără primejdii s'au adunat la serviciile divine. Aceste clădiri sunt bisericile creștine”[45].

Referindu-se la noțiunea de Biserică, autorul arată că acest cuvânt are mai multe înțelesuri, dintre cari cele mai întrebuințate sunt următoarele: „1. *zidirea,* în care se adună creștinii la serviciile divine, 2. *societatea creștinilor,* 3. *instituțiunea* sau *așezământul,* în raport cu alte instituțiuni”[46].

Privitor la forma externă a bisericii, manualul arată că Bisericile creștine de la început

> „atât pe dinafară cât și pe dinlăuntru se deosebiau de locuințele oamenilor. Prin aceasta s'a arătat că ele au o menire mai înaltă, că sunt locașuri pentru cinstirea lui Dumnezeu”[47].

[42] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 7.
[43] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 7.
[44] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 7.
[45] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 7-8.
[46] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 8.
[47] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 8.

Referindu-se la forma exterioară a locașului Bisericii, manualul oferă și câteva sumare elemente de arhitectură bisericească. Astfel, autorul arată la început faptul că la începutul creștinismului bisericile, se zideau de regulă în formă dreptunghiulară (autorul o numește forma acesta „pătratul lungureț"), aducând aminte de chipul corabiei lui Noe, sau în forma crucii, purtată de Domnul nostru Iisus Hristos[48].

În ceea ce privește locul unde trebuie zidită o biserică creștină, precum și forma arhitecturală pe care trebuie să o urmeze construcția acesteia, autorul arată faptul că:

> „După aşezămintele bisericei noastre ortodoxe române, biserica trebue să fie zidită pecât'se poate la un loc mai *înălțat* şi pe temelie ce are *forma crucii* deoarece biserica noastră Isus Hristos a întemeiat-o prin patima şi moartea sa pe cruce, pentru noi.
> Trebue să fie o zidire mai *înaltă* decât celelalte zidiri, spre a arătă, că' nu e locuință pentru oameni, ci e casa lui Dumnezeu.
> Delà acoperemântul zidirii în sus, să se înalțe *un turn* sau mai multe. Turnul ne aduce aminte de mărirea lui Dumnezeu în înălțimea cerurilor şi ne face atenți, că în cer este patria noastră cea vecinică, la care trebue să năzuim prin rugăciuni şi fapte bune. Unele biserici în loc de turnuri au *cupole.*
> În vârful turnului trebue să fie o *cruce întărită pe un glob.* Crucea aceasta înseamnă, că moartea Domnului Isus pe cruce a împăcat cerul şi pământul şi că numai credința neclătită în Isus ne va conduce la cer spre care arată crucea. *Globul* înseamnă pământul, pe care crucea Domnului Isus Hristos îl stăpânește"[49]

precum și faptul că „în toate țările au străbătut învățăturile sale"[50].

În ceea ce privește semnificația orientării Sfântului Altar spre răsărit, dar și a turlei bisericilor ortodoxe, spre apus, autorul arată următoarele:

> „Biserica are să'fie zidită cu *altarul rotunzit* şi aşezat în partea dela răsărit a clădirii, iar turnul în partea dela apus. Altarul se aşează spre răsărit, ca creştinii să se poată ruga lui Dumnezeu

[48] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 8.
[49] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 9.
[50] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 9.

stând cu fața spre răsărit. Răsăritul îl închipue pe Domnul Isus Hristos, care în părțile răsăritului (Palestina) a petrecut și a săvârșit lucrarea mântuirei noastre. Precum soarele și lumina zilei ne vine dela răsărit și împrăștie întunerecul nopții, așa și Domnul Isus Hristos ni-a venit dela răsărit și a împrăștiat întunerecul minții. Ni-a adus lumina credinței adevărate, pentruce se și numește El, *Răsărit, Lumină, Soare*"[51].

În ceea ce privește denumirea pe care o poartă o biserică, după mărimea și importanța ei, autorul arată faptul că

„Bisericile din orașele cu reședință episcopească se numesc *biserici catedrale,* iar celelalte, *biserici parohiale.* Bisericile înzestrate în jur cu locuințe pentru călugări, se chiamă *mănăstiri*"[52].

În continuarea acestui capitol, autorul face câteva referințe privitoare la stilurile arhitectonice în care sunt construite bisericile ortodoxe, arătând că:

„Forma, în care sunt clădite și împrumsețate zidurile bisericii, se numește *stil.* Cele mai întrebuințate stiluri în zidirea bisericilor sunt: stilul *roman,* stilul *bizantin* și stilul *gotic.*
Bisericile zidite *în stil roman,* sunt clădite din temelie în forma unei cruci lungărețe (numită crucea latină), iar ferestrile și ușile lor au boltituri în semicerc și tot așa și celelalte decorațiuni arhitectonice sunt rotunzite.
Bisericile zidite în stilul *bizantin,* au în planul pătrat, forma crucii cu brațe egale (+) și sunt împodobite cu sculpturile și ornamentele obișnuite în arhitectura greacă. Pictura în fresco și mozaic. În centrul zidirei pe 4 stâlpi îmbinați cu arcuri se ridică una sau mai multe cupole. Din amestecul acestor două stiluri s'a născut stilul *romano-bizantin.*
Bisericile zidite în stilul *gotic* sunt zidiri din peatră cioplită, cu uși și ferestri înalte și înguste, cari de-asupra în locul boltiturilor, se sfârșesc în unghiuri ascuțite. De-asemenea și turnurile, co-

[51] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 9.
[52] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 9.

> lumnele şi toate sculpturile dinlăuntru. Sculptura şi pictura lor e din flori şi plante închipuite şi se numeşte *arabescuri*"[53].

Următoarele referințe sunt cele privitoare la structura interiorului bisericii și la împărțirea ei: Altar, Iconostas, Naos și Pronaos, precum și la Tindă sau Pridvor, autorul arătând că „aceste trei despărțăminte ale bisericii închipue sfânta Treime, adecă cele trei persoane dumnezeeşti"[54].

Referindu-se la Sfântul Altar, autorul arată că acesta este cea mai importantă încăpere a Sfintei Biserici și că:

> „Sfântul altar este partea dela răsărit din zidirea bisericii. Cuvântul *altar* înseamnă un loc înalt, locul pentru jertfă, sau locul celor sfințite"[55].

În continure este prezentat Sfântul Altar și lucrurile care se păstrează aici, precum și semnificația simbolică a acestora. Astfel, autorul arată că:

> „În sfântul altar obiectul cel mai de frunte e sfânta Masă, care se numeşte şi *Prestol* - şi e aşezată în mijlocul sfântului altar. Pe aceasta aduce preotul jertfa, care se numeşte sfânta Eucharistie. Sfânta masă ne aduce aminte de masa deja Cina cea de taină şi închipue mormântul Domnului, precum şi jertfelnicul, pe care se aduc lui Dumnezeu jertfă rugăciunile credincioşilor. Sfântul Altar este locul cel mai sfânt din toată biserica şi pentru aceasta nu este iertat nimărui să între în sfântul altar, afară de preoții și servitorii bisericii.
> Precum o biserică poate avea numai un altar, aşa şi în altar numai un *prestol* poate fi.
> În sfântul altar pe sfânta masă e aşezat *Chivotul,* o lădiță în forma unei bisericuțe sau în forma unui mormânt, în care se păstrează Sfânta cuminecătură pentru cei bolnavi. De-alăturile Chivotului, două sfeşnice pentru luminări.. Înaintea Chivotului şi la mijlocul mesei trebue să fie sfântul *antemis,* o măramă pe care e zugrăvită punerea în mormânt a Domnului Isus Hristos.

[53] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 10.
[54] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 10.
[55] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 10.

Deasupra antemisului o *Evan*g*helie.* Între sf. Evangelie și sf. Chivot o *cruce.*
În stânga sfântului prestol, adecă în laturea sa de către miazănoapte, trebue să fie *Proscomidierul.* Un loc cu o măsuță, de regulă zidită în páretele altarului, pe care se pune pânea și vinul, ce se pregătesc pentru a fi aduse jertfă lui Dumnezeu. Proscomidierul închipue peștera din Vifleem, în care s'a născut Isus și jertfelnicul sau muntele Golgota, unde a fost restignit.
La dreapta sfintei mese este *Diaconarul,* locul cu dulapul, în care se păstrează órnatele preoțești și odoarele bisericii.
În dosul sfântului Prestol, adecă spre răsărit, este *Locul cel de sus.* Aici pe o catedră cu două sau trei trepte, se află un scaun mai mare ce se numește *Tron.* E destinat pentru Arhiereu când servește. Închipue Tronul Domnului Isus Hristos, al celui mai mare Arhiereu. Pe părete e o icoană mare, în care e zugrăvit Domnului Isus Hristos șezând pe tron între apostolii săi.
Deasupra sfântului prestol, pe bolta altarului, trebue să fie icoana Sfintei Treimi"[56].

În continuare este prezentat Iconostasul, adică peretele despărțitor dintre Sfântul Altar și Naos, autorul arătând că „Iconostasul se mai numeşte și *Catapeteasmă,* dela perdeaua ce se află pe *ușa împărătească*"[57].

Este prezentată mai apoi structura Iconostasului, cu ușile împărătești și ușile diaconești, precum și registrele de icoane care-l împodobesc[58].

Cea de-a doua parte a locașului bisericii, naosul este

„*Corabia* sau *naia* bisericii adecă locul unde staii credincioșii are trei despărtăminte: despărțământul numit *solium (soleea – n.n.), despărțământul pentru bărbați,* adecă unde se adună și stau la rugăciuni bărbații, și *despărțământul pentru femei*"[59].

Sunt prezentate în continuare piesele de mobilier care sunt puse pe solee: stranele, tronul arhieresc și tronul Maicii Domnului, amvonul, precum și cele din naos: tetrapodul pentru icoana prăznicar, scaunele pentru credin-

[56] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 11-12.
[57] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 12.
[58] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 12-13.
[59] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 13.

cioși și praporii. Este foarte interesantă mențiunea pe care autorul o face cu referire la tronul arhieresc și semnificația acestuia:

> „Când privim la scaunul arhieresc să ne aducem aminte de datorințele ce le avem cătră Episcopul nostru: să ascultăm cu drag și să împlinim orânduielile, ce ni-le dă, să-i dăm cinstea cea mai înaltă, ca și Celui care poartă grijă de mântuirea noastră și apără biserica de primejdii”[60].

Despre icoanele care împodobesc pereții interiori ai bisericii, autorul arată că ele:

> „înalță cătră Dumnezeu mintea și inimile credincioșilor, îi abate dela grijile lumești și trecătoare la cele cereşti și vecinice. Mai ales icoanele bine lucrate, deșteaptă în creștini evlavie și sfințenie prin faptele și întâmplările ce le arată. Îi învață adevărurile, cari trebue să le creadă. Îi îndeamnă și însuflețește să urmeze și dânșii, virtuțile sfinților, curățenia vieții”[61].

Este prezentat de asemenea temeiul cinstirii sfintelor icoane, arătându-se faptul că *cultul* sau cinstirea *icoanelor,* deşi se întemeiază pe practica veche a Bisericii a provocat adevărate războaie între creştinii din secolul al optulea, când a fost statornicit din nou venerarea şi închinarea icoanelor. Cinstirea pe care o aduc creştinii sfintelor icoane, nu se referă la lemnul, pânza sau vopseala din care sunt ele confecționate, ci persoanelor zugrăvite pe pânză sau pe lemn[62].

În continuare sunt oferite informații sumare privitoare la pronaosul bisericii, arătându-se că el reprezintă despărțitura a treia a bisericii, care se numeşte *tindă* sau *pridvor.* În vechime aici stăteau catehumenii care se pregăteau pentru primirea Tainei Sfântului Botez. Autorul arată că la bisericile din ținuturile noastre lipseşte această parte, ca despărțire deosebită. Se poate însă consideră ca fiind pronaosul, locul de sub turn. În tinda bisericii se află *vasul de botez,* ce se nu*meşte cristelniță* sau *baptisteriu.* Aici se săvârşeşte Taina Sfântului Botez şi alte rânduieli bisericeşti[63].

[60] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 14.
[61] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 15.
[62] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 15.
[63] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 16.

Deasupra pronaosului, potrivit informațiilor autorului, se ridică clopotnița, care adăpostește clopotele bisericii. Referindu-se la apariția, rostul și semnificația clopotului în Biserica Ortodoxă, autorul arată următoarele:

> „*Clopotele,* cu glasul lor duios, chiamă pe credincioşi la serviciile divine în timpurile statorite, sau la rugăciuni pentru frații noştri adormiți. Creştinilor, care nu pot lua parte la serviciul divin, clopotele le fac cunoscute momentele mai însemnate din decursul serviciului. Cu aceasta îi îndeamnă şi pe ei la rugăciune, oriunde se vor afla”[64].

Autorul arată de asemenea faptul că clopotele au fost introduse în bisericile noastre prin secolul al IX-lea. Până atunci a fost întrebuințată în biserică toaca de lemn apoi toaca de fier. De aceea, și astăzi, în anumite ocazii, pe lângă clopote, se mai folosește și toaca, pentru a-i înștiința pe creştini despre momentele mai însemnate din cadrul serviciului divin” [65].

După ce este prezentată structura generală a locașului Bisericii, sunt descrise capelele, ca locuri speciale de rugăciune, pentru situații deosebite. Depre capele, autorul arată că prin ele înțelegem „o bisericuță, poate fi însă și numai o cameră, care e aranjată ca loc de închinăciune și e sfințită spre acest scop”[66]. Capelele pot fi private sau publice. În cele private nu se poate săvârși niciodată Sfânta Liturghie, ci doar în cele publice, dacă acestea au fost în prealabil sfințite și sunt prevăzute cu obiectele necesare slujirii[67].

Capitolul dedicat locașurilor de închinare se încheie prin prezentarea câtorva noțiuni privitoare la cimitir, ca loc al rugăciunii pentru cei adormiți. Așa după cum arată autorul, locurile rânduite de biserică pentru îngroparea morților se numesc cimitire. Înainte de creştinism, trupurile morților se înmormântau afară din orașe. La începutul creştinismului, în timpul persecuțiilor, trupurile celor adormiți erau îngropate în catacombe sau cimitire subterane. Începând de la împăratul Constantin cel Mare, încetând persecuțiile înpotriva creştinilor, trupurile celor adormiți au fost înmormântate în locuri anume pregătite pentru acest scop, unde aceștia erau însoțiți cu cântări și rugăciuni. Aceste locuri erau alese în vecinătatea sau chiar împre-

[64] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 16.
[65] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 16.
[66] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 17.
[67] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 17.

jurul bisericilor, dorindu-se prin aceasta ca cei vii, atunci când vin la biserică, să-și aducă aminte și de cei adormiți și să se roage și pentru odihna lor. Locurile acestea au fost numite *cimitire.* Cimitirele, ca locuri rânduite pentru odihna celor adormiți, din evalavie pentru dânșii se sfințesc pentru acest scop și astfel devin lăcașuri sfințite. Autorul îi sfătuiește pe creștini ca „Umblând prin cimiter, avem deci să ne purtăm cu pietate și să petrecem acolo în rugăciuni pentru cei morți”[68].

Capitolul al II-lea al manualului se referă obiectele sfinte: Sfântul Antimis, Sfânta Evanghelie, Sfânta Cruce, Sfântul Chivot, Sf. Potir și Sf. Disc, Sf. Stea, Sf. Copie și Sf. Linguriță,Sfintele Acopereminte, Epitafiul (p. 18-25).

Astfel, la începutul capitolului este prezentat și descris Sfântul Antimis, autorul făcând precizarea că Antimisele le sfințește numai episcopul. În amintirea vechiului obicei de a săvârși Sfânta Liturgie pe mormântul martirilor, episcopul așează în antimise, *sfinte moaște* de martiri, împărțindu-le mai apoi bisericilor, gratuit. Antimisul este așezat întotdeauna pe Sfânta Masă, fiind desfăcut numai în cadrul săvârșirii Sfintei Liturgii. Fără el nu se poate săvârși niciodată Sfânta Liturgie”[69]. Explicând etimologia cuvântului Antimis, manualul precizează că „numirea o are dela un cuvânt latin, ce înseamnă: „în loc de masă sau înaintea mesii”[70]. În situații speciale, Sfântul Antimis se folosește și în loc de Sfântă Masă, bunăoară de preoții militari[71].

În continuare este prezentată Sfânta Evanghelie și semnificația ei simbolică pentru viața credinciosului, conținutul și modul citirii ei în biserică, la sfintele slujbe. Astfel, se precizează că Sfânta Evangelie este totdeauna așezată pe Sfânta Masă, fiind ridicată de aici numai la slujbele din dumineci și sărbători, fiind arătată poporului și citindu-se din ea anumite părți, cari se potrivesc cu însemnătatea sărbătorii[72].

Despre semnificația Sfintei Evanghelii și cinstirea pe care creștinii trebuie să i-o aducă, autorul arată că:

> „Pentru însemnătatea învățăturilor dumnezeești dintrânsa se cuvine, cu evlavie să ne apropiem de ea: să ne închinăm înaintea, ei, când ni-se arată și să o sărutăm. Prin aceste lucrări, arătăm

[68] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 17-18.
[69] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 18.
[70] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 18.
[71] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 18.
[72] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 19.

> reverința, ce avem către învățăturile Domnului Isus Hristos, arătăm plecarea noastră, de a le păzi și a ne închina însuși Domnului Isus Hristos"[73].

Următorul obiect sfânt prezentat în manual este Sfânta Cruce, fiind subliniat modul cinstirii Sfintei Cruci în primele trei veacuri, precum și biruința creștinismului, și implicit a Sfintei Cruci, prin minunea întâmplată cu împăratul Constantin cel Mare. Este redată în continuare descoperirea Sfintei Cruci la Ierusalim de către Sfânta Împărătească Elena, autorul arîtând că Sfânta Cruce ne aduce aminte de Pătimirile și Moartea Domnului IIsus Hristos, prin care ne-a mântuit din robia păcatului. De aceea, pe crucile din biserica noastră ortodoxă română, arată autorul, se zugrăvește Domnul Isus Hristos, în poziție răstignită. Deasupra capului Său sunt scrise literele *„I. N. R. I.",* carie înseamnă *„Iisus Nazarineanul, Regele Iudeilor".* La brațul stâng al Crucii sunt înscrise inițialele *NI* și pe cel drept *KA*, adică cuvântul grecesc *Nika,* care înseamnă *a învins*. La picioarele Domnului răstignit este reprezentat un cap și oase de om mort. Toate acestea înseamnă, că Domnul Iisus a învins moartea cu puterea Sa dumnezeească[74].

Referindu-se la prezența Sfintei Cruci în rânduiala liturgică a Bisericii, autorul arată că „Sfânta cruce se așează în altar pe sfântul prestol, spre a închipui, că la sfânta Eucharistie, se reînoește jertfa adusă de Isus Hristos pe cruce" [75]. Sfânta Cruce se întrebuințează la săvârșirea tuturor tainelor și rânduelilor bisericești, semnul ei fiind zugrăvit sau cusut pe veșminte, pe steaguri, pe prapori și pe toate obiectele bisericești.

Creștinii își arată cinstirea față de Sfânta Cruce prin faptul că o așează în toate locurile importante unde se desfășoară viața lor zilnică. Astfel,

> „Crucea strălucește pe turnurile bisericilor. Cu sf. cruce, ca semn de biruință se înfrumsețează coroanele împăraților, drapelurile ostașilor. Ea, ca scut puternic al creștinilor, se înalță în țarini, pe lângă drumuri, în țintirime și la mormântul fiecărui creștin, care a viețuit și a murit în credința Mântuitorului Hristos"[76].

[73] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 19.
[74] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 21.
[75] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 22.
[76] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 22.

Sfânta Cruce este cinstită și prin faptul că creștinii se însemnează cu semnul ei atunci când o văd sau atunci când se așează la rugăciune:

> „Pentru puterea și lucrările sfintei cruci, creștinii sunt datori la vederea ei și înaintea ei a-și descoperi capetele, a se apropia de dânsa cu cea mai mare reverință, a-și face semnul crucii și a o săruta. Cu semnul sfintei cruci să ne însemnăm seara și dimineața, înainte și după mâncare, la începerea și finirea fiecărui lucru mai însemnat. Prin acest semn noi cerem ajutorul Iui Dumnezeu, ori îi mulțumim pentru bunătățile sale”[77].

Prezentarea obiectelor de cult continuă cu Sfântul Chivot, despre care se arată că în el se păstrează Sfânta Împărătășanie pentru cei bolnavi. Cât despre semnificația sa simbolică, autorul aratră că „Sfântul Chivot închipue Tronul, pe care petrece Domnul Isus Hristos în mijlocul membrilor bisericii sale”[78].

Apoi sunt prezentate obiectele sfinte folosite pentru săvârșirea Sfintei Jertfe sau a Sfintei Liturghii. Dintre acestea cele dintâi sunt Sf. Potir și Sf. Disc, în care se păsrtează materia folosită pentru săvârșirea Sfintei Euharistii, respectiv vinul și pâinea, care se transformă în Trupul și Sângele Domnului. Despre ele se arată că sunt confecționate din materiale prețioase, fiind păstrate la Proscomidiar[79]. Apoi, sunt prezentate celelalte obiecte sfinte folosite la săvârșirea Sfintei Jertfe: Sf. Stea, Sf. Copie și Sf. Linguriță. Astfel, la început este descrisă Sf. Stea, fiind arătată și semnificația ei simbolică: „Ea închipue steaua luminoasă, care a condus pe magii dela răsărit la peșterea din Viflecm, unde s’a născut Domnul Isus Hnstos”[80]. De asemenea, Sf. Copie este un cuțitaș, în forma unei sulițe cu o cruciuliță în vârful său, avându-și numirea de la cuvântul grecesc, care înseamnă „cuțit de jertfă”. Sfânta Copie simbolizează sulița cu care ostașul a străpuns coasta lui Iisus, când a fost răstignit pe cruce[81].

Despre Sf. Linguriță manaulul arată că aceasta este o linguriță prevăzută cu o cruciuliță la capătul mânerului, fiind introdusă în biserică de către Sfântul Ioan Gură de Aur, pentru a se da cu ea creștinilor sfânta Împărtășanie. Așadar, obiceiul vechi de a bea creștinii înșiși din sfântul Potir, a fost înlo-

[77] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 22.
[78] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 23.
[79] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 23-24.
[80] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 24.
[81] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 24.

cuit cu sfânta linguriță „pentru ca să nu se strice sfântul Potir și pentruca să nu se verse sfintele din el”[82].

În continuare sunt prezentate Sfintele Acoperăminte, acestea fiind descrise, apoi fiind arătată semnificația simbolică a fiecăruia în parte. Astfel, se arată că

> „acoperemântul discului și al potirului închipuiesc scutecele de la nașterea Domnului Hristos sau mahrama în care a fost înfășat capul și trupul Domnului la punerea Sa în mormânt. Acoperemântul al treilea, numit și Sfântul Aer, închipie cerul, pe care s-a arătat steaua la nașterea Domnului sau piatra de deasupra mormântului, la îngroparea sa”[83].

Ultimul obiect liturgic prezentat este Epitaful, fiind descris și precizându-se folosința lui la Vecernia punerii în mormânt și Denia Prohodului din Vinerea Mare[84].

În capitolul al III-lea al manualului sunt prezentate obiectele sfințite, vasele și obiectele bisericești folosite în cadrul cultului liturgic.

Cea dintâi dintre obiectele sfințite este descrisă cădelnița, fiind prezentată și semnificația ei simbolică. Astfel, se arată următoarele:

> „Cădelnița înseamnă vasul, în care Magii au adus daruri pruncului Isus, și vasul, în care mironosițele au adus miresme, să ungă trupul mort al Domnului Isus Hristos”[85].

În ceea ce privește semnificația tămâierii, autorul arată că:

> „Tămâierea obiectelor înseamnă reverința ce li-o exprimăm, iar tămâierea credincioșilor înseamnă darul lui Dumnezeu, ce se pogoară peste dânșii la sfintele rugăciuni”[86].

[82] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 24.
[83] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 25.
[84] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 25.
[85] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 26.
[86] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 26.

Mai apoi, sunt prezentate alte obiecte liturgice sfințite, precum: Litierul, folosit ca vas liturgic la slujba Litiei, Candelele și Sfeșnicele pentru lumânări și Policandrul. În ceeea ce privesc acestea din urmă, manualul arată faptul că

> „sfeșnicele și policandrul cu lumânările aprinse, precum și *candelele* au scopul de a lumina biserica. Ele ne reamintesc de timpurile primilor creștini, care pentru a se putea ruga lui Dumnezeu, erau obligați să-și lumineze catacombele întunecoase, în care se ascundeau. Pe lângă această semnificație a lor ele contribuie la înfrumusețarea cultului divin. Sfeşnicele închipuie pe Domnul Iisus Hristos, dătătorul luminii celei veșnice, iar lumânările închipuie lumina cea de viață făcătoare a credinței creștine, dragostea creștinească, care trebue să ardă în piepturile noastre către Dumnezeu și către aproapele nostru, precum și nădejdea creștinească, care ne îndreaptă spre cer”[87].

Următoarele obiecte liturgice prezentate sunt Ripidele, Cununiile, Praporii, Dicheria (Dicherul) și Tricheria (Tricherul). Despre semnificația simbolică a ultimelor două, manualul arată că dicherul înseamnă învățătura bisericii noastre ortodoxe, despre cele două firi și două voințe (dumnezeească și omenească), împreunate în persoana lui Iisus Hristos, iar tricherul sau sfeșnicul cu trei brațe înseamnă învățătura bisericii noastre despre Sfânta Treime[88].

Prezentarea obiectelor sfințite se încheie cu descrierea Lingurii sau a cănii pentru căldură, a Baptisteriului, a vasului pentru păstrarea untdelemnului binecuvântat, a vasului pentru păstrarea Sfântului și Marelui Mir, a spălătorului în care-și spală preotul mâinile „în semnul curățeniei sufletești ce se cere de la dânsul”[89], a Analoghionului, definit ca fiind „o masă mică și portativă, îngustă și înaltă, pe care se pune Sfânta Evanghelie, când se citește ...”[90], precum și a Tetrapodului, pe care se păstrează icoana prăznicar din mijlocul bisericii.

În această parte sunt prezentate și veșmintele liturgice întrebuințate pentru cele trei trepte ale clerului superior bisericesc. Despre veșmintele liturgice în general, autorul notează că „aceasta s’a făcut spre ridicarea

[87] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 27.
[88] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 27.
[89] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 28.
[90] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 28.

splendoarei serviciului dumnezeesc și spre deosebirea preoților, ca slujitori ai lui Dumnezeu, de toate celelalte stări omenești”[91].

În cadrul acestui subcapitol dedicat veșmintelor bisericești se face precizarea că:

> „preoțimea s’a îndatorat, că și afată de biserică să poarte anumite vestminte lungi (reverenzi) și de coloare neagră, prin cari cei ce le poartă să arate și prin esteriorul lor seriozitatea, bunăcuviința și umilința, de cari înlăuntrul lor trebue să fie pătrunși”[92].

În continuare, sunt descrise pe rând toate veșmintele celor trei trepte ale ierarhiei bisericești, fiind explicate și semnificația simbolică a fiecărui veșmânt în parte. Astfel, despre semnificația simbolică a stiharului se explică faptul că el „înseamnă curăția sufletească și sfințenia vieții celui ce îl îmbracă. Acesta este de altfel și vestmântul preoților și episcopilor, dela cari se cere aceeași sfințenie”[93].

La fel, se explică faptul că mânecuțele „înseamnă puterea dată diaconilor a fi în ajutor preoților”[94], dar și „legăturile cu cari a fost legat Mântuitorul, în timpul patimilor”[95]. Orarul „închipue puterea, ce s’a dat diaconilor a face rugăciunile, ce se numesc ectenii”[96]. Epitrahilul, este veșmântul folosit de către preoți la toate slujirile sfinte, el simbolizând „puterea sau darul preotului de a săvârși sfintele taine și a învăța pe alții, precum și jugul supunerii cătră Domnul Iisus Hristos[97]. Brâul înseamnă puterea dumnezeească ce li-s’a dat (preoților – n.n.), ca să poată purta sarcina preoției. Închipue și cingătoarea Domnului Iisus Hristos, când a spălat picioarele ucenicilor Săi la Cina cea de Taină[98].

Felonul înseamnă veștmântul de batjocură dat lui Iisus în curtea lui Pilat, dar el închipuie și toată viața lui Isus Hristos[99]. Autorul precizează în continuare că veșmintele liturgice ale episcopilor au în comun cu veșmintele preoțești: mânecuțele, epitrahilul și brâul, distingându-se și câteva veșmintele specifice treptei arhierești. Astfel, episcopii poartă sacos, care închipuie

[91] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 29.
[92] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 29.
[93] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 29.
[94] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 29.
[95] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 30.
[96] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 29.
[97] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 30.
[98] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 30.
[99] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 30.

cămașa Domnului Iisus Hristos, asupra căreia s-au aruncat sorți. Mai înseamnă și biserica, a cărei conducere o iau asupra lor episcopii[100]. Omoforul închipuie oaia rătăcită (omul păcătos) pe care Domnul Isus Hristos, luând-o pe umerii săi a adus-o în turmă, la Părintele cel ceresc"[101]. Epigonatul sau bederniță închipue puterea cuvântului lui Dumnezeu, care ca o sabie învinge pe potrivnicii bisericii"[102].

În afara acestor veșminte arhierești există insignele specifice arhiereilor sau episcopilor. Acestea sunt: mantia, pe care se află cusute două tăblițe, tablele celor zece porunci; iar jos, unde mantia e îmbinată, sunt alte două table, care înseamnă Testamentul Vechi și Testamentul Nou[103]. Ca semnificație simbolică, mantia închipue faptul că episcopul trebue să se adâncească în știința Scripturilor și a tuturor rânduelilor bisericești[104]. O altă insignă specifică arhiereului este engolpionul care „înseamnă legătura episcopului cu biserica lui Hrlstos și îi amintește datoria să aibă pe Domnul pururea în inima sa"[105]. Crucea pe care o poartă pe piept epicopul semnifică faptul că episcopul nicicând să nu uite de Pătimirile Domnului Hristos și că totdeauna trebuie să fie gata a-și jertfi viața pentru apărarea învățăturilor Lui"[106]. Mitra semnifică cununa de spinicare a fost pusă pe capul lui Iisus[107]. Ultimul însemn arhieresc este toiagul sau cârja care „este semnul autorității pastorale și înseamnă că episcopul este păstorul turmei sale cuvântătoare, care totdeauna se îngrijește de bunăstarea credincioșilor săi"[108].

După ce prezintă toate aceste veșminte bisericești, autorul face următoarea precizare:

> „Toate vestmintele bisericești numai dupăce se sfințesc, după anumite rânduieli, se pot întrebuința, iar fără ele nu se pot săvârși serviciile divine"[109].

[100] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 30.
[101] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 30.
[102] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 31.
[103] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 31.
[104] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 31.
[105] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 31.
[106] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 31.
[107] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 31.
[108] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 31.
[109] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 32.

În continuare sunt prezentate cărțile bisericești, folosite în cadrul sfintelor slujbe, autorul arătând că ele sunt cărțile, în care s-a adunat şi care conțin rugăciunile, cântările şi citirile pentru slujbele dumnezeieşti, precum şi regúlile după care să se săvârşească acestea, ele numindu-se *cărți bisericeşti*[110].

Principalele cărți liturgice sunt: *Liturghierul* care cuprinde rugăciunile pe care le săvârşesc preoții atunci când săvârșesc serviciul divin public al Bisericii[111]; *Ceaslovul* sau *Orologhionul*, care cuprinde rugăciunile de la strană, care nu se schimbă la serviciile zilnice, precum și rânduielile și rugăciunile *orelor* sau *ceasurilor*[112]; *Euhologhiul* sau *Molitfelnicul* care cuprinde rugăciunile și rânduielile după care se săvârşesc Sfintele Taine și alte slujbe dumnezeiești[113]; *Apostolul* care cuprinde epistolele sfinților apostoli adresate bisericilor întemeiate de ei[114]; *Octoihul,* conține cântările învierii, adunate și compuse pe opt glasuri de sfântul Ioan Damaschinul în secolul VIII[115]; *Mineiul* e împărțit in 12 părți, după cele 12 luni ale anului și conține rânduielile cântărilor pentru fiecare zi de peste an, precum şi biografiile sfinților[116]; *Triodul* cuprinde rânduielile cultului divin de la Dumineca Vameşului și a Fariseului, până la Sfintele Paşti, iar rânduiala de la Paşti până la Rusalii este cuprinsă în cartea numită *Penticostar*[117]; *Catavasierul* cuprinde anumite cântări ale sărbătorilor și sfinților de peste an[118], precum și *Tipiconul* care este cartea care cuprinde regulile după care se săvârşesc toate rânduielile dumnezeeşti şi slujbele bisericeşti[119].

Partea a cincea este dedicată serviciului divin, fiind prezentată în prima parte la împărțirea serviciilor divine. Pentru început, autorul arată că prin serviciile divine, noi arătăm credința și iubirea noastră către Dumnezeu, nădăjduind ca Acesta să să reverse asupra noastră binefacerile Sale. Mai apoi, autorul arată că rânduielile bisericești se săvârşesc în adunările publice ale creștinilor, în locurile și timpurile rânduite pentru aceasta, iar ele sunt: cele 7 Laude, Dumnezeiasca Liturghie și Sfintele Taine. Locul săvârșirii slujbelor

[110] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 32.
[111] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 32.
[112] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 32.
[113] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 32.
[114] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 32.
[115] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 33.
[116] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 33.
[117] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 33.
[118] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 33.
[119] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 33.

sunt Sfintele Biserici, iar timpurile hotărâte pentru săvârșirea lor sunt Duminicile și sărbătorile de peste an. Dintre cele 7 Laude autorul enumeră pe cele săvârșite în bisericile de mir: Vecernia sau rugăciunea de seară, care se face după amiaza, la orele 3 sau 4. La slujba Vecerniei „lăudăm pe Dumnezeu, îi mulțumim pentru bunătățile primite peste zi și ne aducem aminte de înmormântarea lui Iisus Hristos"; Utrenia sau rugăciunea de dimineață, care se face la ora 6 sau 7, prin care îi mulțumim lui Dumnezeu că după somnul de noapte „ne-a învrednicit de lumina zilei și ne-a arătat și lumina Evangheliei. Ne aducem aminte de Învierea Domnului Iisus Hristos"; și Liturghia sau rugăciunea de amiază care se săvârșește la ora 9 sau la 10, așa încâtca până la amiază să fie terminată, ea „înfățișându-ne întreaga viață a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, de la naștere până la Înălțarea Sa cu trupul la cer"[120].

În continuare este prezentat și explicat „serviciul Sfintei Liturghii", autorul arătând că acesta este „cel mai de căpetenie serviciu dumnezeiesc" săvârșit încă din timpurile de început ale creștinismului în prezența credincioșilor, adică în mod public, primind numele de „litrugie, adecă serviciu sau lucru public". Autorul arată în acest sens că „Momentele cele mai mărețe din sf. liturgie le formează Sfânta Euharistie, prin care ni-se înfățișează Cina cea de taină a Mâmuitorului Hristos"[121]. Rânduiala Sfintei Liturghii este prezentată în cartea numită Liturghier, Liturghiile care se săvârșesc astazi în Biserica Ortodoxă fiind trei la număr: cea dintâi, redactată de Sfântul Vasile Cel Mare, cea de-a doua redactată de Sfântul Ioan Gură de Aur și cea de-a treia, redactată de Sfântul Grigorie Dialogul. Cea din urmă se numește și „Liturghia mai înainte sfințită", pentru că darurile ce se aduc în cadrul ei sunt sfințite de mai nainte. Mai există și o a patra liturgie, alcătuită de Sfântul Apostol *Iacob,* care se săvârșește numai în biserica Ierusalimului, odată în an. Toate aceste Sfinte Liturgii în fond cuprind aceeași slujbă dumnezeiassca și rugăciuni de diferite lungimi[122].

Este arătat, de asemenea, timpul și perioada săvârșirii fiecăriea dintre cele trei Sfine Liturghii, autorul arătând în acest sens faptul că Liturgia Sf. Vasile cel Mare se săvârșește în ajunul Nașterii și în ajunul Botezului Domnului Iisus Hristos, apoi în 1 Ianuarie, zi în care zi se sărbătorește Sf Vasile, în cele cinci Dumineci dintâi ale postului Paștilor, precum și în Joia și în Sâmbăta din Săptămâna Patimilor. Liturgia Sfântului Grigorie Dialogul se

[120] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 38-39.
[121] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 39.
[122] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 40.

săvârșește în zilele Postului Sfintelor Paști, afară de Duminici și Sâmbete, Joia-Mare și ziua în care cade Bunavestire. În toate celelalte zile de peste an se săvârșește Liturgia Sfântului Ioan Gură de Aur"[123].

La sfârșitul acestor prezentări generale este făcută precizarea că în una și aceeași zi se poate săvârși într-o biserică numai o Sfântă Liturghie, iar preotul care a liturgisit la această Sfântă Liturghie nu mai poate liturgisi și a doua oară în aceeaş zi, nici chiar în altă biserică[124].

În continuare sunt prezentate și explicate cele trei părți ale dumnezeieștii Liturghii: Proscomidia, Liturghia celor chemați și Liturghia credincioșilor.

Astfel, despre Proscomidie se arată la început faptul că numirea aceasta vine dela un cuvânt grecesc, care înseamnă *„punerea înainte"* adică punerea darurilor înaintea lui Dumnezeu[125].

Autorul arată astfel că, preotul după ce mai întâi a făcut rugăciunile înainte iconostasului, se îmbracă în toate veșmintele și apoi, la Proscomidiar, pregătește darurile de pâine și vin pe Sfântul Disc și în Sfântul Potir pentru sluijirea Sfintei Liturghii. Astfel este arătat faptul că partea cea mai însemată dintre părticelele scoase din prescură este Sfântul *Agneț,* (miel nevinovat). Agnețul închipuie trupul Mântuitorului Hristos iar vinul și apa din potir închipue sângele amestecat cu apă, care a curs din coasta Mântuitorului, când pe cruce fiind, ostașul l-a împuns cu sulița[126].

Sunt oferite de asemenea câteva informații sumare referitoare la calitatea pâinii și vinului care se aduc de către credincioși pentru săvârșirea Sfintei Jertfe. Astfel, pâinea care se aduce spre jertfă se numește *prescură.* Ea trebue să fie pregătită din făină de grâu curat, dospită și sărată. Este compusă din 5 sau 7 pâni mici și rotunde. Fiecare pâne are așezată deasupra sa un sigiliu în patru cornuri, cu inscripția Iis. Hr., iar dedesubt Ni și Ka. Sigilul acesta se numește *prestolnic*. De asemenea, vinul, care se întrebuințează la sfânta Euharistie trebuie să fie vin din struguri, curat, roșu, nefiind amestecat cu nimic"[127].

În continuare este prezentată cea dea doua parte a Sfintei Liturghii numită „Liturghia chemaților sau a catecumenilor". Autorul face precizarea că catehumenii erau persoanele provenite dintre evrei sau păgâni, care se pre-

[123] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 40.
[124] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 40.
[125] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 40.
[126] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 40.
[127] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 41.

găteau pentru primirea Sfântul Botez, familiarizându-se în acest scop cu cunoștințe învățăturii creștine. Acestora le era îngăduit să stea de față la prima parte a Sfintei Liturghii și să o asculte din tinda Bisericii. Această parte a Sfintei Liturghii se numește până astăzi Liturgia chematilor sau a catehumenilor. Ei trebuiau apoi să iasă din biserică, unde rămâneau mei departe numai credincioșii, adică cei botezați[128].

Rugăciunile, citirile, cântările și lucrările sfinte din această parte a Sfintei Liturghii a celor chemați, arată autorul „sunt întocmite spre a ne aduce aminte și a ne închipui *întruparea Fiului lui Dumnezeu, arătarea sa în lume și lucrarea sa publică*, prin care a chemat omenimea întreagă să primească învățăturile dumnezeeşti şi mântuitoare"[129].

În continuare este prezentată desfășurarea Sfintei Liturghii, cu fiecare moment specific al ei, fiind oferite și elementele de semnificație mistico-simbolică a unor expresii sau gesturi liturgice. Astfel, autorul arată că după binecuvântarea treimică de la începutul Sfintei Liturghii, credincioșii răspund *„Amin"*, care înseamnă: *„Așa să fie"*, răspuns prin care credincioșii arată că ei se închină unui Dumnezeu întreit în persoane, care stăpânește toată lumea[130]. Urmează rostirea ecteniei mari, la care credincioșii răspund *Doamne miluiește*, autorul arătând că „noi în cugetul nostru cu toată căldura credinții ne însoțim la răspunsurile lor"[131]. Urmează citirea psalmilor numiți în manual „tipicali", arătându-se că acești doi psalmi conțin prefigurări din Vechiul Testament, cu privire la Întruparea Mântuitorului Hristos[132]. După acești doi psalmi, la strană se cântă imnul *„Unule Născut"*, în care ni se arată că Mântuitorul Hristos este Fiul lui Dumnezeu și că El este o persoană din Sfânta Treime, care pentru mântuirea noastră a binevoit a lua trup omenesc din din Sfânta Fecioară Maria, a pătimi și a se răstigni pentru ca să ne mântuiască pe noi de păcat și de moartea cea vecinică"[133].

Urmează cântarea Fericirilor, care ne amintesc virtuțile creștinești și adevărurile, care formează baza învățăturii Domnului Iisus Hristos[134]. Autorul arată că „Datori suntem deci să fim cu multă luare aminte la cuprinsul și în-

[128] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 42.
[129] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 42.
[130] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 42.
[131] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 42-43.
[132] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 43.
[133] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 43.
[134] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 43.

țelesul „Fericirilor" și al imnului: „Unule născut Fiule..." și să pătrundem în toată inima de adevărurile lor"[135].

În continuare este descrisă întreaga rânduială tipiconală a Vohodului celui mare, fiind oferite și elemente de semnificație simbolică a acestei rânduieli. Această procesiune, arată autorul, se numește *Intrarea cea mică.* Deschiderea Ușilor Împărătești arată că Domnul Iisus Hristos ne-a deschis ușile Împărăției Cerești. Ieșirea preotului cu Sf. Evangelie închipuiește venirea Domnului Iisus Hristos în lume pentru a predica Evanghelia. Prin cuvintele *„Înțelepciune drepți!"* credincioșii sunt făcuți atenți, despre faptul că în Sfânta Evangelie se cuprinde dumnzeeasca înțelepciune, înțelepciunea cea adevărată, fiind invitați să se închine Domnului Iisus Hristos, „a cărui învățături sunt cuprinse în sf. Evangelie și cari ne arată adevărata cale a vieții și a mântuirii noastre"[136].

Manualul amintește despre cântarea imnului Sfintei Treimi: *Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi!*, în vremea acesteia preotul rugându-se în taină, lui Dumnezeu ca să primească și de la noi păcătoșii cântarea cea întreit sfântă, pe care îndrăznim a o cânta, asemănându-ne sfinților îngeri din ceruri[137]. După imnul *Sfinte Dumnezeule...,* urmează citirea Apostolului, autorul arătând că ascultând citirea din Apostol, ne închipuim, că ascultăm pe înșiși Sfinții Apostoli, care au fost trimiși de Domnul spre a binevesti popoarelor[138]. După Apostol urmează citirea Sfintei Evanghelii, preotul:

> „făcându-ne atenți, să fim în cât mai mare liniște, și cu toată luarea aminte la dumnezeeștile învățături. În cursul cetirii avem să socotim, că auzim pe însuș Domnul nostru Isus Hristos grăind și la El să ne gândim și nu la celce citește iar cetirea din respect cătră Domnul, totdeauna trebe să o ascultăm stând în picioare"[139].

Autorul arată de asemenea faptul că la începutul și la sfârșitul citirii din Sfânta Evangelie ne însemnăm semnul sfintei cruci dând mulțumită lui Dum-

[135] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 43.
[136] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 43-44.
[137] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 44.
[138] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 44.
[139] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 44.

nezeu pentru auzirea învățăturilor Dumnezeeşti pe care aceasta ni le împărtășește[140].

După lecturile biblice urmează ectenia întreită, ecteniile și rugăciunile pentru catehumeni, rugăciuni care se încheie cu provocarea celor chemați pentru ca aceștia să iasă din Biserică. Este foarte interesantă observația pe care o face autorul, privitor la istoria actualitatea și relevanța acestei ectenii pentru credincioșii care participă la Sfânta Liturghie:

> „în timpurile vechi - precum şi celor cari se aflau în păcate grele nu le era permis să participe ila săvârşirea Sfintei Jertfe. Aceste rugăciuni deşi acum nu prea se află *catecumeni,* totuşi au loc să se rostească şi acum, pentruca la auzul lor ficare creştin să-şi aducă aminte de păcatele sale și să se examineze de e vrednic ori nu, a luă parte la aducerea jertfei, adecă la săvârşirea liturgiei credincioşilor. Sfânta biserică aşă ne învață că cei nevrednici deşi sunt botezați, să nu îndrăsnească a sta de față până nu se vor curăți de păcate și se vor îndreptă înaintea lui Dumnezeu[141]".

A treia parte a Sfintei Liturghii este numită Liturghia credincioșilor, în care „credincioşii, întru amintirea Domnului Isus Hristos, aduc lui Dumnezeu jertfă de laudă şi de mulțumită"[142]. Numirea aceasta derivă din faptul că la această parte rămâneau doar cei credincioși, iar partea aceasta a Sfintei Liturghii începe de la cuvintele „câți sunteți credincioși, iară şi iară cu pace Domnului să ne rugăm"[143]. Prin întregul conținut al acestei părți a Sfintei Liturghii ni se înfățișează momentele prin care Domnul Iisus Hristos „se pregătește de bunăvoie a suferi batjocură, bătăi şi chinuri, precum și Moartea, apoi Învierea și Înălțarea cu trupul la cer, aşezându-se de-a dreapta Tatălui, pentru a da viață și răscumpărare neamului omenesc"[144].

Referindu-se la conținuturile cele mai însemnate ale acestei părți a Sfintei Liturghii, autorul arată că:

> „partea cea mai însemnată este sf. Euchariste adecă *rugăciunile de laudă și de mulțumire.* În aceste rugăciuni momentul cei mai

[140] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 44.
[141] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 44.
[142] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 44.
[143] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 44.
[144] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 44.

> măreț este, când în chip tainic, pânea și vinul se prefac în trupul și sângele Domnului Isus Hristos. Prefacerea se întâmplă prin lucrarea sf. Duh, în urma rugăciunilor rostite de preot în taină, până când stranele și credincioșii, cântă: „Pe tine te lăudăm, pe Tine te binecuvântăm, Ție-ți mulțumim, Doamne! *Și ne rugăm Ție, Dumnezeului nostru!*". În aceste momente atât preotul, care săvârșește sfânta taină, cât și credincioșii, cari sunt de față, trebue să fie cu cea mai mare evlavie și să se înalțe cu tot sufletul lor la Domnul Isus Hristos, care s'a jertfit pentru noi"[145].

Referindu-se la cuprinsul acestei ultimei părți a Sfintei Liturghii, este arătat, de asemenea, faptul că: „Preotul face rugăciuni pentru sine și pentru credincioși, ca Domnul să-i facă vrednici a aduce sfânta jertfă"[146]. După această rugăciune se cântă imnul heruvic, seminificația cuvintelor sale fiind că:

> „noi, cari în aceste momente, în taină închipuim pe Heruvimi și cu dânșii cântăm Sfintei Treimi, întreit sfânta cântare, să lăpădăm toată grija lumească și cu cea mai mare evlavie să primim pe împăratul tuturor, care vine să sufere patimi și moarte, pentru mântuirea noastră"[147].

În mijlocul acestui imn are loc Vohodul cel Mare sau „Intrarea cea mare" sau intrarea cu Cinstitele Daruri, care „daruri ne înfățișează a doua arătare publică a Domnului Isus Hristos, care vine să se jertfească pentru noi"[148]. Autorul, redă îndemnul aflat în comentariul liturgic al Sfântului Simeon al Tesalonicului, potrivit căruia suntem chemați:

> „să cădem în genunche înaintea sfintelor daruri, cari prin sfințirea primită până aci, servesc ca figură a însuș Domnului Isus Hristos"[149].

După vohodul cu Cinstitele Daruri

[145] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 45-46.
[146] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 46.
[147] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 46.
[148] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 46.
[149] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 46.

> „se fac rugăciuni pentru pregătirea credincioșilor a participă la săvârșirea tainei. În acestea rugăciciuni întră îndemnurile la *pace* și la *iubire* precum și mărturisirea credinței, cuprinsă pe scurt în simbolul credinței, care sunt datori să îl rostească toți cei prezenți de față”[150].

Autorul subliniază faptul că „numai dacă credem în cele cuprinse în acest simbol, și dacă ne aflăm în pace și în iubire frățească cu toți oamenii, suntem adevărați creștini și vrednici a aduce jertfa noastră la sfântul altar”[151].

De asemenea, este făcută precizarea că în Biserica primară, la auzul cuvintelor rostite de preot: *„Să iubim unul pe altul, ca într-un gând să mărturisim”*, toți cei din biserică se sărutau unii cu alții, ceeace se numea *sărutarea sfântă.* Acest obicei a dispărut mai târziu din cauza faptului că se creea dezordine în biserică, dar și datorită faptului că, în timp, creștinii nu se mai împărășeau la fiecare Sfântă Liturghie. S-a păstrat însă în rânduială până astăzi ca atunci când slujesc mai mulți preoți, să se sărute unul cu altul pe umeri[152].

Privitor la cuvintele de îndemn ale preotului: *„Ușile, ușile, cu înțelepciune să luăm aminte!”*, manualul face precizarea că ușierii sau ostiarii bisericii primare aveau datoria să păzească ușile bisericii, așa încât nimeni să nu mai intre, nici să nu mai iasă din biserică după acest moment, pentru că prin zgomotul pe care îl produceau puteau să afecteze solemnitatea rugăciunilor care urmează. În vremurile noastre, treapta ostiarilor a dispărut din biserică, păstrându-se însă datoria ca fiecare creștin să fie cu toată buna-cuviință și cu multă băgare de seamă la intrarea sa în biserică, iar ieșirea din sfântul locaș nicidecum să nu o facă până la sfârșitul slujbei[153].

Urmează îndemnul

> *„Să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte, Sfânta Jertfă în pace să o aducem”*, pe care autorul o tâlcuiește în următoare explicație: „Adecă „să stăm bine“ înseamnă să stăm așa cum se cuvine oamenilor a stă înaintea lui Dumnezeu. Atât ținuta trupului cât și starea sufletului să corespundă lucrării sfinte, ce are să urmeze. Să fim pătrunși de frica plină de respect cătră Dumnezeu”[154].

[150] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 46.
[151] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 46.
[152] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 46.
[153] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 47-48.
[154] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 48.

Urmează îndemnul *„Sus să avem inimile”*, adică să depărtăm din inimile noastre tot ceea ce este pământesc şi să le înălțăm cu totul la Dumnezeu[155]. La acest îndemn credincioșii răspund *„Avem către Domnul”*, care înseamnă, după cum precizează autorul: „Domnul Dumnezeu este comoara noastră adevărată şi neperitoare..”[156]. Al doilea îndemn adresat de către preot este *„Să mulțumim Domnului”*, la strană urmând răspunsul *„Cu vrednicie și cu dreptate este a ne închina Tatălui și Fiului și Sfântului Duh...”*, timp în care preotul citește în Sfântul Altar Marea rugăciune a Anaforalei euharistice, numită de către autor *Canon euharistic*, în care „preotul enumeră toate binefacerile lui Dumnezeu, arătate omului dela crearea sa până la rescumpărarea sa prin Domnul Isus Hristos”[157]. Cu glas înalt, preotul rostește ecfonisul: *„Cântarea de biruință cântând, strigând, glas înălțând și grăind”*, rostire urmată de imnul litrgic: *„Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot...”*, preotul continuând rostirea rugaciunii Anaforalei euharistice, care are așezată spre sfârșitul său cuvintele rostite de Domnul la Cina cea de Taină: *„Luați mâncați...”* și *„Beți dintru acesta toți...”*. După aceasta, preotul, încrucișând mânile, ridică Cinstitele Daruri şi arătându-le lui Dumnezeu, exclamă: *„Ale Tale, dintru ale Tale, Ție aducem de toate și pentru toate”.* Prin această ridicare a Cinstitelor Daruri ele sunt arătate lui Dumnezeu, închipuind înălțarea trupului Domnului Iisus Hristos pe cruce, cuvintele rostite de către preot înseamnând că nu avem nimic de la noi, afară de ceea ce Domnul ne-a dăruit, iar pe acestea I le aducem Lui ca jertfă pentru toate binefacerile pe care le-a revărsat asupra noastră. Recunoscând faptul acesta, credincioșii cântă: *„Pe Tine Te lăudăm, pre line bine Te cuvântăm, Ție iți mulțumim Doamne și ne rugăm Ție Dumnezeului nostru”*[158].

În timpul acestei cântări preotul invocă coborârea Sfântului Duh peste darurile de pâine și vin, rostind mai apoi formulele speciale prin care acestea se prefac în Trupul și Sângele Mântuitorului Hristos. Autorul arată faptul că:

> „în acest moment preasfânt și înfricoșat, în care se săvârșește aceasta mare minune, cetele îngerești umplu sfântul altar și încunjură sfânta Masă,pe care Domnul Isus Hristos se află cu trup material. Pentru aceasta nu numai credincioșii, cari sunt de față

[155] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 48.
[156] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 48.
[157] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 48-49.
[158] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 49.

se pleacă în genunchi, ci însemnătatea timpului sfânt se face cunoscută prin sunarea clopotelor și celor cari nu sunt de față, ca fiecare oriunde va fi să-și întrerupă lucrul, - să se însemne cu semnul sfintei cruci și să-și înalțe gândul și sufletul la Dumnezeu"[159].

După momentul Prefacerii Sfintelor Daruri urmează rostirea unor rugăciuni pentru cei vii și pentru cei adormiți, pentru care au fost aduse darurile euharistice. Rugăciunea continuă cu pomenirea sfinților lui Dumnezeu, dintre care cea dintâi este pomenită Preasfânta Născătoare de Dumnezeu. Autorul arată faptul că „în acest timp și credincioșii sunt datori a-și aduce aminte de toți ai lor, de rudenii și cunoscuți, vii și morți și a se ruga pentru dânșii"[160]. Rugăciunea Anaforalei se încheie cu implorarea binecuvântării asupra credincioșilor: *„Și să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cu voi cu toți".*

Urmează rostirea unor ectenii și rugăciuni pentru ca Cinstitele Daruri care s-au adus și s-au sfințit să fie primite în Cerescul Altar, întru miros de bună mireasmă duhovnicească. Aceste rugăciuni, arată autorul, au menirea de a-i pregăti pe preot și pe credincioși pentru împărtășirea cu Sfintele Taine. După rostirea rugăciunii *„Tatăl nostru"* prin exclamația: *„Să luăm aminte! Sfintele Sfinților!"*, suntem făcuți atenți, ca de Sfânta Împărtășanie să se apropie numai cei sfinți, adică cei care și-au curățit sufletul de păcate[161]. Credincioșii răspund *„Unul Sfânt, unul Domn Iisus Hristos..."*, arătând că sfânt este doar Dumnezeu. La strană urmează cântarea pricesnei „prin cari deșteaptă evlavie și modestie în sufletele credincioșilor"[162], timp în care în Sfântul Altar preotul se împărtășește cu Sfintele Taine, pregătindu-le pentru a-i împărtăși din ele și pe credincioșii prezenți la Sfânta Liturghie. Astfel, preotul ținând în mâni Sfântul Potir, cheamă pe credincioși: *„Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați"* la Sfânta Împărtășanie. Arătarea Sfântului Potir, cu Trupul și Sângele Domnului Iisus Hristos, închipuieşte arătarea Domnului către apostolii Săi, după ce a înviat din morți. „Pentru aceasta toți, cei de față cad în ge- nunchi, închinându-se și cântând de bucurie că vă pe Domnul: *„Bine este cuvântat celce vine întru nu mele Domnu-*

[159] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 50.
[160] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 51.
[161] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 51.
[162] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 51.

lui, Dumnezeu e Domnul şi s'a arăta noauă", apoi credincioşii, cari sunt pregătiți pentriu primirea sfintelor Taine, - se cuminecă"[163].

După împărtășirea credincioșilor, preotul îi binecuvintează cu Sfântul Potir pe credicioși, ducând Sfintele Taine la Proscomidiar, „această transportare înseamnând înălțarea Domnului la ceruri"[164]. Urmează rugăciunile de mulțumire pentru primirea Sfintei Împărtășanii şi binecuvântarea credincioşilor pentru ieşirea din sfânta biserică *„Întru numele Domnului"*, adică spre a petrece tot restul zilei aşa cum este plăcut înaintea lui Dumnezeu. În fine, urmează apoi rugăciunile pentru încheierea Sfintei Liturgii, credincioşilor care nu s-au putut împărtăşi, împărțindu-li-se *anafora,* adică câte o părticică din prescura rămasă, după scoaterea sfântului Agneț[165].

Un subcapitol special este dedicat litiilor. Autorul arată că în rânduiala vecerniei, iar câteodată și în cea a Utreniilor sărbătorilor se îmbină și rânduiala numită litie, prin care ne rugăm lui Dumnezeu să reverse asupra noastră bunurile Sale pământești[166]. În cadrul slujbei Litiei sunt binecuvântate și sfințite pâinile, grâul, vinul și untdelemnul. Cu untdelemnul sfințit la litie, „preotul unge la frunte pe credincioși pentru a fi apărați de rele"[167], iar pâinea care s-a binecuvântat la Litie este împărțită la sfârșitul slijbei.

Autorul arată de asemenea faptul că în afară de această slujbă a Litiei care se săvârșește în Biserică sunt și alte litii pentru diferite ocazii speciale. Acestea,

> „se săvârşesc cu procesiune, preoții, tinerimea şcolară şi credincioşii din biserică, cu Sfânta Cruce, cu sfânta Evangelie, cu prapori şi alte rechizite bisericeşti şi cântând cântările prescrise, merg la râu, pentru sfințirea apei, în ziua Botezului Domnului, sau după stâlpări de sălci în Sâmbăta lui Lazăr, sau la sfințirea grânelor și a țarinilor pentru mulțimea rodurlior, precum și la alte întâmplări diferite. Litiile cu procesiuni s'au introdus în biserică, ca prin serviciul lor divin, lăudând pe Dumnezeu în public, să ne umilim, să-i mulțumim pentru bunătățile cu cari ne dăruește; să-i cerem scut și apărare de nevoi și de primejdii."[168].

[163] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 52.
[164] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 52.
[165] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 52.
[166] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 53.
[167] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 53.
[168] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 53.

Următoarele subcapitole sunt dedicate Sfintelor Taine ale Bisericii. Autorul arată că „taina este o lucrare sfântă așezată de Dumnezeu... sub un semn văzut, împărtășind credincioșilor darul ce nevăzut al lui Dumnezeu”[169]. La fiecare Sfântă Taină „deosebim trei lucruri: *semnul* văzut, *darul* nevăzut și *așezarea* duumnezeiască”[170]. Săvârșitorul Tainei poate fi numai episcopul sau preotul, iar primitorul ei este omul, asupra căruia se săvârșește Sfânta Taină. Forma constă în rugăciunile și gesturile liturgice prescrise, iar materia Tainei este apa la Botez, mirul la Mirungere, pâina și vinul la Sfânta Împărtășanie[171]. Primind noi una sau mai multe Sfintele Taine, prin ele se revarsă asupra noastră darul lui Dumnezeu, sau sporim în darul lui Dumnezeu, pe care l-am avut”[172].

Prima dintre Sfintele Taine amintite este cea a Sfântului Botez, autorul arătând că ea a fost insistuită de către Mântuitorul Hristos, săvârșitorii Tainei fiind Sfinții Săi Apostoli și urmașii lor. În continuare este explicată în sinteză rânduiala Tainei Sfântului Botez, potrivit Molitfelnicului ortodox. Mai apoi, autorul arată că săvârșitorul Tainei este episcopul sau preotul, iar în cazuri excepționale, când copilul trage să moară, Botezul poate fi săvârșit de către orice creștin, prin rostirea formulei Tainei și întreita afundare în apă, un astfel de botez, dacă copilul va trăi trebuind completat după toată rânduiala din Molitfelnic,.

Autorul manualului arată în chip catehetic faptul că în biserica noastră se botează toți copiii născuți, cari aparțin bisericii noastre, precum și vârstnicii, cari nu sunt creștini și voiesc a se încreștina. Aceștia trebue să învețe și să mărturisească învățăturile creștine.Pentru copii, credința Bisericii este mărturisită de nași, cari împreună cu părinții își aumă datoria, a-i crește în învățătura bisericii noastre ortodoxe. De aceea *nașii trebue să fie de credință ortodoxă.* Nașii întră în legătură de *afinitate spirituală* (înrudire) cu finii și cu părinții finilor lor[173].

Materia Tainei Botezului este apa sfințită, iar forma ei constă din rugăciunile rostite și întreita afundare. Autorul arată că:

[169] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 54.
[170] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 54.
[171] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 54.
[172] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 54.
[173] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 55-56.

> „Prin taina botezului, celce se botează se curățește de păcatul strămoșesc și de păcatele săvârșite până la primirea botezului. Astfel omul, prin sfântul botez se renaște și se sfințește; se face membru al bisericii lui Hristos și moștenitor al împărăției cerești. Acestea sunt darurile nevăzute”[174].

Ultimele precizări privitoare la Taina Botezului sunt acelea că Botezul nu se poate repeta și că după Botez preotul introduce în matricola celor botezați numele și datele cuvenite.

Următoarea Taină prezentată este cea a Sfântului Mir, despre care manualul precizează că ea

> „este așezată întru aducere aminte a Pogorîrii Duhului sfânt peste apostoli, spre a-i întări în credința, ce aveau să o vestească și lățească în lume”[175].

Taina Mirungerii este săvârșită în continuarea Tainei Botezului, pentru ca prin ea să se întărească în credința și virtuțile vieții creștinești, cel ce o primește. Cel botezat este miruns pe la încheieturi în semnul Crucii cu Sfântul și Marele Mir rostindu-se cuvintele: *„Pecetea Darului Duhului Sfânt”*[176].

Despre materia Tainei, manualul arată că Sfântul Mir este preparat de episcop, din ulei, vin și din mai multe aromate, în Săptămâna Mare, iar la Sfânta Liturghie din Joia cea Mare îl sfințește, apoi îl împarte la biserici spre a fi întrebuințat de către preoți. Sfințirea mirului este deci rezervată numai episcopilor, iar ungerea cu Sfântul Mir - sfințit de episcopi, o împlinesc și preoții”[177]. Ultima prezcizare privitoare la această Sfântă Taină este aceea că „ungerea cu Sfântul și Marele Mir nu se repetă decât în anumite cazuri...”[178].

Următoarea Taină la care se face referire este aceea a Pocăinței, arătându-se că ea a fost instituită de către Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Taina este definită astfel:

---

[174] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 56.
[175] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 56.
[176] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 56.
[177] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 57.
[178] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 57.

„Pocăința este aceea taină, prin care creștinul, părându-i rău pentru păcatele săvârșite, - le mărturilsește acele înaintea preotului și prin deslegarea ce le-o dă, primește dela Domnul nostru Isus Hristos iertarea lor”[179].

Scopul acestei Sfinte Taine este acela ca cel care o primește să aibă prilejul „a se curăți de păcatele săvârșite după Botez și de a reintra în legătură cu Dumnezeu”[180]. Primitorul Tainei trebuie „să-și recunoască păcatele, - să le mărturisească preotului, - să simtă părere de rău pentru ele li să ieie hotărâre tare că să-și îndrepte viața și faptele”[181]. Creștinul care vine pentru a primi această Sfântă Taină, îngenunchează înaintea duhovnicului iar acesta citește rugăciunile de pocăință și de iertare. Se ridică apoi și-și mărturisește sincer și clar păcatele sale, iar preotul duhovnic, ca doctor sufletesc, îi dă povețe cum să evite în viitor căderea în păcat, rânduindu-i canonul potrivit pentru păcatele sale. Cel ce se mărturisește îngenunchează din nou, iar preotul punându-i epitrahilul și mâna pe cap citește rugăciunea dezlegării de păcate, însemnându-l pe cap cu semnul crucii, în numele Sfintei Treimi[182].

Despre canon și semnificația lui duhovnicească, autorul arată că canonul sau epitimia se fixează după mărimea și greutatea păcatelor, nu ca o pedeapsă pentru păcatele săvârșite, ci ca un mijloc și semn al îndreptării. Scopul canonului este de a întoarce la viață curată pe cei întinați cu păcatele. Canoanele rânduite de Biserică, sunt după mărimea și greutatea păcatelor, de mai multe feluri: rugăciuni, metanii, post, milostenii, oprirea de la Sfânta Împărtășanie, frecventareea bisericii, etc”[183].

Datoria creștinilor este, potrivit manualului, aceea de a se împărtăși în cele patru posturi de peste an sau cel puțin o dată în fiecare an[184].

Materia Tainei este însăși mărturisirea păcatelor, forma este rugăciunea dezlegării și punerea mâinilor preotului pe capul penitentului, iar „darul nevăzut este ertarea păcatelor prin Isus Hristos”[185].

Următoarea Taină la care manualul face referire este cea a Sfintei Euharistii, fiind subliniat faptul că instituirea ei a fost făcută de către Mântuitorul

[179] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 57.
[180] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 57.
[181] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 57.
[182] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 57-58.
[183] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 58.
[184] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 58.
[185] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 58.

Hristos la Cina cea de Taină. Prin rugăciunile preotului din cadrul Sfintei Liturghii, pâinea și vinul se prefac în Trupul și Sângele Mântuitorului Hristos, și astfel prefăcute se dăruiesc credincioșilor „spre a se întări în credință, spre a li-se ierta păcatele și a dobândi viața de veci”[186]. Sfânta Euharistie se săvârșește în cadrul Sfinei Liturghii, iar săvârșitorul ei este preotul sau episcopul. Forma Tainei sunt rugăciunile către Dumnezeu Tatăl, prin rostirea formulei de prefacere a darurilor euharistice, materia ei fiind pâinea și vinul amestecat cu apă curată, lucrarea văzută este binecuvântarea în semnul crucii iar lucrarea nevăzută este prezența nevăzută a Mântuitorului Hristos sub chipul pâinii și a vinului[187].

Privitor la pregătirea creștinilor pentru primirea Sfintei Împărtălanii, autorul îi sfătuiește pe creștini astfel:

> „Creştinii, ca să se poată împărtăşi de taina Euharistiei, prin sfânta cuminecare, trebuie să-şi pregătească trupul şi sufletul. Trupeşte se pregătesc aşa, că postesc mai multe zile sau săptămâni, iar în ziua, în care se cuminecă, nu mănâncă nici nu beau nimic, până după primirea tainei, la care se prezintă îmbrăcați cinstit şi curat. Sufleteşte se pregătesc de sf. cuminecare prin taina pocăinței, curățindu-şi sufletul de păcate şi petrecând în rugăciuni mai dese. Prin toate acestea se întăresc şi sporesc în credința, în speranța, şi în iubirea cătră Domnul Isus Hristos, cu care doresc a se împreuna”[188].

De asemenea, autorul precizează faptul că

> „Preoții, de câte ori servesc sfânta liturgie, se Împărtăşesc cu sfânta cuminecătură. Creştinii..., cari se simțesc aproape de moarte, trebuie să se cuminece. Cei sănătoşi se cuminecă în cele patru posturi, sau cel puțin odată în fiecare an.”[189]

În continuare este prezentată Taina Preoției, despre care autorul arată că:

[186] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 59.
[187] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 59.
[188] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 60.
[189] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 60.

> „Episcopul, prin punerea mânilor pe capul candidatului şi prin rugăciunile prescrise, împărtăşeşte celor aleşi, darul Duhului sfânt şi puterea de a săvârşi tainele legii, de a învăța pe oameni cuvântul Lu Dumnezeu şi a-i conduce spre mântuirea sufletului."[190]

Săvârșitorul Tainei este Episcopul care sfințește diaconi, preoți și episcopi, prin hirotonire „de la cuvântul grecesc care înseamnă a pune mâinile pe capul celui ce se sfințește"[191]. Primitorii tainei sunt doar bărbații, iar materia este îngenunchierea candidatului înaintea Sfântului Altar. Forma Tainei și semnul văzut sunt rugăciunile pe care le rostește arhiereul și punerea mâinilor sale pe capul candidatului. Hirotonia are loc în cadrul Sfintei Liturghii și anume: a diaconului la cântarea irmosului, a preotului după vohodul cu Cinstitele Daruri, iar a episcopului după vohodul cu Sfânta Evanghelie. În continuare este descrisă rânduiala liturgică a Tainei Hirotoniei și a ritualurilor care țin de aceasta. Autorul face mențiunea că:

> „Hirotonirea întru Episcop se deosebeşte mult de celelalte având o ceremonie şi mai aleasă şi mai estinsă; totuşi lucrările principale şi aici sunt: îngenunchiarea înaintea sfintei mese, punerea mânilor arhiereşti pe cap, rugăciunile, predarea ornatelor şi insigniilor arhiereşti"[192].

Preoții și episcopii depun la hirotonia lor jurământ că vor păzi învățăturile și vor păzi așezămintele învățăturii ortodoxe[193]. În cadrul unei Sfinte Liturghii nu pot fi hirotoniți doi sau mai mulți candidați în aceeași treaptă a preoției[194].

Înaintarea în celelalte trepte sau ranguri preoțești, ca de pildă înanintarea diaconilor ca protodiacon sau arhidiacon sau a preoților în protoprezbiteri, are loc, cu binecuvântarea arhierească, prin *hirotesire*. Hirotesirile au loc înaintea ușilor împărătești, în vreme ce hirotoniile se săvârșesc în Sfântul Altar. Dacă hirotoniile nu pot fi mai mult de una singură în aceeași treaptă la o

[190] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 60.
[191] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 60.
[192] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 60.
[193] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 61.
[194] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 61.

singură Liturghie, hirotesiri se pot face deodată mai multe, chiar și pentru unul sau acelși rang, în aceeași zi, la aceeași Sfântă Liturghie[195].

În continuare este tratată Taina Cununiei, pe care autorul o definește astfel:

> „Cununia este taina, în care biserica binecuvântă legătura, ce se naşte între un bărbat şi o femee, cari se hotăresc a viețui împreună până la moarte, spre a se ajutoră unul pe altul în suportarea grijilor vieții şi a-şi creşte copiii în frica lui Dumnezeu. Legătura aceasta se numeşte şi căsătorie. Căsătoriile trebuiesc încheiate cu *învoirea părinților din ambele părți*, căci unde lipseşte binecuvântarea părinților, acolo lipseşte şi binecuvântarea lui Dumnezeu, lipseşte fericirea dorită"[196].

Tainei Cununiei îi premerge logodna, în cadrul căreia cei doi declară că doresc a se căsători unul cu celălalt. Este descrisă sumar rânduiala logodnei, arătându-se faptul că inelele sunt puse în mâinile mirilor „în semn, că legătura lor e pe viață și pe vecie"[197]. La Logodnă și la Taina Cununiei participă nașii în calitate de martori ca „totdeauna să poată adeveri și înaintea oamnenilor, promisiunile, ce le-au făcut logodnicii înaintea altarului lui Dumnezeu"[198]. În cadrul slujbei Logodnei nașii schimbă inelele în mâinile mirilor „în semnul bunei înțelegeri, ce trebuie să domnească întotdeauna între dânșii"[199]. După săvârșirea slujbei logodnei, cei logodiți sunt vestiți în biserică „pentru a se descoperi dacă nu cumva sunt înrudiți, căci Biserica nu permite căsătoria între cei înrudiți până la anumite graduri"[200]. După ce au loc vestirile, cei logodiți pot primi Sfânta Taină a Cununiei „având mai`nainte a se pregăti cu rugăciuni și luând sf. cuminecătură"[201].

În privința săvârșirii Tainei Sfintei Cununii, autorul descrie rânduiala acesteia, oferind în același timp și câteva elemente de semnificație mistico-simbolică:

[195] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 61.
[196] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 61.
[197] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 62.
[198] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 62.
[199] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 62.
[200] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 62.
[201] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 62.

„La taina cununiei preotul rostește rugăciunile prin cari cere asupra celor ce se căsătoresc binecuvântarea și ajutorul lui Dumnezeu, spre a-și putea împlini nouele datorințe, ce-i așteaptă. Le leagă mânile drepte cu o mărămă nouă, ce o aduce spre acest scop mirele sau mireasa, - le încununează capul cu cununi în semn că au dus vieață curată și feciorească. Citește Apostolul și Evanghelia, prin cari li-se arată datorințele, ce le au unul față de altul. Binecuvântă păharul cu vin și le dă să beie din păharul comun, în semn că bucuriile și durerile vieții împreună vor avea să le guste. În fine în semn că legătura încheiată nu o vor rumpe, încunjură cu ei tetrapodul, pe care trebuie să se afle sfânta Cruce și sfânta Evanghelie, - cântând cântările prescrise și apoi face încheierea rugăciunilor"[202].

Căsătoria încheiată nu poate fi desfăcută, abaterile de la această regulă putându-se face numai în cazuri speciale[203]. Cauzele pentru care părțile nu se pot căsători se numesc *impedimente de căsătorie*[204].

Referindu-se la căsătoriile mixte, autorul consemnează următoarele:

„*Biserica noastră deși admite căsătoria cu o persoană de altă religiune, dar nici când nu o poate recomânda,* pentrucă dela unitatea de credință a celor căsătoriți atârnă foarte mult unitatea de simțiri, bunăînțelegerea și astfel fericirea căsătoriților. În căsătoriile mixte de regulă, prin credința unei părți se vatămă și se slăbește credința celeilalte. În asemenea familii se naște un indiferentism religios și copii din asemenea căsătorii rar și foarte cu greu se pot împărtăși de o creștere adevărat religioasă. *Cine ține să fie fericit în căsătorie, asculte acest sfat al Bisericii sale*"[205], încheie autorul.

Ultima Taină la care manualul face referire este cea a Sfântului Maslu, autorul arătând că ea „este acea Taină prin care omul bolnav, - ungându-l preoții cu untul de lemn sfințit chiamă darul lui Dumnezeu, ca să-i aline durerile și să-i ierte păcatele, adecă să-i dăruiască sănătate trupească și sufletească"[206].

[202] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 62.
[203] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 62.
[204] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 63.
[205] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 63.
[206] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 63.

Autorul arată în continuare faptul că așa cum tot omul este dator a cere și a urma sfatul doctorilor, când trupul este bolnav, tot asftel „creștinii buni... să nu uite că pe lângă leacurile omenești cel care poate mai mult să le ajute, *este Dumnezeu, doctorul trupurilor și al sufletelor,* pe Acesta încă să îl chieme în ajutor. Aceasta o fac, cei care se împărtășesc de taina sfântului Maslu"[207].

În continuare, autorul arată că Taina Sfântului Maslu se săvârșește după rânduiala prescrisă, fiind sfințit untdelemnul, care se află într-un păhărel, pus într-o farfurie cu făină de grâu, în care sunt așezate și ard șapte lumânări. Se citesc șapte apostole, tot atâtea Evanghelii și tot atâtea rugăciuni pentru iertarea păcatelor și însănătoșirea celui bolnav. Cel bolnav va fi uns de șapte ori pe la toate încheieturile cu untdelemnul sfințit. La sfârșit toți preoții, cari slujesc, țin sfânta Evanghelie deschisă pe capul bolnavului și unul dintre ei citește rugăciunea prescrisă, apoi se face încheierea slujbei[208].

Sub aspect practic, autorul arată faptul că „Această taină o pot săvârși 7 preoți împreună, 5 sau cei puțin 3 preoți. Sfântul Maslu este așezat anume pentru cei bolnavi, dar se săvârșește și asupra celor trupește sănătoși, cărora încă le poate mult folosi"[209].

Autorul arată, de asemenea, la final că materia Tainei este untdelemnul sfințit, forma Tainei fiind rugăciunile rostite, semnul văzut fiind ungerea cu untdelemn, iar darul nevăzut fiind alinarea durerilor și iertarea păcatelor[210]. Ultima precizare este aceea că din făina și din untdelemnul sfințit „se pregătesc bucate pentru cel bolnav"[211].

Următorul subcapitol se referă la sfințirea obiectelor și a lucrurilor, autorul arătând că Biserica a alcătuit anumite rânduieli pentru sfințirea obiectelor și a lucrurilor sfinte, astfel încât cei care folosesc aceste obiecte și cei care le privesc „au să se inspire la vederea lor, de simțăminte pioase și să le cinstească"[212]. Definind aceste lucrări sfințitoare ale Bisericii, autorul arată că acestea „sunt: rugămintele, și cererile bisericii câtră Dumnezeu, spre a-i câștigă îndurarea, ajutorul și scutul preaînalt"[213].

Dintre aceste slujbe este tratată în mod special aceea a sfințirii apei. Autorul pornește de la aprecierea că „apa este un mijloc firesc pentru curățenie

[207] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 63.
[208] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 63-64.
[209] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 64.
[210] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 64.
[211] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 64.
[212] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 64.
[213] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 65.

și astfel cel mai potrivit semn pentru curățirea spirituală”[214]. Apoi, definind lucrarea de sfințire a apei manaualul arată faptul că „Apa curată prin rugăciunile săvârșite de preoți asupra ei, se sfințește. Prin aceasta ea dobândește acea putere lucrătoare a Duhului Sfânt, care vindecă, curățește și scutește de tot răul”[215]. În continuare se arată faptul că există două rânduieli de sfințire a apei: aghiasma mare și aghiasma mică. Este prezentată mai apoi în sinteză rânduiala sfințirii apei, specificându-se faptul că „apa se tămâiază și sfânta cruce cu busuiocul se cufundă într'însa de trei ori făcându-se semnul crucii. Cufundarea însemnează pe Isus, care botezându-se în Iordan a sfințit apele, dându-le puterea curățirii și tămăduirii”[216].

Referindu-se la lucrarea sfințitoare a aghiasmei pentru viața și casele credincioșilor, precum și calitatea ei de a-și păstra nestricăciunea,autorul arată că:

> „Apa sfințită, pentru puterea sa curățitoare de toată răutatea, în biserica noastră se întrebuințează la toate celelalte sfințiri, precum și la alte servicii dumnezeești. Cu apa sfințită la Botezul Domnului Hristos, preoții umblă pe la casele credincioșilor și sfințesc locuințele lor, spre a se sălășlui în ele pacea și binecuvântarea lui Dumnezeu. Tot din această apă își păstrează creștinii peste an în casele lor și o întrebuințează la felurite ocaziuni”[217].

De asemenea, un alt subcapitol tratează despre sfințirea bisericilor și a cimitirelor. Privitor la sfințirea bisericilor, se precizează că „fiecare biserică nou-zidită trebuie să se sfințească de către episcop, după o anumită rânduială și o solemnitate deosebită. Numai după ce e sfințită se poate săvârși într-însa sfânta liturghie și celelalte servicii divine”[218]. În cazul în care nu poate fi sfințită de către episcop, din motive binecuvântate, biserica poate fi sfințită prin trimisul sau delegatul episcopului. Biserica, odată sfințită, este închinată unui sfânt, care devine hramul sau patronul acelei biserici, iar sub sfânta masă se așează moaște ale martirilor. După sfințirea locașului bisericii, vor fi sfințite toate obiectele sfinte așezate în ea: icoane, vase, veșminte, prapori,

[214] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 65.
[215] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 65.
[216] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 65.
[217] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 65.
[218] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 65-66.

toate acstea fiind sfințite prin rânduieli deosebite, abia după aceea putând fi întrebuințate în biserică[219].

În ceea ce privește sfințirea cimitirelor, manualul face precizarea că primii creștini se înmormântau în jurul bisericilor sau chiar în biserici spre a fi așezate osemintele lor în locuri sfinte. Înmulțindu-se cu timpul creștinii, nu puteau fi înmormântați toți în aceste locuri, ci numai persoanele cu o stare înaltă. Biserica a întocmit o anumită rânduială după care locurile adică cimitirele se curățesc prin sfințire[220]. Autorul le atrage atenția creștinilor asupra faptului că „Noi trebuie să fim pătrunși de toată pietatea, când petrecem în cimiterii și să ne ferim de orice lucruri, ce ar vătăma sfințenia lor"[221].

Următorul subcapitol se referă la slujbe și rugăciuni, fiind mai întâi oferită următoarea învățătură: „E pentru binele nostru, ca să ne folosim în toate împrejurările vieții de darurile și facerile de bine a lui Dumnezeu; să căutăm și să cerem scutul lui Dumnezeu și când ne aflăm sănătoși, în bine și în bucurie, precum și când suntem bolnavi, întristați ori în primejdii"[222].

Mai apoi sunt enumerate felurite de slujbe și rugăciuni pe care le folosește biserica noastră, arătându-se faptul că acesta s-a îngrijit și a alcătuit *servicii* și *rugăciuni* pentru sfințirea și binecuvântarea *celor vii,* spre a-i pune sub scutul lui Dumnezeu; pentru însănătoșarea *celor bolnavi* și chiar și pentru *cei morți* spre a le mijloci îndurarea lui Dumnezeu.

> „Cu serviciul numit: *„Chemarea Duhului Sfânt*" spre a ne lumina mințile să ducem la bun sfârșit întreprinderile noastre (lucrările mai însemnate), încep școlarii anul de școală, iar corporațiunile bisericești, consfătuirile din adunările lor. Prin serviciul numit *Te-deum (doxologie)* dăm laudă și mulțămire lui Dumnezeu, pentrucă ni-a întins ajutor să sfârșim lucrurile începute ori și pentru alte binefaceri.
> Biserica noastră sfințește țarinile pentru înmulțirea rodurilor pământului, precum și feluritele roduri, spre a se sfinți prin ele, cei, cari le gustă. Binecuvântă zidirile publice, școalele, fântânile, steagurile, corăbiile și alte lucruri din vieața noastră, spre a se plini toate cu ajutorul și cu îndurarea lui Dumnezeu.

[219] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 66.
[220] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 66.
[221] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 66.
[222] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 66.

> Rugăciunile pentru însănătoșarea bolnavilor sunt cunoscute creștinilor sub numele de *Slujbe.* Avem rugăciuni pentru scăparea de primejdii: ciumă, secetă, vărsări de apă, cu un cuvânt pentru orice trebuință din vieața noastră. Rămâne ca noi cu credință în atotputernicia și bunătatea lui Dumnezeu să căutăm după trebuință să ne împărtășim de binecuvântările bisericii"[223].

Penultimul subcapitol dedicat slujbelor bisericești se referă la serviciul divin la înmormântări. La începutul acestui subcapitol, autorul arată faptul că „toate popoarele din lume se poartă cu peitate față de corpurile morților lor"[224], adresând următorul îndemn: „Cu atât mai vârtos o facem aceasta noi creștinii, pe cari Domnul Isus Hristos ne-a întărit în credința, că sufletele noastre, cari prin moarte se despart de trup, la judecata cea mare, în aceleași trupuri vor avea să învieze"[225]. De asemenea, autorul sfătuiește pe creștini, ca atunci când cineva dintre cei apropiați casei lor se află bolnav, să se îngrijească ca acesta să fie împărtășit cu Sfintele Taine. Dacă se întâmplă să fi murit:

> „casnicii îngrijesc, ca trupul mortului să se spele, să se îmbrace în vestmintele sale curate, în semn că 'naintea lui Dumnezeu trebuie să meargă cu sufletul curat. Astfel gătit se așează în sicriu, punându-i-se mânile cruciș peste piept și peste ele o cruce, ca semn al credinței mortului în Domnul Isus Hristos. Îl acopăr de jumătate cu o pânză albă și la cap îi pun un sfeșnic cu luminare aprinsă. Înștiințează la preot cazul de moarte, iar creștinilor îl vestesc prin tragerea clopotelor la biserică"[226].

În continuare, este prezentată în sinteză rânduiala slujbei înmormântării, fiind oferite și elemente de semnificație mistico-simbolică. Autorul arată următoarele:

> „În ziua înmormântării, preotul la casa mortului se îmbracă în epitrahil și în felon și plinește asupra mortului, serviciul înmormântării. Cu acest serviciu se mijlocește asupra sufletului mortului, îndurare dela Dumnezeu. Începe cu binecuvântare și

[223] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 66-67.
[224] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 67.
[225] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 67.
[226] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 68.

> tămâiază mortul în semn al îndurării lui Dumnezeu. Urmează certiri, cântări și ectenii, care învederează sau fericirea celor care au păzit în viață poruncile lui Dumnezeu, sau conțin rugăciuni pentru iertarea păcatelor și ușurarea sufletului celui răposat. Cetirea Apostolului și Evangheliei exprimă credința și nădejdea în înviere și în viața viitoare. Între cântări de despărțire, rudeniile dau mortului sărutarea cea de pe urmă, apoi se face rugăciunea deslegării și iertării de păcate. Cu încheierea serviciului, peste trupul mortului se varsă în cruciș vin amestecat cu oleu, în semnul curățirii de întinăciune. După aceste mortul se însoțește la mormânt, - în care se așează cu fața spre răsărit, spre Domnul Isus Hristos, repetindu-se și aici câteva rugăciuni. Apoi se pecetluește mormântul. După înmormântare se sfințește casa, în care a zăcut mortul.
> Pentru prunci, pentru preoți, pentru călugări, sunt întocmite deosebite rânduieli ale înmormântării, care însă toate cuprind părțile principale dela serviciul descris mai sus și întocmit pentru mireni"[227].

Ultimul subcapitol al acestei părți este dedicat pomenirii morților, arătându-se faptul că cei vii pot să ajute pe cei adormiți prin rugăciuni și milostenii. Zilele de pomenire a celor adromiți din cursul anului liturgic sunt: *Sâmbăta lăsatului de carne, Sâmbăta a doua, a treia și a patra din Postul Mare, Sâmbăta dinaintea Rusaliilor și Lunea după Duminica Tomii.* În aceste zile, arată autorul „se fac, rugăciuni pentru părinții și frații cei din veac adormiți întru dreapta credință, precum și pentru *ctitorii* și *binefăcătorii* bisericii"[228]. De asemenea, arată autorul,

> „se fac prin preoții bisericii și prin rudeniile rămase în vieață după cei adormiți, pomeniri la 3, la 9 și la 40 de zile de la adormire, apoi la 3, la 6 și la 9 luni, precum și la un an, apoi în fiecare an de la ziua morții. După săvârșirea rugăciunilor, arată manualul, rudeniile împart săracilor milostenii. Rânduiala alcătuită de biserică pentru pomenirea morților în aceste zile se numește parastas, ea fiind o prescurtare a slujbei de înmormântare. De

[227] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 68-69.
[228] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 69.

> asemenea, rugăciuni pentru ușurarea sufletelor celor adormiți se pot face și la fiecare Sfântă Liturghie. Pomenirea celor adromiți la 40 de Sfinte Liturghii din decursul unui an, arată manualul, se numește *sărindar,* iar pomenirea lor la toate Liturghiile dintr'un an, se numește parusia"[229].

Pomenirea celor adormiți la fiecare Sfântă Liturghie și parastas, se face potrivit numelor înscrise în *Pomelnicul viilor și al morților,* iar fiecare biserică „e datoare să aibă pomelnicul său, în care trece pe ctitorii și binefăcătorii săi"[230]. Autorul face de asemenea precizarea că „în familiile cu pietate cătră cei morți și pătrunse de duh creștinesc, pomelnicile se păstrează ca niște relicvii sfinte și se predau dela părinți fiilor, dela strămoși strănepoților spre îngrijire și întrebuințare"[231].

Partea a șasea, și ultima, a manualului de Liturgică este dedicată timpurilor sfinte, adică sărbătorilor, autorul arătând că „din vechime începând fiecare popor sărbătorește în anumite zile întâmplările mai însemnate din vieața sa și pe bărbații merituoși din sânul său"[232]. Biserica de la început a rânduit, ca în zilele deosebite ale anului să se sărbătorească amintirea momentelor mai însemnate din viața Domnului nostru Iisus Hristos. Aceste zile se numesc *sărbători domnești* sau *împărătești* „fiind ele așezate întru preamărirea împăratului' împăraților"[233].

Mai târziu, începând din secolul IV, biserica a rânduit și alte zile de sărbătoare spre lauda *Născătoarei de Dumnezeu*, a *Sfinților Apostoli, învățăcei* și *Proroci.* Mai târziu, biserica a dedicat zile de sărbătoare și acelor creștini, cari au lucrat pentru întărirea credinței creștine, suferind chinuri și moarte și care, prin vieața lor sfântă, prin faptele și învățăturile lor creștinești s'au distins între ceialalți. Aceste zile se numesc *sărbători ale sfinților*[234]. Toate aceste zile de sărbătoare „se sfințesc prin serviciile dumnezeeşti, ce le plinește biserica în acele zile și prin amintirile sfinte, ce sunt legate de dânsele. Pentru aceasta în general zilele de sărbători se și numesc *timpuri sfinte* sau *zile sfinte*"[235]. Zilele de sărbătoare sunt așezate în calendarul bisericesc, în-

[229] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 69.
[230] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 70.
[231] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 70.
[232] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 70.
[233] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 70.
[234] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 71.
[235] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 71.

cepând cu 1 septembrie, care marchează începutul anului bisericesc, unele sărbători fiind cu dată fixă, adică sărbătroindu-se în fiecare an la aceiași dată, iar altele având dată schimbătoare.

Primul subcapitol al acestei ultimr părți a manualului se referă la posturile din cursul anului bisericesc, autorul arătând că la cele mai importante sărbători din cursul anului bisericesc au fost rânduite înaintea prăznuirii lor zile de pregătire, prin postire și rugăciune[236]. Postirea și rugăciunea sunt inspirate din însăși viața Mântuitorului Hristos, care înainte de a-și începe activitatea Sa publică, s-a retras în pustie 40 de zile arătându-ne „cu fapta, că rugăciunile, postul și milostenia sunt mijloacele cele mai puternice pentru ajungerea mântuirii sufletelor noastre"[237].

Definind postirea și arătând care sunt mijloacele practice de împlinre a ei, autorul arată că:

> „Postul este o înfrânare dela mâncări și beuturi cu scopul a ne întări sufletul ca să învingem ispitele lumii. Când postim, trebuie să ne reținem și dela alte lucruri, cum sunt: petrecerile, nunțile, deprinderile rele, vorbele urîte, înjurăturile și peste tot. Să ne stăpânim poftele și să dovedim abnegațiune (lăpădare de sine)"[238].

Biserica a așezat *patru posturi mai mari* în cursul anului bisericesc, „ca prin ele curățiți trupește, să ajungem a prăznui sărbătorile, cărora le premerg"[239]. Aceste posturi sunt: *Postul Nașterii Domnului*, pentru o perioadă de 6 săptămâni; *al sfintelor Paști*, de 7 săptămâni; al sfinților apostoli *Petru și Pavel,* care începe din prima luni după Rusalii, până în 29 Iunie și postul *Adormirii Născătoarei de Dumnezeu,* care ține 14 zile, din 1 August. Ca zile de post au mai fost statornicite în biserică și ziua *Înălțării Sfintei Cruci*, ziua *Tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul,* precum și zilele de *Miercuri și Vineri* de peste an. Excepție de la postire fac zilele de Miercuri și Vineri din săptămâna care premerge Postului Paștilor, care se numește Săptămâna brânzei, apoi din săptămâna Paștilor, care se numește Săptămâna Luminată, din săptămâna Rusaliilor și cele de la Nașterea Domnului până în ajunul Botezului Domnului. Astfel, „Posturile se numără între timpurile sfinte"[240].

[236] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 71.
[237] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 71.
[238] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 72.
[239] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 72.
[240] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 72.

Următorul subcapitol se referă la ziua duminicii, ca sărbătoare săptămânală a creștinilor. Autorul arată faptul că Duminica este acea zi de sărbătoare, care se repetă la 7 zile. Originea zilei de odihnă o găsimîn Vechiul Testament, întru aducerea aminte a faptului că Dumnezeu a creat lumea în 6 zile, iar ziua a şaptea a binecuvântat-o și a sfințit-o, deși în Lgea Veche se săerba ziua Sâmbetei. În Noul Testament, creștinii cinstesc ziua duminicii ca zi săptămânală de odihnă, autorul arătând care sunt temeiurile cinstirii acestei zile:

> „Deoarece Domnul nostru Isus Hristos a încununat lucrarea mântuirii noastre prin învierea Sa în ziua Duminecii și deoarece Duhul Sfânt s'a pogorît asupra apostolilor tot în ziua Duminecii, Sfinții Apostoli au mutat această sărbătoare săptămânală pe ziua Duminecii. La aceasta s'au simțit îndemnați și din motivul, că prin prăznuirea Duminecii creștinii să se deosebească de iudei, cari prăznuiau Sâmbăta. Astfel, Dumineca a devenit o sărbătoare a sfintei Treimi: Tatăl Creatorul lumii, Fiul Rescumpărătorul lumii și Duhul Sfânt Sfințitorul lumii. Prin serviciul divin de Duminecă însă, îndeosebi ni se reîmprospetează toate momentele din vieața Domnului Isus Hristos și mai vârtos Învierea sa din morți. Dumineca se mai numește și ziua Domnului"[241].

În continuare, autorul faptul că duminecile se prăznuiesc ca și celelalte zile de sărbătoare, prin reținere de la ocupațiile de peste săptămână și prin participarea la slujbele dumnezeeşti:

> „Creștinii, cari în zilele Duminecilor nu iau parte baremi la sf. liturgie, aceia nu cinstesc și nu sfințesc Duminecile. Prin serbarea cuvenită a Duminecilor, de o parte ne recreăm puterile trupeşti, adunând puteri nouă pentru lucrurile din săptămâna următoare, iar pe de altă parte ne câştigăm pentru lucrurile următoare, ajutorul de lipsă dela Dumnezeu și binecuvântarea Lui"[242].

În subcapitolul următor, autorul se referă la sărbătorile Domnului nostru Iisus Hristos, atât la cele cu dată fixă, cât și la cele cu dată schimbătoare. Sunt prezentate în cadrul fiecărui Praznic Împărătesc evenimentele sfinte

[241] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 73.
[242] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 73.

pe care biserica le prăznuiește cu acest prilej, precum și datinile sfinte legate de aceste sărbători. De asemenea, la majoritatea Praznicelor sunt redate troparele lor. Astfel, pe rând sunt prezentate următoarele Praznice: Nașterea Domnului Iisus Hristos, Numirea Domnului (Tăierea Împrejur), Botezul Domnului, Întâmpinarea Domnului, Floriile, Învierea Domnului, Înălțarea Domnului la cer, Rusaliile, Schimbarea Domnului Iisus Hristos la față, Înălțarea Sfintei Cruci[243].

Sunt foarte interesante informațiile prezentate de autor cu privire la data prăznuirii Sfintelor Paști:

> „în fiecare an, la Dumineca primă, ce urmează după luna plină a ecvinocțiului de primăvară (ecvinocțiul de primăvară este ziua, în care lungimea zilei este egală cu a nopții). Aceasta zi se schimbă între zilele dela 22 Martie, până la 25 Aprilie. Ziua învierii Domnului Isus Hristos sau Sfintele Paşti sunt sărbătoarea cea mai mare şi mai însemnată din an, sau cum se şi numeşte: Sărbătoarea Sărbătorilor”[244].

De asemenea, autorul prezintă slujbele Deniilor care se săvârșesc Miercurea și Vinerea din a cincea săptămână a Postului, precum și în Joia cea Mare:

> „când se cetesc evangeliile sfintelor patimi, în bisericile noastre se face serviciu divin şi sara. Acest serviciu se năimeşte denie şi s’a introdus întru aducerea aminte, când creştinii pentru persecuțiunile Iudeilor şi păgânilor se puteau aduna numai în catacombele întunecoase, ca să se roage şi să laude pe Dumnezeu”[245].

Manualul prezintă și câteva informații privitoare la slujbele deniilor săvârșite în biserici în ultima săptămână a Postului Mare, a Sfintelor Pătimiri ale Domnului:

> „În a şeptea săptămână a sfântului post sunt foarte însemnate zilele, cari se numesc *Joia-Mare, Vinerea-Mare* şi *Sâmbăta-Mare.* În acestea se prăsnuesc evenimentele, cari au premers

[243] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 73-74.
[244] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 75.
[245] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 76.

> sfintei învieri. În Joia-Mare sărbătorim „Cina cea de taină“ a Mântuitorului Hristos. în Vinerea-Mare prăsnuim cu întristare ziua suferințelor și a morții Domnului nostru Isus Hristos, pentruce această zi se numeşte şi *Vinerea sfintelor Patimi.* Cei mai mulți creştini o petrec în ajunare. în Sâmbăta-Mare ne reamintim petrecerea lui Isus cu trupul în mormânt. În ziua următoare, Duminecă, este ziua Paştilor şi desdedimineață, când se zoreşte de ziuă serbăm momentul învierii, iar peste zi și cele următoare serbăm faptul învierii”[246].

Într-alte două subcapitole sunt prezentate sărbătorile Născătoarei de Dumnezeu, ale Îngerilor și ale Sfinților.

La sfârșitul prezentării Praznicelor și sărbătirlor din cursul anului bisericesc, autorul face următoarea precizare:

> „Toate aceste zile se sărbătoresc cu serviciile divine numite: vecernie, utrenie și sfânta liturghie, la cari sunt datori creştinii a lua parte, dar mai ales la sfintele lor liturghii. Celelalte zile de peste an nu sunt sărbători publice, deși se amintesc în ele ceilalți sfinți apostoli, prooroci, mucenici și părinți ai maicei biserici. Aceste zile le prăsnuesc numai preoții și biserica prin aceea, că săvârșesc serviciul divin de dimineața, întru lauda a acelor sfinți”[247].

Ultimele două subcapitole ale acestei ultime părți a manualului de liturgică conțin învățături catehetice folositoare credincioșilor Bisericii. Astfel, primul subcapitol este intitulat „Să umblăm la biserică”. În el autorul arată că toate sărbătorile sunt așezate întru lauda și preamărirea lui Dumnezeu și a lucrurilor săvârșite de Dumnezeu pentru mântuirea noastră și a lucrărilor săvârșite de Dumnezu pentru mântuirea noastră, precum și întrucinstirea sfinților lui Dumnezeu. Pentru aceasta biserica le sărbătorește cu solemnitatea cuvenită. Sărbătoarea în sine începe în ziua premergătoare după amiaza, cu slujbaVecerniei, iar în ziua sărbătorii dimineața, cu slujba Utreniei și până la amiază cu Sfânta Liturghie[248].

---

[246] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 76.
[247] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 79.
[248] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 80.

Creștinul adevărat este dator a cinsti sfintele sărbători prin aceea că se odihnește de la munca obișnuită de peste săptămână, merge la sfânta biserică și ascultă acolo cel puțin Sfânta Liturghie, împlinind și alte fapte bune. Fără participarea la Sfânta Liturghie, nimeni nu poate pretinde că a respectat și a sfințit o zi de sărbătoare. Prin Sfânta Liturghie ne arătăm noi cea mai adâncă închinare și cea mai caldă mulțumire adusă lui Dumnezeu, care tocmai prin aceasta întocmire revarsă asupra noastră darurile răscumpărării. A lua parte la cultul divin care se săvârșește în biserică, în zilele de sărbători, este o datorie, chiar spre folosul nostru. Aici ascultând cuvântul lui Dumnezeu, ușurându-ne întristările și mâhnirile. Stând în biserică și lăudând împreună pe Dumnezeu, se pierd deosebirile

> „ce le fac între noi ocupațiunile, avuțiile ori măririle lumești. Sporim în dragoste unii către alții, văzându-ne că înaintea lui Dumnezeu toți suntem asemenea, frați între olaltă și toți împreună fii ai lui Dumnezeu”[249].

Acolo unde creștinii, mic cu mare, tineri și bătrâni respectă sărbătorile mergând la biserică și luând parte la slujbele divine, acolo binecuvântările lui Dumnezeu nu lipsesc. Ei înaintează în purtări bune, în deprinderi cuvioase și în cultură. Viețuiesc în îndestulare, în bună înțelegere. Sporesc în averi și întăresc și bunăstarea lumească. Unde slujbele dumnezeiești sunt neluate în seamă, iar bisericile sunt goale și părăsite în zilele de sărbători, acolo slăbesc legăturile dragostei creștinești, acolo se înmulțește întunericul, se înmulțesc păcatele și fărădelegile, acolo se nasc tulburări, se încuibează certurile, ura și pizma, care toate duc la destrămare, la sărăcie și la pieire[250].

Atât pentru folosul nostru, cât și pentru slava lui Dumnezeu, care strălucește în fața lumii întregi, se cuvine și suntem datori noi, toți împreună să lăudăm pe Dumnezeu și să ne închinăm Lui. Așadar

[249] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 80.
[250] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 80-81.

„în zilele de dumineci şi sărbători să luăm parte cu toții la slujbele dumnezeeşti, care se săvârşesc în sfintele noastre bisericiI"[251],

își închee autorul prezentarea sa.

Ultimul subcapitol al lucrării, intitulat sugestiv „Cum să ne purtăm în biserică", se referă la comportamentul creștinului în biserică, cuprinzând mai multe reguli de conduită a creștinului în locașul Bisericii și la sfintele slujbe săvârșite în ea. Astfel, autorul îi sfătuiește pe creștini ca atunci când întră în Sânta Biserică să nu uite că nu se află în fața unui simplu om, ci în fața lui Dumnezeu. Cei care uită că se află în casa lui Dumnezeu, se reîntorc la casele lor mai osândiți și în loc de a li se împlini cererile, atrag asupra lor mai degrabă certarea lui Dumnezeu. Așadar, autorul arată că la intrarea în Sfânta Biserică trebuie să se țină seama de mai multe reguli: în primul rând în Sfântul Locaș se intră cu capul descoperit, închinându-ne prin semnsul sfintei cruci la tetrapodul din mijlocul bisericii. După aceea, vom ocupa un loc pe care il vom menține până la sfârșitul sfintei slujbe. Nu este îngăduit a se ieși din sfântul locaș înainte de încheierea slujbei, pentru că a ieși din biserică înainte de încheierea slujbei ar însemna afectarea sfințeniei acesteia și a-i deranja pe credincioșii participanți la săvârșirea ei. Sfânta slujbă trebuie ascultată în picioare, cu fața îndreptată către Sfântul Altar. Pentru cei în vârstă se găsesc în biserică scaune, ca aceștia să poată sta pe ele. Statul pe scaune nu trebuie însă făcut și în momentele principale ale slujbei. De asemenea, nu este îngăduit a se sta în biserică rezemat. Cei care stau jos trebuie să fie cu luare aminte să nu adoarmă pe scaun, să nu povestească sau să glumească, să nu se mişte într-o parte sau într-alta, privind pe unii sau pe alții din cei care se află la sfânta slujbă. Cei ce participă șa sfintele slujbe nu trebuie de asemenea să râdă sau să clevetească[252].

Apoi, autorul arată că dintre toate sfintele slujbe, cea mai importantă este Sfânta Liturghie. Creștinii sunt datori să aducă darurile de prescuri și vin pentru săvârșirea Sfintei Liturghii, însoțite de pomelnice. Preotul, în cadrul Sfintei Liturghii va citi aceste pomelnice. În afară de precuri și vin, creștinii mai pot aduce la Sfântul Altar tămâie, lumânări, untdelemn, ca jertfă adusă lui Dumnezeu. Privitor la lumânările care trebuie aduse la biserică, acestea nu trebuie să fie mari, întrucât „decât să ducem la biserică o lumânare mare,

[251] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 81.
[252] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 82-83.

care umple biserica de fum nesănătos și de miros puturos, mai bine să ducem o luminuță, dar aceea să fie numai din ceară curată”[253]. De asemenea, tămâia trebuie să fie curată, având un miros plăcut. Autorul precizează de asemenea că aceste daruri:

> „când sunt necurate, nu numai Dumnezeu nu le primește, ci noi supărăm cu ele pe ceilalți creștini. Fumul și mirosul urât de la darurile noastre necurate supără și pe ceilalți creștini din biserică, vatămă sănătatea lor și e stricăcios și pentru icoane, pareți și celelalte lucruri din biserică”[254].

Autorul închee cu un îndemn adresat celor care iau parte la săvârșirea Sfintei Liturghii:

> „Pentru darurile ce le revarsă sf. liturgie asupra noastră, când luăm parte la primirea ei, trebuie să fim adânc pătrunși de sfințenia ei, cu multă luare aminte la lucrările din cursul ei, și să nu stăm nepăsători, ci să urmăm cu mintea și cu inima noastră toate rugăciunile”[255].

Privitor la comportamentul în sfânta biserică, autorul îi îndeamnă pe creștini să fie cu luare aminte la următoarele: când începe Sfânta Liturghie credincioșii să stea cu evlavie, închinându-se cu semnul sfintei cruci; la răspunsurile din timpul ecteniilor să răspundă și ei împreună cu strana; să se însemneze cu semnul sfintei cruci ori de câte ori se pomenesc persoanele Sfintei Treimi; la citirea Sfintei Evanghelii să se îngenuncheze; la cântarea Fericirilor „să fim cu luare aminte ca viața noastră să o întocmim după învățăturile dintr-însele, fiind acelea scoase din predica Domnului Isus, pe munte”[256]. Când se deschid ușile împărătești ale Sfântului Altar, să se închine:

> „aducându-ne aminte, că Domnul Isus ni-a deschis ușile împărăției cerești. Asemenea să ne închinăm la înconjurarea, ce o face preotul cu sf. Evanghelie, ieșind pe ușa de miazănoapte și intrând prin ușile împărătești. Prin aceasta ni-se închipue veni-

[253] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 84.
[254] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 84.
[255] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 84.
[256] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 85.

> rea Domnului Isus Hristos în lume, arătarea și petrecerea lui pe pământ. Creștinii, înaintea Evanghelei, ce li-se arată, au să se închine, în semn că se închină însuși Domnului Hristos, care sub chipul Evangheliei se arată în mijlocul nostru, vestindu-ne împărăția cerească"[257].

La citirea Apostolului, credincioșii prezenți în biserică trebuie să-și aducă aminte de Sfinții Apostoli, care au fost trimiși în lume să vestească popoarelor învățătura Domnului nostru Iisus Hristos. De asemenea, la citirea Sfintei Evanghelii creștinii trebuie să-și aducă aminte de Domnul Iisus Hristos, cum îi învăța pe oameni. Toate aceste citiri trebuie ascultate:

> „cu deosebită evlavie, negreșit stând în picioare, și nu șezând în scaune, nici îngenunchind. Cei care șed, necinstesc cuvântul dumnezeiesc , iar cei care îngenunchează îl perd, nu-l aud și nu-l înțeleg. Cele ce-ni se citesc din Apostol sau din Sfânta Evanghelie să le credem, cașicând și acum le-am auzi din însuși graiul apostolilor sau de la Domnul Hristos; iar cunoscând și învățături, să le păzim și să le urmăm, căci sunt învățături, cari ne luminează celea fericirei vremelnice și vecinice"[258].

De asemenea, arată autorul, că ori de câte ori preotul rostește îndemnul *„Capetele voastre Domnului să le plecați"*,

> „noi nu stăm nepăsători, ci Domnului să ne plecăm capul cu umilință, căci pânăcând noi stăm cu capul plecat, preotul se roagă în taină, anume, *pentru cei care-și pleacă capul* înaintea Domnului"[259].

Îndemnurile continuă tot astfel și pentru celelalte momente ale Sfintei Liturghii, îndemnându-i pe creștinii care participă la săvârșirea ei la multă luare aminte și conștientizare a celor săvârșite în cuprinsul rânduielii ei.

[257] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 86.
[258] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 86.
[259] *Liturgica Bisericii Ortodoxe Române*, p. 86.

Concluzie

După cum se poate lesne observa din această prezentare detaliată a manualului de Liturgică alcătuit de părintele protopop Traian Văţianu, acesta, deşi elaborat pentru şcolile secundare, cuprinde toate capitolele necesare unui manual serios de Liturgică, desigur, într-o abordare mult mai generală. Acest manual reprezintă totuşi o importantă contribuţie în domeniul Liturgicii de la noi, până la apariţia tratatelor universitare de Liturgică, care erau mult mai complex şi mai riguros alcătuite. De aceea, socotesc că de acest manual trebuie pe viitor să se ţină seama în manualele universitare, atunci când se face enumerarea tratatelor mai modeste de Liturgică, elaborate la noi la începutul secolului al XX-lea.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 224 - 237

ÎNCEPUTURILE ÎNCREȘTINĂRII BULGARILOR PÂNĂ LA CONVERTIREA HANULUI BORIS

Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu

Abstract

The present study presents the occupation of the territory from the south of the Danube by the Bulgarian tribes coming from the East and their relations with the Byzantine Empire on whose territory they settled. The relationships, most of the times conflicting, made them reluctant, initially, towards the Christianization process that came through the Byzantine channel, until the moment when, being on the verge of joining the Frankish Empire and being baptized through the missionaries who came from Rome, the Byzantine Emperor Michael III will induce Boris to accept the Byzantine Christianity. From that moment, just like the Slavs of Moravia, the Bulgarians, will also be baptized with the Christian-Orthodox baptism, a faith they will keep until today.

Keywords

Christianization of the Bulgarians, Krum Khan, Omurtag, Boris, Byzantine Orthodoxy, Byzantine Empire, Frankish Empire

Niciunul dintre valurile invadatorilor huni, goți sau avari nu au reușit să creeze un adevărat stat în Balcani sau în nordul lui. În fața permanenței bizantine, la umbra acestui bătrân și viguros copac nu puteau să prindă rădăcini alte state. Bulgarii, însă, au reușit să se înrădăcineze în Balcani, în proximitatea Constantinopolului, pe vechile teritorii bizantine pe care le-au luat în stăpânire, formând un stat rival, care a

îndrăznit de multe ori să sfideze puterea imperială, ba uneori au pus în pericol însăşi existența milenarului Imperiu.

Una din trăsăturile constante ale relațiilor Bizanțului cu popoarele din Răsăritul Europei a fost împletirea intereselor şi motivelor religioase cu cele politice, vădită şi întărită de strânsa asociere dintre Biserică şi Stat, cu scopul de a extinde puterea şi influența Imperiului[1].

Regatul vechilor bulgari, al onogurilor, era cunoscut bizantinilor ca „Vechea Mare Bulgarie", care se întindea de la Caucaz până la Don şi cursul inferior al Niprului, protejând granițele şi interesele Bizanțului în nordul Caucazului şi stepele din sudul Rusiei. Misionarii bizantini au propovăduit destul de bine credința creştină în regatul „Vechii Mari Bulgarii"[2]. În a doua jumătate a secolului al VII-lea, regatul onogurilor a fost zdrobit de un nou val de invadatori, veniți din stepele Asiei – kazarii. În haosul produs, o ramură – hoardă a onogurilor, condusă de Asparuh, fiul lui Kovrat, s-a îndreptat către Apus, ajungând după anul 670 în Delta Dunării. De aici, pentru mai multă siguranță şi în căutarea de pământuri mănoase pe care să le cultive, au început să treacă în sudul Dunării[3]. Orice încercare de a trece Dunărea în sud era recepționată de Bizanț ca un act de agresiune chiar şi acum când aproape întreaga Peninsulă Balcanică era cotropită şi stăpânită de triburile slave, care se aflau doar fictiv sub suzeranitatea bizantină. Aceste triburi erau organizate sub forma unor asociații tribale, fără prea mare consistență politică şi economică, numite „Sklaviniae".

Înfrângând rezistența bizantină, bulgarii victorioşi au înaintat până la Varna şi au ocupat Dobrogea. Imperiul nu a mai fost în stare să-i alunge, aşa că în anul 681 este obligat să încheie pace cu ei. Tratatul de pace încheiat a fost, cum spune cronicarul bizantin Theofanes, „un dezastru pentru romani"[4], deoarece consfințeşte pentru prima dată existența în sudul Dunării a unui stat suveran, căruia se obligă să-i plătească şi tribut. Noul stat Bulgar al lui Asparuh se întindea pe ambele maluri ale Dunării de Jos, de la gurile Nistrului până la Munții Balcani, cuprinzând sudul Basarabiei, o parte din Câmpia Română, Dobrogea şi provincia Moesia Inferior dintre Marea Ne-

[1] Dimitri Obolensky, *Un commonwealth medieval*, trad. Caudia Dumitriu, Editura Corint, Bucureşti, 2002, p. 75.
[2] D. Obolensky, *Un commonwealth medieval*, p. 77.
[3] H. H. Hosworth, *The Spread of the Slaves. Part IV. The Bulgarians*, în rev. „The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland", vol. 11, 1882, p. 232.
[4] Theofanes Confesoris, *Chronografia*, ed. C. De Boor, B. G. Teubner, Leipzig, p. 359.

agră și râul Timoc, care era și centrul economic și politic al noului stat. Capitala era în Plisca, în estul Moesiei, care se afla pe ruinele vechii cetăți romane Marcianopolis.

După așezarea bulgarilor în Balcani, tot mai multe triburi slave din Moesia acceptă colaborarea politică cu aceștia, ca mai apoi să accepte dominația lor. După Obolensky, această simbioză i-a salvat pe slavi de la pierderea identității lor; care dacă nu ar fi fost încorporați statului bulgar ar fi fost cu siguranță elenizați, ca cei din Grecia[5]. În următoarele două secole ei devin un partener tot mai important și apoi elementul dominant în statul medieval Bulgar.

Încă de la formarea statului bulgar se disting în mod clar cele două elemente fundamentale: „slavii" și „bulgarii". La începutul secolului IX, termenul „bulgar" este utilizat mai mult ca denumire arhaizantă pentru protobulgari și descendenții lor direcți. Către mijlocul secolului IX, termenul „bulgar" desemnează cetățeni ai statului bulgar în general, fără să permită distincția etnică: protobulgară sau slavă. În a doua jumătate a secolului IX s-a desăvârși acest proces istoric de constituire a națiunii bulgare, realizându-se unificarea triburilor bulgaro-slave și slavizarea statului bulgar. Slavii au dat numărul, ponderea populației, iar bulgarii numele și organizarea statului. Adoptarea alfabetului și scrierii slavone – opera marilor frați tesaloniceni Chiril și Metodiu, crearea prin aceasta a unei culturi și literaturi paleoslave bulgare și nu în ultimul rând, formarea unei Biserici naționale bulgare de limbă slavă, având un cler autohton au fost elementele care au marcat profund procesul de formare a națiunii bulgare[6]. Omul providențial care a avut în mână toate aceste elemente și sub care s-a desăvârșit acest proces a fost Boris-Mihail (852-889).

La puțin timp după așezarea lor în nordul Balcanilor, regatul lor a început să joace un rol important în politica Bizanțului, ba chiar ei vor interveni și în problemele interne ale Imperiului.

În anul 716 când arabii se pregăteau să asedieze Constantinopolul, împăratul Teodosie al III-lea a încheiat un tratat cu bulgarii. În acest tratat se trasa clar frontiera dintre cele două state și se perfectau legăturile comerciale dintre cele două părți. Legăturile și clauzele comerciale dintre cele două țări s-au dovedit a fi cele mai importante în ceea privește relațiile dintre cele două state. Perfectarea, păstrarea sau încălcarea acestor tratate comerciale

[5] D. Obolensky, *Un commonwealth medieval*, p. 79.

[6] I. Dujcev, V. Velkov, I. Mitev, L. Panayotov, *Histoire de la Bulgarie des origines a nous jours,* Editions Horvath, f.l., f.a., p. 2.

au stârnit în mai multe rânduri războaie care au pus în pericol chiar supraviețuirea unuia sau a celuilalt dintre state.

Frontiera dintre Imperiul Bizantin și Bulgaria fusese fixată de-a lungul unei linii care pleca din nordul Traciei, de la golful Burgos, până la jumătatea drumului dintre Filipopolis și Adrianopole. Bulgaria, deci, începuse să se întindă în câmpia Traciei până la distanță foarte mică de limanurile bizantine Mesembria și Anhialos, atingând chiar într-un loc și Via Egnatia, care lega Constantinopolul de Sirmium[7]. Este evident că această extindere teritorială are, după cum vedem în punctele atinse, și o puternică relevanță comercială. Bulgarii vor deveni mari comercianți; ei importau stofă prețioasă, articole de lux și alte produse manufacturiere și exportau cereale, miere, ceară, piei, sclavi etc[8]. Ei importau această marfă din orașele bizantine de pe țărmul Mării Negre și o răspândeau în tot Balcaniul.

Ostilitatea, vitalitatea și politica de expansiune de care dădea dovadă statul bulgar îi obliga pe bizantini să abordeze și o altă strategie mult mai dură – distrugerea statului barbar „căpușă". Dar lucrul acesta nu va fi cu putință, și istoria militară o dovedește, decât atunci când armatele bizantine, călite și experimentate în lupta cu arabii pe frontul de Răsărit, au fost aduse ca să lupte cu oștile acestui tânăr și puternic dușman din Balcani[9].

Acțiuni serioase militare împotriva mândrului stat bulgar care sfida puterea bizantină în Balcani au fost în stare să închege Împărații Romei celei Noi abia către mijlocul secolului VIII, când împăratul Constantin al V-lea Copronimul (741-775), iconoclast fanatic dar și excepțional militar, reușește să despovăreze Imperiul măcar pentru un timp de pericolul arab de la frontariile răsăritene pentru a se ocupa de problema bulgară. Vreme de douăzeci de ani, din anul 756 până în anul 775, Împăratul s-a dedicat acestei sarcini de a zdrobi statul bulgar[10]. După un șir de victorii repurtate împotriva statului bulgar, totuși acesta era slăbit și măcinat de numeroasele disensiuni și antagonisme din interiorul său, nu a putut fi cucerit. La moartea sa, survenită în anul 775, Constantin al V-lea lăsa un Imperiu Bizantin mult mai puternic și o Bulgarie epuizată și paralizată politic și economic[11].

---

[7] N. Oikonomides, *Mesembria in the Ninth Century,* Epigraphical Evidence, în „Byzantine studies", 8-12, 1981-1985, pp. 269-270.

[8] Allain Ducellier, *Byzance et le monde orthodoxe*, Paris, Armand Collin, 1986, p. 127.

[9] D. Obolensky, *Un commonwealth medieval*, p. 81.

[10] Andrew Louth, *The Church in History*, vol. III „Greek East and Latin West The Church AD 681-1071", Editura St. Vladimir's Press, Crestwood, New York, 2007, p. 180.

[11] Informații despre războaiele împotriva bulgarilor ale lui Constatin al V-lea vezi la S. B.

Rapiditatea cu care acest stat, care abia mai exista pe hartă, a reuşit să se refacă până la începutul secolului IX i-a îngrozit pe bizantini. Cel sub a cărui mână puternică se va reface Bulgaria şi va deveni o mare putere în Europa este Krum – cel mai puternic kagan al bulgarilor de până atunci. Căderea Imperiului avarilor sub loviturile lui Carol cel Mare a însemnat pentru bulgari posibilitatea de a-şi spori mult teritoriile şi, odată cu acestea, resursele economice şi potențialul militar. Țara lui Krum se întindea acum din nordul Traciei până la Carpați şi de la Sava până la Nistru, învecinându-se pe Tisa cu Imperiul Franc[12]. Din anul 809 Krum îşi începe atacurile sistematice asupra posesiunilor bizantine. În numai câțiva ani el cucereşte toate fortărețele bizantine din sudul Munților Balcani, menite să oprească înaintarea bulgară.

Bucuria şi succesul au fost de scurtă durată pentru că marea armată bizantină, în fruntea căreia se afla însuşi împăratul Nichefor I Ghenicos (802-811) a fost măcelărită până al ultimul om într-un defileu din Munții Balcani, pe drumul de întoarecere acasă. Krum îşi confecționează din craniul lui Nichefor, ucis în bătălie, un pocal încrustat cu argint din care va bea la petreceri. Lovitura a foat cruntă pentru moralul bizantinilor. Cu excepția lui Valens, care a murit pe câmpul de luptă la Adrianopole, în anul 378, niciun alt împărat al romeilor nu mai căzuse în lupta împotriva barbarilor. Situația era cu atât mai gravă, cu cât în anul următor hanul Krum va veni în fruntea unei mari armate sub zidurile Constantinopolului. Dar cum zidurile sunt prea puternice şi de necucerit este nevoit să încheie pacea cu Împăratul Mihail I Rangabe (811-813). În februarie 813 Mihail I reuşeşte să recucerească celebra cetate Mesembria pe care bulgarii, cu un an înainte, o luaseră din mâinile bizantinilor, dar câteva luni mai târziu armata lui este zdrobită de Krum lângă Adrianopol. Împăratul Mihail I scapă cu fuga. Pe când pregătea un uriaş asediu asupra Constantinopolului, Krum moare subit (aprilie 814). Raportul de forțe din Balcani se schimbau acum total. Statul bulgar, care cu câțiva zeci de ani înainte fusese adus de Constantin al V-lea în pragul dispariției, era acum una din cele mai mari puteri militare ale Europei, de care vrând-nevrând toți protagoniştii scenei politice internaționale trebuiau să țină seama.

În anul 816 Omurtag, urmaş al lui Krum, încheie un tratat de pace cu Bizanțul, care va rămâne în picioare până la sfârşitul secolului al IX-lea. Marele câş-

Dașcov, *Împărați bizantini*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999, pp. 173-174 şi H. H. Hosworth, *The Spread of the Slaves. Part IV. The Bulgarians*, pp. 236-240.

[12] H. H. Hosworth, *The Spread of the Slaves. Part IV. The Bulgarians*, p. 240.

tig, după atâtea pierderi și insuccese, fusese că bizantinii reușiseră să recâștige și inexpugnabila lor fortăreață – Mesembria din nordul golfului Burgos.

Omurtag își dăduse seama că, după mobilizarea tuturor energiilor statului bulgar în lupta crâncenă cu Bizanțul și mai ales pregătirile grandioase pe care le făcuse Krum pentru marea ofensivă din anii 812-814 care avea ca țintă finală Constantinopolul, țara era epuizată și avea neapărată nevoie de pace pentru refacere[13]. Au urmat treizeci de ani de pace în Balcani între cele două puteri. Între cele două state s-a creat o relație foarte strânsă, chiar dacă în următorii cincizeci de ani încă încordată. Pe de o parte bulgarii erau atrași de strălucitoarea civilizație bizantină, de bogăția și splendoarea bazileilor de a cărei prestigiu erau conștienți. Pe de altă parte războaiele crude purtate de Constantin al V-lea și de Krum, cu mari pierderi de ambele părți, lăsaseră răni adânci în sufletele oamenilor. La bulgari, această ură și repulsie față de Imperiul care dorea ștergerea Bulgariei de pe fața pământului și care îi considera niște intruși în posesiunile bizantine, era întreținută de către aristocrația de origine protobulgară, care vedea în Bizanț veșnicul dușman. Aceștia erau și principalii dușmani ai credinței creștine propagată de Bizanț și în aceiași măsură susținători ai păgânismului strămoșilor lor[14]. Politica lui Omurtag și a urmașilor săi, până la convertirea lui Boris, față de Imperiul romeilor a fost marcată de această pendulare între atracție și respingere față de marele vecin[15].

În acestă perioadă influența bizantină în Bulgaria, sub toate aspectele, a fost tot mai puternică. Politica lui Omurtag față de răspândirea credinței creștine a îmbrăcat hainele acestei ambiguități. În cea mai mare parte ea a fost însă anticreștină, uneori luând chip de persecuție. Principalii agenți ai răspândirii credinței creștine au fost numeroșii prizonieri care fuseseră deportați, mai ales de Krum, din cetățile bizantine în Bulgaria. Numai în una din campaniile militare și de jaf asupra Bizanțului, hanul bulgar Krum a reușit să ia nu mai puțin de treizeci de mii de prizonieri bizantini pe care i-a transferat în Bulgaria. Între aceștia au fost cu siguranță mulți preoți care, împreună cu creștinii evlavioși, și-au păstrat credința și au propovăduit creștinismul în regatul bulgar. Omurtag i-a prigonit sistematic pe creștini, persecuția culminând în anul 818, când un număr mare dintre aceștia au fost executați[16]. În

[13] H. H. Hosworth, *The Spread of the Slaves. Part IV. The Bulgarians*, p. 85.
[14] H. H. Hosworth, *The Spread of the Slaves. Part IV. The Bulgarians*, pp. 247-248.
[15] D. Obolensky, *Un commonwealth medieval*, p. 98.
[16] Anthony-Emil N. Tachiaos, *Sfinții Chiril și Metodie și culturalizarea slavilor*, traducere Constantin Făgețan, Editura Sofia, București, 2002, p. 116.

ciuda încercărilor şi a persecuțiilor la care au fost supuşi, aceştia au rămas creştini în mare parte. Pentru o perioadă de timp, dintre aceşti mulți prizonieri au făcut parte şi părinții lui Vasile I Macedoneanul, împreună cu tânărul lor fiu, care va fi mai târziu mare împărat al Bizanțului[17]. Dintre aceşti prizonieri bizantini cel mai cunoscut martir este Manuel, mitropolitul Adrianopolului. Crudei persecuții îi va cădea victimă şi unul dintre membrii familiei hanului Omurtag – Enrazotos – fiul hanului, care a fost ucis de fratele său Malamir, celălalt fiu al lui Omurtag şi urmaş la tron, pentru că îmbrățişase credința creştină. Este clar o reacție disperată a hanului şi a boierilor bulgari, care vedeau în creştinism extinderea puterii imperiale asupra țării lor. Populația statului bulgar, care în această perioadă îşi dublase teritoriul, nu se omogenizase deplin. Urmaşii protobulgarilor, în frunte cu boierii lor, erau foarte reticenți față de creştinism, ca față de tot ce venea din Bizanț[18].

Celălalt element etnic al statului bulgar erau slavii. Aceştia erau mult mai numeroşi, iar numărul lor crescuse şi mai mult prin extinderea frontierelor. Ei erau mult mai receptivi la influența bizantină şi, mai ales, la creştinism, decât stăpânitorii lor bulgari. Ostilitatea față de creştinism a cercurilor (clanurilor) conducătoare bulgare avea ca temei teama de imperialismul bizantin[19]. Acum când era din ce în ce mai clar că îmbrățişarea credinței creştine de către statul bulgar era o chestiune care mai depindea doar de timp, ei descoperiseră păgânismul strămoşesc ca singură şi ultimă redută împotriva pierderii identității şi independenței țării lor. De aceea, ca un act disperat, marşează pe el în lupta cu credința creştină care pătrundea tot mai puternic în masa slavo-bulgară a populației. Păgânismul protobulgar devine astfel, tocmai acum când era aproape de dispariție, mai conştient de sine şi mai agresiv. Toată această situație va determina şi va modela politica conducătorilor bulgari de după Omurtag. Relațiile din ce în ce mai bune şi mai apropiate dintre regatul bulgar şi Imperiul Franc, care aveau frontieră comună de-a lungul Dunării Mijlocii şi a Tisei pot fi implicate în contextul acestei repulsii viscerale ale cercurilor conducătoare bulgare față de Bizanț. S-a ajuns până la urmă la încheierea unui tratat de pace între noul hagan Malamir (831-836) şi Împăratul Ludovic cel Pios (Germanicul).

[17] I. Dujcev, V. Velkov, I. Mitev, L. Panayotov, *Histoire de la Bulgarie des origines a nous jours*, p. 86.

[18] Emanoil Băbuş, *Bizanțul între Occidentul creştin şi Orientul islamic (sec. VII-XV)*, Editura Sofia, Bucureşti, 2006, pp. 88-89.

[19] D. Obolensky, *Un commonwealth medieval*, p. 100.

Pe când Boris devenea noul han al Bulgariei, orientarea pro-francă a bulgarilor era tot mai puternică. Este un loc comun că în Evul Mediu relațiile politice mergeau mână în mână cu cele religioase și că cele politice nu erau cu totul ratificate dacă nu erau girate de cele religioase. Francii știau aceasta foarte bine și o știa și Boris. O idee de bază a politicii bizantine era aceea că un popor, odată ce a acceptat credința creștină a imperiului, devine supus autorității împăratului, considerat singurul suveran legitim al lumii creștine[20].

Pe de altă parte, aceleași pretenții politice și spirituale le ridica la rândul său față de Boris, Imperiul creștin din Apus. Francii, după reînnoirea tratatului, îi cereau să primească creștinismul din mâinile clerului lor[21]. Așa cum am văzut, era vremea în care se trasau noile granițe politice și spirituale care delimitau sferele de influență ale celor două imperii. Bulgaria, mai mult ca Moravia, va fi un măr al discordiei, mult disputat, între cele două puteri. În spatele puterii politice a Imperiului Franc se afla puterea spirituală a Romei, care își extindea granițele spirituale folosindu-se de extinderea teritorială a Imperiului și de zelul misionarilor franci.[22].

Bulgaria nu putea să rămână izolată. Numeroasele contacte ale hanilor bulgari cu Imperiul bizantin pe de o parte, și cu Imperiul Franc pe de alta, au crescut încet, încet, în țara dintre cele două imperii creștine – ideea creștină. Bulgarii nu puteau să rămână imuni, nu pot rezista la mișcarea spontană a celorlalți vecini slavi, de a îmbrățișa credința creștină[23]. Deja triburile slave din Grecia, cele din Croația, precum și cele din Serbia primeau această nouă credință. Ei nu puteau ignora ce se întâmplă în regatul Moraviei, vecinul lor din nord, care au cerut învățător în ale credinței, în limba lor, de la Bizanț și unde deja își începuseră lucrarea Chiril și Metodiu „Apostolii slavilor". Boris înțelege foarte bine situația – pentru a putea juca un rol în lume, pentru a intra în lumea civilizată el trebuie să îmbrățișeze creștinismul[24]. Ar fi o greșeală de neiertat însă, dacă am considera trecerea lui Boris la creștinism ca rod al unui pur interes politic de conjunctură.

O Bulgarie păgână era un obstacol e netrecut în menținerea unor relații serioase și avantajoase cu cei doi mari vecini ai săi: Imperiul Bizantin și Im-

[20] D. Obolensky, *Un commonwealth medieval*, p. 101.
[21] A. Louth, *The Church in History*, p. 180.
[22] A. Louth, *The Church in History*, p. 100.
[23] H. H. Hosworth, *The Spread of the Slaves. Part IV. The Bulgarians*, p. 251.
[24] F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris, Librairie Ancienne Honoré Champion, 1926, p. 185.

periul Franc. În viața politică a vremii, raporturile dintre statele creștine și cele necreștine erau dominate de inegalitate. Păgânii fiind considerați barbari, nu erau admiși în comunitatea popoarelor civilizate creștine. Era imperios necesar ca Boris să introducă Bulgaria în comunitatea creștină a statelor, deci să primească credința creștină pentru a putea fi tratați în relațiile cu celelalte state ca aliați egali[25].

Problema cea mai importantă pe care trebuia să o rezolve acum Boris era de la cine primea credința creștină: de la Roma sau din Bizanț? Deși era în pace cu Bizanțul, experiențele trecutului, ale căror răni încă nu se închiseseră, îl făcea să se teamă că proximitatea lui îi va limita atât libertatea politică, cât și cea spirituală. El dorea o Bulgarie liberă, puternică, intrată în rândul națiunilor civilizate ale lumii. Dorea pentru Biserica bulgară care avea să se nască, un patriarh după chipul celui din Bizanț, liber, care să-l susțină și să-l secondeze în toate acțiunile sale. Doar astfel era garantată libertatea politică a regatului său.

Dacă ar fi acceptat creștinismul din mâna patriarhului de Constantinopol și a misionarilor săi, ar fi trebuit să accepte tutela împăratului bizantin, pentru că pe aceștia îi vedea ca oameni ai acestui împărat.

Francii păreau mult mai puțin periculoși, centrul lor politic era mult mai departe de hotarele lor decât Constantinopolul, iar Roma la fel. Primirea credinței de la latini părea cea mai bună alegere pentru statul bulgar.

La scurt timp după încheierea alianței franco-bulgare, împăratul Ludovic Germanicul cere deja haganului Boris convertirea la creștinismul de rit apusean, prin clerul franc, condiție obligatorie pentru a putea fi tratat ca aliat egal. Bulgarii, în frunte cu Boris, au promis trecerea la creștinism prin misiunile clerului franc. Această promisiune a complicat și mai mult relațiile internaționale. Formarea între cele două mari imperii creștine a două principate slave puneau probleme grave de ordin politic, economic, religios și cultural care vor redeschide rănile dureroase și nevindecate ale relațiilor dintre Roma și Constantinopol[26].

Hanul Boris, așa cum am văzut, a înțeles, mai bine decât înaintașii săi, și mai ales pentru vremea sa, că o Bulgarie păgână în contextul politic economic și religios de atunci nu era cu putință. Cele două mari Imperii care-l în-

[25] I. Dujcev, V. Velkov, I. Mitev, L. Panayotov, *Histoire de la Bulgarie des origines a nous jours*, p. 3.

[26] I. Dujcev, V. Velkov, I. Mitev, L. Panayotov, *Histoire de la Bulgarie des origines a nous jours*, p. 3.

cadrau erau creștine – Imperiul Franc și Imperiul Bizantin. Acceptarea în comunitatea popoarelor creștine, a popoarelor civilizate era vitală pentru viitorul Bulgariei. Sugestia făcută de Împăratul franc Ludovic bulgarilor de a primi credința creștină prin filiera francă a fost acceptată de către Boris[27].

Creștinarea unui popor aducea după sine și stabilirea unei ierarhii ecclesiastice dependentă, măcar și pentru un timp, de centrul ecclesial de unde a primit credința creștină. Ea devenea și un instrument politic în serviciul centrului care trimisese misiunea. De aceea, principala grijă a noilor convertiți era aceea de a-și menține autonomia ecclesială și politică.

În primii ani ai deceniului șapte ai secolului al IX-lea atât Boris, cât și Rastislav au înțeles aceste cerințe pe care le impunea contextul internațional de atunci, dar se adresează, aproape în același timp pentru a primi credința, la două centre ecclesiastice opuse: Rastislav se adresează Constantinopolului, iar Boris se adresează Romei și francilor. Alianța dintre Ludovic Germanicul și Boris împotriva Moraviei era întărită și garantată de creștinarea bulgarilor[28].

După încheierea alianței militare dintre Imperiul Franc și Bulgaria împotriva Moraviei la 863, Rastislav înțelege că nu va putea rezista acestui atac și printr-o alianță politică cu Bizanțul caută să scape din cleștele franco-bulgar. Pe de o parte Boris s-a apropiat de franci, care făceau presiuni asupra lui pentru a accepta credința Romei, iar pe de alta, Rastislav s-a apropiat de Bizanț ca să slăbească jugul care-l sugruma. Constantinopolul trimite în Moravia pe celebrii frați tesaloniceni Chiril și Metodiu, despre a căror lucrare excepțională am vorbit, iar în Bulgaria trimite în anul 864 trupe. Aceasta ne arată efortul pe care îl făcea Bizanțul și importanța pe care o dădea răzbaterii influenței sale în Europa Centrală. Expediția militară pe care a îndreptat-o împotriva bulgarilor a fost pe cât de puternică, pe atât de neașteptată pentru aceștia[29].

În același an, 864, Ludovic Germnaicul vrea să-i dea o ultimă lovitură lui Rastislav. Dintr-o scrisoare a papei Nicolae I, adresată lui Ludovic, reiese că Boris trebuia să vină la Tullan pentru a se întâlni cu Ludovic și a-l ataca împreună pe Rastislav. Armata lui Boris nu mai apare și Ludovic este nevoit să înceapă atacul singur. Sursele bizantine menționează o incursiune bulgară

[27] I. Dujcev, V. Velkov, I. Mitev, L. Panayotov, *Histoire de la Bulgarie des origines a nous jours*, p. 94.

[28] I. Dujcev, V. Velkov, I. Mitev, L. Panayotov, *Histoire de la Bulgarie des origines a nous jours*, p. 95.

[29] Francis Conte, *Les Slaves. Aux origines des civilisationis d'Europe centrale et orientale (VIe-XIIIe siècles)*, Albin Michel, f.a., p. 526.

pe teritoriul bizantin care se pare că intră pentru jaf, pentru a face rost de mâncare, încercând să amelioreze foametea care stăpânea țara[30]. A fost marea greșeală a lui Boris. Imperiul face o demonstrație de forță și Boris capitulează abandonând planurile de război și alianța cu Imperiul Franc. Pacea dintre bizantini și bulgari s-a încheiat în același an, 864, iar Boris a fost botezat în anul următor, înainte de luna septembrie. Expediția lui Ludovic Germanicul împotriva lui Rastislav a fost în același timp cu expediția bizantină împotriva bulgarilor, în anul 864. Este evident că Boris, în momentul invaziei bizantine era în pline pregătiri pentru campania împreună cu Ludovic, iar armata sa era în drum spre Moravia. În același timp, țara era slăbită de foamete. Surprins de manevra Împăratului Mihail al III-lea, nu-i mai rămâne decât să se supună și să abandoneze alianța cu francii. Bizanțul era mulțumit de aducerea Bulgariei, și pentru un moment și a Moraviei, în sfera sa de influență. Reușise să pătrundă până în inima Europei Centrale[31].

Despre venirea misionarilor franci sau romani în Bulgaria nici nu mai putea fi vorba. Intimidarea lui Boris reușise peste așteptări. Fotie însuși spune în epistola sa enciclică către patriarhii orientali că evenimentul convertirii lui Boris a fost inopinat[32], iar Teofilact al Bulgariei istorisește că grecii au fost în mod agreabil surpinși de decizia lui Boris și nu considerau că hotărârea convertirii era una superficială și din interes[33]. Acesta acceptă pacea pentru a-și proteja țara și de asemenea convertirea la creștinism prin mâinile Bizanțului. Acest lucru a fost atât de „inopinat" încât hanul bulgar a trebuit botezat în plină noapte, în secret absolut, pentru a nu-i provoca pe adepții păgânismului și mai ales înalta aristocrație proto-bulgară. În Bulgaria, situația era complexă datorită interacțiunilor culturale și etnice. Existau trei tipuri de păgânism: cel derivat din Antichitatea greco-latină, cel adus de slavi și cel al proto-bulgarilor adus din Asia Centrală[34].

Cu privire la convertirea lui Boris, mai multe legende au devenit foarte cunoscute și s-au impus. Una dintre ele, foarte plauzibilă, ne spune că un călugăr grec Theodor Kupharas, care era sclav la curtea lui Boris a încercat să-și convertească stăpânul. Mai târziu acesta fost eliberat din captivitate,

[30] Paolo Odrico, *Scrisoarea lui Fotie către Boris al Bulgariei*, în vol. *Bizanțul și vecinii săi, de la jumătatea sec. IX și până în sec. XII*, ed. Vladimir Vavřinec, Praga, 1993, p. 85.

[31] F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, p. 9.

[32] J.P. Migne, PG, vol. 102, col. 742.

[33] F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, p. 189.

[34] I. Dujcev, V. Velkov, I. Mitev, L. Panayotov, *Histoire de la Bulgarie des origines a nous jours*, p. 96.

fiind schimbat cu sora captivă a țarului Boris aflată în Bizanț, care îmbrățișase deja creștinismul. Aceasta l-a influențat foarte mult pe Boris în deschiderea față de credința creștină. Mai târziu, așa cum ne încredințează cronicarul grec Teophanes Continuatus, o foamete gravă care a lovit țara l-a obligat pe Boris să caute ajutor, după multe încercări, la Dumnezeul creștinilor. Rugându-se a devenit creștin[35].

Boris a înțeles că numai religia creștină îi va permite să unifice poporul său, creștinismul aducea un Dumnezeu Unic și întărea autoritatea prințului. El a făcut din religia creștină un instrument al cristalizării propriului stat-imperiu, introducând astfel în gândirea slavo-bulgarilor, mai apoi a slavilor, teocrația creștină din Bizanț[36].

Este semnificativ faptul că mai mulți autori bizantini din secolul X afirmă că bulgarii devenind creștini au recunoscut suveranitatea Împăratului bizantin, afirmație pe care o întărește, dar cu nemulțumire, și papa Nicolae I într-una din scrisorile sale[37]. Aceasta era de fapt o dogmă de bază a filosofiei politice bizantine, după care o națiune când accepta credința creștină a Imperiului devenea supusă și autorității împăratului – singurul suveran legitim al lumii creștine. Semnul acestei subordonări, care va face legătura între împărat și noul suveran creștin, era relația spirituală care îi lega. Gradul subordonării și deci locul noii națiuni în comunitatea statelor creștine era dat de gradul acestei relații. Rangul conferit lui Boris-Mihail, care la botez a primit numele împăratului, nașul său, era de fiu spiritual al acestuia. Nu se știe cât de mult a acceptat Boris această teorie politică bizantină, pentru că el nu a acționat ca un supus. Totuși, a apreciat această adopție spirituală, care i-a sporit autoritatea în țară și prestigiul în exterior. De aceea, nici el nici urmașii săi nu au contestat doctrina bizantină a unui singur Imperiu universal, condus de bazileul din Constantinopol[38].

Convertirea oficială la creștinism în anul 865 a însemnat o schimbare decisivă în evoluția istorică a poporului bulgar. Împreună cu Boris au primit botezul și mulți dintre demnitarii săi, fiind în mod necesar completată

[35] Teophanes Continuatus, V, 32, vol. I, pp. 162-163.

[36] Pr. Dr. Cristian Ștefan, *Misiunea creștină în Apus și Răsărit (secolele V-X)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 218.

[37] Georg Heinrich Perz (editor), *Monumenta Germaniae Historica*, vol I, Editura Impensis Bibliopolii aulici Hahniani, Hanover, 1826, p. 601.

[38] D. Obolensky, *Un commonwealth medieval*, p. 101.

această convertire oficială de trecerea la creştinism a poporului prin misionarii trimişi din Constantinopol.

Bulgaria era primul stat bine organizat din Europa de Răsărit care accepta creştinismul de factură bizantină. Multe din problemele şi complicațiile ridicate de această convertire vor apărea şi mai târziu în țările care vor face acelaşi parcurs şi experiență. Este şocul întâlnirii şi acceptării civilizației bizantine.

Adoptarea creştinismului a provocat reacții puternice din partea adepților păgânismului şi i-au ridicat lui Boris probleme complexe. Deşi nu a fost contestată în Bulgaria, teoria politică bizantină aplicată aici, locul subordonat ocupat de aceasta în lumea bizantină a provocat tensiuni interne grave atât în statul, cât şi în societatea bulgară.

În anul 866 izbucneşte o răscoală care viza restaurarea vechiului stat păgân, cu concursul şi în favoarea înaltei aristocrații proto-bulgare. Numai hotărârea sa nezdruncinată şi ajutorul bizantin i-a permis lui Boris să-i calmeze pe opozanți. Scopul acestei revolte era asasinarea lui Boris şi restaurarea păgânismului. Introducerea creştinismului ca religie de stat a avut mari repercusiuni asupra vieții interne. Departe de a se elimina credințele păgâne prin convingere, se foloseau de multe ori metode constrângătoare prin care se încerca impunerea credinței creştine. Fără îndoială această revoltă a clanurilor nobiliare proto-bulgare păgâne era motivată mai mult politic şi etnic, decât religios. Ea antrenează şi o parte din poporul de rând împotriva țarului, acuzat că a renunțat la credința păgână strămoşească. Se urmărea înlocuirea lui Boris cu tânărul pretendent Vladimir, fiul său, care ar fi reinstaurat păgânismul[39].

Revolta aproape reuşise dar printr-o mişcare strategică de maestru, catalogată de documentele timpului ca miraculoasă, Boris reuşeşte să adune o mână de slujitori credincioşi şi să zdrobească revolta. Pedeapsa aplicată capilor revoltei a fost extrem de dură. Capul revoltei, împreună cu cincizeci şi doi de boieri au fost executați, iar poporul a fost iertat. Boris se impune astfel ca un adevărat principe al Evului Mediu: sincer şi crud. Chiar şi acest act de cruzime ne încredințează că trecerea la creştinism a principelui bulgar a fost dincolo de orice considerente politice, diplomatice şi economice un act de convingere[40].

[39] I. Dujcev, V. Velkov, I. Mitev, L. Panayotov, *Histoire de la Bulgarie des origines a nous jours*, p. 97.

[40] I. Dujcev, V. Velkov, I. Mitev, L. Panayotov, *Histoire de la Bulgarie des origines a nous jours*, p. 98.

Mai târziu Boris va regreta cruzimea acestei pedepse, care se datorează și influenței pe care o avea asupra lui clerul grec de la curte. Prin eliminarea însă, a partidului de opoziție de factură păgână, pericolul iminent în care se afla misiunea bizantină și viața creștină incipientă în Bulgaria a fost, măcar pentru un timp, îndepărtat. Acceptarea creștinismului și înnăbușirea în sânge a acestei revolte a însemnat victoria elementului slav asupra elementului bulgar din regatul lui Boris. Cei care până atunci constituiseră majoritatea din punct de vedere numeric au devenit și forța dominantă politic, susținând noua politică de încreștinare a lui Boris[41].

[41] Pr. Dr. C. Ștefan, *Misiunea creștină în Apus și Răsărit (secolele V-X)*, p. 220.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 238 - 251

CANONUL NOULUI TESTAMENT. CÂTEVA CONSIDERAŢII DE ORDIN ISTORIC ŞI TEOLOGIC

Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg

Abstract

This study emphasizes the following points: Firstly, the formation of the New Testament canon was a complex process, influenced not only by external but also internal factors, which, in the Eastern Churches, was characterized by ambiguity and fluidity. Secondly, the study of the criteria of canonicity highlights the mutual dependence between the rule of faith - that is, the entire Tradition of the Church - and the canon. Finally, this specific relationship between Tradition and canon leaves room for diversity, guaranteeing, at the same time, the unity of the canon and maintaining a certain fluidity of its limits, a fact that gives the canon a certain theological openness.

Keywords

New Testament canon, Church Tradition, Orthodox theology

I. Introducere

Discuțiile legate de formarea și conținutul canonului Noului Testament sunt foarte vechi; de fapt, potrivit lui Kurt Aland[1], acestea încep chiar în vremea apariției ultimelor cărți noutestamentare, după cum sugerează pasaje precum II Pt 3, 15-16, II Tes

[1] K. Aland, „Das Problem des neutestamentlichen Kanons", în E. Käsemann (ed.), *Das Neue Testament als Kanon,* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1970, pp. 134-148, mai ales p. 134.

2, 2, Col 4, 16. Spre deosebire de conținutul canonului Vechiului Testament, în privința căruia există diferențe semnificative între tradițiile creștine, lista cărților Noului Testament este aproximativ aceeași peste tot[2]. Totuși, în pofida acestui aparent consens general, există unele probleme aflate încă în dezbaterea specialiștilor. De exemplu: În ce împrejurări a apărut nevoia unei precizări a conținutului colecției de cărți sfinte ale Bisericii? A fost vorba despre ereticul Marcion și canonul său noutestamentar ciuntit? Sau despre alte grupări eretice precum gnosticii și montaniștii[3]? Ori poate existența unui canon iudaic al Vechiului Testament a condus la ideea unui canon creștin al Noului Testament? Au fost și factori teologici interni (precum întârzierea Parusiei) care au declanșat acest proces? În plus, existența mai multor variante de text al Noului Testament ne face să ne întrebăm: Care dintre acestea trebuie considerată canonică? De asemenea, există și chestiuni cu implicații teologice care sunt un subiect de dezbatere nu doar între diferitele confesiuni creștine, ci și între teologii aceleiași confesiuni. Între acestea se pot enumera: criteriile pentru stabilirea canonicității unei anumite cărți și posibilitatea modificării canonului sau a stabilirii unui „canon în interiorul canonului", adică raportul dintre diversitatea și unitatea canonului. De asemenea: poziția pe care o ocupă în Biserică canonul și relația sa cu Tradiția, sau, în cuvintele lui Bruce Metzger, întrebarea „dacă canonul este o colecție de cărți autoritative sau o colecție autoritativă de cărți"[4]. În limitele acestui studiu nu pot fi abordate în detaliu toate aceste probleme. Ne vom concentra doar pe perspectiva ortodoxă asupra canonului Noului Testament și pe răspunsurile pe care cercetarea biblică ortodoxă le oferă doar unora dintre întrebările de mai sus. Astfel, prezentarea va cuprinde următoarele secțiuni: a) un scurt istoric al formării canonului, cu mai multă atenție asupra Bisericilor din Răsărit; b) criteriile de canonicitate, potrivit izvoarelor patristice; c) raportul Canonului cu Sf. Tradiție, potrivit teologiei ortodoxe, și funcția acestuia în Biserică, precum și ambiguitatea limitelor sale. La final, pentru

[2] Există, totuși, și excepții, cum ar fi: Biserica Ortodoxă Siriacă Malankara (India) și Biserica Siriacă Caldeeană, care păstrează canonul Peșitta de 22 de cărți. De asemenea, Biblia coptă ale Bisericilor din Egipt și Etiopia conține un număr de cărți noutestamentare mult mai mare.

[3] Vezi B. Metzger, *The Canon of the New Testament: Its Origin, Development, and Significance,* Clarendon Press, Oxford, 1989), pp. 75-274 pentru o discuție detaliată a circumstanțelor istorice care au condus la formarea canonului Noului Testament.

[4] B. Metzger, *The Canon…*, p. 1.

a exemplifica ideile discutate, vor fi prezentate două cazuri: Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul și Protoevanghelia Sfântului Iacov.

II. Scurt istoric al formării canonului Noului Testament

Procesul formării canonului Noului Testament a parcurs șapte faze, fiecare cu anumite trăsături particulare determinate de condițiile istorice și teologice ale Bisericii[5]. Unele părți ale acestui proces sunt obscure, fapt ce invită la speculații. În plus, pentru fiecare fază trebuie luat în seamă și specificul comunităților locale precum și rolul marilor personalități bisericești.

a) În prima fază, care acoperă perioada dintre Sfântul Apostol Pavel și primii Părinți apostolici, numită și „preistoria canonului", Biserica primară avea la îndemână două izvoare „canonice" majore: Vechiul Testament și Tradiția Orală despre învățătura, moartea și învierea Mântuitorului Iisus Hristos[6]. Ambele sunt înțelese în termenii unei istorii a mântuirii[7]. Spre finalul acestei etape, se pare că circula deja între Biserici o colecție a epistolelor Sfântului Apostol Pavel[8] și una a celor patru Evanghelii[9]. Acestea erau citite în cadrul adunărilor de cult, însă statutul lor rămâne neclar. Se pare că, în această perioadă timpurie a Bisericii, Tradiția Orală despre Iisus Hristos precum și autoritatea martorilor oculari aveau prioritate în fața oricărei scrieri creștine[10].

b) În faza a doua are loc afirmarea scrierilor apostolilor (inclusiv Sfântul Pavel) ca izvoare autentice de viață și învățătură creștină, alături de Vechiul Testament și de zicerile Domnului, sub influența unor personalități precum Sfântul Iustin Martirul și Filosoful și Părinții Apostolici mai târzii[11].

c) A treia fază începe în jurul anului 150 d.Hr. În timpul acesteia, cele patru Evanghelii și epistololele devin colecții materiale și încep să circule împreună. Tot acum apare și ereticul Marcion care propune un canon creștin purificat de orice referință vechitestamentară[12]. Este dezbătută intens

---

[5] Adoptăm aici diviziunea în șapte faze propusă de K. Aland, „Das Problem…", pp. 140-143.

[6] Hans von Campenhausen, *The Formation of the Christian Bible*, trans. J.A. Baker, Adam & Charles Black London, 1972, pp. 111-114.

[7] J. Karavidopoulos, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, ed. a 3-a, Pournaras, Thessaloniki, 2007, pp. 82-85.

[8] Sf. Ignatie al Antiohiei, *Ep. ad Eph.* X. 7-8, *PG* 5, 653A; Sf. Policarp al Smirnei, *Ep. ad. Phil.* III.3-12, *PG* 5, 1008B-C.

[9] Vezi discuția la Karavidopoulos, *Εισαγωγή...*, pp. 91-92.

[10] Sf. Ignatie al Antiohiei, *Ep. ad. Philad.* 8,2 (*PG* 5, 704).

[11] A se vedea, de ex.: Sf. Clement Romanul, 1 Cor 46 (*PG* 1, 305A; 308A); 49 (*PG* 1, 309A-B); Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Dial.* 85 (*PG* 6, 676C); 110 (*PG* 6, 729A-B).

[12] Marcion a compilat o listă de cărți noutestamentare care cuprindea Sf. Evanghelie după

încă întrebarea dacă Marcion a fost primul care a venit cu ideea unui canon[13]. Cercetarea recentă dovedește că existau deja colecții informale de texte noutestamentare[14] și chiar înclină să accepte existența unui canon anterior lui Marcion, pe care acesta l-ar fi prelucrat pentru a-l face conform cu ideile sale[15]. În prezent, cei mai mulți specialiști consideră că acțiunile lui Marcion au condus la accelerarea unui proces care începuse deja în epoca Bisericii primare[16]. Se pare că un rol similar l-au avut și textele apocrife, mai ales cele de origine gnostică și montanistă[17].

d) Faza a patra începe în jurul anului 200 și este marcată de personalități precum Sfântul Irineu de Lion, Tertulian și Clement din Alexandria. Cele patru Evanghelii au deja un statut consolidat de scrieri autoritative alături

---

Luca și 10 epistole ale Sf. Ap. Pavel (Galateni, I, II Corinteni, Romani, I, II Tesaloniceni, Efeseni [Laodiceeni], Coloseni, Filimon și Filipeni). Vezi Sf. Epifanie de Salamina, *Panarion* 1, *PG* 41, 725C. De asemenea: A. von Harnack, *Marcion: Das Evangelium vom fremden Gott. Eine Monographie zur Geschichte der Grundlegung der katholischen Kirche*, TU 45, J.C. Hinrichs, Leipzig, 1924.

13 Potrivit lui Metzger (*The Canon...*, p. 18), primul care i-a atribuit lui Marcion ideea unui canon creștin a fost J.G. Eichhorn. Aceeași idee a fost susținută și de H. von Campenhausen (*The Formation…*, p. 148): „Orice s-ar zice, primul canon creștin rămâne creația unică și particulară a lui Marcion, el nefiind precedat nici de Biserică și nici de sectele gnostice". Aici Campenhausen accentuează o idee anterioară a lui Harnack, conform căreia înainte de Marcion nicio scriere creștină nu menționează existența unui canon creștin. Harnack, însă, și-a ajustat teza prin acceptarea existenței unui canon al celor patru Evanghelii înainte de Marcion (vezi Campenhausen, *The Formation…*, 149 și n. 6).

14 Vezi remarcele Morwennei Ludlow, în Morwenna Ludlow, „'Criteria of Canonicity' and the Early Church", în J. Barton & M. Wolter (ed.), *Die Einheit der Schrift und die Vielfalt des Kanons / The Unity of the Scripture and the Diversity of the Canon*, BZNW 118, de Gruyter, Berlin and New York, 2003, pp. 69-93, mai ales p. 70: „Biserica nu a reacționat față de Marcion prin crearea primului canon al Noului Testament, ci, mai degrabă, prin reflectarea pentru prima oară asupra naturii Scripturilor pe care le folosea deja". Karavidopoulos (*Εισαγωγή…*, pp. 91-92) susține ipoteza existenței unui *corpus paulinum*, compilat în Corint sau în Efes, și crede că este probabilă existența unei colecții a celor patru Evanghelii. Totuși, el plasează crearea Noului Testament ca o colecție de cărți asemenea Vechiului Testament spre sfârșitul sec. II.

15 V. Ioannidis, *Ε σαγωγή ε ς τήν Καινήν Διαθήκην*, Atena, 1960, p. 490.

16 A.M. Ritter, „Zur Kanonbildung in der Alten Kirche," în A. M. Ritter, *Charisma und Caritas. Aufsätze zur Geschichte der alten Kirche,* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1993, pp. 265-280, mai ales p. 267. S. Agouridis, *Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην,* Gregoris Publ., Athens, 1991, pp. 67-68.

17 M. Fiedrowicz, *Theologie der Kirchenväter: Grundlagen frühchristlicher Glaubensreflexion*, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2007, p. 60. De asemenea, Pr. Prof. dr. Vasile Mihoc, Asist. Drd. Daniel Mihoc, Drd. Ioan Mihoc, *Introducere în Studiul Noului Testament*, vol. 1, Teofania, Sibiu, 2001, p. 73.

de alte scrieri apostolice (epistolele Sfântului Pavel, Faptele Apostolilor, Apocalipsa şi unele epistole sobornicești)[18]. Un element de noutate al acestei perioade este decizia ca în cultul public să nu fie citite cărți necanonice[19]. În aceste condiții, utilizarea liturgică a unei cărți devenea o recunoaștere implicită a canonicității ei.

e) În secolul III şi începutul secolului IV, a cincea fază în formarea canonului, disputele sunt concentrate asupra canonicității Epistolelor Sobornicești şi a Epistolei către Evrei, în apus, iar în răsărit asupra Apocalipsei. Origen introduce un nou criteriu, pe lângă apostolicitate, şi anume consensul Bisericii, adică acceptarea unanimă a canonicității unei cărți în Bisericile locale. De asemenea, el împarte cărțile Noului Testament în două categorii: *homologoumena* (cele unanim acceptate) şi *amphiballomena* (cele a căror autenticitate este nesigură). Cărțile false, care trebuiesc excluse, sunt numite de el *pseude*[20]. Aceste distincții au fost suplimentar elaborate de către Eusebiu de Cezareea, în jurul anului 325[21]. Este interesant faptul că tipuri asemănătoare de clasificare, deşi nu total identice, se regăsesc în diferite texte patristice chiar şi în epocile ulterioare[22]. Conform observației lui Tobias Nicklas, se pare că autoritatea unui text era determinată de contextul folosirii lui şi că această autoritate nu corespundea întru totul cu statutul canonic al textului respectiv[23].

---

[18] Potrivit lui Eusebiu al Cezareii (*Ist. Bis.* V.16.3), primul care a folosit expresia „Noul Testament" a fost episcopul antimontanist Policrat al Efesului, în jurul anului 192. Sfântul Irineu de Lion (*Adv. Haer*. III.11. 8-9) vorbeşte despre *Evanghelia tetramorfă*, corelând numărul de patru Evanghelii cu cele patru puncte cardinale şi sugerând astfel că Evanghelia are o semnificația ecumenică şi unificatoare. Sf. Irineu cunoştea, de asemenea, epistolele Sfântului Pavel, Faptele Apostolilor, Apocalipsa, I Petru şi I-II Ioan. Clement din Alexandria recunoaşte ca autentice cele patru Evanghelii, cele 14 epistole pauline, Faptele Apostolilor, I Petru, I-II Ioan şi Iuda (*Stromate* III.13.93). Canonul Muratori, care provine din aceeaşi perioadă, conține 23 de cărți (I-II Petru, III Ioan, Iacov şi Evrei lipsesc, în schimb e adăugată Apocalipsa lui Petru).

[19] Aşa este cazul scrierii necanonice Evanghelia lui Petru. Vezi Pr. lect. dr. Adrian Murg, *Apocrifele Noului Testament. O scurtă prezentare*, în „Anuarul Facultății de Teologie din Arad. Anul universitar 2019-2020", Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2021, pp. 188-189.

[20] Eusebiu de Cezareea, *Ist. Bis.* VI.25. Origen include II Petru, II-III Ioan, Iacov şi Iuda în categoria cărților incerte.

[21] Eusebiu de Cezareea, *Ist. Bis.* III.25. El clasifică cărțile în patru categorii: cele unanim acceptate (*homologoumena*), cele disputate (*antilegomena*), cele false (*notha*) şi cele eretice (*hairetika*).

[22] Vezi, de exemplu, categoria *anaginoskomena*, menționată de Sf. Atanasie (*Ep. Fest. 39*), care cuprinde cărți „folositoare sufletului", cum ar fi Păstorul lui Herma, care putea fi citite în cadrul catehezelor.

[23] Tobias Nicklas, „Christian Apocrypha and the Development of the Christian Canon", în *Early Christianity* 5 (2014), pp. 220-240, mai ales p. 226.

f) A șasea fază este dominată de discuțiile sinodale despre canon și de problema listelor canonice în care au fost implicați episcopi importanți, mai ales din Răsărit, cum ar: Sfinții Atanasie cel Mare, Amfilohie din Iconiu, Chiril al Ierusalimului și Grigorie de Nazianz. Cărțile acceptate sunt numite acum „canonice", iar lista acestora, „canon"[24]. Canonul de 27 de cărți prezentat de Sf. Atanasie în *Epistola festivă 39* a fost adoptat și în Apus, fiind confirmat de Sinoadele de la Hipo (393) și Cartagina (397 și 419). Situația a rămas totuși fluidă și plurivalentă în Răsărit, unde mai circulau diverse canoane validate de sinoade locale[25]. Se părea că Bisericile răsăritene nu erau foarte preocupate de fixarea limitelor canonului. Acest lucru se vede destul de clar în canonul siriac, din care, până în anul 400, încă mai făcea parte Diatessaronul. Mult mai târziu, prin secolul VI, acesta a fost definitiv înlocuit cu cele patru Evanghelii (în comunitățile din vestul Siriei). Din acest canon lipseau II Petru, II, III Ioan, Iuda și Apocalipsa. Bisericile nestoriene încă folosesc canonul Peșitta, din care lipsesc Iuda și Apocalipsa.

g) Dacă în Apus s-a ajuns la un oarecare consens până la sfârșitul secolului VI, iar problema canonului a fost definitiv închisă la Conciliul de la Trent din 1546, în Răsărit situația nu s-a schimbat semnificativ. E interesant faptul că Sinodul de la Trullo din 692 a ratificat diferite liste canonice existente, care nu concordă întru totul[26]. Acesta este un semn al fluidității pe care am semnalat-o deja în Răsărit și care, după cum vom vedea, nu este lipsită de semnificație teologică. Decizia Sinodului de la Ierusalim din 1672 de a ratifica lista canonică de 27 de cărți trebuie privită în acest context general al polifoniei și fluidității canonului biblic în Biserica Ortodoxă.

---

[24] De ex., Sf. Atanasie, în *Ep. Fest. 39*, numește cărțile acceptate *kanonizomena*, iar Canonul 59 al Sinodului de la Laodiceea prevede ca în Biserică să fie citite numai cărțile *kanonika* ale Vechiului și Noului Testament. Vezi Pr. lect. Dr. Constantin Rus, *Canonul cărților Sfintei Scripturi după canoanele Bisericii Ortodoxe. Studiu canonic*, Editura Mirador, Arad, 2001, p. 125 și 88-89.

[25] De ex., Canonul 60 al Sinodului de la Laodiceea (a două jumătate a sec. IV) cuprinde toate cărților Noului Testament, cu excepția Apocalipsei. Aceeași carte lipsește și din canonul Sf. Grigorie de Nazianz. Sf. Amfilohie din Iconiu are toate cele 27 de cărți, dar manifestă îndoieli pentru II-III Ioan, II Petru, Iuda și Apocalispsa. Pentru text, traducere și comentarii asupra acestor canoane, vezi C-tin. Rus, *Canonul...*, pp. 85-98; 157-171; 174-192.

[26] Sinodul a ratificat Canonul 85 Apostolic, Canonul 60 al Sinodului de la Laodiceea, Canoanele 24 și 32 ale Sinodului de la Cartagina, și listele Sfinților Atanasie, Grigorie și Amfilohie. S-a spus deja că există anumite dezacorduri între aceste liste în privința ambelor testamente.

III. Criteriile admiterii în canon

Procesul de canonizare a cărților Noului Testament, schițat sumar mai sus, ridică o serie de probleme teologice, care au fost tratate în multe și variate moduri. Este vorba în principal despre relația dintre Biserică și canon, și despre elementele care au condus la recunoașterea unei scrieri oarecare ca fiind canonică. Se folosește de obicei termenul de „criterii", care poate însă să inducă o părere greșită, conform căreia Biserica ar fi avut la îndemnă un set de standarde prestabilite pe care le-ar fi folosit pentru evaluarea cărților noutestamentare, ca într-un fel de algoritm obiectiv, fără a ține seama de reciprocitatea dintre Biserică și canon. Nu trebuie să ne imaginăm nici că Bisericile locale au acceptat cu pasivitate canonul. Cazul Evangheliei după Petru, de exemplu, al Epistolelor pastorale, sau al Apocalipsei demonstrează că Biserica a trebuit să decidă uneori asupra a ceea ce putea face parte din canon și a ceea ce trebuia respins. De aceea trebuie păstrat echilibrul dintre „receptarea pasivă a Bisericii și crearea activă de către aceasta a canonului"[27]. În acest sens, tipologia dublă propusă de Kendall W. Folkert cu privire la canon pare să reflecte această formă de reciprocitate[28]. Vorbind, așadar, despre „criterii", nu trebuie să ne lăsăm atrași de ideea unei proceduri intelectuale și mecanice, ignorând complexitatea procesului de canonizare. Din cauza acestor piste false pe care le poate deschide folosirea termenului de „criterii", unii preferă să-l evite și să adopte expresii mai flexibile, precum „rațiuni" sau „norme de canonizare"[29]. Acestea ar fi mai aproape de impresia creată de studiul rarelor referințe patristice la calitățile pe care trebuie să le aibă o carte canonică. Impresia ar fi că Părinții Bisericii au aplicat criteriile sau principiile într-un mod nesistematic și inconsecvent[30]. Această aparentă inconsecvență se clarifică însă prin însăși natura cărților Noului Testament. Căci acestea nu sunt relatări jurnalistice despre viața și faptele Mântuitorului Iisus Hristos, ci interpretări ale prezenței și lucrărilor Sale în lume venite

[27] M. Ludlow, „Criteria…" p. 71

[28] K. W. Folkert, „The 'Canons' of Scripture", în Miriam Levering (ed.), *Rethinking Scripture: Essays from a Comparative Perspective,* SUNY Press, Albany, 1989, pp. 170-177 mai ales p. 173: „Canonul I denotă textele normative, orale sau scrise, care sunt prezente în tradiție prin intervenția unuia sau a multor vectori. Canonul II se referă la texte normative prezente independent și distinct într-o anumită tradiție și care funcționează ca vectori".

[29] Expresia „norme de canonicitate" a fost făurită de R. P. C. Hanson, *Tradition in the Early Church*, SCM Press, London, 1962, p. 213.

[30] H. Gamble, *The New Testament Canon: its Making and Meaning,* Fortress Press, Philadelphia, 1985, p. 71.

din partea martorilor oculari și a teologilor Bisericii primare[31]. De aceea, Biserica își recunoaște în aceste Scripturi propria viață și experiență așa cum izvorăsc acestea din învățătura, moartea și învierea Domnului Hristos[32]. Nu trebuie neglijată nici preeminența Tradiției Orale, mai ales în primele faze ale canonizării, și nici faptul că numele unui apostol nu putea servi *per se* ca dovadă a autenticității[33].

Desigur, cel dintâi și mai important criteriu pentru admiterea unei scrieri în canon a fost vechimea și autenticitatea acesteia. Menționăm că apostolicitatea unei cărți nu era înțeleasă în sensul strict al scrierii acesteia de către un apostol ci ca reflectând o tradiție legată de un anumit apostol[34]. Pe lângă vechime, o carte trebuia să aibă veridicitate istorică și să fie apostolică în sensul menționat mai sus[35]. Respingerea unor cărți atribuite unor corifei ai apostolilor (de ex. Petru, Pavel sau Ioan) indică clar că în multe cazuri apostolicitatea nu a fost suficientă pentru canonicitate[36].

Intervine aici un alt criteriu, un fel de „apostolicitate internă"[37], care constă în ortodoxia conținutului textului, adică în conformitatea sa cu *regula credinței* (*regula fidei*)[38], credința fiind considerată ca sumă a învățăturilor apostolice. În acest sens, o învățătură poate fi considerată apostolică dacă ea este conformă credinței comunității eclesiale[39]. Se pare că acest criteriu de canonicitate nu a acționat ca o forță restrictivă împotriva pluralității. Diversitatea cărților canonice confirmă aceasta. Deși a fost folosită în cazul unor cărți îndoielnice,

---

[31] M. Konstantinou, «Η χρήση και η ερμηνεία της Παλαιάς Διαθήκης εν Χριστώ και εις την Εκκλησία», în *Ἱερουργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ Ἁγία Γραφὴ στὴν Ὀρθόδοξη Λατρεία*, Proceedings of the 5th Greek Liturgical Symposium; Pastoral Library 10; Atena, 2004, p. 103.

[32] P. Vassiliadis, «Αιρέσεις και θεολογικές τάσεις στον αρχέγονο Χριστιανισμό», *Deltion Biblikon Meleton* 5 (1977-1978), pp. 114-116.

[33] A se vedea, de ex., discuția lui Origen despre conceptul de „evanghelie", în al său Comentariu la Ioan 1.18, unde el susține că apostolia este confirmată de Evanghelie, nu Evanghelia de apostolie.

[34] A se vedea, de ex., Sf. Irineu al Lionului, *Adv. Haer.* III.10.15; III.14.1.

[35] A se vedea argumentul lui Tertulian, în *Adv. Marc.* 4.5.

[36] Această idee se regăsește, de pildă, în Constituțiile Sfinților Apostoli VI.16.1: „Nu primiți cărțile alcătuite de impioși în numele nostru, fiindcă nu la numele apostolilor trebuie să fiți cu luare aminte, ci la natura lucrurilor și la gândirea nepervertită". (Diacon Ioan I. Ică jr, *Cononul Ortodoxiei*, vol 1: *Canonul apostolic al primelor secole*, Deisis, Sibiu, 2008, p. 699). Pe de altă parte, în Biserica veche a existat o tendință crescândă de a atribui unor personalități celebre lucrări anonime.

[37] A. M. Ritter, „Kanonbildung…", p. 268.

[38] Eusebiu de Cezareea, *Ist. Bis*, VI.12.2-6.

[39] A. M. Ritter, „Kanonbildung…", pp. 268-269.

și mai mult cu scopul de a exclude decât a include[40], regula credinței pare să fi fost o noțiune atotcuprinzătoare care cuprindea întreaga doctrină și tradiție creștină, rezumată în cuvinetele Sfântului Irineu: „mărturisirea unității dintre Dumnezeu-Creatorul și Dumnezeu-Mântuitorul, Iisus Hristos"[41]. Această mărturisire putea lua diferite forme și, datorită flexibilității ei, ea a funcționat mai mult ca un principiu ermineutic, nu ca o listă de crezuri. De aceea *regula fidei* nu a suprimat niciodată principala trăsătură și presupoziție a canonului și a cărților sale, și anume diversitatea și polifonia[42].

Al treilea criteriu, care a jucat un rol important – câteodată chiar decisiv, mai ales începând cu secolul III – în stabilirea statutului unor cărți nesigure (precum Iacov, II Petru, Apocalispsa și Evanghelia lui Petru), a fost catolicitatea (adică recunoașterea universală) și folosirea acestora în cultul și cateheza Bisericii[43]. Acesta este mai mult un criteriu *de facto*, constatativ, care - datorită faptului că ortodoxia și catolicitatea nu s-au suprapus întotdeauna, mai ales în fazele de început ale formării canonului[44]- a fost folosit cu prudență, fiind deseori moderat de reflecții asupra modului *adecvat* de folosire a unui text biblic[45]. În aceste cazuri conformitatea cu credința și propovăduirea Bisericii a avut prioritate[46]. În discuțiile despre canonicitate din Biserica veche se poate detecta și o anumită ierarhizare a tipurilor de utilizare a unui text: statut canonic îndelungat (din vechime); statut canonic curent (în prezent); citat în scrierile doctrinare ale unor autori creștini importanți; utilizarea cultică; utilizarea catehetică[47]. Se pare că unii scriitori, precum Tertulian, Sf. Irineu, Origen, au fost reținuți față de acest criteriu al utilizării unei cărți. Cu toate acestea, în timp, odată cu conturarea granițelor ortodo-

[40] H. Gamble, *The New Testament Canon…*, p. 70.

[41] M. Ludlow, „Criteria…", p. 87; J.N.D. Kelly, *Early Christian Creeds,* Longmans, London, 1950, p. 76; Sfântul Irineu oferă expresia cea mai pronunțată a acestei idei în *Adv. Haer.* I.10.1; II.27.2.

[42] N. Matsoukas, *Δογματική και συμβολική θεολογία,* Vol. 1, Pournaras, Thessaloniki, 1985, p. 186.

[43] A se vedea, de pildă, discuția privind folosirea liturgică din Fragmentul Muratori 62-63 (pentru cazul epistolelor către Filimon, Tit și Timotei); 72 (pentru Apocalipsa lui Petru); 77-80 (pentru *Păstorul* lui Herma, a cărui citire publică în Biserică nu este recomandată; I.Ică jr., *Canonul apostolic...*, p. 542).

[44] Este interesantă distincția pe care o face Rufin (*Symb.* 38) între cărțile „canonice" și cele „eclesiastice". Scrierile care fac parte din a doua categorie pot fi citite pentru zidire sufletească dar nu pot fi folosite pentru argumentarea doctrinei. (https://www.newadvent.org/fathers/2711.htm, accesat 3.12.2022).

[45] M. Ludlow, „Criteria…", p. 81.

[46] M. Fiedrowicz, *Theologie der Kirchenväter…*, p. 63.

[47] M. Ludlow, „Criteria…", p. 80.

xiei, criteriul catolicității a devenit tot mai important în stabilirea canonicității unei scrieri[48].

IV. Relația dintre Tradiția Bisericii și canon, potrivit Teologiei Ortodoxe

Dintre criteriile canonicităţii prezentate mai sus, cel mai important pare a fi regula credinţei, care include întreaga Tradiţie creştină şi este, în acelaşi timp, cadrul ermineutic al Sfintelor Scripturi[49]. Paradoxal, totuşi, există o interdependenţă între canon şi Tradiţie, deoarece Părinţii afirmă uneori că Scriptura este expresia scrisă a regulii credinţei. Acest lucru se poate explica din punct de vedere istoric prin faptul că Tradiţia creştină – regula credinţei – a fost iniţial orală iar ulerior a fost transpusă în texte autoritative. Prin urmare, cea dintâi temelie este experienţa Bisericii. Cărţile Scripturii au fost compuse pentru a comenta şi interpreta evenimente şi moduri de viaţă din sânul Bisericii. Din perspectivă ortodoxă, Scripturile şi regula credinţei nu sunt două autorităţi diferite care se reglementează una pe cealaltă, ci sunt forme interconectate ale aceleiaşi Tradiţii a Bisericii[50]. De aceea, niciuna nu poate fi socotită ca fiind mai importantă sau superioară celeilalte, căci ambele exprimă deopotrivă Tradiţia Bisericii în varietatea formelor sale (predică, catehază, rugăciune, pastoraţie, organizare, etc.)[51]. Potrivit lui Harry Gamble, „printr-o rodnică sinergie, Scriptura a contribuit la modelarea tradiţiei credinţei, iar tradiţia credinţei a influenţat formarea canonului Scripturii”[52].

În consecință, canonul nu poate funcționa ca un punct de referință extern în definirea și normarea Bisericii. Raportul dintre acestea este o combinație complexă între receptare și creație. Conform observațiilor teologului britanic Morwenna Ludlow, formarea canonului a fost influențată atât de factori

[48] Fer. Augustin, *De doctrina Christiana* II.8.12 (https://www.newadvent.org/fathers/12022.htm, accesat 3.12.2022). E posibilă și detectarea unor anumite nuanțe în conceptul de catolicitate. Atfel, Fericitul Augustin accentuează folosirea în prezent a unei cărți în Biserici, pe când Eusebiu este mai interesat de vechimea catolicității. Pe de altă parte, alți scriitori, precum Sf. Irineu, *Adv. Haer.* I.10.1 (https://www.newadvent.org/fathers/0103110.htm, accesat 3.12.2022) și Tertulian *Praescr.* XV (https://www.newadvent.org/fathers/0311.htm, accesat 3.12.2022, par să identifice catolicitatea cu apostolicitatea.

[49] John Breck, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii*, traducere de Ioana Tămăian, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2003, pp. 24-25.

[50] J. Breck, *Sfânta Scriptură…*, p. 320.

[51] J. Breck, *Sfânta Scriptură…*, pp. 30-33.

[52] H. Gamble, *New Testament Canon…*, p. 69.

activi cât şi pasivi, într-un mod care e uneori greu de clarificat[53]. Canonul reflectă interpretatrea teologică pe care Biserica a dat-o „evenimentului Hristos", dar, în acelaşi timp, furnizează şi contextul ermineutic în care trebuie înțeleasă tradiția evenghelică[54]. Pe de altă parte Biserica stabilește canonul, nu canonul Biserica. Dar canonul este strâns legat de identitatea Bisericii, furnizând acesteia temelia învățăturii, moralei şi vieții sale liturgice[55]. Această ultimă observație poate explica şi avertismentul întâlnit în anumite scrieri patristice de a nu adăuga sau a lua ceva din canon[56]. Această avertisment poate fi înțeleas şi ca o interdicție de a redeschide canonul sau de a revizui presupozițiile teologice care stau la baza lui, subliniind astfel continuitatea vieții Bisericii[57]. Acest ultim aspect al relației dintre canon şi Biserică a fost accentuat în mod exagerat de aripa conservatoare a cercetării biblice ortodoxe. Reprezentanții acestei tendințe văd în canon o autoritate supremă, cumva preexistentă şi transcendentă, având prioritate în fața Bisericii, de vreme ce nu aceasta decide conținutul lui. „Biserica acceptă doar ceea ce i se predă. Singurul criteriu sunt datele istorice, nu investigația critică. Cărțile canonice au fost în canon de la bun început; ele nu au trecut printr-un proces de aprobare înainte de a deveni parte a canonului"[58]. Această înțelegere a canonului este strâns legată de ideea inspirației literale şi a infailibilității totale a cărților canonice. Astfel, fiind operă a Duhului Sfânt în cadrul căreia factorul uman este doar un instrument, Scripturile conțin cuvântul lui Dumnezeu adevărat şi neschimbabil[59]. Aceste idei nu sunt promovate în cercetarea biblică ortodoxă curentă, deoarece ele ignoră atât tradiția patristică referitoare la criteriile canonicității, prezentată mai sus, cât şi datele istorice. Dar ele, pe de altă parte atrag atenția asupra limitelor şi funcției canonului în Biserică şi asupra raportului lui cu inspirația biblică. Altfel spus, se pune întrebarea dacă canonul trebuie considerat ca închis sau deschis. E adevărat că referințele patristice menționate interzic modificarea canonului, dar ele nu afirmă că inspirația divină ar aparține ex-

[53] M. Ludlow, „Criteria…", p. 93.

[54] Christos Voulgaris, „Premise fundamentale în ermineutica neotestamentară", în Christos Voulgaris, *Studii de teologie biblică*, traducere şi cuvânt introductiv pr. prof. Ion Buga, Editura „Sfântul Gheorghe Vechi", Bucureşti, 2000, pp. 173-174.

[55] J. Panagopoulos, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη,* Atena, 1994, pp. 31-32.

[56] *Didahia* IV.13; Sf. Irineu de Lion, *Adv. Haer.* IV.33.8; Sf. Atanasie, *Ep. Fest. 39*, etc.

[57] M. Fiedrowicz, *Theologie der Kirchenväter…*, p. 61.

[58] S. Sakkos, *Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην, ed a 2-a*; Tesalonic, 1984, p. 33.

[59] S. Sakkos, *Εισαγωγή…*, p. 15.

clusiv cărților canonice[60]. Mai mult, în pofida faptului că scrierile canonice sunt voci autentice și autoritative cu rol normativ în viața Bisericii, limitele canonului nu coincid cu limitele inspirației și nici cu ale vieții bisericești autentice. Cu alte cuvinte, nu toate scrierile inspirate fac parte din canon și, în plus, autoritatea și canonicitatea nu sunt legate în mod ombilical, ci, cea dintâi poate să existe și fără cea de-a doua. Canonul, prin urmare, nu trebuie înțeles ca o formulare finită a mesajului Evangheliei, ci ca o delimitare concretă, dincolo de orice îndoială sau falsificare[61], a granițelor învățăturii și experienței Bisericii, și ca un cadru interpretativ larg și flexibil, care permite membrilor comunității să exprime variate opinii și să propășescă în diversitate și polifonie, prin darurile felurite ale Duhului Sfânt.

V. Două exemple

Astfel, în pofida faptului că din punct de vedere istoric canonul rămâne închis, din punct de vedere teologic el este de fapt deschis, iar limitele lui nu pot fi definite o dată pentru totdeauna. Această deschidere poate să explice ambiguitatea și fluiditatea pe care canonul le manifestă în Biserica Ortodoxă, după cum s-a arătat mai sus. Cazul Apocalipsei este ilustrativ. În cea mai mare parte a procesului de formare, datorită îndoielilor la adresa apostolicității sale, ultima carte a Noului Testament s-a situat în afara canonului. Aceste îndoieli au fost depășite abia în ulima fază a formării canonului[62]. Pe lângă aceasta, referitor la Apocalipsă, Sinodul Trulan (cvinisext) a ratificat două tipuri de canoane: unele conțin Apocalipsa, iar altele fie o resping, fie manifestă reticență față de canonicitatea ei. Se pare, prin urmare, că primirea ei în canon s-a făcut „printr-o situație *de facto*, nu printr-o decizie sinodală"[63]. Pe lângă aceasta, Apocalipsa n-a fost inclusă în lecționarul Bisericii Ortodoxe, care a fost stabilit prin sec. V. Criteriul utilizării, prin ur-

[60] M. Fiedrowicz, *Theologie der Kirchenväter...*, p. 62.

[61] Este interesantă remarca lui David Brakke, conform căreia Sf. Atanasie nu a intenționat să închidă canonul în Epistola Festivă 39 ci, mai degrabă, să promoveze un canon diferit de cel adoptat de dascălii creștini din Alexandria secolului IV.

[62] Diac. Dr. Nicolae Nicolaescu, pr. prof. Dr. Grigorie Marcu, pr. prof. Dr. Șofron Vlad, pr. prof. Liviu G. Munteanu, *Studiul Noului Testament*, Manual pentru Institutele Teologie, ed. a 2-a, București, 1977, pp. 17-18.

[63] Eugenia Scarvelis Constantinou, „Banned from the Lectionary: Excluding the Apocalypse of John from the Orthodox New Testament Canon", în Vahan S. Hovhanessian (ed.), *The Canon of the Bible and the Apocrypha in the Churches of the East*, Bible in the Christian Orthodox Tradition 2, Peter Lang, New York, 2012, pp. 51-62, mai ales p. 60.

mare, nu poate fi folosit în acest caz. Totuşi, cartea a fost acceptată prin consensul membrilor comunității, care alcătuiesc trupul viu al Bisericii[64].

Pe de altă parte, diferite scrieri rămase în afara canonului au continuat să aibă un rol important în cultul şi discursul teologic al Bisericii. Aşa stau lucrurile cu Protoevanghelia lui Iacov, care se stă la baza imnografiei şi a iconografiei sărbătorilor Maicii Domnlui, fiind un text de referință pentru mulți Părinți ai Bisericii din epoca bizantină[65]. Această carte, fără să fie vreodată recunoscută drept canonică sau inspirată, dar, cu toate acestea, fiind larg folosită în cultul şi predica Bisericii, ilustrează foarte bine ambiguitatea şi fluiditatea canonului. Relația Scripturilor cu viața şi tradiția Bisericii pare astfel să fie mai complicată decât am crede la prima vedere.

Aceste două exemple demonstrează complexitatea problemei canonicității şi autorității scrierilor creştine antice, o trăsătură deseori pierdută din vedere în reconstrucțiile schematice moderne ale procesului de canonizare. Se pare că unele scrieri, cum este Apocalipsa, a dobândit statut canonic printr-o procedură extraordinară şi în pofida suspiciunilor manifestate de anumite personalități ale Bisericii sau părți ale tradiției creştine. În alte cazuri, texte autoritative dar necanonice au influențat includerea sau excluderea altor cărți din canon, cum este cazul scrierii *Doctrina lui Addai*[66]. Mai mult, unele texte necanonice au rămas pe o poziție de autoritate în Biserică nu doar prin folosirea lor în activitatea catehetică ci şi prin citarea lor în omilii şi contribuția lor la formarea tradiției liturgice, iconografice şi haghiografice.

Prin urmare, nu se poate vorbi despre un caracter unidirecțional al procesului de canonizare, ci despre o evoluție ramificată a acestuia. În pofida concepțiilor moderne despre un canon fix şi unanim acceptat, datele furnizate de către izvoarele antice conduc spre concluzia fluidității şi diversității canonice[67].

---

[64] E. Scarvelis-Constantinou, „Banned from the Lectionary…", p. 61: „Dacă o carte nu este niciodată citită în Biserică, poate fi considerată canonică? De fapt, o carte este canonică *dacă poate fi citită* în Biserică; aceasta nu înseamnă că ea *trebuie să fie citită* în Biserică".

[65] J. Karavidopoulos, *Απόκρυφα χριστιανικά κείμενα*, vol.1: *Απόκρυφα Ευαγγέλια*, Biblical Library 13, Pournaras, Tesalonic, 2001, pp. 52-54.

[66] T. Nicklas, „Christian Apocrypha…", pp. 234-235.

[67] De exemplu, lista canonică propusă de Sf. Atanasie în *Ep. Fest. 39* a fost cea care s-a impus. Totuşi, nu se ştie cât de mare a fost impactul acestei epistole în Egipt sau în alte părți ale lumii creştine. Doi codici egipteni din acelaşi secol, Codex Vaticanus şi Codex Alexandrinus, conțin colecții uşor diferite față de cea a Sf. Atanasie.

VI. Concluzii

În final, subliniem trei idei principale:

a) Formarea canonului a fost un proces complex, influențat nu doar de factori externi ci și și interni, care, în Bisericile răsăritene, a fost caracterizat de ambiguitate și fluiditate.

b) Discuția referitoare la criteriile canonicității a evidențiat dependența reciprocă dintre regula credinței – adică întreaga Tradiție a Bisericii – și canon.

c) Acest raport specific lasă loc pentru diversitate garantând, în același timp, și unitatea canonului și menținând o anumită fluiditate ale limitele acestuia, fapt ce conferă canonului o anumită deschidere teologică. Această deschidere are implicații care depășesc subiectul canonului Noului Testament și al limitelor sale, atingând și alte aspecte cercetării biblice ortodoxe curente, cum ar fi: metodele exegetice, atitudinea față de apocrife, inspirația, dialogul cu tradiția iudaică.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 252 - 260

RUGĂCIUNE ȘI JERTFĂ ÎN LUMEA UNUI SAT ROMÂNESC CONSEMNATE ÎN FILE DE CRONICĂ - PĂRINTELE NISTOR SOCACIU DIN BISCARIA

Pr. Lect. Univ. Dr. Valeriu Gabriel Basa

Abstract

The testimony of the sacrifice of the modest and tried, but at the same time worthy servant of the altar in the village of Biscaria - from another time, father Nistor Socaci(u) endures throughout the ages, constituting an impetus for all those who step on his threshold to do, each according to the measure yes, as much as possible so that the sacrifice of the previous generations will last for the salvation of the souls of all those whom God will allow to cross his threshold. This "local history" in which the events worthy of being known are noted, offers us a fairly accomplished picture intended to edify the perfect identification of the priest with the people from among whom he had his origin.

Keywords

Village, church, ministry, mission, salvation, struggle, enslavement, guidance, metropolitan, care, church, school, instruction, blessing, circular, charity, Șaguna, priest.

Satul Biscaria de altădată, este astăzi parte integrantă a localității Simeria, constituind din punct de vedere administrativ bisericesc parohia SIMERIA – BISCARIA din protopopiatul Orăștie, în cadrul Episcopiei Devei și Hunedoarei din Mitropolia Ardealului. Acesta constituie

locul în care Bunul Dumnezeu a rânduit a se aşeza, în apropierea râului Mureş, nu departe de confluența cu râul Strei, oameni veniți din diferite ținuturi, pentru a asigura hrana familiilor lor din pescuit, ocupație de la care s-a emis ipoteza provenienței denumirii satului, denumire care ulterior a suferit modificări ajungând din Pescaria la Biscaria de altădată.

Desigur că, în înțelepciunea Sa, Dumnezeu a ştiut de la început cele ce-i sunt de folos fiecărui om pentru a avea posibilitatea de a lucra la mântuirea şi salvarea sufletului său şi implicit a celor ce aveau să-i fie rânduiți spre a-i conduce spre mântuire. Atunci când omul a fost ales şi pentru a ajunge în veşnicia din care a venit prin munca depusă în mod special în slujirea aproapelui acesta a avut şi are a face faţă unui şir neîntrerupt de încercări.

Mintea pervertită de păcat a însuşi acelora în mijlocul cărora a fost rânduit să slujească, realitățile istorice ale perioadei în care a trăit, starea de dezvoltare spirituală şi națională a oamenilor ori sănătatea acestuia şi a propriei familii, au fost în măsură a determina situații cărora doar cu un efort susținut, iubire necondiționată faţă de Dumnezeu şi faţă de semeni, credința şi nădejdea în dobândirea tuturor celor de folos i-au dat puterea de a zidii Biserica din sufletul şi deopotrivă din comunitatea în care trăia.

Un astfel de om a fost vrednicul de pomenire *preot Nistor Socaci(u)* rânduit de Dumnezeu a trăi şi a sluji în *Biserica din Biscaria,* astăzi parte integrantă a localității Simeria, care, din punct de vedere administrativ bisericesc, constitue actualmente parohia Simeria – Biscaria, din protopopiatul Orăştie, în cadrul Episcopiei Devei şi Hunedoarei.

Primele ştiri despre viața şi obârşia părintelui le avem din însăşi *Cronica* alcătuită în proză şi versuri în perioada anilor 1848 – 1856 şi intitulată *„Epistolă a năcazurilor şi Istoria timpurilor trecute".*

Lucrarea, împărțită în 11 predoslovii (capitole) cuprinde un număr de 9755 de versuri grupate în primele 10 capitole precedate de câte un scurt material în proză şi este finalizată prin consemnările făcute numai în proză în cea de-a unsprezecea predoslovie. Textele premergătoare celor consemnate în versuri sunt menite a prezenta cititorilor evenimentele şi personajele întâlnite în predoslovia (capitolul) respectivă.

Însemnarea făcută de nepotul preotului cronicar, pe baza celor consemnate în această lucrare, credem că este relevantă pentru a lămuri asupra conținutului lucrării

> „... viața lui toată... cum a pățit și cum a petrecut... le-a scris el și revoluția din anul 1848-1849 toată în vers precum se vede scrisă, adecă cam ce-a văzut el cu ochii și cea auzit cu urechile, tot și toate adevărate ...”.[1]

Primele trei predoslovii sunt în măsură să lămurească asupra genealogiei și încercările din viața vrednicului slujitor al lui Hristos. Născut în satul Folt, situat pe malul drept al Mureșului, la data de 5 septembrie 1814, acesta provenea dintr-o familie de țărani iobagi, cu șapte copii, care însă nu au precupețit nici un efort pentru a-l ține la școală. La îndemnul preoților din satele învecinate

> „părinții mei și mireni și iobagi fiind, nu-și cruțară nici osteneală, nici cheltuială pentru mine ci de mic m-au dus la școala normală din Pricaz, la dascălul Nicolae Josan, unde numai o iarnă am petrecut... în toamna viitoare a aceluiaș an m-au dus părinții mei la orașul Orăștie la școală, la un dascăl normal cu numele Ion Popovici, unde am absolvit nouă ierni...”.[2]

La finalizarea studiilor, în data de 3 iunie 1830, tatăl său solicitase și primise „testimonia școlară”. A fost perioada în care pe lângă învățătura dobândită în școală pe timp de iarnă, a reușit prin munca făcută în casă și la câmp, să învețe economie, încât consemna părintele „dintre aceste două meserii mi-am agonisit mare folos”.

Iarna anului 1830 aducea însă alte încercări în viața tânărului de doar 17 ani. În 4/5 decembrie tatăl său trecea în veșnicie, rămânând orfan și având singur de făcut față „în mijlocul valurilor și a necazurilor”. În mijlocul „valurilor vieții”, s-a ivit însă și o punte de salvare, pentru că în urma încetării din viață și a cântărețului din Folt, a fost prezentat de preotul satului, Mihail Popovici, protopopului Petru Pipoș din Hondol care „m-au denumit totodată de cantor și de dascăl”. În acest fel pentru următorii ani a avut asigurat minimul necesar traiului, cu toate că slujba nu era atât de ușoară cum ar părea astăzi „căci noaptea trebuie să merg să-i pasc boii și dimineața să absolv

[1] Însemnare făcută pe îmbrăcămintea coperții, conform manuscrisului realizat în anii 1969-1970 de către avocatul și juristconsultul pensionar Dr. Victor Șuiaga (1899-1996), păstrat în Biblioteca Mitropoliei Sibiu, nr. 327/1.

[2] Nistor Socaci(u) – manuscrisul citat, p. 5.

Sfânta Liturghie și după aceia trebuie să merg la casa părintească să-mi iau bucate în traistă și să mă duc la robota proprietarului ...".[3]

Cât de grea a fost această etapă vedem și din următoarele:

Ardem inima suspină Și de la pept să dezbină Când stau și mi-aduc aminte De întristările izbite Din a mea copilărie	Câte s-au întâmplat mie Multe zile de ispite Și ceasuri nenorocite Până m-am căsătorit Și de tot m-am preoțit.[4]

Șirul acestor încercări s-a încheiat în iarna anului 1837, când cu recomandarea aceluiași preot protopop Ioan Pipoș din Hondol a plecat la Sibiu spre ascultarea cursului de preoție „... fiind cursul numai de șase luni". Cunoscând bine cântările bisericești a ajuns în scurtă vreme să fie apreciat de episcopul Vasile Moga care l-a încredințat să-i învețe pe studenți cântarea bisericească. După susținerea examenelor avea să plece acasă în vacanța de Sfintele Paști, unde tot Dumnezeu a rânduit a se întâlni cu doi oameni din Biscaria, care informându-l despre decesul preotului din satul lor și despre situația familiei acestuia, l-au invitat spre a cânta în Biserica lor și a cunoaște familia și pe fiica fostului preot Ioan Precup. Lucrul s-a și materializat, iar la scurtă vreme după întoarcerea sa la Sibiu a fost anunțat să vină la Biscaria întrucât urmau a avea loc alegeri de preot. Luând binecuvântarea episcopului Vasile Moga s-a prezentat în Biscaria, unde de altfel a și fost propus spre hirotonie.

Cu toate că se părea că viața sa a cunoscut o schimbare în bine, șirul încercărilor a continuat neîntrerupt pentru că „bucuria mea s-a întors întru întristare, carele nu numai în scurtă vreme ci până la moarte mi-au pricinuit, supărare, întristare și mare năcaz". Aceasta pentru că așa cum autorul spune „în căsătorie am trăit 5 luni și 14 zile în viață și 2 zile au ținut-o moartă și a treia zi am înmormântat-o" (din 23 mai până în 5 noiembrie 1837).[5]

Hirotonia, survenită la scurt timp după căsătorie, diacon în 3 iunie, iar preot în 25 iunie, a făcut ca până la data de 13 iulie 1837 să rămână la Sibiu unde a slujit zilnic în capela episcopală, după care a fost instalat în parohie.

[3] Nistor Socaci(u) – manuscrisul citat, p. 6.
[4] Nistor Socaci(u) – manuscrisul citat, p. 10.
[5] Nistor Socaci(u) – manuscrisul citat, pp. 9 și 35.

Elocvent pentru a sublinia principiul de viață a vrednicului slujitor a lui Hristos credem că este modul în care a cântărit până a hotărât a se căsătorii cu fiica cea mare a fostului preot din Biscaria.

Însă eu am cugetat Că voi fi îndestulat Cu-o persoană aşa frumoasă Dintre altele aleasă Nu prea naltă, nu prea mică	A fost destul de voinică La vorbă cu-nțelepciune Convinse pe fieşcine Cu frica lui Dumnezeu Am fost cunoscut-o eu.[6]

Credința sa puternică în Dumnezeu este aceea care l-a ajutat să treacă şi peste necazurile pricinuite de moartea soției, de creşterea şi ajutorarea cumnaților şi în cele din urmă să hotărască a trăi singur, crescându-şi chiar şi nepotul de soră, rămas în urma decesului ei, pe care văduvă fiind a adus-o în casa sa.

Descrierea tuturor încercărilor din propria viață avea să fie împletită cu descrierea evenimentelor timpului, în special cu cele ale revoluției de la 1848-1849 dar şi cu o serie de fapte petrecute ulterior acesteia, între anii 1849-1856, aşa cum au fost ele resimțite de poporul şi preoții acestui colț de țară.

Sunt însă la fel de bine conturate şi implicațiile pe care evenimentele istorice desfăşurate la Blaj, încă în anul 1848, le-au avut şi asupra vieții românilor hunedoreni. Aflați în punctul de răscruce a râurilor Strei şi Mureş, aceştia aflaseră rapid despre organizarea momentului.

„Într-aceiaş primăvară Ne veni o veste iară Ne veni o veste sfântă Păn'atunci neauzită Că să face adunare La Blaj de mulțime mare	Acea sfântă adunare Să fie pentru iertare Iertare de iobăgie Să nu mai fie robie Şi la toți cu veselie Cu nespusă bucurie Inima-mi s-oncălzit..."

Având propriul lor delegat, la întoarcerea căruia toți „s-au veselit", au aflat în mod direct:

[6] Nistor Socaci(u) – manuscrisul citat, pp. 17-18.

„Că-ntraceiaș adunare S-a făcut mare strigare Pentru ca să nu mai fie În veci nici o iobăgie Dar numai frațietate Egală și libertate	Ca nația românească Într-alte nații s-o primească Să iasă de sub robie Și s-o primească ca nație..."

Implicarea directă a Sf. Ierarh Andrei Șaguna în desfășurarea evenimentelor a făcut ca acesta să intuiască nerăbdarea oamenilor și dorința lor de a avea propriile lor pământuri ceea ce l-a determinat a emite destul de rapid circulara nr. 289 din 29 mai 1848 versificată de preotul cronicar în partea a patra, în care atenționa:

Fii mei cei sufletești Să fiți îngăduitori Și puținetel răbdători Să eșiți când vor chema Să vă împliniți robota Nimenea să nu-ndrăznească Cu puterea să răpească Pădure sau vre-o pășune Sau orice pământuri bune	Și să așteptați în pace Căci dreptate vi se face Căci în Cluj astăzi se-ncepe Dietă mare de-ți pricepe Pentru al vostru bine mare Ce l-ați dorit fieștecare Ca slujba să v-o lesnicească Iobăgia să lipsească..."

O altă circulară care a fost versificată era emisă în data de 18 iunie și sublinia faptul că deși se afla la mare distanță de supușii săi, Sf. Ierarh Andrei Șaguna continua a pleda în același sens, prezentând demersurile făcute la Viena, Insbruck și Pesta pentru a trăi „cu toți în pace precum lui Dumnezeu îi place". De altfel spiritul conciliator al lui Șaguna și grija față de cei care îi fuseseră încredințați, continua să se vadă și din circulara emisă de la Pesta în 6 iulie, prin care îi informa și despre promisiunile viceregelui maghiar privitoare la respectarea drepturilor primite, care a fost adusă la cunoștiința generațiilor viitoare de către preotul cronicar tot sub o formă versificată.

Constant în convingerile sale că doar „în pace și paza rânduielilor bune", precum și în oprirea devastărilor bunurilor care nu le aparțineau se afla cheia adevăratului succes, preotul Nistor Socaci(u) făcea cunoscută și circulara prin care Sf. Ierarh Andrei Șaguna aducea la cunoștiința creștinilor procla-

mația din 7/18 oct. 1848 prin care împăratul Ferdinand încredința cârmuirea Ardealului în mâinile generalului Anton Puhner.

Evoluția ulterioară a evenimentelor și aprinderea spiritului revoluționar care au determinat multe suferințe ale oamenilor nevinovați, împușcați de revoluționarii maghiari și care l-au determinat pe Sf. Ierarh Andrei Șaguna, să emită și o altă circulară datată în 11/23 nov. 1848, sunt prezentate în partea a șaptea a cronicii. În acest mod aflăm cum ierarhul de atunci îndemna „că pentru cei ce se află aici în Ardeal, confrații noștrii români, care din răutatea dușmanilor noștrii prin foc li să amistuiră toate... să-i ajutăm cu ce vom putea ca pe frații noștrii".

Dragostea pentru neamul căruia îi aparținea și în slujba căruia s-a pus cu toată ființa sa, este și ea o evidență din textul cronicii. De aceea îndrumările primite din partea ierarhului de a lucra pentru refacerea celor distruse, în special în marele „Săbor diecezan în Sibiu începându-se din 12 zile ale lunei lui martie", a anului 1850, erau aduse și ele la cunoștiința urmașilor. Deși eforturile financiare erau foarte mari, pentru că atât la centrul

eparhial cât și la cele 41 de biserici arse și 319 prădate nu mai existau imprimate și cărți de cult, autorul nostru arată în cea de a unsprăzecea predoslovie, cum Sf. Ierarh Andrei Șaguna obținând aprobarea guvernului, procurase o tipografie „cu spesele excelenței sale". În acest fel la începutul anului 1851, s-au primit cărți folositoare pentru Biserică și școală.

Prezentarea cuprisului circularei emisă în 19 aprilie 1852, cu nr. 524 confirmă încă o dată, încercarea preotului cronicar de sublinia grija pe care Sf. Ierarh Andrei Șaguna o avea pentru fiecare parohie aflată în grea încercare. Și pentru a prezenta implicarea directă pentru o cât mai justă împărțire a fondurilor alocate de guvern este descris modul în care ierarhul străbate eparhia împreună cu un comisar guvernamental. Paginile cronicii meționează sosirea lui Andrei Șaguna la Deva, în vara anului 1852, pentru a împărți partea cuvenită din cei 30 000 de florini oferiți de guvern bisericilor românești. Momentul a fost folosit de episcop pentru a se adresa poporului, adunat în fața bisericii din Deva, așa cum făcea de câte ori își vizita credincioșii.

Diplomația Sf. Ierarh Andrei Șaguna era prezentă peste tot și nu scapa nici un prilej pentru a lucra în folosul poporului. Deplasându-se la Viena în fruntea unei delegații din care făcea parte și protopopul Devei, pentru a face o vizită suveranului care scăpase dintr-un atentat îndreptat împotriva sa, Andrei Șaguna „a așternut o rugare... ca să ne îngăduiască prea grațios ca în chip de mulțămită către atotputernicul Dumnezeu... să se înființeze o fun-

dație pentru ajutorul școlarilor celor buni, strădalnici și săraci". Reiese cu precădere, din citatul menționat grija pentru a creea copiilor lipsiți de mijloace materiale posibilitatea de a-și urma studiile. Și aceasta în contextul în care este cunoscut faptul că, fiind convins că fără instruirea necesară făclia conștiinței poporului român nu ar fi putut să fie reaprinsă, Șaguna a restaurat atât biserica cât și școala românească. Reuşita acestei restaurări nu a fost determinată numai de străduințele depuse pentru obținerea drepturilor firești ale românilor ci și prin disciplina pe care o impunea. Se poate afirma că era foarte exigent cu cei implicați în acest proces, mergând până la înlăturarea lor în cazul în care ar fi aflat de anumite nereguli. Ca o dovadă în acest sens poate fi menționată „întristarea care a venit peste noi în 14 martie 1855" când „... au oprit pe preacinstit domnia sa părintele protopop Adam Stoica (al Devei) de la deregătoria protopopească". Abia spre sfârșitul anului, probabil după ce s-a convins de vrednicia și buna credință a acestuia „ca un părinte ce nu-și urăște fiii săi și îi ceartă cu milă să îndură iarăși"...a binevoit „a-l așeza în deregătorie și cinstea de mai înainte".

Împletind în continuare întâmplările din viața sa cu cele ale comunității în mijlocul căreia trăia, preotul Nistor Socaciu, descrie și eforturile întreprinse de a călătorii de două ori la Sibiu pentru a-și înscrie nepotul de soră în 1854 la Școala pedagogică, iar în 1858 la cea „cliricală", dar și frământările legate de ridicarea unui nou locaș de rugăciune în Biscaria, în contextul în care vechea biserică, construită în anul 1733 ajunsese într-o stare foarte degradată încât autoritățile timpului au decis a o închide în data de 31/19 octombrie 1856. Abia după câteva sumare reparații și constatări ale comisiilor de cercetare s-a îngăduit deschiderea ei în Duminica dinaintea Naşterii Domnului, respectiv în data de 23 decembrie 1856, cu condiția că în primăvara anului 1857 se vor începe lucrările de edificare a unei alte Biserici.

Grija părintească pentru credincioșii încredințați este evidențiată și de însemnările făcute referitor la materialele necesare construirii bisericii ce dăinuieşte până astăzi, pentru care, consemna părintele Nistor „am și tocmit cărămidari care să facă vreo 40.000 sau 50.000 și var am cumpărat vreo două sute de ferdele. Iară acum ce va urma cu zidirea sfintei biserici nu știu... ."

Ce a urmat în amănunt nu ştim, ştim doar că Biserica actuală a fost finalizată în anul 1860 aşa cum ne spune pisania scrisă cu litere chirilice pe tocul fostelor uşi de intrare în Biserică. „Această Sfântă Biserică s-a zidit prin binecuvântarea Excelenței Sale părintelui Preasfințit Arhiereu Andrei baron

de Şaguna al Bisericii Greco-Răsăritene în Ardeal în anul 1860 – Nistor Socaci(u) parohul Bisericii".

Stilul arhitectural al bisericii este simplu, în formă de navă având altarul semicircular, despărţit de restul bisericii printr-o catapeteasmă din cărămidă, având trei uşi, două diaconeşti şi uşile împărăteşti. Lungimea bisericii este de paisprezece metri, lăţimea de şase metri iar zidul exterior al Bisericii are grosimea de 1 metru fiind alcătuit din piatră amestecată cu cărămidă. Biserica a fost pictată în interior cu pictură în frescă, executată în anii 1982 – 1984 de către pictorul N. Mărculescu din Bucureşti. În anii 1990-1991 s-a adăugat un pridvor închis, pictat tot în frescă de către pictorul bisericesc Marian Verza din Sibiu, încât actualmente lungimea totală a Bisericii este de 20 m.

Făcute pe cheltuiala credincioşilor parohiei, sub îndrumarea preoţilor Iosif Baciu, respectiv Laurian Tomotaş, acestea sunt parcă o continuare a jertfelor credincioşilor greu încercaţi de altă dată.

Munca acestora a fost continuată şi continuă prin ostenelile preoţilor Traian Crişan şi Gabriel Basa, încât Biserica este astăzi împodobită cu haină de travertin, cu brâu sculptat şi acoperiş din tablă de cupru.

Asemenea cronicii în versuri, mărturia jertfei modestului şi încercatului, dar în acelaşi timp şi vrednicului slujitor al altarului din satul Biscaria – de altă dată, părintele Nistor Socaci(u) dăinuieşte smerită peste veacuri, constituind un imbold pentru toţi cei care îi calcă pragul de a face fiecare după măsura sa atât cât este posibil pentru ca jertfa generaţiilor anterioare să dăinuiească pentru salvarea sufletelor tuturor acelora care Dumnezeu va îngădui a ajunge să-i treacă pragul iar această „istorie locală" în care sunt notate întâmplările vrednice de a fi cunoscute ne oferă un tablou destul de izbutit menit a edifica asupra desăvârşitei identificări a preotului cu poporul din mijlocul căruia se trăgea.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 261 - 272

PREOTUL ȘI PROFESORUL NICOLAE POPOVICI (1883-1956). O CORESPONDENȚĂ PERSONALĂ (1907-1910; 1928-1942)

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang

Abstract

The history of theological education in Arad includes a series of teachers, personalities of Romanian theology and culture, with profound implications in the development of Romanian society. One of these personalities is the priest professor Dr. Nicolae Popovici, originally from Banatul de Munte. He will complete his theology studies with law studies at the Faculty of Legal Sciences in Budapest and with a doctorate in theology at the University of Chernivtsi. During the Theological Academy he developed a well-defined direction for the discipline of Church Law. He will lead the Theological Academy in Arad, being co-opted in the leading positions of the Ministry of Cults and Arts from the interwar period. He published a series of specialized works in the field of Church Law, his theological thinking being synthesized in a Handbook of Orthodox-Oriental Church Law, published in Arad, in 1925. He also knew the realm of pastoral life through his activity as a priest in three parishes. The original correspondence, presented in this study, reveals new aspects of the life and activity of the priest professor Dr. Nicolae Popovici.

Keywords

Theological education, Arad, Nicolae Popovici, Church law, correspondence

1. Introducere

Învățământul teologic din Arad înscrie o impresionantă pagină de istorie în viața socială, politică și bisericească a românilor din părțile vestice. Structura și organizarea acestuia din anul 1822 și până în anul 1948, iar, mai apoi, din anul 1991, descoperă o forță intelectuală și spirituală de mare valoare, profesori și absolvenți care s-au implicat în viața socială, politică și bisericească a acestor locuri, mulți dintre ei trecând granițele Carpaților, amprentând astfel istoria Bisericii și a românilor dintre granițele noastre istorice.

Întregul său parcurs istoric învățământul teologic arădean se regăsește în trei forme de organizare: Institut (1822-1927), Academie (1927-1948) și Facultate (din 1991), exceptând perioada când regimul comunist a desființat învățământul teologic din Arad. Chiar și în acel răstimp învățământul teologic a subzistat, pentru o bună perioada de timp, sub forma cursurilor preoțești, iar, mai apoi, prin foștii dascăli de la Academie, integrați în slujirea și administrația eparhiei, și, nu în ultimul rând, prin preoții absolvenți, care au dus mai departe tradiția teologică arădeană, putând, astfel, să fie reînnodată în anul 1991.

Prin toate realizările de ordin teologic, publicistic, administrativ, politic, social și cultural se poate vorbi de o tradiție teologică arădeană, parte integrantă a tradiției teologice românești, iar aceasta, la rândul ei, parte integrantă a marii Tradiții Răsăritene.

Rădăcinile învățământului teologic arădean se găsesc în Preparandia din Arad (1812), în cadrul căreia se pregăteau, pe lângă învățători, și preoți, dovadă fiind materiile predate în această școală, materii cu specific teologic. Din anul 1822 Institutul Teologic din Arad funcționează cu structură de doi ani, pentru ca din 1825 cursurile să aibă o durată de trei ani. Această structură de 3 ani de studiu integrată într-un Institut Teologic nu exista niciunde în Transilvania, nici chiar la Sibiu, unde cursurile preoțești au rămas de 6 luni până în 1848, când sunt ridicate la un an de studiu, în 1852 la doi ani de studiu, iar în 1861 la trei ani de studiu[1].

În cadrul Institutului Teologic are loc o mare emulație intelectuală, spirituală și națională: se editează lucrări, se scriu articole și studii cu conținut

[1] Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Lect. Univ. Dr. Marcel Tang, *Învățământul teologic ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2016, pp. 9-10.

teologic, misionar, apologetic și cultural. Profesorii Institutului Teologic din Arad sunt prezenți în mișcarea ideilor teologice, culturale și bisericești-naționale din secolul al XIX-lea. Amintim câteva momente cruciale în devenirea istorică a acestei instituții de învățământ și implicit a spațiului românesc de aici: în 1869 apare la Arad revista literară și socială *Speranța*, în 1872 revista *Lumina*, iar în 1877 revista *Biserica și Școala*. Mai adăugăm și ideile naționale ale lui Moise Nicoară, contribuția decisivă a lui Vasile Goldiș, Ioan Suciu și Șt. Cicio Pop la Marea Unire din 1918, precum și lupta pentru afirmare națională exprimată în publicațiile *Tribuna* și *Românul.* Din pleiada dascălilor de teologie arădeni care au marcat învățământul teologic în secolul al XIX-lea, amintim pe Gherasim Raț, cu studii la Viena, devenit episcop în 1835, militant pentru drepturile românilor; Patrichie Popescu cu studii la Seghedin, Pesta și Arad, întemeietor și susținător al Bibliotecii Institutului; Ghenadie Popescu cu studii la Pesta și Arad, și care a avut o admirabilă activitate didactică în Regat; Vasile Mangra, devenit mitropolit și membru al Academiei Române, și care a făcut parte din delegația care a dus Memorandumul la Viena, cu reale contribuții la istoriografia românească din Transilvania, la descoperirea manuscriselor românești; Iosif Goldiș, un rafinat intelectual român, cu studii la Debrețin, Pesta, Arad, devine episcop și membru al Academiei Române[2].

În 1927 Institutul Teologic este transformat în Academie Teologică cu 4 ani de studii. În perioada 1927-1948, la Arad s-a format un corp profesoral solid, bine pregătit și implicat în dezvoltarea teologiei ortodoxe române. La o sută de ani de la înființarea Institutului Teologic, părintele profesor Teodor Botiș tipărește cunoscuta lucrare – premiată de Academia Română – *Istoria Școalei normale și a Institutului român ortodox din Arad* (Arad, 1922, 744 p.). Teologia arădeană a avut un rol bisericesc-cultural și pastoral-misionar însemnat în contextul primei jumătăți a secolului al XX-lea. Profesorii teologiei arădene în frunte cu episcopii Aradului au răspuns la marile provocări ale vremii: expansiunea raționalismului, a indiferentismului și a ateismului militant; sectarismul și expansiunea grupărilor neoprotestante în vestul României; multiculturalismul și pluriconfesionalismul pe fondul afirmării României ca stat național, unitar. Aceste trei mari coordonate le întâlnim în

[2] Vezi: Vasile Popeangă, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale*, Editura „Vasile Goldiș" University Press, Arad, 2006, pp. 202-225 și C. Ioja, M. Tang, *Învățământul teologic ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective*, pp. 11-12.

operele teologice ale profesorilor de la Arad, recunoscute în teologia ortodoxă română[3].

În prima jumătate a secolului al XX-lea, Aradul se evidențiază în mai multe discipline teologice, cum ar fi: 1. Omiletică – Episcopul Dr. Grigorie Comșa: *Istoria predicii la români* (1921); *Predici la sărbătorile bisericești* (1925); *Veniți la Hristos* (1926), *De la leagăn până la moarte* (1927); *Brazde în ogorul Ortodoxiei* (1932), *Spre zările veșnicei* (1933), *Darurile Duhului Sfânt* (1934), *Flori din grădina sufletului* (1934) s.a.; Pr. Prof. Dr. Ilarion V. Felea: *Duhul adevărului* (1942) lucrare de predici premiată de Academia Română; 2. Misiologie – Pr. Prof Dr. Petru Deheleanu: *Manual de Sectologie* (1948); 3. Apologetică – Pr. Prof. Dr. Ilarion V. Felea: *Religia culturii* (1944) și *Religia iubirii* (1946); 4. Ascetică și Mistică – Pr. Prof. Dr. Ilarion V. Felea realizează prima sinteză extinsă pe marginea primelor 4 volume ale *Filocaliei* traduse de părintele Dumitru Stăniloae la Sibiu și a altor surse patristice și teologic-duhovnicești, în lucrarea editată postum *Spre Tabor* (4 vol.); 5. Drept bisericesc – Pr. Prof. Dr. Nicolae Popoviciu: *Manual de drept bisericesc ortodox* (1926) și *Canoanele Bisericii ortodoxe Române însoțite de comentarii* (1930, vol. I; 1931, vol. II). Aici amintim și contribuția profesorului Lazăr Iacob care predă la Arad și în cele din urmă ajunge profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București: *Regimul cultelor din România* (1931), *Concordatul cu Vaticanul* (1933), *Politica scaunului papal* (1936), *Biserica dominantă și egala îndreptățire a cultelor* (1936), *Statul și Biserica* (1942); 6. Teologie biblică – Arhim. Prof. Dr. Iustin Suciu: *Ermeneutica biblică sau știința interpretării Sf. Scripturi pentru Institutele teologice și pentru uzul particular* (1933); 7. Muzica bisericească prin Trifon Lugojan și Atanasie Lipovan este ridicată la un nivel superior recunoscut până astăzi în teologia românească[4].

[3] Vezi: Pr. dr. Pavel Vesa, *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, pp. 138-141 și C. Ioja, M. Tang, *Învățământul teologic ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective*, pp. 12-13.

[4] Vezi: C. Ioja, M. Tang, *Învățământul teologic ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective*, pp. 13-14 și Prof. Dr. Vasile Popeangă, „Episcopia Aradului în perioada apărării satului român și a integrității lui (1918-1948)", în: *Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică: 1918-1948*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, Arad, 2006, pp. 3-27.

2. Personalitatea părintelui Nicolae Popovici

2.1. Date biografice, formația intelectuală și teologică

În șirul profesorilor Academiei Teologice din Arad se înscrie și venerabilul preot și profesor dr. Nicolae Popovici, cu o exemplară și bogată activitate atât la catedră cât și la parohie. În ce privește activitatea didactică, urmează la catedra Academiei Teologice arădene ilustrului profesor dr. Lazăr Iacob, iar la parohie este primul preot al comunității ortodoxe românești din Aradul Nou.

S-a născut la data de 6/18 decembrie 1883 în localitatea Bocșa Română, județul Caraș- Severin, într-o familie sacerdotală. Tatăl se numea Ioan Popovici, iar mama Elisabeta. Urmează școala primară în localitatea natală unde are ca învățători pe Damaschin Guiescu și Dimitrie Pruneș, vestiți dascăli și învățători în comunitatea românească din Bocșa Română. Studiile secundare le face la Lugoj și Brașov, iar cele superioare la Facultatea de Științe juridice din Budapesta și la Institutul Teologic din Caransebeș (1903-1906). Între anii 1906-1909 urmează cursurile de doctorat ale Facultății de Teologie din Cernăuți, unde la data de 11 iunie 1913 obține titlul de doctor în Teologie[5].

Se căsătorește în anul 1909 cu tânăra Elisabeta, fiica fruntașului comerciant român, Ioan Vancu, tot din Bocșa Română. Casa acestui mare român a devenit loc de găzduire pentru oamenii politici din Banat. Alături de Iuliu Crina, alt mare comerciant bănățean, susține financiar lupta de emancipare a românilor bănățeni[6].

Din corespondența personală cu prietenul său Miron Popovici, învățător în Bocșa Română, aflăm că părintele Nicolae Popovici a avut două fiice Florica (n. 9 iunie 1910) și Aurica (n. 20 octombrie 1911). Florica Popovici se căsătorește cu Grigorie Moldovan, subdirector la banca Monorosch Blank, din Cluj. Căsătoria lor a avut loc la data de 8 iunie 1930, în Catedrala Ortodoxă din Arad. Aurica Popovici se căsătorește cu Iancu Conciatu, director de bancă și fost deputat. Căsătoria dintre cei doi a avut loc la data de 25 octombrie 1931, în Catedrala Ortodoxă din Arad[7].

---

[5] Dr. Teodor Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox-român din Arad*, Editura Consistoriului, Arad, 1922, p. 667.

[6] Vezi: „Dela Acad. Teologică din Arad", în: *Vasiova* (Foaie literară și de informații, editată la Timișoara), anul XI (1939), nr. 7-12, p. 4.

[7] Arhiva Familiei Popovici din Bocșa Română, *Corespondența lui Nicolae Popovici cu Miron Popovici,* vezi cele două invitații la nuntă din această corespondență. Vezi și Mihai Săsăujan, *Academia de teologie ortodoxă din Arad în perioada interbelică. Contribuții la istoria învățământului teologic românesc*, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2004, p. 98.

2.2. Activitatea pastorală, didactică, culturală și administrativ-bisericească

Cât privește activitatea sa pastorală, în 1910 este hirotonit preot, după care în perioada 24 ianuarie 1910-1 februarie 1912 slujește ca preot paroh în Bocșa Română. În perioada 2 februarie 1912-30 august 1920 slujește ca preot paroh în Gătaia. În 1922 este numit administrator paroh al nou înființatei parohii Aradul Nou. Este cel care a făcut demersurile necesare pentru înființarea și funcționarea acestei parohii. Mai mult, în timpul păstoririi sale se va pune piatra de temelie a bisericii (17 iunie 1928), urmând ca la data de 7 martie 1937 să fie târnosită de către episcopul Andrei Magieru. Același episcop îl va distinge cu rangul de iconom-stavrofor, la începutul anului 1941. Va sluji în această parohie până la moartea sa[8].

Activitatea sa la catedră începe la data de 1 noiembrie 1922, când este numit profesor titular definitiv la catedra de *Istorie bisericească și Drept bisericesc* a Institutului Teologic din Arad, după plecarea profesorului Lazăr Iacob la Oradea. Va preda următoarele discipline: *Istorie bisericească universală*, *Istoria Bisericii Române*, *Drept constituțional*, *Administrație bisericească* și *Lectura canoanelor*. Desfășoară o activitate științifică de excepție, impunându-se în orizontul teologiei românești și, în special, a Dreptului bisericesc prin lucrări inedite, cu o permanentă actualitate. Apelul său la canoanele tradiției răsăritene, precum și interpretarea acestora îi va aduce o notorietate deosebită, chiar și în afara granițelor țării. Pe lângă activitatea științifică și publicistică va desfășura și o exemplară activitate organizatorică, fiind vreme de aproape șapte ani (1938-1945) rectorul Academiei Teologice din Arad. Se impune astfel, ca unul dintre cei mai valoroși profesori ai Academiei arădene, care a luptat pentru prestigiul acesteia. Se pensionează cu data de 1 ianuarie 1946 funcționând la catedra Academiei până la începutul lunii mai, când a fost numit profesorul Gheorghe Popovici[9].

Legat de activitatea sa culturală și administrativ-bisericească remarcăm că pregătirea teologică, competența și prestigiul său sunt demonstrate și prin funcțiile administrative deținute în timpul vieții. Amintim astfel: în perioada 1920-1922 funcționează ca director al cultului ortodox pentru provinciile unite cu România, din Ministerul Cultelor și Artelor; în toamna anului 1940

[8] P. Vesa, *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, pp. 378-379.

[9] M. Săsăujan, *Academia de teologie ortodoxă din Arad în perioada interbelică. Contribuții la istoria învățământului teologic românesc*, pp. 98-99.

face parte din comisia mixtă de la Budapesta, ca reprezentant al Mitropoliei Ardealului pentru a susține interesele Bisericii Ortodoxe de pe teritoriul cedat Ungariei; în perioada 21 februarie-1 iulie 1941 este numit director general în Ministerul Cultelor și Artelor, sub ministrul Radu Rosetti. Pe lângă aceste funcții este deputat în Adunarea eparhială a Aradului, precum și consilier onorific supleant în Secția bisericească a Consistoriului eparhial[10].

2.3. Opera teologică

Erudiția și competența sa științifică sunt demonstrate prin publicarea a șapte cărți în domeniul Dreptului bisericesc, extrem de valoroase și de apreciate, impunând prin aceasta o linie în cercetarea, interpretarea și istoria Dreptului canonic, mai ales prin manualul de Drept bisericesc și prin canoanele traduse din limba sârbă, după marele canonist dr. Nicodim Milaș, însoțite de note și comentarii. La acestea se adaugă câteva zeci de studii de specialitate, articole, cuvântări ocazionale, majoritatea publicate în revistele *Biserica și Școala* și *Revista Teologică*[11].

Opera sa teologică publicată cuprinde următoarele cărți: *Primul sinod ecumenic de la Niceea*, Arad, 1925; *Legea ortodoxă în trecutul nostru*, Arad, 1925; *Manual de drept bisericesc ortodox oriental, cu privire speciala la Dreptul particular al Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, partea I și a II-a, Arad, 1925; *Situația actuală de drept bisericesc a Bisericilor ortodoxe răsăritene* (traducere din limba sârbă), Arad, 1927; *O mie de pilde pentru viața creștină*, Arad, 1929, (în colaborare cu episcopul Grigorie Comșa și preotul Gheorghe Popovici); *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii* (traducere după Nicodim Milaș, în colaborare cu protopopul sârb Uroș Kovincici), vol. I, partea I, Arad, 1930; partea a II-a, Arad, 1931; vol. II, partea I, Arad, 1934; partea a II-a, Arad, 1936; *Opinii asupra proiectului de modificare al legii și a Statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1936; *Memoriu asupra titlurilor, studiilor și lucrărilor*, Arad, 1938[12].

---

[10] C. Ioja, M. Tang, *Învățământul teologic ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective*, pp. 161-163.

[11] Pr. dr. Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2008, pp. 355-356.

[12] M. Săsăujan, *Academia de teologie ortodoxă din Arad în perioada interbelică. Contribuții la istoria învățământului teologic românesc*, p. 99.

În ziua de 20 martie 1956, la 73 de ani, după o jumătate de veac în slujba Bisericii, se stinge din viață, fiind înmormântat în ziua de 22 martie, în prezența episcopului Andrei Magieru. Panegiricul este rostit de pr. dr. Ilarion V. Felea, care a scos în evidență aportul adus de Nicolae Popovici la viața bisericească și culturală arădeană[13].

2.4. Direcții ale gândirii sale teologice

Direcțiile gândiri sale teologice transpar din scrierile sale, mai ales din *Manualul de Drept Bisericesc Ortodox Oriental*. Spre deosebire de celelalte manuale de drept ortodox, profesorul Nicolae Popovici sistematizează materia dreptului în două mari părți: 1. Izvoarele și colecțiile dreptului bisericesc, cu referire la izvoarele universale, particulare codici și colecțiile dreptului bisericesc și 2. Organizația Bisericii și organele care exercită puterea bisericească.

Din studiile sale publicate în revistele vremii aflăm preocupările dascălului de teologie, preocupări care erau în concordanță cu problemele de atunci. Una dintre acestea a fost convocarea și ținerea unui sinod panortodox. În vederea pregătirilor s-au inițiat întruniri ale delegațiilor bisericilor ortodoxe, cum a fost cea de la Mănăstirea Vatoped din anul 1930. În acest sens, profesorul Nicolae Popovici scrie câteva studii referitoare la problema autocefaliei și a autonomiei bisericești. O altă preocupare majoră asupra căreia s-a aplecat eruditul teolog a fost problema revizuirii și codificării canoanelor. În primăvara anul 1935 este chemat să contribuie la modificarea legii și statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române. Tot în șirul preocupărilor sale amintim și faptul că a fost un mare militant pentru consolidarea autorității episcopale.

Cu pregătirea sa canonică, Nicolae Popovici a militat constant pentru refacerea unității administrative a Bisericii Ortodoxe Române, pentru respectarea principiilor canonice fundamentale, pentru drepturile și autoritatea Sfântului Sinod. Prin contribuția sa directă la elaborarea noului Statul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române Nicolae Popovici demonstrează un spirit practic de canonist ortodox.

[13] „Moartea unui vrednic slujitor al Domnului", în: *Mitropolia Banatului*, anul VI (1956), nr. 4-6, p. 1956.

Contribuția sa la dezvoltarea Dreptului bisericesc, precum și definirea clară a coordonatelor sale de cercetare [14] conturează personalitatea sa integrând-o, totodată, în tradiția Bisericii Ortodoxe de Răsărit.

3. Corespondența personală cu prietenul său Miron Popovici

Pe lângă datele oficiale pe care le știm, precum și studiile și evaluările asupra operei și activității preotului și profesorului de teologie Nicolae Popovici, s-a păstrat și o corespondență personală a dascălului arădean cu prietenul său din copilărie, Miron Popovici, învățător în Bocșa Română și director de școală pentru o perioadă de timp, fără nici un grad de rudenie, ci doar simplă coincidență de nume. Această inedită corespondență s-a păstrat în arhiva familiei învățătorului Miron Popovici și este pusă pentru prima dată în valoare. Urmașii învățătorului Miron Popovici ne-au pus la îndemână, cu multă amabilitate, toată corespondența dintre cei doi. De fapt, s-a păstrat doar corespondența trimisă de către Nicolae Popovici prietenului său Miron Popovici[15].

Întregul fond de corespondență însumează 21 de piese: o carte de vizită, o dedicație pe o carte, conscripția școlară începând cu anul 1879, unde găsim consemnat numele elevului Nicolae Popovici, o fotografie de grup din vremea slujirii sale ca preot la Bocșa Română, două invitații la nuntă pentru cele două fiice ale sale (Aurica și Florica), Revista *Vasiova*, unde se elogiază personalitatea profesorului Nicolae Popovici, 9 cărți poștale și 6 scrisori. Desigur că interesul nostru se va concentra asupra celor 9 cărți poștale și a celor 6 scrisori.

Din punct de vedere cronologic, dar și al locului de unde a fost expediată, corespondența dintre cei doi poate fi grupată în două etape. Etapa întâi cuprinsă între anii 1907-1910, trimisă din Caransebeș și Cernăuți, adică în timpul studiilor sale. A doua etapă cuprinsă între anii 1928-1942 și trimisă din Arad, locul unde părintele se stabilește după anul 1922.

---

[14] Pr. Lect. Dr. Constantin Rus, „Contribuția profesorului Nicolae Popovici la dezvoltarea Dreptului Bisericesc", în: *175 de ani de la înființarea învățământului superior teologic arădean (1822-1997)*, coordonatori: pr. conf. univ. dr. Ioan Tulcan și conf. univ. dr. Lizica Mihuț, Arad, 1997, pp. 227-237.

[15] Arhiva Familiei Popovici din Bocșa Română, *Corespondența lui Nicolae Popovici cu Miron Popovici*.

Făcând o caracterizare generală a fondului putem constata că corespondența dintre cei doi este personală și extrem de intimă, dezvăluind stări sufletești mai puțin cunoscute, însă absolut firești, ale părintelui Nicolae Popovici, detalii legate de viața sa de familie, dar și din timpul studiilor sale la Caransebeș și Cernăuți. Tot ca și o caracteristică generală notăm că Nicolae Popovici era interesat tot timpul de viața mondenă a românilor din Bocșa. Toate scrisorile le semna cu diminutivul „Nichi", probabil cum îi se adresa familia și prietenii lui.

Prima scrisoare, în ordine cronologică, expediată din Caransebeș, la data de 16 IX 1906, ne dezvălui starea de nerăbdare a studentului de atunci, dorul lui de casă, de prietenii, rudele și cunoștințele sale, gânduri și stări specifice vârstei de tinerețe, dar și faptul că era extrem de legat de locul natal.

A doua scrisoare, expediată din Cernăuți, la data de 15 dec. 1907, este o rugăminte adresată prietenului său de-al scoate dintr-un impas financiar în care se afla. Criza financiară, după cum se confirmă și în scrisoare, stăpânea întreaga Europă.

La data de 19 XII 1907 expediază prietenul său o carte poștală cu semnăturile tinerilor bănățeni care studiau la acea dată în Cernăuți și care erau grupați în jurul Asociației Academice Junimea, înființată în anul 1878. Ca un titlu al cărții poștale găsim scris „Salutări de la consensul Junimei", urmând semnăturile lor. Printre aceste semnături identificăm semnăturile lui Ștefan Cioroianu, Filaret Musta, Cornel Corneanu și Moise Ienciu.

În scrisoarea din 10 III 1908 își înștiințează prietenul că a trecut cu bine toate examenele. Readuce în discuția impasul financiar în care era și care se pare că a fost rezolvat prin implicarea lui Miron Popovici, care a pus presiune pe cei care erau datori să se ocupe de susținerea lui financiară. Diverse situații apărute în comunitatea din Bocșa sunt comentate în această scrisoare. Aflăm că iubitul lui prieten i-a trimis vestita carte „Floarea darurilor", o veche carte populară cu caracter moralizator.

În scrisoarea expediată din localitatea Ezeriș, județul Caransebeș, la data de 18 aug. 1908, aflăm că era extrem de ocupat cu studiul. Era în timpul studiilor sale de doctorat. La fel, se arată interesat de postul de preot din Bocșa Română, care era liber. Cu toate că cunoscuții lui doreau să vină el preot în orașul natal, Nicolae Popovici se arată echilibrat în această problemă, lăsând la latitudinea forurilor superioare.

O scurtă carte poștală trimisă din Cernăuți, la data de 19 XII 1907, îl informează pe învățătorul din Bocșa că iubitul lui prieten a trecut cu bine peste examene și că va urma o perioadă mai relaxantă. În plus, în curând, îi va trimite o scrisoare în care îi va povesti două visuri mai ciudate.

Cartea poștală din data de 8 V 1910, trimisă tot din Cernăuți transmite în două rânduri salutările și doririle de bine ale lui Nicolae Popovici către constantul său corespondent. Pe aceeași carte poștală regăsim și semnătura lui Moise Ienciu, bursier și el la Cernăuți în acel timp.

O frumoasă ilustrată reprezentând centrul orașului Caransebeș este adresată tânărului învățător din Bocșa Română, cu salutările cuvenite, cu data de 29 sept. 1910. Ilustrata poartă numele lui Nicolae Popovici și a soției sale Elisabeta, care erau de data aceasta în Caransebeș, la câteva luni după căsătoria lor.

Etapa a doua a acestei corespondențe se deschide cu o scrisoare datată 4 mai 1928 și trimisă din Arad. Se pare că bunul lui prieten l-a ajutat cu o sumă consistentă de bani, iar scrisoarea perfectează modul în care să-i returneze această sumă.

Cartea poștală din 23 VIII 1931 transmite felicitările cuvenite prietenului său, cu ocazia onomasticii sale, Sf. Miron (17 august), cu o oarecare întârziere din pricina concediului petrecu cu familia la Bozovici, Anina și Bocșa Montană.

Din nou o carte poștală (22 III 1934) în care cei doi perfectează o întâlnire, care va avea loc la Arad.

Și de data acesta, prin intermediul unei cărți poștale Nicolae Popovici își felicită bunul prieten cu prilejul onomasticii sale.

Cartea poștală din data de 27 IX 1935 este o invitație adresată lui Miron Popovici cu prilejul unui concert susținut de tânărul tenor Nicoară Sasu și care va avea loc în Arad, la data de 2 octombrie. Tot din această carte poștală, mai precis, din adresa expeditorului, aflăm că, la acea dată, profesorul Nicolae Popovici locuia într-un imobil al episcopiei din str. Vasile Goldiș, nr. 11.

O carte poștală care nu este datată oferă informații cu privire la niște obiecte bisericești pe care Miron Popovici dorea să le cumpere de la Diecezana Arad. Socotim, din conținutul scrisorii, că a fost trimisă undeva în luna martie, înainte de Paștele anul 1940.

Ultima carte poștală din acest fond de corespondență este din data de 8 VIII 1942 și cuprinde câtva lămuriri legate de o rugăminte mai veche a lui Miron Popovici către prietenul său Nicolae Popovici. Tot aici aflăm că băiatul învățătorului Popovici cochetează cu ideea de a deveni slujitor al sfântului altar.

4. Concluzii

Înainte de toate, din această corespondență transpare o lungă și constantă prietenie dintre cei doi – Nicolae Popovici și Miron Popovici. Prima etapă a corespondenței ne prezintă pe tânărul teolog Nicolae Popovici, preocupările sale din vremea studenției, trăirile sale, cercul de studenți români de la Cernăuți, dar și faptul că era extrem de legat de orașul natal. Aștepta cu nerăbdare scrisorile de la iubitul său prieten, ba mai mult, îl provoca cu multe întrebări legate de viața cunoscuților și orașului Bocșa Română. Din aceeași corespondență descoperim pe tinerii bănățeni bursieri, care vor deveni oamenii politici de mai târziu dar și preoți în funcții de conducere. Perioada studiilor lor are loc înainte de Mare Unire, sentimentul românesc fiind cultivat prin Asociația Academică Junimea, care a imprimat și în sufletul tânărului Nicolae Popovici un puternic și curat sentiment românesc, de care a dat dovadă întreaga lui viață.

Partea a doua a corespondenței trimisă din orașul Arad, loc unde se stabilește începând cu anul 1922, ni-l descoperă pe preotul și dascălul de teologie, cu aceleași profunde sentimente de prietenie față învățătorul și directorul Miron Popovici. Se pare că statornicul său prieten l-a susținut întreaga viață cu tot ceea ce a putut.

Sunt multe detalii pe care le putem desprinde din corespondența aceasta, unele chiar privind viața culturală, socială și economică a Aradului sau a orașului Bocșa Română. Credem că au fost puse în valoare și câteva detalii legate de familia sa, în special de soția și cele două fiice ale sale.

Toate acestea ni-l descoperă pe omul Nicolae Popovici și epoca în care a trăit și activat, dar, mai presus de acestea, transpare frumoasa virtute a prieteniei, atât de frumos întreținută și cultivată, care, în definitiv, ne descoperă două suflete nobile.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 273 - 283

DIMENSIUNEA TEOLOGICĂ A CÂNTĂRII ECLEZIALE

Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean

Abstract

The orthodox church music is a form of expression and display of man's religious feeling towards God. This aspect, however, has an important liturgical dimension. Divine worship itself is based on church music or liturgical singing. Church singing is an element without which divine workship cannot exist, an indispensable element for forms of workship. The church music or singing is closely related to Theology, to the integrate word. The beauty of the dogmatic and liturgical texts is emphasized by pew or choral, monodic or harmonic church singing. This complex system is found in divine workship, in the Church.

Keywords

The church music, liturgical dimension, liturgical singing, monodic or harmonic church singing.

Muzica bisericească ortodoxă este o formă de exprimare și de arătare a sentimentului religios al omului față de Dumnezeu. Acest aspect, însă, are o importantă dimensiune liturgică. Cultul divin, însuși, este fundamentat pe muzica bisericească sau cântarea liturgică. Cântarea bisericească este un element fără de care cultul divin nu poate exista, un element indispensabil formelor de cult. Aproape toate slujbele Bisericii se oficiază cu ajutorul muzicii bisericești[1].

[1] Pr. Dr. Ioan-Eugen Buta, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română*, Editura Andreiană, Sibiu, 2016, p. 5.

Fiecare persoană trăiește și exprimă diferite stări religioase. Acestea le poate exprima prin cântarea bisericească, fiind dătătoare de sensuri spirituale de o adâncă profunzime. Muzica bisericească, pe lângă aceste sensuri duhovnicești din sufletul omului, mai descoperă și adevărate trăiri artistice. De aceea, întâlnim o relație de întrepătrundere între religie și arta muzicală bisericească[2]. Astfel, se dă naștere unei simbioze între textul dogmatic al cântării, între elementul haric și cel artistic duhovnicesc.

Omul, dintotdeauna, a fost aplecat spre sunet, spre cântare, a dorit să se hrănească din darurile zeiței Euterpe. Viața ne oferă zi de zi, nenumărate exemple, care ne arată că dragostea pentru muzică constituie o certitudine a spiritualității contemporane, din toate timpurile, mai mult necesitatea de a asimila marile valori sonore ale culturii umane[3].

Din acest motiv, din timpuri străvechi, muzica și cântarea au constituit un mijloc practic de legătură cu lumea ce este mai presus de simțuri, graiul nemijlocit prin care s-au exprimat felurite stări sufletești, limba naturală și universală prin care omul a izbutit într-o măsură, să intre în legătură cu Dumnezeu[4].

Este într-adevăr, un fenomen inefabil[5], ca prin muzică, prin cântare să intri în legătură cu Dumnezeu. Prin cântare, omul își poate manifesta într-un mod complex, dragostea arzătoare față de Creatorul său. Marile genii muzicale erau „pătrunse de fiorul misiunii și slujirii”[6]. Pentru marii compozitori, muzica a fost „nu un scop în sine, ci mijloc de a evoca planul de dincolo de sensibil”[7].

Muzica sau cântarea bisericească este în strânsă legătură cu Teologia, cu Cuvântul Întrupat. Frumusețea textelor dogmatice, liturgice este reliefată prin cântarea bisericească de strană sau corală, monodică sau armonică. Acest sistem complex se regăsește în cultul divin, în Biserică.

Biserica nu a făcut niciodată abstracție de muzică, ca manifestare spirituală a credincioșilor. Clement Alexandrinul († 217) a fost primul care a atras atenția asupra influenței muzicii laice din perspectiva creștinismului. El a fost cel care a ajuns la concluzia că muzica laică, prin varietatea și forma ei

---

[2] Pr. Dr. I.-E. Buta, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română*, p. 5.

[3] Iosif Sava, Petru Rusu, *Istoria muzicii universale în date*, Editura Muzicală, București, 1983, p. 5.

[4] Vasile Stanciu, „Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxă*, Cluj Napoca, XXXIX, 2, 1994, p. 65.

[5] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 65.

[6] George Bălan, *Sinteze. Mică filosofie a muzicii*, Editura Eminescu, București, 1975, p. 17.

[7] G. Bălan, *Sinteze. Mică filosofie a muzicii*, p. 19.

specifică, nu poate fi compatibilă cu duhul creștinismului, confruntând esența morală a creștinismului cu caracterul muzicii laice greco-păgâne[8]. Însă tot Sfântul alexandrin, analizând stilul muzical bisericesc a precizat pentru prima dată rolul muzicii în viața Bisericii. Rolul muzicii în viața Bisericii este unul covârșitor; din forma artistică profană, laică, se transformă în credință transfigurată în doxologie[9].

Aspectul teologic al muzicii bisericești îi dă acesteia puterea de a-l apropia pe om de Dumnezeu, ridicând sufletul acestuia până la contemplare[10]. Elementul artistic-liturgic implică sufletul într-o stare de emoție, de căutare de noi sensuri existențiale, de frământare, dar în același timp, într-o împlinire duhovnicească, în proximitatea veșniciei.

Coordonatele spirituale ale muzicii bisericești cu specific biblic și patristic au fost stabilite de-a lungul timpului de autorii Bibliei, mai apoi de Sfinții Părinți, pe diferite căi, prin intermediul revelației dumnezeiești, prin intermediul harului dumnezeiesc, iar după toate acestea, prin inspirația divină, de întreaga pleiadă de autori muzicali consacrați în domeniul muzical bisericesc.

Muzica bisericească este întemeiată pe Scriptură și Patristică. Însă înainte de a vedea argumentele pe care se fundamentează cântarea teologică, trebuie să vedem cum a luat naștere muzica bisericească? Cântarea n-a lipsit din cultul nici unei religii, fiind o formă a cultului, a cultului extern al Bisericii. „Este o formă a rugăciunii, conturând stări ale simțirii religioase, care nu găsesc o respirație suficientă și destul de adecvată numai în cuvântul citat sau recitat”[11]. S-a creat o simbioză, o intimitate doxologică între cântarea bisericească și sufletul religios. Părintele Petre Vintilescu spune că Biserica nu putea adora în cultul său „decât o muzică sau cântare apropiată, o cântare potrivită și corespunzătoare principiilor ei de credință și de morală”[12]. Tot Părintele Vintilescu întărește această idee, bazându-se pe Sfânta Scriptură, zicând: „Biserica creștină apare în lume grăind măririle lui Dumnezeu și lăudând pe Dumnezeu, ceea ce nu exclude sensul unei cântări religioase”[13].

---

[8] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 66.

[9] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 66.

[10] Pr. Dr. I.-E. Buta, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română,* p. 6.

[11] Theodore Gerold, *Les Peres de l'Eglise et la musique,* Paris, 1931, p. 8, apud Vasile Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 67.

[12] Pr. Petre Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântare bisericească*, Editura Pace, București, 1937, pp. 183-184.

[13] Pr. P. Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântare bisericească*, p. 184.

Evident că urmează o interogație firească: cum era această cântare ? Cântarea iudaică de la templu era muzica primilor creștini; cântarea de la sinagogă. Muzica religioasă iudaică „formează elementul primordial, esențial și fundamental în originea cântării noastre bisericești”[14], spune același Părinte Vintilescu.

Prima formă concretă de cântare era psalmodia, adică muzica sau cântarea psalmilor. Datorită lipsei documentelor nu se cunoaște structura și forma acestui tip de cântare. Ceea ce se cunoaște este faptul că citirea psalmilor se făcea recitativ[15] având un ambitus destul de restrâns.

În psalmodie cântărețul sau solistul avea rolul principal. Era un om cu pregătire, conducând melodia, iar poporul se unea doar prin răspunsuri scurte cum ar fi: Amin sau Aliluia. Această cântare a primit denumirea mai târziu de „responsorică sau responsorială”[16].

Cu timpul cântarea bisericească s-a dezvoltat tot mai mult, atingând chiar culmi de măiestrie și artă, apogeul avându-l în epoca Imperiului Bizantin. Bizanțul și-a spus cuvântul și și-a pus amprenta asupra evoluției muzicii bisericești. Începând chiar de la Sfântul Efrem Sirul, apoi Roman Melodul, Cosma Melodul, Sfântul Ioan Damaschin, muzica bizantină, muzica bisericească va deveni de sine stătătoare și va impresiona, va modela caractere, va impulsiona chiar încreștinarea unor popoare”[17].

În istorie sunt consemnate nume de psalți și protopsalți vestiți cum ar fi Ioan Kukuzel. Muzica bizantină și-a pus amprenta pe toate țările ortodoxe. Muzica bisericească bizantină a devenit un titlu de glorie și de slavă, unul de geniu[18] și aceasta datorită marilor dascăli ai psaltichiei românești străvechi cum ar fi: Filotei de la Cozia, Filotei sin Agăi Jipei, Ioan sin Radului Duma Brașoveanul, corifeii școlii muzicale de la Putna, apoi cei mai noi: Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Dimitrie Suceveanul, Ion Popescu-Pasărea, Ștefanache Popescu. Întărind această idee, Părintele Vintilescu afirma:

> „Când un popor caută și caută atât de frumos, cântecul, poezia lui îi dezvăluie neîndoios elevația, universul spiritual sensibilitatea la adevăr și frumos, curăția inimii, echilibrul și pacea lăun-

[14] Pr. P. Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântare bisericească*, p. 185.
[15] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 67.
[16] Pr. P. Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântare bisericească*, p. 192.
[17] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 68.
[18] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 68.

trică, prospețimea spiritului capabil să cuprindă în cuvânt, în ritm, în armonie bogăția nesfârșită de sensuri ziditoare a credinței lui”[19].

După acest fir istoric al muzicii bisericești vom trece la tratarea efectivă a aspectului teologic al muzicii bisericești care se fundamentează pe argumente biblice și patristice.

Argumente vechi-testamentare: „Tatăl tuturor celor ce caută din gusle (caval) și flaut este Labal, fiul lui Lameh, al cincilea urmaș al lui Cain”[20].

Psalmii reprezintă argumentul cel mai edificator în acest demers. Aceștia sunt plini de îndemnuri în care slava lui Dumnezeu, prin căutarea cultică, este înfățișată nu numai ca un drept, ci chiar ca o datorie și poruncă obligatorie atât pentru slujitorii cultului cât și pentru credincioși[21].

„Slăvirea lui Dumnezeu prin cântarea religioasă constituie o jertfă de laudă”[22] în concepția Psalmistului David și a profeților Vechiului Testament.

Starea de adorare a lui Dumnezeu este relevantă, prin cântare, în următorii psalmi: 9, 1, 6, 95, ș.a. „Bine este a ne mărturisi Domnului și a cânta numelui Tău Preaînalte”[23] sau „Veniți să cântăm cu bucurie Domnului și să strigăm lui Dumnezeu Mântuitorul nostru”[24], reprezintă fragmente din psalmi care au fost integrate și încadrate în cult, în rânduiala unor slujbe de pildă Utrenia, Liturghia, Vecernia „Cânta-voi Dumnezeului meu cât voi fi…”[25].

Argumente nou-testamentare

În Noul Testament descoperim și mai accentuat cântarea. Potrivit Sfintelor Evanghelii, îngerii au fost cei care au adus prima cântare creștină, chiar în noaptea Nașterii Mântuitorului Iisus Hristos în peștera Betleemului: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pământ pace, între oameni bunăvoire”[26].

Sfântul Apostol Pavel le scrie romanilor „Iar Dumnezeul răbdării și al mângâierii să vă dea vouă să gândiți la fel unii pentru alții în Hristos Iisus,

[19] Pr. P. Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântare bisericească,* p. 194.
[20] Cf. Fc. 4, 17-21.
[21] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 69.
[22] Pr. Prof. Ene Branișteș, „Temeiuri biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor”, în *Studii Teologice* VI, (1954), nr. 1-2, p. 18.
[23] Cf. Ps. 91, 1-2.
[24] Cf. Ps. 97, 1-7.
[25] Cf. Ps. 103, psalmul Vecerniei.
[26] Cf. Lc. 2, 13-14.

pentru ca toți într-un glas să mariți cu o gură pe Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos”[27].

Apoi Sfântul Apostol Iacov le spune celor cărora le scrie: „Este cineva între voi în suferință ? Să se roage. Este cineva cu inimă bună ? Să cânte psalmi”[28].

Deci, observăm că Scriptura Noului Legământ este plină de argumente lămuritoare pentru relevanță și exprimarea credinței omului în chip doxologic.

Argumente patristice privind cântarea bisericească

Modul în care omul trebuie să aducă laudă lui Dumnezeu a fost precizat cu diferite ocazii de Sfinții Părinți ai Bisericii și de scriitorii bisericești, aceștia fiind trăitori ai adevărurilor de credință și rugători desăvârșiți către Dumnezeu.

Sfinții Părinți, potrivit interpretării lor, a concepției lor interpretative, clasează cântarea bisericească pe două coordonate: pe de-o parte aceasta cuprinde textul liturgic sau cuvântul[29], iar pe de altă parte linia melodică exprimată prin cântare, aceste două coordonate fiind inseparabile și complementare.

Cântarea bisericească în cadrul cultului divin a avut parte de o mare promovare din partea Sfinților Părinți. Aceștia au avut o contribuție majoră în implementarea cântării bisericești în slujbele Bisericii, existând în acest sens o serie de mărturii. În primul rând, prin puterea exemplului, ei au fost cei care au practicat cântarea bisericească în mijlocul credincioșilor, sensibilizându-le sufletele. Creștinii au intrat în comuniune cu Dumnezeu prin cântarea Părinților. Sfinții Părinți ai Bisericii recunosc valoarea inefabilă a muzicii bisericești, lăudând-o și arătându-i valoarea și importanța ei pentru viața și trăirea omului.

„Biserica n-a întrebuințat cântarea bisericească, spune Prof. Ioan Teodorovici, pentru valoarea ei artistică ci pentru a da cuvântului o haină care să-l împodobească, fără însă a-l acoperi sau înăbuși”[30]. Încă de la începuturi, „Biserica prin diferitele forme de cult, a dezvoltat cântarea bisericească, a dus-o pe cele mai înalte culmi, aceasta impunându-se ca element hotărâtor în manifestarea adorării lui Dumnezeu de către credincioși”[31].

---

[27] Cf. Rm. 15,5-6.

[28] Cf. Iac. 15,13.

[29] Pr. Dr. I.-E. Buta, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română,* p. 36.

[30] Prof. Ioan Teodorovici, „Cântarea corectă în Biserică”, în *Mitropolia Banatului*, an XXVII, 1977, nr. 4-6, p. 378.

[31] Magistrand Ștefan C. Alexe, *Foloasele cântării bisericești în comun după Sfântul Niceta de Remesiana*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXV, 1957, nr. 1-2, p. 167.

Biserica ortodoxă s-a folosit în lupta de apărare a învățăturilor de credință de aceleași arme, urmând aceeași pași ca și ereticii, adică cântările și imnele religioase. Imnografia creștină ortodoxă reprezintă aspectul general de apărare împotriva învățăturilor eretice, spectru ce însumează și reliefează în același timp conținutul dogmatic ortodox al cântării.

Doctrina cântării[32] este primordială în execuția imnelor liturgice, mai apoi urmează aspectul artistic. Deci, în interpretarea unui imn, niciodată melodia nu trebuie să dețină un rol mai important decât textul. Melodia este înfrumusețată, primește culoare din bogăția cuvântului dumnezeiesc din interiorul textului. Evident, că nici aspectul artistic nu trebuie neglijat, cel „exterior"[33], deoarece acesta are un efect major asupra „interiorului", adică a simțămintelor sufletești umane.

În acest sens, Tertulian, descriind agapele spune: „după ce apa pentru mâini și lumânările au fost aduse, fiecare a fost invitat să cânte lui Dumnezeu un cântec scos din Sfintele Scripturi"[34]. Apoi Eusebiu de Cezareea „declară cu tărie că pe tot pământul, în orașe ca și la populațiile aparținând tuturor națiilor, cântă cu voce înaltă imne și psalmi spre lauda lui Dumnezeu"[35]. Sfântul Vasile cel Mare, ca unul dintre alcătuitorii uneia din Liturghiile Mari ale Bisericii, a fost preocupat îndeaproape de cântarea bisericească „alcătuind imne și poate chiar melodii a căror paternitate, după 1600 de ani nu o mai putem determina cu exactitate[36]. Tot Sfântul Vasile cel Mare s-a adresat tinerilor, pe care îi îndemna să fie cu luare aminte la genul de muzică pe care-l ascultă, să facă o selecție în acest sens: „să închidem urechile la cântecele care pervertesc sufletul, căci prin acest fel de cântare se nasc, în general pasiunile servile și josnice. Să cântăm mai degrabă celălalt fel de cântare ce conduce la bine și de care se folosea David, poetul cântărilor sfinte"[37]. Același Sfânt Părinte vorbește despre frumusețea psalmilor: „Psalmul este liniștea

[32] Pr. Dr. I.-E. Buta, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română*, p. 38.

[33] Pr. Dr. I.-E. Buta, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română,* p. 38.

[34] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 71.

[35] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 71.

[36] Theodore Gerold, *Les Peres de l'Eglise et la musique,* apud Vasile Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică*, p. 72.

[37] Diac. Prof. N. Moldoveanu, *Sfântul Vasile cel Mare și muzica bisericească,* în volumul *Sfântul Vasile cel Mare închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa*, București, 1980, p. 411.

sufletelor, răsplătitorul păcii, …, repaosul sufletului agitat, el cumințește pe omul pătimaș. Psalmul este sprijinul prieteniei…”[38].

Un alt sfânt, Părintele Efrem Sirul ne arată că „imnele ambroziene se răspândesc cu rapiditate în mănăstirile și bisericile Italiei, Galiei și Spaniei[39].

Atât de frumos și de pregnant, spune Clement Alexandrinul, în limbaj de specialitate muzical, despre ceea ce înseamnă cântarea bisericească în Univers: „Dumnezeu a organizat Universul în mod armonios și a acordat disonanța elementelor în raporturi consonante, pentru ca lumea întreagă să fie în armonie”[40].

Întocmai și Sfântul Grigorie de Nyssa spunea despre rolul și frumusețea cântării cultice: „Muzica arhetipică și adevărată, pe care armonizarea universului o face să răsune, constă în simfonia și concordanța tuturor lucrurilor între ele, ce sunt reglate după un ordin precis”[41].

Sfântul Ioan Gură de Aur a introdus în Constantinopol muzica antifonică. Tot el dezvoltă una din omiliile Sfântului Vasile cel Mare la psalmi când zice: „Vocile noastre, spune el, sunt ca și coardele unei chitare, care scot sunete diferite, dar creează o armonie a pietății”[42]. Tot Sfântul Ioan Hrisostomul dă anumite direcții și norme cu privire la disciplina cântării în biserică:

> „El se silește să impună și să păstreze caracterul religios al cântării liturgice, combătând tendințele unora de a introduce în bisericile creștine modul lumesc al bisericilor din teatre și de la jocurile sau diferitele reprezentații păgâne”[43].

Fericitul Augustin face referire la caracterul muzicii bisericești în primele secole, iar Fericitul Ieronim scoate în evidență recitativul liturgic executat pe o singură notă, dând exemplul citirii Apostolului și a Evangheliei la sfintele slujbe, acesta încheindu-se cu o formulă melismatică[44].

Imnografii creștini, sub inspirația Duhului Sfânt[45] au compus cântările bisericești. Imnele bisericești, de pildă: stih, stihiră, condac, icos, tropar, chi-

[38] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 72.
[39] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 73.
[40] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 73.
[41] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 73.
[42] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 74.
[43] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 74.
[44] V. Stanciu, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică,* p. 74.
[45] Prof. Dr. Sebastian Barbu-Bucur, „Cântarea de cult în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție

nonic, acatist, ipacoi, sedealnă, doxologie, toate au fost scrise și consemnate sub inspirația Duhului cu temei în Sfânta Scriptură. Odată cu secolul XI, are loc încheierea cărților de cult, de ritual ale Bisericii. Sigur că, și după aceea, sporadic s-au mai compus și alte imne legate de canonizarea vreunui sfânt, însă și acestea au fost scrise în duhul Părinților primelor 11 veacuri creștine.

Încă de la început trebuie arătat faptul că orice cântare bisericească confirmă, susține și întărește adevărurile de credință ale Bisericii. Se poate lesne observa că în fiecare tropar, condac se ascunde și în același timp se descoperă rezumatul teologico-dogmatic al unei sărbători, sau al uneia din Duminicile Învierii din ciclul unui an bisericesc.

În trupul omenesc, raționalitatea plasticizată își atinge maxima complexitate[46], spune Părintele Profesor Dumitru Stăniloae. După învățătura și credința creștină omul în complexitatea lui este compus din trup și suflet. Trupul este material, iar ceea ce se numește suflet nu poate fi redus la materie[47]. Trupul și sufletul sunt două entități complementare, sufletul străbătând prin trupul material, însă transcende materialitatea acestuia. Deci, omul aparținând unei bivalențe, datorită stării sale psiho-fizice[48] adică și lumii materiale cât și celei spirituale, caută mereu comunicarea cu Dumnezeu. Și acest lucru se poate realiza prin cântarea bisericească, prin cuvântul doxologic îndreptat către Dumnezeu. „Prin cântare, spune Părintele Dumitru Stăniloae, sufletul se întărește mai adânc în credință și în dragostea lui Dumnezeu, umplându-se de dulceața acestor simțiri, face ca toată convingerea lui să se comunice în mod convingător și altor suflete, sau îi face pe cei ce o mărturisesc în cântarea comună, să se unească și mai mult în mărturisirea ei, în planul adânc al inimii”[49].

Trupul omenesc are de la început impregnat oglinda duhului,[50] a sufletului, trupul uman fiind o raționalitate palpabilă specială. Sufletul, însă, poate

în cântările Bisericii Ortodoxe”, în *Studii Teologice*, an XL, (1988), nr. 5, p. 87.

[46] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă I*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 391.

[47] Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă I*, p. 44.

[48] Pr. Dr. I.-E. Buta, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română*, p. 42.

[49] Pr. Prof. D. Stăniloae, „Cântarea liturgică comună, mijloc de întărire a unității în dreapta credință”, în *Ortodoxia*, an XXXIII, (1981), nr. 1, p. 60.

[50] Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă I*, p. 392.

influența prin trup întreaga creație. Nefăcând parte din natura generală,[51] sufletul nu poate să se piardă sau să dispară în ea, odată cu dizolvarea trupului individual. Spune cartea Ecleziastului că: „trupul se întoarce în pământul din care a fost luat, iar Duhul la Dumnezeu, Cel care L-a dat"[52].

Aceste învățături dogmatice pot fi însușite de către om atât pe calea rațiunii, însă mai cu seamă pe calea inimii, care îl duce pe om mai aproape de Dumnezeu. Cântarea bisericească se încadrează pe coordonatele căii celei de-a doua, creștinul însușindu-și prin cântare învățăturile de credință.

Cultul Bisericii în mod absolut real este frecventat și înțeles de creștinii participanți la el. Credinciosul care participă în mod activ la cultul Bisericii, prin practicarea cântării bisericești se apropie în mod direct de învățăturile de credință[53] cuprinse în imnele religioase, învățându-le și însușindu-le totodată mult mai ușor. De aceea, cântarea îl pune pe interpret, pe cântăreț în strânsă legătură cu ceea ce cântă. Interpretul cântă adevărurile dumnezeiești, Hristosul Învierii este cântat și propovăduit prin cântarea bisericească.

Cântarea bisericească atât prin însemnătatea textului, prin frumusețea liniei melodice, cât și prin execuția impecabilă a interpretului are forța de comunicare și de transmitere a expresivității ei[54].

Tot cântarea „îl conștientizează pe credincios de omniprezența lui Dumnezeu și-l îndeamnă la smerenie și supunere, luând aminte la măreția Lui"[55]. Învierea vieții în Hristos o face omul tot prin cântare, trăind în mod plenar și real prezența mântuitoare a harului Preasfintei Treimi în cântarea: „Nădejdea mea este Tatăl, scăparea mea este Fiul, acoperământul meu este Duhul Sfânt, Treime Sfântă, mărire Ție"[56].

---

[51] Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă I*, p. 393.
[52] Cf. Ecl. 7, 1.
[53] Pr. Dr. I.-E. Buta, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română,* p. 43.
[54] Pr. Dr. I.-E. Buta, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română,* p. 44.
[55] Pr. Prof. Dr. N. Belean, „Rolul cântării bisericești în activitatea misionară a Bisericii", în *Altarul Banatului*, serie nouă, an XIV (LIII), 2003, nr. 11-12, p. 44.
[56] Pr. Prof. Dr. N. Belean, *Rolul cântării bisericești în activitatea misionară a Bisericii,* p. 44.

Idei concluzive

Cântarea bisericească are rolul și de a-l transfigura pe om, el se interiorizează, se împlinește prin muzica bisericească „trăind real un crâmpei din treapta de desăvârșire a despătimirii sau a iluminării”[57].

Întreg cultul Bisericii Ortodoxe, toate imnele de cult își au finalitatea și își ating apogeul în Sfânta Liturghie, evidențiindu-se foarte clar, legătura dintre cuvântul de laudă (doxologia) și cuvântul de mulțumire (euharistia)[58]. Deci, aspectul teologic-dogmatic al Bisericii se înțelege în parte din rugăciunile, cântările și imnele ce alcătuiesc slujbele Bisericii.

[57] Pr. Prof. Dr. N. Belean, *Rolul cântării bisericești în activitatea misionară a Bisericii,* p. 45.
[58] Pr. Lect. Dr. V. Grăjdian, „Caracterul eclesial al cântării liturgice ortodoxe”, în *Îndrumătorul bisericesc*, an CXLVIII, Sibiu, 2000, pp. 133-134.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 284 - 296

PROVOCĂRILE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC BĂNĂȚEAN ÎN ZORII INSTAURĂRII REGIMULUI COMUNIST ȘI ACTUALITATEA LOR – DOUĂ DOCUMENTE INEDITE

Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț

Abstract

The anniversary in 2022 of the bicentennial of the theology school in Arad, offered us the possibility of a retrospective on the didactic, theological, cultural and pastoral role of theology and its servants in the Banat area. The identification in the diocesan archives of Arad and Caransebeș of some documents, which reveal the tension of the years 1946 - 1956 regarding the status of the theological academies in the western border of the country, gave me the opportunity for a brief analysis, updating the challenges of that time and those that can be seen today. Under the pressure of the moment and the hostile regime, the predecessors did not succeed in fully saving the theological and ecclesiastical heritage, being witnesses to some dramatic events such as the abolition of the diocesan and educational institutions from Caransebeș and Arad. Lucidly analysing the steps taken since then can help us decide today much more detached from the pressure of the regime, but always under the rigors of new times.

Keywords

Arad, bicentenary, academy, institute, communism, abolition, agreement, transfer, Caransebeș

1. Succinte considerații preliminare

Anul 2022 rămâne unul de referință în istoria învățământului teologic din Vestul României și nu numai, datorită celebrării bicentenarului școlii teologice arădene (1822-2022 Institut, Academie, Facultate), edificiu cultural de mare însemnătate pentru această parte a țării, dar mai important pentru conștiința românească și teologică a bănățenilor.[1] Este foarte probabil că fără izbânda de acum două secole a ortodocșilor arădeni de a avea un institut teologic, puține s-ar fi putut face în alte tinere eparhii înființate după separația ierarhică din 1865, referindu-ne aici numai la Institutul Teologic de la Caransebeș.[2] Interesant este că printre cei care

[1] Câteva mărturii istoriografice lapidare, se cunoaște că în Eparhia Aradului, în anul 1802, *se sistemisase un curs preparatoric în teologice*. Acel curs trebuia să fie parcurs de fiecare preot deja hirotonit timp de 3 luni, toamna și iarna, în intervalul octombrie-martie. Înființarea Preparandiei a constituit punctul de plecare al epocii pentru articularea unei școli de teologie cu educație sistematică. Pentru detalii a se vedea V. Țîrcovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780-1918)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970. Educarea clerului în ansamblul său reprezenta o preocupare a Curții de la Viena, a împăratului Iosif II, prin care se urmărea o apropiere tot mai sensibilă de diferitele populații ale imperiului, în special cele care erau subordonate religios mitropoliei de la Carloviț. Printr-un memoriu din 12 februarie 1820, se solicita împăratului înființarea unor școli de pregătire pentru preoții ce serveau parohiile și erau neștiutori de carte, dar și pentru pregătirea viitorilor preoți. Datorită strategiei ierarhiei sârbești de la Carloviț, inițiativa se materializează la sfârșitul lunii decembrie 1822, școala deschizându-și porțile în februarie 1823, cu 68 de elevi înscriși în anul întâi. Pentru detalii se poate consulta: Pavel Vesa, *Învățământul Teologic de la Arad (1822-1948)*, Arad, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2013; Teodor Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922; Ioan Munteanu, *Lupta bănățenilor pentru apărarea învățământului românesc la sfârșitul veacului al XIX-lea,* în ,,Apulum", Alba Iulia, 1981, XIX, p. 356; Ioan Munteanu, *Banatul istoric. Școala. Educația* vol. III, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2008; Cristinel Ioja, Marcel Tang, *Învățământul teologic ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective*, Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2016.

[2] Reactivarea Episcopiei Caransebeșului, produsă în 1865 și care a însemnat, printre altele, înălțarea culturii bisericești în orașul de pe Timiș și Sebeș, respectiv crearea Institutului Teologic. La 15 august 1865, Ioan Popasu, hirotonit împreună cu episcopul Aradului, Procopie Ivașcovici, a primit a doua zi responsabilitățile ce-i reveneau deîndată la instalarea sa pe scaunul episcopal de la Caransebeș, între care unele legate nemijlocit de înființarea imediată a Institutului Teologic. Înființarea acestuia la Caransebeș a fost un demers dificil, îngreunat și uneori stopat de episcopiile sârbești din Vârșeț și Timișoara, însă, în cele din urmă, Ministerul de Război de la Viena, prin rescriptul cu nr. 3728 din 19 octombrie 1865, încuviința transferarea școlii clericale de la Vârșeț în orașul de pe Timiș și Sebeș, cu precizarea că nu va contribui cu nimic la întreținerea acestui institut. Pentru detalii a se vedea: Nikola Gavrilovici, *„Teologia" vârșețeană, păstrătoarea integrității confesionale și naționale a sârbilor și românilor,* în vol. *„Actele Simpozionului Banatul Iugoslav, trecut istoric*

au pregătit momentul, prin demersul de înființare a Preparandiei din anul 1812, s-a aflat un caransebeșean de mare rezonanță culturală și pedagogică, și anume Constantin Diaconovici Loga.[3] Numeroasele activități academice și culturale, au actualizat nu numai importanța istorică a școlii arădene, ci au confirmat actualitatea unei conștiințe academice serioase în Banat.[4] Astăzi, într-un context educațional și teologic nou, simțim nevoia identificării unui reper academic, care să ne orienteze într-o societate ce se regăsește devalorizată din perspectiva rigorii academice de altă dată[5], de aceea apelăm inevitabil la contribuția istoriei pentru a identifica nevoia vindecării unui prezent, mai ales când îl resimțim afectat de viciul alterității pronunțate.

Istoricul este o subiectivitate implicată[6], care năzuiește să redescopere cadrele de existență ale unui alt prezent. Oricâtă acribie ar pune în mișcare, știe că, Istoria nu este totuși o specie epistemologică completă[7], ea necesită convergențe și cu alte domenii ale cunoașterii:

> „Nu poate fi negat de loc faptul că, adeseori, istoria și sociologia se întâlnesc, se identifică, se confundă. Motivele sunt simple: pe de o parte există acest imperialism, această revărsare a istoriei, pe de altă parte identitatea de natură – istoria și sociologia sunt singurele științe globale susceptibile de a-și extinde curiozitatea asupra oricărui aspect al socialului. În măsura în care ea reprezintă toate științele privind omul în domeniul imens al trecutului, istoria este sinteză, istoria este orchestră. Și dacă studiul duratei sub toate aspectele sale îi deschide, așa cum cred, porțile actualității, atunci ea se află în toate locurile ospățului.

și cultural", Novi Sad, Editura Fundației, 1999, p. 282; Vasile Petrica, *Institutul Teologic Diecezan ortodox român Caransebeș (1865-1927)*, Caransebeș, Editura Episcopiei Caransebeș, 2005, p. 14; Ilarion Pușcariu, *Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania,* colecțiune de acte, Sibiu, 1900, pp. 26-27.

[3] Casian Ruşeţ, *The contribution of Pedagogue Constantin Diaconovici Loga to the Organization of the Schools within the Military Border. Documentary Testimonies from Caransebeș*, „Analele Științifice ale Universității *Alexandru Ioan Cuza"*, Iași Tomul XXVI/1, Teologie Ortodoxă, 2021: 83-94, pp. 83-94.

[4] https://www.teologiearad.ro/2022/01/11/calendarul-evenimentelor-bicentenarului-teologiei-aradene-1822-2022/, accesat la 25 noiembrie 2022.

[5] Mihaela Singer, Ligia Sarivan, *Ouo vadis, Academia? Repere pentru o reformă de profunzime a învățământului superior*, București, Editura Sigma, 2006.

[6] Paul Ricorur, *Istorie și adevăr,* București, Editura Anastasia, 1996, p. 32.

[7] *A. D. Xenopol Teoria istoriei*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 108.

> Acolo ea se găsește de regulă alături de sociologie (care prin vocație este de asemenea, sinteză) și pe care dialectica duratei o obligă să se întoarcă spre trecut cu sau fără voia ei."[8]

2. Provocări administrative ale învățământului teologic bănățean în amurgul instaurării regimului comunist - două documente inedite

Demersul nostru nu are în vedere o reconstituire *in-integrum* a realităților istorice conjuncturale, care au generat multe provocări dezvoltării și continuității învățământului teologic din Transilvania și Banat, întrucât aceste aspecte sunt surprinse în lucrări de specialitate. Toate acestea au făcut lumină în bezna necunoașterii, mai cu seamă în ultimele trei decenii, când deschiderea spre cercetare a fost foarte amplă și folositoare. Modesta noastră contribuție face referire la un moment de tensiune, în care s-au pus sub semnul întrebării unele instituții teologice, care în cele din urmă au sucombat, fie sub presiunea unui regim devenit ostil, fie sub auspiciile neputinței administrației bisericești de a gestiona sinodal o provocare limită.

Unificarea bisericească de după Marea Unire din 1918 a adus multe împliniri, însă din perspectivă canonică și bisericească a generat și multe controverse, mai cu seamă referitoare la organizarea canonică, cu trimitere directă la legislația ce trebuia abordată în unitate pe teritoriul întregii Biserici Autocefale Române.[9] În anul 1927, institutele teologice au fost ridicate la rangul de academii, context în care, din timp în timp, atât Statul cât și Biserica, ținând seama desigur, de conjuncturile istorice, sociale și economice, și-au pus întrebarea care este traiectoria vieții academice, ținând seama că, „educația are caracter național și etnic, întrucât păstrează elemente teoretice și practice diferențiatoare datorită istoriei tradiției culturale, facturii psihice a națiunilor și grupurilor etnice, promovează, pe lângă valori universale, și valori proprii."[10]

> „După unificarea administrativă a Bisericii Ortodoxe Române, una din temele esențiale aflate pe ordinea de zi a lucrărilor Sfân-

[8] Fernand Braudel, „Traite de sociologie", Paris, 1962, p. 91, apud „Sociologia franceză contemporană". Antologie întocmită Ion Aluas și Ion Drăgan, București, 1971.

[9] Casian Rușeț, *Unitate și identitate în legislația bisericească românească la începutul secolului XX. Împliniri și provocări*, în vol. „Unitate și identitate. Ortodoxia românilor între comuniunea răsăriteană și dialogul cu Apusul", coord. Pr. prof. univ. dr. Vasile Stanciu, pr. conf. univ. dr. Cristian Sonea, Editura Presa Universitară Clujeană, 2019, pp. 203-219.

[10] Elena Macovei, *Tratat de pedagogie: propedeutică*, București, Editura Aramis Print, 2007, p. 20.

> tului Sinod și a ministerelor de resort din România, a cărei rezolvare se impunea grabnic, a fost aceea a reorganizării învățământului teologic. Necesitatea uniformizării acestui învățământ, foarte diferită până atunci, în provinciile românești, era tot mai evidentă. Fiecare din cele patru provincii ce constituiau noul stat România, a avut un sistem specific de educație și formare a clerului, care a fost perpetuat mult timp și după anul 1918. În Ardeal tinerii absolvenți de liceu își făceau educația teologică în cele cinci academii teologice din Arad, Caransebeș, Cluj, Oradea și Sibiu. În Basarabia existau patru seminarii, la Chișinău, Bălți, Edineți, Ismail și o facultate de teologie la Chișinău. În Bucovina ființa Facultatea de Teologie din Cernăuți."[11]

Vechiul Regat avea doisprezece seminarii cu 8 ani de studii pentru pregătirea personalului clerical și Facultatea de Teologie din București.[12] Iată că deja învățământul teologic românesc din România cunoscuse o evoluție sinuoasă deoarece fiecare ierarh și provincie bisericească avea deja o istorie a acestui tip de educație.[13]

În asemenea context, prima provocare a fost pentru școala teologică din Banatul de Munte, încă din timpul celui de-al doilea Război Mondial, când s-a constat că numărul mic de studenți și contextul social deficitar, din perspectiva demografică, impune o restructurare a Academiei Teologice din Caransebeș și eventual înființarea unui seminar teologic. Pledoarie comunității locale a fost în favoarea continuității istorice, așa cum reiese din demersurile episcopului Veniamin Nistor, încă din anul 1943:

> „Am vorbit astăzi la telefon cu Î.P. Sf. Sa Mitropolitul Nicolae Bălan și mi-a comunicat că, a vorbit cu Domnu Mareșal, cu Ministrul Ion Petrovici și Prof. A. Popa, cari i-au promis că vor face tot posibilul să mențină în buget Academia Teologică din Caransebeș. Mi-a spus că, e bine, ca de urgență din ședință să facem memoriu la cei de sus și să facă și profesorii Academiei Teologice și societățile din oraș."[14]

[11] Mihai Săsăujan, *Academia de Teologie Ortodoxă din Arad în perioada interbelică. Contribuții la istoria învățământului teologic românesc*, Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", 2004, p. 9.

[12] „Legea românească", 1932, nr. 1, p. 2.

[13] Mihai Săsăujan, *Academia de Teologie Ortodoxă din Arad...* , pp. 35-91.

[14] Arhiva Episcopiei Caransebeșului (în continuare AEC), *Nota din 17 martie 1943 a episcopului Veniamin Nistor*.

Consiliul Eparhial al Episcopiei Caransebeșului, în ședința din 20 martie 1943, a întocmit un memoriu consistent către minister, prin care pe lângă argumentul continuității istorice și a cadrelor didactice reprezentative de până atunci, mai pune în discuții provocări recente, precum înființarea episcopiei Timișoarei în 1939, care a redus teritoriul canonic al eparhiei Caransebeșului, respectiv existența unei baze materiale consolidate, care justifică continuarea desfășurării învățământului teologic la Caransebeș.[15]

Memoriul înaintat i-a asaltat pe conducătorii de la București care au lezat onoarea bănățeană, dar, în final, revine la sentimente mai bune, sperând că cererea nu rămâne fără un răspuns favorabil, fapt pentru care s-a și întâmplat*: ... avem onoare a Vă aduce la cunoștință că Ministerul a dispus ca Academia Teologică din Caransebeș să funcționeze în continuare în condițiunile de până acum*.[16] Văzând iminența primejdiei, Episcopul Veniamin face apel la profesorii de religie din Lugoj, Caransebeș și Oravița *să îndemne elevii buni să vină la Teologie* la Caransebeș.[17]

Pericolul desființării Academiei Teologice însă nu a trecut, așa cum reiese din cuvântul episcopului Veniamin adresat Adunării Eparhiale:

> „Deocamdată ne-a succes să asigurăm luarea în bugetul anului 1943-1944 a Academiei Teologice. Avem însă informațiunea că această situațiune este numai excepțională și numai pentru anul bugetar 1943-1944. Aceasta fiind situația de azi a Academiei noastre Teologice, am ținut să aducem cele de mai sus la cunoștința venerabilei Adunări Eparhiale pentru ca Venerabila Adunare Eparhială să chibzuiască și să decidă asupra măsurilor ce sunt a se lua, pentru ca drepturile autonome și imprescriptibile ale Bisericii să nu fie știrbite, ci să fie respectate. [...]."[18]

Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor căuta totuși să aplaneze tensiunea:

> „... Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor s-a gândit la o raționalizare a învățământului teologic, dar nu la desființarea lui. Credem că și Dv. sunteți de aceeași părere că, sacrificiile fă-

[15] AEC, *Proces-verbal încheiat în ședința Consiliului Eparhial din 20 martie 1943*.
[16] AEC, Actul nr. 17.260 din 6 aprilie 1943 al Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor către Episcopia Caransebeșului.
[17] AEC, Actul nr. 2.274 B din 10 aprilie 1943 al Episcopiei.
[18] AEC, *Actul nr. 3.265 B din 3 mai 1943 al episcopului Veniamin către Adunarea Eparhială*.

cute de câte Statul Român, trebuie să fie în raport drept cu rezultatele ce se obțin din toate punctele de vedere.De altă parte, Statul trebuie să trateze la fel, azi, toate eparhiile țării noastre încât evident, în acest caz ar trebui să organizăm academii teologice în toate eparhiile noastre ortodoxe, ceea ce nici Dv. n-ați putea admite. Dar și numărul studenților să fie de cel puțin zece ori mai mare decât al corpului didactic profesoral, iar sub acest aspect privită situația Academiei Teologice din Caransebeș, vedeți că ea este deficitară, având aproape mai mulți profesori decât studenți. Totuși, în mod excepțional, azi, nu se mai pune contopirea Academiei Dv. Teologice cu cea de la Timișoara, rămânând așa cum ați fost până aici, cu toate drepturile avute și cu toată libertatea de acțiune."[19]

Adunarea Eparhială a reafirmat în ședința sa din 23 mai 1943 că, „singură Biserica este în drept să reglementeze felul de învățământ care îi convine."[20] Cu toate acestea fondurile de susținere erau în mare parte din bugetul Statului. Decretul-Lege nr. 660, publicat în Monitorul Oficial nr. 302 din 31 decembrie 1944, decretează înființarea Universității de Vest, cu sediul în Timișoara, fapt ce produce iarăși mari controverse în Biserică, deoarece episcopatul nu a fost consultat și fiecare centru eparhial își argumenta dreptul de a avea Facultate de Teologie. Preemțiunea acestui drept se disputa pe argumente geografice, ceea ce nu putea să împace rațiunile politice și administrative ale Statului Român.[21] Astfel, înființarea Facultății de Teologie în cadrul Universității de Vest din Timișoara îngrijorează eparhiile cu academii teologice[22]. Mai mult, Sfântul Sinod în ședința sa din 31 iulie 1945 a luat în discuție *ca pe Țară să fie o singură Facultate de Teologie și câte o Academie Teologică pe Mitropolie*.[23]

[19] AEC, *Actul nr. 691 din 8 mai 1943 al Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor către Episcopia Caransebeșului*.

[20] AEC, *Protocolul ședinței Adunării Eparhiale din 23 mai 1943*.

[21] AEC, *Actul nr. 157 B din 10 ianuarie 1945 al Episcopiei Caransebeșului*; *Actul nr. 31/945 M din 6 februarie 1945 al Mitropoliei Ortodoxe Române din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș către Episcopia Caransebeșului*; *Actul nr. 43/945 M din 31 februarie 1945 al Mitropoliei Ortodoxe Române din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș către Episcopia Caransebeșului*.

[22] AEC, *Actul nr. 1.610 B din 9 iulie 1945 al Episcopiei Caransebeșului către Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor.*

[23] AEC, *Actul nr. 260 din 6 august 1945 al Episcopiei Aradului către Episcopia Caransebeșului*.

Toate aceste demersuri au generat îngrijorare pentru eparhiile din flancul vestic al Patriarhiei Române, care gândindu-se la viitorul acestor școli, prin intermediul Episcopiei Aradului[24], care oblăduia cea mai veche școală teologică din Banat, a formulat un acord, pe care îl redăm în conținut integral:

„ACORD

Noi, subsemnații episcopi din Arad, Caransebeș și Oradea, în eparhiile cărora se află azi câte o Academie Teologică, luând cunoștință de principiile călăuzitoare după care Biserica și Statul intenționează să reglementeze și unifice organizarea învățământului teologic pe Țară, am căzut astăzi de acord asupra următoarelor:

1. Spre a ajuta acțiunea de mai sus, consimțim ca cele trei academii teologice de azi: cea din Arad, înființată în anul 1822; cea din Caransebeș, în 1859 și cea din Oradea, înființată în 1923, cu începerea anului școlar 1945/1946 să se contopească în una singură cu sediul la Arad.

2. Academia Teologică astfel contopită, cu sediul la Arad, care va deservi trebuințele pentru educația clerului din eparhiile: Caransebeș, Timișoara, Arad și Oradea – toate aflătoare de-a lungul frontierei de Vest a Țării, să fie ridicată la rangul similar cu cea de azi de la Sibiu, având dreptul de a elibera diplome de licență în Teologie.

3. Toți profesorii titulari cari fac azi parte din corpul didactic al academiilor din Caransebeș și Oradea, să fie încadrați la Academia Teologică din Arad.

4. Primirea studenților teologi originari din și destinați pentru trebuințele eparhiilor: Caransebeș, Timișoara și Oradea – în Academia Teologică din Arad unificată se va face de către chiriarhii respectivi cu consiliul lor eparhial. Tot așa, examenul de calificație preoțească pentru candidații la preoție din acele eparhii se va ține la sediul episcopiilor din Caransebeș, Timișoara și Oradea.

5. Chiriarhii eparhiilor: Caransebeș, Timișoara și Oradea au dreptul de a inspecta oridecâteori vor vrea, felul cum se face

[24] AEC, *Actul nr. 2.491 din 8 iunie 1946 al Episcopiei Aradului către Episcopia Caransebeșului.*

pregătirea candidaților la preoție din eparhiile lor în Academia Teologică din Arad. În acest scop se va putea înființa un consiliu de conducere pentru directive spirituale compus din chiriarhii eparhiilor Caransebeș, Timișoara și Oradea.
6. Întrucât Statul nu ar acoperi prin ajutoare și burse cheltuielile materiale ale Academiei Teologice unificate din Arad, chiriarhii eparhiilor din Caransebeș, Timișoara și Oradea se obligă a contribui cu cota-parte din cheltuielile materiale în proporția numărului de studenți teologi trimiși la Arad.
7. Având în vedere că acest Acord s-a făcut spre a ajuta acțiunea de unificare a învățământului teologic din Țară, urmărită de Biserică și spre a ușura sarcinile materiale ale Statului, subsemnații chiriarhi de la Caransebeș și Oradea, declarăm că, întrucât viitorul ar dovedi că, contopirea celor trei academii – Caransebeș, Arad și Oradea – în una singură, cu sediul la Arad nu și-ar produce rezultatele dorite de noi, ne vom relua dreptul de a reînființa la sediile noastre academiile teologice azi desființate prin contopire."[25]

Deși a fost trimis în cele trei eparhii la care se făcea referire, se pare că nu a intrat în vigoare, probabil nefiind asumat în fața organismelor eparhiale, care printr-o astfel de restructurare ar fi simțit că distrug, din interior, instituții pentru care înaintașii au jertfit, chiar dacă, de acum contextul era diferit. Timpul scurt avea să demonstreze că singura șansă de păstrare a unei forme de învățământ teologic în Banat, pentru perioada care urma, ar fi fost o restructurare din interiorul instituțiilor bisericești, cu păstrarea principiilor canonice sinodale de implicare a eparhiilor în procedura de educație a studenților teologi. La fel de adevărat este că Timișoara devenise un centru urban important, care în contextul existenței unei tradiții academice teologice nu mai putea susține o formă de învățământ suplimentară, celor deja existente la Arad, Oradea și Caransebeș.

În cele din urmă academiile teologice de la Oradea, Arad și Caransebeș s-au desființat în anul 1948 și au rămas în loc Institutele Teologice de la Sibiu și București care au străbătut cu greu perioada unui regim care se instalase. La Caransebeș a rezistat o școală de cântăreți, până în anul 1955, iar de atunci un Seminar Teologic, unul din cele 6 de pe raza întregii Patriarhii Ro-

[25] AEC, *Acordul din 31 iulie 1945*.

mâne.[26] Desființarea academiei a fost urmată de desființarea episcopiei, mai precis unirea ei cu Arhiepiscopia Timișoarei. Această măsură nedreaptă și unilaterală a afectat cele două eparhii istorice din Banat, și anume Eparhia Aradului, care după o consistentă tradiție academică, rămânea fără școală de teologie și Eparhia Caransebeșului, care după o existență îndelungată își pierdea statutul de episcopie[27], singura redută salvată fiind Seminarul Teologic, care păstra într-un fel memoria instituțiilor de altă dată.

Fiecare eparhie a protestat în felul ei, căutând modalități de revenire asupra deciziei, sau soluții complementare. De această dată, autoritatea comunistă atee nu a mai negociat și a rămas intransigentă în măsurile adoptate. Regăsindu-se fără partener de dialog în raport cu statul, cei doi chiriarhi[28] se adresează forurilor bisericești, respectiv Patriarhului Justinian. Conștient ireversibilitatea unei asemenea transformări, episcopul Veniamin își îndreaptă atenția și spre foștii dascăli ai academiei, prăbușite cu puțin timp înainte, recomandând

> „cu toată căldura ca pr. Dr. Marcu Bănescu, Consilier referent și fost profesor de Teologie Pastorală, Catehetică, Omiletică, etc… să fie încadrat la un Institut de Teologie, eventual la Cluj, fiind unul dintre cele mai bune și capabile elemente ale clerului. Dacă se poate să fie încadrat la un Institut Teologic și Pr. Dr. Zeno Munteanu fost Profesor de Noul Testament la Academia Teologică din Caransebeș."[29]

În egală măsură, simțind dimensiunea pierderii Academiei Teologice de la Arad, episcopul Andrei Mageru se adresează patriarhului cu o solicitare pe care o redăm în integralitate:

> „Prea Fericite Părinte Patriarh,
> Cu frățească dragoste Vă rugăm să binevoiți a dispune mutarea Seminarului teologic din Caransebeș în orașul Arad, în edificiul

[26] Pavel Marcu, *Istoricul Seminarului Teologic Ortodox Liceal „Episcop Ioan Popasu", Caransebeș (1955-2008)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2016, 730 p. 73.

[27] A se vedea *Decretul de desființare al Episcopiei Caransebeșului*, în „Foaia Arhidiecezană", nr. 1 / 24 aprilie 1949, p. 1.

[28] La Arad - Episcopul dr. Andrei Mageru (1936-1960) și la Caransebeș – Episcopul Veniamin Nistor (1941-1949, d. 1963).

[29] Arhiva Patriarhiei Române, *Adresa Episcopiei Caransebeșului nr. 720/10 februarie 1949*, înaintată Patriarhului Justinian Marina, dosar nenumerotat, fila nr. 132 verso.

fostei Academii de teologie (str. Chopin – fostă Seminarului, nr. 7-9 sau în edificiul fostului internat de fete din nemijlocita vecinătate a reşedinţei episcopeşti din Arad (Str. Stroiescu, nr. 4). Cererea noastră o întemeiem pe următoarele considerente:
1. Actualul edificiu al Seminarului Teologic din Caransebeş, precum este îndeobşte cunoscut, nu numai că este neîncăpător pentru numărul mereu crescând de elevi, odată cu sporirea claselor de seminar, dar este şi lipsit de instalaţiile sanitare şi de igienă, absolut necesară unei şcoli moderne;
2. Oraşul Caransebeş e departe şi de Timişoara şi de Arad, astfel că, neaflându-se aici episcop în permanenţă, şcoala este lipsită de supravegherea şi purtarea de grijă pe care autoritatea episcopească o poate da.
3. Oraşul Arad îndeplineşte atât condiţiile sanitare şi igienice, cât şi condiţiile de spaţiu locativ necesare unui Seminar, îndeosebi după ce – prin desfiinţarea regiunii Arad şi mutarea instituţiilor cu caracter regional – oraşul a fost simţitor descongestionat. Aici se află edificiul fostei Academii Teologice (întemeiată în 1812 ca Preparandie şi 1822 ca Institut Teologic), precum şi o episcopie (din 1706), instituţii care au creat o puternică tradiţie şcolară-bisericească acestui oraş."[30]

Se pare că şi această adresă rămâne fără răspuns, fiind dată, cel mai probabil spre competenta soluţionare a Mitropolitului Vasile Lăzărescu (fost episcop al Caransebeşului între 1931-1940). Dacă în problema Caransebeşului, mitropolitul Vasile Lăzărescu hotărăşte păstrarea în fosta episcopie a reşedinţei, ca reşedinţă mitropolitană 2, opinăm că referitor la solicitarea Aradului mediază păstrarea situaţiei de fapt adică a Seminarului Teologic în oraşul de pe Timiş şi Sebeş, care la rându-i, între 1949 şi 1951 a fost în pericol de a se desfiinţa. Totuşi, această şcoală a păstrat memoria unei instituţii episcopale în Banatul de Munte.

3. În loc de concluzii

Privind retrospectiv, chiar şi sumar, acest scurt interval de timp (1946-1956), observăm că instituţiile de învăţământ şi eparhiale bănăţene din Arad

[30] Arhiva Arhiepiscopiei Aradului, *Adresa Episcopiei Aradului nr. 3.848/1956*, fila nr. 1.

și Caransebeș, care s-au pus mai întâi sub semnul incertitudinii, iar mai apoi, chiar sub auspiciile nemiloase ale desființării, au renăscut. Contextul anilor următori evenimentelor din 1989 au fost atât de favorabili, încât a creat o efervescență a vieții bisericești cu reverberații puternice în dezvoltarea instituțiilor de învățământ teologic.

În anul 1992, la Arad s-a reînființat învățământul teologic superior, de această dată sub cupola excelenței unei universități de stat, respectiv Universitatea *Aurel Vlaicu*, iar în 1993-1994 a fost reînființată Episcopia Caransebeșului în cadrul Mitropoliei Banatului, instalându-se aici primul chiriarh, în persoana episcopului Emilian Arădeanul (fost episcop-vicar la Sibiu, fost episcop al Eparhiei Ala Iuliei și fost episcop-vicar al Episcopiei Aradului)[31]. În anul 1998, în cadrul Universității de Stat *Eftimie Murgu* din Reșița, s-a articulat un program de studii de teologie-istorie (1998-2006), iar apoi unul de teologie-didactică (2006-2019). În urma fuziunii prin adopție a universității din Reșița cu Universitatea *Babeș-Bolyai* din Cluj Napoca, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât închiderea programelor de învățământ superior de la Caransebeș, urmând să funcționeze în continuare numai Seminarul Teologic *Episcop Ioan Popasu*.[32]

Actualizarea legislației privind educația din România, prin adoptarea Legii 1/2011[33] a schimbat coordonatele sistemului educațional, obligând eficientizarea managementului educațional, îndeosebi privind operaționalizarea raportului dintre venituri și cheltuieli. În felul acesta toate instituțiile de învățământ își construiesc bugetele în funcție de numărul de școlarizabili. Această paradigmă educațională a generat noi exigențe provocatoare pentru instituțiile de învățământ teologic.[34] Față de toate acestea, sinodul mitropolitan al Mitropoliei Banatului nu a rămas indiferent, hotărând în anul 2013 să se opereze o analiză a învățământului teologic din Mitropolia Banatului în baza unor criterii actualizate la standardele în vigoare.[35] Ulterior s-a luat

[31] AEC, Dosar nr. 4/A4/1994, *Act sinodal cu nr. 3831/28 iulie 1994,* filele nr. 27-28.

[32] AEC, Dosar nr. 1/C4/2020, *Hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu nr. 6870/20 iulie 2020*, fila nr. 39-41.

[33] Publicată în *Monitorul Oficial al României* nr. 18 din 10 ianuarie 2011.

[34] Casian Rușeț, *Învățământul teologic în spațiul universitar românesc după anul 1990. Exigențe canonice și legislative* în vol. „Teologia în universitate. 25 de ani de asumare a tradiție, de formare teologică și cercetare științifică în Facultatea de Teologie Ilarion V. Felea din Arad (1991 – 2016)", pr. prof. univ. dr. coord. Cristinel Ioja, Editura Astra Museum, Sibiu/Arad, 2016, pp. 358-383.

[35] AEC, Dosar nr. 4/C4/2013, Proces verbal nr. 2054-D/2013, filele nr. 81-102.

act de această evaluare, urmând să se adopte hotărârile ce se impun, în conformitate cu legislația canonică, respectiv cu prevederile statutare și cele precizate în hotărârile Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.[36]

Toate aceste aprecieri le considerăm oportune, în acest an de sărbătorire a bicentenarului școlii de teologie arădene, regăsită astăzi într-o organizarea bine definită, pe cele trei etaje de pregătire prevăzute de sistemele ARACIS, licență, masterat și doctorat. Putem spune, fără să greșim, că privind cu luciditate spre istoria recentă, surprinsă în sinteză de studiul prezentat, conștientizăm mai mult oportunitatea momentului, dar și necesitatea pedagogiei istoriei, care ne învață să simțim momentul unor decizii responsabile, care se impun asumate, pentru a păstra verticalitatea instituțională, în așa fel încât să nu riscăm pierderea demnității, dacă factorii externi se vor implica prin ascendența rigorilor legislative.

Cele două documente inedite publicate mai sus, în cadrele istorice amintite, obligă comunitatea teologică regională bănățeană să privească astăzi, când deja este configurat un nou sistem valoric, vocațional și academic, la provocările unei societăți exigente, care oferă puțin și cere în schimb foarte mult, mai ales în domeniul pregătirii și promovării teologilor ortodocși, ca factori dinamici în comunitate.

[36] AEC, Dosar f.n. /2016, *Hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu nr. 227/18 ianuarie 2016*, fila f.n.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 297 - 315

DISCIPLINĂ ȘI CREDINȚĂ ÎN ȘCOALA TEOLOGICĂ ARĂDEANĂ

Pr. Lect. Dr. Ioan Lazăr

Abstract

The priest is called to be a personality of a profound religiousness and morality. In order this personality to be shaped, he is required that, together with his education, he to manifest a conscious discipline too, one that helps him to reach the culture of the heart. Obedience to the law and the conscience of fulfilling his duty, they shape the young man's character. Having been provided a good education in school, it constitutes the basis of his good behavior in society. There isn't enough only accumulating theoretical knowledge, but there is needed too, spiritualization and permanent awakening, in order to reach the moral consummation, so that he will be able to worthily wear the sword of Christ. Along time, in the Theological School of Arad, there have been formed worthy priests who enlightened the people by guiding them on the path to salvation, even fi there were some deviations from required order and discipline, those didn't influence the good practice of forming priests who to worthily fulfill the priestly mission of serving our Church and nation.

Keywords

Character, consummation, discipline, personality, priesthood

Disciplină și credință în Institutul Teologic din Arad, sub ascultarea episcopului sârb

În urma numeroaselor demersuri ale românilor din această parte a țării „prin resoluție împărătească se dispune, că la 1 Noiemvrie 1822 să se deschidă școli diecezane în eparhiile Arad, Timișoara și Vârșeț, în care nu erau asemenea institute, organizate în felul celor din Carloveț și Pacraț”[1].

În acea vreme, Aradul a devenit „unicul centru cultural în Ungaria și Banat cu școli superioare românești”[2]. Despre Preparandia din Arad se spune:

> „Această școală a *națiunii valahe* s-a întemeiat pentru a crește învățători, care să fie apostolii și luminătorii neamului lor dornic de cultură, care în necinste, întru întuneric și în mare mișelătate zace, mai mult din lipsa educației celei cuviincioase și bune, decât din alte oarecare pricini”[3].

Despre formarea tinerilor pentru preoție, Episcopul Andrei Magieru spunea:

> „În școala teologică nu se asimilează numai cunoștințe ci se transformă vocația în apostolat. Dacă în cei patru ani de zile sufletul studentului teolog nu se transformă complet în armura Duhului, atunci el va fi cel înșelat. Când i se va da în mână sabia lui Hristos, se va simți gol, și dezarmat”[4].

Această transformare a tânărului teolog presupune pe lângă o temeinică pregătire intelectuală și formare duhovnicească. Pentru a dobândi bunele deprinderi ale slujirii preoțești în școala teologică din Arad s-a pus accentul atât pe pregătirea intelectuală dar și pe disciplină și participarea la slujbele Bisericii. La început erau primiți la teologie și tineri buni și cu o pregătire bună dar și dintre cei cu o pregătire slabă și cu puțină vocație preoțească, în

[1] Dr. Teodor Botiș, „Înființarea institutului teologic din Arad”, în rev. *Biserica și Școala*, Anul XLV (1921), nr. 43-44, p. 1.

[2] Roman Ciorogariu, „Discurs la Aniversarea Centenarului Institutului pedagogic din Arad”, în rev. *Biserica și Școala*, Anul XXXVI (1912), nr. 45, p. 4.

[3] Dr. Teodor Botiș, *Istoria Școalei normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox-român din Arad*, Editura Consistoriului, Arad, 1922, p. 210.

[4] PS. Andrei Magieru, „Cuvântarea la încheierea cursurilor de la Academia Teologică”, în *Biserica și Școala*, Anul LXVI(1942), Nr. 25, p. 202.

funcție de împrejurări[5]. Consilierul şi inspectorul sârb Nestorovici îndemna corpul profesoral să se țină strict de predarea materiilor de învățământ și să urmărească cele necesare elevilor, respectiv condițiile de masă și cazare, cărțile de care aveau nevoie, împărtășirea cu sfintele taine, precum și disciplina și participarea elevilor la slujbele bisericii, pentru care erau asigurate două biserici, unde elevii să facă practică și să învețe cântarea bisericească[6]. De la început erau două neajunsuri pentru această practică: în biserica numită „Tokoliana"[7] slujbele se săvârșeau numai în limba slavonă iar biserica veche, situată pe malul Mureșului[8], era strâmtă, întunecoasă, ruinată și periculoasă[9].

Elevii institutului, „ca fii buni şi credincioşi ai sfintei biserici orientale neunite", posteau, se mărturiseau şi se cuminecau în cele 4 posturi mari ale anului bisericesc. Catihetul avea datoria de a susține cuvântări în acest scop[10]. În Săptămâna Mare a Postului Paștilor, catehetul susținea cuvinte de învățătură, zilnic între orele 9-10, apoi, împreună cu elevii, participau la slujbele din sfânta biserică. După amiază exersau cântările bisericeşti. Asemenea activități se desfășurau și în Postul Naşterii Domnului. Din lipsa unui internat, mulți dintre elevi stăteau în gazdă la cetățeni care nu erau ortodocși şi nu aveau condiții pentru a posti. Episcopul Paul Avacumovici a refuzat să le dea dezlegare de a nu posti și îi îndemna să își găsească „sălaș" la oameni de credință ortodoxă, pentru a putea ține disciplina bisericii și a fi pildă și pentru ceilalții[11].

Aspecte de indisciplină au fost de la început, unele mai grave, altele mai puțin grave. Astfel, se amintește că în ziua de Anul Nou 1814, elevii n-au respectat ordinea regulamentară și au ajuns târziu la biserică. Pentru înlăturarea unor asemenea situații Conferința profesorală a luat hotărârea, ca pe viitor, tinerii să vină la sfânta liturghie la timpul cuvenit şi să participe cu evlavie pentru ca din ascultarea serviciilor divine să-şi însuşească principiile morale și a se înduhovnici[12]. În primăvara anului 1814, inspectorul Nestorovici îndemna profesorii să aibă o ținută prietenoasă față de tineri, abținându-se de la mânie, iritație sau de la bătăile înjositoare, pe care le opresc şi legile şcolare, să observe ținuta elevilor, amintind că unii dintre ei au o

[5] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei* p. 589.
[6] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 210.
[7] Biserica „Sfinții Apostolii Petru și Pavel" sau biserica sârbească.
[8] Biserica se afla pe locul unde se găsește azi liceul „Moise Nicoară".
[9] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 211.
[10] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 211.
[11] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 212.
[12] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 213.

purtare „rustică“ și „neurbană“; mănâncă pâine mergând pe stradă și abia dacă salută pe cei bătrânii, sau pe cetățenii de vază ai orașului[13].

Mulți dintre elevi nu participau la slujbe motivând că biserica e îngustă și ruinată. Cei care se îmbolnăveau plecau acasă și „se lecuiau, după obiceiul sătesc, prin babe, cu mijloace oprite, stricăcioase și adeseori mortale”[14].

În conformitate cu regulamentul școlii, când elevii erau îndărătnici și neascultători li se aplicau următoarele pedepse:

> „Admonestare privată din partea profesorilor.
> -Admonestare și dojană în public.
> -Admonestare „în fața consesului“.
> -Pentru infracțiuni mai mari: închisoare în școală timp de 3, 6, 10, 12 și 14 ore.
> -Pentru purtare necuviincioasă în biserică și în locuri publice, pentru furt, vătămarea autorității profesorale și cercetarea birturilor noaptea: arest de 24 ore în școală, cu pâine și apă.
> -În cazuri mai grave: arest de 3 ore în închisoarea orașului
> -Eliminare din institut”[15].

Nemulțumiri și acte de indisciplină în rândul elevilor s-au manifestat și datorită neînțelegerilor dintre profesorii români și catehetul sârb Lucacic, dar și datorită neînțelegerilor dintre ierarhia sârbească și români. De pildă, profesorul Diaconovici Loga care preda cântarea bisericească și tipicul era învinuit pentru faptul că tineri erau foarte puțin deprinși cu cântarea bisericească. El răspunde acestor acuzații, spunând că pentru a pentru a depăși aceste neajunsuri este nevoie de: „Timp, artă și organ de la natură.“ Apoi el arată neajunsurile organizatorice: pentru cântare erau alocate doar trei ore săptămânal, cântarea, din lipsa cărților, se învăța din auz fără note muzicale, iar unii din elevii din „defect de organ” nu puteau învăța să cânte. Cu toate acestea fruntașii clerului diecezan mărturiseau că „elevii din institut execută atât de frumos și melodios cântările bisericești, încât bisericile spre cea mai mare mângâiere a clerului.... de dragul cântărilor bisericești au început să fie mai frecventate de creștini“ [16].

[13] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 214.
[14] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei* p. 214.
[15] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 214.
[16] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 219.

La început, elevii institutului clerical erau planificați câte 5-10 pentru serviciul divin de dimineața, iar „utrenia nu se ținea la oră fixă, ci câteodată prea de timpuriu, altădată prea târziu, precum îi convenea preotului, așa că tinerii erau nevoiți să aștepte lângă biserică de la ora 5 până la ora 7 sau chiar la ora 8"[17].

Începând cu anul școlar 1826-1827, când cursurile în Institutul teologic au fost ridicate la 3 ani și au fost primiți doar tineri cu purtări alese cu o mai bună pregătire, s-a îmbunătățit și disciplina școlară, s-au redus excesele precum și eliminările din institut. Pentru evidența prezenței elevilor la biserică și la orele de cântare bisericească s-a introdus un „*Catalog, întru carele se însâmnează clericii institutului clericalnic, cei ce nu vin în vremea hotărâtă la sf. Biserică și la Cântare*."[18]

În anul 1828, inspectorul Temesvâry observând unele nereguli în institut, dispune ca toți elevii să frecventeze zilnic toate zilele serviciile dumnezeiești. În afară de aceste servicii de la biserică, tinerii participau și la înmormântările fruntașilor din oraș[19]. Uneori, ordinea în biserică era perturbată de cei ce se îmbulzeau să cânte la strană[20].

Timpul liber, elevii și-l petreceau în jurul cetății, în cimitir, în pădurice și alte grădini publice ale orașului până când primăria le-a interzis din motiv că „fac pagube, cioplesc și zgârâie plantațiunile și scriu lucruri periculoase pentru moralitate"[21]. Vara elevii se scăldau în râul Mureș iar pentru a preveni nenorocirile, s-a hotărât să se scalde in corpore, miercuri și vineri, sub supravegherea unui profesor, cu toate acestea elevul S. Marinco, a fost răpit de valuri și s-a înecat[22].

Cu toate că în sec. al XVIII-lea episcopii sârbi au sprijinit românii ortodocși, la începutul sec. XIX-lea, când românii și-au reclamat dreptul la o viață culturală și bisericească proprie, episcopii sârbi au devenit din apărători, asupritori, fapt ce a dus la o mișcare de emancipare bisericească a românilor și alegerea unui episcop român[23]. Prin biserică, sârbii voiau să-i stăpânească și politic pe români, transformându-se în instrumente ale poli-

[17] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 21.
[18] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 589.
[19] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 226.
[20] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, pp. 226-227.
[21] Hotărârea magistratului din Arad din 28 Mai 1838, Nr. 1062 apud, Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox-român din Arad*, Editura Consistoriului, Arad, 1922, p. 227.
[22] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 227.
[23] Pr. Dr. Pavel Vesa, *Episcopii Aradului: 1706-2006*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2007, p. 82.

ticii habsburgilor de oprimare a românilor[24]. Românii din Banat au gustat amarul vitregiilor sârbești[25]. Această luptă a continuat până în 1864, când prin rescript împărătesc s-a înființat Mitropolia românilor gr. ort. din Transilvania și Ungaria cu două episcopii sufragane: Aradul și Caransebeșul[26].

Episcop român: Nestor Ioanovici

În anul 1829 este numit ca „prim episcop român al Aradului, bătrânul Nestor Ioanovici, care însă după păstorire incoloră de un an moare"[27].

Începând cu anul școlar 1839-1940, la conducerea institutului este numit prof. primar Patrichie Popescu care pentru întărirea disciplinei a întocmit noi regulamente școlare din care se amintește și *„Rânduiala după care va aveă fieștecare cleric a se purtă și a-și întocmi îmbrăcămintele sale* care impunea fiecărui cleric să-și tundă părul după buna cuviință, să-și radă mustățile sau să-și scurteze barba și mustățile. Nu se admiteau părul lung, fruntea acoperită, zulufi sloboziți și mustăți răsucite. Îmbrăcămintea trebuia să fie conform cu statutul său de cleric. Pe cap se purta colop sau căciulă de postav după cuviință, nu se admitea colop cu boruri largi sau rupt sau căciulă albă sau neagră de oaie sau de postav cu ciucuri ori alte *țifrășaguri* (podoabe). La gât se purta fular, pieptariul se purta încopciat, haina și pantalonii trebuiau să fie cuviincioase iar cizmele să fie potrivite și toate să fie curate. De asemenea se cerea ca să nu aibă inele pe degete sau cercei în urechi[28]. S-au stabilit și reguli privind disciplina, astfel era interzisă cearta sau bătaia între elevi, purtarea necuviincioasă în biserică și în școală, fumatul, lipsa de respect față de profesori, schimbarea gazdei fără acordul profesorilor și îndeosebi mutarea în locuri suspecte, părăsirea locuinței după ora 9 seara în timp de vară sau de la ora 7 seara în timp de iarnă, jocul de cărți, cercetarea birturilor, preumblările cu femei sau plecarea din localitate fără aprobare[29]. Tot atunci, s-a introdus *„Rânduiala după care tinerimea clericală fără strămutare precum la ceasul cântării așa în sfânta Biserică a sta va avea".* Potrivit acesteia clericii stăteau în biserică în partea dreaptă iar în partea stângă pre-

[24] Nicolae Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeș*, Tiparul Tipografiei Diecezane, Caransebeș, 1940, p. 28.
[25] N. Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeș*, p. 29.
[26] N. Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeș*, pp. 34-35.
[27] Roman Ciorogariu, „Discurs la Aniversarea Centenarului Institutului pedagogic din Arad", în rev. *Biserica și Școala*, Anul XXXVI (1912), nr. 45, p. 4.
[28] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, pp. 589-590.
[29] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 590.

paranzii. De asemenea se întocmea o hartă pe care se stabilea locul permanent al fiecărui elev, pentru a se putea controla mai ușor cei absenți sau observa cei ce nu erau atenți la slujbă. Pentru menținerea disciplinei, erau selectați dintre elevii cei mai buni, censori școlari care țineau evidența absențelor, verificau prezența clericilor la domiciliu, cercetau locurile publice, îndeosebi noaptea când era oprită plimbarea clericilor prin oraș. De asemenea și poliția orășenească supraveghea purtarea tinerilor și dacă încălcau regulile sau provocau scandal pe stradă, îi duceau la poliție și îi prezenta corpului profesoral[30]. Elevii care își petreceau acasă sărbătorile de Crăciun și de Paști, erau obligați să aducă atestat de la preotul paroh despre purtarea lor în parohie[31].

În anul şcolar 1842-1843, s-au înregistrat mai multe abateri, uneori fiind necesară intervenția poliției și apoi eliminarea celor vinovați. Urmare a acestor abateri inspectorul Gyurkovich a dat dispoziție ca în zilele de Duminică şi sărbători catehetul să țină cuvântări şi să tâlcuiască elevilor evanghelia zilei, apoi să participe toți la slujba de la biserică și să învețe cântarea bisericească. Tinerii să meargă la biserică, înmormântări şi alte misiuni, în liniște, cu toată pietatea, împreună cu profesorii[32].

În timpul revoluției de la 1848-1849 cursurile Institutului au fost suspendate și reluate abia în anul 1852. Atunci au fost admiși doar absolvenți de gimnaziu, dar datorită împrejurările dificile au primit apoi și tineri cu mai puțină pregătire. Cei cu pregătire superioară sau dovedit a fi tineri de valoare care au confirmat și în viață ocupând „poziții distinse în viața noastră bisericească şi națională". Printre elevii cei buni erau și elevi fără vocație, înfumurați şi indisciplinați. Despre unii ca aceștia profesorul Petru Rat îi scria episcopului Procopie Ivacicovici arătând că deși aveau doar 8 clase, aveau o purtare necuviincioasă şi provocătoare și se ridicau împotriva lui și era de așteptat ca după absolvirea școlii să se ridice împotriva episcopului pentru a dobândi parohii bogate, cu toate că aveau o slabă pregătire[33].

În cursul anului 1852 constatându-se că localurile publice din apropierea Institutului erau primejdioase pentru disciplina și moralitatea elevilor, corpul didactic a solicitat autorităților locale să le închidă și ca urmare Strada

[30] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, pp. 590-591.
[31] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 592.
[32] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 227.
[33] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 592.

Pescarilor şi toată vecinătatea Institutului a fost curăţată de localurile primejdioase pentru moralitatea tinerilor. Cu toate acestea

> „distracţiile şi ştrengăriile studenţeşti nu lipseau nici în acest timp şi infracţiunile, ce obveneau la asemenea ocaziuni, se tratau cu indulgenţă şi bunăvoinţă părintească. Prilej de petrecere ofereau şi zilele onomastice ale profesorilor şi fruntaşilor din Arad. Preparanzii prin cântările lor produceau veselie şi bună dispoziţie. Uneori însă asemenea serbări aveau ca urmări, şi fapte contrare disciplinii şcolare. În ziua sfântului Ioan Botezătorul din anul 1855 mai mulţi elevi ai institutului, după ce fuseră la gratulaţie la protopopul Aradului şi băură *vermet*, se duseră şi la cafenea. Continuându-se aici petrecerea, se termină cu un scandal. Conferinţa profesorală îi pedepseşte cu îngenunchiere în cursul lecţiunilor şi cu închisoare”[34].

În anul 1876 după pensionarea profesorului Alexandru Gavra, a urmat la conducerea institutului tânărul profesor Teodor Ceontea, care din încredinţarea conferinţei profesorale, a întocmit pentru elevii un nou regulament în care se prevedea că fiecare elev era dator să frecventeze zilnic sfânta biserică iar în zilele de sâmbătă, duminică, în sărbători şi în zilele ce premerg sărbătorii, de două ori. În biserică elevii trebuia să fie atenţi şi să se roage cu pietate. Cei care absentau nemotivat de la biserică sau de la şcoală întâi era admonestaţi, a doua oară erau pedepsiţi cu închisoare, iar a treia oară erau eliminaţi. Atât în şcoală cât şi în biserică elevii erau obligaţi să vină cu îmbrăcăminte decentă, curată, după buna cuviinţă. Era interzis fumatul, cercetarea ospătăriilor şi a cafenelelor, jocul de cărţi, umblarea pe stradă seara şi noaptea, precum şi înjurăturile, cearta sau clevetirile. Pentru aceste fapte pedeapsa putea ajunge până la eliminarea din institut. De asemenea, furtul cel mai neînsemnat, se pedepsea cu eliminarea din institut[35].

Episcopul loan Meţianu a observat la începutul păstorirei sale în Arad, în anul 1875, lucruri neplăcute în ce priveşte purtarea preoţilor care

> „în loc să stârpească, înaintează răul, precum de altă parte alţii prin aceia strică turmei lui Hristos, că nu arată zel religios, nu

[34] Dr. T. Botiş, *Istoria Şcoalei*, p. 232.
[35] Dr. T. Botiş, *Istoria Şcoalei*, p. 233.

> cercetează biserica regulat și nu împlinesc serviciul divin cuvi-incios, nici din gura lor nu se prea aude cuvântul lui Dumnezeu, iar la împlinirea funcțiunilor religioase înfățișează mai mult un mechanism sec, fără simț de pietate, decât pe adevăratul preot al lui Dumnezeu, cucernic și pătruns de sfințenia chemării sale".

El considera că numai prin formarea unui cler luminat și disciplinat se puteau înlătura aceste neajunsuri. Pentru formarea acestora era nevoie de un internat în care elevii să poată fi izolați de influența păgubitoare a unui mediu social străin și educați sub control pentru a li se modela caracterul și imprima disciplina preoțească[36]. Aceste măsuri erau asemănătoare celor din Seminariile din România. Referitor la disciplina din acele seminarii, Ministrul de culte și instrucțiune, N. Crețiulescu a dat la 23 august 1879 o circulară adresată direcțiunilor seminarelor prin care solicita impunerea disciplinei în pregătirea clericilor chemati se devină apostolii spirituali, adevăratii conducători morali ai poporului, amintind art. 240 din Legea instructiunii publice, prin care se stabilea ca elevii seminariști se fie interni si numai ca exceptie să fie admiși și externi, supunându-i și pe aceștia la aceleași reguli de disciplină ca si pe cei interni. Se atrage atenția că seminariștii externi lăsați la voia lor fără nici o disciplina, în timpul petrecerii lor afara seminarului intră în contact cu partea desfrânată a societății, sunt expuși la diferite tentații și dobândesc rele moravuri, de care greu se vor dezvăța când vor ajunge să-și îndeplinească misiunea lor sfântă în mijlocul poporului. De asemenea, ei influențează negativ și disciplina seminariștilor interni. Acești tineri sunt cei care după primi ani de școală bat la ușile diferitelor autorități pentru a cere funcții[37].

În anul 1876 prin grija episcopului Ioan Mețianu Institutul pedagogic-teologic s-a mutat în noua casă de lângă catedrală, iar în fostul sediu „Rehkopful" se amenajează un internat modest pentru elevi. Taxele de întreținere erau în internat erau diferite în funcție de veniturile părinților astfel: „pentru elevii în stare bună 50 florini, pentru cei cu stare mijlocie 25 florini. Fiii învățătorilor cu salar de 300—500 fl. cu 25 fl,, iar cei cari aveau salar de peste 500 fl. solvesc 50 fl. pentru fiii lor"[38]. În acea perioadă unii studenți din Arad

[36] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 595.

[37] N. Crețiulescu, „Seminariile teologice în România", în *Biserica și Școala* Anul III (1879), nr. 36, p. 296.

[38] Roman Ciorogariu, „Discurs la Aniversarea Centenarului Institutului pedagogic din Arad", în rev. *Biserica și Școala,* Anul XXXVI(1912), nr. 45, p. 6.

activau ca *scrietori* în cancelaria consistorială sau în birouri la avocați și nu participau în mod regulat la cursuri. Ei au fost obligați să frecventeze cursurile întocmai ca și ceialalți[39].

Începând cu anul școlar 1876-1877, Preparandia a fost unită cu Institutul teologic. Atunci s-au extins legile școlare ale preparandiei și la teologie. Profesorii institutului erau învinuiți „că s-ar ocupă prea mult cu studiul și prea puțin cu buna creștere a elevilor." Se constata că unii dintre absolvenți erau stăpâniți de duhul nesupunerii și intrau în conflict cu autoritățile bisericești. Unii învățători mai tineri nu se subordonau și nici nu salutau preoții, nu cercetau biserica, nu aveau pietatea cerută, semănau ura și neînțelegerea între preoți și popor și neglijau activitatea în școlii[40].

În scopul îmbunătățirii ordinei și disciplinei începând cu anul școlar 1877-1878 s-au introdus noi legi școlare. Episcopul Metianu a dispus direcțiunii, ca la începutul anului școlar să prezinte și să explice elevilor aceste legi și „să li se spună, că pe viitor toți au să-și facă vesminte negre și mai lungi, decum le poartă alții, apoi pălării negre și uniforme... Să li se arate, că nu este permis a purta inele în degete"[41].

După numirea în calitatea de director substitut al institutului, în anul 1881, profesorul Vasile Mangra a încercat să impună o disciplină severă și a aplicat pedepse aspre față de cei ce au încălcat regulamentele. În cursul anului școlar 1882-1883 a propus spre eliminare 15 elevi. Consistorul eparhial analizând situația și mai ales consecințele ce puteau apărea, a respins această propunere și a înlocuit din funcția de director pe prof. Vasile Mangra[42]. Directorului Mangra i se reproșa de către Consistoriul eparhial că a introdus față de elevi *o tractare străină*, care înstrăinează elevii și părinții lor de institut, că deși era obligat de regulamente, nu a invitat episcopul la conferințele profesorale, că nu s-au ținut cuvântări elevilor în duminici și sărbători, nu s-au ținut prelegeri practice cu elevii în școala de aplicație, rezultatele elevilor la sfârșitul anului școlar prezintă un tablou fără pereche în întreaga țară. Dintre 76 elevi ai secției preparandiale 43, adecă mai mulți de jumătate au obținut note nesuficiente. Pricina rezultatului slab se datora faptului că unii profesori propun studiile prea pe larg, ba unii predau și materii, cari nu sunt prescrise pentru preparandie. Urmarea era scăderea numărului

[39] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, pp. 595-596.
[40] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 235.
[41] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 596.
[42] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 596.

elevilor şi şcolile rămâneau fără învăţători. În ce priveşte disciplina i se reproşa că au fost eliminaţi 12 elevi, dintre cei mai buni, care spun că nu au fost ascultaţi nici nu li-s-au aplicat mai înainte pedepse mai uşoare. Nu astfel se face moralizarea elevilor ci prin cuvântări şi prin bunele exemple din partea profesorilor[43].

Palatul seminarial

Pentru o mai atentă educaţie a tinerilor se simţea nevoia unui internat. La data de 7 mai 1883 Sinodul eparhial decide construirea unui local pentru Seminarul diecezan. Baroneasa aromână Efigenia Sina a cedat în acest scop, un spaţiu de 1000 de mp, pe strada Sina, (azi Academia Teologică) şi apoi pentru a asigura spaţiu suficient pentru proiectul propus a mai fost cumpărate de la acelaşi proprietar încă 2000 de mp. Piatra de temelie a fost pusă la 15 iulie 1884, inaugurarea clădirii a avut loc în aprilie 1885[44]. Odată cu inaugurarea Palatului seminarial, la începerea anului şcolar 1885-1886, toţi elevii institutului teologic au fost întreţinuţi în seminar. S-a întocmit un nou regulament de ordine şi disciplină care prevedea următoarele: Dimineaţa, deşteptarea la ora 5, apoi de la ora 5.30 se începea *silenţiul*[45], până la timpul serviciului divin, când toţi elevii mergeau la sfânta biserică. Programul de învăţământ se desfăşura între orele 08-13 şi 15-18. La ora 13 elevii luau prânzul la masa comună, apoi aveau timp liber până la ora 15, având voie să se plimbe în grădina seminarială. Între orele18-19 iarăşi silenţiul, apoi cina la masa comună. După cină elevii aveau timp de conversaţii până la ora 21. La ora 21 toţi elevii se adunau în sala destinată pentru săvârşirea rugăciunilor de seară, iar după rugăciune, mergeau în dormitoare şi se puneau la odihnă. Nu era permis să intre în chilie străină, nici să mai rămână în sala de rugăciune mai mult de 10 minute, fără permisiunea prefectului. În timpul liber nu era permisă alergarea, fumatul, vorbe sau gesturi necuvincioase. Fumatul era permis doar celor care aduceau atestat medical din punct de vedere sa-

[43] Dr T. Botiş, „Vieaţa internă şi organizaţia institutului teologic din Arad", în *Biserica şi Şcoala*, Anul XLV(1921), nr. 29, p. 3.

[44] Anton Ilica, *Istoricul Preparandiei de la Arad. De la Şcoala Regească Preparandială gr. Neunită a naţiunii române la Liceul Pedagogic „Dimitrie Ţichindeal" Arad*, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2012, p. 116.

[45] Cuvântul derivă din silenţiul latin, „tăcerea". Primul articol din codul de etichetă fiind tăcerea religioasă care trebuie să domnească în prezenţa împăratului, adunările de demnitari deţinute de suveran iau acest nume (https://educalingo.com/ro/dic-fr/silentiaire). În timpul *silenţiului* fiecare elev şedea la masă şi studia.

nitar, că le este permis fumatul. A fost restricționată ieșirea elevilor din seminar, fiind permisă numai de trei ori pe săptămână: *Miercuri* după amiază între 14-18, *Sâmbăta* și în ajunul Sărbătorilor după Vecernie, până la orele 18, *Duminica* și în zilele de *Sărbătoare* între 14-18. Pentru alte nevoi personale puteau fi învoiți de prefectul seminarial. În caz de boală se înștiința prefectul seminarial care chema medicul seminarial[46]. Acest program care restrângea libertățile anterioare a atras și împotrivirea clericilor care nu se puteau obișnui cu regulamentul care limita la anumite zile și ore libertatea de ieși în oraș, astfel încălcările regulamentului și excesele erau la ordinea zilei. Dezordinea s-a agravat și datorită neînțelegerilor dintre membrii corpului didactic. Conferința profesorală din 4/16 Noiembrie 1886 prezidată de episcopul Ioan Meșianu, a propus schimbarea regulamentului institutului. Episcopul Meșianu a socotir Regulamentul seminariului ca fiind bun și nu a aprobat schimbarea lui și ca urmare agitațiile elevilor au continuat, însoțite de lipsa de respect, îndeosebi față de prefecții seminariali[47]. Pentru calmarea spiritelor a trebuit să intervină episcopul diecezan. Astfel duminică 12 Decembrie 1886, după Sfânta Liturghie s-a ținut conferința profesorală și au fost chemați toți elevii. Episcopul le-a adresat la început cuvinte părintești, apoi condamnând agitațiile și a spus că mai bucuros închide institutul, decât accepte continuarea unor asemenea stări. Intervenția episcopului a agravat situația. Directorul Iosif Goldiș a luat apărarea elevilor și solicitat modificarea regulamentului și a insistat ca elevii să poată ieși în oraș în fiecare zi, dar aceste propuneri au fost respinse și directorul Iosif Goldiș a fost revocat din funcție. Conducerea institutului a fost preluată de episcopul Ioan Meșianu și apoi încredințată provizoriu fostului profesor Augustin Hamsea[48].

Începând cu anul școlar 1890-1901, prof. Augustin Hamsea a fost numit director și s-a mutat în seminar la etaj în sălile destinate prefecților seminariali iar prefecți și elevii erau cazați la parter în încăperile dinspre stradă iar în sălile dinspre grădină erau amenajate sălile de studiu[49]. Nemulțumirile elevilor s-au accentuat și în primăvara anului 1901 elevii din secția pedagogică, au intrat în grevă. Episcopul losif Goldiș și Consistorul eparhial au revocat de la conducerea institutului pe directorul Augustin Hamsea și au

[46] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, pp. 597-598.
[47] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 598.
[48] Dr. T. Botiș, „Vieața internă și organizația institutului teologic din Arad", în *Biserica și Școala*, Anul XLV (1921), nr. 40, p. 2.
[49] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 601.

numit director provizoriu pe profesorul Roman R. Ciorogariu, care de la 1 August 1901 a preluat conducerea institutului[50]. După venirea la conducerea institutului a profesorului Roman Ciorogariu nu au mai fost semnalate acte de indisciplină. El s-a îngrijit de îmbunătățirea condițiilor de viață ale elevilor prin crearea fondului de întrajutorare a tinerilor nevoiași, prin organizarea unei gospodării pentru aprovizionarea cantinei institutului carne și cu legume și cele necesare cazări și hrăniri elevilor. A manifestat înțelegere față de nevoile tinerilor reușind să creeze un climat favorabil pentru desfășurarea activităților din institut. A rămas la conducerea institutului până la pensionare în anul 1917[51]. S-a constatat prin aceasta că pentru a ajunge la o stare duhovnicească înaltă nu este de ajuns limitarea libertății și izolarea de mediu nociv ci este nevoie de o educație spirituală realizată printr-un program zilnic pentru formarea duhovnicească a tinerilor potrivit chemării preoțești. Aceasta presupune o disciplină conștientă, nevoințe duhovnicești, precum și exemple vii și îndrumări părintești din partea profesorilor care să trezească în ei vocația, demnitatea, ambiția, bunele maniere, caracterul și duhul preoțesc. Fără acestea seminarul nu își poate îndeplini misiunea duhovnicească, ci totul se mărginește la împlinirea rolului de îngrijitor al celor trupești și vremelnice. Regulamentul de disciplină presupunea mai degrabă, o acomodare externă decât o disciplină internă și o cultură a inimii[52]. Pentru o mai bună îndrumare spirituală, începând cu anul școlar 1905-1906 a fost adus ca spiritual și prefect seminarial blândul și cucernicul preot, *Alexa Vesalon,* fost paroh în Ilteu, care a îndrumat elevii până la începutul anului 1911 când a trecut la cele veșnice, apoi situația a revenit la cea dinainte[53].

Pentru a deprinde pe tineri să asculte din respect si încredere de profesor, acesta trebuie să aibă calitătile spiritului si inimii, care să-l pună în postura de inspira elevilor iubire, încredere si respect. Bunavoința, aplecarea către elevi, pacea si blândetea, simpatia si seriozitatea nu trebuie să-i lipsească niciodată unui profesor[54]. Pentru a aduce la ascultare pe cei tineri este nevoie

[50] Dr. T. Botiș, „Vieața internă și organizația institutului teologic din Arad", în *Biserica și Școala*, Anul XLV(1921), nr. 42, p. 1.

[51] Pr. Prof. dr. Cristinel Ioja, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, *Învățământul Teologic-Ortodox din Arad: Itinerar, forme, perspective*, Ediție bilingvă, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2019, pp. 168-170.

[52] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 602.

[53] Dr. T. Botiș, *Istoria Școalei*, p. 603.

[54] S., „Formarea caracterului în școlile elementare", în *Biserica și Școala*, Anul III (1879), Nr. 44, p. 857.

de multă precauție, a nu da porunci peste porunci, ci a lămuri tineri ce este bine și ce este rău iar porunca să fie dată cu toată seriozitatea, să nu fie dată la supărare sau să fie însoțită de amenințări și pedepse. Acestea pot aduce rezultate de moment dar nu cultivă stima și prețuirea sau dorința și voința de a o împlini, acestea sunt obținute numai prin blândețe și seriozitate. Valorea unui om depinde de atitudinea lui față de lege în toate împrejurările vieții[55]. Cu cât elevul este mai în vârstă, cu atât tonul pe care i se dă ordinul trebuie să se schimbe. Pruncului i se poruncește dar celui mai în vârstă, adică junelui, i se adresează sub formă de sfat cu scopul de a-l convinge că este necesar să facă ceea ce i se spune. Deprinzându-se cu respectul față de lege si cu împlinirea datoriei, cu toată rigurozitatea, se formează caracterul tânărului. Educația bună din școală este baza purtării bune în societate[56].

Interesant este că după venirea la conducerea institutului a prof. Roman Ciorogariu nu s-au înregistrat abateri disciplinare. În anuarele vremii se spune: „Sub raport religios-moral, elevii au îndeplinit prescripțiunile sfintei noastre biserici, cercetând în fiecare zi serviciul divin și împărtășindu-se cu Sfintele Taine în postul Nașterii și Învierii Domnului”[57]. În Anuarele din vremea Dr. Iosif Olariu se spune:

> „A îmbina cât de cât instrucțiunea cu educațiunea, s-a stăruit mult ca elevii să-și împlinească datoriile religioase-morale. În scopul acesta au cercetat sfintele slujbe dumnezeiești ce se fac la catedrală, iar în cele două posturi mari s-au mărturisit și împărtășit cu s. Cuminecătură. Cazuri disciplinare mai grele nu s-au ivit așa că purtarea elevilor, în genere, se prezintă în lumină destul de favorabilă”[58].

După venirea la conducerea institutului a dr. Teodor Botiș au fost consemnate iarăși aspecte de indisciplină. În anul Anuarul 1921-1922 se arată: „Disciplina a fost în general mulțumitoare. Pedepse mai grave s-au aplicat

[55] S., „Formarea caracterului în școlile elementare”, în *Biserica și Școala*, Anul III (1879), Nr. 44, p. 857.

[56] S., „Formarea caracterului în școlile elementare”, în *Biserica și Școala*, Anul III (1879), Nr. 44, p. 858.

[57] *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, Anul școlar 1906/7, Red. Roman Ciorogariu, Tiparul Tipografiei diecezane ortodoxe române, Arad, 1907, p. 13.

[58] *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, Anul școlar 1917-1918, Dr. Iosif Olariu, Tiparul Tipografiei diecezane ortodoxe române, Arad, 1918, p. 28.

în două rânduri: o dojană din partea conferinței, alta din partea direcțiunii”[59]. În anul 1923 se spune: „Disciplina a fost mulțumitoare. Pedeapsă gravă s-a aplicat într-un singur caz prin îndepărtarea vinovatului din institut”[60].

Atât de mult s-a „înduhovnicit” cei care au fost supuși disciplinei severe instituită de episcopul Ioan Meșianu încât după absolvirea institutului „unii dintre absolvenții de teologie stăteau ani de-a-rândul fără a ocupa funcțiuni bisericești-școlare și măsurile disciplinare, ce se aplicară față de ei rămaseră fără rezultat”[61]. Având în vedere că multe parohii erau vacante din lipsa preoților Sinodul eparhial din anul 1912 constatând și numărul prea mic al elevilor din teologie, a îndrumat Consistorul eparhial: „Să avizeze inteligența clericală și mireană, ca aceștia să îndemne tinerimea la îmbrățișarea carierii preoțești, iar pentru realizarea acestei trebuințe să caute toate mijloacele posibile, ca să înlesnească intrarea tinerilor la teologie, îndeosebi cu pregătiri mai înalte”[62]. Despre moravurile preoțimii educată în aceste condiții de severă disciplină se amintește în revista „Biserica și Școala”:

> „Moravurile noastre s-au laicizat în așa măsură, că preotul satelor noastre, venit cu afaceri la centrul diecezei, cu sau fără brâu roșu, fără jenă întră într-un cabaret, unde până la miezul nopții ascultă din producțiile așa numiților artiști. Firește, nu observă mirarea lumii adunate acolo, că un preot a fost în stare să facă un asemenea pas nesocotit. Iată o greșeală, care nu rămâne neobservată de străini, cu atât mai puțin o putem ierta noi preotului nostru rămas neorientat despre concepția demnității clasei ce o reprezintă... Nici aceea nu o pot înțelege, că preoțimea de la sate, ba chiar și cea de la orașe, și-a făcut formală deprindere din jocul de cărți... dacă preotul cu țigara în gură e ceva grotesc și nu insuflă nici un respect, cu atât mai puțin un preot cartofor, care, pe lângă cărți, mai consumă și alcool”[63].

---

[59] *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, Anul școlar 1921-1922, Dr. T. Botiș, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, p. 5.

[60] *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, Anul școlar 1922-1923, Dr. T. Botiș, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, p. 17.

[61] Dr. T. Botiș „Vieața internă și organizația institutului teologic din Arad”, în *Biserica și Școala*, Anul XLV(1921), nr. 9-10, p. 2.

[62] Dr. Teodor Botiș, „Vieața internă și organizația institutului teologic din Arad”, în *Biserica și Școala*, Anul XLV(1921), nr. 11, p. 2.

[63] *** „Greșeli”, în rev. *Biserica și Școala* XLV (1921), nr. 21-22, p. 1.

Chiar dacă ar fi o simplă plăsmuire, acest text confirmă faptul că omul *dresat*[64] să facă totul de frica pedepsei, din obligația de a respecta regulamentul, chiar și după ce scapă de rigoarea regulamentului va rămâne cu tendința de a face totul numai de ochii lumii și de a gusta din fructul oprit. În vremea școlii era oprită ieșirea în oraș pe timpul nopții, fumat, jocul de cărți, consumul de alcool, pe care autorul articolului le observă. Brâul roșu spune că preotul respectiv își făcea datoria, era un bun administrator, dar apetitul după pofte pe care caută să și le împlinească departe de ochii credincioșilor săi, arată împietrirea inimii sale care va aduce după sine mustrarea de conștiință și afundarea într-o patimă, fie beție, desfrânare, iubire de avere care îl vor îndepărta tot mai mult de adevărata slujire preoțească.

Academia Teologică din Arad

La 22 septembrie 1927 odată cu deschiderea anului școlar a fost inaugurată și Academia Teologică din Arad. Cu acest prilej, Episcopul Grigorie Comșa spunea că ridicarea Institutului, la rang de Academie a fost o emanație a voinței tuturor, dar corespundea și cu dorința Sa de înălțarea pregătirii preoțimii la cerințele vremii[65]. În cuvântarea rostită cu prilejul deschiderii anului școlar 1929-1930, Episcopul Dr. Grigorie Gh. Comșa își exprima bucuria întâlnirii cu cei care au venit pentru a se pregăti pentru slujirea Bisericii lui Hristos, îndemnându-i să se deosebească de cei din lume care sunt asemenea unui călător, care din graba trenului, caută să prindă instantanee, aleargă după bunuri trecătoare și după senzații tari. Această sete de senzații se cuvine să fie înlocuită cu setea după cele nepieritoare, cu lupta contra patimilor, a plăcerilor și desfătărilor, pentru a dobândi adevărata libertate. Biserica este singura instituție care luptă împotriva păcatelor, ea învață pe om să ajungă la sfințenie, preotul este chemat să pună în sufletele oamenilor, lumina învățăturilor Mântuitorului Hristos[66]. Tot cu acel prilej, părintele rector Dr. Teodor Botiș amintea rolul însemnat pe care l-a avut această școală pentru susținerea românismului și a ortodoxiei în această parte de țară și îi îndemna la desăvârșirea sufletească fiindcă numai desăvârșirea îl înalță pe om, de la cele pământești, la cele cereşti, îl face pe om să

[64] Pr. Dr. T. Botiș, „Cuvântare la deschiderea anului școlar 1930-1931 la Academia teologică", în *Biserica și Școala*, Anul LIV(1930), nr. 41, pp. 4-5.

[65] *** „Inaugurarea Academiei teologice", în rev. *Biserica și Școala*, Anul LI (1927), Nr. 40, p. 2.

[66] PS. Dr. Grigorie Comșa, „Cuvântare la deschiderea anului scolar 1929-1930 la Academia Teologică din Arad", în *Biserica și Școala*, Anul LIII (1929), nr. 40, p. 4.

viețuiască în Duh, să râvnească cerul și să învingă ispitele. El arăta că scopul acestei școli este, de a ridica tineretul care vine să studieze aici, pe treaptele desăvârșirii intelectuale și morale pentru a împlini cu vrednicie misiunea preoțească a sluji Bisericii și neamului nostru[67]. Un an mai târziu, la deschiderea anului școlar 1930-1931, directorul dr. Teodor Botiș spunea că această școală urmărește să formeze din elevii săi „personalități de o profundă religiozitate și moralitate, factori ai culturii naționale și creștine, vrednici de a sta în slujba lui Hristos, Mântuitorul nostru și a sfintei Sale Biserici"[68]. Cultura morală nu e numai un rezultat al culturii intelectuale. Dezvoltarea minții, a intelectului în detrimentul inimii și a sentimentelor, produce degenerarea personalității umane, dezvoltarea unilaterală a firii omenești și întunecarea chipului lui Dumnezeu din om[69]. Nu se pot aștepta rezultate mulțumitoare de la un sistem de învățământ, care dă numai instrucție pură, iar îndatoririle referitoare la educație le mărginește la uniforme, la chipiuri cu număr și titlul școlii. Scopul final nu este o înmagazinare de cunoștințe și teorii savante, ci educația, înobilarea personalității și desăvârșirea morală. Știința fără moralitate e precum o moară fără apă, o armată fără disciplină, în multe cazuri ea devine o primejdie pentru o societate și un dezastru pentru sufletul omului[70]. Educația urmărește

> „formarea caracterului, ca o adevărată personalitate. Mijloacele pentru formarea caracterului sunt disciplina și ascultarea, îndelunga răbdare și supunerea față Dumnezeu și voința Lui... Ascultarea și disciplina nu este o dresură cotidiană prin mijloace externe, ci o continuă autoobservare și autocritică o deșteptare permanentă și treptată a sentimentului de ordine și disciplină, o dezrobire succesivă de încăpățânarea și egoismul înnăscut, o lepădare de sine până la eroism, înfrânând patimile și slăbiciunile firii omenești, o urmare a lui Hristos, purtându-și fiecare crucea sa"[71].

[67] Pr. Dr. T. Botiș, „Cuvântare la deschiderea anului scolar 1929-1930. la Academia Teologică din Arad", în *Biserica și Școala*, Anul LIII (1929), nr. 40, p. 3-4.

[68] Pr. Dr. T. Botiș, „Cuvântare la deschiderea anului școlar 1930-1931 la Academia teologică", în *Biserica și Școala*, Anul LIV(1930), nr. 41, p. 3.

[69] Pr. Dr. T. Botiș, „Cuvântare la deschiderea anului școlar 1930-1931 la Academia teologică", în *Biserica și Școala*, Anul LIV(1930), nr. 41, p. 4.

[70] Pr. Dr. T. Botiș, „Cuvântare la deschiderea anului școlar 1930-1931 la Academia teologică", în *Biserica și Școala,* Anul LIV(1930), nr. 41, p. 4.

[71] Pr. Dr. T. Botiș, „Cuvântare la deschiderea anului școlar 1930-1931 la Academia teologică", în *Biserica și Școala,* Anul LIV(1930), nr. 41, pp. 4-5.

În acea vreme studenții teologi participau la slujbele de dimineață în biserica catedrală, conduși de duhovnicul Academiei. În timpul acestor slujbe ei se exersau în cântările bisericești și tipic. La evenimentele prilejuite de deschiderea și încheierea anilor școlari, alături de profesorii și studenții de la Academia teologică, participau la Sf. Liturghie, în catedrala orașului, episcopul, consilierii și funcționarii eparhiali[72].

În anul 1936 episcopul Andrei Magieru decidea ca toți studenții să poarte reverenda, și a dispus să fie acordat pentru confecționarea lor, sprijin financiar pentru studenții merituoși și pentru cei săraci[73]. La 19 noiembrie 1937 s-a deschis capela din localul Academiei Teologice și de acum studenți participau la programul liturgic duhovnicesc în această capelă.

În prefața Anuarului Academiei Teologice din anul 1938, Episcopul Andrei Magieru, arăta atmosfera duhovnicească a acelor vremuri în Academia Teologică din Arad:

> „Viața internă a școlii este întemeiată pe rugăciune și meditații, duhovnicul este unul dintre profesori, a devenit prieten al tinerilor clerici. Capela școlii cu atmosfera ei de sfințenie, stă deschisă toată ziua pentru reculegere. Ea a devenit inima școlii, unde sufletul tânăr, dornic de misticism, primește polenul ceresc, ce fertilizează gândirea și simțirea”[74].

Facultatea de Teologie

După înființarea Facultății de Teologie, cursurile s-au deschis la 1 octombrie 1991 în localul fostului Liceu Sanitar apoi din 1992 până în 1996 cursurile s-au desfășurat în clădirea de pe str. Dragalina nr 28 iar din 1996 Facultatea și-a reluat cursurile în clădirea Palatului seminarial[75]. În toată această perioadă programul duhovnicesc al studenților s-a desfășurat la Ca-

[72] Pr. Prof. dr. Mihai Săsăujan, „Catedrala episcopală ortodoxă din Arad-spațiu al formării duhovnicești a studenților teologi în prima jumătate a secolului al XX-lea”, în *Catedrala Veche ortodoxă a Aradului: tradiție și actualitate- 150 de ani de istorie, spiritualitate și cultură ecleziastică*. Coord. Pr. Traian Micoroi, pr. Prof. dr. Cristinel Ioja, asist univ. dr. Marcel Tang, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2015, pp. 200-201.

[73] *Anuarul Academiei teologice ortodoxe române din Arad pe anii 1935/36, 1936/37, 1937/38, 1938/39*, Diecezana, Arad, 1939, p. 175.

[74] *Anuarul Academiei Teologice Ort. Rom. din Arad, pe anii 1935 6, 1936/7, 1937/8 și 1938/9*, Editura Diecezana, Arad, 1939.

[75] Pr. Lect. Dr. Gabriel Basa, *Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” Arad: cronică peste timp și în actualitate*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2016, p. 23.

tedrala Veche din Arad până în anul 2004, când a fost inaugurată Capela cu hramul „Sfântul Maxim Mărturisitorul" și „Sfântul Mare Mucenic Mina" din curtea Facultății. Programul duhovnicesc prevede participarea zilnică a studenților la slujbele din Capelă iar cei care la sfârșit de săptămână se deplasează în localitatea de domiciliu să participe la slujbele și activitățile pastorale din parohie.

Concluzii

Preotul este o personalitate în comunitatea pe care o păstorește. Pentru formarea personalității sale este nevoie de pregătire intelectuală și de formare morală și duhovnicească. Aceasta presupune disciplină și credință. Atunci când tânărul are vocație preoțească toate le rabdă, toate le împlinește din conștiință, dar atunci când nu are această vocație este nevoie de o disciplină instituțională pentru a-și forma bunele deprinderi și a depăși carențele de educație cu care vine în școală. De-a lungul vremurile vedem aceste principii confirmându-se în Școala teologică arădeană. Important este faptul că această școală a format de-a lungul vremii mari vrednici slujitori ai Bisericii și ai națiunii române, care au contribuit la nivelul de cultură și civilizație, la trezirea conștiinței de neam a românilor. Profesorul și apoi episcopul de vie amintire Roman Ciorogariu spunea: „ziua de astăzi nu este ziua judecății, ci a amintirilor mari"[76].

[76] Roman Ciorogariu, „Discurs la Aniversarea Centenarului Institutului pedagogic din Arad", în rev. *Biserica și Școala*, Anul XXXVI(1912), nr. 45, p. 4.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 316 - 322

RUGĂCIUNEA – NEVOIE DUHOVNICEASCĂ A OMULUI

Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici

Abstract

In the current work we will try to expose the significance of some aspects related to the spiritual needs of contemporary man, we will try to bring to the fore the opinion of the Holy Fathers who wrote with such mastery the importance and valence of these needs, but at the same time we want the present work to be anchored in contemporaneity, so we will also use the works of contemporary fathers to complete the picture and to create a symbiosis between the two perspectives - the patristic one, respectively the modern one.

Keywords

Prayer, Holy Fathers, contemporary world, contemporary Fathers

În cele ce urmează vom încerca pe cât posibil să ne aplecăm asupra a ceea ce înseamnă „nevoia duhovnicească" pentru omul contemporan. Cunoaștem cu siguranță fiecare dintre noi starea societății în care trăim, cunoaștem cu siguranță aplecarea lumii contemporane spre păcat despre care profesorul Nicolae Mladin afirmă: „Într-un veac în care zările trăirii se-ngustează și uitarea cerului devine normă de viață – e firesc să ne așteptăm la preeminența intereselor social-economice"[1]. Cuvântul renumitului profesor este grăitor pentru curenta expunere deoarece, societatea de astăzi ne conduce tot mai mult spre uitarea cerului care într-un final va deveni „normă de viață"[2]. Atunci când orizontul existenței e pur terestru,

[1] Diac. Nicolae Mladin, „Despre rugăciune", în *Revista Teologică*, XXX (1940), 3-4, p. 92.
[2] Diac. N. Mladin, „Despre rugăciune"..., p. 92.

afirmă părintele Nicolae Mladin „Nimeni nu se poate aștepta la altceva decât să izbucnească răvășirea patimilor legate de nevoile materiale”[3]. Întrebarea ce ni se pune înainte atunci când facem referire la societatea secularizată a zilelor noastre este tocmai dacă nevoile duhovnicești mai au vreo relevanță pentru omul contemporan? În lucrarea curentă vom încerca să expunem însemnătatea câtorva aspecte ce țin de nevoile duhovnicești ale omului contemporan, vom încerca să aducem în avanscenă atât părerea Sfinților Părinți care au creionat cu atâta măiestrie importanța și valențele acestor nevoi, dar în același timp ne dorim ca prezenta lucrare să fie ancorată în contemporaneitate, astfel că ne vom folosi și de lucrările părinților contemporani pentru a întregi tabloul și pentru a crea o simbioză între cele două perspective – cea patristică, respectiv cea modernă.

După cum ne arată părintele Nicolae Mladin, socialul și economicul – coordonate pământești ale trăirii umane – au fost totdeauna ferment de frământări și tulburări în lume[4], astăzi, mai mult ca oricând, acestea par a domina integral și exclusiv societatea prin intermediul politicului. Observăm cu ușurință faptul că lumea contemporană, lume care se află prinsă în goana această imensă după plăcere, tinde tot mai mult să valorifice sensul existenței într-o perspectivă extrem de limitată și adeseori cu un caracter neuman[5]. Considerăm că este necesar ca înainte de a ne apleca asupra expunerii acestor nevoi duhovnicești ale omului, să ne oprim pentru un moment asupra vieții oamenilor. La o simplă privire asupra acestui aspect putem observa cu ușurință că motivele care-l mișcă pe omul contemporan spre acțiune sunt extrem de mărginite, din interiorul acestora lipsește dorința de transfigurare, lipsește fiorul creat de experierea altor zări. Din straturile adânci ale acestei societăți se aude plânsul nedreptății, vuietul revărsării și dorirea măririi[6].

Plecând de la această realitate putem să ne adresăm o întrebare pertinentă la care sperăm să oferim și un răspuns teologic și pastoral care să aibă la baza învățătura Bisericii așa cum o regăsim în scrierile cu caracter teologic.

Întrebarea pe care o adresăm încă de la începutul expunerii curente privește valoarea sau relevanța nevoilor duhovnicești pentru omul contemporan. Ce valoare mai are nevoia duhovnicească, iar prin nevoia duhovnicească a omului înțelegem atât nevoia de rugăciune, nevoia de a posti sau de a face un minim efort ascetic, nevoia de a rămâne în permanentă comuniune cu

[3] Diac. N. Mladin, „Despre rugăciune”..., p. 92.
[4] Diac. N. Mladin, „Despre rugăciune”..., p. 92.
[5] Diac. N. Mladin, „Despre rugăciune”..., p. 92.
[6] Diac. N. Mladin, „Despre rugăciune”..., p. 92.

Hristos prin Sfintele Taine și prin acestea cu întreaga comunitate euharistică. Ce valoare mai au aceste nevoi în fața idealului lumii contemporane, care nu năzuiește mai mult decât să împartă bogățiile pământului tuturor mâinilor hrăpărețe, tuturor gurilor flămânde?[7]. Părintele Nicolae Mladin adresează la rândul său o întrebare în legătură cu acest subiect: „Nu aparea ea (nevoia duhovnicească[8]) ca un anacronsim al altor vremi, rătăcit în mijlocul unei societăți realiste, care nu vânează himere ci bunăstare materială?"[9]. Nevoia duhovnicească a omului se regăsește astăzi ascunsă în „sugrumatele nostalgii ale sufletului"[10], locuri pe care nimeni nu le mai întreabă ce rost ar mai fi avut în acest veac.

Prima nevoie duhovnicească despre care consider că este necesar să vorbim și poate că este una dintre cele mai esențiale și vitale dintre toate nevoile duhovnicești ale omului, încă din momentul creației până în ziua de astăzi, este fără doar și poate rugăciunea. Plecând de la un cuvânt al Sfântului Ioan scărarul vom încerca să conturăm care este importanța acestei nevoi și în același timp vom evidenția aspectele ce țin de o pastorație cât mai roditoare. Rugăciunea[11] sau cum o mai numește Sfântul Ioan Scărarul „sfântă mamă a virtuților",

> „în însăși ființa ei, este o convorbire și o unire sfântă a omului cu Dumnezeu, iar prin puterea ei, este susținătoarea și conservatoarea lumii, împăcare a omului cu Dumnezeu, mamă și totodată fiică a lacrimilor, mijlocitoare a iertării păcatelor, punte ce ne poartă peste torentul ispitelor, stavilă împotriva amărăciunilor, nimicitoare a nevăzuților dușmani, îndeletnicire a sfinților îngeri, hrană a tuturor netrupeștilor ființe, bucurie viitoare, ocupație fără de sfârșit; ea este izvor a sufletelor, luminătoare a inteligenței, secure care nimicește deznădejdea, mărturie a nădejii, suprimare a tristeții, bogăție a monahilor, comoară a anahoreților, îndulcire a mâniei, oglindă a creștii duhovnicești,

[7] Diac. N. Mladin, „Despre rugăciune"..., p. 92.

[8] În articolul citat părintele Nicolae Mladin facere referire exactă la rugăciune, însă pentru a putea înțelege contextul și mesajul transmis vom folosi referirea la nevoile duhovnicești ale omului contemporan, considerând rugăciunea una dintre nevoile principale ale oricărei ființe umane indiferent de orientarea religioasă a acesteia.

[9] Diac. N. Mladin, „Despre rugăciune"..., p. 92.

[10] Diac. N. Mladin, „Despre rugăciune"..., p. 92.

[11] A se vedea: Ierom. Magistr. Antonie Plămădeală, „Rugăciune și cunoaștere în învățătura ortodoxă", în *Studii Teologice*, X (1958), 3-4, pp. 216-224.

> dezvăluire a mijloacelor desăvârșirii, arătare a stării duhovnicești în care se află cineva, descoperitoare a lucrurilor viitoare, semn al măririi veșnice”[12].

Încă de la începutul cuvântului său, Sfântul Ioan Scărarul ne oferă un element cheie pentru înțelegerea importanței și sensului acestei nevoi primordriale ale omului. Pentru întreaga tradiție ortodoxă, rugăciunea este înainte de toate „o convorbire”[13]. Amintesc acest lucru și în același timp mintea mea se îndreaptă către lucrarea părintelui Sofronie Saharov – *Rugăciunea, experiența vieții veșnice* de unde aflăm că într-adevăr omul atunci când se roagă intră de fapt într-un dialog de o natură spirituală cu Creatorul său

> „Rugăciune nu este doar cultivarea a unei anume stări spirituale, nici meditație asupra unei idei abstracte, ori dizolvare anonimă într-o energie cosmică sau într-un absolut impersonal; rugăciunea în înțelesul ei creștin este întâlnirea personală și personalizatoare cu un Absolut Personal, cu o Ființă Supremă și Veșnică desăvârșită, revelată[14] în Biserică ca Sfântă Treime”[15].

Observăm cum în conștiința părinților atât din vremurile mai îndepărtate, cât și în conștiința părinților contemporani cu noi, rugăciunea este cu adevărat o întâlnire, rugăciunea este o stare după care sufletul omului este într-o permanentă căutare. Tensiunea aceasta în care sufletul omului se află este cauzată de faptul că înainte de orice omul este creat ca și persoană, după chipul desăvârșit al Persoanei Absolute. Această nevoie a omului de a se ruga este defapt o nevoie ce poate fi corelată cu nevoia omului de a comunica, de a se exprima și de a-și împărtăși sentimentele și trăirile interioare. Trăim într-o lume în care se promovează din ce în ce mai mult singurătatea și izolarea socială, contextul pandemic prin care trecem și-a lăsat într-un mod abuziv amprenta asupra a ceea ce înseamnă sau a însemnat până nu de mult

---

[12] Sfântul Ioan Scărarul, „Despre rugăciune”, traducere Ilie Frăcea, în *Mitropolia Ardealului,* XXV (1980), 7-9, p. 633.

[13] Sfântul Ioan Scărarul, „Despre rugăciune”..., p. 633.

[14] Despre cunoașterea și revelarea lui Dumnezeu, cuviosul Sofronie ne spune: „Dobândirea cunoașterii lui Dumnezeu e un proces lent care nu poate fi realizat în întreaga sa plinătate de la început deși Dumnezeu este întotdeauna și în oricare din manifestările Sale în mod invariabil unul și neîmpărțit”. A se vedea: Arhim. Sofronie Saharov, *Rugăciunea – experiența Vieții Veșnice*, traducere și prezentare diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2007, p. 30.

[15] Arhim. S. Saharov, *Rugăciunea – experiența Vieții Veșnice*, p. 15.

comunicarea inter-umană. În ziua de astăzi, omul se auto-izolează și din păcate auto-izolarea nu este întâlnită doar în raport cu aproapele, ci mai mult de atât, omul se rupe de comuniunea de iubire veșnică față de Creator. Încă din momentul căderii, omul continuă se se despartă de Veșnicul Creator, chiar dacă prin lucrarea iconomică împlinită de Logosul Întrupat am primit posibilitatea reîntâlnirii cu Tatăl, această posibilitate rămâne deschisă doar celor ce o doresc, iar rugăciunea poate fi una dintre modalitățile de a intra pe cărarea acestei reîntâlniri.

Într-un articol de-al său dedicat rugăciunii, părintele Dumitru Megheșan afirma:

> „Teologii răsăriteni sunt în general de acord că Dumnezeu și lumea spirituală nu se pot cunoaște pe cale rațională, așa cum se întâmplă cu lumea naturală. Dumnezeu este necunoscut în ființa Sa, iar ceea ce știm despre El, realizăm numai în măsura în care El ni se descoperă, prin aceea că ne dă harul Său în care experiem prezența și lucrarea Sa. Faptul că Îl numim cu unele atribute omenești, este încă o dovadă că Dumnezeu rămâne inaccesibil în ființa Sa și numai prin energiile Sale necreate ne devine accesibil într-o formă oarecare. Cunoașterea lui Dumnezeu este posibilă numai printr-o viețuire spirituală ce implică din partea credinciosului experierea Lui prin rugăciune și asceză. Acest fapt depășește cunoașterea *din afară*, cunoaștere rațională”[16].

Din acest fragment citat putem observa cu ușurință că pentru om este aproape imposibil a-L cunoaște pe Creatorul său într-o formă completă. Omul, mărginit în existența sa vine înaintea Ziditorului și își varsă întreaga ființă, atât cu doxologiile personale, cât și cu suferințele trăite, în fața Acestuia. Pentru tradiția ortodoxă rugăciunea și nevoia omului de a se ruga este în consecință împlinirea omului, deși formele[17] rugăciunii sunt nenumărate[18], totuși împlinirea omului se poate realiza doar prin comuniunea cu Cel care este Împlinirea a toate și Cel care oferă celorlalte persoane, ca parteneri liberi la dialogul de iubire veșnic.

[16] Pr. Dr. Dumitru Megheșan, „Rugăciune și umanism”, în *Mitropolia Banatului*, XXXIV (1984), 9-10, p. 527.

[17] A se vedea Drd. Macedon Petrescu, „Despre rugăciune în cartea psalmilor”, în *Studii Teologice,* XXXVI (1984), 9-10, pp. 666-672.

[18] A se vedea Arhim. Cleopa Ilie, „Despre rugăciune și treptele ei”, în *Teologie și Viață*, VII (1997), 7-12, pp. 175-184.

Dacă într-o primă fază am văzut că rugăciunea poate fi înțeleasă ca drept o convorbire, după cum afirmă Sfântul Ioan Scărarul, acum vom încerca să prezentăm această nevoie duhovnicească a omului tuturor timpurilor, sub forma unei călătorii, așa cum o vedem expusă într-un cuvânt de-al său: „Se spune că rugăciunea e o începere de călătorie. Mai întâi însă trebuie să asculți: *Învață să te rogi, roagă-te cu interes, cu afecțiune, faptul acesta îți deschide o lume nouă, te întâlnești cu Dumnezeu, afli calea spre viața duhovnicească*"[19]. Adesea părintele Stăniloae afirma că rugăciunea este cea mai proprie și cea mai directă relație între noi și Dumnezeu[20]. Într-un articol dedicat rugăciunii și luminii Duhului Sfânt, părintele Stăniloae sublinia modul în care rugăciunea este necesară pentru fiecare om, aceasta fiind una dintre nevoile esențiale ale omului și mai mult decât atât, este cea care ne deschide spre o comuniune personală cu Dumnezeul Absolut: „Dumnezeu comunică cu noi prin puterea care ne susține și care ne ajută să înaintăm spre desăvârșire și spre existența noastră eternă și fericită în El, adică prin harul Lui natural și supranatural. Noi comunicăm cu El prin rugăciune"[21]. Observăm din acest cuvânt al părintelui Stăniloae că rugăciunea poate fi privită ca un drum, un drum al desăvârșirii care are ca finalitate existența noastră eternă, dar nu o existență eternă și lipsită de sens în afara comuniunii cu Domnul Iubirii, ci o existență eternă și fericită în Acesta, finalitatea fiind doar comuniunea cu Iubirea Absolută. În continuarea cuvântului său, părintele Stăniloae ne arată că Dumnezeu este cel care ne susține și ne ajută să înaintăm pe acest drum al desăvârșirii:

> „Dar dacă Cel ce ne susține și ne ajută să înaintăm în desăvârșire, sau în El, este Dumnezeu, aceasta înseamnă că Dumnezeu este prezent în rugăciunea noastră. Rugăciunea, fiind astfel răspunsul nostru la ceea ce ne dă Dumnezeu, este luarea de către noi la cunoștință a tot ce ne dă Dumnezeu. Prin ea noi recunoaștem că totul ne este venit și ne va veni de la Dumnezeu. De aceea ea este mulțumire, laudă și cerere adresată lui Dumnezeu."[22]

Providențial și covârșitor este acest cuvânt al părintelui și marelui teolog, prezența lui Dumnezeu în rugăciune este unul dintre elementele cheie pe

[19] Arhim. C. Ilie, „Despre rugăciune și treptele ei", p. 175.
[20] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, „Rugăciunea și lumina Duhului Sfânt", în *Teologie și viață*, LXX (1994), 11-12, p. 120.
[21] Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, „Rugăciunea și lumina Duhului Sfânt"..., p. 120.
[22] Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, „Rugăciunea și lumina Duhului Sfânt"..., p. 120.

care ar trebui să le conștientizeze omul contemporan, atunci când Dumnezeu este invocat, Acesta vine și este prezent. Putem observa din aceasta că Dumnezeul pe care noi îl avem este un Dumnezeu al iubirii și al comuniunii, comuniune experiată prin rugăciune. Relevanța rugăciunii pentru omul contemporan se observă vădit din afirmația părintelui Stăniloae. Omul zilelor noastre nu mai este un om al doxologiei, îl putem caracteriza ca fiind o ființa mânată de dorința egoistă de realizare, omul zilelor noastre este poate un om care nu mai are conștiința că tot ce se petrece în jurul lui este în realitate darul lui Dumnezeu. Prin rugăciune se reactualizează în interiorul ființei umane tocmai aceasta calitate naturală cu care omul a fost înzestrat, de aceea putem vorbi cu adevărat despre o relevanță a acestei nevoi spirituale pentru omul contemporan. Despre profunzimea acestei realități ne vorbește și părintele profesor Ion Buga într-un articol dedicat chipurilor rugăciunii în lumea Patericului:

> „Rugăciunea, aparținând adâncului nostru celui mai intim, este poate actul cel mai personal și specific al ființei umane, scăpând definițiilor obiective care atunci când totuși există vorbesc mai mult despre ceea ce nu este decât ce este în sine rugăciunea”[23].

Acest ultim fragment este cel care încheie parcursul nostru în ceea ce privește relevanța rugăciunii ca și nevoie duhovnicească a omului contemporan. Înainte de a păși spre următoarea treaptă a acestui urcuș, accentuam încă o dată necesitatea omului de a se apleca spre rugăciune și prin rugăciune spre o întâlnire personală cu Dumnezeu cel Veșnic.

Poate părea ușor obsedantă ideea întâlnirii personale cu Hristos Domnul, însă la o simplă aplecare asupra acestui fapt putem concluziona atât de ușor că aceasta este poate ținta viețuirii omului, aceasta este finalitatea existenței și în același timp dobândirea existenței fericite și cu adevărat pline de sens.

[23] Pr. Prof. Ion Buga, „Rugăciunea în Pateric”, în *Ortodoxia*, XXXV (1983), nr. 3, p. 10.

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 323 - 333

AMVONUL, LOC AL PREDICII BISERICEȘTI ÎN OMILETICA ROMÂNEASCĂ ACTUALĂ

Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu

Abstract

Homiletics, as a discipline of practical theology, theoretically configures the formal conditions of church preaching. Starting from the biblical, patristic, and canonical foundation, going through the exposition of the sermon genres, the linguistic-rhetorical styles, it offers a perspective on the "successful sermon". Researching the specialized literature in Romanian Orthodox theology, we have chosen to offer here a synthesis of information and explanations about the place from where preaching is done, as the beginning of a future larger research plan.

Keywords:

preaching, church pulpit, homiletic Romanian Orthodox theology.

Preambul

Preotul are, prin mandatul christic transmis în virtutea succesiunii apostolice[1], responsabilitatea transmiterii cuvântului revelat în Sfânta Scriptură și a tălmăcirii lui pentru poporul credincios. Sub incidența sfintelor canoane sarcina aceasta este împlinită, în primul rând, în legătură cu săvârșirea actelor de cult, a sfintelor slujbe[2]. Și din această

[1] Matei, 28

[2] După cum spunea episcopul Grigorie Comșa: *Nici o slujbă fără predică!*

cauză, propovăduirea are un caracter sacru, fiind definit, pe bună dreptate, ca "act de cult"[3].

Omiletica, ca disciplină a teologiei practice, configurează sub aspect teoretic condițiile formale ale propovăduirii bisericești. Plecând de la fundamentarea biblică, patristică și canonică, trecând prin expunerea genurilor de predică, a stilurilor lingvistico-retorice, ea oferă o perspectivă asupra "predicii de succes".

Cercetând literatura de specialitate din teologia ortodoxă românească am ales să prezint aici o sinteză a informațiilor și explicațiilor *despre locul de unde se predică*, ca început al unui plan viitor de cercetare mai amplu.

Amvonul ca loc al rostirii predicii din perspectiva bibliografiei de specialitate

Datorită slujirii liturgice ritmice din biserică, cea mai mare parte a predicilor sunt rostite din locul dedicat acestei lucrări, anume *amvonul*. Pot face excepție de la această cutumă cuvântările rostite la Taina Botezului, a Cununiei și a parastasului, în cazul în care avem de a face cu o biserică mare (catedrală). Astfel, locul pentru predică este în naosul, sub cupola centrală. La acestea mai trebuie adăugate și predicile de la slujba înmormântării sau a diferitelor sfințiri (de troițe sau pentru semănături). De data aceasta, amplasamentul slujitorului este în fața adunării, încât acesta să poată fi văzut și auzit cât mai bine.

În cele ce urmează vom trece în revistă cele mai importante mărturii regăsite în literatura de specialitate care amintesc despre aceste locuri de predică.

În recent apărutul "Dicționar de Teologie Ortodoxă", găsim explicat termenul *amvon* astfel:

> "(gr. *amvon*, *amvano* - a se sui, a se urca) Estrada din arhitectura vechilor locașuri de cult, în dreptul ușilor împărătești, de pe care diaconii citeau Evanghelia sau rosteau ecteniile, iar preoții rosteau predica si citeau dipticele, adică pomelnicele pentru vii

[3] Gordon, Teologia liturgică și tipicul bisericesc configurează nu numai modul executării actelor de cult, ci și motivația efectuării lor, într-un anume fel. Tocmai de aceea vorbim despre faptul că, în slujba bisericească, în lăcașul de cult în general, nimic nu se desfășoară la întâmplare, săvârșitorul actului de cult fiind îndatorat cu o atenție sporită spre a împlini, cât mai bine lucrarea sacramentală a Bisericii. Pr. Vasile Gordon, *Introducere în Omiletică*, Edit. Universității din București, 2001, p. 8

> si pentru morți la Liturghie. Multe biserici din vechime aveau două amvoane, unul spre sud, de unde se citea Apostolul, iar altul spre nord, de unde se citea Evanghelia si de unde se predica. El simbolizează, prin înălțarea cu două sau trei trepte mai sus decât naosul, locurile înalte de pe care a predicat Mântuitorul. Forma de estradă se mai păstrează în unele biserici din Transilvania. Pe această estradă se așază analogul pentru citirile biblice și predica... În zilele noastre, amvonul este un balcon de dimensiuni reduse, așezat pe un stâlp sau pe peretele nordic al naosului, are forma rotundă sau hexagonală, de unde se citește Evanghelia și se rostește predica. Îl întâlnim mai ales la oraș, în bisericile de țară dispărând aproape cu totul..."[4].

Definirea dată de dicționar face trimitere la structura arhitecturală interioară a lăcașului de cult. Acesta are tei părți: după ușa de intrare, dinspre apus, primul spațiu (semi)delimitat este cel al *pronaosului*, urmat de corpul principal (cel mai extins ca arie din totalul suprafeței) *naosul*, care conduce spre ultimul spațiu, *altarul*. Între aceste ultime două părți se interpune *iconostasul*. Spațiul din fața iconostasului, câteodată supraînălțat față de naos, este denumit *solee*.

Încă din observarea acestei organizări se poate sesiza orientarea întregului spațiu spre zona altarului/ iconostasului. Tocmai din această cauză, în multe cazuri, spațiul bisericesc este structurat în scară ascendentă. La intrarea în biserică există una sau mai multe trepte, care sugerează înălțarea (ieșirea) din spațiul cotidian, plin de grijile lumești, ca să te plasezi în alt context, unul ceresc[5]. Zonele pronaosului și a naosului sunt amplasate la același nivel, existând și situația în care naosul este coborât cu o treaptă față de pronaos și cu una-trei trepte față de solee. Altarul poate fi, de asemenea, urcat cu o treaptă mai sus față de solee, ca simbol al înălțimii Cerului. Totul curge astfel spre altar, adică către "Părintele Luminilor, de la care vine toată darea cea bună și tot darul cel ceresc"[6].

Prin urmare, aici în acest loc, pe solee, se regăsește *amvonul*, ca o supraînălțare (ca podium). De aici se citește Evanghelia și se rostesc ecteniile

---

[4] Nicoale D. Necula, "Amvonul" în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Basilica, București, 2019, p. 45.

[5] Exact ca în pilda vameșului și a fariseului (Luca 18, 10-14).

[6] Rugăciunea amvonului.

de către diacon, fiind și poziția de unde arhiereul sau preotul rostește predica (cateheza sau meditația[7]).

Observarea etimologiei cuvântului devine acum mai ușor de înțeles, deoarece este vorba de o urcare concretă, fizică a predicatorului fie pe podium, fie la balconul dedicat, prezent în unele biserici.

Mai mult, în articolul citat se aduce și explicația sau motivația teologică a amenajării și folosirii acestui loc pentru lectura evanghelică și pentru predică, modelul propovăduirii hristice. Relatările biblice dau mărturie despre faptul că Domnul Iisus, Învățătorul nostru suprem, s-a folosit în actul predicării de ambientul natural care l-a ajutat să fie într-o poziție spațială mai înaltă decât auditoriul său (uneori și de mii de oameni). Alegerea Sa a ținut cont de nevoia fizică de a putea fi văzut și auzit de cât mai mulți/ cât mai bine.

Părintele profesor Nicolae Petrescu, în manualul de Omiletică pentru seminariile teologice, face o mențiune scurtă și fermă în secțiunea *Ținuta corpului și ținuta vestimentară* (a predicatorului): "(când predică *nn*) preotul să stea pe amvon sau în fața altarului..."[8].

Cel mai prolific autor în domeniu[9], Părintele Dumitru Belu, deși nu vorbește direct despre locul specific predicării, deducem din exprimarea sa am-

[7] Episcopul Veniamin Goreanu, într-un articol despre normele canonice privitoare la activitatea de propovăduire bisericească, aduce clarificările necesare referitoare la locul predicării, arătând că: "Pornind de la realitatea canonică și practica apostolică, atunci când vorbim de spațiul în care se desfășoară activitatea de propovăduire locul obligatoriu este biserica (can. 19 Trulan), în cadrul cultului divin (can. 19 Trulan, 19 Laod.), precum și orice alt loc în care are loc un act liturgic, care se cere desăvârșit cu cuvântul de învățătură referitor la momentul respectiv (...) Având în vedere faptul că Apostolul Pavel îl îndeamnă pe Timotei să stăruie în vestire „cu timp și fără timp", dar și practica misionară a Sfinților Apostoli, constatăm că acest spațiu se extinde de la casele primilor credincioși la arenele de jocuri. Pornind de la aceasta, azi avem o formă bine organizată de propovăduire care prevede și anumite locuri în care să se țină o predică. Cel mai desăvârșit loc rămâne Biserica, însă datorită caracterului instructiv și formativ al predicii, la fel de bine, acest loc poate să-l constituie o sală de clasă sau o sală de conferințe, ambele spatii oferind o atmosferă corespunzătoare desfășurării învățării" la Dr. Veaceslav Goreanu, *Norme și dispoziții canonice privind propovăduirea dreptei credințe în Biserica Ortodoxă*, în publicația online "Luminătorul", disponibilă aici: https://luminatorul.wordpress.com/pagini-crestine/dr-veaceslav-goreanu-"norme-si-dispozitii-canonice-privind-propovaduirea-dreptei-credinte-in-biserica-ortodoxa" accesat azi 24.02.2023.

[8] Preot Nicolae PETRESCU, *Omiletica. Manual pentru seminariile teologice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977, p. 250.

[9] Pr. Vasile Gordon, Părintele buzoian Dumitru Belu (1902-1980), profesorul ideal de Omiletica, „Glasul Adevărului" – Buzău, oct.-dec-/2002, p. 109.

plasamentul predicatorului: "Predicarea înseamnă vorbire în prezența, în fața altora... Predicarea (este o) rostire cu glas tare în fața unei audiențe"[10].

În aceeași linie se înscrie și autorul Ioan Toader:

> „Printre alte elemente ale comunicării neverbale putem nota privirea și mimica. Contactul din priviri dintre predicator si credincioși joacă un rol major în cadrul comunicării. Preotul privește pe ascultători și ascultătorii îl privesc... Predicatorul trebuie să-i privească pe ascultători în ochi pe tot parcursul predicii"[11].

Din aceste precizări se înțelege limpede faptul că predicatorul are o poziție care-i facilitează contactul vizual, că preotul și auditoriul său se află față în față. Pentru a putea fi văzut de aceștia și a-i putea privi el însuși pe cât mai mulți e necesară plasarea lui pe un podium, care să depășească măcar cu un cap mulțimea ce-i stă înainte.

Motivația este una practică, care ajută chiar la reconfigurarea predicii (din mers):

> „Aceasta îi va permite să observe reacțiile credincioșilor, interesul lor pentru subiectul tratat, gradul lor de oboseală. Privirea este deci un indiciu al atenției credincioșilor, iar din partea preotului, privirea este un mijloc de a stabili contactul cu ascultătorii și de a vedea daca ei înțeleg. Acest tip de comunicare din priviri poate sa-l inspire pe preot pe tot parcursul predicii. El va înțelege după chipurile credincioșilor dacă cele spuse sunt înțelese, receptate. Pe tot parcursul prezentării, preotul va fi astfel în măsura să nuanțeze, să amplifice anumite idei, pentru a se face cât mai bine înțeles. Un celebru predicator spunea ca își alcătuiește acasă cam jumătate din predică, iar restul improvizează. Privindu-i tot timpul pe credincioși, el simte dacă aceștia au înțeles, dacă trebuie să mai explice, dacă trebuie să mai sublinieze anumite sensuri".[12]

---

[10] Pr. Dumitru Belu, *Curs de omiletică...*, p. 592.

[11] Ioan Toader, *Metode noi în practica omiletică*, Arhidiecezana Cluj-Napoca, 1997, p. 146.

[12] Ioan Toader, *Metode noi în practica omiletică* ... p. 146. Vezi aceeași explicație și la Pr. Dumitru Belu, *Curs de omiletică...*, p. 592.

În recentul tratat de omiletică, colectivul de autori coordonat de preotul profesor Vasile Gordon, amintește în diferite contexte de *amvon*[13], ca loc al propovăduirii, asociindu-l până la identificare cu însăși predica. „Spre Amvon (spre predică *nn.*) se canalizează cunoștințele biblice, doctrina, morala, istoria, cultul, normele canonice etc"[14].

Locul propovăduirii este receptat și prezentat ca un loc special. Este recuperată aici, din literatura de specialitate, observația potrivit căreia activitatea predicatorială este o *slujire*. Integrată în slujba bisericească, predica capătă valențe liturgice. Apropierea fizică a amvonului de sfântul Altar transferă aceluia același statut, în sensul în care denumim slujba de la sfântul Jertfelnic ca o *slujire liturgică* sau *slujire la Altar*, de unde derivă aceeași raportare și pentru amvon[15].

> „Preotul predicator moștenește astăzi în Biserică acest tezaur patristic, prin care slujirea lui la amvon devine un demers de autoritate bisericească, patristică, dar în același timp, o deosebită responsabilitate"[16].

Menționarea amvonului ca locul predilect al predicării îl regăsim clar exprimat, fiind utilizată formularea părintelui profesor Ene Branișteș:

> „locul consacrat predicării este amvonul, împodobit cu anumite însemne, sculptate în lemn sau metal (sau pictate), care au un profund caracter simbolic: porumbelul, simbol al puterii Duhului Sfânt; Crucea, simbol al credinței și jertfelnicei; ancora, semn al speranței; inima, simbol al dragostei; trâmbița, simbo-

[13] Ca o mențiune statistică, termenul *amvon* este folosit în acest tratat de 170 de ori.

[14] Pr. Vasile Gordon & co., *Omiletica*, Editura Basilica, 2015, p. 27.

[15] Autorii pomenesc de lucrarea Pr. Marin C. IONESCU, *Altarul și amvonul*, București, 1942, explicând: "termenii care apar în titlu, altarul și amvonul, au roluri diferite: din amvon se ține predica, în altar se ține Liturghia... Stilul Amvonului este stilul Sfintei Liturghii, menit să clarifice gândurile mari", vezi Pr. Vasile GORDON & co., *Omiletica* ... p. 232.

[16] Pr. Vasile Gordon & co., *Omiletica*... p. 59. Vezi și următoarele afirmații: "astăzi oficiul Amvonului are o responsabilitate crescândă, deodată cu a celorlalte slujiri" (p. 90); " studierea Omileticii se înscrie în efortul firesc al oricărui slujitor conștiincios al Amvonului" (p. 23).

> lizând propovăduirea/vestirea Evangheliei, dar si tăria întru apărarea dreptei credințe”[17].

Tot despre același aspect se face vorbire și în secțiunea care amintește de modul în care se începe predica, rostirea invocări[18]. Observăm aici nuanța care precizează faptul că predica poate fi rostită fie de la amvon, fie din fața Sfântului Altar. Această indicație lasă să observăm faptul că nu toate bisericile au un amvon, delimitat pe solee ca o estradă sau podium.

În alt loc, tratatul face amintire de amvon atunci când vorbește de eficiența predicii, recomandând preotului ca, în ceea ce presupune *pregătirea apropiată* a cuvântării

> “să țină seama și de împrejurările de loc: în biserică, într-o casă, în țarină etc.; dacă biserica are amvon sau nu, ce fel de acustică are”[19].

Motivația vorbirii de la amvon este dată și de înțelesul pe care îl poartă predicarea:

> „A predica înseamnă a comunica. Predica nu este monolog, ci dialog (tainic, virtual) cu credincioșii. Este de la sine înțeles că este preferabilă o comunicare directă, în cursul căreia predicatorul să-și privească interlocutorii (...) însuși termenul consacrat ne indică vorbirea/rostirea: predică vine din lat. *praedico,-are* - a vorbi în prezența / în fața altora (din preverbul *prae* - în fața, înaintea, și verbul *dico,-ere* - a zice, a spune, a vorbi). Rostirea liberă oferă predicatorului posibilitatea să observe reacțiile ascultătorilor și, în funcție de ele, să-și adapteze ideile, tonul, intensitatea vocii etc”[20]. (497)

---

[17] Pr. Ene Branişte, *Liturgica Generală*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, p. 104.

[18] Pr. Vasile Gordon & co., *Omiletica*... p. 427.

[19] Pr. Vasile Gordon & co., *Omiletica*... p. 421. Vezi și această indicație: “în predică, intensitatea vocii trebuie adaptată la acustica bisericii, dar și la distanța dintre amvon și cel mai depărtat ascultător” (p. 507).

[20] Pr. Vasile Gordon & co., *Omiletica*... p. 497.

Preotul Ioan Zbârce, în lucrarea *Predică și predicator* alocă un scurt subcapitol exact subiectului nostru, intitulat chiar așa: *Locul de unde se predică*. În cele patru paragrafe autorul ne reamintește exemplele nou-testamentare care vorbesc despre locurile de propovăduire utilizate de către Mântuitorul Iisus Hristos, sfinții Apostoli. Acestea mărturii conduc la concluzia că „biserica este locul unde poate fi vestit cuvântul. Dar asta nu înseamnă că în alte locuri am fi opriți să vestim cuvântul lui Dumnezeu”[21]. În alt subcapitol, *Locul predicii în cult*, se adaugă și motivația pentru care lăcașul de cult este locul prielnic de propovăduire:

> „biserica este locul prielnic, potrivit, indicat unde să se predice. Odată că e un loc sfințit, apoi pentru că prin imnele, rugăciunile și frumusețea sfintelor slujbe suntem pregătiți pentru a asculta cuvântul lui Dumnezeu”[22].

În manualul său de omiletică, Părintele Ilie Ivan utilizează termenul în diferite contexte. Mai întâi îl leagă de exemplul oferit de către însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat, atunci când zice:

> „Mântuitorului Hristos, al cărui amvon era țărmul Mării Galileii, puțul lui Iacob, colinele Palestinei, satele și sinagoga din Ierusalim...”[23].

Explicând recomandările canonice referitoare la predică, autorul aduce mărturia utilizării amvonului chiar și de către laici:

> „în virtutea îndemnului adresat de Iisus Hristos tuturor oamenilor de a-L mărturisi și potrivit rânduielilor canonice, episcopul poate îngădui ca și laicii să predice de la amvon, dar cei cu pregătire teologică”[24].

[21] Preot Ioan Zbârce, *Predică și predicator*, Editura Buna Vestire, Beiuș, 2015, p. 179.
[22] Preot Ioan Zbârce, *Predică și predicator...*, p. 214.
[23] Pr. dr. Ilie Ivan, *Omiletica Ortodoxă, repere teoretice, metodice și practice*, editura Universității din Pitești, 2009, p. 37. Ideea este preluată de la N. Petrescu, *Omiletica...*, p. 37-38.
[24] Pr. dr. Ilie Ivan, *Omiletica Ortodoxă...*, p. 47.

Apoi, amvonul a jucat un rol important în viața Bisericii în perioada patristică, căci în jurul său a crescut și s-a dezvoltat intens viața creștină, prin mari sfinți *hrisostomi* ce au încununat arta oratorică bisericească[25].

Pornind de la remarcile marelui predicator Bossuet, este evidențiată legătura puternică dintre slujirea la altar și cea de la amvon:

> „De aceea, când se urcă pe amvon, să urce cu aceeași vrednicie cu care liturghisește, curățându-și sufletul de orice gând de ambiție și de trufie"[26].

În capitolul dedicat revelației divine ca izvor al predicii este amintit amvonul ca loc al propovăduirii atunci când se face recomandarea lecturării pasajelor biblice fără grabă[27], ca mijloc de pregătire permanentă a preotului pentru predică. La fel, în cazul apariției unor probleme de memorizare a predicii, se face apel la cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur (din lucrarea sa *Despre preoție*, cartea a V-a), ce amintește de "suirea la amvon"[28].

În secțiunea dedicată "Acțiunea în predică", alături de subcapitolele dedicate memorizării, pronunțării, vocii, se adaugă și referințe speciale referitoare la gestică, fizionomie, ținuta corpului și ținuta vestimentară. Prin ele se indică indirect faptul că predica este ținută în fața auditoriului.

Afirmarea cuvântării de pe amvon este precizată clar prin cuvintele: "Predica se rostește fie de la amvon, fie de pe soleea din fața sfântului altar", la care se adaugă și motivația acestei plasări a preotului care predică:

> "Prima grijă a predicatorului este ca să se plaseze în așa fel încât să-i cuprindă cu privirea pe toți credincioșii și să fie văzut de către toți"[29].

Motivând prezentarea liberă a predicii, arată avantajele acestei atitudini în acțiunea predicării:

> „De aceea predicatorul trebuie să-și îndrepte atenția în mod deosebit asupra prezentării predicii în fața credincioșilor. Rostirea

[25] Pr. dr. Ilie Ivan, *Omiletica Ortodoxă...*, p. 131.
[26] Pr. dr. Ilie Ivan,, *Omiletica Ortodoxă...*, p. 167.
[27] Pr. dr. Ilie Ivan,, *Omiletica Ortodoxă...*, p. 189.
[28] Pr. dr. Ilie Ivan,, *Omiletica Ortodoxă...*, p. 293.
[29] Pr. dr. Ilie Ivan,, *Omiletica Ortodoxă...*, p. 308.

> liber îi oferă predicatorului posibilitatea de ai citi în ochi pe ascultători, de aici simții favorabili sau nu cuvântării sale, cunoscându-i după fețele lor când sunt plictisiți sau obosiți, situație în care va încerca să găsească mijloacele de a le redeștepta interesul și de a se face din nou ascultat și înțeles"[30].

Vorbim despre rolul fizionomiei autorul arată că

> "aceasta are un rol dominant în acțiunea de prezentare a predicii, deoarece fața omului este ca o carte deschisă a inimii, putându-se citi pe fața predicatorului mișcările și stările sale sufletești: bucuria, tristețea, trufia, smerenia etc."[31].

Bazându-se pe afirmațiile lui Qvintilian[32], părintele profesor Ivan arată că: "Spre fața predicatorului se îndreaptă atenția și privirile ascultătorilor..."[33].

Părintele profesor Laurean Mircea, în recenta sa apariție editorială, oferă motivația predicării din fața auditoriului arătând că: "În orice împrejurare discursivă, asistența trebuie privită în ochi, ca modalitate supremă de menținere a atenției și liniștii"[34]. În paginile dedicate capitolului al III-lea, intitulat *Susținerea predicii*, se regăsesc multiple mențiunări care descriu rolul vocii, atitudinii, fizionomiei și gesturilor în rostirea omiletică, toate făcând trimitere la poziționarea cuvântătorului.

Concluzii

Observăm că literatura românească de specialitate oferă câteva referiri, unele directe, altele indirecte, despre locul propovăduirii, al predicii. Desigur, aici nu le-am putut cuprinde pe toate, datorită limitei de spațiu în care trebuie configurat un studiu.

---

[30] Pr. dr. Ilie Ivan,, *Omiletica Ortodoxă...*, p. 245.
[31] Pr. dr. Ilie Ivan,, *Omiletica Ortodoxă...*, p. 258.
[32] "Dominatur autem maxime vultus. Hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc summissi sumus: hoc pendent homines, hunc intuentur, hic spectatur etiam antequam dicimus: hoc quosdam amamus hoc odimus, hoc plurima intellegimus, hic est saepe pro omnibus verbis", la M. Fabii Qvintiliani, *Institvtio Oratoria*, Liber XI, 3, 72.
[33] Pr. dr. Ilie Ivan,, *Omiletica Ortodoxă...*, p. 258.
[34] Diac. Laurean Mircea, *Arta predicării, exigențe pentru mileniul al III-lea*, Editura Doxologia, Iași, 2015, p. 123.

Nuanța importantă ce trebuie reținută din aceste observații este aceea că predica se ține, de obicei, în biserică și că este legată de o slujbă bisericească. Din această cauză cuvântările rostite de un cleric în alte împrejurări (la sala de clasă sau de conferințe) nu sunt predici. Desigur, și acestea țin de slujirea învățătorească incubată în responsabilitatea preoțească, integrate sub termenul general de propovăduire bisericească.

Pe de altă departe, am văzut că predica se prezintă în fața credincioșilor, de pe un loc mai înalt denumit peste tot ca amvon. De obicei, acesta este plasat în naos, la o mică distanță față de ușile împărătești ale iconostasului. În unele cazuri, ca moștenire a tradiției, locul de predică este plasat ca un mic balcon, în lateralul iconostasului, pe partea de nord-est a bisericii.

Motivațiile folosirii acestui loc țin atât de rațiuni natural-practice cât și de unele de natură teologic-spirituală.

Justificarea practică e dată de faptul că cel care predică trebuie să-i poată observa pe ascultători. Cuvântătorul poate obține astfel un feedback direct, prin atitudinea ce se poate citi de pe fețele acestora: de apreciere, de deschidere, de acceptare sau, din contră, de respingere, de plictiseală.

Apoi, ascultătorii trebuie să-l poată vedea pe predicator. Mesajul adresat de acesta prin cuvinte este întărit și amplificat de gestica, mimica și ținuta vestimentară. Metalimbajul corpului susține acțiunea de predicare, fiind un ajutor în transmiterea mesajului.

La cele menționate anterior se adaugă și modelul fizic de propagare a sunetului. Pentru ca semnalul să fie receptat cât mai bine de receptor este nevoie ca emițătorul să fie plasat într-un orizont spațial propice, care să nu fie obturat sau împiedicat de niciun obstacol. Tocmai din această cauză, Însuși Fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos în acțiunea Sa de propovăduire a Evangheliei către mulțimi a căutat locurile care facilitează transmiterea și receptarea sunetului. Așa se explică folosirea bărcii depărtate de la țărm, locația fiind asemănătoare unui amfiteatru, sau plasarea Sa pe un loc mai înalt, ca pe un amvon, în predica de pe munte.

De cealaltă parte, implicațiile spiritual-teologice sunt legate de faptul că amvonul este plasat în apropierea altarului, ca o prelungire a acestuia. Tocmai de aceea, în majoritatea lor, lucrările de specialitate din domeniul omileticii afirmă și întăresc conștiința bisericească conform căreia predica trebuie receptată ca un act liturgic.

Plasarea amvonului în apropierea altarului arată că mesajul transmis nu este unul obișnuit, al preotului ca om, ci că ceea ce se vestește sunt Însăși

CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 336 - 366

ACTIVITATEA DE CERCETARE A PROFESORILOR FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN ARAD AN UNIVERSITAR 2021-2022

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Cărți: *Homo economicus. Iisus Hristos sensul creației și insuficiențele purului biologism*, Editura Doxologia, Iași, 2021 [ISBN 978-606-9746-29-5]; *Ilarion V. Felea (1903-1961). Preotul, Teologul, Mărturisitorul*, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2022, 436 p. [ISBN 978-973-752-881-0]; *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, II (coautor), Editura Basilica, București, 2022, 758 p., [ISBN 978-606-29-0115-8];

Studii: „Preotul Ilarion V. Felea. Pastorație și misiune în Parohia Arad Șega", în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, an III (2021), nr. 3, p. 104-139 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387]; „Un manuscris inedit al Părintelui Profesor Ilarion V. Felea. Schema unui tratat de Teologie Dogmatică Ortodoxă", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021,* Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, 2022, p. 31-47 [ISSN: 2558-8605]; „Fragmente de rugăciuni în opera teologului mărturisitor Ilarion V. Felea (1903-1961)", în vol. *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai 2022*, (coord.), Casian Rușeț/Alin Vasile Câmpean, Centrul de Studii Banatice Vârșeț, Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș,

2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6]; „Episcopul Gurie - ctitorul", în vol. *Episcopul Gurie Giorgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, coord. Nestor Dinculeană și Florin Dobrei, Editura Universității „Aurel Vlaicu" și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, p. 167-169 [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1]; „Persoana lui Hristos în sinteza neopatristică. Criteriile Tradiției în fața contestărilor postmodernității", în vol. *Persoana lui Hristos în Dogmatica actuală. Contestările modernității și postmodernității. Lucrările Colocviului Național de Dogmatică,* Editura Universității "Aurel Vlaicu", Arad, 2022, p. 254-278 [ISBN 978-973-752-877-3]; „Fenomenul morții în era biotehnologiilor. O perspectivă a dogmaticii ortodoxe" în vol. *Pastorație și duhovnicie în Diaspora românească. Purtarea de grijă pentru cei adormiți în cultul și practica Bisericii Ortodoxe,* coord. Arhim Prof. Univ. Dr. Teofil Tia, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Podaru, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2022, p. 159-168 [ISBN: 978-606-607-408-7];

Cuvinte înainte: „Cuvânt înainte", în vol. *Provocările Bisericii în mediul online. Tipologii pastorale și atitudini misionare*, Editura Universității "Aurel Vlaicu" din Arad, 2021, p. 7-8 [ISBN 978-973-752-871-1]; „Cuvânt înainte", în *Studia Doctoralia* 2021, Editura Universității „Aurel Valicu", Arad, p. 9-11 [ISSN: 2537-3668]; „Cuvânt înainte", în vol. *Persoana lui Hristos în Dogmatica actuală. Contestările modernității și postmodernității,* Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2022, p. 9-14 [ISBN 978-973-752-877-3]; „Cuvânt înainte", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2020-2021*, Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, Arad, 2022, p. 10-14 [ISSN: 2558-8605]; „Prefață", în vol. *Chipuri de absolvenți ai Institutului și Academiei Teologice din Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2022, p. 5-6 [ISBN 978-973-752-891-9]; „Cuvânt înainte", în Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, *Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad – spațiu liturgic-formativ și teologic-cultural,* Editura Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, 2022, p. 5 [ISBN 978-973-887-2];

Participări la Simpozioane: 10-12 octombrie 2021, Arad, Colocviul Național de Teologie Dogmatică Ortodoxă, ediția a VIII-a, cu referatul *Persoana lui Hristos în sinteza neopatristică. Criterile Tradiției în fața contestărilor postmodernității*; 2 noiembrie, Arad, Simpozionul internațional și interdis-

ciplinar „Medicine&Theology. The Phenomenon of Death in the Age of Biotechnology", cu referatul *Transhumanism și înviere. O perspectivă a Dogmaticii ortodoxe*; 31 oct - 2. nov, Simpozionulul internațional *Pastorație și Duhovnicie în Diaspora românească. Purtarea de grijă a celor adormiți în cultul și practica Bisericii Ortodoxe*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj Napoca, cu referatul *Fenomenul morții în era biotehnologiilor. O perspectivă a Dogmaticii ortodoxe*; 17 decembrie 2021, Simpozionul internațional *Prayer in Eastern Christian Tradition*, organizat la New York, de Institute for Studies in Eastern Christianity at Union Theologiacal Seminary, conferința „Prayer in Eastern Christian Tradition", cu referatul *The Experience of Prayer as an Experience of Dogmas in the Orthodox Church*; 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", organizat de Epicopia Caransebeșului în parteneriat cu Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, cu referatul *Fragmente de rugăciuni în opera teologului mărturisitor Ilarion V. Felea (1903-1961)*; 11-13 mai 2022, Simpozionul internațional „Nu este bine să fie omul singur - pandemie, izolare, isihie", organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae" din Iași , cu referatul *Note pe marginea influențelor Filocaliei în gândirea dogmatică românească a secolului al XX-lea;* 2-3 iunie 2022, Arad, Simpozionul național „Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia Arădeană", cu referatul *Importanța lucrării „Duhul Adevărului" a părintelui Ilarion V. Felea - premiată de Academia Română*; 14-15 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The Significance of Theology in Today's Society and Culture", cu referatul *Unitatea în Teologia Dogmatică Ortodoxă: Dumitru Stăniloae și Ilarion V. Felea*; 26-27 septembrie 2022, Arad, Simpozionul internațional „Art, theology and civilization in the Romanian monastic spaces. From monastery schools to theological schools", cu referatul *Relevanța cultural-educațională a Institutului Teologic din Arad (1822-1927)*;

Organizări Simpozioane Naționale: 10-12 octombrie 2021, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" Arad, Colocviul de Teologie Dogmatică Ortodoxă, ediția a VIII-a cu tema: „Persoana lui Hristos în Dogmatica actuală. Contestările modernității și postmodernității"; 2-3 iunie 2022, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" Arad, în partanerait cu

Academia Română, Simpozionul cu tema: „Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia Arădeană";

Organizări Simpozioane Internaționale: 2 noiembrie 2021, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" Arad, Simpozionul cu tema: „Medicine&Theology. The Phenomenon of in the Age of Biotechnology"; 14-15 iunie 2022, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" Arad, Simpozionul cu tema: „The Significance of Theology in Today's Society and Culture"; 26-27 septembrie 2022, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" Arad împreună cu UNESCO și Federația Europeană a Asociațiilor și Cluburilor pentru UNESCO, Simpozionul cu tema „Artă, teologie și civilizație în spațiul românesc";

Organizări conferințe internaționale: 19 octombrie 2021, conferința susținută de Prof. Dr. Jerzy Ostapczuk, Decanul Academiei Teologice Creștine din Varșovia, cu titlul *Tradiția liturgică timpurie a Tetraevangheliariilor chirilice tipărite, publicate în secolul al XVI-lea pe teritoriul Românei contemporane. Observații preliminare*;

Editări volume studii: *Persoana lui Hristos în Dogmatica actuală. Contestările modernității și postmodernității,* Editura Universității "Aurel Vlaicu", Arad, 2022, 686 p. [ISBN 978-973-752-877-3];

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2247-4382]; *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, 2021 [ISSN 2558-8605]; *Studia Doctoralia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, Arad, 2021 [ISSN 2537-3668]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, 2021, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Conferințe: 7 martie 2022, Arad, conferința preotească cu tema *Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad în actualitatea Bisericii și a Universității.*

P.S. Conf. Univ. Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului

Cărți: *Episcopia Hușilor: memorie și actualitate (monografie istorică)*, Editura Doxologia, Iași și Editura Horeb, Huși, 2022, 390 p. [ISBN 978-630-301-008-3; ISBN 978-606-95165-9-1];

Studii: „Pastorația credincioșilor din parohie în contextul social de astăzi", în vol. *Pastorația familiei în duhul credinței și al iubirii creștine*, coordonator Pr. Prof. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2021, p. 60-75 [ISBN 978-606-731-078-8]; „Părintele Profesor Mircea Păcurariu - dascăl și deschizător de drumuri istorice", în vol. *Acad. pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu (1932-2021) - o viață pusă în slujba lui Dumnezeu și a neamului românesc*, coordonatori † Gurie Georgiu și pr. Florin Dobrei, Editura Renașterea, Cluj Napoca și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2021, p. 207-212 [ISBN 978-606-607-354-7; ISBN 978-606-8692-82-1]; „Holy Brâncoveanu Martyrs - Model of Sacrifi ce and Supporters of Christian Culture", în rev. *Teologia,* an XXV (2021), nr. 4 (89), p. 10-25 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Voievodul și monahismul în istoria Bisericii noastre", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, Arad, 2022, p. 23-30 [ISSN 2558-8605]; „Sfinții români și rugăciunea", în vol. *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea postmodernă", Caransebeș, 2-3 mai 2022,* (coord.), Casian Rușeț/Alin Vasile Câmpean, Centrul de Studii Banatice Vârșeț, Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6]; „Sfântul Cuvios Paisie de la Neamț - rugăciunea în viața monahilor nemțeni", în vol. *Mehedinți - Istorie, Cultură și Spiritualitate, nr. 14, 12-14 mai 2022*, Editura Mitropoliei Olteniei, Editura Didahia, Severin, Drobeta-Turnu Severin, 2022, p. 70-77 [ISSN 2067-5577]; „Preasfințitul Părinte Gurie, slujitor jertfelnic și bunătate întruchipată", în vol. *Episcopul Gurie Giorgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, coord. Nestor Dinculeană și Florin Dobrei, Editura Universității „Aurel Vlaicu" și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, p. 84-86 [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1]; „Chipul blând și mărturisitor al teologiei creștine", în vol. *Fides et sapientia*:

studii în onoarea părintelui nostru pr. prof. univ. dr. Nicolae Chifăr, coord. pr. prof. univ. dr. Daniel Buda, asist. univ. dr. Dragoș Boicu, Editura Andreiană, Sibiu, 2021, p. 38-40 [ISBN 978-606-989-106-3]; „Credința ortodoxă și rugăciunea în viața și opera părintelui profesor Ilarion V. Felea", în vol. *De la lumina rugăciunii la teologia luminii. Aspecte ale cercetării doctorale actuale* (lucrările Simpozionului Internațional „Studia Theologica Doctoralia", ediția a XIV, Iași 9-10 mai, 2022), coord. Pr. Prof. Univ. Dr. Viorel Sava, Editura Doxologia, Iași, 2022 [ISBN 978—606-9746-89-9]; Editura Institut fur Okumenische Theologie, Ostkirchliche Orthodoxie und Patrologie, Universitat Graz, 2022 [ISBN 978-3-9504741-3-8];

Articole în reviste de specialitate: „Tânărul creștin din Biserică și Armată", în rev. *Misiunea*, revista Centrului de Cercetare a Conlucrării Bisericii Ortodoxe Române cu Armata României „General Paul Teodorescu", an IX, nr. 1 (9), 2022, p. 85-91 [ISSN 2360-4190]; „Sfintele Icoane- îndemn la rugăciune între cer și pământ", în rev. *Vitralii Culturale*, revistă de cultură editată de Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul", Vâlcea, an VI, nr. 11, 2022, p. 6-7 [ISSN 2559-7736; ISSN-L 2559-7736]; „Sfințirea creștinului prin Taina Euharistiei și cea a Spovedaniei", în *Îndrumător Pastoral*, Episcopia Tulcii, Editura Andreiana, an XIII (2021), nr. 13, p. 135-155 [ISSN 1583-168X];

Participări la simpozioane: 3 februarie 2022, Arad, Conferința națională „Episcopul Ioan Meșianu, promotorul învățământului teologic la Arad", organizat de Arhiepiscopia Aradului și Universitatea „Aurel Vlaicu", Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea", sala „Regele Ferdinand", Arad, cu referatul *Testamentul Episcopului Ioan Meșianu pentru Biserica și Școala de azi*; 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Sfinții români și rugăciunea*; 12-14 iunie, 2022, Drobeta-Turnu-Severin, Simpozionul național „Mehedinți - istorie, cultură și spiritualitate" (Ediția a XIV-a), cu referatul *Sfântul Cuvios Paisie de la Neamț - rugăciunea și ascultarea în viața mănăstirească*; 13-15 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The Significance of Theology in Today Society and Culture", cu referatul *Cunoașterea teologiei creștine - calea către Dumnezeu și oameni*; 10 septembrie, 2022, Huși, Simpozionului național „Episcopia Hușilor - memorie și actualitate. Un sfert de veac de la reînființare (1996-2021)", cu referatul *Episcopia Hușilor - memorie și actualitate - la 25*

de ani de la reînființare; 13-15 noiembrie 2022, Iași - Mănăstirea Neamț, Simpozionul internațional „Moștenirea spirituală și culturală a Sfântului Paisie de la Neamț. 300 de ani de la naștere (1722-2022)", cu refearatul *Sfântul Cuvios Paisie de la Neamț - rugăciunea în viața monahilor nemțeni*;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2247-4382]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

P.S. Lect. Univ. Dr. Nestor Dinculeană, Episcopul Devei și Hunedoarei

Cărți: *Vechile civilizații ale Orientului Apropiat. Ugarit – istorie, cultură și religie*, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Arad/Deva, 2022, 238 p. [ISBN 978-973-752-875-9; ISBN 978-606-8692-90-6];

Studii: „Lăcașurile de cult din vechiul spațiu cananean", în rev. *Dacia Creștină*, an XI (2021), nr. 3, p. 25-32 [ISSN 2247-6792]; „Cultul în perioada patriarhilor biblici", în rev. *Dacia Creștină*, an XI (2021), nr. 4, p. 52-59 [ISSN 2247-6792]; „Sărbătorile religioase ale poporului evreu din perioada post-exilică", în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 1, p. 26-29 [ISSN 2247-6792]; „Preasfințitul Părinte Gurie - părintele cu suflet de copil", în rev. *Mitropolia Ardealului*, serie nouă, an I (XXXVI), 2021, nr. 4, p. 17-21 [ISSN 1013-4204]; „Elements of old Jewish history and culture", în rev. *Teologia*, an XXV (2021), nr. 4 (89) [ISSN 2247-4382]; „History, culture and spirituality of the ancient biblical peoples of the Transjordan area", în rev. *Teologia*", an XXVI (2022), nr. 1 (90), p. 12-29 [ISSN 2247-4382]; „Rugăciunea în viața și în activitatea Mântuitorului" în vol. *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai 2022*, (coord.), Casian Rușeț/Alin Vasile Câmpean, Centrul de Studii Banatice Vârșeț, Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6];

Articole: „Nașterea lui Dumnezeu din Cer pe pământ și nașterea omului de pe pământ în Cer", în rev. *Dacia Creștină*, an XI (2021), nr. 4, p. 42-44 [ISSN

2247-6792]; „Gânduri la un an de la primirea arhieriei", în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 1, p. 20-25 [ISSN: 2247-6792]; „Învierea lui Hristos - bucuria redobândirii vieții dincolo de suferința morții", în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 2, p. 1-4 [ISSN 2247-6792]; „La Țebea, în „panteonul moților", în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 3, p. 1 [ISSN 2247-6792];

Participări la simpozioane: 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Rugăciunea în viața și în activitatea Mântuitorului*; 9-10 mai 2022, Alba Iulia, Simpozionul internațional de Știință, Teologie și Artă (ISSTA 2022) „Chipul, numele și slava. Frumusețea făptuitoare a rugăciunii și «esteticul» isihast al îndumnezeirii" (ed. a XXI-a), cu referatul *Rugăciunea arhierească a Mântuitorului. Perspectivă eshatologică*; 14-15 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The significance of Theology in today's society and culture", cu referatul *Elemente de spiritualitate la vechii aramei*; 25-28 septembrie 2022, Arad, Simpozionul internațional „Art, theology and civilization in the Romanian monastic spaces. From monastery schools to theological schools", cu referatul *Învățători și păstrători ai Legii mozaice în perioada post-exilică*;

Conferințe susținute:16 martie 2022, Petroșani, conferința *Rugăciunea - calea cunoașterii lui Dumnezeu*; 17 martie 2022, Brad, conferința *Rugăciunea liturgică și rugăciunea particulară în viața preotului*; 22 martie 2022, Orăștie, conferința *Importanța rugăciunii preotului pentru obștea păstoriților*; 23 martie 2022, Hațeg, conferința *Rolul rugăciunii în familia preotului*; 24 martie 2022, Deva, conferința *Slujirea liturgică și programul de rugăciune al preotului.*

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus

Studii: „Sfânta Taină a Hirotoniei după dreptul canonic orthodox", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, Arad, 2022, p. 66-101 [ISSN: 2558-8605]; „Cunoaștere, rugăciune și vedere dumnezeiască în teologia Sfântului Grigorie Palama", în vol. *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai 2022*, (coord.), Casian Rușeț/Alin Vasile Câmpean, Centrul de Studii Banatice Vârșeț, Editura Epis-

copiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6];

Participări la Simpozioane: 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Cunoaștere, rugăciune și vedere dumnezeiască în teologia Sfântului Grigorie Palama*;

Editări de reviste: *Teologia,* Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Valaicu" Arad [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; *Studia Doctoralia,* Editura Universității „Aurel Valaicu", Arad, 2017 [ISSN 2537-3668]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan

Studii: *Theologische Aspekte der Missionsstrategie der Rumänischen Orthodoxen Kirche in der rumänischen Gesellschaft im Säkularisierungsprozess,* în *Die missionarischen Herausforderungen unserer Kirchen in der säkularisierten Gesellschat. XV. Begegnung im bilateralen theologischen Dialog zwischen der EKD und der Rumänisch-Orthodoxen Kirche (Goslar XV),* Hrsg. Petra Bosse-Huber, Daniel Benga, Wolfram Langpape, Beiheft zur Ökumenischen Rundschau 131, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2021, p. 146-162; „The Mystery of the Eucharist in the Current Theological Debate. The Contribution of Father Dumitru Stăniloae", în rev. *Teologia,* an XXV (2021), nr. 4 (89), p. 62-82 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Întruparea, Crucea și Învierea lui Hristos - implicațiile acestor lucrări mântuitoare în viața credincioșilor - în gândirea Părintelui Mitropolit Ioan", în vol. *Arhierie și Filantropie. Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Ioan Selejan la 7 decenii de viață - Omul păcii și al mângâierii*, Editura Partoș, Timișoara, Editura Centrul de Studii Banatice, Vârșeț, 2021, p. 336-345 [ISBN 978-86-900728-8-0; ISBN 978-606-040-047-9]; „Preocupări de Teologie Dogmatică în revista „Teologia" (2007-2017), în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Editura Universității „Aurel

Vlaicu" Arad, Arad, 2022, p. 102-123 [ISSN: 2558-8605]; „Rugăciunea - expresie a dialogului omului cu Dumnezeu și dobândirea unui sens tot mai înalt al vieții", în vol. *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai 2022,* coord. Casian Rușeț/Alin Vasile Câmpean, Centrul de Studii Banatice Vârșeț, Editura Episcopiei Caransebișului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6];

Articole: „Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Ioan - de la bucuria roadelor la continuitatea slujirii jertfelnice", în vol. *Arhierie și Filantropie. Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Ioan Selejan la 7 decenii de viață - Omul păcii și al mângâierii*, Editura Partoș, Timișoara, Editura Centrul de Studii Banatice, Vârșeț, 2021, p. 194-197 [ISBN 978-86-900728-8-0; ISBN 978-606-040-047-9];

Participări la simpozioane: 10-12 octombrie 2021, Arad, Colocviul Național de Teologie Dogmatică Ortodoxă, ediția a VIII-a, cu referatul *„Hristologia transcendentală" la Karl Rahner(1904-1984) și Persoana lui Hristos ca împlinire a umanului la Dumitru Stăniloae (1903-1993)*; 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Rugăciunea - expresie a dialogului omului cu Dumnezeu și dobândirea unui sens tot mai înalt al vieții*; 2-3 iunie 2022, Arad, Simpozionul național „Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia Arădeană", cu referatul *Teologia arădeană între trecut și viitor*; 14-15 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The significance of Theology in today's society and culture", cu referatul *Provocări ale contemporaneității la adresa Teologiei Ortodoxe și posibilități de depășire a acestora*;

Editări reviste: *Teologia,* Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387]; Coeditor la colecția *Eastern Church Identities*, Editura Brill Deutschland, Padeerborn, Germania (din anul 2018).

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad

Cărți: *Teologul și profesorul Vincențiu/Vasile Mangra în paginile revistei „Biserica și Școala,* Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-973-752-895-7];

Studii: „The Body when Praying", în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 2 (91), p. 11-24 [ISSN 2247-4382 81]; „Cui ne rugăm? Precizări asupra Rugăciunii în perspectiva Părinților Bisericii Creștine de Răsărit", în vol. *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai 2022*, (coord.), Casian Rușeț/Alin Vasile Câmpean, Centrul de Studii Banatice Vârșeț, Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6]; „Rugăciunea - cuvânt și gând" în *Teologie și Viață,* Revista Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2022, nr. 9-12, septembrie-decembrie [ISSN 2285-5564; ISSN-L 1221-5988]; „Legea morală a Vechiului Testament. Decalogul - tâlcuirea Poruncilor V-X", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2022, p. 123-147 [ISSN 2558-8605; ISSN-L 2558-8605]; „Trei modalități de pregătire pentru rugăciune", în vol. *Mehedinți. Istorie, cultură și spiritualitate, vol. 14*, Editura Mitropolia Olteniei și Editura Didahia Severin, Drobeta Turnu Severin, 2022, p. 23-34 [ISSN 2067-5577]; „Mitropolitul Vasile Mangra - *trădător* sau *slujitor* deplin al neamului românesc?", în vol. *Istorie, Cultură, și Spiritualitate în Banat*, coordonator Pr. Dr. Daniel Alic, Editura Partoș din Timișoara și Editura Centrul de Studii Banatice Vârșeț, Timișoara 2022, p. 313-336 [ISBN 978-606-040-058-5; ISBN 978-86-82228-02-8]; „Lumină din lumină", în vol. *Episcopul Gurie Georgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, coord. Nestor Dinculeană și Florin Dobrei, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2022, p. 200-203 [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1];

Participări la simpozioane: 1-2 mai 2022, Caranseeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *„Cui ne rugăm? Precizări asupra Rugăciunii în perspectiva Părinților Bisericii Creștine de Răsărit"*; 12-14

mai 2022, Drobeta-Turnu-Severin, Simpozionul internațional „Mehedinți - istorie, cultură și spiritualitate", ediția a XIV-a, cu referatul *Trei modalități de pregătire pentru rugăciune*; 2-3 iunie 2022, Arad, Simpozionul național „Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia Arădeană", cu referatul *Mărturisire și jertfă creștină în temnițele comuniste: Pr. Prof. Tudor Demian și studentul Opre Crăciun*; 14-15 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The significance of Theology in today's society and culture", cu referatul *Cursul de teologie Morală și Spiritualitate Ortodoxă la Facultatea Ortodoxă din Arad în contextul societății seculare contemporane*; 26-27 septembrie 2022, Arad, Simpozionul internațional „Art, theology and civilization in the Romanian monastic spaces. From monastery schools to theological schools", cu referatul *Învățământul confesional și teologic în publicistica lui Vasile Mangra în revista „Biserica și Școala"*; 9-11 octombrie 2022, Timișoara, Simpozionul internațional „Istorie, cultură și Spiritualitate în Banat", Timișoara, organizat de Mitropolia Banatului împreună cu Academia Română, filiala Timișoara și Asociația Cultural-Filantropică „Ioan Oprea" din Timișoara, cu referatul *Mitropolitul Vasile Mangra - trădător sau slujitor deplin al neamului românesc?*; 31 octombrie 2022, Iași, Simpozionul național „Rugăciunea în viața omului contemporan", organizat de Cercul de spiritualitate din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae" din Iași, cu referatul *Rugăciunea - cuvânt și gând*; 15 decembrie 2022, Timișoara, Simpozionul național „Comunicare, consiliere, comuniune. Propovăduire și rugăciune" organizat de Facultatea de Teologie, Litere și Istorie din cadrul Universității de Vest din Timișoara în colaborare cu Academia Română, filiala Timișoara, cu referatul *Ne rugăm lui Dumnezeu „Cel ce este" sau proiecției noastre despre Dumnezeu?*;

Conferințe:18 martie 2022, Sebiș/Arad, conferința preoțească cu tema *Semnificațiile teologice-spirituale și culturale ale Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad;* 10 august, 2022, mănăstirea Oașa, conferința cu tema *Mânia între virtute și patimă*;

Editări reviste: *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387]; *Mitropolia Ardealului,* Revista

oficială a Arhiepiscopia Sibiului, Arhiepiscopiei Alba-Iuliei, Episcopia Oradiei, Episcopia Covasnei și Harghitei și Episcopiei Devei și Hunedoarei, Editura Andreiană, Sibiu [ISSN 1013-4204].

Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei

Cărți: Academia Română, *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc* (coord. Victor Spinei, Dorina N. Rusu), vol. I-V, Editura „Karl A. Romstorfer", Suceava, 2021, 700 p. + 588 p. + 444 p. + 432 p. + 554 p. [ISBN: 978-606-8698-50-2] (coautor);

Studii: „Libertate și constrângere religioasă în Transilvania medievală. Scurte considerații istorice", în vol. *Libertatea de exprimare și de credință – dileme și esențe ale statului de drept*, coord. Cosmin Panțuru, Centrul de Studii Banatice/Editura Partoș, Vârșeț/Timișoara, 2021, p. 36-58 [ISBN 978-86-82228-00-4; ISBN 978-606-040-053-0]; „Biserici de lemn hunedorene „călătoare", în vol. *Pastorație și misiune în diaspora (ISSTA 2021)*, coord. Alexandru Moldovan, Răzvan Brudiu, vol. II, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021, p. 177-190 [ISBN 978-606-509-506-9]; „Protopopiatele hunedorene - scurte considerații istorice", în vol. *Fides et Sapientia. Studii în onoarea Părintelui nostru Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Chifăr*, coord. Daniel Buda, Dragoș Boicu Editura Andreiana, Sibiu, 2021, p. 653-681 [ISBN 978-606-989-106-3]; „File din trecutul bisericesc al satului Târnava (com. Brănișca)", în vol. *Județul Hunedoara. Studii de istorie și de cultură locală*, coord. Valentin Trifescu, Oana Eugenia Fodor, Vali Ilyeș Editura Muzeului Național Brukenthal/Editura Casa Cărții de Știință, Sibiu/Cluj-Napoca, 2021, p. 105-121 [ISBN 978-606-8815-89-3; ISBN 978-606-17-1905-1]; „Bisericile ortodoxe hunedorene. Repertorizare", în rev. *Astra Sabesiensis*, Sebeș, an VII (2021), p. 25-46 [ISSN 2457-8150]; „La ceas de rămas bun. Strămutarea în Împărăția lui Dumnezeu a Preasfințitului Părinte Episcop Gurie", în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, seria a IV-a, an XI (CXXXVIII), 2021, nr. 3, p. 196-213 [ISSN 0257-4667]; „Preasfințitul Părinte Nestor Dinculeană, noul episcop al Devei și Hunedoarei", în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, seria a IV-a, București, an XI (CXXXVIII), 2021, nr. 3, p. 289-303 [ISSN 0257-4667]; „Churches, peoples, places and habbits from the once upon a time Banat Highland", în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 1 (90), p. 86-108 [ISSN 2247-4382]; „Studies and articles of Biblical Theology of the New Testament in the review "Altarul/Mitropolia Banatului" ["The Shrine of Banat"/"The Met-

ropolitan See of Banat"] (1944-1947; 1951-2021)", în *Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași. Teologie Ortodoxă*", serie nouă, an XXVII (2022), nr. 1, p. 127-147 [ISSN 1841-849X]; „Exarhatul Bulgariei (1870-1945)", în rev. *Corviniana. Acta Musei Corvinensis*, an XIV (2021), p. 197-208 [ISSN 1124-922-X]; „La ceas de rămas bun", în rev. *Dacia Creștină*, an XI (2021), nr. 4, p. 7-41 [ISSN 2247-6792]; „Preasfințitul Părinte Gurie Georgiu - întâiul episcop al Devei și Hunedoarei", în rev. *Mitropolia Ardealului*, serie nouă, an I (XXXVI), 2021, nr. 4, p. 36-51 [ISSN: 1013-4204]; „Arhipăstori hunedoreni din secolul al XVI-lea", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, serie nouă, an V (2022), p. 148-166 [ISSN 2558-8605]; „Un nou întâistătător al Episcopiei Devei și Hunedoarei: Preasfințitul Părinte Nestor", în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 1, p. 1-19 [ISSN 2247-6792]; „Ierarhi hunedoreni pe scaunul episcopal al Vadului", în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 2, p. 47-50 [ISSN 2247-6792]; „O vizită canonică de acum un secol în Zarandul hunedorean", în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 3, p. 58-63 [ISSN 2247-6792]; „Preasfințitul Părinte Episcop Gurie - medallion biografic", în vol. *Episcopul Gurie Giorgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, coord. Nestor Dinculeană și Florin Dobrei, Editura Universității „Aurel Vlaicu" și a Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, p. 15-32 [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1]; „File de istorie laică bănățeană în paginile revistei teologice „Altarul (Mitropolia) Banatului" (1944-1947; 1951-2021)", în vol. *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai 2022*, (coord.), Casian Rușeț/Alin Vasile Câmpean, Centrul de Studii Banatice Vârșeț, Editura Episcopiei Caransebișului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6];

Articole: „Plecați dintre noi", în rev. *Dacia Creștină*, an XI (2021), nr. 4, p. 95-96 [ISSN 2247-6792]; „Întru ajutorarea aproapelui", în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 1, p. 95-96 [ISSN 2247-6792]; „Aduceți-vă aminte de mai marii voștri". Recurs la memoria istorică a Teologiei arădene, în rev. *„Biserica și Școala"*, serie nouă, an CIII (2022), nr. 1, p. 2 [ISSN 1220-8531]; „Noi slujitori ai Bisericii", în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 1, p. 96 [ISSN 2247-6792]; „Hirotoniri", în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 2, p. 94-95 [ISSN 2247-6792]; „Trecut în veșnicie: Pr. Zaharie Iacobescu (1944-2022)",

în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 2, p. 95-96 [ISSN 2247-6792]; „Chemați la vrednicia slujirii preoțești", în rev. *Dacia Creștină*, an XII, (2022), nr. 3, p. 94-96 [ISSN 2247-6792]; „Ierom. Vasile Mocan (1955-2022)", în rev. *Dacia Creștină*, an XII (2022), nr. 3, p. 96 [ISSN 2247-6792];

Recenzii: *Romanian Modernity – historical, cultural and theological paradigms* (Romanian Academy. Center for Transylvanian Studies), supl. no. 1 of *Transylvanian Review*, Cluj-Napoca, an XXX (2021), 314 p.), în rev. *Altarul Banatului*, serie nouă, an XXXII (LXXI), (2022), nr. 1-3, p. 146-147 [ISSN 1220-8388];

Participări la simpozioane: 1-2 octombrie 2021, Chișinău, Simpozionul istoric internațional „Viața ecleziastică și implicații laice din spațiul pruto-nistrean în secolele XIX-XXI" (ed. a V-a), cu referatul *Revista teologică „Altarul/Mitropolia Banatului" (1944-1947; 1951-2020) - studii și articole de istorie laică*; 9 decembrie 2021, București, Simpozionul teologic național „Sf. Voievod Neagoe Basarab, de la coroana domnului de țară la cununa sfinteniei. Moment omagial (1521-2021)", cu referatul: *Sfântul Neagoe Basarab și Ortodoxia hunedoreană*; 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul teologic internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *File de istorie laică bănățeană în paginile revistei teologice „Altarul (Mitropolia) Banatului" (1944-1947; 1951-2021)*; 12-14 mai 2022, Chișinău, Simpozionul istorico-teologic internațional „Paisianismul și epoca sa", cu referatul: *Nevoia de reformă. Învățământul confesional ortodox din Transilvania în perioada anilor 1849-1867*; 2-4 iunie 2022, Arad, Simpozionul istorico-teologic național „Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană", cu referatul: *Teodor Botiș – dascăl și conducător al instituției de învățământ teologic superior arădene*; 14-15 iunie 2022, Arad, Simpozionul teologic internațional „The significance of Theology in today's society and culture", cu referatul *Istorie, cultură și teologie arădeană în paginile revistei „Altarul (Mitropolia) Banatului" (1944-1947; 1951-2021)*; 25-28 septembrie 2022, Arad, Simpozionul teologic internațional „Art, theology and civilization in the Romanian monastic spaces. From monastery schools to theological schools", cu referatul *Centenarul Teologiei arădene (1822-1922)*;

Conferințe susținute: 30 ianuarie 2022, Arad, conferința *Aduceți-vă aminte de mai marii voștri". Recurs la memoria istorică a Teologiei arădene*; 14 martie 2022, Arad, conferința *Personalități ale Institutului Pedagogic-Teologic din Arad. Contribuția lor la cultura română*;

Editări de reviste: *Dacia Creștină. De la Dacia Romană la România creștină*, Revista Episcopiei Devei și Hunedoarei, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva [ISSN 2247-6792]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice - Istorice și de Prognoză Pastoral - Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru

Cărți: *Împăratul și califul. Începuturile dialogului interreligios creștinoislamic: Împăratul bizantin Leon al III-lea Isaurul în dialog cu califul omeiad 'Umar al II-lea*, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2022, 258 p. [ISBN 978-973-752-883-4];

Studii: „A Lesser Known and Hotly Debated Hagiographic Episode in the Life of St. John of Damascus" în rev. *Teologia,* an XXV (2021), nr. 4 (89), p. 83-99 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Acrivie științifică versus practici de cercetare neoneste. Plagiatul și formele sale", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, serie nouă, an V (2022), p. 48-65 [ISSN 2558-8605];, „Religious Mentalities and Attitudes in Times of Pandemic", în rev. *Teologia,* an XXVI (2022), nr. 3 (92), p. 11-26 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Specificul trăirii religioase într-o societate post-modernă", în vol. *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai 2022*, (coord.), Casian Rușeț/Alin Vasile Câmpean, Centrul de Studii Banatice Vârșeț, Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6];

Editoriale: „The Romanian Diaspora - A Sign of the Nation's Suffering and a Chance to Confess Orthodoxy in the World", în rev. *Teologia,* an XXV (2021), nr. 4 (89), p. 7-9 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „The Impor-

tance of Daily Prayer in Monotheistic Religions", în rev. *Teologia,* an XXVI (2022), nr. 3 (92), p. 7-10 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Participări la Simpozioane: 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Specificul trăirii religioase într-o societate post-modernă*; 30-31 mai 2022, Târgoviște, Simpozionul internațional „Rugăciunea în viața Bisericii. Tradiția isihastă în spiritualitatea ortodoxă, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Târgoviște, cu referatul *Importanța rugăciunii zilnice în religiile monoteiste. Specificul și modalitatea săvârșirii ei*; 14-15 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The significance of Theology in today's society and culture", cu referatul *Un răspuns orthodox la intenționalitatea noilor religii seculare*;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu" [ISSN 2558-8605; ISSN-L 2558-8605]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387]; *Studii Teologice*, Revista Facultăților de Teologie din Patriarhia Română, București [ISSN 1011-8845-4888].

Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada

Studii: „Spiritualitate și Doxologie în Teologia Sf. Ioan Gură de Aur", în rev. *Altarul Banatului*, an 2021, octombrie, nr. 10-12, p. 52-65 [ISSN 1220-8388]; „Absolute Norms and the Symphony of Theological Revisionism", în rev. *Revista Teologică*, an 2021, nr. 4, octombrie-decembrie, p. 75-87 [ISSN 1222-9695; ISSN L 2069-8895]; „The Function of Moral Conscience in Patristic Theology", în rev. *Teologia,* an XXV (2021), nr. 4 (89), p. 134-149 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Spiritualitate și Eshatologie în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, serie nouă, an V (2022), p. 167-188 [ISSN 2558-8605]; „De la gnosticismul din perioada patristică la neognosticismul contemporan", în rev. *Altarul Banatului*, an 2022, nr.1-3, ianuarie-martie, p. 19-30 [ISSN 1220-8388]; „Funcția conștiinței morale în

Tradiția Patristică", în rev. *Altarul Banatului*, an 2022, nr. 4-6, aprilie-iunie, p. 39-51 [ISSN 1220-8388]; „Mișcări gnostice antice, eretice, folosite pentru scopuri post moderne ideologice", în rev. *Altarul Banatului*, an 2022, nr. 7-9, iuie-septembrie, p. 28-42 [ISSN 1220-8388]; „Magisterium and Theological Revisionism", în rev. *Teologia,* an XXVI (2022), nr. 1 (90), p. 132-143 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Theology and Spirituality in the Ecclesial Conception of Charles Curran", în rev. *Teologia,* an XXVI (2022), nr. 3 (92), p. 46-64 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Participări la simpozioane: 14-16 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The significance of Theology in today's society and culture", cu referatul *Teologia în areopagurile culturale*.

Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

Cărți: Pr. Conf. Dr. Lucian Farcașiu, *Prin Cruce - la Înviere. Semnificația teologică și duhovnicească a perioadei Triodului și Penticostarului*, ediția a doua, revizuită și adăugită, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2021, 464 p. [ISBN 978-973-752-857-5]; Pr. Conf. Dr. Lucian Farcașiu/Pr. Lect. Dr. Ștefan Negreanu, *Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad – spațiu liturgic-formativ și teologic-cultural,* Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2022, 242 p. [ISBN 978-973-887-2] (coautor);

Studii: „History and Evolution of Funeral Services in the Orthodox Church", în rev. *Teologia,* an XXV (2021), nr. 4 (89), p. 100-121 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Comunitățile de credincioși ortodocși români din vecinătatea și din afara granițelor țării. Istorie, evoluție, activitate misionară, organizare canonică și pastoral", în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, an III (2021), nr. 3, p. 162-188 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387]; „Rânduielile slujbelor de înmormântare în Biserica Ortodoxă. Studiu istoric, liturgic și pastoral", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, serie nouă, an V (2022), p. 189-238 [ISSN 2558-8605]; „Rugăciunea liturgică - epifanie a iconomiei mântuirii", în vol. *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului Internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai 2022*, Centrul de Studii Banatice Vârșeț/Editura Episcopiei Caransebișului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6]; „Dimensiunea epifa-

nic-eshatologică a vieții liturgice", în vol. *Mehedinți - Istorie, Cultură și Spiritualitate, nr. 14, 12-14 mai 2022*, Editura Mitropoliei Olteniei, Editura Didahia, Severin, Drobeta-Turnu Severin, 2022, p. 167-176 [ISSN 2067-5577]; „Supra-Veneration of Theotokos in the Liturgical Services of the Orthodox Church", în rev. *Teologia,* an XXVI (2022), nr. 3 (92), p. 27-45 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Preasfințitul Părinte Episcop Dr. Gurie Georgiu, un ierarh jertfitor, chip al blândețelor și dragoste întrupată", în vol. *Episcopul Gurie Giorgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, coord. Nestor Dinculeană și Florin Dobrei, Editura Universității „Aurel Vlaicu" și a Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, p. 215-220 [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1];

Recenzii: †Damaschin Dorneanu, Vicar Bishop of the Archdiocese of Suceava and Rădăuți, *Dimensiunea mistagogică a Săptămânii Sfintelor Pătimiri. Elemente de antropologie duhovnicească* (The Mystagogic Dimension of the Holy and Great Week. Elements of Spiritual Anthropology), book printed with the blessing of His Holiness Father Calinic, Archbishop of Suceava și Rădăuților, Crimca Publishing House, Suceava, 2022, 863 p., în rev. *Teologia,* an XXVI (2022), nr. 3 (92), p. 155-161 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Participări la Simpozioane: 25-26 noiembrie 2021, Galați, Conferința Internațională *HISTORY, SPIRITUALITY, CULTURE. DIALOGUE AND INTERACTIVITY,* 7th Edition, Universitatea „Dunărea de Jos", cu referatul *Problems and pastoral challenge to the mission of the Romanian Orhodox Churchin the Diaspora. Perspectives of the futures*; 17 decembrie 2021, New York, Institute for Studies in Eastern Christianity at Union Theologiacal Seminary, conferința „Prayer in Eastern Christian Tradition", cu referatul *The Presence of the Holy Trinity in the Prayers of the Holy Liturgy*; 25-27 martie 2022, Alba-Iulia, Simpozionul național de Martirologie, ediția a VIII-a, cu referatul *Preotul Profesor Ilarion V. Felea - slujitor și mărturisitor în temnițele comuniste. Mărturii de jurnal*; 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Rugăciunea liturgică - epifanie a iconomiei mântuirii*; 12-14 mai 2022, Drobeta-Turnu - Severin, Simpozionul Național „Mehedinți - istorie, cultură și spiritualitate" (Ediția a XIV-a), Episcopia Severinului și Strehaiei, cu referatul *Dimensiunea epi-*

fanic-eshatologică a vieții liturgice; 30-31 mai 2022, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Târgoviște, Simpozionul internațional „Rugăciunea în viața Bisericii. Tradiția isihastă în spiritualitatea ortodoxă", cu referatul *Prezența Sfintei Treimi în rugăciunile Sfintei Liturghii - iconomie a iubirii dumnezeiești*; 14-16 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The significance of Theology in today's society and culture", cu referatul *Probleme de Teologie Liturgică reflectate în preocupările profesorilor de la Institutul și Academia Teologică din Arad*;

Conferințe: 11 aprilie 2022, în cadrul serilor duhovnicești organizate în parohia Aluniș, jud. Arad, conferința cu tema *Întoarcerea la Dumnezeu prin credință și pocăință;* 23 octombrie 2022, Timișoara, în cadrul seriei de conferințe teologice și duhovnicești „Acta Liturgica, Historia et Divinum Verbum", conferința cu tema *Rugăciunea în viața Bisericii și a credincioșilor ei*; 23 noiembrie 2022, în cadrul serilor duhovnicești oraganizate în parohia Periam, jud. Timiș, conferința cu tema *Hristos-Dumnezeu făcut om pentru a îndumnezei firea umană*;

Alte activități: Alcătuirea slujbei *Vecerniei* și a *Utreniei* (exceptând Canonul) Sfântului Mărturisitor Ilarion Felea (aprilie-mai 2022);

Editări reviste: *Teologia,* Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț

Cărți: *Episcopul martir Veniamin Nistor: între jertfa administrației bisericești și supliciul recluziunii: file de monografie (1886-1963)*, Centrul de Studii Banatice/Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022, 656 p. [ISBN 978-86-82228-01-1; ISBN 978-606-8458-48-9] (coautor);

Coordonare volum colectiv: *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului Internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă"*, Caransebeș, 2-3 mai, 2022, Centrul de

Studii Banatice Vârșeț/Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6], 504 p.;

Studii: „Arhiereul Filaret Musta (1839-1930) – un distins ierarh din vremuri de altă dată", în în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, serie nouă, an V (2022), p. 362-375 [ISSN 2558-8605]; „Tiparul Diecezan de la Caransebeș și slujirea unui ideal. Succinte reflecții din oglinda vremurilor și relevanța în actualitate", în vol. *Presa din Banat în oglinda vremii,* Editura David Press Print, Timișoara, 2022, p. 190-206 [ISBN: 978-606-999-169-5]; „Înființarea instituțiilor ecleziale ortodoxe române din Timișoara (Eparhie și Mitropolie), reflectate în periodicul eparhial Foaia Diecezană (1937-1947)", în vol. *Lucrările Simpozionului International „Istorie, Cultură și Spiritualitate în Banat"*, Centrul de Studii Banatice/Editura Partoș, Timișoara, 2022 (în curs de publicare); „Sfânta Euharistie ca formă plenară a comuniunii în rugăciune - între rigoare și iconomie. O analiză canonică și pastorală", în vol. *Rugăciune și mărturisire*, *Lucrările Simpozionului Internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai, 2022,* Editura Centrul de Studii Banatice Vârșeț/Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6];

Articole în reviste: „Îngerii vestitori și călăuzitori ai Nașterii Domnului", în periodicul *The Word*, al Episcopiei Ortodoxe Române din Canada, anul II, nr. 7 (octombrie-decembrie) [ISSN 2816-4210] (print) [ISSN 2816-4229] (online) (în curs de publicare);

Participări la simpozioane: 25-27 martie 2022, Alba Iulia, Simpozionul Național de Martirologie, ediția a VII-a, cu referatul, *Episcopul Veniamin Nistor și recluziunea întru Hristos*; 2-3 mai, 2022, Caransebeș, Simpozionului internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu refearatul *Sfânta Euharistie ca formă plenară a comuniunii în rugăciune - între rigoare și iconomie. O analiză canonică și pastorală*; 14-16 iunie 2022, Arad, Simpozionul teologic internațional „The significance of Theology in today's society and culture", cu referatul *Instituționalizarea monahismului răsăritean: succinte prevederi canonico-legislative și perspective.*

Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg

Studii: „Fenomenul morții în Vechiul Testament", în vol. *Pastorație și misiune în diaspora românească - provocări și perspective & Grija Bisericii Ortodoxe pentru cei răposați, reflectată în Ierurgiile consacrate*, coord. Viorel Cristian Popa, Vasile Doru Fer, Emil Cioară, Editura Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, Oradea, 2021, p. 328-361 [ISBN 978-973-752-863-6]; „Genul literar al Sfintelor Evanghelii. O succintă introducere", în *Anuarul Facultății de Teologie din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2022, p. 267-282 [ISSN-L 2558 – 8605; ISSN 2558 - 8605]; „Rugăciunea - împreună-lucrare a Duhului Sfânt și a omului, după învățătura Sfântului Apostol Pavel", în vol. *Rugăciunea în viața Bisericii - mijloc de comunicare și comuniune a omului cu Dumnezeu. Simpozion internațional, Oradea, 2022*, coord. Pr. Conf. univ. dr. Viorel Cristian Popa, Pr. Conf. univ. dr. Vasile Doru Fer, Pr. Lect. univ. dr. Emil Cioară, Editura Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, Oradea, 2022, p. 303-327 [ISBN 978-973-752-885-8]; „Christian Life as Warfare, according to Ephesians 6, 10-20", în rev. *Teologia*, anul XXVI (2022), nr. 3, p. 100-120 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Rugăciunea zilnică în Biserica primară", în vol. *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului Internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai, 2022,* Editura Centrul de Studii Banatice Vârșeț/Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6];

Editoriale: „Knoweledge of God as Vision, according to St. Gregory Palamas", în rev. *Teologia,* an XXVI (2022), nr. 2 (91), p. 7-10 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Recenzii: Patrick Schreiner, *Matthew, Disciple and Scribe: The First Gospel and Its Portrait of Jesus,* Baker Academic, Grand Rapids, 2019, xiv + 289 pp., în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 3, p. 165-167 (ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789);

Participări la Simpozioane: 2 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Rugăciunea zilnică în Biserica primară*; 12 mai 2022, participare la „Prima ediție a Taberei de limbă greacă veche la Timișoara", organizată de către Catedra de Teologie Ortodoxă a

Facultății de Litere, Istorie și Teologie din cadrul Universității de Vest din Timișoara, cu referatul: *Romani 3, 21-26: traducere și comentariu*; 14-16 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The Significance of Theology in Today's Society and Culture", cu referatul *Dumnezeieștile Scripturi în îndrumările duhovnicești ale Sfinților Varsanufie, Ioan și Dorotei din Gaza. O ipostază a ermineuticii biblice ortodoxe;* 10-11 noiembrie 2022, „The 3rd International Symposium on Biblical Exegesis", desfășurat online și organizat de către Catedra de Teologie Ortodoxă a Facultății de Litere, Istorie și Teologie din cadrul Universității de Vest din Timișoara în parteneriat cu Mitropolia Banatului și Școala „Teofania", cu referatul *Daily Prayer in First Century Judaism*;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu

Studii: „O incursiune asupra profilului omiletic al Pastoralelor Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei Seviciu", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Serie nouă, an VI (2021), Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, an VI (2021), p. 376-392 [ISSN 2558-8605]; „Tema rugăciunii în interpretarea omiletică românească actuală a pildei Vameșului și a Fariseului", în vol. *Rugăciune și mărturisire, Lucrările Simpozionului Internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai, 2022,* Editura Centrul de Studii Banatice Vârșeț/Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4 ISBN 978-606-8458-49-6];

Participări la simpozioane: 2 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Tema rugăciunii în interpretarea omiletică românească actuală a pildei Vameșului și a Fariseului;*17 decembrie 2021, New York, Institute for Studies in Eastern Christianity at Union

Theological Seminary, conferința „Prayer in Eastern Christian Tradition", cu referatul *Prayer and Preaching - Causal Connections from the Perspective of Orthodox Spirituality*; 13-15 iunie 2022, Arad, Simpozionul Internațional „The Significance of Theology in Today's Society and Culture", cu referatul *Contribuția teologilor arădeni la dezvoltarea omileticii românești. Cărțile de predici*;

Coordonator volume: *Provocările Bisericii în mediul online. Tipologii pastorale și atitudini misionare* (lucrările simpozionului național studențesc și masteral, Arad, 20-21 Septembrie-2021), Coordonatori: Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip G. Albu, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu P. Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2021, 285 p. [ISBN 978-973-752-871-1];

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Barbu Negreanu

Cărți: Pr. Conf. Dr. Lucian Farcașiu/Pr. Lect. Dr. Ștefan Negreanu, *Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad – spațiu liturgic-formativ și teologic-cultural,* Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2022, 242 p. [ISBN 978-973-887-2] (coautor);

Studii: „Revoluția lui Tudor. Eteria și Biserica din Principatele Muntenia și Moldova", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Serie nouă, an VI (2021), Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, an VI (2021), p. 252-266 [ISSN 2558-8605]; „The Work of the Church in Scotland During the First Christian Millennium", în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 2 (91), p. 47-57 [ISSN 2247-4382 81]; „Ceea ce am văzut cu ochii noștri …", în vol. *Episcopul Gurie Giorgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, coord. Nestor Dinculeană și Florin Dobrei, Editura Universității „Aurel Vlaicu" și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, p. 230-232 [ISBN 978-973-752-888-9; 978-606-

8692-95-1]; „Sfântul Grigorie Palama - Apostol al Luminii necreate", în vol. *Mehedinți – Istorie, Cultură și Spiritualitate,* nr. 14, 12-14 mai 2022, Editura Mitropoliei Olteniei, Editura Didahia, Severin, Drobeta-Turnu Severin, 2022, p. 78-86 [ISSN 2067-5577]; „Rosturile duhovnicului în viața creștină desprinse din viața si învățătura Sf. Simeon Noul Teolog", în vol. *Rugăciune și mărturisire, Lucrările Simpozionului Internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai, 2022,* Centrul de Studii Banatice Vârșeț/Editura Episcopiei Caransebișului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6];

Recenzii: *«Cu iubire tandră, Elisabeta» «Mereu al tău credincios, Carol». Corespondența perechii regale,* ediție de Irina Zimmermann și Romanița Constantinescu, vol. I 1869-1888, Editura Humanitas, 2020, 374 p, vol II 1889-1913, Editura Humanitas, 2021, 428 p., în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, an III (2021), nr. 3, p. 195-199 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387]; Cuviosul Iosif Isihastul, *Simțirea iubirii dumnezeiești - scrisori și poezii* (Feeling the Divine Love - Letters and Poems), traducere de Pr. Prof. Constantin Coman and Sabin Preda, Editura Bizantină, București, 2020, 608 pp., în rev. *Teologia,* an XXVI (2022), nr. 2 (91), p. 155-158 [ISSN 2247-4382 81];

Participări la simpozioane: 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Rosturile duhovnicului în viața creștină desprinse din viața si învățătura Sf. Simeon Noul Teolog*; 12-14 mai 2022, Drobeta-Turnu-Severin, Simpozionul național „Mehedinți - istorie, cultură și spiritualitate" (Ediția a XIV-a), Episcopia Severinului și Strehaiei, cu referatul *Sfântul Grigorie Palama – Apostol al Luminii necreate*; 14-16 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The significance of Theology in today's society and culture", cu referatul *Părintele Damian Tudor - omul Duhului și mărturisitorul*;

Conferințe: 20 martie 2022, în cadrul serilor duhovnicești organizate în parohia Chereluș, jud. Arad, cu conferința *Întărirea în credință, nădejde și dragoste – o necessitate în fața provocărilor lumii de azi*; 31 martie 2022, în cadrul serilor duhovnicești organizate la Catedrala Episcopală din Drobeta Turnu Severin, cu conferința *Familia creștină în trecut și azi*; 10 aprilie 2022,

în cadrul serilor duhovnicești organizate în parohia Drauț, jud. Arad, cu conferința *Păcatul - ruperea de izvorul Vieții*;

Editări reviste: *Teologia,* Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Valeriu Basa

Studii: „Români sud-dunăreni - deschizători de drumuri și îndrumători ai vieții culturale, spirituale și naționale", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2022, p. 283-291 [ISSN 2558-8605, ISSN-L 2558-8605]; „Isihasmul și promotorii acestuia în controversele timpului", în vol. *Mehedinți – istorie, cultură și spiritualitate, (12-14 mai, 2022), vol. 14*, Editura Mitropolia Olteniei și Editura Didahia Severin, Drobeta-Turnu Severin, 2022, p. 87-94 [ISSN 2067-5577]; „Cum a devenit Preasfințitul Gurie Părinte și Episcop al meu", în vol. *Episcopul Gurie Georgiu, Întâiul Arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, coord. P.S. Nestor Dinculeană, pr. prof. dr. Florin Dobrei, Editura Universității „Aurel Vlaicu"; Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, p. 233-238, [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1]; „Roman Ciorogariu - Director of the Theological Pedagogical Institute in Arad", în rev. *Teologia,* an XXVI (2022), nr. 3 (92), p. 75-89 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Sfântul Grigorie Palama și isihasmul", în vol. *Rugăciune și mărturisire, Lucrările Simpozionului Internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă"*, Caransebeș, 2-3 mai, 2022, Centrul de Studii Banatice Vârșeț/Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6];

Recenzii: *Academician preot profesor universitar doctor Mircea Păcurariu (1932- 2021) - o viață pusă în slujba lui Dumnezeu și a neamului românesc*, Editura Renașterea, Cluj Napoca și editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2021, coordonatori: † Gurie Georgiu, preot Florin Dobrei, 384 pp., în

rev. *Teologia,* an XXVI (2022), nr. 3 (92), p. 162-164 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Participări la Simpozioane: 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Sfântul Grigorie Palama și isihasmul*; 12-14 mai, 2022, Drobeta Turnu Severin, Simpozionul internațional, „Mehedinți - istorie, cultură și spiritualitate", ediția a XIV-a, cu referatul *Isihasmul și promotorii acestuia în controversele timpului*; 2-4 iunie 2022, Arad, Simpozionul național „Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană", cu referatul *Roman Ciorogariu și Academia Română*; 14-15 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The Significance of Theology in Today's Society and Culture", cu referatul *Din negura istoriei din nou la viață - File de viață ale învățământului teologic din Arad*; 26-27 septembrie 2022, Arad, Simpozionul internațional „Art, Theology and civilization in the Romanian Monastic Spaces. From Monastery Schools to Theological Schools", cu referatul *Formarea preoților poporului dreptcredincios, de la exemplul personal la forme instituționalizate - trecere în revistă a organizarii învățământului teologic românesc*; 9-11 octombrie 2022, Timișoara, Simpozionul cu participare internațională „Istorie, cultură și spiritualitate în Banat", cu referatul *Părintele Roman Ciorogariu (1852-1936) - crâmpeie din viață si activitate*;

Editări reviste: membru fondator al revistei „Dacia Creștină", a Episcopiei Devei și Hundedoarei [ISSN 2247-6792].

Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici

Studii: „Preasfințitul Gurie-ierarhul care a cultivat blândețea", în vol. *Episcopul Gurie Giorgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, coord. Nestor Dinculeană și Florin Dobrei, Editura Universității „Aurel Vlaicu" și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, p. 227-229 (ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1);

Coordonator volum: †TIMOTEI, Arhiepiscopul Aradului, *Vestire de praznic*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2021 [ISBN 978-606-9052-10-5].

Editări reviste: redactor responsabil al publicației *Biserica și Școala*, publicația religioasă a Arhiepiscopiei Aradului, Editura Arhiepiscopia Aradului [ISSN 1220-8531; ISSN-L 1220-8531].

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang

Studii: „Absolvenți de seamă ai Institutului Teologic, ai Academiei Teologice și ai Facultății de Teologie din Arad. Alumni (1822-2022)", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Serie nouă, an VI (2021), Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, 2022, p. 292-323 [ISSN 2558-8605, ISSN-L 2558-8605]; „Valoarea liturgică și culturală a cimitirelor ortodoxe. Referințe liturgice și istorice", în rev. *Poarta de vest*, nr. 1/2022, p. 62-69 [ISSN 2821-4277; ISSN-L 2821-4277]; „Theology and Confession in the *Apologies* of Saint Justin the Martyr and the Philosopher", în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 2 (91), p. 58-88 [ISSN 2247-4382, ISSN-L 1453-4789]; „Practica rugăciunii la misticii sirieni", în vol. *Rugăciune și mărturisire, Lucrările Simpozionului Internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai, 2022,* Centrul de Studii Banatice Vârșeț/Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4 ISBN 978-606-8458-49-6];

Recenzii: „UCENICII LUI EVAGRIE, *Capete filocalice (EVAGRIUS' DISCIPLES, Philocalic Texts)*, Traducere, introducere, note și comentarii Ieromonah Agapie Corbu, Ediție bilingvă, Editura Sf. Nectarie, Arad, 2020, [ISBN 978-606-8840-15-4, XLVI+283 pp], în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), vol. 90, nr. 1, p. 201-203 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Participări la simpozioane: 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Practica rugăciunii la misticii sirieni*; 2-4 iunie 2022, Arad, Simpozionul național „Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană", cu referatul *Corespondența istoricului și protopopului dr. Gheorghe Ciuhandu cu Academia Română și cu personalități ale culturii române*; 13-15 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The Significance of Theology in today's Society and Culture, cu referatul *Teologie și cultură în activitatea*

publicistică a Episcopului Iosif Goldiș; 25-28 septembrie 2022, Arad, Simpozionul internațional „Art, Theology and civilization in the Romanian Monastic Spaces. From Monastery Schools to Theological Schools", cu referatul *Forme ale pregătirii clerului la mănăstirea Hodoș-Bodrog. O perspectivă istorică*; 25 noiembrie, Arad, Conferința Națională dedicată Zilei Naționale a României „Românii - între tradiție și modernitate de-a lungul timpului", organizat de Instituția Prefectului Arad, Consiliul Județean Arad, Primăria Municipiului Arad, Arhiepiscopia Aradului, Centrul Municipal de Cultură Arad, Centrul Cultural Județean Arad, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol" Arad, Complexul Muzeal Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu" Arad, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș" Arad și Asociația „Ștefan Cicio Pop", Societatea de Științe Istorice din România, Filiala Arad, cu referatul *Absolvenți de seamă ai învățământului teologic din Arad. Un alt fel de istorie a Școlii de Teologie din Arad*;

Organizator simpozioane: 15-16 septembrie 2022, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" Arad, Simpozionul Național Studențesc și Masteral cu titlul „Teologia știința mărturisitoare despre Dumnezeu în Biserică și lume. Exigențele momentului";

Coordonator volume: *Provocările Bisericii în mediul online. Tipologii pastorale și atitudini misionare* (lucrările simpozionului național studențesc și masteral, Arad, 20-21 Septembrie-2021), Coordonatori: Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip G. Albu, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu P. Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2021, [ISBN: 978-973-752-871-1], 285 pp; *Chipuri de absolvenți ai Institutului și Academiei Teologice din Arad*, Coordonatori: Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, Drd. Alin-Florin Ciotea, Marius-Gheorghe Danciu, Alexandru-Silvius Obrad, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2022, 313 p. [ISBN: 978-973-752-891-9];

Vizibilitatea științifică a operei: *Isaac Sirul. Ascet și mistic*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2017, citat la Ieromonah Agapie Corbu, „Studiu introductiv", în Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice*, Editura Sf. Nectarie, Arad, 2022, p. CXXXVIII;

Conferințe duhovnicești: 16 aprilie 2022, la invitația Centrului de Tineret „Bucurie în Ortodoxie" al Parohiei Firiteaz, în seria „Convorbiri, în tihnă, cu

tinerii", conferința cu tema *Tinerii și Sfinții Părinți. Dezvoltare personală și modele de viață*;

Alte activități: redactarea unei broșuri de popularizare privind istoria învățământului teologic din Arad: *Institut-Academie-Facultate. 200 de ani de la înființarea învățământului teologic ortodox din Arad*, Tipografia Gutenberg, Arad, 2022; Membru al Consiliului științific în Proiectul privind identificarea, conservarea și promovarea locurilor de veci și a monumentelor funerare de interes deosebit din municipiul și județul Arad *„Cimitire și locuri de veci ale personalităților arădene" (noiembrie 2021-martie 2022)*; Alcătuirea *Acatistului* și a *Canonului* din Slujba Utreniei Sfântului Mărturisitor Ilarion Felea (aprilie-mai 2022); Organizarea și vernisarea *Expoziției documentare* intitulată „Bicentenar – 200 de ani de învățământ teologic ortodox arădean în imagini" (22 mai 2022, ora 18:30, la Sala „Clio" din cadrul Complexului Muzeal Arad).

Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean

Studii: „Dimensiunea muzicii bisericești corale reflectată în opera compozitorului arădean Sabin Drăgoi", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Serie nouă, an VI (2021), Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, An VI (2021), p. 324-343 [ISSN 2558-8605]; „Valențele muzicale ale rugăciunii în transmiterea credinței", în vol. *Rugăciune și mărturisire. Lucrările Simpozionului Internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă", Caransebeș, 2-3 mai, 2022,* Centrul de Studii Banatice Vârșeț/Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022 (în curs de publicare) [ISBN 978-86-82228-02-4; ISBN 978-606-8458-49-6];

Participări la simpozioane: 6 aprilie 2022, Arad, Simpozionul local „Muzica religioasă în mileniul al III-lea", cu referatul *Muzica eclezială - factor de comuniune între oameni și Dumnezeu*; 2-3 mai 2022, Caransebeș, Simpozionul internațional „Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii - relevanța lor pentru societatea post-modernă", cu referatul *Valențele muzicale ale rugăciunii în transmiterea credinței*; 14-16 iunie 2022, Arad, Simpozionul international „The Significance of Theology in Today's Society and Culture", cu referatul *Particularitățile muzicii eclesiale locale la aniversarea Bicentenarului Telogiei arădene - istorie, actualitate, perspective*;

Coordonator volume: *Provocările Bisericii în mediul online. Tipologii pastorale și atitudini misionare* (lucrările simpozionului național studențesc și masteral, Arad, 20-21 Septembrie-2021), Coordonatori: Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip G. Albu, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu P. Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2021, 285 p. [ISBN 978-973-752-871-1];

Concerte: 19 decembrie 2021, *Colind străbun*, a XXX-a ediție a Concertului de Colinde al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad; 8 aprilie 2022, Corul „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a fost prezent la Festivalul de Muzică religioasă din Arad; 7 mai 2022, Corul „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a fost prezent la Festivalul coral de muzică religioasă „Miron Cristea" de la Caransebeș; 7 noiembrie 2022, Concertul Bicentenar al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, sala Filarmonicii din Arad, *Aduceți-vă aminte de mai marii voștri și cinstiți-le memoria!*; 6 decembrie 2022, Corul „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a fost prezent la spectacolul caritabil *Binele în dar* de la Reșița; 12 decembrie 2022, sala Filarmonicii, Arad, *Colind străbun*, a XXXI-a ediție a Concertului de Colinde al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea"din Arad.

Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr

Studii: „Armele Domnului și luptra cea bună a omului", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Serie nouă, an VI (2021), Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, p. 344-361 [ISSN 2558 - 8605];

Participări la simpozioane: 2-4 iunie 2022, Arad, Simpozionul național „Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană", cu referatul *Vincențiu Babeș absolvent și profesor al Institutului Teologic din Arad și membru fondator al Academiei Române*; 14-15 iunie 2022, Arad, Simpozionul internațional „The Significance of Theology in Today's Society and Culture", cu referatul *Teologia ca experiență în Everghetinos.*

Întocmit: Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

DISCURSURI LA EVENIMENTELE FACULTĂȚII

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 368 - 377

MESAJUL FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ „ILARION V. FELEA" LA ÎNMORMÂNTAREA CONF. UNIV. DR. MIRCEA BUTA

Înaltpreasfinția Voastră
Preasfinția Voastră,
Îndurerată familie
Doamnă Rector
Preacuvioși, Preaonorați și Preacucernici Părinți Profesori
Domnilor, Doamnelor Profesori
Iubiți studenți
Iubiți creștini

Între praznicul Înălțării Domnului și praznicul Rusaliilor, în mijlocul evenimentelor de cinstire a înaintașilor Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, o veste ne-a întristat pe toți: trecerea la cele veșnice a profesorului, dirijorului, omului Mircea Remus Buta. Deși nutream cu toții speranța însănătoșirii și reluării activității academice, Dumnezeu l-a chemat la Sine, în cororile cele de sus, în armonia cărărilor vieții veșnice. Rămâne un gol în familie, în Arhiepiscopia Aradului, în Universitatea „Aurel Vlaicu", în Facultatea de Teologie, în această Catedrală și în toate inimile celor care l-au cunoscut!

Domnul Profesor Mircea Buta a slujit aproape trei decenii catedra de Muzică bisericească a Facultății de Teologie, înscriindu-se printre primii profesori care au pus noile baze ale învățământului teologic arădean cu o vechime de două secole.

Absolvent al Academiei de Muzică „Gheorghe Dima" din Cluj Napoca, formare încununată cu susținerea publică a tezei de doctorat cu titlul: *Cântările glasurilor bisericești la Vecernie și esența lor intonațională, în notațiile lui Trifon Lugojan* (2004), Domnul Profesor se înscrie ca un exponent de seamă în tradiția muzicală bisericească din vestul României. Competențele sale muzicale le exprimă de la catedră, de la înălțimea exigențelor dirijorale și de la strana Bisericii.

Urmând treptele formării sale, ale slujirii sale la catedră, ale slujirii muzicii corale, armonice și ale slujirii sale creștine putem desprinde profilul academic, spiritual și de maestru dirijoral de excepție, profil pe care domnul profesor l-a exprimat prin cel puțin trei vocații:

1) Vocația mireanului

Profesorul Mircea Buta nu a abdicat de la vocația mireanului în Biserică. A slujit cu aceeași conștiință strana Bisericii cu care a slujit catedra muzică la Liceul de Muzică „Sabin Drăgoi" și muzica corală. A căutat să pătrundă tainele credinței, oferind modelul creștinului angajat în viața Bisericii. S-a spovedit, s-a împărtășit, a dat mărturie publică despre credința lui, a arătat dragoste față de Dumnezeu și de oameni. Atât de adevărat și-a asumat vocația mireanului în Biserică încât a devenit formator pentru preoții Bisericii.

2) Vocația teologului

Neabsolvind o Facultate de Teologie, domnul profesor a exercitat o veritabilă vocație de teolog. A exprimat o teologie cântată. Atent la exigențele Teologiei a împletit, și la catedră și în cercetarea științifică, elementele constitutive ale teoriei muzicii cu cele ale teologiei și muzicii bisericești. Mărturie ne stau cele zece lucrări în volum și zeci de studii dedicate muzicii bisericești, diferiților compozitori și Liturghiei din Biserica Ortodoxă. Dintre acestea amintim: *„Glasurile psaltice (de strană) din vestul țării, pe înțelesul tuturor"; Răspunsurile Sfintei Liturghii și 45 de Pricesne cu melos din vestul țării; Aspecte ale cântării bisericești arădene la cumpăna dintre milenii; „ARAD – cel mai important centru de editare a muzicii bisericești din vestul țării în ultima sută de ani"*.

La acestea se adaugă calitatea de evaluator în diverse comisii de specialitate naționale, comisii de jurizare sau în comisii academice, universitare.

Competențele și expertiza sa în muzică au fost respectate, dovadă fiind faptul că de la Cluj, Sibiu sau Oradea până la București, colegii din domeniul muzicii bisericești, corale, au cultivat o frumoasă conlucrare academică cu domnul profesor. Vocația de dascăl de teologie a exercitat-o cu competență, seriozitate, verticalitate și devotament, fără a uita însă de legătura personală, spirituală, cordială care trebuie cultivată între profesor și studenți, între dirijor și coriști.

Spre exemplu: de ani buni, în fiecare dimineață, profesorul Mircea Buta, și-a asumat benevol și cu abnegație, misiunea de a fi prezent împreună cu studenții la rugăciunea din paraclisul Facultății. A contribuit semnificativ la coeziunea spirituală dintre studenți și la coeziunea corpului profesoral al Facultății.

Cu competență a coordonat corul mixt al Facultății de Teologie pe importante scene din Europa – Ungaria, Belgia, Marea Britanie – obținând premii internaționale. De asemenea, amintim de premiile obținute la Deva, Orăștie și alte concursuri din țară, toate culminând cu PREMIUL I la Concursul Național de Muzică Bisericească „Lăudați pe Domnul", 2013, acordat de Patriarhia Română.

Facultatea de Teologie și Universitatea „Aurel Vlaicu" s-au identificat, în conștiința publică arădeană, cu Concertele de colinde din cei peste 25 de ani în care maestrul Mircea Buta ne-a încântat inimile în pragul Sărbătorilor de iarnă. Corul mixt al Facultății, identificat într-o bună măsură cu Corul tineretului din Catedrala istorică a Aradului a exercitat o lucrare pastoral-liturgică și filantropică excepțională sub bagheta dirijorală a domnului profesor. În duminici și sărbători, acest cor, prin răspunsurile liturgice, a contribuit nemijlocit la înălțarea spirituală a credincioșilor, la întărirea comuniunii în Biserică. De asemnea, cu prilejul altor evenimente bisericești, academice, culturale, corul Facultății a fost la înălțimea așteptărilor, fiind o emblemă a cântării corale arădene, un model interpretativ de excepție.

O latură puțin cunoscută de către unii este cea filantropică prin care domnul profesor împreună cu corul, în pragul sărbătorilor, vizita și colinda pe bolnavii din spitalele Aradului, arătând compasiune și dragoste față de cei aflați pe patul suferinței sau în dificultate existențială.

3) Vocația paternității

În cei peste 25 de ani de activitate la catedră domnul profesor a exercitat o influență decisivă asupra formării muzicale a studenților. Astăzi sunt multe

coruri şi dirijori, absolvenţi ai Facultăţii de Teologie în proporţie de peste 90% în structurile parohiale ale Arhiepiscopiei Aradului, o bună parte în Episcopia Devei şi Hunedoarei şi în alte eparhii din Patriarhia Română. Toţi, în formarea lor muzicală, au trecut prin exigenţele formative ale domnului profesor.

A înfiinţat coruri, a ctitorit tineri învăţându-i tainele muzicii bisericeşti şi ale muzicii corale, a instruit dirijori, i-a lansat pe scenele concertelor şi ale spectacolelor, în toate împletind vocaţia de dascăl cu cea a paternităţii. A oferit încredere, a apreciat şi a ridicat pe mulţi cu o simplitate şi modestie dezinteresate la care suntem chemaţi să luăm aminte! Prin bunătatea, disponibilitatea şi dragostea prin care şi-a împlinit vocaţia de dascăl şi creştin a cucerit şi convins pe mulţi. De aceea, putem vorbi de o amprentă neştearsă pe care domnul profesor a aşezat-o în tezaurul muzicii bisericeşti din vestul ţării.

Vocaţia paternităţii înseamnă că după tine rămâne ceva sau cineva. Într-adevăr, rămân profesori de muzică, dirijori, corişti, teologi, toţi purtând în inimi *numele bun* al domnului profesor. Moştenirea pe care o lasă se identifică cu însăşi tradiţia muzicală din vestul României pe care a cultivat-o şi aprofundat-o continuu la cel mai înalt nivel.

Pentru toate, domnul profesor nu rămâne doar în *Enciclopedia muzicii româneşti* sau în *Indexul studiilor, articolelor, compoziţiilor, prelucrărilor şi armonizărilor de muzică bisericească din revistele Patriarhiei Române* sau în *Dicţionarul de Muzică bisericească românească*, ci rămâne în inima familiei, în inimile sutelor de preoţi pe care i-a format, a tinerilor pe care i-a înălţat, a credincioşilor acestei Catedrale pe care i-a întraripat în duminici şi sărbători în armoniile cereşti ale Liturghiei, în inimile profesorilor de teologie din Arad, din Patriarhia Română şi din străinătate cu care a cultivat raporturi academice şi de prietenie.

Şi mai rămâne undeva: chipul său va fi aşezat în Aula Facultăţii de Teologie, în anul Bicentenar, în galeria profesorilor din seculara tradiţie teologică arădeană, ca o mărturie peste timp despre: Profesorul, Dirijorul şi Omul Mircea Remus Buta.

Adresând din partea corpului academic al Facultăţii de Teologie Ortodoxă condoleanţe familiei, ne rugăm lui Dumnezeu, în iubirea Sa de oameni, să-l aşeze în comuniunea Sfinţilor, în lumina Învierii lui Hristos, în Împărăţia Preasfintei Treimi, după credinţa noastră din Sfintele Scripturi, Amin.

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

ABSOLVIREA UNEI NOI PROMOȚII A FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN ARAD

DISCURSUL ÎNDRUMĂTORULUI DE AN, PR. LECT. UNIV. DR. IOAN LAZĂR

Propovăduirea cuvântului, dimensiune esențială a slujirii preoțești

Înaltpresfințite Părinte Arhiepiscop Timotei, Preasfințite Părinte Episcop Emilian, Stimată Doamnă Rector, dragi studenți, onorați invitați!

Suntem astăzi cu toții la sărbătoarea de absolvire a Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea", a celei de a 28-a promoții, o sărbătoare care vă încununează dragi studenți cu titlul de absolvent al acestei instituții de învățământ teologic, cu o tradiție de 200 de ani, și vă responsabilizează în ceea ce privește asumarea slujirii și mărturisirii lui Hristos în lumea de astăzi. Anul acesta s-a întâmplat ca bunul nostru profesor Mircea Buta să ne părăsească, dar să-l avem pe catafalc, în mijlocul nostru, în această zi, prilejuindune o reflecție teologică și duhovnicească la cei adormiți în Domnul și la nădejdea în Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

În acest context am socotit potrivit ca anul acesta să vă așez la inimă câteva cugetări teologice și duhovnicești cu privire la misiunea preotului și la importanța cuvântului în viața Bisericii.

Mântuitorul Hristos a poruncit ucenicilor Săi: *„Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă, și iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului*" (Matei 28, 19-20). Propovă-

duirea Evangheliei a fost cea dintâi misiune a slujitorilor Bisericii. Sfinții Apostoli și ucenicii lor, au fost într-o continuă călătorie, pentru a mărturisi pe Hristos, până la marginile pământului (Faptele Apostolilor 1, 8). Sfântul Chiril al Alexandriei tâlcuind versetul: *„Domnul va da celor ce binevestesc, cuvânt cu putere multă"* (Psalmul 67, 12), spune că acesta se adresează celor luminați, prin harul de sus. Domnul i-a zis lui Pavel: *„Vorbește, și nu tăcea"* (Faptele Apostolilor 18, 9), iar Pavel poruncește celor chemați la sfânta preoție, să vestească poporului, cele ce trebuie să știe[1].

Misiunea Bisericii este de a lumina pe oamenii cu lumina cunoștinței, de a-i elibera de patimi, de a-i sfinți și înveșnici[2]. Precum Sfinții Apostolii, preoții Bisericii, au fost învestiți cu privilegiul de a deschide și de a pătrunde în inimile credincioșilor cu ajutorul predicii. De aceea am ales pentru astăzi tema: *Propovăduirea cuvântului, dimensiune esențială a slujirii preoțești.*

Preoții împlinesc astăzi prin cuvânt ceea ce i s-a poruncit Sfântului Pavel pe drumul Damascului: *„Să le deschizi ochii, ca să se întoarcă de la întuneric la lumină și de la stăpânirea diavolului la Dumnezeu, ca să ia iertarea păcatelor și parte cu cei ce s-au sfințit, prin credința în Mine*" (Faptele Apostolilor 26, 18)[3].

Când moravurile rele au pătruns și în Biserică, preoții au căutat să îndrepte prin cuvânt purtarea credincioșilor. Predica este un instrument de mântuire, mijloc de îndrumare spre înțelegerea Scripturilor, spre o viață curată și un răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Hristos. Astăzi Evangheliile sunt aceleași, dar tâlcuirea lor trebuie adaptată la măsura înțelegerii credinciosului de azi. Propovăduirea cuvântului este esențială în actul mântuirii. Sfântul Apostol Pavel spune: *Credința este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Hristos* (Romani 10, 17). De aici rezultă responsabilitatea celui chemat să predice. Iar pregătirea lui trebuie să fie direct proporțională cu această responsabilitate. Reușita unei predici depinde de pregătirea intelectuală și duhovnicească a preotului și de pregătirea predicii.

Referitor la pregătirea preotului, Cuviosul Pavel Everghetinosul spune că nu este al tuturor a învăța pe alții, ci numai celor vrednici, care au biruit în lupta cu patimile, au împlinit ei înșiși cele pe care vor să le transmită credincioșilor, iar cel neînvățat și neîncercat în lupta cu patimile, mai bine este a

---

1 Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 11.

2 P.S. Emilian Lovișteanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, *Înfăptuirea misiunii bisericești în parohie și mănăstire*, p. 73.

3 Pr. Ioan Popescu-Galicea, Ignatie Monahul, *Sublimul preoției*, pp. 8-9.

lua aminte la sine, ca nu cumva, voind să zidească pe alții, să se surpe pe sine și pe ceilalți. Se mai spune să nu dai cuiva un sfat pe care tu nu l-ai împlinit, altfel este ca și cum a îndemna pe cineva să bea apă din izvorul zugrăvit pe perete.

În aceste vremuri când cuvintele s-au înmulțit, dar nu mai ajung la inima omului, preotul trebuie să caute a se înduhovnici pe sine, a deveni mai bun și astfel, credincioșii vor deveni și ei mai buni, aceasta este o lucrare tainică[4]. Preotul nu trebuie să transmită doar cunoștințe, ci un mod de viață. Se spune că rugăciunea este factorul care contribuie cel mai mult la succesul predicii.

Un frate l-a întrebat pe un stareț zicând: „Niște frați locuiesc cu mine, este bine să le poruncesc lor?" Răspuns-a bătrânul: „Nu, ci fă tu întâi lucrul, și de vor voi să se mântuiască, vor vedea". Și a zis fratele: „Ei vor să le poruncesc". Și a zis starețul: „Nu, ci fă-te lor pildă, și nu te face lege pentru ei"[5]. Înțelept cu adevărat este nu cel ce învață cu cuvântul, ci cel ce învață cu fapta[6].

Preotul trebuie să fie conștient de misiunea sa, privind mântuirea sufletelor credincioșilor încredințați spre păstorire, de chemarea sa la propovăduirea dreptei credințe și combaterea rătăcirilor eretice.

Pregătirea predicii

Predica e un bun personal al preotului, ea exprimă un om, o gândire, este comunicare personală, de la preot la ascultători, ea trebuie însoțită de inflexiunile de sinceritate, de puterea de comunicare.

Cunoștințele dobândite din documentare, din Sfânta Scriptură, scrierile Sfinților Părinți, din lectura altor predici, trebuie să lucreze mai întâi în sufletul preotului și așa vor lucra și în sufletul credincioșilor.

Predicile publicate de alții au menirea de a servi la documentare, pentru alcătuirea propriei predici de către fiecare preot. Redarea lor neschimbată va suna ciudat, credincioșii vor pricepe și vor simți că nu le vorbește preotul lor, ci că el macină grâu străin. În această situație, preotul trebuie să conștientizeze necesitatea cercetării sursele informative. Fiecare predică necesită o pregătire temeinică. Omiletica vorbește despre pregătirea depărtată (sau generală) și apropiată (sau specială), prima care începe pe băncile școlii, a doua care se desfășoară în zilele care preced rostirea predicii respective. Cu alte cuvinte, pregătirea înseamnă întreaga viață și experiență. La alcătui-

[4] Constantin Cavarnos, *Preotul-părintele duhovnicesc*, trad. Prof. Paul Bălan, Editura Doxologia, Iași, 2013, p. 10.

[5] *Everghetinosul*, vol. 4, 38, p. 423.

[6] *Everghetinosul*, vol. 4, 38, p. 422.

rea unei predici trebuie să ținem seama ce învățătură ne propunem să transmitem credincioșilor, ce simțăminte urmărim a trezi și a dezvolta în sufletele lor, ce hotărâri practice vrem să determinăm a lua și a împlini.

Scopul întreit al predicii este luminarea minții, încălzirea inimii și înduplecarea voinței ascultătorilor spre fapte bune în vederea mântuirii. Încălzirea inimii se realizează prin învățături, sfaturi și exemple duhovnicești, desprinse din spiritualitatea ortodoxă. Înduplecarea voinței, convingerea ascultătorilor se realizează numai dacă ei simt că vorbitorul împlinește el însuşi ceea ce învață, îndeamnă și cere la amvon, cum bine atenționa Fer. Augustin: Să-i fie felul de a trăi, precum felul de a vorbi. Un episcop l-a întrebat pe un preot: „Frăția ta îți faci predicile?" „Cum să nu, Preasfințite!", a răspuns preotul. „Am voit să spun: aplici în viața ta, sfaturile pe care le dai altora ?...".

Cu privire la aceasta Sf. Ap. Pavel ne îndeamnă să luăm aminte: „Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine. Și viața de acum, în trup, o trăiesc în credința în Fiul lui Dumnezeu…" (Galateni 2, 20). Și tot el își exprimă teama: „Nu cumva, propovăduind altora, eu însumi să mă fac netrebnic!" (I Corinteni 9, 27). Deprinderea de a vorbi în public trebuie precedată, de exerciții retorice făcute în intimitatea camerei sau în mijlocul naturii, într-un loc retras, atunci când suntem singuri putem exersa anumite subiecte mai importante, formulând și rostind fraze proprii, corectând și repetând, îmbunătățind stilul. Toate acestea vor ajuta la o exprimare fluentă, la controlul vocii, la intensitatea timbrului vocal, a gesturilor și mimicii, elemente importante în succesul predicii.

Este de dorit ca preoții să predice în așa fel încât să mențină trează credința în sufletul credincioșilor și să întărească unitatea Bisericii. Să nu uităm că dincolo de slujbele pe care le facem în biserică, avem și misiunea de a învăța poporul, și a-l călăuzi pe calea mântuirii, potrivit poruncii Mântuitorului Hristos: Mergând, învățați!

DISCURSUL ȘEFULUI DE PROMOȚIE 2021-2022 ABSOLVENT OBRAD ALEXANDRU-SILVIUS

Înaltpreasfinția Voastră, Stimată Doamnă Rector, Preacucernice Părinte Decan, Preacucernice Părinte Director, Preacuvioși și Preacucernici Părinți Profesori, Domnilor Profesori, Onorați Părinți, Dragi colegi,

Ne aflăm într-un moment de răscruce, iar într-un astfel de context se potrivește îndemnul latin *„Sursum Corda”- „Sus inima”*! Un îndemn care valorifică verticala, mișcarea ascensională, care îndeamnă la a nu te lăsa copleșit de grijile și problemele vieții, la a-ți păstra coloana vertebrală în fața adversităților.

De la acest îndemn, mintea se îndreaptă spre îndemnul euharistic: *„Sus să avem inimile”!* Inima este un mijloc de cunoaștere, poate cel mai eficient când vine vorba de cunoașterea lui Dumnezeu. În cazul nostru, al studenților teologi, acest îndemn trebuie completat cu parabola despre făclia pusă în sfeșnic, care a fost înălțată pe un suport generos. Acest îndemn la înălțare nu înseamnă a trăi mereu cu obsesia superlativului, ci este modul cel mai optim de a te situa într-o lume căzută.

Colegilor mai mici le adresăm același îndemn, de „a fi la înălțime”, urmând exemplul celor ce au călcat pragul acestei instituții de prestigiu a teologiei românești. Și amintim doar câțiva: Vincențiu Babeș, Roman Ciorogariu, Teodor Botiș, Ilarion Felea și mulți alții.

Suntem promoția anului bicentenar și am conștientizat poate mai mult decât ceilalți că avem, în istoria acestei școli, modele de trăire și de jertfă. Nu trebuie să îi lăsăm în trecut și să ne izolăm de ei, aducând argumentul că noi trăim alte vremuri, ci să avem în minte ceea ce zicea un poet român: ,,dacă am măsura timpul în cuvinte poate că distanțele s-ar scurta”. De aceea să urmăm cuvintelor lor și sa nu fim doar mărturisitori ci și trăitori ai adevărului, care este Mântuitorul Iisus Hristos.

Aceste gânduri nădăjduim să ne călăuzească în noul drum care ni se deschide azi, ca o concluzie la cei patru ani de formare, în această cetate a teologiei, spiritualității și culturii arădene.

În final, dorim să aducem mulțumirile noastre și deplina noastră recunoștință Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Timotei Seviciu și Preasfințitului Părinte Episcop-vicar Emilian Crișanul, pentru grija părintească arătată în acești patru ani de studii. Mulțumiri aducem Doamnei Rector Ramona Lile pentru suportul și întreaga deschidere arătate. Preacucernicului Părinte Decan, pentru exemplarul model de dascăl de teologie și slujitor al lui Hristos. Aducem mulțumiri tuturor părinților profesori care au dăruit din cunoașterea lor pentru ca noi să ne putem înălța. Mulțumim doamnei Secretare și doamnei Viorica pentru toată disponibilitatea de care au dat dovadă și de atașamentul lor față de problmele și nevoile noastre. Și nu în ultimul rând, aducem mulțumiri preaiubiților noștrii părinți și apropiați, care ne-au susținut în acești ani de studiu, oferindu-ne condiții optime pentru a studia și a ne forma.

Și dacă vorbeam mai înainte de înaintași, în încheiere voi da citire câtorva cuvinte din lucrarea „Religia culturii" a părintelui Ilarion Felea: „Din instinct și cu toate forțele sale sufletești, omul caută lumii și vieții o cauză, un rost, un scop, un ideal. Ne întrebăm: de unde venim, ce suntem, ce rost au toate și unde mergem. Răspunsul este [...] căutăm setoși adevărul suprem".

DISCURSUL REPREZENTANTULUI ANULUI III, STUDENT DORIN-IOAN NEAG

Înaltpreasfințite Părinte Arhiepiscop, Preacucernice Părinte Decan, Stimată Doamnă Rector, Preacucernice Părinte Director, Preacuvioși și Preacucernici Părinți Profesori, Domnilor Profesori, Dragi absolvenți.

Ne aflăm astăzi într-un moment de bilanț dar și de un nou început, un sfârșit al unei inițieri și un început al unui nou parcurs pentru absolvenții din acest an. Trebuie să știți, dragi absolvenți, că odată ieșiți pe porțile acestei școli nu vor mai fi note care să vă judece mai mult sau mai puțin obiectiv valoarea, ci vor fi proiecte în viața reală prin care voi veți oferi valoare oamenilor și lucrurilor prin munca vostră. Vă îndemnăm deci să deschideți ochii, observați, fiți atenți la oameni, la cazuri, la conjuncturi, nu cădeți în capcane, nu faceți compromisuri, nu fiți superficiali, fiți riguroși când e nevoie și subtili când e cazul, judecați obiectiv, fiți cinstiți cu voi înșivă și cu cei din jurul vostru.

Nouă, studenților din anul III, nu ne rămâne decât să vă felicităm pentru parcursul vostru din acești ani și să vă mulțumim pentru ajutorul acordat în anii cât am fost colegi. Vă dorim succes pe mai departe și realizări pe toate planurile.

Această cheie a școlii pe care am primit-o astăzi ne responsabilizează și având în vedere faptul că anul acesta este anul bicentenar al școlii noastre teologice, vrem să îi asigurăm pe Părintele Decan pe Doamna Rector și pe toți părinții profesori de tot sprijinul și de toată implicarea noastră.

Aș dori să închei printr-un cuvânt al Părintelui Galeriu care sună așa: „Înainte de a-ți trimite crucea pe care o duci Dumnezeu a privit-o cu ochii Săi cei preafrumoși, a examinat-o cu rațiunea Sa dumnezeiască, a verificat-o cu dreapta Sa cea neajunsă, a încălzit-o cu inima Sa cea plină de iubire, a cântărit-o în mâinile Sale pline de afecțiune, ca nu cumva să fie mai grea decât poți duce. Și după ce a măsurat curajul tău a binecuvântat-o și ți-a pus-o pe umeri. Deci o poți duce! Ține-o bine și urcă pe Golgota spre Înviere".

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 379 - 386

STUDENȚII FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ "ILARION V. FELEA" DIN ARAD ANUL UNIVERSITAR 2021-2022

Nivel studii de doctorat (Drept Bisericesc, Teologie Dogmatică, Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă, Istoria Bisericii Ortodoxe Române)

Anul 1 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Lazăr	Flavius-Alexandru	Arad	Arad

Anul 1 Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Mîlcomete	Ovidiu-Ionuț	Dr.Tr. Severin	Arad
2	Žižica	Pavel	Ždrenjanin	Timișoara
3	Băran	Florin-Ionel	Lugoj	Timișoara

Anul 1 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Ungur	Petrică-Stelian	Lipova	Arad
2	Panici	Ivița	Moldova-Nouă	Caransebeș
3	Corcodel	Viorel-Mihai	Strehaia	Mehedinți
4	Marin	Nicolae-Sorin	Horezu	Mehedinți
5	Racu	Andrei-Marius	Timișoara	Timișoara

Anul 2 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Mihăilescu	Marian	Arad	Arad
2	Gagea	Lucreția	Ilva Mică	Caransebeș
3	Gosta	Gabriel	Timișoara	Arad

Anul 2 Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Istrate	Lucian Alin	Vulcan	Deva și Hunedoara
2	Danciu	Andrei-Ioan	Câmpeni	Europa Centrală
3	Zadic	Andrei-Achim	Arad	Arad

Anul 2 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr.	Numele la	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Ciotea	Alin-Florin	Arad	Arad
2	Daia	Nicolae-Cristian	Caransebeș	Caransebeș
3	Cioară	Darius-Lucian	Arad	Arad

Anul 3 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Băleanu	Cristian-Ilie	Lugoj	Timișoara
2	Câmpean	Alin	Sibiu	Timișoara
3	Melinescu	Doru	Timișoara	Timișoara
4	Muntean	Ioan-Răzvan	Întorsura Buzăului	Timișoara
5	Topac	Ioan	Arad	Arad
6	Gui Borz	Florin-Ovidiu	Arad	Arad

Anul 3 Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Corhan	Claudiu	Bistrița	Deva și Hunedoara
2	Murari	Ovidiu-Gheorghe	Deva	Deva și Hunedoara

Anul 3 Drept Bisericesc

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Avram	Florin Ioan	Arad	Arad

2	Prună	Cristian	Lipova	Arad
3	Ursulescu	Petru	Timișoara	Arad

Anul 3 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Cojocariu - Popa	Daniel-Marcel	Timișoara	Timișoara

Anul 4 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Săplăcan	Sorin-Gheorghe	Arad	Arad
2	Roșca	Sorin-George	Brad	Arad
3	Gozob	Teodor	Botoșani	Timișoara

Anul 4 Teologie Morală

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Hodean	Ioan-Simion	Hunedoara	Deva și Hunedoara
2	Suciu	Petru-Marcel	Reghin	Deva și Hunedoara
3	Scânteie	Ionel	Ghelari	Deva și Hunedoara

Anul 5 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Scânteie	Radu	Ghelari	Deva și Hunedoara
2	Hanganu	Marius-Dumitru	Iași	Deva și Hunedoara
3	Botoș	Remus-Emilian	Timișoara	Timișoara

Anul 5 Drept Bisericesc

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Blaj	Mihai-Octavian	Arad	Arad
2	Bolea	Marius-Virgil	Alba Iulia	Alba Iulia
3	Ionescu	Rareș-Stelian	Bucuresti	Bucuresti

Prelungirea studiilor
Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Sandu	Vlad-Sergiu	Petroșani	Arad

Nivel studii masterale

Anul 1 PVL (Pastorație și Viață Liturgică)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Buda	Silviu-Ionuț	Gurahonț	Arad
2	Curtuțiu	Viorel-Gheorghe	Arad	Arad
3	Dărăștean	Flavius-Mădălin	Arad	Arad
4	Deme	Dan-Mihnea	Arad	Arad
5	Giurin	Bogdan-Demian	Călan	Arad
6	Gligor	Raul-Vasile	Lipova	Arad
7	Grădinariu	Inocențiu-Claudiu	Deta	Arad
8	Lupașcu	Anamaria	Hunedoara	Deva și Hunedoara
9	Pasc	Gheorghe-Liviu	Hălmagiu	Arad
10	Păiușan	Adin-Dorin	Sebiș	Arad
11	Rada	Ioan-Cristian	Arad	Arad
12	Ros-Roman	Ioan -Sorin	Arad	Arad
13	Roșu-Drăgan	Denis-Alexandru	Ineu	Arad
14	Săcui	Răzvan -Ionuț	Arad	Arad
15	Tița	Alex-Nicolae	Curtea de Argeș	Arad

Anul 2 DCC (Doctrină și Cultură Creștină)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Biro	Ioan	Arad	Arad
2	Câmpian	Teofil-Romeo	Cluj-Napoca	Cluj
3	Neag	Alin	Hunedoara	Deva
4	Oprea	Andrei-Gheorghe	Arad	Arad
5	Păcurar	Alexandru-Vlad	Arad	Arad
6	Rău	Mădălin-Florentin	Arad	Arad

Anul 2 PVL (Pastorație și Viață Liturgică)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Adam	Daniel-Ionică	Caraș-Severin	Caransebeș
2	Bele	Ioan-Raul	Arad	Arad
3	Bisorca	Ciprian-Gheorghe	Hunedoara	Deva
4	Coza-Brumă	Mirel-Constantin	Hunedoara	Deva
5	Daia	Iulian-Simion	Caraș-Severin	Caransebeș
6	Diaconu	Laurențiu-Florian	Timiș	Timișoara
7	Gavrilă	Constantin	Bacău	Arad
8	June	Carmen	Hunedoara	Deva
9	Lázár	László	Harghita	Caransebeș
10	Moroti	Ioan-Vlăduț	Caraș-Severin	Caransebeș

11	Pavlovici-Pătruț	Bogdan	Caraș-Severin	Caransebeș
12	Rus	Denis-Vasile	Arad	Arad
13	Stancovici	Sava Borivoi	Caraș-Severin	Caransebeș
14	Stoica	Mihai-Constantin	Suceava	Arad
15	Toma	Paul-Abel	Arad	Arad

Nivel studii de licență

Anul 1 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Ardelean	Paul-Giorgian	Arad	Arad
2	Blaj	Alexandru-Laurențiu	Arad	Arad
3	Bogan	Dorin-Sebastian	Ineu	Arad
4	Bogdan	Laurențiu-Flavius	Chișineu Criș	Arad
5	Chirilă	Georgeta Nicoleta	Mizil	Caransebeș
6	Cincheză	Mihail-Rocko	Dr.Tr. Severin	Caransebeș
7	Ciubotariu	Ilie-Fabian	Arad	Arad
8	Codrean	Roman	Arad	Arad
9	Gagea-Neaga	Ionela	Sibiu	Deva și Hunedoara
10	Gherga	Georgian-Ștefan	Caransebeș	Caransebeș
11	Haiduc	Andrei	Arad	Arad
12	Iordăchescu	Alexandru-Marian	Arad	Arad
13	Ioți	Vlad-Sebastian-Ionuț	Arad	Arad
14	Luișca	Beniamin	Gurahonț	Arad
15	Matiaș	Cristian-Giorgian	Timișoara	Timișoara
16	Milian	Iustina	Rep Moldova	Arad
17	Muntean	Ștefan	Hunedoara	Deva și Hunedoara
18	Neicu	Marian-Ștefan	Orșova	Deva și Hunedoara
19	Paulescu	Pavel-Romulus-Silviu	Caransebeș	Caransebeș
20	Pingică	Laurențiu-Mihai	Ineu	Arad
21	Pleșa	Andrei	Cîmpeni	Arad
22	Roman	Andrei	Reșița	Caransebeș
23	Sandu	Daniel	Caransebeș	Caransebeș
24	Săraru	Cristian	Arad	Arad
25	Străuț	Sergiu-Bogdan	Arad	Arad
26	Țîrlea	Grigorie-Casian	Arad	Caransebeș

Anul 2 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Biriș	Casian-Lucian	Oțelu Roșu	Caransebeș
2	Blidar	Dimitrie	Arad	Arad
3	Bosilcov	Florian	Bocșa	Caransebeș
4	Burdea	Adrian Giorgian	Valea Bistrei	Caransebeș
5	Cauni	Vasile	Petroasa Mare	Timișoara
6	Câmpean	Ioan-Casian	Caransebeș	Caransebeș
7	Dumitru	Rafael-Călin	Arad	Arad
8	Gurău	Andrei	Arad	Arad
9	Iezdici	Ioan-Marius	Botfei	Arad
10	Ioți	Adelin-Robert-Florin	Chesinț	Arad
11	Lungu	Denis-Iasmin	Urcu	Caransebeș
12	Milian	Maria-Magdalena	Bodrogu Vechi	Arad
13	Mureșan	Bogdan	Curtici	Arad
14	Mureșan	Marius-Alin	Turnu Ruieni	Caransebeș
15	Murg	Zenovia	Arad	Arad
16	Nicolici	Florian	Șicula	Arad
17	Roșu	Andrei	Drobeta-Turnu Severi	Severin
18	Sorescu	Cătălin-Florin	Sicheviță	Caransebeș
19	Stoichescu	Petru-Cristian	Teregova	Caransebeș
20	Ștefan	Mircea-Cristian	Reșița	Caransebeș

Anul 3 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Aufmuth	Ovidiu-Alin	Arad	Arad
2	Birău	Ioan-Toader	Arad	Arad
3	Blaga	Cosmin-Robert	Arad	Arad
4	Bob	Moise-Mădălin	Caraș-Severin	Caransebeș
5	Buda	Corneliu	Gurbediu	Centrală și de Nord
6	Budai	Dan-Adrian	Arad	Arad
7	Cilibia	Florin-Georgian	Caraș-Severin	Caransebeș
8	Cîmpean	Constantin-Daniel	Caraș-Severin	Caransebeș
9	Coposesc	Bogdan	Hațeg	Caransebeș
10	Costescu	Georgiana	Arad	Arad
11	Harțanu	Iulian-Constantin	Arad	Arad
12	Mateescu	Leonard-Marian-Călin	Arad	Arad
13	Maximilean	Adrian	Arad	Arad
14	Motoarca	Robert-Gelu	Arad	Arad

15	Mucea	Nicolae-Paul	Cîmpeni	Arad
16	Mutavschi	Zoran	Sînnicolau Mare	Timișoara
17	Neag	Dorin-Ioan	Cîmpeni	Arad
18	Nica	George	Mizil	Caransebeș
19	On	Emil-Andrei	Caraș-Severin	Caransebeș
20	Pleșea	Constantin	Roșiile	Deva și Hunedoara
21	Popoviciu	Radu-Mihai	Arad	Arad
22	Pruteanu	Daniel	Bacău	Arad
23	Roșca	Adelina-Denisa	Caraș-Severin	Caransebeș
24	Rusu	Silviu-Virgil	Arad	Arad
25	Smultea	Ioan	Caransebeș	Caransebeș
26	Valcan	Narcis-Mădălin	Arad	Arad
27	Vasile	Dragoș-Nicolae	Bocșa	Caransebeș
28	Virag	Denis-Alexandru	Reșița	Caransebeș

Anul 4 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Bele	Andrei-Gheorghe	Arad	Arad
2	Bobeciuc	Dumitru-Adrian	Arad	Arad
3	Cimil	Sergiu-Valentin	Sebiș	Arad
4	Činč	Euden	Vršac	Serbia
5	Cioara	Andrei-Nicolae	Chișineu-Criș	Arad
6	Ciurdar	Marius	Chișineu-Criș	Arad
7	Daia	Iulian-Simion	Caransebeș	Caransebeș
8	Danciu	Gheorghe-Marius	Cîmpeni	Alba
9	Faur	Gabriel-Florin	Brad	Deva și Hunedoara
10	Gaidoș	Lucian-Eugen	Arad	Arad
11	Gligor	Dacian-Ioan	Brad	Hunedoara
12	Guzan	Ștefan	Arad	Arad
13	Ilea	Dorin-Octavian	Hunedoara	Deva și Hunedoara
14	Incicaș	Marian	Arad	Arad
15	Ionașcu	Victor-vasile	Oravița	Caransebeș
16	Ivănescu	Florin-Gheorghe	Caransebeș	Caransebeș
17	Laza	Marius-Florin	Caransebeș	Caransebeș
18	Mihali	Cosmin	Arad	Arad
19	Neagoe	Mircea-Marius	Plenița	Severin
20	Obrad	Alexandru-Silvius	Lipova	Arad
21	Orădan	Beniamin	Chișineu-Criș	Arad
22	Palade	Nelu	Adjud	Vrancea
23	Pantea	Adelin-Sebastian	Arad	Arad
24	Pavlovici-Pătruț	Bogdan	Moldova-Nouă	Timișoara
25	Pintilie	Dumitru-Răzvan	Pașcani	Iași
26	Popa	Andrei-Sebastian	Arad	Arad
27	Pribagu	Dorin-Nicolae	Arad	Arad
28	Puiulescu	Bettina-Karina	Pir	Satu Mare

29	Sporea	Cosmin-Adrian	Oravița	Caransebeș
30	Stanciu	Mihai-Ioan	Deva	Hunedoara
31	Stînga	Mădălin-Mihai	Abrud	Alba
32	Șandor-Orga	Emanuel	Arad	Arad
33	Ștefan	Nadia-Parmena	Alba Iulia	Arad
34	Turiac	Raul-Rusalin	Reșita	Caransebeș
35	Varga	Mariu-Samir	Lupeni	Deva și Hunedoara
36	Vijulie	Florin-Gelu	Drobeta-Turnu Severin	Arad
37	Zgârdea	Vlăduț-Pavelică	Oravița	Caransebeș

CRONICA

Anuar - Serie nouă
ISSN 2558 - 8605
An VII (2022)/7/ pp. 389 - 473

CRONICA

Facultății de Teologia Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în anul 2022

Misiunea Facultății de Teologie din Arad în Parohia Arad-Șega II

În duminica XXIX-a după Rusalii, în ziua de 16 ianuarie 2022, Părintele Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad și inspector eparhial în cadrul Arhiepiscopiei Aradului, a fost prezent în mijlocul credincioșilor parohiei Arad-Șega II, cu ocazia oficierii Sfintei Taine a Maslului, urmare invitației adresate de către părinții slujitori ai parohiei.

În cadrul cuvântului de învățătură, Părintele profesor a mulțumit pentru chemarea de a fi prezent în impunătoarea biserică a parohiei. Sfinția sa a deschis o perspectivă de înțelegere, ce se desprinde din privirea laolaltă a ceea ce este cuprins în prima epistolă apostolică a Tainei, după Sfântul Iacob: *...cine este bolnav, să cheme preoții Bisericii...* și istorisirea evanghelică a du-

minicii, cu vindecarea celor zece leproși, când Iisus îi îndrumă pe aceia *să meargă și să se arate preoților*, arătând că: „de aici se degajă cunoașterea duhovnicească a importanței lucrării sfințitoare și vindecătoare a slujirii preoțești, a Bisericii. Acesteia i se alătură și participarea lucrătoare a tuturor credincioșilor, care prin rugăciune și acțiune concretă concură la întrajutorarea celor aflați în nevoi. Față de toate acestea se cuvine să fim cu recunoștință, întâi către Dumnezeu, și apoi către semeni, precum leprosul vindecat ce s-a întors să slăvească pe Fiul lui Dumnezeu pentru însănătoșirea sa".
Părintele paroh, Andrei Dîrbaș, în calitate de gazdă, a mulțumit Părintelui profesor Tiberiu Ardelean, evocând faptul că prezența distinsului oaspete se petrece, în chip fericit, în contextul anului omagial dedicat Bicentenarului Teologiei arădene, ce se va sărbători pe parcursul întregului an calendaristic.

https://www.teologiearad.ro/2022/01/27/misiunea-facultatii-de-teologie-din-arad-in-parohia-arad-sega-ii/

Ședința Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Aradului

Sâmbătă, 22 ianuarie 2022, în sala de ședințe din incinta Oficiului Protopopesc din Arad, s-au desfășurat lucrările Adunării Eparhiale, organul delibe-

rativ suprem pentru toate problemele administrative, culturale, social-filantropice, economice și patrimoniale ale eparhiei.
Lucrările au fost precedate, conform rânduielii statornicite, de slujba de Te-Deum, oficiată de către Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei și a membrilor Adunării Eparhiale și Permanenței Consiliului Eparhial, la care au participat și reprezentanți ai autorităților centrale și locale, precum și ai unor instituții de cultură din Arad.
După aceasta, în cadrul comisiilor, după analizarea Rapoartelor Generale de activitate, au fost elaborate Proiectele de Hotărâri.
În cuvântul rostit la deschiderea lucrărilor, Înaltpreasfințitul Timotei, Arhiepiscopul Aradului, Preşedintele Adunării Eparhiale, după ce a salutat pe cei prezenți, a prezentat, într-o retrospectivă sintetică, cele mai importante realizări administrative, cultural-pastorale, sociale și economice ale eparhiei care au marcat anul omagial și comemorativ 2021. De asemenea, Chiriarhul arădean a creionat câteva dintre coordonatele pe care se vor axa activitățile eparhiale din anul 2022, în lumina programului - cadru elaborat de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru Anul omagial 2022, *Anul omagial al rugăciunii în viața Bisericii și a creștinului"* și *„Anul comemorativ al sfinților isihaşti Simeon Noul Teolog, Grigorie Palama și Paisie de la Neamț", în Patriarhia Română.*
După citirea mesajelor îndătinate, de fiască ascultare și conlucrare la întărirea vieții bisericești, transmise din plenul Adunării Eparhiale, Întâistătătorului Bisericii noastre, Preafericitului Părinte Patriarh Daniel și Înaltpreasfințitului Părinte Ioan, Mitropolitul Banatului și a Procesului-Verbal al ultimei ședințe, au fost citite Proiectele de Hotărâri în plenul Adunării Eparhiale. Proiectele de hotărâri au fost aprobate în unanimitate, devenind astfel acte normative cu aplicabilitate în întreaga eparhie.
Cuvinte de apreciere pentru întreaga activitate desfășurată de către ierarhii și preoții arădeni în anul trecut, un an al pandemiei de Covid-19, și de propuneri concrete și proiecte pentru viitor, au adresat domnul europarlamentar ing. dr. Gheorghe Falcă și domnul doctor Florinel Cozma.
Părintele Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, invitat la acest eveniment, a prezentat în fața ierarhilor arădeni și a venerabililor membri ai Adunării Eparhiale programul Bicentenarului Teologiei Arădene (1822-2022).

În încheiere, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei a mulțumit tuturor membrilor Adunării Eparhiale pentru contribuția adusă bunei desfășurări a lucrărilor, cu îndemnul ca cele propuse să devină înfăptuite, spre folosul întregii eparhii.

https://www.teologiearad.ro/2022/01/27/sedinta-adunarii-eparhiale-a-arhiepiscopiei-aradului/

Misiunea Facultății de Teologie în Parohia Petriș

În prima săptămână a Postului Mare a anului 2022, două cadre didactice ale Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad au fost prezente în misiune duhovnicească în parohia Petriș, Protopopiatul Lipova, la invitația părintelui paroh Ștefan Dimitriu.
Astfel, în ziua de marți, 8 martie, după oficierea slujbei Canonului și a Pavecerniței, părintele profesor Vasile Vlad le-a vorbit credincioșilor despre păcatele strigătoare la cer. Sfinția sa a subliniat, printre altele, faptul că: „e greu de vorbit despre păcat într-o lume și într-un timp în care relativismul moral stăpânește, nemaiexistând un reper moral unic. Pe de altă parte, între păcat și viață există o determinare organică, căci păcatul nu este ceva adăugat vieții, ci ceva prin care eu percep realitatea, încât păcatul repetat, devenit patimă,

strâmbă dreapta socoteală a vieții. Tocmai de aceea, perioada Postului Mare este cea care ne ajută să lucrăm la îndreptarea vieții noastre, de la păcat la virtute, întru asemănarea cu Dumnezeu și învierea noastră, spre veșnicie".
În ziua următoare, la același ceas al serii, în continuarea slujbei îndătinate, părintele lector Filip Albu a poposit în biserica parohiei. În cuvântul de învățătură, acesta a subliniat contextul aniversar al Bicentenarului Teologiei Arădene întru care se desfășoară aceste misiuni duhovnicești ale cadrelor didactice. Mai departe, sfinția sa a explicat stihira Triodului, din prima zi a Postului Mare: „Preacinstitul Post să-l începem cu bucurie, strălucind noi cu razele sfintelor porunci ale lui Hristos, Dumnezeul nostru, care sunt: strălucirea dragostei, fulgerul rugăciunii, sfințenia curăției, tăria bărbăției. Ca să ajungem luminați la Sfânta Înviere, care luminează lumea cu nestricăciunea".

https://www.teologiearad.ro/2022/03/10/misiunea-facultatii-de-teologie-in-parohia-petris/

Săptămâna duhovnicească la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Prima săptămână din Postul Mare reprezintă prin tradițiție, la Facultatea de Teologie „Ilarion V. Felea" din Arad, săptămâna duhovnicească a studenților teologi și a dascălilor acestei instituții teologice. În acest sens, în Paraclisul studenților din curtea Facultății, pe lângă programul liturgic obișnuit al dimineților din Postul Mare, care cuprinde săvârșirea miercurea și vinerea a Liturghiei Darurilor Înaintesfințite, în fiecare dintre serile acestei săptămâni

a fost săvârşită rânduiala Pavecerniţei celei Mari împreunată cu câte o parte a Canonului celui Mare de pocăinţă al Sfântului Andrei Criteanul, aşa cum prevede rânduiala tipiconală a Triodului.
Pavecerniţa cu Canonul cel Mare a fost slujită de Părinţii profesori slujitori la Paraclisul „Sfântul Maxim Mărturisitorul şi Sfântul Mare Mucenic Mina" al Facultăţii, urmând apoi, în fiecare seară, la sfârşitul slujbei, cuvântul de zidire duhovnicească şi de călăuzire pe calea Postului Mare, rostit de către unul dintre Părinţii profesori ai Facultăţii, adresat studenţilor şi credincioşilor care au participat la această slujbă specială, specifică Postului celui Mare.
Astfel, luni seara după slujbă, Părintele Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr, duhovnicul Facultăţii de Teologie Ortodoxă, s-a referit la *Viaţa patriarhului Iacob în imnele Canonului celui Mare şi etapele vieţii duhovniceşti*.
Marţi seara, după slujba Pavecerniţei cu cea de-a doua parte a Canonului Mare, Părintele Lect. Univ. Dr. Ştefan Negreanu, a vorbit despre *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin credinţă şi viaţă curată*.
Miercuri seara, Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcaşiu, le-a vorbit studenţilor şi credincioşilor prezenţi la slujbă despre *Participarea trupului la rugăciune prin gesturile liturgice*.
Joi seara, a fost săvârşită ultima parte a Canonului celui Mare dimpreună cu slujba Pavecerniţei Mari, de către soborul Părinţilor profesori slujitori la Paraclisul Facultăţii, în frunte cu Părintele Decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, în prezenţa Preasfinţitului Părinte Dr. Emilian Crişanul, Episcopul-vicar al Arhiepiscopiei Aradului. Răspunsurile la strană au fost date de cele două străni formate din studenţii şi studentele Facultăţii de Teologie, sub conducerea Părintelui Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, profesor de muzică la facultatea noastră.
La sfârşitul slujbei, Preasfinţia Sa a rostit un cuvânt de învăţătură, în care s-a referit la *războiul duhovnicesc*, aşa cum se reflectă acesta în lucrarea Sf. Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut*, „o carte folositoare atât pentru monahi cât şi pentru mireni, tâlcuită de Sfântul Teofan Zăvorâtul, ne arată cum trebuie să luptăm noi pentru a birui păcatul şi moartea". Ierarhul a arătat în continuare, că deşi reprezintă o realitate incontestabilă, războiul acesta duhovnicesc dus de cel rău împotriva făpturii umane, poate fi biruit prin ancorarea nădejdii noastre în Iisus Hristos, Domnul şi Stăpânul vieţii noastre.
La toate slujbele săvârşite în Paraclisul Facultăţii de Teologie Ortodoxă, răspunsurile alternative din cele două străni ale bisericii au fost date de către studenţii teologi.

În seara zilei de vineri a fost săvârșită slujba Pavecerniței Mari cu prima parte a Acatistului Buneivestiri, după rânduiala tipiconală.
Nădăjduim într-o întărire duhovnicească pe calea postirii care va rodi în bucuria Sfintei Învieri a Mântuitorului, atât a profesorilor, cât și a studenților Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, prin împărtășirea de harul slujbelor săvârșite acum la început de Post, dar și din bogăția cuvintelor de învățătură împărtășite celor din biserică în aceste frumoase seri duhovnicești.

https://www.teologiearad.ro/2022/03/11/saptamana-duhovniceasca-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-2/

90 de femei și copii refugiați din Ucraina au participat la slujba Vecerniei la Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

În seara Duminicii Ortodoxiei, la slujba Vecerniei unită cu Pavecernița cea mică, la Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad au participat 90 de femei și copii refugiați din Ucraina pe teritoriul țării noastre, și care sunt găzduiți în municipiul nostru. Aceste femei însoțite de copiii lor s-au rugat împreună cu studenții teologi și credincioșii care frecventează slujbele săvârșite la Paraclisul Facultății „pentru pacea a toată lumea".
După slujba Vecerniei, Părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, preot slujitor la acest Paraclis le-a adresat un cuvânt de bun venit credincioșilor ortodocși ucraineni, exprimându-și bucuria de a-i avea ca oaspeți la biserica

Facultății de Teologie. În continuare, Preacucernicia Sa le-a vorbit pe scurt despre istoria acestui loc de cultură teologică.
De asemenea, Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, împreună slujitor la acest paraclis, a exprimat câteva gânduri pentru oaspeții ucraineni în această Duminică a Ortodoxiei, arătând că „Ortodoxia nu poate fi îngrădită de granițele naționale, ea nefiind doar a românilor, a grecilor, a bulgarilor, a sârbilor sau a ucrainenilor. Ortodoxia este universală, ori prin prezența dumneavoastră astăzi în mijlocul nostru ați confirmat cuvântul psalmistului David: „cât este de bine și cât este de frumos să fie frații împreună". În continuare, Sfinția Sa le-a prezentat oaspeților ucraineni icoana Maicii Domnului Kazanskaia, care a fost așezată în Paraclisul Facultății în cursul săptămânii trecute, pentru a fi un îndemn la rugăciune pentru toți cei care participă la slujbe aici, pentru pacea și liniștea Ucrainei și a poporului ucrainian. Icoana aceasta a fost adusă în incinta Paraclisului de o credincioasă din Arad care o are ca moștenire de familie, de la bunicul ei, preot, care și-a făcut studiile teologice la Cernăuți în perioada dintre cele două războaie mondiale, luând în casa sa icoana Maicii Domnului dintr-o mănăstire ucraniană unde aceasta era pusă la închinare, pentru a o salva din calea comuniștilor atei care distrugeau lor tot ce ținea de manifestarea credinței. Acum, Maica Domnului s-a întors în casa ei, pentru a se ruga pentru poporul ucrainian atât de greu încercat în zilele noastre.
În continuare, actrița Georgiana Popan le-a spus copiilor o poveste din folclorul românesc și din spiritualitatea creștină.
Traducerea din limba română, în limba ucraineană a fost făcută de Părintele Diacon Emanuel Proniuc, registrator și arhivar în cadrul Arhiepiscopiei Aradului, absolvent al Facultății de Teologie din Arad.
După întâlnirea din biserică, în curtea Facultății, copiii și mamele lor au servit produse culinare românești, pizza, prăjitură și suc, aduse de credincioșii români pentru confrații lor din Ucraina.
Această seară duhovnicească, dedicată Duminicii Ortodoxiei universale se dorește a fi doar începutul unei strânse colaborări între părinții profesori slujitori de la Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad și confrații noștri refugiați din Ucraina, care vor mai poposi în acest locaș de închinare pe întreaga perioadă a șederii lor în orașul nostru.

https://www.teologiearad.ro/2022/03/14/90-de-femei-si-copii-refugiati-din-ucraina-au-participat-la-slujba-vecerniei-la-paraclisul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/

Pelerinaj la mănăstirile din jurul Aradului pentru refugiații din Ucraina, în parteneriat cu slujitorii paraclisului Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Sâmbătă dimineața, la Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad a fost săvârșită, ca de altfel în fiecare sâmbătă dimineață Sf. Liturghie, urmată de slujba Parastasului de obște pentru cei adormiți.
După sfârșitul slujbei, 90 de femei și copii refugiați din Ucraina, au venit în acest paraclis, fiind primiți cu multă căldură de către părinții slujitori, Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, administratorul Paraclisului și Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, care le-a prezentat în scurte cuvinte istoricul acestei instituții de învățământ teologic și rânduiala liturgică a studenților care se roagă în acest Paraclis. Oaspeții ucraineni s-au rugat împreună cu credincioșii adunați în biserică la slujbă pentru pacea Ucrainei și liniștea poporului ucrainean. La sfârșitul slujbei Parastasului, prinoasele aduse de credincioși întru pomenirea celor adormiți, constituite din dulciuri, fructe, sucuri, păhărele cu colivă și cozonac au fost împărțite cu generozitate confraților ucraineni.
După aceasta, însoțiți de Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, copii și femeile din Ucraina au fost conduși cu un autocar și mai multe microbuze, spre Mănăstirea Ortodoxă Română Hodoș-Bodrog și spre Mănăstirea Ortodoxă Sârbească de la Bezdin, din vecinătatea Aradului.
Mănăstirea Hodoș-Bodrog și biserica acesteia, una dintre cele mai vechi vetre monahale din țara noastră au fost prezentate credincioșilor ortodocși ucraineni de către Părintele Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang, cadru di-

dactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad și viețuitor la această Sfântă Mănăstire. Credincioșii ucraineni au avut posibilitatea de a se închina la icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului și la sfintele moaște aflate în biserica veche a Mănăstirii, precum și la epitaful Adormirii Maicii Domnului lucrat manual din perle, adus din Țara Sfântă, de la Mănăstirea Ortodoxă din Grădina Ghetsimani, care se află în baldachinul de la intrarea în biserica nouă a mănăstirii. A fost vizitat apoi muzeul mănăstirii, care adăpostește vestigii ale dăinuirii acesteia peste veacuri
Mănăstirea sârbească Bezdin, aflată la doar câțiva kilometri distanță de Mănăstirea Hodoș-Bodrog a fost prezentată credincioșilor ucraineni de către Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, credincioșii având posibilitatea de a se închina la moaștele Sfântului Chiril de la Bezdin, de curând canonizat, un sfânt care a viețuit în această Sfântă Mănăstire.
Traducerea din limba română în limba ucraineană a fost făcută cu multă dragoste de către credincioasele: Irina Dinu și Proniuc Marta.
Așadar, o după-amiază agreabilă, dedicată confraților noștri ucraineni, care au fost nevoiți să ia calea pribegiei din pricina războiului din țara lor, parte dintre aceștia fiind găzduiți vremelnic, cu multă ospitalitate de către arădeni. Nadăjduim că acest periplu pe la vechile vetre monahale din vecinătatea orașului nostru să aducă un strop de bucurie și mângâiere inimilor atât de îndurerate ale vecinilor noștri ucraineni, care au trebuit să lase totul în urmă și să apuce calea străinătății.
Fie ca Bunul Dumnezeu să le insufle în inimi putere și curaj, pentru a putea depăși această grea încercare!

https://www.teologiearad.ro/2022/03/20/pelerinaj-la-manastirile-din-jurul-aradului-pentru-refugiatii-din-ucraina-in-parteneriat-cu-slujitorii-paraclisului-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/

Conferință duhovnicească în Parohia Chereluș, susținută de Părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad

În Duminica a doua din Postul Mare, închinată Sf. Grigorie Palama, în Parohia Chereluș, Protopopiatul Ineu a fost organizată o seară duhovnicească, la care a fost invitat Părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad.

Mai întâi a fost săvârșită slujba Paraclisului Maicii Domnului. La sfârșitul acestei slujbe, părintele paroh Radu-Petrică Belle l-a prezentat credincioșilor, prezenți într-un număr mare în biserica parohiei pe invitatul serii, rugându-l să rostească cuvântul de învățătură.

În această meditație duhovnicească, părintele Ștefan Negreanu s-a referit la necesitatea întăririi noastre în credință, nădejde și dragoste pentru a putea face față provocărilor vremii de acum.

La sfârșitul acestei conferințe duhovnicești, părintele Radu-Petrică Belle i-a mulțumit părintelui profesor Ștefan Negreanu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad pentru osteneala depusă și pentru cuvântul ziditor așezat la inima credincioșilor, precum și celor prezenți în biserică pentru că au răspuns invitației și au venit într-un număr mare la această seară duhovnicească. Nădăjduim că cele așezate la inima credincioșilor din Parohia Chereluș de către părintele Ștefan Negreanu vor da rod în viața lor și în trăirea lor spirituală.

https://www.teologiearad.ro/2022/03/21/conferinta-duhovniceasca-in-parohia-cherelus-sustinuta-de-parintele-lect-univ-dr-stefan-negreanu-de-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad/

Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean – distins cu Ordinul „Episcop Nicolae Ivan" al Mitropoliei Clujului, Maramureșului și Sălajului

La Praznicul Bunei-Vestiri, vineri, 25 martie 2022, a fost sărbătorit hramul Mitropoliei Clujului, Maramureșului și Sălajului. Tot în această zi s-au împlinit 11 ani de când Înaltpreasfințitul Părinte Andrei, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului, a fost întronizat în demnitatea de Arhiepiscop și Mitropolit.

Sărbătoarea Bunei-Vestiri are o semnificație aparte pentru Eparhia Clujului, fiind ziua în care, în urmă cu 16 ani, în anul 2006, a fost înființată Mitropolia Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, devenită ulterior, din anul 2012, Mitropolia, Clujului, Maramureșului și Sălajului. Tot la praznicul Bunei-Vestiri a fost întronizat primul mitropolit al ei, vrednicul de pomenire Mitropolitul Bartolomeu Anania. După trecerea sa la Domnul, în anul 2011, tot într-o zi de 25 martie, a fost întronizat, de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, Înaltpreasfințitul Părinte Andrei ca Mitropolit al Clujului, Maramureșului și Sătmarului.

La acest eveniment deosebit din viața eparhiei clujene a participat și Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei, Arhiepiscopul Aradului, însoțit de Părintele Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, titularul Catedrei de *Muzică bisericească și ritual* la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad.
Părintele Mitropolit Andrei a conferit Părintelui Profesor Tiberiu Ardelean, Ordinul eparhial „Episcop Nicolae Ivan", în semn de mulțumire și recunoștință pentru actul bisericesc, academic și artistic realizat de-a lungul timpului, atât prin diferitele slujiri în Mitropolia Clujului, Maramureșului și Sălajului, cât și prin împlinirea studiilor masterale și doctorale în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca.
Această distincție reprezintă un act de cinstire și prețuire a Părintelui Profesor și totodată o onoare pentru Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad.

https://www.teologiearad.ro/2022/03/28/pr-lect-univ-dr-tiberiu-ardelean-distins-cu-ordinul-episcop-nicolae-ivan-al-mitropoliei-clujului-maramuresului-si-salajului/

Veste bună-n Cetate! Școala „Episcop Ioan Mețianu", inaugurată astăzi în prezența Ierarhilor arădeni, dă startul la înscrieri

O veste bună pentru arădeni, chiar în ajunul Bunei Vestiri: Cetatea Aradului, prin buna colaborare dintre Arhiepiscopie, Universitatea „Aurel Vlaicu" și Cetatea Voluntarilor (cu sprijinul financiar al Companiei Guala Pack Nadab),

va avea o nouă școală. Una care va purta numele vrednicului de pomenire Episcop Ioan Meșianu, în mâinile și grija căruia a stat lucrarea Eparhiei arădene în perioada 1875-1899.

Undeva la începutul lunii februarie, în cadrul programului Bicentenarului Teologiei Arădene, la evenimentul de comemorare a Episcopului Ioan Meșianu la 106 ani de la trecerea la cele veșnice, Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, vorbind despre extraordinara lucrare a acestui episcop, a spus că *„trebuie să fim demni, să fim uniți, să lucrăm împreună și să ne ridicăm la înălțimea acestei moșteniri".*

Astăzi, la inaugurarea Școlii care poartă numele Episcopului Ioan Meșianu, am înțeles că tocmai despre asta este vorba: despre o *„lucrare împreună"* a Arhiepiscopiei, Universității și a societății civile, tocmai pentru ca Cetatea Aradului să poată sta demnă înaintea moștenirii unui episcop în timpul căruia au fost administrate peste 600 de școli, după cum avea să spună în cuvântul de deschidere Părintele Profesor Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad**.**

La evenimentul de inaugurare a Școlii, în vederea deschiderii porților pentru înscrierile în clasa pregătitoare pentru anul școlar 2022-2023, au participat: Ierarhii arădeni, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei și Preasfințitul Părinte Episcop-Vicar Emilian Crișanul, rectorul Universității "Aurel Vlaicu" Arad, doamna Ramona Lile, precum și prorectorii acestei Universități, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea", Părintele profesor Cristinel Ioja, reprezentanți ai Asociației Cetatea Voluntarilor, precum și dascălii care îi vor întâmpina pe învățăcei, din toamnă, în noua școală.

„Universitatea "Aurel Vlaicu", alături de Arhiepiscopia Aradului, oferă comunității arădene o nouă opțiune de școlarizare pentru un învățământ primar de calitate. Noua școală întregește proiectul educațional al universității noastre pentru comunitatea arădeană. Este un proiect pentru care am luptat și ne bucurăm că anul acesta putem face înscrieri pentru prima generație de copii în clasa pregătitoare. Mulțumim Cetății Voluntarilor pentru implicarea deosebită în acest proiect", a declarat rectorul UAV, doamna Ramona Lile.

În cuvântul rostit, Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Aradului, a vorbit despre înființarea acestei școli, așezând bunul ei început în aniversarea, în acest an, a Bicentenarului Teologiei Arădene.

„La 200 de ani de învățământ teologic în Arad și Transilvania, am găsit de cuviință, ca împreună, Biserica și Școala, să continuăm această conlucrare.

Este o școală nouă pe care dorim să o oferim copiilor din Arad, un climat potrivit, un ambient deosebit și totodată cunoștințe și învățături care să vină spre sufletul lor și în formarea lor. Este o școală în care îi așteptăm pe toți părinții să își înscrie copiii, fără a face deosebire de religie. Este vorba de învățământ de calitate, creștin, într-o atmosferă de familie, în continuarea ambientului de acasă pe care îl au copiii în familiile lor. Mulțumim Universității pentru buna conlucrare și Cetății Voluntarilor pentru ajutor și implicarea în amenajarea sălilor de clase, pentru a le face cât mai primitoare pentru copii care vor veni. Îi invităm pe părinți să își înscrie copiii la această școală, unde vor beneficia de un învățământ frumos, de calitate și folositor pentru Cetatea Aradului", a spus Preasfinția Sa.

„Pentru noi a fost o provocare ușoară, pentru că noi asta facem. Am venit cu foarte mult drag și ne-am simțit foarte bine pe acest șantier, unde tot timpul am fost vizitați și întrebați dacă avem nevoie de ceva. Am fost bucuroși de prezența elevilor seminariști care au venit să facă voluntariat, fiind practic o muncă în familie. Vă puteți baza pe noi și în continuare, nădăjduim să fim un partener de nădejde al acestei comunități frumoase, vă mulțumim pentru frumoasa primire și mulțumim totodată managerului Guala Pack Nadab, doamnei Aniela Mladin", a spus Anamaria Popa, președintele Asociației Cetatea Voluntarilor.

Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului și-a arătat bucuria realizării acestui proiect, felicitând pe toți cei implicați în această frumoasă realizare, spunând că *„deși această festivitate de inaugurare este una modestă, ea are loc într-o zi de mare sărbătoare pentru Biserica noastră. Suntem la înainte prăznuirea Bunei Vestiri, ori această sărbătoare se leagă de cei mai mici, de copilărie, de părinți, de tot ceea ce înseamnă viitorul unei generații. Așadar, ne bucurăm că avem prilejul să sărbătorim inaugurarea acestei școli puse sub numele unei personalități de frunte a Bisericii noastre. Însăși praznicul bisericesc este o garanție a unei împliniri, este o bună vestire. Vestim tuturor începutul bun și, desigur, sub conducerea Maicii Domnului".*

ȘCOALA EPISCOP IOAN MEȚIANU, scurtă prezentare

Start la înscrieri: 14 aprilie

Unde o găsiți? Păi... în cazul în care alegeți să faceți o scurtă plimbare spre Piața Mare, pe strada cu același nume, cunoscuta Ioan Meșianu, odată ajunși în capătul ei mergeți în stânga, pe Str. Academia Teologică până la nr. 9. Da, la parterul facultății de Teologie este noua școală.

De ce să o alegeți? Noi vă prezentăm câteva, doar câteva dintre motive:
-Școala NU este condiționată de o circumscripție, deci copiii pot fi înscriși indiferent de adresa de domiciliu a părinților;
-Este fără taxe de școlarizare;
-Copiii pot beneficia de un învățământ primar de calitate;
-Clase mari, spațioase, primitoare, table inteligente, videoproiectoare, spațiu de joacă în curte;
-Program After school diversificat (activități sportive, creative, ateliere culinare, ateliere pentru învățarea unei limbi străine ș.a.);
-Posibilitatea servirii unei mese calde.
Informații suplimentare: **0257 285 855**
Și, bineînțeles, este deschisă tuturor, indiferent de religie, chiar dacă ea se află sub umbrela Arhiepiscopiei Aradului și în spațiul Facultății de Teologie Ortodoxă.
Acolo, în toate desenele care înveselesc pereții sălilor de clasă, în toți fluturașii și baloanele, este ascunsă speranța creșterii unei generații viitoare care să facă cinste cetății, o generație care, privind în sus, să poată așeza bună rânduială și demnitate întru cele de jos.
Așadar, veste bună-n Cetatea Aradului! Din toamnă, două clase, a câte 15 locuri fiecare, vor deschide porțile Școlii "Episcop Ioan Meșianu", iar doamnele învățătoare Alina Năsui și Bianca Pele vor fi acolo pentru a ura bun-venit noilor învățăcei.

www.glasulcetății.ro

https://www.teologiearad.ro/2022/03/29/veste-buna-n-cetate-scoala-episcop-ioan-metianu-inaugurata-astazi-in-prezenta-ierarhilor-aradeni-da-startul-la-inscrieri/

Misiune liturgic-duhovnicească a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în parohia Arad-Gai

La invitația părintelui paroh Caius Cuțaru, de la Parohia Ortodoxă Română Arad-Gai, două cadre didactice ale Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, părinții profesori Adrian Murg și Filip Albu, au participat în seara zilei de duminică, 3 aprilie 2022, la Taina Sfântului Maslu oficiată în biserica parohială.
În cuvântul de învățătură, părintele Filip Albu a subliniat câteva coordonate de înțelegere ale cuvintelor exprimate de către tatăl îndurerat, adresate Domnului Iisus Hristos, din pericopa evangheliei Duminicii a IV-a a Postului

Mare. Astfel, „strigătul *Doamne ajută necredinței mele* ne oferă prilejul să reflectăm la starea credinței noastre, care, de multe ori, nu se ridică la statura necesară, datorită păcatelor și patimilor ce sunt prezente în viața noastră. De aceea, întărirea credinței presupune împlinirea recomandării hristice: rugăciune și postire constantă. Aceste exerciții duhovnicești, după tradiția bisericească, ne vor ajuta să ne golim de eul propriu și mândru, pentru a ne umple de prezența lui Iisus Hristos, Singurul care ne poate învia din moarte". La finalul slujbei, părintele paroh a mulțumit celor de față pentru participare, arătând faptul că prezența părinților profesori marchează un alt prilej de omagiere a *Bicentenarului Teologiei arădene*.

Corul „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" prezent la Festivalul de Muzică religioasă din Arad

Corul „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad a participat la Festivalul de Muzică religioasă din Arad, organizat de Asociația „Europeanul" din Arad, în parteneriat cu Primăria Municipiului Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad, Filarmonica de Stat și Colegiul de arte „Sabin Drăgoi" din Arad.

Festivalul a debutat miercuri, 6 aprilie 2022, cu o dezbatere sub genericul „Muzica religioasă în mileniul al III-lea", la care au participat reprezentanți ai cultelor religioase. Din partea Arhiepiscopiei Aradului și a Facultății de Teo-

logie Ortodoxă a participat Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean cu comunicarea „Muzica eclezială – factor de comuniune între oameni și Dumnezeu".
În seara zilei de vineri, 8 aprilie 2022, muzica corală a debutat pe scena Palatului cultural, în cadrul festivalului amintit. Seara muzicală s-a deschis cu un recital de orgă, apoi pe scena Templului muzicii culte arădene a urcat Corul „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, dirijat de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, care a încântat publicul prezent cu un repertoriu bisericesc. Corul a interpretat: Deschideți mari ale cerului porți – Charles W. Gluck, Cămara Ta, Mântuitorule – Nicu Moldoveanu și Oratoriul de Paști – Gheorghe Mandicevschi.
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a fost reprezentată de către decanul instituției teologice Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja.
Seara corală s-a încheiat cu prestația Corului academic al Filarmonicii de Stat din Arad, dirijat de maestrul Robert-Daniel Rădoiaș, care a interpretat selecțiuni din Oratoriul bizantin de Paști de Paul Constantinescu.
Festivalul va continua sâmbătă, 9 aprilie 2022, cu corale ale cultelor religioase din Arad.

https://www.teologiearad.ro/2022/04/08/corul-atanasie-lipovan-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-prezent-la-festivalul-de-muzica-religioasa-din-arad/

Misiune a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în parohia Drauț, Protopopiatul Ineu

Părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad a participat duminică seara, 10 apri-

lie 2022, în parohia Drauț, protopopiatul Ineu, la slujba Vecerniei cu Pavercerniița mică, la invitația părintelui paroh Robert Emanuel Tudor, un fost student și masterand merituos al Facultății noastre de Teologie.
La sfârșitul slujbei, părintele profesor Ștefan Negreanu a rostit un bogat cuvânt de învățătură în care s-a referit la păcat ca rupere de Izvorul vieții.
La sfârșitul acestei seri duhovnicești, părintele paroh Robert Emanuel Tudor le-a mulțumit tuturor celor prezenți pentru osteneala participării la slujbă, precum și invitaților pentru efortul pe care l-au făcut de a veni în parohia Drauț, deopotrivă părintelui Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, pentru bucuria slujirii, precum și pentru cuvântul de zidire duhovnicească rostit.

https://www.teologiearad.ro/2022/04/11/misiune-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-draut-protopopiatul-ineu-2/

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în parohia Aluniș, Protopopiatul Arad

Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad a participat duminică seara, 10 aprilie

2022, la săvârșirea Tainei Sf. Maslu de obște în parohia Aluniș, protopopiatul Arad, la invitația părintelui paroh Sorin Ioan Ilota, un fost student și masterand merituos al Facultății noastre de Teologie.

Taina Sfântului Maslu de obște a fost săvârșită de un sobor de 4 preoți, în prezența unui număr mare de credincioși.

La sfârșitul slujbei, părintele profesor a rostit un cuvânt de învățătură în care s-a referit la „Întoarcerea la Dumnezeu prin credință și pocăință".

Apoi, părintele paroh Sorin Ioan Ilota le-a mulțumit părinților slujitori și credincioșilor prezenți la săvârșirea Tainei Sfântului Maslu, în mod deosebit părintelui profesor Lucian Farcașiu pentru slujire și pentru bogatul cuvânt de învățătură rostit.

https://www.teologiearad.ro/2022/04/11/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-alunis-protopopiatul-arad/

Misiune liturgic-duhovnicească a Facultății de Teologie din Arad în parohia Cintei

La invitația părintelui paroh Nicu Breda, de la Parohia Ortodoxă Română Cintei, părintele profesor Caius Cuțaru, cadru didactic al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din cadrul Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, a participat în seara zilei de sâmbătă, 9 aprilie 2022, la slujba Vecerniei oficiată în biserica parohială, ca o încheiere a săptămânii duhovnicești începută în duminica anterioară.

În cuvântul de învățătură, părintele Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru a subliniat câteva aspecte ale Evangheliei zilei din Duminica a V-a din Postul Mare, vorbind despre celei trei vestiri făcute de Mântuitorul Iisus Hristos despre Patimile, moartea și Învierea Sa. Părintele profesor a insistat asupra contextului în care Mântuitorul a făcut fiecare vestire a Patimilor și Învierii Sale Sfinților Apostoli. Dacă cea dintâi a făcut-o pe când se afla în Cezareea lui Filip, în contextul convorbirii cu Sfinții Apostoli: „Cine zic oamenii că sunt Eu, Fiul Omului?" (Matei 16, 13), când Apostolul Petru Îl mărturisește, spunând: „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu" (Matei 16, 16), tot el este cel care-l mustră pe Domnul după cea dintâi vestire, arătând prin aceasta că nu a înțeles mobilul jertfei Domnului: dragostea desăvârșită a lui Dumnezeu pentru oameni, dar nici efectele jertfei: izbăvirea oamenilor de sub blestem și din robia diavolului, a păcatului și a morții și dobândirea vieții veșnice. Cea de-a doua vestire o va face după Schimbarea la Față în Muntele Tabor, când le provoacă Apostolilor mare întristare (Matei 17, 22-23), iar cea de-a treia, cu care începe Evanghelia Duminicii a V-a, când doi dintre ucenici:

Ioan și Iacob îi cer locruri de cinste în Împărăția Sa, neînțelegând nici de această dată în ce constă Împărăția lui Dumnezeu pe care Hristos Domnul o va inaugura pe pământ, una care nu se va guverna după regulile stăpânirilor pământești, ci în care va domni primatul slujirii.
La finalul slujbei, părintele paroh a mulțumit celor de față pentru participare, arătând faptul că prezența părintelui profesor marchează un alt prilej de omagiere a Bicentenarului Teologiei arădene.

https://www.teologiearad.ro/2022/04/12/misiune-liturgic-duhovnicească-a-facultatii-de-teologie-din-arad-in-parohia-cintei/

Prezența Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad la „Ziua porților deschise" a Universității „Aurel Vlaicu"

Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad a organizat și anul acesta evenimentul de promovare a ofertei educaționale proprii, sub genericul „Ziua porților deschise". Astfel, elevii liceelor arădene au vizitat complexul M al Universității, unde au fost amenajate standurile fiecărei facultăți.
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a fost prezentă cu un stand specific, fiind expuse mărturiile care vorbesc despre tradiția istorică venerabilă a acestei instituții, precum și rezultatele activităților de cercetare

individuală și colectivă, materializate în volumele de studii și în cărțile apărute în ultimii 30 de ani de activitate.
Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad are acreditate: un program de licență (*Teologie Pastorală*), două programe de master (*Doctrină și cultură creștină*; *Pastorație și viață liturgică*), precum și o școală doctorală cu șapte conducători de doctorat.
Pentru activitatea de cercetare, în clădirea Facultății funcționează o bibliotecă modernă, cu acces la cărți și reviste de teologie, dublate și de acces la baze de date internaționale, prin contul Universității. De asemenea, Facultatea organizează în fiecare an un simpozion pentru studenții de la toate programele de studii amintite.
Studenții au acces, prin programul Erasmus+, la stagii de pregătire în Facultăți de Teologie partenere din: Atena, Tesalonic, Sofia, Opole, Presov, Leuven.
Mai multe detalii referitoare la înscrierea în aceste programe se regăsesc pe pagina de internet: https://admitere.uav.ro precum și la sediul Facultății de Teologie (Mun. Arad, str. Academia Teologică nr. 11-13, tel. 0257.285855).

https://www.teologiearad.ro/2022/05/04/prezenta-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-la-ziua-portilor-deschise-a-universitatii-aurel-vlaicu/

Corul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad prezent la Festivalul coral de muzică religioasă „Miron Cristea" de la Caransebeș

Sâmbătă, 7 mai 2022, în catedrala episcopală „Învierea Domnului" din Caransebeș s-a desfășurat festivalul coral de muzică religioasă „Miron Cristea"

ajuns la a XII-a ediție, eveniment ce a reunit 14 formații corale din 4 județe ale țării: Arad, Timiș, Hunedoara și Caraș- Severin.
Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei, Arhiepiscopul Aradului, corul „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din cadrul Universității „Aurel Vlaicu" din Arad a participat la acest eveniment cultural organizat de Episcopia Caransebeșului.
În prezența Preasfințitului Părinte Lucian, Episcopul Caransebeșului, corul studenților teologi arădeni, sub bagheta dirijorală a Părintelui Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, a încântat publicul cărășan cu un repertoriu specific perioadei Penticostarului, după cum urmează:
Hristos a Înviat! – triptic – armonizare Mircea Buta
Deschideți mari ale cerului porți – Charles W. Gluck
Luminânda Paștilor – armonizare Nicu Moldoveanu
Sfânt este Domnul Savaot – Ion Vidu
La final, corul a primit din partea Preasfințitului Părinte Lucian, placheta și diploma de participare la evenimentul cultural organizat cu ocazia „Zilelor credinței și culturii în Episcopia Caransebeșului".

https://www.teologiearad.ro/2022/05/07/corul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-prezent-la-festivalul-coral-de-muzica-religioasa-miron-cristea-de-la-caransebes/

Studenți teologi arădeni participanți la Simpozionul național studențesc de la mănăstirea gorjeană Lainici

Mănăstirea Lainici a găzduit, în zilele de 16 și 17 mai, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Irineu, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei, cea de-a 14-a ediție a Simpozionului Național Studențesc (SNSL). Organizat de Facultatea de Teologie din Craiova, evenimentul a reunit peste 30 de studenți de la cele mai importante facultăți de teologie din țară. Fiecare participant a prezentat un referat pe tema Anului omagial și a Anului comemorativ 2022, încadrat în cele două sesiuni de lucru ale simpozionului: „Rugăciunea în viața Bisericii și a creștinului" și „Teologia sfinților isihaști Grigorie Palama, Simeon Noul Teolog și Paisie de la Neamț".
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad a fost reprezentată de studenții Ioan-Casian Câmpean, care a susținut referatul „*Elemente esențiale ale misticii Sfântului Simeon Noul Teolog*" și Petru-Cristian Stoichescu, care a prezentat referatul „*Sfântul Grigorie Palama – apologet al isihasmului. Considerații de ordin teologic*", amândoi coordonați de Părintele Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang.

https://www.teologiearad.ro/2022/05/19/studenti-teologi-aradeni-participanti-la-simpozionul-national-studentesc-de-la-manastirea-gorjeana-lainici/

Corul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad într-o misiune duhovnicească în Austria

Pentru comunitatea ortodoxă din Knittelfeld, Austria, zilele de 21-22 mai 2022 au fost de un real folos misionar-duhovnicesc, o adevărată sărbătoare.

Având binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei – Arhiepiscopul Aradului, corul "Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, dirijat de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, a răspuns invitației primite din partea Parohiei Ortodoxe Române "Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil" din Knittelfeld, de a participa la săvârșirea Sfintei Liturghii, în cadrul căreia a fost hirotonit în treapta diaconiei teologul Corneliu Buda, student al instituției academice din Arad.
În ziua de 21 mai, de sărbătoarea Sfinților Împărați Constantin și Elena, Sfânta Liturghie a fost săvârșită de Înaltpreasfințitul Părinte Serafim – Mitropolitul Europei Centrale și de Nord, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, din care a făcut parte Preacucernicul Părinte Flavius Petcuț, Protopopul Aradului, Pr. Cristian Greucean – parohul bisericii din Knittelfeld și Pr. Nicolae Vîlcea din Graz.
Corul a dat răspunsurile la Sfânta Liturghie interpretând imnele bisericești ale compozitorului bănățean Ion Vidu, dar și alte cântări bisericești specifice perioadei Penticostarului.
La finalul Sfintei Liturghii, Înaltpreasfințitul Părinte Serafim a mulțumit dirijorului, teologilor arădeni pentru împreuna-lucrare misionar-duhovnicească din mijlocul comunității credincioșilor de pe malul Murului, afluent al Dunării, evidențiind rolul de ambasador pe care-l are formația corală în cadrul Facultății de Teologie din Arad, felicitând, totodată, conducerea Facultății, mai ales în acest an al Bicentenarului Teologiei arădene.
În ziua de 22 mai, din nou credincioșii ortodocși din Knittelfeld s-au înălțat spiritual prin glasurile de rugăciune și cântare ale studenților teologi din cetatea Aradului.

https://www.teologiearad.ro/2022/05/25/corul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad-intr-o-misiune-duhovniceasca-in-austria/

Revederea promoției 2012 a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Acum zece ani de zile, cea de-a 18-a promoție a studenților programului de licență, Teologie Ortodoxă Pastorală, își încheiau studiile la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a Universității „Aurel Vlaicu" din Arad. La distanță de un deceniu de la acel moment, aceștia s-au reîntâlnit, cu vie emoție și bucurie. Festivitățile au debutat cu oficierea Sfintei Liturghii în pa-

raclisul Facultății, adăugându-se și un parastas închinat profesorilor și absolvenților trecuți la cele veșnice.

Cu acest prilej, Înaltpreasfințitul Părinte dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, a adresat un cuvânt de suflet: „Exprimăm bucuria și mulțumirea împlinirii a ceea ce s-a sădit în sufletele dumneavoastră, prin osteneala profesorilor. După cum puteți observa, față de momentul absolvirii, atât capela în care ați deprins slujirea bisericească, cât și incinta școlii în care ați învățat, s-au înnoit. Acest fapt ne provoacă și pe noi la aceeași lucrare interioară, prin puterea harului Duhului Sfânt, de înnoire continuă a vieții. Vă felicităm pentru ceea ce ați realizat până acum și ne punem nădejdea într-o continuă creștere și a frățiilor voastre și a Facultății în care v-ați format."

În aula magna a Facultății, profesorii și absolvenții s-au reunit pentru îndătinatul curs festiv și strigarea catalogului. Părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a deschis manifestarea, adresându-le un cuvânt de salut: „Dragi absolvenți, momentul revederii ne prilejuiește multă bucurie, căci aniversarea la care luăm parte acum este înnobilată și de sărbătorirea Bicentenarului Teologie Arădene. Promoțiile de absolvenți care au trecut prin această venerabilă școală teologică rămân mărturii ale binecuvântării Proniei Cerești și a efortului dascălilor care au făcut ca, de aici, să răsară în ograda Bisericii și a neamului: arhierei, preoți, academicieni și profesori, care au înnobilat tradiția și prestigiul acestei instituții academice. Chipurile lor vă străjuiesc din tablourile care sunt așezate pe pereții acestei încăperi. Prin urmare, și voi purtați pecetea acestei tradiții, care nu poate decât să vă onoreze. Fiți și în continuare

mesagerii acestei tradiții, prin slujirea voastră de la altar, de la catedră sau de la locurile în care vă desfășurați activitatea, îndrumând astfel și alte generații spre acest lăcaș de cultură și spiritualitate ortodoxă și românească".
Părintele profesor dr. Ioan Tulcan a dat citire catalogului, fiecare dintre absolvenți dând mărturie despre realizările atât în plan personal cât și profesional.

Misiunea Corului Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad în „Măhala Cimișorii"

În duminica a VII-a după Sfintele Paști, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei – Arhiepiscopul Aradului, corul „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, dirijat de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, a răspuns invitației primite din partea Parohiei Ortodoxe Române „Înălțarea Domnului" din Timișoara-Mehala, Arhiepiscopia Timișoarei de a participa la săvârșirea Sfintei Liturghii.
Într-o atmosferă de sărbătoare, creștinătatea ortodoxă aflându-se încă sub aureola Mărețului praznic al Înălțării Domnului, hramul bisericii din Mehala, corul a dat răspunsurile la Sfânta Liturghie interpretând imnele bisericești ale compozitorului bănățean Ion Vidu, dar și alte cântări bisericești specifice perioadei Penticostarului.
La finalul Sfintei Liturghii, Părintele paroh Cristian Constantin, consilierul economic al Arhiepiscopiei Timișoarei, a mulțumit dirijorului, teologilor

arădeni pentru împreuna-lucrare misionar-duhovnicească din mijlocul comunității credincioșilor de pe Bega. A adus alese mulțumiri Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei pentru binecuvântarea dată tinerilor teologi de a poposi în mijlocul credincioșilor bănățeni, evidențiind legăturile duhovnicești pe care istorica biserică a parohiei Mehala le are cu eparhia Aradului, deoarece aceasta a fost târnosită în urmă cu 85 de ani de vrednicul de pomenire episcop al Aradului, Andrei Magieru.
Părintele paroh a felicitat totodată conducerea Facultății de Teologie din Arad pentru frumoasele manifestări cu ocazia Bicentenarului Teologiei arădene.

https://www.teologiearad.ro/2022/06/07/misiunea-corului-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad-in-mahala-cimisorii/

Festivitatea de absolvire a unei noi promoții la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad

În ziua de 7 iunie 2022, la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, avut loc cursul festiv de absolvire, a celei de a 28-a promoții, o sărbătoare care încununează studenții, cu titlul de absolvent al acestei instituții de învățământ teologic responsabilizându-i în ceea ce privește asumarea slujirii și mărturisirii lui Hristos în lumea de astăzi.
În dimineața zilei a fost săvârșită Sfânta Liturghie în Capela Facultății, slujind Părintele Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr, Duhovnicul Facultății și Părintele

Conf. Univ. Dr. Farcașiu Lucian. Răspunsurile liturgice la strană au fost date de absolvenții acestui an. Anul acesta s-a întâmplat ca bunul nostru coleg, Conf. Univ. Dr. Mircea Buta să ne părăsească în aceste zile, dar să-l avem pe catafalc, în Capela facultății, în mijlocul nostru, prilejuindu-ne o reflecție teologică și duhovnicească la cei adormiți în Domnul și la nădejdea în Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

În continuare, în Aula Facultății de Teologie, a avut loc *Cursul festiv*, la care a participat Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Seviciu – Arhiepiscopul Aradului, Doamna Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, Părinții Profesori ai Facultății și părinții și rudeniile absolvenților. Cursul festiv a debutat prin cuvântul Părintelui Decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, care a salutat prezența oaspeților și a adresat un cuvânt de felicitare și de responsabilizare a absolvenților acestei promoții în asumarea mărturisirii lui Hristos în lumea de astăzi.

A urmat susținerea ultimului curs de către Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr, îndrumătorul de an al promoției 2018-2022, curs intitulat: *Propovăduirea cuvântului, dimensiune esențială a slujirii preoțești*. A urmat apoi mesajul emoționant al Rectorului Universității „Aurel Vlaicu", adresat absolvenților. Festivitatea a continuat prin ceremonia de predare și de primire a Cheii, cu discursurile rostite de către absolventul Alexandru Obrad și a reprezentatului anului III, studentul Dorin Neag, cheia fiind predată de către șeful de promoție, Marius Danciu.

Ceremonia s-a încheiat prin cuvântul de binecuvântare și felicitare adresat absolvenților de către Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei Seviciu, Întâistătătorul eparhiei arădene, care a evidențiat faptul că Teologia este știință și artă și a amintit făgăduința Mântuitorului Hristos față de Sfântul Apostol Petru: „Și îți voi da cheile împărăției cerurilor și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri, și orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat și în ceruri" (Mt. 16, 19).

La sfârșitul festivității, Părintele Decan Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a mulțumit conducerii Arhiepiscopiei Aradului și a Universității „Aurel Vlaicu" pentru prezența la acest eveniment academic, absolvenților, părinților și studenților prezenți la această festivitate, îndemnându-i pe absolvenți să rămână fideli moștenirii teologice atât de bogate a învățământului teologic arădean.

https://www.teologiearad.ro/2022/06/08/festivitatea-de-absolvire-a-unei-noi-promotii-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad/

Domnul Profesor Mircea Buta a plecat în veșnicie

Cunoscutul și reputatul profesor de Muzică bisericească Mircea-Remus Buta, din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, a trecut la cele veșnice în ziua de 4 iunie 2022, la vârsta de 67 de ani.
Ierarhii arădeni, conducerea Universității „Aurel Vlaicu", conducerea și corpul academic al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, absolvenții și studenții teologi se roagă Bunului Dumnezeu să-i așeze sufletul împreună cu Sfinții în cororile cerurilor și în lumina Învierii lui Iisus Hristos, dăruind familiei îndoliate mângâierea și nădejdea din Sfintele Scripturi.
Programul slujbelor de prohodire (stâlpii și slujba înmormântării) va fi anunțat ulterior.

Profesorul Mircea Buta s-a născut în comuna Secusigiu, județul Arad, în data de 23 mai 1955. Școala primară a făcut-o în localitatea natală, urmând gimnaziul și cursurile liceale în cadrul Liceului de muzică și Arte plastice din Arad. A absolvit cursurile Academiei de muzică „Gheorghe Dima" din Cluj-Napoca.
Din 1991 devine cadru didactic al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, la catedra de Muzică bisericească și ritual și Ansamblu coral.
A publicat în domeniul muzical bisericesc 10 cărți de specialitate și o serie impresionantă de studii și articole de specialitate oferind astfel, literaturii muzicale o reala bază de documentare pe de-o parte, iar pe de altă parte, cântării de strană un adevărat florilegiu al muzicii ecleziale locale.
Dumnezeu să-i dea odihna cea veșnică și să-l numere cu Sfinții Săi în Lumina Învierii!

https://www.teologiearad.ro/2022/06/04/domnul-profesor-mircea-buta-a-plecat-in-vesnicie/

Conf. Univ. Dr. Mircea Buta, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, a plecat pe calea către veșnicie

Că din moarte la viață și de pe pământ la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi, cei ce-I cântăm cântare de biruință. (Canonul Învierii)
Profesorul de muzică bisericească, cântare corală și dirijat, Conf. Univ. Dr. Mircea Buta, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din

Arad, a trecut, după o lungă și grea suferință, din vremelnicia lumii acesteia în veșnicia lui Dumnezeu, la vârsta de 67 de ani.
Trupul neînsuflețit al domnului Profesor Mircea Buta a fost depus pentru serile de priveghere în Paraclisul Facultății de Teologie, în după-amiaza zilei de luni, 6 iunie, începându-se încă de atunci citirea neîntreruptă a Psaltirii, de către studenții teologi.
În seara aceleiași zile a fost săvârșită slujba primului priveghi de către Preasfințitul Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, înconjurat de un impresionant sobor format din părinții profesori ai Facultății și ai Seminarului Teologic din Arad, părinții consilieri de la Centrul Eparhial, preoți și diaconi din oraș și din eparhie, alăturându-li-se studenți și elevi seminariști, absolvenți ai Facultății de Teologie, precum și o mulțime de credincioși din oraș și din împrejurimi. Din soborul slujitor a făcut parte și Pr. Conf. Univ. Dr. Mihai Brie, dascăl de muzică bisericească la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Oradea. Răspunsurile liturgice au fost date de corul mixt al Facultății, cu vie emoție, deoarece d-l prof. Mircea Buta este cel care a înființat și a condus cu măiestrie această formație corală.
La sfârșitul slujbei de priveghere, PS Episcop Emilian a rostit un frumos și bogat cuvânt de suflet, evocând două momente speciale în care l-a cunoscut pe cel prohodit, care s-a distins prin multe calități sufletești și profesionale, dintre care au fost amintite: bunătatea, sinceritatea, nevinovăția și lipsa de vicleșug, a acestui om ales de Dumnezeu spre a-I sluji Lui prin cântare. Corul mixt a interpretat mai multe pricesne armonizate de profesorul Mircea Buta.
Marți dimineață, în Paraclisul Facultății a fost săvârșită Dumnezeiasca Liturghie, prilejuită de încheierea studiilor unei noi promoții de absolvenți. La momentul cuvenit al slujbei, părinții slujitorii și absolvenții, l-au pomenit pe d-l prof. Mircea Buta. După încheierea cursului festiv, Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, profesorii Facultății și absolvenții au coborât în Paraclisul Facultății, depunând o coroană de flori la căpătâiul d-lui profesor.
În seara aceleiași zile a fost săvârșită cea de-a doua priveghere, de către ÎPS Arhiepiscop Timotei, înconjurat de preoți și diaconi. Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad a fost reprezentă de doamna Rector, Dr. Ramona Lile. La sfârșitul slujbei au fost interpretate mai multe pricesne și cântări bisericești de către cele două coruri prezente: corul mixt al Facultății de Teologie și corul bărbătesc al masteranzilor, ambele înființate și conduse până nu demult, cu o deosebită pricepere, de d-l prof. Mircea Buta. Actualmente cele două coruri

sunt conduse de vrednici ucenici ai eruditului profesor. Cuvântul de învățătură a fost rostit de Pr. Dr. Ionel Popescu, vicarul administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei. În cuvinte alese și sensibile acesta a elogiat personalitatea muzicală de excepție a d-lui prof. Mircea Buta, pe care l-a numit „apărătorul cântării bisericești din vestul țării", evocând și multiplele misiuni întreprinse în întreaga Mitropolie a Banatului, de corul Teologiei arădene, dirijat de domnul profesor. Părintele vicar a transmis cuvânt de mângâiere din partea Înaltpreasfințitului Părinte Ioan, Mitropolitul Banatului, adresat eparhiei Aradului, corpului academic al Facultății de Teologie și familiei îndoliate.

Miercuri dimineață, în Paraclisul Facultății a fost săvârșită din nou slujba Dumnezeieștii Liturghii de părinții profesori ai facultății, răspunsurile liturgice fiind date de studenții teologi, care au fost îndrumați în toate diminețile, în cadrul slujbelor săvârșite în Paraclisul Facultății de prof. Mircea Buta.

După terminarea Sfintei Liturghii, sicriul cu trupul neînsuflețit al d-lui profesor Mircea Buta a fost condus către Catedrala Veche arădeană, fiind însoțit în cântări și rugăciuni de părinții profesori ai Facultății și studenții teologi. La vremea amiezii, în biserica Catedralei Vechi, a parohiei Arad-Centru, a fost săvârșită slujba de înmormântare de către ierarhii arădeni, împreună cu o mulțime de preoți și diaconi, slujitori la Centrul eparhial, la Facultatea de Teologie, la Seminarul Teologic, la Catedrala Veche, precum și ucenici ai distinsului profesor Mircea Buta. Episcopia Caransebeșului a fost reprezentată de Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, consilier cultural, iar Episcopia Ortodoxă Română din Ungaria a fost reprezentată de Părintele Consilier Tivadar Mark. Printre cei prezenți s-au aflat oficialități arădene, reprezentanți ai universităților arădene și mulțime de studenți, absolvenți și credincioși. Răspunsurile liturgice au fost date de corul mixt al Facultății de Teologie din Arad în alternanță cu strana, formată din absolvenți ai multor generații de studenți teologi. Corul Filarmonicii din Arad a interpretat la sfârșitul slujbei o frumoasă piesă corală religioasă.

În cuvântul de omagiere, ÎPS Arhiepiscop Timotei a început prin amintirea de textul psalmistului David, din psalmul Vecerniei „Cânta-voi Domnului în viața mea, cânta-voi Dumnezeului meu cât voi fi" (Ps. 103, 34), arătând că îl conducem pe ultimul drum pământesc pe cel ce a fost „compozitor, dirijor de cor, mai cu seamă bisericesc, și dascăl de teologie, urmaș al vrednicilor înaintași Trifon Lugojan și Atanasie Lipovan, ca unul ce a lucrat pentru păstrarea cu fidelitate, a rânduielilor de cântare bisericească locală". Pe de altă parte, „prin toată osteneala sa muzical-cărturărească, domnul profesor ne-a demonstrat că operă mai aleasă ca aceasta nu există: să-i mulțumești și să-i bucuri pe toți ascultătorii. Virtutea creștină nu l-a părăsit niciodată, tenacitatea nu l-a lăsat să renunțe la proiectele sale, așa încât ținuta lui socială și bisericească, care a impus, ne-a impresionat totdeauna. Cele ale vieții sale s-au încheiat, dar va rămâne moștenirea tezaurului, pe care l-a lăsat urmașilor: a lăsat el însuși o tradiție muzical-bisericească, aici în vestul țării, unde au fost dintotdeauna oameni dăruiți cântării de strană. De acum va cânta în armoniile cerești, unde Domnul îi va răsplăti dragostea". În finalul cuvântului său, ÎPS Sa a arătat că: „Domnul profesor Mircea Buta va rămâne pentru zona noastră un adevărat erou al artei, urmând o maximă a unui filosof al muzicii, având conștiința că n-a murit pentru că a fost slab, ci pentru că a fost pe Altarul slujirii puternic, și s-a mistuit pentru dragostea vieții sale: cântarea bisericească".

După aceasta, Arhid. Prof. Călin Teuca, Directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad a transmis un mesaj din partea corpului profesoral al Colegiului de artă „Sabin Drăgoi" din Arad, unde profesorul Mircea Buta a predat până în 1989.

Părintele Decan al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a evocat personalitatea distinsului Conf. Univ. Dr. Mircea Buta, într-un medalion comemorativ, în care a surprins patru dimensiuni ale vieții, operei și activității acestuia: conștiința locului și slujirii mireanului în Biserică; vocația teologului, exprimată într-o teologie întrupată prin cântare; vocația de dascăl de teologie, prin opera sa și prin activitatea didactică, demonstrând verticalitate, fidelitate și sinceritate în tot ceea ce a făcut și vocația paternității, prin formarea muzicală a zeci de generații de studenți, arătându-le tuturor o dragoste dezinteresată.

Cuvântul de rămas bun, față de cei apropiați, a fost rostit de Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad, care a subliniat faptul că mai ales în ultimele luni ale vieții sale, domnul profesor a trecut de la greutatea suferinței, ca provocare a exis-

tenței umane, la asumarea acesteia ca un examen către Taina Crucii, care cuprinde în ea dimensiunea răscumpărătoare și sfințirea vieții în Hristos. Trupul d-lui Conf. Univ. Dr. Mircea Buta a fost înhumat în satul său natal, în cimitirul localității Secusigiu, fiind însoțit până la mormânt de soborul părinților slujitori, de membrii familiei sale și de cei apropiați familiei. Dumnezeu să-l odihnească cu sfinții și drepții Săi, în bucuria cântărilor necântate, în odihna, liniștea și bucuria Împărăției Sale!

https://www.teologiearad.ro/2022/06/09/conf-univ-dr-mircea-buta-de-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-a-plecat-pe-calea-catre-vesnicie/

Profesorul Martin Illert din Germania a susținut o conferință în cadrul Școlii doctorale a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 15 iunie 2022, doctoranzii Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a Universității „Aurel Vlaicu" din Arad au avut prilejul să audieze conferința Prof. Univ. Dr. Martin Illert, de la Universitatea Halle, Germania. Acesta a prezentat tema: *Die „Handreichung zur Seelsorge an Sterbenden und ihren Angehörigen" der Evangelischne Kirche in Deutschland (EKD) und der Orthodoxen Bischofskonferenz (OBKD)/ Documentul „Slujirea pastorală _față*

_de cei aflați pe patul de moarte și față de aparținătorii lor” al Bisericii Evanghelice din Germania (EKD) și al Conferinței (Sinodului) Episcopilor Ortodocși din Germania (OBKD).

https://www.teologiearad.ro/2022/06/15/profesorul-martin-illert-din-germania-a-sustinut-o-conferinta-in-cadrul-scolii-doctorale-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/

Părintele Profesor Sergey Trostyanskiy din America a susținut o conferință în cadrul Școlii doctorale a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 15 iunie 2022, doctoranzii Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad au avut prilejul să audieze conferința Pr. Prof. Univ. Dr. Sergey Trostyanskiy de la Marist College, New York, SUA.

Acesta a prezentat tema: *Logic And Irrational In Tehology - Logica și supra-raționalul în Teologie.*

https://www.teologiearad.ro/2022/06/15/parintele-profesor-sergey-trostyanskiy-din-america-a-sustinut-o-conferinta-in-cadrul-scolii-doctorale-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/

Ședință de lucru a conducerii IAODT, la Arad

În ziua de 15 iunie 2022, conducerea Asociației Internaționale a Dogmatiștilor Ortodocși (AIDO) s-a întrunit într-o ședință de lucru, la Facultatea de

Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, de față fiind președintele Asociației, Pr. Prof. Dr. Porphirios Georgi, vicepreședinții: Părinții profesori Ștefan Buchiu și Ioan Tulcan, secretarul, Părintele profesor Filip Albu și Părintele profesor Cristinel Ioja, decanul Facultății din Arad.

Pe agenda întâlnirii s-au aflat mai multe subiecte de dezbatere:

editarea și tipărirea volumului de studii rezultat în urma precedentului simpozion al Asociației, fiind agreată apariția acestuia sub dublu patronaj: Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad și Universitatea din Balamand;

au fost prezentate propuneri pentru locația și data viitorului simpozion internațional, urmând ca în perioada următoare să fie convenite aceste detalii;

constatându-se situația dificilă din Liban, ce a generat anumite probleme pentru susținerea financiară și tehnică a site-ului Asociației, a fost transmisă responsabilitatea administrării acestuia către Părintele Filip Albu;

pentru viitoarea întâlnire a Asociației au fost propuse unele modificări ale organigramei consiliului de conducere, ce vor fi înaintate spre aprobare Adunării Generale.

https://www.teologiearad.ro/2022/06/17/sedinta-de-lucru-a-conducerii-iaodt-la-arad/

Părintele Profesor Porphirios (Fadi) Georgi din Liban a susținut o conferință în cadrul Școlii doctorale a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 16 iunie 2022, doctoranzii Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a Universității „Aurel Vlaicu" din Arad au avut prilejul să audieze conferința Pr. Prof. Univ. Dr. Porphirios (Fadi) Georgi de la Universitatea din Balamand, Liban.
Acesta a propus tema: *Saint Symeon the New Theologian and Saint Gregory Palamas: Continuity in Theology and Spirituality in Orthodox Tradition/ Sfântul Simeon Noul Teolog și Sfântul Grigorie Palama: Continuitatea în Teologie și Spiritualitate în Tradiția Ortodoxă*.
În cadrul conferinței Părintele Porphirios a subliniat câteva trăsături comune celor doi mari părinți, ca unii care vorbesc despre experiența îndumnezeirii omului prin distincții

de terminologie teologică ce sunt necesare a fi cunoscute și înțelese. Conferința este disponibilă online, la adresa:

https://youtu.be/xcDjvIaz2Fs, fiind accesibilă și ascultătorilor români, deoarece aceasta a beneficiat de traducerea Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg.

https://www.teologiearad.ro/2022/06/17/parintele-profesor-porphirios-fadi-georgi-din-liban-a-sustinut-o-conferinta-in-cadrul-scolii-doctorale-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/

Sinod Mitropolitan la Timișoara

Sinodul Mitropolitan al Mitropoliei Banatului s-a întrunit în ședință de lucru joi, 16 iunie a.c., la reședința mitropolitană din Timișoara, pentru a studia proiectele de texte liturgice (tropar, condac, sinaxar, vecernie, utrenie și aca-

tist) și de icoane întocmite în vederea canonizării protosinghelului Calistrat Bobu, duhovnicul de altădată al mănăstirilor bănățene Săraca, Timișeni și Vasiova, precum și a preotului Ilarion Felea, fost profesor de Teologie la Arad. Lucrările ședinței Sinodului nostru mitropolitan au fost prezidate de Înaltpreasfințitul Părinte Ioan, Arhiepiscopul Timișoarei și Mitropolitul Banatului, fiind prezenți Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, Preasfințitul Părinte Lucian, Episcopul Caransebeșului, Preasfințitul Părinte Paisie Lugojanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului.
La lucrările sinodului au participat, în calitate de invitați, clericii din administrațiile eparhiale și profesorii de Teologie care au fost încredințați cu întocmirea textelor liturgice ale celor doi mărturisitori și mari duhovnici misionari din părțile Banatului, propuși pentru a fi canonizați.

Proiectele de texte liturgice întocmite au fost prezentate, dezbătute și amendate în cadrul Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Banatului, împreună cu proiectele de icoane, urmând a fi transmise, conform hotărârii Sfântului Sinod, până la 01 iulie 2022, pentru a putea fi prezentate spre avizare, la Departamentul de Carte de Cult al Editurilor Patriarhiei Române, respectiv la Comisia de Pictură Bisericească.

Biroul de presă al Centrului eparhial

https://www.teologiearad.ro/2022/06/17/sinod-mitropolitan-la-timisoara/

Revederea Promoției 2002 la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad

La Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad a avut loc vineri, 17 iunie 2022, evenimentul festiv al revederii, la 20 de ani de la absolvire, a promoției 2002, Teologie Pastorală și Litere, a acestei instituții arădene de învățământ teologic.

Programul zilei a debutat prin slujba de Te-Deum săvârșită de Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, dimpreună cu un sobor de preoți format din absolvenți, în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei, în Paraclisul din curtea facultății. La acest eveniment au luat parte Părintele Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul

Facultății, foști profesori precum și absolvenții și absolventele promoției 2002, veniți din toată țara dar și din diaspora.
În continuare, a fost săvârșită slujba Parastasului pentru toți profesorii, studenții și ostenitorii acestei facultăți, trecuți la Domnul. Între aceștia a fost pomenit profesorul de Muzică bisericească, Mircea-Remus Buta, trecut recent la viața veșnică.
Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, după ce le-a urat bun venit absolvenților, a făcut o prezentare a lucrărilor aflate în plină derulare la ansamblul facultății, la paraclis și la clădirea în care își desfășoară activitatea cele două instituții de învățământ teologic arădean, seminarul și facultatea.
Chiriarhul arădean, Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, fost profesor de Istoria Bisericească Universală al acestei promoții, le-a vorbit absolvenților despre însemnătatea istorică și culturală a învățământului teologic de la Arad, mai ales acum la sărbătorirea Bicentenarului, dorindu-le ca să fie pe mai departe mărturisitori ai lui Hristos, acolo unde-și desfășoară fiecare activitatea. Părintele Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, consilier cultural al Arhiepiscopiei Aradului, în calitate de absolvent al acestei promoții, în numele tuturor colegilor și colegelor, le-a mulțumit Ierarhilor arădeni pentru participarea la acest eveniment de suflet din viața promoției 2002, precum și tuturor profesorilor care s-au ocupat de formarea lor duhovnicească și intelectuală.
Întâlnirea a continuat în Aula Magna a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, cu un cuvânt de întâmpinare rostit de Părintele Decan Cristinel Ioja, care le-a vorbit despre evenimentele academice organizate în acest an Bicentenar precum și despre noile proiecte ale prestigioasei instituții de învățământ teologic din Arad. După aceasta, a urmat cursul festiv unde Părintele Profesor Constantin Rus a dat citire catalogului. Absolvenții au evocat momente frumoase din acești ani de formare intelectuală și spirituală la Arad, prezentându-și fiecare realizările pe plan familial și profesional din cei 20 de ani de la absolvire.
În încheiere, un cuvânt duhovnicesc și părintesc a fost rostit de Părintele Nicandru Cuțaru, fost duhovnic al facultății.
Evenimentul s-a încheiat cu imnul *Gaudeamus igitur.*

https://www.teologiearad.ro/2022/06/20/revederea-promotiei-2002-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad/

Misiune a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în parohia Drauț

În Duminica Tuturor Sfinților, Părintele Lect. Univ. Dr. Filip Albu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, a săvârșit Sfânta Liturghie în biserica parohiei Drauț, la invitația părintelui paroh Tudor Robert.

În cuvântul de învățătură, părintele Filip a explicat logica liturgico-duhovnicească a închinării primei duminici de după Praznicul Rusaliilor cinstirea tuturor sfinților din toate timpurile și din toate locurile: „Așezarea acestei sărbătoriri de astăzi, în imediata apropiere a Duminicii Pogorârii Duhului Sfânt peste Sfinții Apostoli, dezvăluie realitatea prezenței și lucrării harului divin în diverși oameni: bărbați, femei, copii, tineri, adulți și bătrâni; bogați și săraci; călugări, sacerdoți și credincioși, din toate timpurile și locurile, ce au fost încununați ca sfinți. Lucrarea lor de jertfă, ni se îmbie și nouă astăzi spre a fi cultivată, prin prezența la Sfânta Liturghie și împărtășirea continuă, prin împlinirea pravilei de rugăciune, prin postire și milostenie către cei săraci. Prin acest exercițiu pregătim ființa noastră spre a fi mediu de arătare și lucrare a harului Sfântului Duh, deoarece Însuși Domnul Dumnezeu ne-a adresat chemarea: *Fiți sfinți, pentru că Eu sunt sfânt* (I Petru 1, 16)".
La finalul slujbei, acesta a mulțumit părintelui paroh pentru invitație, felicitându-l pentru frumoasele realizări observate, nu doar la nivelul renovărilor întreprinse la lăcașul de cult, ci și la nivelul împodobirii slujbei cu o frumoasă cântare bisericească, prin implicarea unor credincioase evlavioase.

https://www.teologiearad.ro/2022/06/27/misiune-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-draut-2/

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad la Parada Absolvenților Universității „Aurel Vlaicu"

În după-amiaza zilei de 23 iunie 2022, Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad a organizat, în parcul „Mihai Eminescu" din municipiu, a treia paradă a absolvenților. Această manifestare a fost întreruptă, în ultimii doi ani, pe perioada pandemiei.

Reluarea evenimentului a adunat, în parcul „Mihai Eminescu" din jurul troiței martirilor, reprezentanți ai autorităților centrale și locale, conducerea universității, cadre didactice, absolvenți, studenți și părinți.

Ca parte a acestei instituții academice, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad a fost prezentă și ea prin Decanul acesteia, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, însoțit fiind de Directorul de departament, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, de părinții profesori, absolvenți și studenți.
După intonarea imnului de stat, a rugăciunii „Tatăl nostru" și a imnului „Gaudeamus igitur", oficialitățile invitate au adresat câteva alocuțiuni de felicitare.
Amintim faptul că această generație de absolvenți ai Facultății de Teologie încheie cursurile în acest an aniversar, dedicat Bicentenarului.

https://www.teologiearad.ro/2022/06/27/facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-la-parada-absolventilor-universitatii-aurel-vlaicu/

Conferința națională a doctoranzilor. Mănăstirea Caraiman, 30 iunie – 3 iulie 2022

Centrul social-pastoral „Sfânta Cruce" de la Mănăstirea Caraiman a găzduit în perioada 30 iunie–3 iulie cea de a cincea ediție a Conferinței Naționale a doctoranzilor din domeniul Teologiei Ortodoxe, organizată de Școala Doctorală „Dumitru Stăniloae" a Facultății de Teologie din București.
Sesiunile de comunicări științifice au fost deschise de Preasfințitul Părinte Varlaam Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, împreună cu Părintele Profesor Ioan Moldoveanu, decanul Facultății de Teologie „Justinian Patriarhul" a Universității din București, Pr. Nicușor Beldiman, Consilier patriarhal co-

ordonatorul Sectorului teologic-educațional al Administrației Patriarhale, și Conf. Univ. Dr. Adrian Lemeni, directorul Școlii Doctorale „Dumitru Stăniloae" a facultății bucureștene, organizatorul acestui eveniment.
Din partea Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, au participat dl. Drd. Alin Ciotea (anul II) și Pr. Drd. Flavius Lazăr (anul I), însoțiți de Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus.
În cadrul sesiunilor de prezentare a referatelor, dl. Alin Ciotea, doctorand în domeniul Istoria Bisericii Ortodoxe Române, sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei, a prezentat lucrarea „Protopopul Dimitrie Cuzman al Chișineului-Criș. Aspecte ale activității sale pastoral-misionare", iar părintele Flavius Lazăr, doctorand în domeniul Teologie Dogmatică, sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a prezentat lucrarea „Dogmă și cult. Receptarea hotărârilor dogmatice ale Sinodului VII Ecumenic în cultul Bisericii".
Subiectele abordate de doctoranzi în cadrul sesiunilor de comunicări au fost diverse, tratând diferite aspecte ale relației dintre teologie și știință, pastorație și viață liturgică, patrologie, istorie bisericească și impactul noilor ideologii asupra Ortodoxiei.
Pe parcursul celor două zile de comunicări științifice au fost organizate 10 sesiuni de dialog, moderate de Prof. Adrian Lemeni, Pr. Constantin Rus, Pr. Nicușor Beldiman, Pr. Miron Erdei, Pr. Nicolae Jan, Pr. Vasile Răducă, Pr. Cristian Sonea și Pr. Nicolae Chifăr.
Referatele doctoranzilor vor fi publicate în a cincea ediție a volumului *Studia Doctoralia*.

https://www.teologiearad.ro/2022/07/04/conferinta-nationala-a-doctoranzilor-manastirea-caraiman-30-iunie-3-iulie-2022/

Prezență a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad la Șimand

În Duminica a 3-a după Rusalii, 3 iulie 2022, în Parohia Şimand a avut loc întrunirea Cercului pastoral-misionar Chişineu-Criş sub coordonarea părintelui Dumitru Daniel-Mirel de la Parohia Chişineu-Criş.
Întrunirea a fost prilejuită şi de sărbătorirea hramului bisericii din Şimand şi anume „Naşterea Sfântului Prooroc Ioan Botezătorul" (24 iunie), dar şi a paraclisului din curtea bisericii, care îi are ca ocrotitori pe Sfântul Ierarh Leontie de la Rădăuți (1 iulie) și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (8 noiembrie).

La întrunire a luat parte ca invitat Preacuviosul părinte Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang de la Mănăstirea Hodoș-Bodrog, profesor la Facultatea de Teologie „Ilarion Felea" din Arad, fiu al localității Șimand, precum și preoții Cercului misionar-pastoral Șimand.

După ce dimineața, la Sfânta și dumnezeiasca Liturghie, credincioșii s-au bucurat de prezența Preasfințitului Dr. Emilian Crișanul, Episcop Vicar al Eparhiei Aradului, seara a început cu săvârșirea Tainei Sfântului Maslu în biserica parohială în prezența unui număr mare de credincioși atât din Șimand cât și din localitățile învecinate. Cuvântul de învățătură a fost rostit de către preacuviosul părinte Dr. Nicolae M. Tang, care a subliniat importanța și necesitatea rugăciunii în viața credinciosului. Pornind de la exemplul părinților isihaști a arătat că starea de rugăciune continuă nu este ceva specific doar monahilor, ci fiecare credincios trebuie să tindă spre o astfel de stare care îl ține în comuniune continuă cu Dumnezeu – Izvorul vieții. Chiar și pericopa evanghelică a duminicii ne îndeamnă spre alte priorități decât cele cu care ne trudim în fiecare zi, fiind absolut necesară o îndreptare a atenției credinciosului către Împărăția lui Dumnezeu.

La final părintele paroh Gabriel Gosta a mulțumit celor prezenți, făcând legătura și cu contextul general al sărbătoririi în acest an, 2022, în eparhia Ara-

dului, a Bicentenarului Teologiei arădene, pe care o slujește în calitate de dascăl și preacuviosul părinte Nicolae, subliniind importanța prezenței unei școli superioare de teologie (prima din Transilvania) atât în ceea ce a constituit și constituie pregătirea slujitorilor sfintelor altare (pentru o perioadă și a dascălilor școlilor confesionale) cât și pentru menținerea unei credințe vii în sufletele credincioșilor din întreg vestul țării.
A urmat susținerea referatelor cu temele *„Mântuitorul Iisus Hristos – model desăvârșit de om rugător"* și *„Sfântul Grigore Palama – opera dogmatică despre rugăciunea minții și despre lucrarea harului necreat"*.
Seara s-a încheiat cu o agapă frățească.

https://www.teologiearad.ro/2022/07/06/prezenta-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-la-simand/

Concurs pentru postul de lector la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, în ziua de 7 iulie 2022, la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a Universității „Aurel Vlaicu" din Arad a avut loc concursul pentru ocuparea unui post de lector universitar, poziția nr. 17 din Statul de funcțiuni. Disciplinele reunite în acest post sunt: Drept

bisericesc, Administrație bisericească, Teologie Pastorală, Practică liturgică, Misiologie și ecumenism.
La acest concurs s-a înscris un singur candidat, Preacuviosul Părinte Arhimandrit Dr. Casian Ruşeţ.
În conformitate cu metodologia reglementată la nivelul național cât și la nivelul Universității, dosarul de concurs al candidatului a fost evaluat, în prealabil, de biroul Resurse umane, precum și de cel juridic, primind acordul de legalitate.
Din Comisia instituită cu această ocazie au făcut parte: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja; Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru; Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu; Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu și Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean.
După constatarea îndeplinirii procedurilor, Părintele candidat a susținut în fața Comisei de examen și a studenților prezenți, o prelegere pe două teme. Prima temă anunțată s-a referit la „Organismele sinodale de conducere ale Bisericii", iar cea de-a doua: „Norme financiar-contabile în administrația bisericească". Pe baza celor prezentate, a urmat o sesiune de dezbatere, în care părintele candidat a răspuns la întrebările adresate de cei prezenți.
După încheierea acestora, a urmat prezentarea planului de dezvoltare a carierei universitare, candidatul descriind câteva direcții de cercetare viitoare, dintre care amintim: editarea unui curs de administrație bisericească și pastorală și dezvoltarea unor stagii de practica administrativă parohială pentru studenți.
În urma votului comisiei, candidatul a fost declarat admis pe postul de lector scos la concurs.
La finalul concursului, Părintele realizate până acum. Acesta a elogiat nu doar calitatea de teoretician al Dreptului bisericesc și al Administrației decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, în calitate de Președinte al Comisiei, a felicitat candidatul pentru eleganța prelegerilor și pentru acrivia științifică demonstrată în lucrările și studiile bisericești, ci și pe aceea de practician.
În continuare, Părintele decan a mai subliniat: „Este o zi specială pentru faptul că disciplina Dreptului bisericesc, slujită la cel mai înalt nivel de către Părintele profesor Constantin Rus, în cadrul Facultății de Teologie din Arad, se primenește acum, candidatul trebuind să confirme, în timp, aceeași implicare și același prestigiu academic".

https://www.teologiearad.ro/2022/07/07/concurs-pentru-postul-de-lector-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/

Examen de licență la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În zilele de 11 și 12 iulie 2022 s-a desfășurat examenul de licență la Facultatea de Teologie Ortodoxă ,,Ilarion V. Felea", din cadrul Universității ,,Aurel Vlaicu" din Arad.

Conform procedurii universitare, candidații înscriși au susținut două probe orale, una la disciplina Teologie Dogmatică și o probă de specialitate. Apoi, fiecare candidat și-a prezentat lucrarea de licență, de față fiind și Înaltpreasfințitul Părinte dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului. Examenul s-a încheiat cu depunerea jurământului, în conformitate cu hotărârile Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

În cuvântul rostit cu acest prilej în capela Facultății, părintele decan, prof. dr. Cristinel Ioja, a mulțumit Înaltpreasfinției Sale pentru prezența la acest eveniment important din viața Facultății de Teologie din Arad, evidențiind faptul că ,,prin harul și purtarea de grijă a Milostivului Dumnezeu promoția de absolvenți a anului omagial, dedicat Bicentenarului Teologiei Arădene, a încheiat primul ciclu de formare teologic-academică și duhovnicească. Din cei 14 candidați înscriși, au promovat 10. Pentru restul absolvenților, va fi organizată o nouă sesiune de licență în toamnă, aceștia fiind îndrumați să împlinească exigențele cerute de regulamentele în vigoare". Totodată, sfinția sa le-a mulțumit și dascălilor, precum și absolvenților, pentru întreg efortul depus în cei patru ani de studii, invitându-i pe proaspeții licențiați să continue studiile, prin cursurile de masterat oferite de facultatea arădeană.

Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei a felicitat facultatea și pe absolvenții ei pentru frumoasele împliniri de până acum, exprimându-și spe-

ranța că și prin această generație se va manifesta buna formație teologică și spirituală primită în această străveche vatră de cultură teologică, slujită astăzi de un colectiv de profesori implicați și responsabili.

https://www.teologiearad.ro/2022/07/12/examen-de-licenta-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/

Examenul de disertație la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Absolvenții programelor de studii teologice masterale: Pastorație și viață liturgică, respectiv Doctrină și cultură creștină, din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a Universității „Aurel Vlaicu" din Arad, au susținut examenul de disertație, în ziua de miercuri 13 iulie 2022.
Conform metodologiei specifice, candidații și-au prezentat lucrările de disertație, elaborate sub îndrumarea coordonatorului ales.
După aceasta, în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, candidații au depus jurământul, în paraclisul facultății.
La finalul slujbei, președintele Comisiei de disetație, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a mulțumit chiriarhului pentru prezență și binecuvântare, apreciind calitatea lucrărilor de disertație prezentate. Aceasta demonstrează

dobândirea competențelor de cercetare de către absolvenți, ele putând fi valorificate pe mai departe prin continuarea studiilor la programele doctorale pe care le oferă Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad.

În cuvântul său, Înaltpreasfinția Sa i-a felicitat pe absolvenți, evocând necesitatea unei pregătiri avansate pentru cei care slujesc Biserica, deoarece provocările prezente în societatea și cultura de astăzi necesită răspunsuri pe măsură.

https://www.teologiearad.ro/2022/07/13/examenul-de-disertatie-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-5/

Slujire arhierească la Paraclisul Facultății Ortodoxe din Arad și oferirea de distincții pentru părinții profesori slujitori

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei Seviciu al Aradului, marți seara, 19 iulie ac., a fost săvârșită slujba Vecerniei

cu Litie pentru Sfântul Proroc Ilie Tesviteanul de Preasfințitul Părinte Macarie Drăgoi, Episcopul Europei de Nord, aflat în vizită în eparhia Aradului. Preasfinția Sa a slujit alături de Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu și Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, preoți slujitori la Paraclisul Facultății și de alți părinți absolvenți ai Facultății de Teologie din Arad, în prezența unui număr mare de credincioși.

La sfârșitul slujbei de priveghere, Preasfinția Sa le-a vorbit credincioșilor despre misiunea pe care o desfășoară în Regatul Norvegiei și Danemarca și despre Sfinții încreștinători ai acestor locuri, pe care îi pune în valoare cu multă evlavie. Preasfinția Sa le-a dăruit celor doi părinți profesori slujitori la Paraclisul Facultății *Crucea pectorală a Nordului*, distincția Eparhiei pe care o păstorește, miruindu-i pe toți credincioșii participanți la această slujbă și împărțindule copiilor dulciuri, iar credincioșilor calendare și iconițe.

Părintele Ștefan Negreanu i-a mulțumit Preasfințitului Părinte Episcop Macarie pentru vizită și slujire, subliniind importanța acestui eveniment și în contextul Bicentenarului Teologiei arădene, pe care îl sărbătorim în acest an.

https://www.teologiearad.ro/2022/07/23/slujire-arhiereasca-la-paraclisul-facultatii-ortodoxe-din-arad-si-oferirea-de-distinctii-pentru-parintii-profesori-slujitori/

Examen de admitere la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 22 Iulie 2022, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, a avut loc prima sesiune de admi-

tere la Facultatea de Teologie Ortodoxă ,,Ilarion V. Felea" a Universității ,,Aurel Vlaicu" din Arad, de față fiind și Preacuviosul Părinte Dr. Iustin Popovici, consilier cultural la centrul eparhial.

Conform metodologiei de admitere, cei 27 de candidați au fost evaluați, de comisiile stabilite, la probele de muzică, dicție și la interviul motivațional, fiindu-le testate cunoștințele teologice, pe baza programei stabilite de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

La final, Părintele decan Cristinel Ioja a adresat un scurt cuvânt, mulțumindu-le proaspeților studenți pentru încrederea acordată acestei instituții academice și teologice, invitându-i să asume conștiincios o bună relație de conlucrare în cercetarea teologică viitoare, pentru a onora atât istoria bicentenară aniversată în acest an, cât și prezentul viu și activ al venerabilei Facultăți de Teologie arădene.

https://www.teologiearad.ro/2022/07/23/examen-de-admitere-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/

În prezența ÎPS Arhiepiscop Timotei, noua școală „Episcop Ioan Meț ianu" din Arad și-a deschis porțile pentru primii săi elevi

Emoții, bucurii și multe surprize pentru primii elevi ai Școlii „Episcop Ioan Meț ianu" inaugurată anul acesta de către Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad și Arhiepiscopia Aradului.

Două clase pregătitoare au început anul școlar 2022-2023 într-o atmosferă festivă de sărbătoare, în prezența invitaților, a părinților și alături de cadrele didactice. Au împărtășit bucuria lor Înaltpreasfințitul Părinte Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, Subprefectul Aradului, Doru Sinaci, Vicepreședintele Consiliului Județean Arad, Răzvan Cadar, Primarul Aradului, Călin Bibarț, Inspectorul școlar general, Marius Gondor, gazdă fiindu-le decanul Facultății de Teologie Ortodoxă ,,Ilarion V. Felea" din Arad, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja.

Rectorul UAV, Ramona Lile a arătat importanța acestui moment pentru universitatea arădeană de stat și a salutat, cu emoție, pe primii elevi ai școlii. „Este un vis împlinit pentru Universitatea ,,Aurel Vlaicu" din Arad. Un vis din care fac parte acești copii minunați care au venit la școala noastră pentru a se educa și a pătrunde în tainele cunoașterii. Mulțumim părinților care ne-au ales pentru copiii lor, mulțumim celor care și-au adus contribuția la înființarea acestei școli. În mod special mulțumim Arhiepiscopiei Aradului,

colegilor de la Facultatea de Teologie al căror sprijin necondiționat ne-a ajutat să ajungem la acest moment".

ÎPS Arhiepiscop Timotei a transmis cuvântul de binecuvântare și de felicitare pentru demararea acestui proiect, subliniind valoarea acestuia atât pentru Biserică cât pentru societate: ,,Prin această nouă școală se pun bazele unui învățământ integrativ, în care partea informativă este dublată și de o educație creștină, în spiritul tradiției noastre bisericești și naționale. Se reiterează astfel moștenirea înaintașilor noștri care au subliniat legătura vie dintre Biserică și Școală".

Părintele decan, Cristinel Ioja, ca unul care a fost implicat în mod direct în acest proiect, a transmis următoarele: ,,Ziua de astăzi este rodul conlucrării dintre Biserică, Universitate și societate pentru formarea noilor generații în spiritul valorilor înalte ale Evangheliei lui Hristos și ale culturii. Prin implicarea directă a ÎPS Arhiepiscop Timotei și a PS Episcop-vicar Emilian Crișanul, precum și a doamnei Rector, Ramona Lile, astăzi am putut să-i primim pe noii învățăcei în spații special dedicate. Acești copii reprezintă de acum înainte prima generație a noii școli ,,Episcop Ioan Meșianu". În încheiere, părintele decan a spus că: ,,Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad este onorată să facă parte din acest proiect".

La chemarea doamnelor învățătoare Alina Năsui și Bianca Pele, noii elevi au pășit cu emoție în sălile de clasă.

https://www.teologiearad.ro/2022/09/05/in-prezenta-ips-arhiepiscop-timotei-noua-scoala-episcop-ioan-metianu-din-arad-si-a-deschis-portile-pentru-primii-sai-elevi/

Două noi teze de doctorat susținute la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 6 septembrie 2022, doi noi absolvenți ai studiilor doctorale și-au susținut tezele de doctorat.

După rostirea rugăciunii, Părintele decan Cristinel Ioja, în calitate de președinte al comisiilor constituite în acest sens, a salutat prezența distinșilor părinți profesori, a candidaților și a participanților, arătând apoi faptul că au fost îndeplinite toate prevederile legale necesare pentru susținerea publică a tezelor de doctorat. Prin decizia Rectoratului Universității arădene, Comisia de evaluare a fost formată din: Pr. Prof. Univ. Dr. habil. Ștefan Iloaie - Universitatea „ Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca; Conf. Univ. Dr. habil. Ciprian-Iulian Toroczkai – Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu și Pr. Conf. Univ. Dr. Caius-Claudius Cuțaru - Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad.
Prima prezentare a aparținut Părintelui Ionel Scânteie. Titlul tezei sale este: ***Apropieri și distincții între spiritualitatea creștină și islamică. Semnificația lor pentru profilul spiritual al Europei***.
A doua prezentare a aparținut Părintelui **Petru-Marcel Suciu.** Titlul tezei sale este: ***Gnomi și tropos în perspectiva Sfântului Maxim Mărturisitorul și a psihologiei cognitiv-comportamentale***.
Ambele teze au fost coordonate de Pr. Prof. Univ. Dr. habil. Vasile Vlad.

La final, părintele decan a mulțumit membrilor comisiei pentru prezentarea referatelor de apreciere, felicitându-i pe candidați pentru efortul depus în cercetarea întreprinsă și pentru obținerea înaltului titlu științific de doctor.

https://www.teologiearad.ro/2022/09/06/doua-noi-teze-de-doctorat-sustinute-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/

Un nou cadru didactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad – Preasfințitul Părinte Episcop Dr. Nestor Dinculeană

În urma examenului de titularizare, corpul didactic al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a Universității „Aurel Vlaicu" din Arad are un nou membru, în persoana Preasfințitului Părinte Dr. Nestor Dinculeană, Episcopul Devei și Hunedoarei.

Astfel, în data de 7.09.2022, cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, s-a desfășurat concursul de titularizare pentru un post de lector universitar.

Îndată după rostirea rugăciunii, Părintele decan Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, în calitate de Președinte al comisiei de concurs, a salutat prezența Chiriar-

hului și a membrilor comisiei, subliniind că au fost îndeplinite toate cerințele legale pentru desfășurarea acestui examen.

În conformitate cu procedura universitară, PS Nestor a susținut un curs în fața comisiei de evaluare și a studenților, pe temele selectate conform procedurii și metodologiei de concurs: „Iudaismul – o religie pe jumătate revelată" și „Teme teologice în Pentateuh", continuat cu un dialog viu și interesant. După aceasta, PS Nestor și-a prezentat planul de dezvoltare a carierei universitare.

După încheierea concursului, ÎPS Timotei Seviciu l-a felicitat pe candidat, dorindu-i mult succes în lucrarea academică: „Ne bucurăm pentru acest moment, căci se reînnoadă o tradiție veche, de legături fructuoase între cele două eparhii. Este o cinste pentru corpul profesoral arădean, primind în rândul său un ierarh al Bisericii".

https://www.teologiearad.ro/2022/09/07/un-nou-cadru-didactic-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-preasfintitul-parinte-episcop-dr-nestor-dinculeana/

Deschiderea noului an universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, în ziua de 3 octombrie ac. a fost deschis noul an universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a Universității „Aurel Vlaicu" din Arad.
Programul manifestărilor a debutat cu oficierea Sfintei Liturghii în paraclisul universitar „Sf. Maxim Mărturisitorul și Sf. Mare Mc. Mina". În cadrul acesteia au fost rostite rugăciunile îndătinate către Dumnezeu, pentru sporul dascălilor și studenților în acest nou an universitar.
La finalul Sfintei Liturghii, Preacuviosul Protos. Dr. Iustin Popovici, consilierul cultural al Arhiepiscopiei Aradului, a dat citire mesajului Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, adresat cu prilejul noului an academic 2022-2023.

Părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a mulțumit Înaltpreasfinției Sale pentru purtarea de grijă arătată față de Facultatea de Teologie din Arad. Cu acest prilej, Părintele decan i-a salutat pe profesori și pe studenți, invitându-i la o conlucrare frumoasă în anul universitar 2022-2023. „Ne bucurăm pentru faptul că spațiile de învățământ, paraclisul pentru practica liturgică și catehetică, precum și bibliotecile au fost recent înnoite și înfrumusețate, în așa fel încât cadrul să fie unul propice pentru desfășurarea actului academic și a formarii duhovnicești. De aceea, din partea noastră se cere implicare și responsabilitate întru dobândirea cunoștințelor necesare, pentru că Biserica noastră are nevoie de slujitori buni care să facă față provocărilor societății de astăzi și de mâine. Suntem îndatorați a adresa un cuvânt de mulțumire și Preasfințitului Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, precum și ostenitorilor Centrului eparhial pentru implicarea lor în procesul de renovare a clădirii facultății. Adresăm un salut de mulțumire și Preasfințiilor lor: Dr. Lucian Mic, Episcopul Caransebeșului și Dr. Nestor Dinculeană, Episcopul Devei și Hunedoarei, pentru parteneriatul și apropierea lor față de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad".

În cuvântul său, ÎPS Timotei a îndemnat pe toți la încununarea studiilor prin osteneala învățării.

Festivitățile au continuat în Corpul M al Universității cu deschiderea festivă, în prezența Rectorului, a corpului profesoral, a oficialităților centrale și locale, a studenților și a părinților acestora.

https://www.teologiearad.ro/2022/10/04/deschiderea-noului-an-universitar-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-2/

Copiii din parohia Prunișor în vizită la Facultatea de Teologie cu prilejul sărbătoririi Bicentenarului Teologiei arădene

Cu ocazia împlinirii a 200 de ani de Învățământ Teologic la Arad, un grup de aproximativ 20 de copii din Parohia Prunișor, Protopopiatul Sebiș, însoțiți de preotul paroh Florin-Ioan Avram și Prof. Denis Roșu-Drăgan, cântărețul parohiei, au plecat sâmbăta 15 octombrie 2022 într-o excursie la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, unde au fost întâmpinați de Părintele Profesor Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu.
Acesta le-a prezentat copiilor clădirea facultății și a Seminarului Teologic, Biblioteca, Paraclisul și noul altar de vară, unde studenții practică rugăciunea. Părintele Profesor le-a pus la inimă copiilor istoricul clădirii și importanța pe care învățământul teologic l-a avut de-a lungul anilor. În aula facultății, au putut observa tablouri cu rectorii și profesorii, care au contribuit la dezvoltarea învățământului teologic arădean. Aici putem aminti pe Pr. Ilarion V. Felea, ultimul rector al Academiei Teologice, care într-o perioadă mai puțin prielnică dezvoltării pe plan spiritual din pricina regimului vitreg, a păstrat aprinsă flacăra Ortodoxiei cu prețul vieții. Pentru activitatea roditoare a părintelui și pentru toate cele îndurate, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a hotărât ca în anul 2025, să fie trecut în rândul sfinților cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la înființarea Patriarhiei Române. Pe lângă acestea, tinerii și copiii au mai vizitat și clădirea Preparandiei, instituție ce a luat ființă la ordinul împăratului Francisc I în anul 1812, fiind cea mai

veche școală pedagogică românească din regiune. Primul director al Preparandiei a fost Dimitrie Țichindeal.
Cei prezenți au fost tare încântați de excursia făcută și s-au întors acasă bucuroși că au învățat câte ceva și au văzut lucruri noi. Aducem mulțumiri pe această cale Părintelui Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie din Arad pentru toată deschiderea pe care o are față de tineri și față de cei care calcă pragul instituției teologice, Părintelui Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu pentru căldura cu care ne-a primit și ne-a prezentat toate cele enumerate mai sus, și nu în ultimul rând tuturor persoanelor care s-au implicat pentru ca generația tânără din Prunișor să beneficieze de o zi de neuitat.

https://www.teologiearad.ro/2022/11/04/copiii-din-parohia-prunisor-in-vizita-la-facultatea-de-teologie-cu-prilejul-sarbatoririi-bicentenarului-teologiei-aradene/

Eveniment editorial și teologic-duhovnicesc în Arhiepiscopia Aradului

În seara zilei de joi, 3 noiembrie 2022, în Aula Facultății de Teologie din Arad, a avut loc un eveniment cu o dublă semnificație teologică și duhovnicească, prilejuit de lansarea cărții *Cuvinte ascetice*, vol. 1, a Sfântului Isaac Sirul, în traducerea părintelui Agapie Corbu și o conferință legată de această temă și intitulată „Sfântul Isaac Sirul și *Cuvintele* sale *ascetice*", susținută de traducătorul acestei opere filocalice.

La eveniment au participat ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, PS Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, o parte din membrii permanenței eparhiale, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie din Arad, profesori și studenți ai acestei facultăți, preoți din Arhiepiscopia Aradului și din alte eparhii și un numeros public iubitor de scrieri filocalice și de cultură isihastă.

În deschidere, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang a făcut prezentarea primului volum din *Cuvintele ascetice*, ale Sf. Isaac Sirul, subliniind importanța acestei traduceri pentru spațiul cultural, teologic și duhovnicesc românesc. Opera bine cunoscutului autor filocalic Isaac Sirul a fost tradusă în mai multe limbi, ajungând să fie cunoscută în întreaga lume creștină. Notorietatea sa a determinat, în timp, apariția mai multor manuscrise și tipărituri cu celebrele *Cuvinte ascetice*, fiind unul dintre cei mai populari autori filocalici. Traducerea părintelui Agapie este făcută după ediția critică a *Cuvintelor ascetice*, realizată de elenistul și orientalistul belgian ortodox Marcel Pirard, fiu duhovnicesc al Sfintei Mănăstiri Ivir din Sfântul Munte, sub egida căreia apare această ediție critică, în anul 2021.

Noutatea ediției românești costă în faptul că părintele Agapie se folosește și de manuscrisele siriace ale *Cuvintelor ascetice* și nu doar de ediția critică, în ideea unei redări cât mai fidele a textului original. Este de menționat și faptul că traducerea părintelui Agapie este prima traducere într-o limbă modernă a ediției critice a *Cuvintelor ascetice*.

A urmat, apoi, conferința părintelui Agapie intitulată „Sfântul Isaac Sirul și *Cuvintele* sale *ascetice*", în cadrul căreia s-a prezentat traducerea în limba română a operei Sf. Isaac Sirul, începând cu traducerea Cuv. Paisie de la Neamț și continuând cu celelalte traduceri în decursul timpului, inclusiv cea realizată de părintele Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 10.

O altă direcție prezentată în cadrul conferinței s-a axat pe teologia Sf. Isaac, teologie rezultată din terminologia duhovnicească specific isaachiană și filocalică. Ultima parte a conferinței a prezentat publicului o parte din efortul traductologic și metoda de traducere, greutățile survenite pe parcursul acestui complex proces, dar și instrumentele de lucru indispensabile unui astfel de proces.

După prezentarea conferinței a avut loc o scurtă sesiune de alocuțiuni, primul care a luat cuvântul fiind ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului. Înaltpreasfinția Sa a felicitat traducătorul, elogiind în frumoase cuvinte întregul efort filologic și teologic depus în realizarea ediției în limba română, subliniind faptul că o astfel de traducere se adresează tuturor categoriilor de credin-

cioși, de la teologi, la simplii credincioși iubitori de duh filocalic. Printre cei care au mai luat cuvântul a fost și Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie din Arad, care a evidențiat faptul că în spații geografice și culturale diferite, credința s-a mărturisit unitar același Duh Sfânt inspirând și călăuzind și pe Sf. Isaac Sirul ca pe toți ceilalți Părinți ai Bisericii.
Evenimentul se înscrie în activitățile organizate de Arhiepiscopia Aradului în contextul Anului omagial al rugăciunii în viața Bisericii și a creștinului și Anului comemorativ al sfinților isihaști Simeon Noul Teolog, Grigorie Palama și Paisie de la Neamț, dar și în contextul anului Bicentenarului Teologiei arădene (1822-2022), părintele Agapie Corbu fiind, pentru o perioadă de timp, cadru didactic al Facultății de Teologie din Arad.
Această manifestare științifică și duhovnicească a fost organizată de Arhiepiscopia Aradului, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" și ASCOR, filiala Arad.
Traducătorul, Protos. Dr. Agapie Corbu, starețul Schitului „Bunavestire", Almaș, din Arhiepiscopia Aradului, este deja bine cunoscut în mediul teologic și cultural românesc prin cele peste 20 de cărți traduse din limba greacă. Efortul traductologic al preacuvioșiei sale a redat culturii, teologiei și spiritualității românești opere patristice celebre, cum ar fi: *Viețile pustnicilor din Palestina*, a lui Chiril de Schitopolis; *Capete filocalice*, *Ucenicii* lui Evagrie; *Scolii la Pilde și Ecleziast*, Evagrie Ponticul; *Scrieri duhovnicești*, Iosif Hazzaya, dar și experiența duhovnicească a părintelui Emilianos Simonopetritul, un înnoitor al vieții isihaste contemporane din Sfântul Munte, sub forma omiliilor, catehezelor, tâlcuirilor și cuvântărilor editate de Mănăstirea Ormilia din Grecia. Erudiția și profesionalismul părintelui Agapie sunt recunoscute și peste hotare, în cercurile eleniștilor, orientaliștilor și siriaciștilor, dar și în mediul duhovnicesc atonit.
Traducerea în limba română a *Cuvintelor ascetice* este o adevărată „perihoreză" între erudiție și duhovnicie, o comoară duhovnicească neprețuită și o realizare de excepție filologică-teologică, adăugându-se la acestea și tipărirea textului în condiții grafice de excepție.

https://www.teologiearad.ro/2022/11/04/eveniment-editorial-si-teologic-duhovnicesc-in-arhiepiscopia-aradului/

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad prezentă la întâlnirea Societății Bibliștilor Ortodocși Români la Mănăstirea Lainici

Mănăstirea Lainici din județul Gorj a găzduit în zilele de 14 și 15 noiembrie, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Irineu, Mitropolitul Olteniei, lucrările celei de a 5-a întâlniri a membrilor Societății Bibliștilor Ortodocși Români (SBOR).

Tema simpozionului de anul acesta a fost „Evanghelia după Matei". În deschiderea lucrărilor SBOR, a fost transmis mesajul de binecuvântare al ÎPS Părinte Mitropolit Irineu de către Pr. Lect. Univ. Dr. Mihai Ciurea, cadru didactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Craiova.

„Dacă luăm în considerare sensul creștin mai larg al cuvântului, am putea spune că toate scrierile Noului Testament sunt «Evanghelii», întrucât cuprind «vestea cea bună» a mântuirii în Hristos Domnul. Și, în definitiv, orice propovăduire creștină «în Duhul Adevărului» este, într-un anumit fel, o «Evanghelie». În Biserica cea «una, sfântă, sobornicească și apostolică», Trupul pnevmatizat al lui Hristos extins în umanitate și care devine «laborator al Învierii», Sfântul Duh aduce în unitate diferitele membre și dă fiecăruia posibilitatea de a înțelege cuvântul lui Dumnezeu. În Sfânta Biserică, prin slujitorii Mângâietorului, suntem învățați să nu dăm curs cugetului pământesc ideologizant, ci ansamblului Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos. În ambianța acestei experiențe duhovnicești, episcopul sau preotul este «omul Evangheliei», care răspândește iubirea lui Dumnezeu în jurul său și transmite, prin cuvântul său evanghelic, speranță sufletelor întristate și ne-

liniștite. Așadar, călăuzită permanent de Duhul Sfânt, Biserica a văzut în Sfânta Scriptură, în general, și în Sfânta Evanghelie, în particular, cuvântul cel de viață dătător care ne descoperă pe Cel ce este Cuvântul Însuși, Logosul înomenit, Fiul lui Dumnezeu. În contextul liturgic, cuvântul Evangheliei este propovăduit și celebrat, mărturisind prezența dătătoare de viață a lui Hristos Domnul și generând dorința de a cunoaște adevărul și de a trăi în conformitate cu el. Fără să excludă lectura și meditația personală asupra textului biblic – la care fac apel adesea și Sfinții Părinți – experiența eclezială îl ajută pe credincios să interiorizeze «cuvântul adevărului» (*Ef.* 1,3), sub călăuzirea Duhului, în spiritul tradiției Bisericii, și să îl transpună astfel în realitatea plină de sens a vieții sale din comunitatea de credință", a menționat ÎPS Părinte Mitropolit Irineu în cuvântul de binecuvântare.

În decursul celor două zile de lucru, participanții, specialiști ai Studiului biblic de la facultățile de teologie din țară, au prezentat referate pe tematica simpozionului, după cum urmează: Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Chirilă: „Asumarea Torei, toledoturilor și a profețiilor în Evanghelia după Matei – citare sau exegeză?"; Diac. Conf. Univ. Dr. Alexandru Mihăilă: „Citatele vechi-testamentare din Evanghelia după Matei. Noi perspective"; Diac. Lect. Univ. Dr. Stelian Pașca-Tușa: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit? (Ps 21,1/ Mt 27, 46) – cuvintele nerostite de Adam (cel vechi)"; Pr. Conf. Univ. Dr. Alexandru Moldovan: „Mt 28, 16-20 – cheie hermeneutică a Evangheliei după Matei"; Protos. Dr. Hrisostom Ciuciu: „Zaharia 9, 9 – Matei 21, 5: Tipologia între deja și nu încă"; Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Sorin Bora: „Locul Evangheliei după Matei în canonul Noului Testament"; Pr. Lect. Univ. Dr. Ion Reșceanu, Pr. Lect. Univ. Dr. Mihai Ciurea: „Tetraevangheliarul grecesc de la Craiova: Evanghelia după Matei și textul biblic al manuscrisului".

În cadrul celei de a 5-a întâlniri SBOR de la Mănăstirea Lainici au fost organizate, de asemenea, și câteva evenimente editoriale notabile: prezentarea Noului Testament bizantin – ediție bilingvă (Diac. Conf. Univ. Dr. Alexandru Mihăilă și Lect. Univ. Dr. Octavian Gordon); prezentarea traducerii Bibliei după textul ebraic – Humanitas (Diac. Conf. Univ. Dr. Alexandru Mihăilă și Lect. Univ. Dr. Cristinel Iatan); prezentarea volumelor omagiale pentru Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Mihoc (Lect. Univ. Dr. Daniel Mihoc și Pr. Conf. Univ. Dr. Marian Vild). Din partea Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad a participat Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg.

Sursa:https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/intalnire-a-societatii-biblistilor-ortodocsi-romani-la-manastirea-lainici-176158.html

https://www.teologiearad.ro/2022/11/22/facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-prezenta-la-intalnirea-societatii-biblistilor-ortodocsi-romani-la-manastirea-lainici/

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad. Vizită și lucrare academică la Halle (Germania)

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" a Universității „Aurel Vlaicu" din Arad are relații frățești, academice, în primul rând, cu Facultățile de Teologie Ortodoxă din România, începând cu Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" din București, dar, în același timp, și cu Facultăți de Teologie Ortodoxă din cadrul Bisericilor Ortodoxe Locale.

De asemenea, Teologia arădeană a cultivat și cultivă relații academice cu Facultăți de Teologie din Europa Occidentală. Aceasta, pentru a stimula cercetarea academică la standardele existente în vremea de astăzi, dar, totodată, și pentru a face cunoscute valorile Ortodoxiei în locuri, unde acestea sunt mai puțin sau deloc cunoscute. În felul acesta demersul academic al teologilor ortodocși se transformă și într-o lucrare mărturisitoare.

În acest context, la invitația Biroului Central din Hanovra al Bisericii Evanghelice din Germania, prin consilierul referent pentru relațiile acestei Biserici cu Bisericile din Estul și Sud-Estul Europei, Profesorul Dr. Martin Illert, cadru didactic la Facultatea de Teologie din Halle, la disciplina de „Istoria,

viața și învățătura Bisericilor Răsăritene", am participat la o masă rotundă de lucru, având în vedere trei probleme sau aspecte:
După cum se cunoaște, cu înalta binecuvântare a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel se traduce în limba germană „Dicționarul de Teologie Ortodoxă", apărut la Editura „Basilica" a Patriarhiei Române, în anul 2019. Traducerea în germană este prima etapă a difuzării în spațiul internațional a acestei lucrări, iar dacă aceasta va fi receptată bine, se va purcede și la traducerea ei în limba engleză. Cu acest prilej, s-a simțit nevoia de a lămuri unele detalii tehnice cu privire la traducere, pentru a se proceda în mod unitar, conform lucrărilor de acest gen, deja editate. Lucrarea va fi tipărită la prestigioasa editură „Brill Deutschland" din Paderborn.
În afară de aceasta, s-a convenit, să se exploreze posibilitatea încheierii unui parteneriat academic între Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad și Facultatea de Teologie din Halle. Desigur, în urma respectării tuturor reglementărilor bisericești și universitare în acest sens.
În programul Școlii doctorale al Facultății de Teologie din Halle au studiat și încă studiază teologi ortodocși din aproape toate Bisericile Ortodoxe. S-a propus de către doi dintre coordonatori: Prof. Dr. Jörg Ulrich și Dr. Martin Illert, să fac parte din Comisia de evaluare a tezei și să întocmesc Referatul necesar în acest sens. Este o temă cu un pronunțat caracter istorico-dogmatic.
În concluzie, au fost doar câteva zile ale vizitei, dar, foarte dense în discuțiile ce au avut loc cu acest prilej. La această masă rotundă s-a folosit prilejul pentru a dialoga asupra unei teme, ce este mereu actuală : *Rugăciune și Euharistie.*

https://www.teologiearad.ro/2022/11/22/facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-vizita-si-lucrare-academica-la-halle-germania/

Prezență a Facultății de Teologie din Arad în parohia Periam, jud. Timiș

O frumoasă seară duhovnicească a avut loc miercuri, 23 noiembrie a.c., în parohia Periam, protopopiatul Sânnicolau Mare, la inițiativa preotului paroh Nicolae-Valer Cioica.
Binecuvântatul moment de rugăciune a debutat cu slujba Acatistului *Slavă lui Dumnezeu pentru toate*, săvârșit de către Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad și pr. paroh Nicolae Valer Cioica, în prezența unui număr apreciabil de parohieni.

La finalul slujbei, părintele profesor Lucian Farcașiu a susținut conferința duhovnicească intitulată „Hristos - Dumnezeul făcut Om pentru a îndumnezei firea umană", tema fiind argumentată biblic, patristic și liturgic, iar la sfârșit credincioșii fiind problematizați asupra asumării la nivelul vieții lor personale a lucrării mântuirii, ca sfințire și îndumnezeire a firii umane.
Așadar, am trăit clipe ziditoare de sfântă rugăciune și de comuniune frățească, atât de necesare în urcușul nostru duhovnicesc spre sărbătoarea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos.

https://www.teologiearad.ro/2022/11/25/prezenta-a-facultatii-de-teologie-din-arad-in-parohia-periam-jud-timis/

Vizită pastorală a studenților teologi la deținuții din Penitenciarul Arad

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului și cu încuviințarea Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, joi, 24 noiembrie 2022, un grup de studenți teologi din anul III și IV au participat la un seminar pastoral-educativ în cadrul Penitenciarului Arad.
Prin mijlocirea P.C. Părinte Vlad Oneț, șef serviciu și preot capelan la Penitenciarul Arad, studenții teologi, îndrumați de Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț au avut posibilitatea să interacționeze cu deținuții din această instituție, punând în practică noțiunile teoretice privind pastorația celor privați de libertate.

În prima parte a întâlnirii, în paraclisul din incinta penitenciarului s-a săvârșit slujba de Te-Deum de către P.C. Părinte Vlad Oneț și P.C. Arhim. Casian Rușeț, răspunsurile fiind date de studenții teologi, la care s-au alăturat o parte din deținuții prezenți. La finalul momentului de rugăciune s-a rostit o meditație duhovnicească de către cadrul didactic îndrumător, subliniindu-se importanța vocației iertării ca mecanism de vindecare, așa cum ne este revelat în Sfânta Scriptură de Mântuitorul Iisus Hristos. Încheierea părții liturgice a aparținut studenților teologi, care au interpretat un mănunchi de colinde pentru cei prezenți, un deținut rostind deopotrivă o poezie adecvată locului și momentului.

În continuare s-a desfășurat un atelier de lucru, în care grupuri mixte de studenți teologi și deținuți au avut posibilitatea să interacționeze, având ca obiectiv formularea unei expresii scurte care să definească valoarea libertății, ținând cont cuvinte cheie precum: Dumnezeu. libertate interioară, libertate exterioară. Formulările alcătuite de cele 6 grupe de lucru, au fost prezentate și evaluate atât de către un juriu alcătuit din angajați ai penitenciarului, cât și de către participanții la atelier. Echipa desemnată câștigătoare a fost cea care a elaborat următoarea sintagmă simbol: *Vreau să fiu liber, aleg să-L iubesc pe Dumnezeu!*

În încheiere, toți deținuții participanți au primit daruri din partea studenților și a Facultății de Teologie, constând în cruciulițe pectorale, reviste, iconițe și ciocolată. Pentru părintele Vlad Oneț și pentru paraclisul penitenciarului au fost oferite o cruce de binecuvântare, o carte de rugă-

ciune, broșuri, reviste și iconițe. Sfinția Sa a mulțumit Facultății de Teologie din Arad atât pentru daruri, cât și pentru implicarea studenților teologi în parteneriatul educațional-duhovnicesc. Totodată, părintele Vlad Oneț a avut un dialog formativ cu studenții despre configurația unui penitenciar și despre activitatea de pastorație a celor privați de libertate, răspunzând cu răbdare și profesionalism întrebărilor venite din partea acestora.
Vizita pastorală a studenților teologi la Penitenciarul Arad este un răspuns concret la îndemnul Mântuitorului Iisus Hristos de a-i cerceta pe cei închiși (cf. Luca 25, 30-46), dar și o modalitate practică de a dobândi competențe și abilități în cadrul disciplinei Teologie Pastorală.

https://www.teologiearad.ro/2022/11/25/vizita-pastorala-a-studentilor-teologi-la-detinutii-din-penitenciarul-arad/

Un nou Doctor în Drept bisericesc la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 29 noiembrie 2022, în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, doctorandul Rareș-Ștefan Ionescu și-a susținut teza de doctorat în domeniul Teologie, specializarea Drept bisericesc. Sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Habil. Constantin Rus, candidatul a elaborat teza cu titlul: *Raportul dintre legislația canonică și legislația civilă ac-*

tuală, cu incidență în domeniul libertății religioase, regimului general al cultelor și al simbolurilor religioase.

Din comisia instituită au făcut parte ca președinte: Pr. Prof. Univ. Dr. Habil. Cristinel Ioja – Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad, iar ca referenți: Pr. Prof. Univ. Dr. Habil. Georgică Grigoriță și Pr. Prof. Univ. Dr. Habil. Nicușor Beldiman – Universitatea din București, Pr. Conf. Univ. Dr. Irimie Marga – Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu.

În deschiderea manifestării academice, părintele decan Cristinel Ioja a salutat prezența Chiriarhului locului, precum și a profesorilor de la Facultatea de Teologie Ortodoxă Justinian Patriarhul din București, mulțumindu-le pentru apropierea lor, pe mai multe paliere, față de Facultatea de Teologie din Arad.

Apoi, candidatul și-a prezentat lucrarea, după care membrii comisiei au dat citire referatelor întocmite. În urma dezbaterilor au fost făcute câteva aprecieri critice, de care candidatul este invitat să țină seama în vederea publicării, fiindu-i conferit titlul de doctor în teologie, cu calificativul „Bine".

https://www.teologiearad.ro/2022/11/29/un-nou-doctor-in-drept-bisericesc-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/

Corul „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad a fost prezent la spectacolul caritabil „Binele în dar", la Reșița

Marți, 6 decembrie 2022, Asociația Tinerilor Ortodocși din Banatul de Munte (ATOR) a organizat, la Cinematograful „Dacia" din Reșița, spectacolul caritabil intitulat „Binele în dar".

Evenimentul a fost organizat cu binecuvântarea, dar și cu participarea Preasfințitului Părinte Lucian, Episcopul Caransebeșului, la acesta fiind prezenți, totodată, un număr mare de spectatori sosiți să se bucure de frumusețea colindelor și a cântecelor folclorice, pe de-o parte, iar pe de altă parte să susțină cauza nobilă pentru care acest regal a fost organizat – strângerea de fonduri pentru achiziționarea a cel puțin 300 de perechi noi de ghetuțe, de iarnă, pentru copii nevoiași de pe cuprinsul municipiului Reșița și din zonele adiacente. Desfășurându-se în cadrul celei de-a cincea ediții a campaniei umanitare „Ghetuțele lui Moș Nicolae", evenimentul caritabil a fost alcătuit din nu mai puțin de 12 momente artistice, susținute de către interpreți renumiți de muzică populară, dar și de către grupuri corale care au vestit, prin cântec, Nașterea Domnului. Astfel, pe scena spectacolului au pășit soliștii: Ramona Vița, Nicu Novac, Doriana Talpeș, Alin Ienciu, Ramona Faur și tânăra Clara Trandafir, momentele artistice ale acestor invitați de onoare fiind acompaniate de orchestra „Virtuozii Semenicului", condusă de maestrul Petrică Vița. Pe lângă aceștia, înaintea publicului au mai pășit și grupuri corale și de elevi care au înfrumusețat seara prin prestația lor: Corul „Armonia" al Liceului de Arte Sabin Păuța, din Reșița, Corurile „Laudae" și „Pui de Cer", ale Centrului de Tineret Moniom, Corul ATOR Banatul de Munte, dar și un grup de elevi ai Liceului Tehnologic „Sf. Dimitrie" din Teregova, care au interpre-

tat o scenetă despre obiceiuri și tradiții de Crăciun, din zona Văii Timișului. În același timp, invitații speciali ai evenimentului au fost membrii Corului „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea" din Arad, care au prezentat un regal de colinde, spre finalul spectacolului.
Participarea la evenimentul caritabil a fost liberă, pe tot parcursul evenimentului, totuși, toți cei prezenți fiind invitați să sprijine campania umanitară „Ghetuțele lui Moș Nicolae" prin donarea unei sume oarecare de bani, în urnele special amenajate la intrarea în sala de spectacol și în interiorul acesteia. Donațiile au fost voluntare, iar cu suma strânsă de pe urma acestora se vor achiziționa pachete alcătuite din perechi noi de ghetuțe, șosete și dulciuri pentru cei 300 de copii nevoiași din Reșița și împrejurimi.
Spectacolul caritabil „Binele în dar" este unul dintre cele mai mari și mai importante evenimente organizate de către Asociația Tinerilor Ortodocși din Banatul de Munte, în acest an, în parteneriat cu Primăria Municipiului Reșița, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, dar și cu Centrul de Tineret Moniom.

https://www.episcopiacaransebesului.ro/promo/2022/12/spectacolul-caritabil-binele-in-dar-la-resita/

Episcopul Roman Ciorogariu comemorat în localitatea natală Pecica, la 170 de ani de la naștere

Episcopul Roman (Romulus-Nicolae) Ciorogariu s-a născut în localitatea arădeană Pecica, la 6 decembrie 1852. După absolvirea cursurilor școlii primare din Pecica, unde l-a avut ca dascăl pe Ion Ardeleanu și a celor secundare din Arad, urmează cursurile Institutului Teologic din Arad, pe care le-a absolvit în anul 1877.
A urmat apoi cursurile de specializare în Pedagogie și Psihologie la Universitatea din Bonn. După un scurt stagiu de arhivar la Episcopia Aradului (1880), a ajuns profesor la Institutul Teologic din Arad (1881-1917) unde pe urmă a fost numit director. Între anii 1900-1917 a condus revista eparhială Biserica și Școala, fondată în 1877, colaborând și la alte reviste prestigioase din vremea sa. În anul 1917 este numit vicar eparhial la Oradea, iar la 16 octombrie 1920 ajunge episcop al Oradiei, prin el reluându-se firul întrerupt pe o durată de 225 de ani, al succesiunii ultimului episcop al Oradiei, Efrem Beniamin (1695). Episcopul Roman Ciorogariu trece la

cele veșnice în ziua de marți, 21 ianuarie 1936 și este înmormântat în Biserica cu Lună din Oradea.

Sâmbătă, 10 decembrie 2022, cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, la Pecica s-a desfășurat un eveniment de comemorare a Episcopului Roman Ciorogariu. Programul a debutat cu săvârșirea în biserica parohială ,,Sfinții Trei Ierarhi" din Parohia Pecica I, a unei slujbe de pomenire a ierarhului Roman Ciorogariu la 170 de ani de la naștere, de Chiriarhul arădean, înconjurat de un numeros sobor de preoți din eparhiile Aradului și Oradiei. La finalul acestei slujbe, Înaltpreasfințitul Părinte Timotei a evocat prin cuvinte alese personalitatea marelui ierarh și contribuția adusă la dezvoltarea Bisericii, a Școlii și a întregii societăți. În continuare, a avut loc inaugurarea noii biblioteci parohiale ce va purta numele PS Episcop Roman Ciorogariu și dezvelirea unei plăci aniversare la împlinirea a 170 de ani de la nașterea sa în această localitate.

După aceste momente, în Sala Festivă a Primăriei Pecica s-au desfășurat lucrările Simpozionului dedicat marelui episcop, organizat de preoții Parohiei Ortodoxe Pecica I, Radu Kosztner și Pompiliu Gavra. Simpozionul a debutat cu un Concert de Colinde susținut de Corul psaltic ,,Sfântul Ioan Damaschin" al Arhiepiscopiei Aradului, dirijat de părintele Gabriel Streulea.

Chiriarhul arădean, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei a adresat un cuvânt de binecuvântare a participanților și i-a felicitat pe organizatorii acestui eveniment.
Mai departe, Părintele Prof. Radu-Valer Rus, vicar eparhial al Episcopiei Oradiei, delegat al Preasfințitului Părinte Sofronie Drincec, a transmis un cuvânt de binecuvântare și felicitare din partea Preasfinției Sale. Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Basa a transmis cuvânt de salut din partea Doamnei Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității ,,Aurel Vlaicu" și a Părintelui Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă ,,Ilarion V. Felea" din Arad, iar Pr. Conf. Univ. Dr. Vasile Pop, din partea Doamnei Prof. Univ. Dr. Coralia Cotoraci, Rectorul Universității de Vest ,,Vasile Goldiș" din Arad.
Cuvinte de salut au adresat și domnul Doru Sinaci, subprefectul Aradului, domnul Traian Igaș, fost senator și ministru de interne, domnul Petru Antal, primarul localității Pecica și prof. Eugeniu Criste.
În continuare a urmat susținerea în plen a referatelor, de către: Prof. Camelia Chifor (Liceul Teoretic ,,Gheorghe Lazăr" din Pecica), *Fiu al Pecicăi, Roman Ciorogariu – călăuză și erou al neamului românesc*; Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Basa (Facultatea de Teologie Ortodoxă ,,Ilarion V. Felea" din Arad), *Părintele Roman Ciorogariu – de la învățăturile dascălului satului său la misiunea de dascăl al învățătorilor și preoților arădeni și bihoreni*; Cercet. Dr. Emanuil Nicolae Ineoan (Centrul European de Studii în Probleme Etnice, Academia Română), *Conștiința confesională și acțiune politică la Episcopul Roman Ciorogariu*; Pr. Prof. Radu-Valer Rus (Vicar eparhial al Episcopiei Oradiei) *Roman Ciorogariu, Ierarhul providențial al Oradiei Mari*.
Domnul Vasile-Ioan Marcu a interpretat poemul *Învață-mă, Doamne*! iar doamna Eugenia Pete, poezia *Rădăcini*.
Corul de copii al Parohiei Pecica I și tinerele Ozoreanu Alessia și Muraru Paisia au interpretat mai multe colinde.
Moderatoarea evenimentului a fost doamna Andreea Ineoan. Părintele Paroh Radu Kosztner, în calitate de gazdă și organizator a mulțumit tuturor participanților la acest eveniment de comemorare a Episcopului Roman Ciorogariu, în localitatea sa natală.

https://www.teologiearad.ro/2022/12/10/episcopul-roman-ciorogariu-comemorat-in-localitatea-natala-pecica-la-170-de-ani-de-la-nastere/

Conferința - „Alinarea suferinței prin rugăciune – o abordare medicală", susținută în cadrul ASCOR Arad

Astăzi, 13 decembrie 2022, ASCOR Arad a organizat prima conferință duhovnicească din cele programate a fi susținute în Postul Nașterii Domnului.

Continuând tradiția, Asociația Studenților Ortodocși Români, filiala Arad, s-a bucurat de cuvântul medicului Dr. Florinel Cozma, în cadrul conferinței „Alinarea suferinței prin rugăciune – o abordare medicală". Domnul doctor a îmbinat medicina cu teologia, arătând cum aceste două mari domenii comunică și se ajută. De asemenea, conferențiarul a subliniat efectele rugăciunii în viețile creștinilor și în viața cotidiană, prin exemple concrete și experimente din lumea medicală și științifică.

La conferință au participat Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, Pr. Gheorghe Gligor, vicar eparhial, Protos. Dr. Iustin Popovici, Consilier cultural al Arhiepiscopiei Aradului, Pr. Dr. Tiberiu Ardelean, inspector eparhial, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang, medici, studenți și credincioși preocupați de această temă.

În final, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei l-a felicitat pe conferențiar pentru această cuprinzătoare și bine elaborată prezentare, nuanțând diverse aspecte din conferința audiată.
Moderatorul evenimentului a fost studentul Alexandru-Laurențiu Blaj, noul președinte ASCOR Arad.

https://www.teologiearad.ro/2022/12/14/conferinta-alinarea-suferintei-prin-rugaciune-o-abordare-medicala-sustinuta-in-cadrul-ascor-arad/

Gala Excelenței la Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad

În seara zilei de 13 decembrie 2022, Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad a organizat Gala Excelenței în care au fost premiați profesori, cercetători și studenți cu merite deosebite în cercetarea științifică precum și pentru contribuția adusă la creșterea prestigiului Universității „Aurel Vlaicu" din Arad. În cadrul Galei de Excelență au fost evidențiate meritele deosebite ale Sectorului Cultural al Arhiepiscopiei Aradului, reprezentat prin Părintele consilier Protos. Dr. Iustin Popovici, care cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, s-a preocupat în mod deosebit, alături de profesorii Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea", de buna desfășurare a evenimentelor culturale organizate în cadrul Universității „Aurel Vlaicu" din Arad cu prilejul Bicentenarului Teologiei arădene, pe în-

treg parcursul anului 2022, lucru apreciat prin cuvinte alese de doamna Rector Dr. Ramona Lile. De asemenea, părintele consilier a mijlocit la încheierea unor bune legături cu Facultățile de Teologie din Atena și Varșovia, s-a implicat, alături de alți colegi profesori, în coordonarea unor volume ale simpozioanelor din acest an și la promovarea tuturor evenimentelor culturale desfășurate în facultate, în media locală, națională și internațională.

Atenția acordată învățământului teologic superior de către Arhiepiscopia Aradului și Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad, în vederea bunei derulări a evenimentelor organizate cu prilejul Bicentenarului, reprezintă un prilej de recunoaștere reciprocă și de conlucrare în întărirea uneia dintre cele mai venerabile instituții teologice și de cultură din vestul României: Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad.

https://www.teologiearad.ro/2022/12/14/gala-excelentei-la-universitatea-aurel-vlaicu-din-arad/

Instituțiile publice colindate de corul bărbătesc al Facultății de Teologie din Arad

Marți, 13 decembrie 2022, Corul bărbătesc „Atanasie Lipovan" al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea" din Arad, a vestit Nașterea Domnului prin colind, la câteva din instituțiile publice ale urbei de pe Mureș.
Primul popas a fost la Consiliul Județean, unde gazdă aleasă a fost domnul Președinte Iustin Cionca. Buchetul de colinde a fost oferit mai apoi, ostenitorilor Primăriei Aradului în frunte cu domnul primar Călin Bibarț.
Pelerinajul colindătorilor s-a încheiat în cetatea Aradului, în cadrul Batalionului „191 Infanterie Radu Golescu", unde în prezența conducerii și a mili-

tarilor, a preotului militar Adrian David, corul facultății arădene a mărturisit vestea Nașterii Pruncului Iisus, oferind starea de liniște interioară specifică acestei perioade.

https://www.teologiearad.ro/2022/12/14/institutiile-publice-colindate-de-corul-barbatesc-al-facultatii-de-teologie-din-arad-2/